
REALE ACCADEMIA DELLE SCIENZE DI TORINO
C² IV 115

EXERCITATIONES
VITRVVIANAE PRIMAE.
HOC EST:
IOANNIS POLENI
COMMENTARIVS CRITICVS
DE
M. VITRVVII
P O L L I O N I S
A R C H I T E C T I
X. LIBRORVM EDITIONIBVS,
NECNON DE EORVNDEM EDITORIBVS,

Atque de Aliis, qui VITRVVIVM quocumque modo explicarunt, aut illustrarunt.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.
Et prostant Venetiis apud Franciscum Pitteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

SENATORIBVS PRAESTANTISSIMIS

TRIVMVIRIS

ACADEMIAE PATAVINAE CVRANDAE

IOANNI PASCHALICO,

LAVRENTIO THEVPOLO

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI,

DANIELI BRAGADENO

EQVITI ET AEDIS D. MARCI PROCVRATORI

IOANNES POLENVS F.

VID his in Vitruvium Lucubrationibus occasionem dederit, Senatores Amplissimi, videor mihi jam tum indicasse, cum ad Exercitationes Primas præfatus sum, eodem illo Mathesis & Veterum Auctorum studio, quod ad Frontini Commentariolum illustrandum impulerat, adductum me, ut, velut serie quadam, similem operam Vitruvii Libris impenderem. Intelligere continuo alterum facile est, cur occuparim, Primas Vitruvianas & Secundas Exercitationes in vulgus emittere. Erant nimirum ante

editionem Operis Vniversi proferenda, aut evocanda in lucem nonnulla, ex Operibus illis, quæ commemorari quidem per occasiones poterunt locis suis; ceterum longiora sunt, quam ut ordine inseri Annotationibus ad Vitruvii textum ipsum queant. Quædam ex iis, non desumta de meo penu, egregia ornantur eruditione & utilitate: quæ autem commentatus ego sum, qualiacumque fuerint, ea certe protuli voluntate optima consulendi illustrationi inclyti Veteris Auctoris. Has vero Lucubrationes quod prodire voluerim ornatas commendatione Nominis Vestri, Triumviri Præstantissimi, probabunt haud dubie quicumque norint, si qua in me industria sit in colligendo, aut si quis vigiliarum in commentando fructus, qui beneficentiæ vestræ fructus jure meritoque potest reputari, id omne Vobis jure deberi. Ac spes non abest, fore ut Opuscula hæc grata atque accepta habeatis. Qui ad summum splendorem generis, ad eximiam dignitatum amplitudinem, ad egregiam Reipublicæ procurationem, atque ad decora & virtutes alias, humanitate quoque & benignitate, quæ ornamentum & ipsa vestrum pulcherrimum est, excellitis: admittite, obsecro, libenter Opus hoc tanquam pure sacratum Vobis donum; exiguæ illud quidem molis; at unde testatior fiat animus multis beneficiorum vinculis Vobis obstrictus, æternique in Vos cultus mei argumentum novum ubique appareat.

Patavii. Kal. Maji. CIϽIϽCCXXXVIIII.

IOANNIS POLENI
COMMENTARIVS CRITICVS
DE
M. VITRVVII POLLIONIS
ARCHITECTI
X. LIBRORVM EDITIONIBVS,
NECNON DE EORVNDEM EDITORIBVS.

POSTEAQVAM in Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Vrbis Romæ Commentario fidei antiquæ restituendo atque explicando tirocinium quodammodo posui, & doctorum hominum edita judicia, nec non amicorum monita excepi libens, mecumque reputavi diligenter per utrosque profecturus; subjit studium tentandi quidpiam majus: cumque ante alia Libri objicerentur M. Vitruvii Pollionis de Architectura; de iis singulari cura & diligentia edendis cogitare cœpi. Atque initio visum illud est præ cæteris necessarium, ut sedulo vestigarem, penitusque noscerem Librorum eorundem ab aliis vulgatas editiones, tum latinas, tum eas, quibus de latina in alias linguas conversi habentur, itemque complures manu exaratos Codices, ut & in eos Libros annotationes, observationes, verbo, commentaria quæcumque, quibus viri, excellentes ingenio doctrinaque, conati sunt pro virili parte Vitruvianum opus emendare, explicare, atque illustrare.

Facile enim intelligebam futurum, ut diligentia hæc mihi afferret

nonnihil commodi: nam aut indicaturam, messem ita jam factam, ut spicilegii vix ullius spes relinqueretur, eoque labor novus suscipiendus non esset; aut ostensuram superesse adhuc fruges, in quibus conquirendis colligendisque operæ esset elaborare. Cernebam quoque inquirenti mihi, interessetne operam ponere in adornanda nova Librorum Vitruvii editione, auctum iri facultatem rei laudabilis præstandæ: namque fore, ut ad manus essent adjumenta ad rem hanc omnia tum ex variis Librorum Vitruvii exemplaribus, vel æneis typis vel manu descriptis, tum ex laboribus illorum, qui ante me fuissent in eodem illo Vitruvii opere commentariis ornando versati.

Huc itaque animo intento, rem totam perscrutari accurate, & studiose examinare, constitui; haud nescius quemadmodum homines quidam, ceteroquin docti, in graves inciderint reprehensiones, quod meris fidentes Librorum titulis, nubem (ut ajunt) pro Iunone viderentur amplexati. Neque vero, quo Criticorum omnium declinentur offensiones, satis est Libros integros perlegisse; quando viri non desunt emunctæ naris, qui usque eo diligentiam spectent, ut non ipsa modo opera, sed nuncupatorias etiam epistolas, atque præfationes attente evolvendas esse decernant.

Præterea e re mea futurum existimavi, de iis, quos inspecturus eram, Auctoribus aliqua vestigare, quæ ad eorum notitiam deducerent; nam præterquamquod videbam, his temporibus inter eruditos receptum id, usitatumque esse; spes etiam ostendebatur fore, ut loca multa facilius assequerer, rectiusque, ubi Scriptor quis, qualisque fuerit, & qua floruerit ætate, intellexissem.

Has ob caussas ad omnia perquirenda & expendenda conversus, legi quæcumque potui, atque inde excerpsi, quæ meum in usum ad cognoscenda & Opera, & Operum Auctores, animadversione digna visa sunt; eademque interim in mea referebam Adversaria. At, cum tandem perquisitiones utiliores perfecissem; jamque in eo essem, ut excerpta relata in varios Adversariorum locos, distincta aliqua ratione distribuerem, atque digererem; plane comperi, mihi quasi aliud agenti, neque de opere ullo concinnando cogitanti, justi tamen Operis materiam extitisse.

Ortum inde mihi primo consilium, non modo redigendi omnia in ordinem temporibus apte accommodatum, verum etiam eadem, redacta ubi ita essent, emittendi: unde, inter alia, statim appareret, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc desiderant, illustrare. Qua tamen in re erant, quæ animum traherent in diversa; metumque interdum injicerent, ne hoc idem consilium valde lubricum, præcepsque foret.

Animad-

Animadvertebam, tempus non quidem ſtilo, ſed inquiſitioni rerum noſcendarum, & legendis Auctoribus plurimis duntaxat datum eſſe.

Retardabant autem magis res ipſæ, quarum plurimæ leves nimium tenueſque videri poſſent, quippe ex minuta quadam diligentia profectæ, unde jure haberetur labor noſter multus quidem ſpiſſuſque, at idem inglorius.

Accedebat incommodum aliud; quod neceſſe erat, Lectorem tertio quoque verſu teſtimoniorum notas litteris mandatas offendere. Inde autem ſubibat vereri, ne in rudi illo veluti commentario, mei dumtaxat uſus, atque memoriæ gratia conſcripto, nimis multæ ineſſent annotationes, quas noſtri vulgo *citationes* vocitant; eo adjectæ conſilio, ut loca ipſa demonſtrarentur Auctorum, quibus ad obtinendum propoſitum eram uſus.

Propter hæc atque alia, prope fuiſſe fateor, ut conſilium utique abjicerem. Verumtamen ita comparati omnes natura cum ſimus, ut nobis lubenter fingamus rationes ad infirmanda argumenta adverſantia ſententiis iis, quas præcepimus, & defendere optamus: ego quoque ab amore quodam inſumptæ operæ ad cogitata prima exequenda proclivior, viſus mihi ſum videre cauſſas, cur propoſito non abſtinerem. Nam, quantum ad ſtilum adhibitum in Commentario hoc exarando, ſollicitudinem prope omnem adimebant res ipſæ; quæ multiplices, diſſimiles, variæ, ac veluti ex plurimis diſſitiſque fontibus derivatæ, orationis aptum nexum cultumque requirere haud videantur, ut huc etiam referri poſſe arbitrarer tritum illud Manilii carmen, Lib. III. v. 39.

Ornari res ipſa negat contenta doceri.

Addebat animos judicium hominum doctorum, qui ſcripta hæc legerant, meas eſſe aliquid nugas putantium. Et vero, ut non proferantur reconditæ res, quæ autem afferuntur, nihil fortaſſe adjuturæ ſint illos, qui in Eruditionis adyta intima jam penetrarunt; negaverit nemo tamen, utiles aliis fore, qui ad hoc ſacrorum genus primum accedunt, ut initientur. Horum vero multitudo maxima cum ſit; iniquus profecto fuerit exiſtimator, cui ſtudium & cura eos adjuvandi fruſtra ſuſcipi videatur. Quid quod inficiari nemo poteſt, Opera quædam, quibus tituli ſunt, Dictionaria aut Hiſtorica, aut Critica, Polyhiſtores Litterarii, ſimileſque, plurima continere, quæ noſtra hæc ſimilitudine, & cognatione magna contingant; neque ea tamen idcirco minore in pretio haberi ab doctis, & intelligentibus? Itaque tametſi Operum illorum Auctoribus, propter opinionem ſapientiæ, conceſſerim ego nihil invitus; tamen, cum in genere haud diſpari colendo verſer, cumque multa undique collegerim magna cum cura, atque aptaverim inter ſe, quibus utilium rerum,

Perſonarumque illuſtrium notitiæ bono in lumine collocentur : cur deſperem , Commentarium hunc , qui in eadem ſit cauſſa , non in eadem ſore fortuna?

Huc adjecerim, duo eſſe veluti ſumma (ut , me legiſſe , memini) genera eorum , qui Auctores adhibent , nominantque locis ſuis , plurimos. Alii namque primorum veterum Scriptorum Libros haudquaquam reſpicientes, contenti iis , quæ in recentiorum voluminibus ſcripta aut deſcripta occurrunt , nullo delectu, criterio nullo , nulla integra habita mentis Auctorum ratione , nullo ordine , quidquid utcumque pertineat ad materiam , quam ſibi propoſuerunt , compilant congeruntque . Contra alii ſibi ipſis minime fidentes, perquirenteſque genuinos fontes, hauriunt dumtaxat puriora , veritatis perſequuntur quaſcumque notas , Auctorum germana ſenſa ſententiaſque integras perſcrutantur , nexum quærunt varias inter auctoritates , contrarias vero momentis penſitant ſuis , ut gravioribus utantur ; demum Librorum titulis , paginarum numeris , notitiiſque aliis ad allata Auctorum loca & teſtimonia pertinentibus , ornant ſcripta ſua ; itaque diligentibus *citationibus* minime parcunt , ne rebus lux certa quædam ac propria uſquam deſit . Horum autem ego , non illorum , regulas & rationem ſecutus , idemque mihi operæ ac laboris mei conſcius ; non ultra demum dubitavi , quin Commentarium Criticum , quamvis non deſtinato conſilio conſcriptum , ſed caſu veluti quodam quaſi inter manus enatum, divulgarem.

Præſertim confirmantibus animum exemplis virorum præſtantiſſimorum , interque hos Abrahami Nicolai Amelotii , qui C. Cornelii Taciti Annalium Libris , a ſe in Gallicam linguam converſis , criticam exercitationem præfixerit de variis recentioribus Auctoribus , qui Taciti Opera vel in linguas converterunt ſuas, vel Commentariis ornarunt: tum viri eruditiſſimi Samuelis Buckley, cujus exſtant Epiſtolæ duæ (Libros duos prope dixeris) & Anglice & Gallice, ad præclariſſimum doctiſſimumque Virum Richardum Meadium ; quibus pro nova comparanda Hiſtoriarum Iacobi Auguſti Thuani Editione, quidquid pertineret ad priores Hiſtoriæ ejuſdem Editiones , atque ad labores ab illuſtribus viris poſitos in illis adornandis, fuſe diligenterque enarratum continetur.

Quod ſi in vitis nonnullorum ex illuſtribus viris , qui de Vitruvianis Libris meriti egregie ſunt , verbis nimis multis me uſum eſſe , quis cenſeat ; is ita habeat : cum de illis perpauca , neque ſatis cohærentia apud alios Scriptores reperiſſem ; futuram putavi rem utilem poſteritati , ſi vitas, quæ adhuc deſiderarentur, paullo accuratius exequerer.

Sed , miſſis aliis , ne longius faciam, aggrediar jam ad res ipſas , in quarum expoſitione nexus præcipui erunt ſimplices annorum notæ , pro

ratione

ratione temporum, tamquam tituli constitutæ. Fuerit autem ab his, quæ præfati hactenus sumus, transitus ad res subjecta hæc nota anni a Reparata Salute

CIↃCCCCLXXXVI.

PRinceps Librorum Vitruvii Editio, cujus frons nullo ornatur titulo, ita incipit:

IO: SVLPITIVS LECTORI SALVTEM.

Cum divinum Opus Vitruvii &c.

Post finem vero ultimi Libri Vitruvii leguntur hi versus:

Lector habes tandem veneranda volumina docti
Vitruvii: quorum copia rara fuit.
Hæc lege: nam disces: nova: magna: recondita: pulchra:
Et quæ sint in re sæpe futura tua.
Emendata vides: sed peccat littera siqua
Corrige: nemo satis lynceus esse potest.

Vitruvii Editionem subsequitur Editio Frontini sic inscripta:

SEXTI IVLII FRONTINI VIRI CONSVLARIS: DE AQVIS QVAE IN VRBEM INFLVVNT LIBELLVS MIRABILIS.

Post finem Libelli de Aquæductibus scriptum est:

Libellum hunc de aquæductibus, cum esset mendosissimus, Pomponius & Sulpitius tanto studio sic emendarunt: ut perpaucorum in eo locorum correctio desideretur. Perquam rara sunt, quæ librarius corrupit aut prætermisit.

------------ *Vale candide lector: & siquis ingratus esse voluerit, librum suum depromat & cum hoc cigno noctuam conferat.*

Huic Editioni nulla adjecta est nota temporis, nulla loci, nulla nominis Typographi.

IOanni Sulpitio cognomentum Verulani [1] iccirco fuisse adjectum, quod ex Verulo traxisset originem, credibile omnino fit. Verulum autem (quod ab [2] Iulio Frontino, & ab [3] Athanasio Kirchero *Verulæ* dicitur) Italice *Veroli*, est [4] *urbs Latii in Hernicis, Episcopalis*, non procul a Cosa Fluvio, *media fere inter Anagniam ad occasum, & Soram ad ortum*. Et hujus Vrbis Incolæ *Verulani*. Apud [5] Livium legere est: *Hernicorum tribus populis, Alatrinati, Verulano, Ferentinati, quia maluerunt, quam civita-*

1 Dictionaire Historique & Critique par M. Bayle. Ad vocem *Sulpitius*.
2 Iulius Frontinus de Coloniis. Inter Auctores rei Agrariæ editos Amstelodami. 1674. Pag. 141. 3 Athanasii Kircheri Latium. Amstelodami. 1671. pag. 125.
4 Lexicum Geographicum Philippi Ferrari, editum ab Antonio Baudrand. ad vocem *Verulum*. 5 T. Livius. Lib. IX. Cap. 43.

civitatem sua, lèges reddita. Itemque etiam a [1] Plinio *Verulani* nominantur.

Litteras humaniores adamavisse Sulpitium, ac floruisse vergente ad finem seculo XV. colligi facile potest ex editis ab eo operibus; de quibus Gesnerus habet hæc: [2] *Ioannes Sulpitius Verulanus, scripsit Commentarios in Lucani Pharsaliam, impressos Venetiis 1505.* (Lucanus cum Commentariis Sulpitii [3] editus jam fuerat Venetiis anno 1493.) *Fl. Vegetii, Æliani, & Frontini de Re Militari Opuscula emendata, in publicum edi juncta curavit. Extant etiam carmina ejus de moribus, impressa Coloniæ apud Gnymicum: & Præludia grammatica, impressa Parisiis.* Sulpitius hic noster haudquaquam [4] distinguendus est ab eo, qui sedente Innocentio VIII. in Romana docebat Academia.

Sed nullas in Vitruvii Libros annotationes edidit Sulpitius: erratque P. Claudius Franciscus Menestrier, qui Sulpitii locum quemdam citans, [5] scribit, eum locum desumtum esse ex *Sulpitii Epistola nuncupatoria suarum annotationum in Vitruvium.* Quem errorem merito reprehendit Dominus *du Francastel* Mazarinæ Bibliothecæ Præfectus in Epistola ad Petrum Bayle data III. Id. Decemb. 1699. in qua [6] narrat, neque in Præfationibus, neque in Epistolis nuncupatoriis, neque in Prolegomenis aliis præfixis Vitruvii Editionibus in Mazarina extantibus Bibliotheca, se illiusmodi annotationum mentionem ullam invenisse; nullam quoque se reperire potuisse in septem vel octo Operum, quæ viderat, ejusdem Ioan. Sulpitii Præfationibus: in his enim, data opera, sed inutiliter annotationum illarum indicium aliquod perquisivisse. Sed quid plura? Sulpitii Editio, ex qua locum desumserat Menestrier, annotationibus omnino caret.

Iam ad ipsum Sulpitium redeamus. Is in [7] Epistola ad Raphaelem Riarium Cardinalem, ita scribit: *Tu enim primus Tragœdiæ, quam nos juventutem excitandi gratia & agere & cantare primi hoc ævo docuimus (nam ejus actionem jam multis seculis Roma non viderat) in medio foro pulpitum ad quinque pedum altitudinem erectum pulcherrime exornasti*: unde liquere facile potest, Sulpitium harmoniæ in Tragœdiarum actionibus restitutorem fuisse.

Primus itidem Vitruvii Libros de Architectura edi curavit; ut paullo infra demonstrabimus. Cæterum quo tempore, quove loco mortem objerit, nusquam litteris mandatum reperimus.

Memo-

1 C. Plinii Natur. Histor. Lib. III. Cap. 5. 2 Elenchus Scriptorum omnium veterum scilicet ac recentiorum &c. A Conrado Gesnero editus &c. Basileæ. 1551. pag. 627. 3 F. Pellegrino Ant. Orlandi. Origine e Progressi della Stampa. In Bologna. 1722. pag. 52. 4 Bayle loco cit. 5 Claude Francois Menestrier. Des representations en Musique anciennes & modernes. Paris. 1681. pag. 155. 156. 6 Bayle loco cit. 7 Epistola hæc ad Card. Riarium præfixa est Vitruvii Editioni, quæ prodiit cura Sulpitii.

Memoratam vero Editionem rariſſimam eſſe, haud dubie comperiet, qui vel eam quærat, vel ejuſdem notitiam apud Auctores inquirat: certe jam citatus [1] *du Francaſtel*, poſtquam narravit, ſe legiſſe Præfationes, Epiſtolas nuncupatorias, & Prolegomena omnium Vitruvii Editionum in Mazarina extantium Bibliotheca, ſubdit, ſe vehementer miratum fuiſſe, mentionem in illis deprehendi nullam Io. Sulpitii, nullam Editionis, quæ hujus cura prodierat. Itaque, cum adeo rara & parum nota ſit hæc Editio, lubet de ipſa agere paullo fuſius.

Ac principio animadvertemus, Sulpitium ipſum ſatis oſtendiſſe, Editionem hanc primam eſſe; ſcripſit enim: [2] *Cum divinum Opus Vitruvii: non modo ſtudioſis: ſed reliquis hominibus: ſi in exemplaria innumera diffunderetur: multum conferre poſſe animadverterem: ceſſantibus id agere aliis: ut puto in melioribus occupatis: quod diu multumque ad publicum uſum deſideravi: ipſe tandem effeci. Collatis enim multis id genus libris: & in primis uno noſtri Delii manu: ſatis accurate perſcripto* (atque hinc ſcire licet, Sulpitium plures manu ſcriptos Codices vidiſſe & contuliſſe) *eum mihi laborem aſſumpſi: ut ------- redderem unum imprimendorum archetypum adeo emendatum: ut parvus labor cuivis alteri ejuſdem rei ſtudioſo relinqueretur. -------- primus hoc in ſtadio curro*. Et alibi etiam: [3] *Quicquid curæ: ſtudii: vigiliarum & operæ: in emendando & vulgando Victruvio poſui*. Ex quibus omnibus facile liquet, vel ab eo ipſo Sulpitio, principem eſſe Editionem hanc, declarari.

Vt vero inveſtigemus Editionis hujuſce locum, præſtat animadvertere, credibile omnino eſſe eidem præfuiſſe ipſum Io. Sulpitium, & Pomponium Lætum: ille enim de ſe promittit hæc: [4] non committam; *quin complura ex iis quæ* librarius *perverterit ------ in poſtrema pagina annotanda non congeram. Si qua vero in quibuſdam græcis quæ obſcura ſane depravataque ſunt: interim percunctando meliora potero invenire: ibidem ſilentio non præteribo*. Et [5] alibi: *Libellum hunc de Aquæductibus cum eſſet mendoſiſſimus: Pomponius & Sulpitius tanto ſtudio ſic emendarunt: ut perpaucorum in eo locorum correctio deſideretur*.

At cum propoſiti Libri æneis typis deſcribebantur, Sulpitius, ut facile liquet ex ejus [6] Epiſtola ad Riarium Cardinalem, Romæ erat: Romæ itidem Pomponius: quamvis enim [1] Pomponius ex iis fuerit, qui in diſcrimen maximum inciderunt, propterea quod in Paullum II. Pont. Max.

conju-

[1] Bayle loco cit. [2] In Epiſtola Sulpitii ad Lectorem, præfixa huic ſuæ Editioni. [3] In citata Epiſtola ad Card. Riarium. [4] In citata Epiſtola Sulpitii ad Lectorem. [5] Ad calcem Libelli Sexti Iulii Frontini de Aquis quæ in Urbem influunt, qui Libellus editus eſt una cum Vitruvii Libris, eſtque utriuſque Auctoris, Vitruvii ac Frontini, Editio una. [6] Citata Epiſtola ad Card. Riarium.

conjuraſſe putarentur; atque ideo peregre profectus ſe Venetias contulerit, & inde ſub cuſtodia Romam fuerit deportatus; [2] *demum* tamen libertati reſtitutus, *Xiſto* IIII. *Innocentioque* VIII. *faventibus*, *in Gymnaſio docuit incredibili nominis authoritate auditorumque frequentia*; *adeo ut ante auroram profitentem Romana Iuventus a media ſtatim nocte praeoccupandis ſubſelliis præveniret*.

Itaque cum ii, quibus erat curæ, ut Editio hæc quam emendata prodiret, Romæ eſſent, & cum in Civitatibus Romæ proximis nullæ tunc temporis exiſterent Typographiæ (ut ex [3] Hiſtoria Artis Typographicæ ſatis certe colligi poteſt) reliquum eſt, ut conſtituatur; eam, de qua agimus, principem Editionem eſſe Romanam.

Quod vero attinet ad tempus, quo prodiit Editio hæc; ex Sulpitii [4] Epiſtola ad Riarium Cardinalem omnino liquet, eam in publicum fuiſſe emiſſam, ſedente Innocentio VIII. cujus Pontificatus initium ad annum 1484. exitus ad annum 1492. referuntur. Intra illud igitur intervallum prodiiſſe Editionem hanc conſtituerunt [5] Petrus Bayle, & [6] Michael Maittaire, cui [7] ego quoque alias ſum adſtipulatus.

Nec quidem nunc ſententiam muto; ſed lubet ipſum Editionis annum diligentius inquirere. Quod ut exequar, præponam hæc Sulpitii verba: [8] *Nunc vero* (ait ille) *hac occaſio prætermittenda non eſt* -------- *Innocentius vero* (VIII.) *ad illum* (Sixtum IIII.) *& Paulum* (II.) *ſuperandum erectus*: *omnia præclara & popularia cogitat*. *Itaque impoſito bellis fine*: *Prætorio ſuburbano peracto*: &c. Hinc ergo videtur, Editioni huic operam datam fuiſſe exitu belli: belli etenim finem, tamquam recentem, Sulpitius commemorat.

Semel autem, ſedente Innocentio VIII., bellum a Romanis geſtum eſt; idque cum Ferdinando Neapolitanorum Rege, quo tempore etiam Vrſini & Columnenſes, Romani Proceres, inteſtinis bellis Vrbem infeſtarunt; ut ex [9] Scriptoribus Vitæ Pontificis ejuſdem plane liquet. Sed bellum

hoc

1 Memoires pour ſervir a l'Hiſtoire des Hommes Illuſtres dans la Republique des Lettres. Tom. VII. A Paris. 1729. pag. 28. & ſeqq. Et Giornale de' Letterati d'Italia. Tom. XXII. In Venezia. 1715. pag. 368. & ſeqq. 2 Elogia Doctorum Virorum. Authore Paulo Iovio. Baſileæ. 1571. pag. 94. 3 Vide præſertim Librum jam citatum, cui titulus: Origine e Progreſſi della Stampa. pag. 249. 4 In citata Epiſtola ad Card. Riarium. 5 Bayle loco cit. 6 Michaelis Maittaire Annales Typographici ab Artis inventæ origine ad Annum M D. Hagæ Com. 1719. pag. 381. 7 In Prolegomenis ad Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Commentarium. Patavii. 1722. pag. 21. 8 In citata Epiſtola ad Card. Riarium. 9 Alph. Ciaconii Vitæ Pontificum ab Auguſ. Oldoino recognitæ. Tomus tertius. Romæ. 1677. In Vita Innocentii VIII. pag. 89. & ſeqq. Et Onuphrius Panvinius in Vita Innocentii VIII. adjuncta ad Pontificum Vitas conſcriptas a Baptiſta Saccho (cognomento Platina) Coloniæ. 1574. pag. 324. & ſeqq.

hoc extinctum fuit, & [1] *pax composita anno 1486. die 12. Augusti*. Itaque ad hunc annum 1486. propositam Editionem pertinere, credibile est.

Hisce de loco atque anno Editionis hujusce in medium adductis, gradum ad alia faciemus. Ac primum observabimus, typos æneos, quibus formata fuit princeps Editio hæc, satis elegantes fuisse, ex ipsa Editione apparere. Orthographia non tam perfecta quam Aldina est; neque tamen multis in locis culpanda. Litterarum neque magnæ contractiones, neque obscuræ. Errores, qui typographici appellari consueverunt, rari occurrunt. Interpunctio autem, vel uno, vel geminis punctis tota ubique perficitur; in qua tamen desiderari quidpiam posse videtur.

Illud itidem haud bene factum, quod græca verba latinis litteris formata sunt. Sed credibile mihi fit, Typographum, quo Sulpitius usus fuit, græcis typis (ut sæpe contingebat temporibus illis) caruisse. Et quamvis in nonnullis etiam manu scriptis Codicibus ejusmodi scripturam observaverim, nihilo tamen minus hoc Editionis mendum vitio potius artis typographicæ, quam Sulpitii, tribuendum puto. Illud autem notandum est, quod ubi plura verba græca legi, & ubi græci versus in capite tertio Libri octavi esse debuissent, vacua spatia relicta sunt; ut (quemadmodum illorum temporum mos ferebat) verba græca vacuis illis in spatiis possent manu exarari.

Pari de caussa non uno in loco, cum Vitruvii verba ad figuram aliquam referrentur, vacuum spatium, in quo necessaria figura manu delinearetur, relictum est. In hac etenim Editione Figura duntaxat una reperitur, quæ in postremo Libri Primi Capite est, ex circuli ambitu, quattuor diametris alioque circuli arcu, sine ullis litteris, formata.

Est autem inter Editionem hanc, & manu scriptos Codices consensus multo major, quam inter Codices eosdem, & Vitruvii Editiones duas, quæ, curante Iocundo, prodiere; prima Venetiis anno 1511., altera Florentiæ anno 1513. Hanc vero alteram lubens nomino, quoniam a multis tamquam præcipuum exemplar habita est. Sed ex Tabella A (complet hæc sequentem paginam) quam construxi excerpendo pauca tantummodo quædam loca sparsim & intercise, cum plurima excerpi potuissent, de differentia inter propositam principem Editionem (mire cum Codicibus consentientem) & prædictam Editionem anni 1513. abunde constare profecto poterit. Porro ferme omnes Editionis principis atque Codicum lectiones, ceu præstantiores, existimandas esse, quilibet (ut opinor) facile judicabit: sed de hac re iterum, cum de Editionibus illis an. 1511. & 1513. dicetur.

Illud tamen adjiciendum hic est, quod in principis Editionis Libri

B Tabella

1 Idem Ciaconius. pag. 94.

A Tabella exhibens Specimen differentiæ inter nonnullas Lectiones principis Editionis, consentientis cum MSS. Codicibus Vitruvii, & Editionis quæ prodiit cura Iocundi anno 1513.

Loca principis Editionis Vitruvii, cum MSS. Codicibus consentientia.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi 1513.*
Symmetros est eurithyme qualitas, sic est in operum perfectionibus.	Pag. 7. b. v. 10. Symmetros est, sic est in operum perfectionibus.
Communium locorum.	Pag. 9. v. 4. omnium locorum.
Itaque etiam atque etiam veterem	Pag. 10. b. v. 16. Itaque etiam atque etiam veterum.
Amplo spatio ita uti cohortes possint.	Pag. 13. v. 20. amplo spatio constituendum est, ita uti cohortes possint.
Naturæ rationibus si exclusi fuerint.	Pag. 14. b. v. 3. naturæ rationibus. Venti enim si exclusi fuerint.
Passus trecenties & decies quinquaginta millia	Pag. 17. b. v. 6. passus semel & tricies millies mille, & quingenties mille.
Est tricies nongenta triginta septem millia, & passus quingenti.	Pag. 17. b. v. 8. est termillies mille & noningenties trigesies septies mille & passus quingenti.
Palea que in his non cohærescunt.	Pag. 25. b. v. 6. paleæque quæ in his ponuntur non cohærescunt.
Longum sesquipedem latum pede, ceteris.	Pag. 26. v. 2. longum pede, latum semipede, ceteris.
Arenosa non minus materia: & omnino dissimili.	Pag. 28. b. v. 17. arenosa, nec minus aliis diversa, & omnino dissimili.
Montes: sed genere materiæ ignis vis.	Pag. 28. b. v. 30. montes, sed dispositæ materiæ qualitatem habentes, ignis vis.
Materia cæmentorumque extructa raritate.	Pag. 30. b. v. 28. materia per cementorum raritatem fuerit exucta
Et intima fusterna sappinea vocatur.	Pag. 37. v. 4. & sappinea vocatur.
Denique.	Pag 52 b. v. 29. donicum.
Deinde columnarum non ad libellam.	Pag. 54. v. 1. dein' que in summis columnarum scapis non ad libellam.
Ionicæ novem constituerunt.	Pag. 59. v. 4. jonicæ octo semis constituerunt.
Id accedit in mediano habens cimatium doricum in imo.	Pag. 66. v. 8. Accedet id in mediano contrafastigium trium trigliphorum &c.
Nulla primam undam interpellaverit.	Pag. 81. v. 10. nulla primam interpellaverit.
Deinde.	Pag. 93. b. v. 24. donicum.
Aut oleagineis configatur.	Pag. 95. v. 2. aut oleagineis, aut robusteis configatur.
Diphilos. Demades, Charidas.	Pag. 114. b. v. 25. diphylos, charidas
Angulos habeant æquales. Cum enim.	Pag. 116. b. v. 10. angulos habeant æquales, nullibique a fricatura extantes. Cum enim

Septimi

Septimi Capitibus VI. VII. VIII. VIIII. plures periodi non positæ sint ordine eodem, ac in Iocundi Editionibus, & in aliis, quæ post Iocundi tempora prodiere; unde variæ etiam fiunt Capitum distributiones, variique (ut ita dicam) saltus. Sed hic sufficiet id indicavisse.

Ceterum Editionem hanc, de qua agimus, principem, ex Codicibus manu exaratis proxime desumtam, atque exhibitam fide antiqua, eo loco habendam reor, ut auctoritatis eidem tribui plurimum debeat.

[1] * CIƆCCCCLXXXVI.

IN Bibliotheca Anonymiana [2] legitur cujusdam Editionis Vitruvii Titulus; quem subjeci, quamvis satis longum: fortassis enim (pro re nostra) fiet operæ pretium.

L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priscorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum & incrementis eorum: de principiis rerum secundum Philosophorum opiniones; de lateribus; de Arena; de calce; de pulvere Puteolano; Fons Salmacis; de abjete supernate & infernate cum Apenini descriptione; de sacrarum AEdium dispositione & Symmetriis, & corporis humani mensura; de Publicorum Locorum dispositione; de privatorum AEdificiorum utilitatibus; de Græcorum AEdificiis; de marmore & quomodo ex eo fit Argentum vivum, & de auro argentoque vestium veterum recuperando; de Minii temperatura; de Chrysocolla & Atramento; de cerulei coloris temperationibus; de cerussa & sandaraca; de ostro; de Aquæ inventione; de Aqua Hymbrium; de aquis calidis & earum virtutibus quas trahunt a diversis metallis; de Aquarum experimentis; de Perductionibus Aquarum & tribus ductuum generibus, de gnomonicis rebus & rationibus Horologiorum; de scriptorum veneratione; Platonis inventum de agro metiendo; quomodo portio Argenti Auro mixta in integro opere deprehendi discernique possit; de gnomonicis rationibus ex radiis Solis per umbram inventis & mundo atque planetis; de Solis cursu per XII. signa; de sideribus ad dextram Zodiaci; de sideribus ad lævam Zodiaci; de Horologiorum ratione usu & inventione; de machinis, de rotis & tympanis ad molendum farinam; de cocleæ ratione; de Ethesibina machina, de hydraulicis; qua ratione rheda vel navi vecti peractum iter demetiamur; de Scorpionum balistarumque rationibus; de oppugnatoriis rebus quemadmodum machinationibus & duces & vectores & civitates defensæ esse possint

1 Eo stellæ signo denotantur Editiones, & Opera aut perperam (aliquando etiam falso) a nonnullis proposita, aut dubia, aut deperdita, aut a nobis non visa. Propter quam autem ex hisce (vel harum similibus) caussis signum exstet, ubique satis apparet ex iis, quæ, dum agitur de ipsa re, animadvertuntur.

2 Bibliotheca Anonymiana, publice pluris licitantibus distrahenda per Adrianum Moetiens, Hagæ-Comitum. 1728. Pars Prima. pag. 71. Num. 879.

possint ; & primum de Arietis inventione ejusque machina ; de testudine ad congestionem fossarum paranda ; de aliis generibus Testudinum .

Ex *Indice* Lemmatum , appositorum sectionibus Librorum Vitruvii , qui exstat in principio Editionis a Sulpitio exhibitæ , corrasa sunt ea omnia hactenus descripta (eo tamen *Indice* nonnulla etiam alia Lemmata continentur) verbis iisdem , litterisque iisdem expressa . Duntaxat in proposito Titulo addita sunt pauca illa verba , *de rotis & tympanis ad molendum farinam* , quæ tamen septimo Capiti Libri Decimi præposita leguntur in eadem Sulpitii Editione .

Quamobrem certa ratione opinor , Editionem hanc , quam Anonymiana exhibet Bibliotheca , fuisse illam Sulpitii (non aliam ab Sulpitiana diversam) tam multa vero Bibliopolam ex ea descripsisse , ut Librum suum efficeret vendibiliorem . Neque enim parcebat ille (ut ita dicam) lenociniis ; cum exhibito titulo subjecerit hæc : *Editio omnium prima , exemplar Nitidissimum , cujus prima pagina Auro & Argento Eleganter picta est .*

* CIϽCCCCLXXXVI.

HOc loco dicendum profecto est de Opere Hieronymi Advocati , qui Io. Sulpitio æqualis fuisse videtur . [1] Scripsit Dominus *du Francastel* , se Epistolam editam Venetiis 1493. detexisse , ab Ioanne Britannico Brixiano (is e vita [2] migravit anno 1510.) scriptam *Hieronymo Advocato Ambrosii Iurisconsultiss. F.* qua Epistola de hujusce Advocati in Vitruvium meritis mentio fit , ejusdemque Epistolæ ille attulit periodum . Ego vero , ubi hæc legi , maxime optavi , Epistolam illam videre : eam tamen diu frustra quæsivi .

At demum Vir clarissimus eruditissimusque Paulus Galeardus Canonicus Brixianus me admonuit , reperiri illam Britannici periodum in ejusdem Epistola , præfixa Lucani Pharsaliæ ab eodem editæ . Hunc autem Librum inveni , quem animadverti ornatum etiam esse *Omniboni Leoniceni Commentariis in Annæi Lucani Pharsaliam* , ab Ioanne Taberio emendatis . Ad calcem vero Libri leguntur hæc : *Impressum Brixiæ per Iacobum Britannicum Brixianum* 1486. *VI. Nonas Majas* . Sed Venetiis etiam , post annos septem alia prodiit Editio , cui titulus est hic : [3] *Lucani Pharsalia . Cum Comment. Sulpitii , & Omniboni Leoniceni . Venetiis .* 1493. *Per Simonem Bevilaquam Papiensem . Vltim. Ianuar.* : unde datum est coniicere , in hac quoque Veneta Editione

1 Dictionaire Historique & Critique : Par M. Bayle . Ad vocem , Sulpitius .
2 Libreria Bresciana Prima e Seconda Parte nuovamente aperta dal M. R. P. Maestro Leonardo Cozzando Servita Bresciano . In Brescia . 1694. pag. 106.
3 Vide etiam P. Orlandum . Origine e Progressi della Stampa . pag. 52.

Editione exſtitiſſe illam Britannici epiſtolam; quamobrem epiſtolam eandem Dominus *du Francaſtel* editam Venetiis 1493. fuiſſe, dixerit.

Ex ea vero Epiſtola præterea didici, Hieronymum illum Advocatum eruditione excelluiſſe; tum etiam conjeci, eum fuiſſe Brixianum; & facile fuit ex nobili Gente, quæ *Avogadro* Italice dicitur; unde in Capreoli *Chronica* legitur, [1] *Achilles cognomento Advocatus*. Qua etiam in *Chronica* quorundam aliorum ex Gente hac mentio fit honorifica; & nominantur inter ceteros [2] *Petrus & Ambroſius Iureconſultus ambo ex Advocatorum Familia*: Ambroſium vero (habita temporum ratione) illum eundem Hieronymi noſtri patrem fuiſſe, plane reor. Sed totius illuſtrandæ rei gratia, præſtabit integrum afferre Britannici locum, ex eadem epiſtola fideliter deſcriptum, qui eſt hujuſmodi.

Es enim tu (Hieronyme Advocate) *is, qui inter ceteros excellentis ingenii viros, quorum haud paucus in Vrbe noſtra eſt proventus, virtutem colis, magnifacis, amplecteris; nihil enim tibi dulcius eſt, nihil ſuavius, nihil denique jucundius, quam in his noſtris ſtudiis verſari, quorum (quod mihi aliorum pace dixiſſe liceat) jam primam arcem poſſidere videris. Iam omnes, qui cum litteris commercium habent, ingentes gratias tibi agant neceſſe eſt. Feciſti enim tua induſtria, ſtudio, & labore, ut Vitruvius de Architectura, qui jam tot ſeculis in lucem caput ſuum proferre non audebat, quia ex omni parte mancum, lacerum, mutilatum ſe ſentiebat; nunc politus, purus, integer, huc & illuc geſtiat meare; omnibus carus occurrat, omnibus gratus excipiatur*. Paullo autem infra Britannicus, eundem alloquens, addit: *inter cetera & corporis & fortunæ bona, quæ illuſtria & ampliſſima habes.*

At qualis fuerit hujuſce Advocati labor ille perutilis Vitruvii Libris, quis poſſit divinare? Neque enim nunc (ut ſuſpicatus olim fueram) mihi licet ſuſpicari, mendum aliquod ſubeſſe in nota, ab *Francaſtel* allata, anni 1493. & Advocatum præfuiſſe vel Florentinæ Editioni anni 1496. vel Venetæ anni 1497. Itaque, ſuſpicandum ne erit, eum aliquid opis Sulpitio attuliſſe? An vero potius credemus, Advocati opus, quamvis æneis typis non impreſſum, a pluribus tamen deſcriptum, omnibus bene exceptum dici potuiſſe? Certe invenire nihil quicquam potui ab Hieronymo Advocato editum, neque in Michaelis Maittaire *Typographicis Annalibus*; neque in Pellegrini Antonii Orlandi *Originibus Typographiæ*; cum tamen hi opera typis æneis edita uſque ad finem decimiquinti ſeculi (ac Maittaire etiam ulterius) ſint diligentiſſime perſecuti; neque in [3] Leonardi Cozzandi Bibliotheca; qui, quamvis plures, quam quingentos Brixianos Scriptores enumeret, quorum opera typis vulgata fuere, Hieronymi tamen Advocati ne nomen quidem uſpiam recenſet.

CIↃ-

[1] Heliæ Capreoli Chronica de Rebus Brixianorum. Brixiæ. ſine anno pag. 48.
[2] Citata Chronica, pag. 66. [3] Libreria Breſciana.

* CIϽCCCCLXXXXV.

CElsus de Rosinis in suis *Elogiis* , laudibus effert plurimis [1] *Sylvanum Maurocenum , ex vetusta Nobilitate Venetorum Optimatum eductum* , & inter *Regulares Canonicos Lateranenses* adscitum ; *qui quartum gesto gravi* inter eos *magistratu*, *Rector* eorundem *Generalis renunciatus fuit anno sexto ante sesquimillesimum* . Fidenter autem Celsus idem asseverat , Sylvanum, [2] *Præsidem AEdibus Portuensis Deiparæ*, - - - - - [3] *aggressum fuisse novæ Canoniæ amplissimam vereque magnificam structuram agere* ; at noluisse committere se fidei vel artificum , vel *exteri cujusdam Architecti* . Quamobrem Sylvanus *Vitruvio primum* (ut idem Celsus narrare pergit) *se dedit: ac deinceps, ut facilius se explicaret*, - - - - - - - - *ad eundem Vitruvium ex Latino Italicum reddendum mentem manumque applicuit* , *impetu constantiaque imperceptibili*: quippe qui *amplum Auctoris illius opus* , *& alicubi vix assequibile reddebat scripto in paginas vulgaris idiomatis*, *& calcographo ad impressoriam transmittebat* . *Vorax sæculum* , *& imperita barbarie ut plurimum adhuc laborans*, *quingenta Operis absumpsit volumina*, *distraxitque in Provincias & Civitates bimestri spatio* . Et plura alia postquam subdidit Celsus , Elogium Sylvani concludit verbis hisce, quæ subjeci: [4] *scripsit ergo Commentarium Italice in Marci Vitruvii Architecturam Libros decem* . *Venetiis* . *Anno* 1495. *Apud Antonium Tribium* . *Lib. X.*

Qui nonnisi hæc attenderit , sibi facile persuadebit , tum Librum illum Sylvani Mauroceni typis æneis descriptum fuisse ; tum etiam ejusdem aliquod exemplum posse haud magna difficultate reperiri . Sed contra parit hercle dubitationem altum aliorum omnium Scriptorum de eodem Libro silentium . Ac observandum profecto est , [5] Thomam Tomai de Sylvano Mauroceno scribentem (atque etiam ejus ædificia quædam commemorantem) ne unum quidem verbum de Architectura Vitruvii , ab Sylvano ex Latina in Italicam Linguam conversa , addidisse . Itidem in iis Indicibus (saltem in iis a me visis) qui Librorum titulos continent , & *Librorum Catalogi* appellari consueverunt , frustra vestigatur Libri illius a Celso propositi titulus ; frustra in Typographiæ historiis (quas versavi) nomen Impressoris illius *Antonii Tribii* quæsivi .

Præ-

1 Lycei Lateranensis illustrium Scriptorum Sacri Apostolici Ordinis Clericorum Canonicorum Regularium Salvatoris Lateranensis Elogia . Celso de Rosinis Cæsenate ejusdem Instituti Doct. Theol. & Abbate, Auctore . Tomus Secundus . Cæsenæ . 1649. pag. 290.

2 Idem . pag. 291. 3 Idem . pag. 292. 4 Idem . pag. 293.

5 Historia di Ravenna di M. Tomaso Tomai , divisa in quattro parti . In Ravenna . 1580. Parte Prima . pag. 34.

Præterea vero in pluribus *Canonicorum Regularium Canoniis* Liber ille (ut meæ satisfieret curiositati) fuit perquisitus ; ac inter ceteras , in ea Cæsenate, in qua commorabatur, cum Elogia sua scriberet , Celsus Rosinus. In Portuensi etiam, atque in aliis, ac præsertim in iis, quibus præfuit Sylvanus, Librum illum quæri diligenter curavit *Reverendissimus Canonicorum Regularium Lateranensium Procurator Generalis* , Abbas D. Caspar Ardizzoni Calvi, sed inutiliter; quævis perdita opera est: non modo enim nusquam Liber, verum neque ullum Libri indicium est repertum . Immo Vir eximius, & Litterariæ Italicæ Historiæ, si quis alius , longe peritissimus Apostolus Zenus , qui jamdiu Celsi Rosini loca , a me allata , accurate observaverat , mihi adseveravit , sibi esse plane persuasum , Rosinum vel falso aliquo scripto, vel modo aliquo alio, fuisse deceptum ; ac nullo in loco propositi Libri illius Editionem exstare . Hactenus quidem ego , ut veritatem assequerer, nec tentare plura, nec plura scire potui.

CIƆCCCCLXXXXVI.

HOC IN VOLVMINE HAEC OPERA CONTINENTVR.
L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.
SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBER VNVS.
ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM : QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR.
ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO.
CVI TITVLVS EST LAMIA.

Non ad calcem Voluminis , sed ad calcem Libri decimi Vitruvii , leguntur hæc, quæ subjeci.

FLORENTIAE IMPRESSVM ANNO A NATALI CHRISTIANO M. CCCC. lxxxxvi. fol.

QVis ille fuerit, cujus cura hæc prodierit Editio , neque reperiri uspiam potuit , neque in ipsa Editione uspiam apparet . Nullæ enim adsunt Præfationes , nullum nominis Editoris exstat indicium . Neque ulla affertur caussa, cur unum veluti Corpus Editor effecerit ex Operibus illis Angeli Politiani , & ex Vitruvii Libris . Quod enim spectat ad Frontini Librum , analogia aliqua inter hunc & Vitruvii Libros facile potest adsignari.

Nullum præterea in hac Editione legitur Typographi nomen. At animadverto, a [1] P. Orlando narrari, ex Officina Leonardi de Arigis prodiisse Florentiæ , anno 1499. Opera Politiani : quamobrem conjici quodammodo potest,

[1] Origine e Progresso della Stampa. pag. 135.

potest, ex eadem Officina etiam Vitruvium cum Politiano prius prodiisse.

Ad calcem Libri Sex. Iulii Frontini, qui in hac Editione est, leguntur verba hæc: *Libellum hunc de aquaductibus cum esset mendosissimus: Pomponius & Sulpitius tanto studio sic emendarunt*, &c.: verba quidem exstantia etiam ad calcem ejusdem Libri in [1] superius memorata Editione, quæ prodiit cura Sulpitii. Igitur Florentini Editores Librorum Vitruvii, probe noverant Sulpitianam Editionem: ex qua descripserunt etiam verba illa facile non describenda.

Orthographia in Editione hac paullo emendatior est, quam in principe Editione, paucioresque & litterarum contractiones, & typographici errores offenduntur. Interpunctio in hac quoque solis punctis aut simplicibus, aut geminis, sed nonnullis in locis aptior. Verba græca itidem latinis litteris exhibita; & pro græcis versibus vacua spatia relicta, saltusque in Libro septimo hujusce Editionis iidem, atque in principe Editione, reperiuntur.

Figuræ in hac Editione sunt duæ ad Libri I. cap. 10. quibus adscripta leguntur Ventorum nomina: tresque aliæ ad Libri VIIII. cap. 1. & 2. quibus nonnulla quadrata exhibentur.

Quod vero attinet ad consensum hujusce cum principe Editione; in nonnullis verbis exiguas quasdam mutationes observavimus, quæ sensum plerumque clariorem reddere visæ sunt: at (dolendum) minime constat, qua ratione in textum variantia illa verba fuerint inducta; num ex aliquo Codice manu scripto, num ex Editoris ingenio prodierint.

Ceterum nonnulli hanc Editionem principem esse crediderunt, & inter hosce Cl. Io. Nicolaus Funcius; qui Editionem hanc, [2] ait, *inscriptam* esse *hoc modo: L. Vitruvius Pollio de Architectura; de priscorum hominum vita; & de initiis humanitatis, atque tectorum, & incrementis eorum; de principiis rerum secundum Philosophorum opiniones; de arena; de calce* &c. Funcius autem in errorem haud dubie adductus fuit ex aliquo Librorum Indice male consarcinato, quibusdam Capitum Lemmatis in titulum intrusis; ut vidimus paullo [3] supra *Anonymianæ Bibliothecæ* auctorem fecisse.

✻ CIƆCCCCLXXXXVI.

CEl. Maittaire ad [4] annum 1496. postquam recensuit *Vitruvium* editum Florentiæ anno 1496. una cum *Angeli Politiani Panepistemon* &c.

1 Ad annum 1486. 2 Tractatus de Virili AEtate Linguæ Latinæ. Pars Altera. Marburgi Cattorum. 1730. pag. 302. 3 Ad Annum 1486.
4 Mich. Maittaire Annales Typographici. Editio nova auctior. Tomi Primi Pars Posterior. Amstelodami. 1733. pag. 610.

&c. addit in Annotationibus suis hæc: *Horum Editio Veneta in folio 1496. affertur in Supplem. Fabric. Bibl. Latin. p. 20. & Bibl. Menarſ. p. 37.* Hactenus ille. Sed pro certo habeo, errore aliquo typographico in memoratis Auctoribus annum 1496. pro 1497. exstitisse, neque ante annum 1497. prodiisse ullam Venetam Editionem. Adde, in [1] Editione, qua utor, *Bibl. Latin. Fabric.* legi annum 1497.

CIↃCCCCLXXXXVII.

HOc in Volumine hæc Opera continentur.

CLEONIDAE HARMONICVM INTRODVCTORIVM INTERPRETE GEORGIO VALLA PLACENTINO.

L. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.

SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBER VNVS.

ANGELI POLITIANI OPVSCVLVM: QVOD PANEPISTEMON INSCRIBITVR.

ANGELI POLITIANI IN PRIORA ANALYTICA PRAELECTIO. CVI TITVLVS EST LAMIA.

Non ad calcem Voluminis, sed ad calcem Libri decimi Vitruvii, leguntur quæ subjeci.

IMPRESSVM VENETIIS PER SIMONEM PAPIENSEM DICTVM BIVILAQVAM. ANNO AB INCARNATIONE M. CCCC. LXXXXVII. DIE TERTIO AVGVSTI. fol.

IN hac Editione Præfationes nullæ sunt, nullum Editoris nomen, nullum nominis ejusdem indicium.

Opera duo illa Politiani, quæ (præter Vitruvii, & Frontini Libros) tum in Editione Florentina, tum etiam in hac Veneta leguntur, satis commonstrant, Venetis Editoribus Florentinam Editionem haudquaquam fuisse ignotam.

Cleonidæ Harmonicum Introductorium fortassis additum est, quoniam in Vitruvii Opere quædam spectantia ad Musicam reperiuntur. [2] Meibomius Euclidi adjudicavit.

In hac Editione Liber Primus in capita secatur pauciora, quam in prioribus Editionibus. Contractiones litterarum, Interpunctio, tota denique Scripturæ ratio, in Editione hac eadem ferme, ac in Florentina Editione reperiuntur. Errores typographici plures potius, quam pauciores. Verba græca latinis litteris nonnulla, nonnulla vero litteris græcis in Editione hac impressa fuere. Vbi autem in Libro octavo græci versus

1 Io. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Tomus Primus. Venetiis. 1728. pag. 340.
2 Antiquæ Musicæ Auctores septem. Amstelodami 1652. Tomi 2. Tomo Primo. In Præfatione ad Euclidis Introductionem Harmonicam.

esse deberent; vacua spatia relicta sunt. Transpositiones Periodorum, sive saltus in septimo Libro, modo se habent eodem, quo in prioribus Editionibus.

Perpaucis Figuris hæc quoque Editio ornata est; nimirum illis Florentinæ Editionis, duabusque tantum aliis insuper adjectis; altera ad Cap. 1. Libri Primi, cui musica quædam verba adscripta; altera ad Cap. 1. Libri Noni, quadratum reticulatum exhibente.

Ceterum aliquibus in locis tenues quædam verborum mutationes possunt observari, quibus nonnullæ tentatæ fuerunt emendationes; sed, id num factum fuerit alicujus Codicis subsidio, vel conjectura, nuspiam ea in Editione narratur.

CIϽIϽXI.

M. VITRVVIVS PER IOCVNDVM SOLITO CASTIGATIOR FACTVS, CVM FIGVRIS ET TABVLA, VT IAM LEGI ET INTELLIGI POSSIT.

IMPRESSVM VENETIIS AC MAGIS QVAM VNQVAM ALIQVO ALIO TEMPORE EMENDATVM: SVMPTV MIRAQVE DILIGENTIA IOANNIS DE TRIDINO ALIAS TACVINO. ANNO DOMINI M. D. XI. DIE XXII. MAII. REGNANTE INCLITO DVCE LEONARDO LAVREDANO. fol.

P. Iacobus [1] Echard Iocundi vitam ita exorditur: *F. Ioannes Iucundus vel Iocundus* (sed Iocundum ferme ubique se ipse appellat) *Veronæ medio circiter Seculo XV. decurrente natus est*. Et quidem paullo ante seculi medium potius, quam medio jam converso, eum in vitam venisse, credibile mihi fit; cum anno 1513. Iuliano *Medices* scribentem conclusisse inveniam verbis hisce: [2] *bene valeas, vetuli tui Iocundi memor*: eidemque in alia [3] Epistola, anno eodem, scripsisse: *ætate quidem ea sum, ut de me non multa tibi possim promittere: sed natura ipsa fortasse, ut plerumque assolet, extremo hoc tempore, subitum aliquod ingenii mei lumen effundet*.

Iocundum prodiisse ex familia *Monsignori*, ac Francisci Monsignori celebris Pictoris Veronensis fratrem fuisse, P. [4] Peregrinus Antonius Orlandi affirmat: sed falsum id esse F. [5] Bartholomæus a Puteo, Eques Hierosolymitanus arguit ex [6] Georgii Vasarii testimonio, qui scribit: Francisci Monsi-

[1] Scriptores Ordinis Prædicatorum &c. Opus inchoavit R. P. F. Iacobus Quetif S. T. P., absolvit R. P. F. Iacobus Echard. Lutetiæ Parisiorum 1719. Tomus Secundus. pag. 36. [2] In Epistola, quæ præfigitur Editioni Vitruvii, quæ prodiit Florentiæ. 1513. [3] In Epistola, quæ præfigitur Editioni Cæsaris, quæ prodiit Venetiis ex Ædibus Aldi, 1513. [4] Abcedario Pittorico del P. Orlandi. In Bologna. 1729. pag. 158. & 172. [5] Vite de' Pittori Veronesi del Commend. F. Bartol. Co. dal Pozzo. In Verona. 1718. pag. 13. & 21. [6] Vite de' Pittori ec. Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 262.

Monſignori tres fuiſſe fratres: majorem natu, nomine *Monſignore*, degiſſe in aula Marchionis Mantuæ, vixiſſe annos octoginta, ac ſuperſtites filios reliquiſſe: Hieronymum alterum *Franciſcanorum* ſodalitati nomen dediſſe, & Cherubinum deinde fuiſſe appellatum: tertium vero inter *Dominicanos* adſcitum aſſumſiſſe Hieronymi nomen; humilitatiſque amore, inter ſodales Sacerdotibus ſervientes perſtitiſſe: nullus igitur Iocundus Franciſci frater reperitur. Nobilem tamen eum fuiſſe, adſeverat Iulius Cæſar Scaliger, a quo ita nominatur: [1] *Ioannes Iocundus civis noſter, nobili genere prognatus*: ſed quæ fides Scaligero in hujuſmodi aſſertis haberi queat, paullo infra diſpiciemus.

Iocundum *Ordinem Prædicatorum amplexatum, profeſſumque, certiſſimum; qua tamen ætate, loco, annove nobis incompertum*; ſcribit jam citatus P. Echard. Quod certiſſimum eſſe ut evincat, ſubdit: *Onuphrius Panvinius & ipſe Veronenſis, eidem ſuppar, anno ſcilicet* 1568. *die* 8. *April.* (diem 15. Martii habet Cel. Mar. [2] Scipio Maffejus) *mortuus*, de Viris Illuſtribus Veronenſibus habet; *F. Ioannes Iocundus Veronenſis Ordinis Prædicatorum Vir diſertiſſimus*: at ſuppar utcumque Onuphrius dici queat, credibile tamen eſt, eum natum eſſe Iocundo jam e vivis erepto, cum [3] anno 1530. lucem viderit Onuphrius, Iocundus vero anno 1513. ſe vetulum appellaverit. Deinde addit P. Echard teſtimonium Georgii Vaſarii, qui Iocundum *Dominicanum* [4] dixit: & qui *natus anno* 1512. *acta Iocundi* (ut Echard aſſerit) *ab iis qui convixerant diligentius inquiſivit*: ſed Vaſarium in tanta farragine rerum, quas conſcripſit, haud raro erraviſſe, dubium mihi, plura ejus legenti, haudquaquam fuit. Demum Echard animadvertit Lucam [5] *VVadingum*, qui de Viris doctis Ordinis Minorum ſcripſit, Iocundum *ſuis non aſſeruiſſe*: ſed neque inquiſivit num ſuis eſſet aſſerendus; ejuſque notitia facile caruit.

Contra tamen facit locus, quo optime uſus eſt laudatus Mar. Scipio Maffejus, [6] ut *Franciſcanis* Iocundum noſtrum adtribueret. Referam itaque locum eundem deſumtum ex *Euclidis Elementis* editis a F. Luca Paciolo, qui poſt præfationem, quam habuerat, in quintum Euclidis Librum, ſubdit hæc: [7] *Omnes hi ſunt qui interfuere. In Divi Bartholomæi æde cum ego Lucas Paciolus Burgenſis Sancti Sepulchri ex Minoritana Franciſci Familia Quintum Euclidis profiteri ſolemniter cæpi, præfatione hac prius*

1 Iulii Cæſaris Scaligeri Exotericarum Exercitationum Lib. XV. Francofurti. 1576. Exercit. 329. pag. 1055. 2 Verona Illuſtrata del March. Scip. Maffei. In Verona. 1732. Parte Seconda. col. 183. 3 Mar. Scip. Maffei. ibid. 4 In citato Volumine pag. 245. 5 Scriptores Ordinis Minorum P. Lucæ VVaddingi. Romæ. 1654. 6 Verona Illuſtrata del Marcheſe Scipion Maffei. Giunte per la ſeconda Parte che tratta degli Scrittori. 7 Euclidis Megarenſis --- Opera, Venetiis, 1509. pag. 31.

habita 1508. *Augusti die* 11. *Et in primis: Clarissimus Vir Joannes Lascares ad Senatum Venetum Christianissimi Francorum Regis Orator*: plures deinde alii Viri nobilitate vel doctrina illustres nominantur; & præ ceteris, nonnulli, qui ab eo dicuntur *prelibati ejusdem Minoritanæ Familiæ*; inter hosce vero legitur *Frater Iocundus Veronensis Antiquarius*: quamobrem satis liquet, fuisse tunc Iocundum ex *Minoritana S. Francisci Familia*.

Ad hunc autem locum esset referendum Iulii Cæsaris Scaligeri testimonium, qui in Iocundi disciplina se fuisse, palam profitetur ita scribens: [1] *Illud etiamnum in memoria habeo. Me puero apud maternos avos agente Lodroni ad Salodianos ------- docebat Ioannes Iocundus præceptor noster*. Et obiter hic observabo, Iul. Cæsarem Scaligerum [2] natum esse anno 1484.; atque ideo probabile omnino videri, eum, nonnisi post 1492., tanti præceptoris Auditorem esse potuisse: quamobrem, si certa fides Scaligeris, ubicumque hi Iocundum nominant, esset habenda (quod fieri minime posse laudatus [3] Maffejus jam plane recteque ostendit) datum quidem esset ex Scaligerorum scriptis, pro re nostra, haud exiguum lumen mutuari: atque hic asserere facile oporteret, circa finem seculi XV. Iocundum fuisse *Lodroni ad Salodianos*. Ab Scaligero autem (neque enim id reticendum hoc loco est) egregie laudatus fuit Iocundus, quod [4] *vir esset in philosophia Peripatetica non ignobilis, Scoticæ Sectæ summus Theologus, in Mathematicis nulli secundus, in Optice atque Architectura omnium facile princeps*. At cum Scaligero bene notum (utcumque sit de reliquis rebus) Iocundum fuisse, credibile omnino sit; qui fieri potuisset, ut *Scoticæ Sectæ summus Theologus* haberetur, quando *Dominicanæ* familiæ, non *Franciscanæ* fuisset addictus? Ac Ioseph Scaliger Iulii F. in Epistola, data Lugd. Bat., diserte scribit: [5] *Puer* (Iul. Cæsar) *in agris avitis eductus una cum Tito fratre prima litterarum & Grammaticæ elementa didicit, præceptore Iohanne Iocundo Veronensi, cliente familiæ nostræ, homine doctissimo & probissimo, qui postea ad Monachos Franciscanos transiit*.

At (missa quæstione illa, num fuerit Scaliger in Iocundi disciplina) non tamen satis intelligo, cur modo memoratus Ioseph scripserit verba hæc, *postea transiit*; quasi Franciscanis nomen Iocundus dedisset posteaquam fuisset Iulii præceptor; cum vel ante illud tempus se Fratrem appellaret: Collectaneis etenim suis Antiquarum Inscriptionum præmisit [6] Epistolam sic inscriptam: *Frater Iohannes Iocundus Veronensis Laurentio Medi-*

1 In Lib. cit. Exercit. 104. n. 23. pag. 399. 2 Lindenius Renovatus, sive Iohannis Antonidæ van der Linden de Scriptis Medicis. Norimbergæ. 1686 pag. 721. 3 Verona Illustrata. Parte Seconda. pag. 158. & 159. 4 In Lib. cit. Exercit. 329. pag. 1055. 5 Iosephi Scaligeri Iul. Cæsar. F. Epistola de Vetustate, & Splendore Gentis Scaligeræ, & Iul. Cæsar. Scaligeri Vita. Lugduni-Batavorum. 1594. pag. 31. 6 In Parte citata pag. 136.

Medices; quorum Collectaneorum, non sine illustri laudum Operis illius Iocundi præfatione, meminere duo Viri Summi [1] Angelus Politianus, & [2] Marchio Scipio Maffejus: at Laurentius Medices objit [3] anno 1492. ergo ante hunc annum (atque adeo ante annum octavum ætatis Iulii) se Fratrem appellabat Iocundus. Num vero post hæc, libere (ne, leviter, dicam) conjectando, licebit mihi suspicari, eum Dominicanæ Familiæ primum fuisse addictum; deinde vero (aliqua de caussa, aliquo modo, quorum notitia ad tempora nostra non pervenerit) secessisse ab ea, postea ad Franciscanos transiisse?

Ast hic neque illud sane prætermittendum est, quod [4] Gulielmus Budæus eum solo *Sacerdotis* vocabulo nuncupaverit: dum ait: *Verum hæc Epistola* Plinii, *& aliæ non paucæ in Codicibus impressis non leguntur: nos integrum ferme Plinium habemus, primum apud Parisios repertum opera Iucundi Sacerdotis hominis antiquarii, Architectique famigerati*. Et alibi etiam scribit: [5] *Nobis vero in ea* (Vitruvii) *lectione contigit præceptorem eximium nancisci Iucundum sacerdotem, architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritissimum, qui graphide quoque, non modo verbis, intelligendas res præbebat*. Ad quæ Budæi loca P. Iacobus Echard subdit hæc: [6] *ex titulo Fratris, quem suo nomini aliquando præmisit* Iocundus, *evidens est, se votis religionis astrictum agnovisse -----. In Gallia credibile est, secutum fuisse morem eorum Fratrum, qui extra claustra degentes, permittentibus Superioribus, vestem Monasticam deponebant, & ritu secularium Sacerdotum se induebant*. Num vero hic quoque eadem illa libertate coniectandi, qua superius usi sumus, iterum utemur? omnesque difficultates explicare tentabimus, ponentes, Iocundum prius dedisse Dominicanæ Familiæ nomen; tum hac relicta, secularem (ut appellant) Sacerdotem fuisse, postea ad Franciscanos transiisse? Porro ita nullus controversiis vel dubitationibus locus relinqueretur.

Post hæc ab Iocundi vitæ statu ad doctrinam ejus progrediamur. Fuit Iocundus linguæ græcæ peritus: &, præter Vitruvii, Frontini, Cæsaris & Epistolarum Plinii Editiones, [7] ei Iulium Obsequentem debemus; in Epistola enim, quam Plinii Iunioris Editioni præmisit Aldus, leguntur hæc: *Librum de Prodigiis, quem mihi Iucundus meus jucundissimus dono dedit*: prætereaque Iulii Victoris Epitome, & M. Catonis de Re Rustica Libri, ejus cura prodiere.

Inclaruit

[1] Angeli Politiani Opera Basileæ. 1553. Miscellaneorum Cap. 77. pag. 287.
[2] In Parte citata pag. 136. [3] Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro Primo. in principio. [4] Annotationes priores & posteriores Gulielmi Budæi ---- in Pandectas. Lutetiæ. 1556. pag. 39. F. [5] Citatæ Budæi Annotationes. pag. 120. D. [6] In Tomo citato. pag. 37. [7] Verona Illustrata del Mar. Maffei. Nella citata Parte Seconda, pag. 137. & 138.

Inclaruit in Germania, [1] Scaligero teste, qui hæc scripta reliquit: *Memini præceptorem meum Ioannem Iocundum ---- apud Maximilianum Cæsarem multa præclara profitentem. Id, inter cetera. Quot pondo proportionem haberet pugnus hominis ferientis cum se ipso non feriente comparatus. Sed & hæc & alia tunc ille demonstrabat: quæ postea Fortunæ sævitia interiere.*

In Gallia quoque magni habitus est. Cum autem Plinii [2] *Editio Bononiensis a Io. Iocundo ad manu scriptum Parisiense emendata, & a Beroaldo recensita* prodierit anno 1498. liquet ante hunc annum iter in Gallias instituisse. Ibi (rerum potiente Ludovico XII.) [3] *duplicem Sequanæ imposuit pontem: quorum primo, nostræ Dominæ dicto, X. Iulii 1507. Præfectus Vrbis ultimum sexti fornicis lapidem solemni pompa posuit (ex* [4] *Claudio Malingre.) Alterum vero pontem, Parvum dictum, circa eadem tempora absolvit.* Vnde Iacobus Sannazarius in laudem illorum Operum.

[5] *Iucundus geminos fecit Tibi, Sequana, pontes:*
Iure tuum potes hunc dicere Pontificem.

Hexametrum superiorem versum, paucis mutatis, argute transtulit Iulius Cæsar Scaliger in rem suam; qui in *Teretismatis* Iocundum laudavit his versibus, quos subjeci:

[6] *Pauca tibi narrare volo, quæ dicere quondam*
Mi solitus Iocundus homo integer, acer, amussis,
Fermentato judicio, ingenioque subacto:
Quem velles vidisse adeo, atque audisse loquentem:
Euclides & Vitruvius cui cedere possunt.
Nam geminos posuit pinguis Tibi Sequana pontes:
Implevitque alias immensis molibus urbes.

Iocundum etiam celebravit idem Scaliger [7] Epigrammate, quod est inter carmina, quibus titulum fecit, *Heroes*.

Facile tamen absolvendis Pontibus illis, de quibus modo diximus, non præfuit Iocundus, nam Venetiis fuit anno 1508. (ut paullo supra vidimus) cum ibidem fuisset etiam ante, nimirum anno 1506. In tabulariis enim Veneti Magistratus, penes quem cura aquarum est, quattuor asservantur Dissertationes, anno 1506. ab Iocundo Magistratui eidem oblatæ, in quibus de Medoaci fluminis derivatione tractatur. Veneti namque, suis ut æstuariis prospicerent, opus plane regium (jam ab [8] anno 1488.)

[1] In Lib. cit. Exercit. pag. 1061. [2] Ioannis Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Venetiis 1728. Tom. prim. pag. 610. [3] P. Iacobus Echard. In Tomo citato pag. 37. [4] Claude Malingre. Les Antiquitez de la Ville de Paris. Paris. 1640. pag. 140. [5] Epigrammaton Lib. I. n. 50. [6] Iulii Cæsaris Scaligeri Poemata omnia. In Bibliopolio Commeliniano. 1600. Pars Prima pag. 85. [7] In Poematis iisdem. pag. 296. [8] Historiarum Venetarum Andreæ Mauroceni Liber decimus sextus. in fine.

1488.) orsi erant, excavato ingenti alveo, ad Daulum pagum duci cœpto, quo Medoaci aquæ Fossam Clodiam versus derivarentur. Sed, cum ejusmodi derivatio in Fossæ Clodiæ portum nimiam arenæ copiam inferret, remedium incommodo huic tunc temporis quærebatur: quamobrem Iocundus Dissertationibus illis sententiam suam de novi alvei ostio mutando protulit prius, tum etiam defendit: fuere autem tractu temporis ad Bronduli portum aquæ illæ perductæ.

Anno quoque 1511. Iocundum Venetiis fuisse credibile quidem est; cum suæ Vitruvii Editioni eum præfuisse ipsa quidem rei suadeat ratio. Tum etiam ibidem degisse anno 1513. ex Vasario colligi potest; quo anno 1513. [1] IIII. Id. Ianuarii magna pars Fori, quod Rivoaltum appellatur, conflagravit. Quamobrem Patribus de AEdificiorum reparatione solicitis [2] magnificam novi Fori a se delineatam formam obtulit Iocundus. Sed, ob illis prælatam formam aliam ab artifice quodam (cui nomen erat *Zamphragnino*) exhibitam, Iocundum, offensione veluti percitum, Venetiis abjisse, scribit idem Vasarius. Qua tamen de re nihil certi affirmare ausim; quando, non anno illo, sed demum [3] anno 1520. Rivoalti Forum instauratum est.

At pro certo ponam, Bramante Vrbinate [4] vita functo, anno 1514. [5] Iocundum Romæ, una cum Raphaele Sanzio Vrbinate, & cum Iuliano Sangallensi, præfectum fuisse extructioni Templi Divi Petri: quo in munere ([6] teste Iulio Cæsare Scaligero) egregiam operam idem præstitit Iocundus: *qui solus Bramantis Architecti defuncti reliquiarum, typorum, atque consiliorum modos rationemque intellexit.*

Ex hisce vero omnibus liquere facile potest, nonnisi grandævum ex vita Iocundum emigravisse: at quemadmodum [7] Vasarius scripsit, ita etiam (quamvis ne id facerem libros multos versaverim) nunc scribere necesse est, tempus verum, quo Iocundus mortem obiit, & locum, tumulumque ignorari.

Primus fuit Iocundus, qui ab Vitruvii Editionis principis textu plurimum recesserit: nihilo tamen minus Vitruvii Editiones, quæ cura Iocundi prodiere, ita ab eruditis fuerunt arreptæ, ut princeps Editio deinde posthabita, atque præterita fuerit. Qua autem ratione se gesserit Iocundus, ut Vitruvii Libros emendaret, ipse patefacit: [8] *quando*, ait (*ut intel-*

1 Historia Vineziana di Paolo Paruta. Prima Parte. In Venezia. 1718. pag. 121.
2 Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vasari: Primo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 248.
3 Venezia descritta da Francesco Sansovino. In Venezia. 1663. pag. 363.
4 Giorgio Vasari. Nella soprascritta Terza Parte. pag. 29.
5 Idem Vasari. Nella Terza Parte. pag. 246.
6 Iulii Cæsaris Scaligeri Exotericarum Exercitationum Lib. XV. Exercit. 331. pag. 1061.
7 Nella soprascritta Terza Parte. pag. 249.
8 In Epistola ad Iulium II. Pont. Max., qua eidem Pont. Editionem hanc (anni 1511.) nuncupat.

intelligerem) non sine multo sudore & lassitudine: ejus verba & sensum: cum ruinarum veterumque ædificiorum reliquiis me contulisse notum sit: non semel modo: sed sæpe & numerose. At hoc etiam (tanta mihi fuit ejus rei cura) parum visum fuisset: si ipsius auctoris integram habuissemus lectionem: quam quia pene totam corruptam offendi ----- dum singula perquirere cœpi: ad antiqua exemplaria tamquam ad ansam dignoscendæ rei me contuli: nec ad pauca quidem: nec una tantum regione vel urbe reperta: sed multis. Sicque duplici studio intentus, veterum scilicet ruinarum monumentis: & situ vetustatis redolentibus libris: satis patentem mihi feci intelligendi semitam: & ex diversa lectione effectum est: ut ex uno vel altero codice quam multa correcta loca invenerim: vel ad corrigendum iter ostenderint: & ubi hæc non juverunt: sic omnino uti erant reliqui.

Codicum igitur auctoritate usus, nonnulla loca emendata fortasse dedit: sed plurima quidem eum emendavisse ex ingenio, minime dubitari posse existimo; quandoquidem in Iocundi Editione plurima Vitruvii loca sunt, quæ differre a respondentibus locis non modo principis Editionis, verum etiam Codicum, facile comperiuntur: cum tamen iisdem in locis princeps Editio cum Codicibus (quos nec paucos, nec una in regione, vel urbe repertos consului) plane conveniat. Istiusmodi vero exempla (sive specimen perexiguum) videre est in adposita Tabella B. Et, quamvis ea in Tabella videatur una comparere Iocundi Editio, quæ prodiit anno 1513. perinde tamen est, ac si proposita quoque esset Editio anni 1511. illa enim cum hac omnino eis in locis (ut ferme ubique) consentit. Sunt autem pauca illa loca (ut alias etiam monuimus) sparsim & intercise excerpta; cum plurima quidem excerpi potuissent.

Si quis vero dicat, visum forte a Iocundo Codicem, mihi neque cognitum, neque perspectum, quo Variantes illæ Iocundi Lectiones continerentur; respondebo, haudquaquam probabile fieri, tot in locis, tum eos, qui scripsere Codices usurpatos a Sulpitio, tum eos, qui scripsere Codices a me visos, adeo multas fecisse mutationes ratione eadem, iisdemque verbis expressas. Minus etiam credam, ex perfectiore uno exemplari profluxisse olim Codices visos a Iocundo; omnes vero, a Sulpitio atque a me adhibitos, a vitioso altero fuisse descriptos: hypotheses enim hujuscemodi fingi possunt, probabiles fieri non possunt.

Præterquamquod ipse Iocundus, se emendationibus ex ingenio usum esse, satis aperte indicat verbis illis: *sicque duplici studio intentus: veterum scilicet ruinarum monumentis*: ex hisce enim verbis proclive est intelligere, eum ex ruinarum monumentis mensuras, proportiones, & alia desumsisse, ut Vitruvium emendaret. Et rem eandem declarat, cum paullo infra subdit: *ut ex uno vel altero Codice quam multa correcta loca invenerim: vel*

Tabella

B Tabella exhibens Specimen differentiæ inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Iocundi 1513. & Editionis Vitruvii cura Philandri 1552.

Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi. 1513.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri.* 1552.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Iocundi.* 1513.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri.* 1552.
Pag. 4. v. 12. per quæ tenduntur ſuculis & vectibus.	Pag. 4. v. 2. per quæ tenduntur ergatis aut ſuculis & vectibus.	Pag. 66. v. 7. In angularibus hoc amplius, dimidiatum quantum eſt ſpatium.	Pag. 139. v. 9. In angularibus non amplius quam quantum eſt ſpatium.
Pag. 10. v. 5. Nam quia ex principiis.	Pag. 18. v. 13. Namque ex principiis.	Pag. 109. v. 22. poſtero mittebant pullos.	Pag. 245. v. 24. poſtremo mittebant pullos.
Pag. 28. b. v. 30. montes ſed diſpoſitæ materiæ qualitatem habentes, ignis vis.	Pag. 52. v. 21. montes, ſed lapideo genere materiæ qualitatem habentes ignis vis.	Pag. 123. b. v. 21. agris epheſiorum clivianis.	Pag. 287. v. 2. agris epheſiorum cilbianis.
Pag. 30. b. v. 8. materia per cæmentorum raritatem fuerit exucta.	Pag. 57. v. 18. materia cæmentorumque exucta raritate.	Pag. 124. b. v. 1. efficiuntur ut adveniat.	Pag. 290. v. 3. efficitur ut adveniat.
Pag. 49. v. 10. inter columnas, pro portionibus.	Pag. 89. v. 7. inter columnas, ita pro portionibus.	Pag. 129. b. v. 1. Fodiatur quoquoverſus locus latus ne minus pedes quinque.	Pag. 307. v. 35. Fodiatur quoquoverſus locus latus pedes tres, altus ne minus pedes quinque.
Pag. 54. v. 1. denique in ſummis columnarum ſcapis.	Pag. 112. v. 31. deinde in ſummis columnarum ſcapis.	Pag. 180. b. v. 7. pars, quæ eſt proxima quæ conjuncta eſt menſæ.	Pag. 434. v. 3. pars, quæ eſt proxima brachiis, quæ conjuncta eſt menſæ.

ad corrigendum (& hæc verba diligentiſſime notari velim) *iter oſtenderint*. Quid autem clarius aut manifeſtius, quam, ſi Iocundus correxit ubi ad corrigendum *iter* oſtendebatur; eum nequaquam in Codicibus inveniſſe emendationes ipſas, ſed ex qualicumque oſtenſione *itineris* progreſſum eſſe: nimirum ex conjectura, atque ingenio emendaviſſe?

Verum aliunde etiam colligi haud dubie poteſt, ad mutationes Iocundum fuiſſe proclivem. In ea, quam dedit Commentariorum Cæſaris [1] Editione (præter deſcriptionem Maſſiliæ, & machinarum quarundam a Cæſare adhibitarum) explicationem figuramque exhibuit ſublicii Pontis, *quem bis fecit Cæſar ſupra Renum*. Sed deſcriptionem hanc appoſitumque ſchema reprehenderunt [2] Hieronymus Magius, & [3] Ioannes Buteo: atque hic

D notavit,

1 Iulii Cæſaris Commentarii. Venetiis. in AEdibus Aldi & Andreæ Soceri. 1513.
2 Variarum Lectionum ſeu Miſcellaneorum Libro IIII. Cap. 20. 3 Io. Buteonis Opera Geometrica. Lugduni. 1554. pag. 32. & 33.

notavit, Iocundum eis Cæsaris verbis: *Hæc utraque insuper bipedalibus trabibus immissis*, vim fecisse; cum ea sic emendare tentaverit: *Hæc utraque insuper bipedales trabes immissæ*. [1] Budæus quoque mutationem quamdam, de qua sermo inciderat, a Iocundo in Vitruvii textum inductam improbat. *Rursus*, scribit Budæus, *idem* [2] *Plinius Lib. eodem: Vniversum autem hunc circuitum Erathostenes ------- ducentorum quinquagintaduorum millium prodidit, quæ mensura Romana computatione efficit trecenties quindecies centena millia passuum. Hæc verba cum sic legerentur apud Vitruvium Lib. primo, nuper Iocundus architectus vir religioni initiatus, omnis antiquitatis peritissimus, tamen more hodierno referenda censuit, in iis exemplaribus Vitruvii, quæ egregie alioquin & solerter emendata imprimenda curavit. Sic enim in his legitur: Quæ ducenta quinquagintaduo millia stadiorum fiunt passus semel & tricies millies mille & quingenties mille. Hujus autem octava pars, quam ventus tenere videtur, est ter millies mille & noningenties tricies septies mille, & passus quingenti; qui modus loquendi antiquitatem non resipit.*

Quæ diligenter animadvertenda putavi; nam quando Iocundi ipsius & excellentium Virorum, vel ejus æqualium vel ferme æqualium, testimoniis constat, eum mutationibus ex ingenio indulsisse, easdemque induxisse in Vitruvii textum; & quando nullas ille Annotationes adjecit, quibus mutationes mutationumque caussas indicaret; haud dubie liquet, in hac Editione res & verba diligenter esse expendenda; atque caute esse judicandum de varietatibus, quæ inter hanc eamdem Editionem & Editionem principem Codicesque offenduntur; ut inde Vitruvii textus fidei antiquæ restitui possit.

Ceterum quod attinet ad formulam rationemque scribendi, prioribus castigatior est hæc Editio. Huic insuper addita fuere in Octavi Libri tertio Capite Græca Epigrammata, quæ desiderabantur in tribus prioribus illis seculi decimiquinti Editionibus. Præterea, quamvis in hujusce Editionis Libri septimi Capitibus VI. VII. VIII. VIIII. plures periodi connexæ inter sese diversa, ac in præcedentibus Editionibus, ratione legantur (quemadmodum jam [3] observavimus) revera tamen Iocundi ordo aptior aliquo modo esse videtur; & dubitare licet, num Codicum, atque inde principis Editionis locis illis aliqua luxatio contigerit. Certe post Iocundi tempora ii, qui Vitruvium edidere, omnes ad unum Iocundi ordinem commemoratis in Capitibus sunt persecuti.

Annotatiunculas quasdam addidit Figuris suis Iocundus, præterea vero nihil scripsit, quod Vitruvii illustrationi conduceret.

Ipsæ

1 Guilielmi Budæi de Asse & partibus ejus Libri V. Parisiis. 1542. pag. 109. G. H.
2 C. Plinii Naturalis Historiæ Libro Secundo, Cap. 108.
3 Ad annum 1486.

Ipsæ autem Figuræ primæ sunt, quæ neque paucæ, neque diligentia contemnenda delineatæ prodierint. Formis ligneis (non admodum artificiose cælatis) impressæ sunt. Quædam ad illustrationem rerum a Vitruvio traditarum aliquam habent utilitatem; quædam non ita: ut etiam olim, inter ceteros, animadvertit [1] Claudius Ptolomæus, de quo illustri viro [2] infra plura lubenter afferemus.

Porro Iocundus haud parum de Vitruvii Libris meritus est. Magisque etiam bene mereri potuisset; si & pauciores induxisset in textum mutationes, & inductarum rationes caussasque demonstravisset.

CIↃIↃXIII.

VITRVVIVS ITERVM ET FRONTINVS A IOCVNDO REVISI REPVRGATIQVE QVANTVM EX COLLATIONE LICVIT.

HOC OPVS PRAECIPVA DILIGENTIA CASTIGATVM, ET CVRA SVMMA EXCVSVM EST FLORENTIAE SVMPTIBVS PHILIPPI DE GIVNTA FLORENTINI ANNO DOMINI. M. D. XIII. MENSE OCTOBRI. in 8.

PRO Editione hac, se curas secundas impendisse, profitetur Iocundus cum [3] ait: *Quæ (laborum meorum monumenta) cum secundæ impressioni sub meo nomine subjicienda intelligerem, non putavi negligenter prætereundum, quin ea reviserem, meliusculaque facerem*: hæc tamen Editio cum ea, quæ prodiit anno 1511. ferme ubique consentit; ut [4] alias etiam indicavimus.

Sed interpunctio in Editione hac paullo distinctior est: contra vero Figuræ (ligneis formis impressæ) desumtæ quidem sunt ex priore Editione; multo tamen minores sunt, atque cælatæ imperfectius.

Nihilo tamen minus Editio hæc, quoniam in fronte perhibetur *revisa repurgataque*, a multis tamquam præcipuum exemplar (ut [5] supra animadvertimus) habita est.

* CIↃIↃXX.

IN Epistola quadam Iacobo Zieglero ab Cælio Calcagnino scripta leguntur nonnulla, quæ subjicienda esse, Calcagnini & Raphaelis Sanzii Vrbinatis præclara nomina suaserunt: sunt vero hæc: [6] *Raphael Vrbinas,*

D 2 *juvenis*

1 Lettere di Claudio Tolomei. in Vinegia 1547. pag. 81. 2 Ad annum 1547.
3 In Epistola, qua Editio hæc inscribitur Iuliano Medices. 4 Ad annum 1511.
5 Ad annum 1486. 6 Cælii Calcagnini &c. Opera aliquot. Basileæ. 1544. pag. 101.

juvenis summæ bonitatis, sed admirabilis ingenii. Hic magnis excellit virtutibus, facile Pictorum omnium princeps, seu in theoricen, seu in praxin inspicias. Architectus vero tantæ industriæ, ut ea inveniat ac perficiat, quæ solertissima ingenia fieri posse desperaverunt. Prætermitto Vitruvium, quem ille non enarrat solum, sed certissimis rationibus aut defendit, aut accusat: tam lepide, ut omnis livor absit ab accusatione.

Hanc Epistolam exaravit Calcagninus multo ante quam ab hac migraret vita; migravit enim anno 1546. ut ex [1] Antonio Libanorio plane liquet. Raphael autem Vrbinas (de quo vivente scripsit Calcagninus) e vivis [2] excessit anno 1520. Quæ tamen pertinentia ad Vitruvium commentatus Raphael est, numquam lucem adspexere.

Cum autem de Calcagnini morte sermo inciderit, liceat hic loci quorundam errorem tollere (ut [3] Aloysii Moreri, nonnullorumque ab eo citatorum) qui, Calcagninum vita functum anno 1540. scripsere. Cujus erroris origo fuit Inscriptio in ipsius Calcagnini monumento incisa; in qua (a [4] Guarino relata) præter cetera, leguntur hæc: *Cælius Calcagninus Apostolicæ sedis Protonotarius vivens sibi posuit ---- Anno Sal. MDXL. Anni itaque hujusce observatio, præcedentiumque verborum prætermissio, in caussa fuere, ut, Calcagninum mortuum anno 1540. litteris nonnulli mandaverint.*

CIƆIƆXXI.

DI LVCIO VITRVVIO POLLIONE DE ARCHITECTVRA LIBRI DECE TRADVCTI DE LATINO IN VVLGARE AFFIGVRATI: COMMENTATI: ET CON MIRANDO ORDINE INSIGNITI: PER IL QVALE FACILMENTE POTRAI TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI ABSTRVSI ET RECONDITI VOCABVLI A LI SOI LOCI ET IN EPSA TABVLA CON SVMMO STVDIO EXPOSITI ET ENVCLEATI AD IMMENSA VTILITATE DE CIASCVNO STVDIOSO ET BENIVOLO DI EPSA OPERA.

Post finem Commentariorum Libri decimi leguntur hæc, quæ subjeci.

Qui finisce l' opera præclara di Lucio Vitruvio Pollione de Architectura traducta de latino in vulgare: Historiata e Commentata a le spese e instantia del Magnifico D. Augustino Gallo Cittadino Comense e Regio Referendario in epsa Citate: e del nobile D. Alvisio da Pirovano Patricio Milanese ------- Impressa nel amœna & delectevole Citate de Como per Magistro Gotardo da Ponte Cittadino Milanese: ne l' anno del nostro Signore Iesu Christo M. D. XXI. XV. mensis Iulii. fol. maj.

Cæsaris

1 Ferrara d' oro imbrunito dell' Abbate Antonio Libanori. Parte Prima. pag. 129.
2 Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vasari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 88.
3 Le Grand Dictionaire Historique. Ad verbum, Calcagnini (Celio). 4 Compendio Istorico dell' Origine &c. delle Chiese, e Luoghi Pii della Città, e Diocesi di Ferrara. Opera di D. Marc' Antonio Guarini. In Ferrara. 1621. pag. 91.

CAEsaris Cæsariani vitam qui scribere instituerit, neminem inveni. Eam itaque exponere decrevi, non propterea quod excellens ille fuerit, aut insignia aliqua opera sit architectatus: sed quod primus omnium, ut Vitruvii Libros illustraret, multa conatus sit; tum etiam quod tam varia de eodem a variis sunt mandata literis, ut (saltem pro instituto nostro) operæ pretium fortasse fuerit, ea conquisivisse atque expendisse; nec non etiam ea, quæ certiora esse videantur, hic in unum commisisse. Ordiar ab iis, quæ idem Cæsarianus refert de semetipso; sed tam obscure, ut vix quidpiam clare intelligi queat: [1] narrat patrem suum, nomine Laurentium, peritissimum fuisse humaniorum litterarum, jurisque civilis, ideoque carissimum fuisse Bonæ Mariæ, & Ioanni Galeatio Mediolanensium Ducibus, a quibus obtinuit (ut ipsius verbis utar) [2] *lo offitio de la Canzelaria del Capitaneato de justitia in Mino*: mortuus autem hic est cum Cæsar esset quadriennis; & quoniam testamenti tabulas perficere non potuerat, *testo* (pergit Cæsar) *per me sopra la promissa fede de quella che poi fu vocitata mia noverca*. De hac autem fœmina, tota in sua narratione gravissime conqueritur. Ab ea etenim, cum decimumquintum ætatis annum attigisset, domo pulsus, peregre proficisci coactus est. Diu vero Ferrariæ commoratum, se Philosophiæ & Mathesi operam dedisse, *schemata, & diagramata* se plura delineavisse pertinentia ad scientias illas, Auctoresque etiam græcos & latinos se explicuisse, scribit. Deinde addit; se post sexdecim annos rediisse in patriam, reditum noverca sollicitante, ut eam liberaret a quorundam insidiis, filiorumque contumeliis: tum se præsto fuisse in Architectonicis rebus Duci Maximiliano; subditque: *ritornati iterum a la obsidione del arce di Iove: per la Novariense victoria*.

Hæc autem erat Arx Mediolanensis, ut Tristanus Chalcus Mediolanensis satis commonstrat: [3] *Interim* (scribit is) *Mediolani, ut nuptiæ honorificentissimæ fierent, procuratur. Arx in primis Iovis miris studiis, ubi Principum Domicilium est, exornatur*. Nomen hoc sortita erat Arx illa a proxima Porta; scribit enim Cæsarianus: [4] *Così è placiuto a li nostri principi Mediolanensi -------- ædificare la fortissima arce & Castello de la porta di Jove*: Quæ Porta vulgo *Porta Zobia*, vel *Giobia*, [5] nominabatur. [6] Franciscus vero Guicciardinus narrat; Maximilianum salutatum fuisse Mediolanensium Ducem labente Mense Decembri anni 1512. victoriam autem Nova-

1 In suis Commentariis ad Libros Vitruvii. Propositæ Editionis pag. lxxxxI.
2 Pagina citata: a tergo. 3 Tristani Chalci Residua. In Nuptiis Mediolanensium Ducum. Mediolani. 1644. pag. 64. 4 In citatis Commentariis. pag. xlII.
5 Historia di Milano di Bernardino Corio, Mediolani. 1503. pag. 179. & Historia di Milano di F. Paolo Morigia. Venezia. 1592. pag. 128. 6 Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro XI.

Novarienſem Helvetios, Maximiliano impenſiſſime faventes, Duce ſtrenuo & audaci Mottino, conſecutos eſſe VIII. Id. Iun. anni 1513.

Quæ cum ita ſint; liquet ad annum hunc 1513. ea pertinere, quæ Cæſarianus ſcribit ſibi poſt reditum ſuum contigiſſe. Itaque, cum a patria extorris degerit annos ſexdecim, unde abjit annos natus quindecim, & cum redierit in patriam anno 1513. eum natum fuiſſe anno 1481. vel 1482. colligere licet. Præceptore autem Bramante uſus fuit Cæſarianus noſter, ut ipſe declarat verbis hiſce: [1] *la ſacraſtia del Divo Satyro architectata fu dal mio preceptore Donato de Vrbino cognominato Bramante*.

Aſt hoc loco prætermitti non poteſt, errorem palmarem erraviſſe Georgium Vaſarium, qui [2] narravit Bramantem profectum fuiſſe Mediolanum, ut princeps Templum (*il Duomo*) videret: & ibi tunc degiſſe quemdam Cæſarem Cæſarianum, qui excellens Geometra & excellens Architectus reputabatur, & qui Commentarios in Vitruvii Libros ſcripſit: hæc ille.

Sed quam a veritate hæc ſint aliena, plus ſatis commonſtrat ſola Cæſariani, & Bramantis ætatum comparatio. Mediolano enim Cæſarianus admodum juvenis abierat, reverſuſque (ut paullo ſupra conſtituimus) eſt Mediolanum anno 1513. at hoc anno Romæ erat Bramantes, qui inſequenti anno 1514. Romæ ſeptuagenarius vitam cum morte commutavit; ut ſcribit vel ipſe Vaſarius: [3] narrat enim, Iulium II. Pont. Max. creatum anno 1503. uti ſtatim cœpiſſe Bramantis opera: Bramantem vero vixiſſe annos 70. & ab hac vita Romæ emigraſſe, ac conditum fuiſſe in Divi Petri Templo, anno 1514.

Errorem autem [4] Ioachimus de Sandrart eundem imbuit: quem etiam quodammodo auxerunt [5] Iſaacus Bullartus, & Auctores [6] Lexici Moreriani; quandoquidem tum Bullartus, tum illi Auctores affirmate ſcripſere, Bramantem Cæſaris Cæſariani diſciplina plurimum profeciſſe.

Sed redeundo ad ipſius Cæſariani expoſitionem; pergit ille de noverca ſua ſcribens: [7] *Et a la prædicta avendo alcune coſe mie commiſſe a la ſua fede: Queſta al tutto everſata contra di me: a pena ad me rendete altro che queſta preſente Vitruviana opera*: unde liquet; eum etiam extra patriam in hoc opus incubuiſſe, & ſaltem partem ejus ſecum attuliſſe cum rediit in patriam. Additque paullo poſt: *la ſorte pauperrima al tutto no me ha laſſato bene ventilare enucleare & ſublimare queſta opera*; atque hinc

1 In citatis Commentariis. pag. lxx. a tergo. 2 Vite de' Pittori &c. di Giorgio Vaſari: Primo Volume della Terza Parte. pag. 28. 3 Giorgio Vaſari. Nella citata Terza Parte. pag. 29. & 33. 4 Ioachimi de Sandrart Academia Artis Pictoriæ. Norimbergæ. 1683. pag. 117. 5 Academie des Sciences & des Arts. Par Iſaac Bullart. A Amſterdam. 1682. Tom. Prim. pag. 348. 6 Le Grand Dictionaire Hiſtorique. par M. Lovis Moreri: Ad vocem, Bramante. 7 In citatis Commentariis. pag. lxxxxi. a tergo.

hinc scire licet, infimam ejus fuisse fortunam. Clericus autem fortasse fuit: nam ad calcem hujusce narrationis scribit: *Cum sit per Antoniam Briuscham & nutricem Magdalenam de Cuticis Matrem della dicta Noverca -------- mi fece fare dil Sacro & Electo Clero Mediolanense. Sperando farmi avere etiam altri beni più che li paterni.*

Ceterum Cæsarianus huic Operi ultimam manum non imposuit: cum [1] exstet monitum Augustini Galli, & Alvisii Pirovani, quod hujusmodi habet initium: *Perche Cesare Cisariano circa il fine di Magio del anno presente M. D. XXI. havendo commentato e dato le Copie a li impressori per insino al* [2] *loco soprascripto* (nimirum usque ad Caput 7. Libri VIIII. Vitruvii) ---- *se partite da Como: & lasso l' opera Imperfecta con grande dispendio nostro.*

Post illud vero tempus quid egerit Cæsarianus, & quando diem obierit, ignoratur. Neque addere de Cæsariani fine quicquam possumus præter id, quod Georgius Vasarius narrat: [3] *Cæsar* (verba ejus sunt in latinum conversa) *Cæsarianus ---- qui Commentarios in Vitruvii Libros scripsit, cum spem amisisset percipiendi ejus præmii, quod ipse animo conceperat, morosus adeo ac difficilis factus est, ut nihilquicquam deinde agere voluerit, redditusque omnino asper, ac prope inhumanus, ceu brutum animal mortuus est.*

A Scriptoribus tamen Mediolanensibus magnis affectus fuit laudibus Cæsarianus. A [4] Paulo enim Moriggia Cæsar Cæsarianus magnus Architectus appellatur. Et a [5] Philippo Picinellio hæc sunt mandata litteris: *Cesare Cesariano* (scripsit ille) *illustrò Vitruvio con così copiosi e dotti Commentarii, che mal può risolversi, se maggior lode si debba a chi formò il Testo, o a chi con le sue considerazioni notabilmente l' illustrò, e l' accrebbe.* Quod idem Picinellius vero deinde addit: *Vitruvio* da Cesariano *tradotto, e commentato ------ che poi da Agostino Gallo fu ristampato in Como, l' anno* 1521. falsum est: neque enim Editio illius anni secunda fuit, sed prima.

Prætermittendum vero non est, propositæ Editioni perficiendæ operam suam contulisse etiam Bonum Maurum, & Benedictum Iovium; ut Aloysius Pirovanus affirmavit, scribens hæc [6] *Io prædicto Aloiso ----- habbiamo conducto homini in tale doctrina studiosi: quali l' hanno con summa diligentia (quanto per la brevitate dil tempo gli e stato licito) correcto fidelmente traducto & declarato: maxime Bono Mauro Bergomense homo di tale doctrina non ignaro: quale ha & epso texto traducto & molti difficili*

passi

1 Ad calcem propositæ hujusce Editionis. 2 In citatis Commentariis pag. clIIII. a tergo. 3 Giorgio Vasari nella citata Terza Parte. pag. 28. 4 Paolo Moriggia. Della Nobiltà di Milano. Milano. 1619. Lib. V. Cap. 6. 5 Ateneo de' Letterati Milanesi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag. 138.
6 In Oratione, quam Propositæ Editioni Aloisius Pirovanus præfixit.

passi enucleati ------ licet in parte di epsa sia il nome lui surrepto, & nominato solum per correctore da quello che la impressione frequentava: hisce autem postremis verbis Cæsarianus videtur indicari. Et iterum etiam addidit ille: Cesare Cesariano [1] *lasso l'opera imperfecta con grande dispendio nostro ------ furono richiesti per nuy li soprascripti Benedicto Iovio & Bono Mauro con pregarli: ne volessero adiutare in questo: li qual per non avere studiato l'authore: se bene altre volte transcorso con difficultate acceptarono l'impressa de proseguirla: con bona venia deli docti.*

Sed ut ad Editionem ipsam jam propius accedamus, præstabit animadvertere; Cæsarianum Vitruvii Libros de Latina Lingua in Italicam ita convertisse, ut ejus dictiones neque Latinæ, neque Italicæ esse videantur. Ejusmodi etiam scribendi ratione usus est, quæ neque Italicam orthographiam, neque Latinam exhibeat. Adhibuit enim diphthongorum notas in Italicis verbis, *areæ*, *æde*, *mœnie*; *prasto*, *præsepti*, *plateæ*, inque aliis quamplurimis. Vsus præterea est vocibus *dixe*, *epso*, *civitate*, *flante*, *fervere*, *efficeno*, *expediro*, *gubernate*, *aspiceno*, & plurimis similibus aliis.

Et quamvis ex iis locis, quæ superius attulimus, satis de ejus dictionibus in Commentariis suis judicium fieri queat: nihilo minus, tamquam versionis exhibitæ ab eo specimen, apponemus Capitis Sexti Libri Primi verba hæc fideliter descripta: *Poi che le mœnie sono circumdate sequeno intra lo muro le divisione de le areæ: & plateæ: Et de li Angiporti le directione a la regione del Cœlo se dirigerano.* Primus tamen fuit, qui laborem hunc in se reciperet: in quo Principem Editionem alicubi, alicubi vero Iocundi Editionem videtur esse secutus. Liquet autem (ut etiam [2] Baldus observavit) ex ipsius Commentariis, eum etiam manu scriptos Codices vidisse, & contulisse: quamobrem, ad emendationem textus Librorum Vitruvii omnimode tentandam, conducet (ubi difficiliora loca sint) hanc quoque Editionem inspicere.

Est autem hæc Editio prima, in qua Annotationes diffusæ, justique veluti Commentarii in Vitruvii Libros conscripti, reperiantur. In quibus & Cæsar, & quidam alii, quos paullo supra indicavimus, difficilia loca reddere planiora conati sunt: ac, quamvis non admodum feliciter eisdem res cesserit, nonnulla tamen commentariis iis continentur, in quibus quidpiam, quod lucro sit, perscrutari possimus ea ratione, qua (sic fari liceat) Virgilius, *cum aliquando Ennium in manu haberet, rogatus quidnam faceret, respondisse fertur, se aurum colligere de stercore Ennii*; ut [3] Donatus narrat.

Apparet

1 In monito ad Calcem Propositæ Editionis. 2 De Verborum Vitruvianorum significatione. Auctore Bernardino Baldo. Ad verbum, Perones; ad verbum, Striges; & ad verbum, Lysis. 3 Donatus (seu quicumque alius Auctor est) in Vita Virgilii post medium.

Apparet præterea in hac Editione, Cæsarianum tentaviſſe varia eruditionis ſupellectile comparata, plura Vitruvii loca illuſtrare; locis ad hunc finem variis deſumtis ex Nonio, Varrone, Ennio, Cicerone, Platone, Ariſtotele, Suida, AEliano, Strabone, Iuſtino, Virgilio, Ovidio, Lucretio, Horatio (ſæpius vero) ex Plinio; & ex quibuſdam etiam aliis notæ optimæ Auctoribus.

Figuræ plurimæ (ligneis formis impreſſæ) ab eodem adjectæ ſunt, multo haud dubie labore comparatæ: in quarum nonnullis aliquid artis apparet; pleræque tamen facile ex vitioſis Architecturæ ideis profluxiſſe videntur. Narrat quidem [1] Lomazzius, nonnulla ſchemata molendinorum, picta ab Leonardo *da Vinci*, ab Civerchio, & a Butinone, Gaudentium Ferrarium dono dediſſe noſtro Cæſariano: neque tamen in Figura illa machinæ ad molendam farinam, a Cæſariano [2] exhibita, quidpiam eſſe videtur, quod illius Leonardi ſummam pingendi referat peritiam.

Neque ſane hoc loco temperare mihi poſſum, quin etiam notem, alicubi illum nimis inerudite Figurarum ornamenta finxiſſe; exemplum autem afferam vix credibile: turrim ventorum, ſive octogonam turrim Andronici, [3] repræſentavit ille ornatam ſtatua B. Mariæ Virginis geſtantis inter ulnas Puerum Salvatorem noſtrum, & ſtatuis Angelorum tibiis canentium: ac, ad faſtigium turris ejuſdem, plures (ut appellant) campanas:

. . . . [4] fortaſſe cupreſſum
Scis ſimulare. quid hoc, ſi fractis enatat expes
Navibus, aere dato qui pingitur? . . . .

CIↃIↃXXII.

M. VITRVVII DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM NVPER MAXIMA DILIGENTIA CASTIGATI, ATQVE EXCVSI, ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBRIS PROPTER MATERIAE AFFINITATEM.

Impreſſum Florentiæ per hæredes Philippi Iuntæ Anno Domini MDXXII. ſexto Kal. Novembris. in 8.

EX Editione anni 1513. propoſita Editio hæc fuit deſcripta fideliter: Duntaxat loca, quorum errores in indice ad calcem illius notata fuerant, in hac emendata reperiuntur.

Figuræ etiam in hac formis iiſdem ligneis, quæ in illa fuerant adhibitæ, ſunt impreſſæ.

E Hujus

[1] Trattato dell'Arte de la Pittura di Gio. Paolo Lomazzo. In Milano. 1584. pag. 652.
[2] pag. clxx. [3] Pag. xxiiii. [4] Horatius. De Arte Poetica. ver. 19.

Hujus paginæ ad amussim illius paginis respondent; si numeros earundem excipias; cum Vitruvii textus pagina prima numero 1. in illa, in hac autem numero 4. signetur.

CIↃIↃXXIII.

M. VITRVVII DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, SVMMA DILIGENTIA RECOGNITI, ATQVE EXCVSI. CVM NONNVLLIS FIGVRIS SVB HOC SIGNO ✱ POSITIS. NVMQVAM ANTEA IMPRESSIS. ADDITIS IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS LIBRIS, PROPTER MATERIAE AFFINITATEM. 1523.

Sine loco & sine Typographi nomine. in 8.

ETSI notis loci, ac nominis Typographi Liber hic destituitur: ex typis tamen, aliisque adjunctis, conjicere licet Florentiæ prodiisse.

Quod attinet ad textum; hæc Editio descripta est ex illa prioris anni 1522. neque minus, quam illa, est emendata.

Figuræ, quæ sunt in illa, in hac quoque exstant: sed novæ ligneæ formæ fuerunt adhibitæ. Quæ vero additæ, hoc signo ✱ distinctæ reperiuntur, dicunturque (sed perperam) *numquam antea impressæ*, ex Vitruvii Editione, quæ prodiit cura Cæsariani anno 1521. fuere desumtæ, atque ad minorem formam redactæ.

CIↃIↃXXIIII.

M. L. VITRVVIO POLLIONE DE ARCHITECTVRA TRADVCTO DI LATINO IN VVLGARE DAL VERO EXEMPLARE CON LE FIGVRE A LI SOI LOCI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO: CON LA SVA TABVLA ALPHABETICA: PER LA QVALE POTRAI FACILMENTE TROVARE LA MOLTITVDINE DE LI VOCABVLI A LI SOI LOCI CON SVMMA DILIGENTIA EXPOSITI: ET ENVCLEATI: MAI PIV DA NIVNO ALTRO FIN AL PRESENTE FACTO AD IMMENSA VTILITATE DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Venezia. In le Case de Ioanne Antonio & Piero Fratelli da Sabio. Nell' anno del Signore 1524. *Del mese di Martio.* fol.

HVic Editioni Epistola præmittitur, ita inscripta: *Francesco Lutio Durantino alli Lettori S. D.* in qua de Architecturæ, & de Vitruvii laudibus agitur. Præter tamen hunc titulum, nihil aliud nancisci potui, ex quo elicerem de illo Francisco Lucio notitiam aliquam.

De eo igitur id unum animadvertam, liquere, ejus Patriam fuisse Vmbriæ Vrbem, quæ Italice dicebatur *Castel Durante*; se enim

Duran-

Durantinum appellat. Vrbs illa, olim nuncupabatur *Vrbinum* (ut [1] Cellarius ait *Metaurense, quod VIII.* (vere XI.) *millibus passuum ab Vrbino Hortensi abest, Metauro flumini impositum, videtur Castellum Durante esse, ab altero* Hortensi *Vrbino in Austrum recedens*. Nunc *Vrbania* dicitur ab aliquibus: ita Abbas Philippus Titi, in accurata sua [2] Geographica Mappa, scripsit: *Vrbania già Castel Durante*. Eidem autem Vrbi adtribuitur ab [3] Georgio Vasario, & [4] Ioachimo de Sandrart etiam Bramantes, quamvis a [5] Bernardino Baldo Bramantis Patria dicatur *Fermignano*, nimirum Oppidum quinque millibus passibus a Metaurensi Vrbino distans. Itaque si eadem Patria fuit Bramanti & Lutio (ille e vivis [6] excessit anno 1514. Librum vero suum Lutius edidit anno 1524.) conjicere licet, hunc illius discipulum fuisse; vel saltem illius exemplo hunc ad Architecturæ studium fuisse inflammatum.

Ex contextu Editionis Cæsariani descriptus est contextus Editionis hujusce: nonnullæ duntaxat voces paullo emendatiores sunt. Cum enim in illa legatur (exempli caussa) *dixe, epso, civitate, habere, sequta;* in hac legitur, *disse, esso, cità, havere, seguitata,* & similia.

Diphthongi, quas in illa reperiri notavimus, nullæ sunt in hac.

Vitruvii nomen aliquando ita scribitur; *M. L. Vitruvio*; aliquando ita, *Marco Vitruvio*.

Mirari nihilominus subit, in Francisci Lutii citata Epistola legi hæc: *pigliati adunque, carissimi lettori, con animo lieto, Vitruvio novamente tradotto*: cum tamen luce meridiana clarius sit, non novam de Latina Lingua in Italicam conversionem, sed eam Cæsariani (ut paullo supra diximus) hanc esse: qui tamen Cæsarianus nuspiam in illa Lutii Epistola nominatur.

Nullæ autem sunt in Editione hac Annotationes. Sed principio Index veluti quidam Vitruvii dictionum præmittitur (implens paginas trigintanovem) quem totum ferme componunt excerpta ex Annotationibus Cæsariani *alphabetico* (ut appellant) ordine disposita, atque digesta. Vtilia tamen & inutilia, vera & falsa, ad rem apta & inepta, ex Cæsariani opere, nullo adhibito criterio, corrosa in Indicem hunc translata reperiuntur: atque haud paucis locis pejora, vel saltem obscuriora, reddita sunt, quoniam mutilata.

Figuræ autem omnino omnes desumtæ fuere ex Iocundi Editione anni 1511. Formas tamen ligneas, quibus Figuræ impressæ, novas fuisse, rudiorесque pluribus in locis, facile apparet.

1 Notitia Orbis Antiqui (Editio anni 1701.) pag. 743. 2 Mercurio Geografico. In Roma. fol. 119. Legazione del Ducato di Vrbino. del Abate Titi. 3 Vite de' Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 28. 4 Academia Artis Pictoriæ. pag. 117. 5 Memorie concernenti la Città di Vrbino. In Roma. 1724. pag. 33. 6 Vasari nella citata Terza Parte. pag. 33.

Atque inde factum fuit, ut contextus hujusce Editionis disponeretur modo eodem, quo in Iocundi Editione: quamobrem utriusque Editionis paginæ inter se respondent.

* CIↃIↃXXXI.

IN Pictorum vitis, quas litteris mandavit [1] Leo Pascolus, vir eruditissimus, legitur, ab Io. Bapt. Caporalio Vitruvium Italice editum fuisse anno 1531. Sed Editionem hanc numquam vidi: immo Operis Caporalii (de quo [2] infra dicetur) nuncupatoria Epistola, plane ostendens tunc primum de illo Opere agi, signata est mense Novembri anni 1532. Quamobrem, annum illum 1531. inter *errata typographica* ponendum esse, non sine certa ratione opinor.

* CIↃIↃXXXIII.

IN [3] Bibliotheca Dubosiana legere est hæc, quæ subjeci:

Architettura con il suo commento & Figure, Vitruvio in volgar lingua raportato per M. Giam. Batt. Caporali di Perugia. Bonon. 1533. fol.

Editionem tamen hanc nuspiam fuisse, & semel tantum illud Caporalii Opus editum Perusiæ (ut exponetur [4] infra) plane existimo. At Editio hæc exhibita fuit quasi prodiisset *Bononiæ* 1533. ob errorem haud dubie ortum ex eo, quod Catalogi Bibliothecæ illius Auctores subscriptionem attenderunt *Privilegii* ab Clemente VII. Pont. Max. concessi, quod in Voluminis principio legitur, signatumque est: *Bononiæ, mense Ianuario.* 1533.

CIↃIↃXXXV.

M. L. VITRVVIO POLLIONE DI ARCHITECTVRA DAL VERO ESEMPLARE LATINO NELLA VOLGAR LINGVA TRADOTTO : E CON LE FIGVRE A SVOI LVOGHI CON MIRANDO ORDINE INSIGNITO. ANCHORA CON LA TAVOLA ALFABETICA : NELLA QVALE FACILMENTE SI POTRA' TROVARE LA MOLTITVDINE DE VOCABOLI A SVOI LVOGHI CON GRAN DILIGENZA ESPOSTI : E DICHIARATI : MAI PIV' DA ALCVNO ALTRO FIN AL PRESENTE STAMPATO A GRANDE VTILITA' DI CIASCVNO STVDIOSO.

In Vinegia. Per Nicolò de Aristotele detto Zoppino. Nelli anni del Signor nostro

1 Vite de' Pittori, Scultori, ed Architetti Perugini. In Roma. 1732. pag. 51.
2 Ad Annum 1536. 3 Bibliotheca Dubosiana. A la Haye. 1726. Tom. I. pag. 271. 4 Ad annum 1536.

nostro Messer Giesu Christo dopo la sua nativitä. 1535. *del Mese di Marzo.* fol.

EDitio hæc desumta esse videtur ex Editione anni 1524. Index tamen Vitruvianarum dictionum contractior est.

Stylus non quidem purus, sed ex collatione hujusce Editionis cum illa anni 1524. plane liquet, plurima verba in hac fuisse emendata, melioremque *orthographiam* adhibitam. Quamobrem Editio hæc illi non modo præstat; sed quodammodo ceu (saltem magnam partem) nova haberi posset.

Quis tamen ea verba emendaverit, non apparet: nam eadem illa Epistola Francisci Lutii, quæ priori Editioni præfixa fuit, in hac etiam legitur: nihil vero aliud præter eam.

Figuræ eædem quoque sunt, atque in priore Editione anni 1524. iisdemque ligneis formis impressæ.

CIↃIↃXXXVI.

ARCHITETTVRA CON IL SVO COMMENTO ET FIGVRE. VETRVVIO IN VOLGAR LINGVA RAPORTATO PER M. GIAMBATISTA CAPORALI DI PERVGIA.

Ad Libri calcem legere est quæ sequuntur.

IN PERVGIA NELLA STAMPERIA DEL CONTE IANO BIGAZZINI, IL DI' PRIMO D' APRILE. L' ANNO 1536. fol.

NOnnulla [1] Vasarius, plura Clarissimus [2] Leo Pascolus scripsit de Io: Baptista Caporalio: ex iis igitur desumsi quæ de vita illius sequuntur. Natus est Io. Baptista, honesto loco, Perusiæ anno circiter 1476. Ei revera Io. Baptistæ nomen fuit: quamvis a Vasario, a Baldinuccio, & a nonnullis aliis *Benedicti*, a plerisque *Bitte* (ut notavit etiam [3] Crispoltius ita scribens. *Gio: Battista Caporali, altrimente Bitti*) nomine indicetur. In pingendi arte usus est præceptore Petro Vannucio, qui vulgo appellabatur *Pietro Perugino*. Geometriæ operam dedit, & ab ea ad Architecturæ studium se contulit; neque tamen propter hæc picturam eo tempore prætermisit.

Magnificarum ædium, quarum formam animo conceperat, lineamenta peregit jussu Sylvii Passerini Cortonensis S. R. E. Cardinalis, qui deinde eas, inter Cortonam & primum a Cortona lapidem voluit ædificari; ædificationi autem præfuit Caporalius, earundemque parietes ferme totos, cum ita Cardinali placuisset, pinxit.

Quo

1 Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 516.

2 Vite de' Pittori &c. pag. 50. 51. 52.

3 Perugia Augusta di Cesare Crispolti. In Perugia. 1648. pag 383.

Quo peracto opere, in patriam reversus picturæ propemodum vale dixit, ad Architecturæ studium se totum referens. Tum vero (ut [1] Pascolus narrat) Libros Vitruvii, in quos ante discessum e patria commentarios conscripserat, edidit. Hic animadvertam, Sylvium Cardinalem objisse [2] anno 1529. & Epistolæ, qua Caporalius suum opus Comiti Bigazinio nuncupavit, hoc esse subscriptum, *Perusiæ anno 1532.* itaque ex his de tempore illius in Patriam reversionis duci potest conjectura.

Deinceps vero scholam suam cunctis voluit patere, operamque dedit nonnullis inventis ad Militarem Architecturam spectantibus; quin etiam, amœniora colens studia, carmina quædam, & eadem elegantia protulit.

Anno circiter 1560. apoplexia correptus, post aliquod tempus (Cortonæ, an in Patria, incertum est) vitam cum morte commutavit.

Nunc, ut de ejus opere dicam, id non excedit priores quinque Vitruvii Libros; ut res ipsa loquitur, ac ut Auctor ipse in citata nuncupatoria Epistola profitetur hisce verbis; *mi sono affaticato la metà de i X. Libri, primamente il texto, & di poi la exposizione*; hoc est; *laboravi in dimidia parte decem illorum Librorum, primum circa textum, deinde circa eorum explicationem*. Ille autem forsitan non attigit quinque reliquos Libros, certe non edidit.

Quod igitur attinet ad quinque editos Libros, observare licet, in nuncupatoria Epistola Caporalium improbare tum conversiones de Latina in Italicam linguam Librorum Vitruvii, quæ jam prodierant; tum Annotationes Cæsariani in Libros eosdem reprehendere; ac demum meliora promittere.

Sed si versionem spectes, remque totam attendas, eam haudquaquam præcedentibus meliorem invenies. Etsi enim pauca quædam loca tantillo melius, quam priores interpretes fortasse vertit; alia tamen nonnulla corrupit; neque vulneribus, quæ Vitruvii operi in prioribus versionibus inflicta fuerant, ullam attulit medicinam. In ea porro Editione perlustranda quis operam ponet, quin agnoscat cum in Latina, tum in Italica lingua, interpretis imperitiam?

Annotationes autem ex Cæsariano plerumque descripsit idem Caporalius; atque eæ, quas de suo adjecit, ejusdem quasi farinæ esse videntur.

Figuræ pleræque itidem ex Cæsariano desumtæ sunt, sed rudioribus ligneis formis impressæ: reliquæ, novæ quidem, sed ad propositarum rerum illustrationem adeo parum aptæ, rudes adeo, ut vix, aut ne vix quidem, ulla pictoris ars in iisdem elucescat.

Propter hæc, ut opinor, Caporalii opus parvi factum fuit, vel ipso vivente

1 Pag. 51. 2 Alph. Ciaconii Vitæ Pontificum ab August. Oldoino recognitæ, Tomus tertius, 1677. pag. 400.

vivente Auctore; id enim satis indicare videtur reticentia quædam Georgii Vasarii, illi ætate supparis, cujus sunt verba hæc: [1] *ma il Caporali commentò Vitruvio in quel modo, che può vedere ognuno, essendo stampato.* Quamobrem mirari subit, doctissimum *Millietum* [2] *Dechales in Tractatu de Progressu Matheseos, & illustribus Mathematicis* scripsisse, Caporalium in Vitruvio explicando *egregiam navasse operam*: at festinanter nimis *Tractatum* illum fuisse conscriptum, non ex hoc uno, sed ex plurimis locis cognosci facile potest.

* CIƆIƆXXXVI.

De Balthassare Peruzzio Pictore atque Architecto Senensi Isaacus Bullartus habet hæc: [3] *Ce grand Homme ---- fit un recuëil d' Antiquitez, dans le quel il amassa ce qu' il y a de plus rare dans Rome, & dans toute l' Italie: il ecrivit des Commentaires sur Vitruve, ou l' on trouve la veritable methode de bien conduire un batiment*; hoc est; Balthassar Peruzzius *Collectionem Antiquitatum confecit, qua quidquid Romæ totaque in Italia rarius est, continetur: Commentarios in Vitruvium scripsit; in quibus germana ars bene ædificandi perspici potest.* Quis itaque attendens hæc, Peruzzii in Vitruvii Commentarios editos exstare, non suspicetur?

At contrario modo rem se habere facile comperi. Cum enim percepissem, Bullartum in Peruzzii Vita pleraque ex Vasario desumsisse; hunc consului; cujus verba sunt: Baldassarre Peruzzi [4] *cominciò un Libro dell' Antichità di Roma, & a commentare Vitruvio, facendo i disegni di mano in mano delle figure, sopra gli scritti di quell' Auttore; di che ancor oggi se ne vede una parte appresso Francesco da Siena, che fu suo discepolo; dove in alcune Carte sono i disegni dell' Antichità, e del modo di fabbricare alla moderna;* hoc est; Balthassar Peruzzius *Antiquitatum Romanarum Librum, & Commentarios in Vitruvium incœpit delineatione figurarum ex ordine pertinentium ad textum Auctoris illius; quarum rerum hodieque pars videri potest apud Franciscum Senensem, qui in ejus disciplina fuit; ubi inter aliquas schedas sunt schemata antiquitatum, & rationes ædificandi recenti usu.* Et hæc eadem, quæ scripserat Vasarius, iisdem ferme verbis, diligens peritusque Scriptor, [5] Raphael Borghinus, in ejusdem Balth. Peruzzii vita, expressit.

Nunc si animadvertamus, Vasarium patria Aretinum, scripsisse de Peruzzio,

[1] Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 516. [2] Cursus Mathematicus. Tom. Primus. Lugduni. 1690. pag. 55. [3] Academie des Sciences & des Arts. A Amsterdam. 1682. Tom. I. pag. 374. [4] Vite de' Pittori &c. Primo Volume della Terza Parte. pag. 142. [5] Il Riposo. In Fiorenza. 1584. pag. 414.

Peruzzio; patria Senensi, Vasarium vero & Peruzzium uni eidem ætati suppares fuisse (cum Vasarius natus sit [1] anno 1514. Peruzzius [2] anno 1536. denatus sit) haud dubie concipiemus, Vasario standum esse; &, quod consequitur, Peruzzium neque Commentarios in Vitruvium perfecisse, neque eorundem prima illa rudimenta publicam lucem adspexisse. Adde, a Sebastiano Serlio Peruzzium [3] bis magna cum laude nominari; at nec verbum quidem unum fieri de illius in Vitruvium Commentariis.

* CIƆIƆXXXX.

AVRELII CASSIODORI SENATORIS COS. QVE ROMANI DE QVATVOR MATHEMATICIS DISCIPLINIS COMPENDIVM.

ADIECTVS EST VETVSTVS AVTHOR, ἀνώνυμος TAMEN, DE ARCHITECTVRA COMPENDIOSISSIME TRACTANS, QVAE VITRVVIUS ET CAETERI LOCVPLETIVS QVIDEM AC DIFFVSIVS TRADIDERE: IN QVO ET MATEMATA EXERCEAS, ET REI ARCHITECTONICES VSVM PARVO TEMPORIS DISPENDIO DISCAS.

Parisiis. Ex Officina Michaelis Vascosani, in via quæ est ad D. Iacobum, sub fontis insigni. 1540. in 4.

De hac Epitome Gerardus Io. Vossius, [4] *Est*, ait, *& incertus, sed fortasse vetus Scriptor, qui ex Vitruvio Architecturam compendio constrinxit. Eum Lutetiæ Michael Vascosanus anno* 1540. *typis commisit, procurante Editionem eam Gulielmo Postello*. Et Cel. Maittaire Opus idem ita recensuit: [5] *Aurelii Cassiodori de quattuor mathematicis disciplinis compendium; adjectus est vetus author ἀνώνυμος de Architectura compendiosissime tractans. apud Michaelem Vascosanum*. 4. *Paris.* 1540.

Eadem vero Cassiodori Opuscula post decem annos iterum edidit (aut, novo duntaxat edito titulo, iterum vulgavit) Vascosanus; prætermisso tamen illo *Architecturæ Compendio*. In *Catalogo Bibliothecæ Universitatis Lugduno-Batavæ* legere est titulum hunc; [6] *Aurelii Cassiodori de quatuor Mathematicis Disciplinis Compendium, Parisiis*. 1550. Verum Sigebertus Havercampus ea in *Universitate* Historiarum, Eloquentiæ, & Linguæ Græcæ Professor Celeberrimus, me certiorem fecit propositi libri, frontem signatam quidem esse verbis hisce: *Parisiis. Apud Vascosanum MDL.* ejusdemque, haud

[1] Ioachimi de Sandrart Academia Artis Pictoriæ. pag. 173. [2] Vasari. Nella citata Terza Parte. pag. 143. [3] Tutte l'Opere d'Architettura &c. di Sebastiano Serlio. In Vinegia. 1600. Lib. Terzo pag. 65. & pag. 69. [4] De Universæ Matheseos Natura &c. Amstelodami. 1660. pag. 463. [5] Mich. Maittaire Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior. Amstelodami. 1726. pag. 314. [6] Catalogus Bibliothecæ Publicæ Universitatis Lugduno-Batavæ. Lugd. Bat. 1716. pag. 179.

haud dubie integri, verbo *FINIS* extremum perfici; nullum tamen *Architecturæ Compendium* eodem in Libro reperiri.

Et tamen efferebar studio illius Libri videndi, cujus vestigatio expeditior quidem videbatur, quando nomen Typographi, qui Librum in lucem emiserat, nec non forma Libri mihi innotuerant. Porro non esse prætermittenda nomina Typographorum, neque negligendas Librorum formas, inculcabat [1] Vir celebris; quamvis enim minutæ res, necessariæ tamen sunt, ut satis norunt Viri docti. *Le forme*, ajebat ille, *e gli stampatori, cose minute, ma necessarie, come ben sanno gl' intendenti*. Atque ideo, in Libris Vitruvianis recensendis, minutias illas fere ubique exhibuimus. Sed eo revertar, unde discessi: neque tamen de singulis meis perquisitionibus dicam: nimius enim essem, si exponere modo vellem quanta diligentia ab nonnullis eruditissimis Viris, rem gratam mihi facturis, perquisita fuerit Editio illa opusculorum Cassiodorii, & hujusce Epitomes in variis illustribus Europæ Bibliothecis, frustra tamen: quamobrem plane comperi, exemplarium illius summam esse raritatem. Atque hinc facile natum est, ut ejusdem mentio non reperiatur in [2] *Præfatione in novam* Magni Aurelii Cassiodorii *Operum Editionem*, quæ prodiit *opera & studio I. Gareti*, ubi Editiones Operum Cassiodorii recensentur.

Sed, ut fortunatum laboriosæ venationis exitum lætitia consequitur, ita, post varias illas commemoratas perquisitiones, inventio optatæ Editionis Cassiodorii, cum adiecto Architecturæ Compendio, fuit mihi gratior. Ejusdem exemplum, ex Vascosani edito exemplari emendate diligenterque calamo descriptum, debeo Viro Cel. Richardo Meadio, aliis etiam de caussis optime de me merito; cui operam quoque suam præbuit Cel. Michael Maittaire. Quoniam vero Compendii illius editionem renovaturus sum, ac meam eo loci de eodem opinionem, sententiamque indicaturus; iccirco hic pluribus opus non est.

* CIↃIↃXXXXI.

AD calcem Annotationum, quas in Vitruvii Libros conscripsit Gul. Philander, legitur: *Hæc Philander commentabatur Romæ III. Calen. Augusti M. D. XLI. Suadente impellenteque & adjuvante Mecœnate suo Georgio Armeniaco Ruthenorum Episcopo, tum Regio ad Paulum III. Pont. Max. Legato*. Quamobrem proclive est intelligere, ex hisce verbis originem habuisse [3] nonnullorum errorem, qui Annotationes hasce anno 1541. prodiisse scripsere.

[1] Monsignor Giusto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma. 1736. pag. 667.
[2] Magni Aurelii Cassiodorii ---- Opera Omnia. In duos Tomos distributa &c. Venetiis. 1729.
[3] Bibliotheca Dubosiana. Tomus Quartus. pag. 640. ad numerum 10560.

scripsere. At Philander ipse postquam retulerat, Annotationes illas anno 1541. fuisse peractas, in Epistola, qua easdem *Francisco Valesio Regi Potentissimo & Christianissimo* nuncupavit, sic ait: *jam tertius actus est annus cum per æstatem successivis operis summopere contendi, ut ea restituerem, quæ mihi depravata, luxata, & mutila videbantur*. Atque hinc facile liquet, Annotationum earundem principem esse editionem (infra commemorandam) quæ demum anno 1544. lucem aspexit.

* CIƆIƆXXXXII.

COmpendium veluti quoddam, ad Vitruvii Libros ratione aliqua pertinens, prodiit, Hispanica Lingua, Matriti anno 1542. opera & studio Didaci Sagredo (sub titulo: *Medidas del Romano, o Vitruvio* &c.) ut constabit ex iis, quæ mox dicentur de Libro eodem in Gallicam Linguam converso.

CIƆIƆXXXXII.

RAISON D' ARCHITECTVRE ANTIQVE, EXTRAICTE DE VITRVVE, ET AVLTRES ANCIENS ARCHITECTEVRS, NOVELLEMENT TRADVIT DESPAIGNOL EN FRANCOYS A L' VTILITE DE CEVLX QVI SE DELECTENT EN EDIFICES.

Imprime par Simon de Colines demourant a Paris en la grand rue sainct Marcel, a l' enseigne des quatre Euangelistes. 1542. in 4.

DE hujusce Operis Auctore, deque Opere ipso Hispanica lingua edito, nihil aliud invenire potui præter pauca, quæ ex D. Nicolai Antonii [1] *Bibliotheca Hispana subjicio*:

Didacus Sagredo, Hispaniarum Reginæ &c. a Sacris edidit, Medidas del Romano, o Vitruvio, nuevamente impressas, y annadidas muchas piecas, y figuras necessarias a los Officiales, que quieren seguir las formaciones de las basas, colunas, capiteles, y otras cosas de los edificios antiquos. Ad D. Alphonsum de Fonceca Archiepiscopum Toletanum. Matriti: apud Ludovicum Rodriguez. 1542. Toletique. 1549. in 4. *Id opus Gallice versum, incerti opera, prodiit ex Officina Parisina Simonis de Colinez* 1542. in 4.

In Opere hoc (quod exiguo volumine continetur) sermo refertur in personas duas distributus, ut in Dialogis fieri consuevit. Principio agitur de Mensuris, & de Principiis Geometriæ, tum de partibus Coronarum AEdificiorum, deinde de columnis, de adjectione, quæ additur in earundem mediis,

1 Bibliotheca Hispana &c. Authore D. Nicolao Antonio Hispalensi. Tomus Primus. Romæ. 1672. pag. 241. & 242.

mediis, de columnarum canaliculis, & de columnis monſtroſis, ac de candelabris, poſtea de baſibus, ac de capitulis, ubi de Volutæ Ionicæ delineatione, de epiſtyliis, zophoris, coronicibus, & de faſtigiis, demum de ſtylobatis, & de varia columnarum diſpoſitione.

Porro in geometricis rebus Auctor vix attigit principia: in architectonicis vero mala cum bonis commiſcet: ſed neque Vitruvii (quod deſiderabile fuiſſet) neque aliorum Auctorum loca, unde bona deſumſit, uſpiam indicat. Omnia vero nimis ſtricte exponit. Ac haud dubie Vitruvii nomen libro huic quadrare non poteſt. Figuræ (ligneis formis impreſſæ) ſi unam aut alteram excipias, non ſunt prorſus inelegantes. Ceterum, quis hoc Opus in Gallicam de Hiſpanica lingua converterit, nuſquam apparet.

CIϽIϽXXXXIII.

M. VITRVVII VIRI SVAE PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISS. CONSCRIPTI: ET NVNC PRIMVM IN GERMANIA QVA POTVIT DILIGENTIA EXCVSI, ATQVE HINC INDE SCHEMATIBVS NON INIVCVNDIS EXORNATI.

ADIECIMVS ETIAM PROPTER ARGVMENTI CONFORMITATEM, SEXTI IVLII FRONTINI DE AQVAEDVCTIBVS VRBIS ROMAE LIBELLVM. ITEM EX LIBRO NICOLAI CVSANI CARD. DE STATICIS EXPERIMENTIS, FRAGMENTVM.

CVM INDICE COPIOSISSIMO, ET DISPOSITIONE LONGE MELIORI, QVAM ANTEA.

Argentorati. In Officina Knoblochiana per Georgium Machæropiæum. Anno 1543. in 4.

PRæfatio, qua ornatur Editio hæc, inſcribitur ita: *Georgius Machæropiæus ad Lectorem*. Num vero nomen hoc *Machæropiæus*, affictum ſit, necne, ſane ambigo; cum videam, nomen ad Græcam linguam pertinere: componitur enim ex duabus græcis vocibus μάχαιρα (*gladius*) & ποιέω (*facio*, *fingo*) illo autem ævo nonnulli viri docti ſibi eo modo nomina commutare conſueverunt; quod notius eſt, quam ut exemplis debeat declarari.

Typographi hujuſce mentionem quidem facit Cel. [1] Maittaire; ſed in Annotationibus, quas textui ſuo ſubjicit (in eiſque agere diſtinctius ſolet de Typographis nominatis in textu) nec verbum quidem de Georgio noſtro. Verum præter [2] duplicem Vitruvii Editionem, nullum alium huic Typographo adtribuit Librum, niſi [3] *Targum in Pentateuch.* editum Argent. 1546. Duos tamen alios ab eo editos inveni Libros, alterum de

F 2 *Memoria*

[1] Michaelis Maittaire Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior. Amſtelodami. 1726. pag. 264. [2] Hæc propoſita, & alia An. 1550. [3] In citata Tomi Tertii Parte Priore. pag. 386.

1 *Memoria artificiali*, Argent. 1541. alterum *Iatromathematicæ Enchiridion*, Argent. 1542. utrumque Gualt. Ryfii.

At, si Præfatio illa, ejus nomen præseferens, ab eo fuit conscripta, doctum hominem illum fuisse conjiciendum profecto est. Nunc tamen, cum ejusdem Præfationis loca quædam attulero (paucis interpositis annotationibus) me de Editione proposita, sane non inemendata, rationem satis reddidisse arbitrabor.

Itaque Machæropiœus, postquam principio de Vitruvio, & de Librorum ejus utilitate, erudite, atque docte disseruit, persequitur ita: *Quid autem præstiterimus* (in Editione hac adornanda) *tametsi par est aliis æstimandum relinquere: paucis tamen indicabo lectoribus, ut admoniti melius animadvertant ac expendant. In exemplari recognoscendo, ut emendatius haberetur, fidelis diligentia est adhibita. Græca etiam eruditorum ope, quoad licuit, restituimus* (sed emendationum & restitutionum caussæ nullæ traduntur: fontes, unde illæ provenerint, nulli indicantur) *Neque tamen omnia repurgata esse profiteor. Non enim ausi sumus temere mutare, ubi nobis certa veritas non constabat: etiam si mendum interdum esse conjiceremus.*

Quia vero ad hujus artis cognitionem plurimum conducunt schemata, ea excidenda curavimus elegantiore forma, quam in Florentino exemplari visantur. Figuræ autem partim sunt quæ promanarunt ex Iocundi, & ex Cæsariani Editionibus, partim etiam novæ, formis ligneis parum elegantibus impressæ: nonnullæ vero reperiuntur variis in locis perperam repetitæ: nonnullæ minus faciunt ad verba, quibus subjiciuntur.

In colligendo (persequitur ille) *& digerendo Indice, magis veremur, ne quis immodicum nostrum laborem reprehendat, quam de negligentia queratur. Est enim admodum copiosus. Ne quis tamen nos modum excessisse existimet, sumus hoc consilium secuti, ut lector plures locos inter se conferendo, alterum alterius adminiculo facilius intelligeret. Addidimus etiam Indicem Græcarum dictionum, si quis forte requireret. Titulos schematibus inscriptos ex Italica versione* (Hic, ut ex re ipsa colligere est, Cæsariani versio indicatur) *mutuati sumus: non enim sunt Vitruvii.*

 CIƆIƆXXXXIII.

IOannes Andreas Dossena, in Præfatione ad suam 2 Editionem *Annotationum Philandri in Vitruvii Libros*, spondet, se daturum Vitruvii Opus ita castigatum, *quale nullæ* (ejus verba sunt) *adhuc officinæ ediderunt, nec ea quidem, quæ Opus illud hoc anno Basileæ excusum proposuit, quæ*

1 In Lindenio Renovato. Norimbergæ. 1686. pag. 366. 2 Videbis infra, ad annum 1544.

quæ impreſſio, non ſolum doctorum judicio caſtigatior non videtur, ſed deterior certe aliquanto & corruptior. At Iacobus Hermannus Baſileenſis, vir doctiſſimus clariſſimuſque, ſuaviſſimæ recordationis amicus (ut petieram) votis annuens meis, quæſivit Baſileæ diligenter, num nanciſci poſſet Editionem illam, vel ſaltem ejuſdem notitiam aliquam; omnia tamen fruſtra. Ego vero neque in ullius Bibliothecæ Catalogo typis æneis, vel manu exarato (quorum & plurimos, & locupletiſſimos diligenter vidi) neque apud Auctorem quempiam, mentionem ullam, indicium ullum talis Baſileenſis Vitruvii Editionis inveni. Itaque plane exiſtimo Doſſenam ſcripſiſſe anno 1543. quæ anno 1544. edidit; & tunc reſpexiſſe ad Editionem Vitruvii Argentoratenſem illius ejuſdem anni 1543. & inconſiderate, *Baſileæ* pro *Argentorati* poſuiſſe.

* CIↃIↃXXXXIII.

Bernardinum Merulam Commentaria aliqua in Vitruvium conſcripſiſſe, teſtis eſt M. Antonius Majoragius in Gaudentium Merulam, quem in Apologia ſic proſcindit: [1] *ſed hoc,* ait, *apud te novum non eſt; in hac arte latrocinandi vetus es ac nobilis Gladiator. Nam & ea, quæ vir ſatis eruditus Bernardinus Merula in Vitruvium commentatus erat, tibi aſcripſiſti: multiſque nugis additis, jactabas te juſta in Vitruvium Commentaria conſcripſiſſe. Quod cum bibliopolæ cuidam omnium rerum ignaro perſuaſiſſes, aureos ab eo pluſquam quinquaginta recepiſti, donec tandem detectis dolis tuis, non ſine ſumma ignominia, repulſus es.* Et prope Apologiæ finem; [2] *Eſtne hic, qui in Vitruvium commentaria panxit, qui neſciat adhuc, quid ſtylobata ſignificet?* atque hic plura de utilibus vel neceſſariis ad Vitruvii interpretationem ſubjecit. Ea tamen qualiacumque fuerint Commentaria numquam lucem adſpexerunt.

Hujus *Gaudentii Merulæ* [3] *Dialogus Terentianus* prodiit anno 1543. in quo perſpicue apparet illius indoles *hypercritica*: ſed neque in Dialogo hoc, neque in ejuſdem [4] Merulæ *Querela Apologetica*, neque in ejus [5] *Memorabilium Libris*, neque in Indice Operum Merulæ, quem exhibuit [6] Picinellius, exſtant quæ memoratæ *Apologiæ* anſam dediſſe videantur. Etſi igitur de genuina ætate Commentariorum illorum non conſtat; id tamen pro certo habendum, Commentaria illa antiquiora eſſe anno 1555.

quo

1 Deliciæ Epiſtolicæ editæ ab Io. Petro Kohlio (cum quibus eſt Majoragii Apologia) Lipſiæ. 1731. pag. 334. 2 In modo citata Editione. pag. 347. 3 Lugduni. 4 Italiæ illuſtratæ ---- Scriptores varii. Francofurti. 1605. pag. 340 5 Memorabilium Gaudentii Merulæ Novarienſis, &c. Vltra primam Editionem &c. Lugduni. 1556. 6 Ateneo de' Letterati Milaneſi del P. Abbate Filippo Picinelli. Milano. 1670. pag 235.

quo Majoragius e vivis excessit. [1] Thuanus ad annum CIϽ IϽ LV. *M. Antonius Majoragius ---- in Deo obdormivit, pridie Non. April. anno ætatis XLI.* ut etiam paullo ante citatus [2] Picinellius affirmat. Nos ad eum annum, quo prodiit *Dialogus Terentianus*, eorundem Commentariorum mentionem fieri posse credidimus.

CIϽIϽXXXXIIII.

GVLIELMI PHILANDRI CASTILONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES.

AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.

CVM INDICIBVS GRAECO ET LATINO LOCVPLETISSIMIS.

Impressum Romæ apud Io. Andream Dossena Thaurinen. Anno Domini M. D. XLIIII.

VT de vita Philandri nonnulla scitu digna commemorem, non me exordiri melius posse opinor, quam si ea principio describam, quæ litteris mandavit Vir summus I. Aug. Thuanus. [3] *Gulielmum Philandrum* (Thuani verba sunt) *Castilione ad Sequanam Oppido natum, qui & hoc anno objit, pæne præterieram, quando is antequam e vivis excederet, se quodammodo ipse silentio sepelivit; quamquam scripta egregia, quæ in Vitruvium, cum Romæ in Georgii Armeniaci tunc Francisci I. Oratoris, dein in Cardinalium collegium cooptati familia esset, publicavit, satis plenam fidem apud omnes faciunt qualis is quantusque fuerit, & quid denique in Antiquitate Romana, & politiore litteratura illustranda, quæ tunc primum excoli incipiebat, tum in omni scientiarum genere, & in Mathematicis præcipue præstare potuerit, si non aliam a pristina diligentia & sobrietate vivendi rationem postea instituisset. Verum is, postquam magno ordinum Vrbis consensu civitate Romana donatus est, cum relicta Italia in Galliam reversus esset, non solum reliquum vitæ tempus abjectis studiis inutiliter elabi, sed etiam segnitie ingenii acumen hebescere passus est ----- Tolosæ non tam senio effætus, quam ocio marcidus decessit X. Kal. Mart.* (*anno R. S.* 1565.) *anno ætatis* 60. ---- *Multa ille de pictura & statuaria antiquorum pollicitus, multa & in mathematicis commentatus fuerat ------ hactenus suppressa.*

Scævola autem Sammarthanus de Philandro nostro verba faciens, haud recte scribit, [4] *Romanos eum* (Philandrum) *ultro post editas in Vitruvium labo-*

[1] Iac. Augusti Thuani Historiarum sui Temporis Tomus I. Aurelianæ. 1626. pag. 499.
[2] Ateneo citato. pag. 410. [3] In Hist. cit. Tom. II. pag. 353.
[4] Scævolæ Sammarthani Gallorum doctrina illustrium Elogia. Augustoriti Pictonum. 1606. pag. 72.

laboriosas commentationes in civitatem recepisse: ante enim editas annotationes ipsas civitate donatus fuerat; quandoquidem, in fronte principis hujusce Editionis earundem, *Civis Romanus* appellatur. Ceterum Sammarthanus Thuano valde consensit, dum subdit: Philander quasi esset *famæ nascentis auspicio contentus, pristinam deinceps diligentiam abjecit, neglectaque per socordiam non studiorum modo, sed & rei familiaris omni cura, Tholosæ tandem sexaginta annorum senex ante secundum civile bellum in Cardinalis Armeniaci clientela diem clausit, ejusdemque pia cura & liberalitate in D. Stephani sepultus.*

Nos autem docet [1] Thuana Bibliotheca, Philandrum edidisse etiam [2] *Castigationes in Quintiliani Oratorias Institutiones.*

Demum addemus, ex hisce Philandri in Libros Vitruvii Annotationibus liquere, eum aliquando Sebastiano Serlio præceptore esse usum: [3] *quo* (ait ipse) *ego sum primis initiis hujus* architectonicæ *artis usus præceptore.*

Plurima vero hic afferri possent testimonia hominum doctissimorum, qui Philandrum laudibus ornaverunt; at solius Cardani referemus verba, quippe quæ universali quadam ratione illius laudes complectantur: *Ille perfectus est* ([4] Cardani sunt verba) *qui uno filo ab initio rei ad finem pervenit, nihil relinquit, nihil extra finem adjicit, divisionis normam servat, abstrusa docet, fundamenta demonstrat, vel si Artis principem exacte delineaverit, velut Vitruvium Philander.*

Qui tamen Philander in proposita Editione solas annotationes emisit, ut satis indicat titulus ipse: quamobrem nescio cur [5] Morhofius, postquam *præstantissimas* Philandri *Notas* in Vitruvium commendaverat, subdiderit: *ediditque* (Philander) *ita Vitruvium primo Romæ A.* 1544. *mox Parisiis* 1545. errat enim vir ceteroquin eruditissimus; nam Romæ & Parisiis, annis 1544. & 1545. non Vitruvii Libri, sed solæ Philandri in eosdem Libros Annotationes prodiere. Et Morhofium (ut opinor) secutus [6] Funccius, dum recenset Vitruvii Editiones, hasce duas perperam ponit: alteram *Romæ* 1544. *cum Guil. Philandri emendationibus, atque notis præstantissimis: alteram Parisiis* 1545. *cum notis Philandri.*

At verum est, Io. Andreæ Dossenæ, dum hæ annotationes prodirent, in animo fuisse, integros edere Vitruvii Libros. In ejus enim Præfatione, quæ ante annotationes easdem exstat, ait idem Andreas: *Læto igitur animo Io. Andreæ vestri primitias accipite ----- Quod si (ut spero) evenerit, vobis*

1 Catalogus Bibliothecæ Thuanæ. Parisiis. 1679. Tomus secundus. pag. 320.
2 Lugduni. Ex Gryphii Typographia. 1535. 3 Pag. 81. 4 Hieronymi Cardani Opera Omnia. Tom. I. Lugduni. 1663. De propria Vita Liber. pag. 17.
5 Daniel Georgius Morhofius. Polyhistor Litterarius. Lib. IIII. edit. 1714. pag 871.
6 De virili AEtate Latinæ Linguæ. Pars II. pag. 303.

vobis paucos post menses Vitruvii opus universum me impressurum polliceor; *pristino candori ab eodem Philandro restitutum*. Etsi vero Dossena (incertum qua de caussa) promissis non steterit; liquet tamen, Philandrum vel tunc temporis operam dedisse integris Vitruvii Libris corrigendis; quod idem Dossena ad calcem modo citatæ Præfationis plane confirmat verbis hisce: Philander *totis nunc viribus in id incumbit*, *ut vobis ostendat*, *se non parum studii & diligentiæ in his Libris primum declarandis*, *deinde corrigendis*, *adhibuisse*. Porro hujusmodi correctiones demum prodiere in Lugdunensi Vitruvii Editione an. 1552. de qua suo loco.

Interim juvabit animadvertere, Philandrum vidisse principem editionem, quam sæpe *Codicem Sulpitii nomine impressum* appellavit, ac præterea manu scriptos Codices consuluisse. Habet enim hæc: [1] *In Codice nomine Sulpitii impresso deest dictio*, *summo*; &, [2] *scribo circum eos cardines*. *Quod Sulpitianus Codex agnoscit*; reapse vero in Editione Sulpitii ea leguntur verba, quæ refert Philander: & alibi; [3] *In aliquibus Codicibus ante vocabulum suculis adduntur duæ hæ dictiones*, *ergatis aut*; &, [4] *Bononiensis manu scriptus Codex habet*; &, [5] *aliqui Codices pro dextante habent sextante*; pluraque alia similia Philandri loca describi possent; sed vel allata abunde sufficiunt, ut notum sit, hisce etiam præsidiis instructum Philandrum propositas annotationes elaborasse.

Earundem autem plures veris restituendis lectionibus dicatæ sunt; aliæ vero obscuris locis illustrandis inserviunt; aliæ variis Vitruvii doctrinis enucleandis; aliæ conferendis Veterum Auctorum locis cum locis Vitruvii similibus: ex omnibus vero eruditissimum utilissimumque in Vitruvii Libros conficitur Commentarium. Ac quamvis nonnulla loca sint, præsertim veterum Auctorum, quæ etiam a Cæsare Cæsariano indicata fuerant; iis tamen Philander concinnius usus est; fuitque vel in ipsis citationibus castigatior.

Neque prætermittendum est, Philandrum ad Caput 3. Libri III. præmisisse utilem doctrinam de universa columnationis & trabeationis ratione: necnon ad Caput 3. Libri VIIII. fuse de cubi duplicatione scripsisse, ac præmisisse *Vitruvii Vitam ex ipso opere collectam*.

Quod vero attinet ad Schemata proposita Editione contenta (quorum formæ ligneæ fuere) neque multa illa sunt, neque valde elegantia, nonnullis etiam annotationibus, non Vitruvii integris Libris, collustrandis accommodata.

Postremo autem loco, fortassis haud erit abs re si memorem de hac suarum

1 In proposita Editione Annotationum. pag. 96.
2 In eadem. pag. 314.
3 In eadem. pag. 5.
4 In eadem, pag. 28.
5 In eadem pag. 96.

suarum Annotationum Editione Philandrum, tunc temporis, magnifice quidem sensisse. In Epistola enim (quam huic Editioni præfixit) *Francisco Valesio Regi*, habet hæc: *Paucis mensibus tot mendis* (Vitruvii Libros) *purgavi, ut ausim omni asseveratione adfirmare, præter unum atque alterum locum, quos neque ipse Apollo sanaverit, parum abesse, quominus hic Autor quam emendatissimus in manus hominum veniat*. Quod si hoc modo res se vere habuisset, supervacaneum profecto opus aggressi fuissent ii, qui post Editionem hanc, plures Emendationes, Annotationesque ad Vitruvii Librorum illustrationem, elaborassent. Quod tamen aggressi sunt, Daniel Barbarus, Hadrianus Turnebus, Bernardinus Baldus, Claudius Salmasius, Claudius Perraultius, Petrus VVesselingius, & alii Critici emunctæ naris: quis ergo putet hosce omnes desipuisse? Quid plura? Philander ipse cum (in Editione anni 1552.) opus illud suum prælo iterum committeret, in nova Epistola ad Cardinalem Georgium Armagnacium perspicue scripsit: *opus prope totum interpolavi: mutata pleraque, addita plurima, aliquanto tersiora omnia*. Itaque Philander ipse dicto & facto priorem illam magnificam assertionem (non tamen sine magna rei litterariæ utilitate) infirmavit, ac plane evertit.

Quod si in Editione anni 1552. Epistola ad Franciscum Valesium Regem (qui jam de vita decesserat anno 1547.) recusa fuit, id honorificentiæ datum est, quamvis aptus non esset locus.

Nam quod attinet ad eandem anni 1552. Editionem, ratio quidem habenda est Nuncupatoriæ Epistolæ ad Cardinalem Armagnacium scriptæ eo ipso anno 1552. non vero illius ad Franciscum Valesium Regem datæ anno 1544.

CIϽIϽXXXXV.

GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI CIVIS RO. IN DECEM LIBROS M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES,
AD FRANCISCVM VALESIVM REGEM CHRISTIANISSIMVM.
Cum Indicibus Græco & Latino locupletissimis.
Parisiis Apud Iacobum Kerver. 1545. in 8.

HVjusce Libri Editores descripsere Librum Annotationum, priore anno 1544. Romæ ab Andrea Dossena editum, & quidem descripsere, nihil addentes, detrahentes nihil. Quæ itaque de prima illa Editione dicta fuere, de hac altera quoque dicta sunto.

Duntaxat animadvertemus; post finem Annotationum editarum anno 1544. indicem haberi erratorum, quibus convenientes adponuntur

 emen-

emendationes. At in proposita Parisiensi Editione, neque index ille additus fuit, neque errata omnia sublata: quin etiam errata nonnulla nova in novam hanc Editionem irrepsere.

Schemata similia sunt Schematum prioris Editionis, & ligneis itidem typis impressa.

* CIƆIƆXXXXV.

ANimadvertam a Cel. Michaele Maittaire referri [1] Editionem hanc: *Gulielmi Philandri Castillionis Galli civis Rom. in decem Vitruvii Libros annotationes: ex officina Michaelis Fezandat. 8. Paris.* 1545. Credibile tamen non est, Editiones diversas duas harum Annotationum prodiisse Parisiis anno 1545. alteram apud Iacobum Kerver (de qua [2] jam diximus) alteram ex officina Michaelis Fezandat: sed potius existimaverim, societate inita, Iacobum Kerver, & Michaelem Fezandat edidisse Librum hunc; atque, divisis postea Libri ejusdem exemplis, utrumque Typographum suæ Exemplorum parti proprium nomen adposuisse. Quod & in nonnullis aliis factum, non semel animadverti.

* CIƆIƆXXXXVI.

GValterus H. Rivius narrat, ante Editionem sui Operis, quod prodiit anno 1547. Vitruvii Libros de Latina lingua *in Italicam primum, deinde in Hispanicam*, demum *in Gallicam* fuisse conversos; ut [3] infra ex eodem fusius referemus. *Italica* & *Gallica* versiones & exstant apud me, & notissimæ mihi etiam sunt, non ita vero *Hispanica*. Itaque duntaxat dicam probabile esse, vel anno 1546. vel ante, Libros Vitruvii editos Hispánica lingua.

CIƆIƆXXXXVII.

DELLE LETTERE DI M. CLAVDIO TOLOMEI LIB. SETTE.

CON VNA BREVE DICHIARAZIONE IN FINE DI TVTTO L'ORDIN DE L'ORTOGRAFIA DI QVESTA OPERA.

In Vinegia. Appresso Gabriel Giolito de' Ferrari. 1547. in 4.

INter hasce Ptolomæi Epistolas [4] una est, ad Augustinum Comitem de Landis (anno 1542.) scripta, in qua studiis Architecturæ & nobi-

1 Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Prior, pag. 380. 2 Ad hunc annum 1545. 3 Ad Annum 1547. 4 Pag. 81.

nobilium quarumdam aliarum Artium, perficiendi, atque etiam illustrandi Libros Vitruvii, nova quædam ratio tam fuse diligenterque proponitur; ut ea Epistola instar Libri sit. Quamobrem ejus exemplum (aut saltem specimen, & propositum aliquod ex ipsa desumtum) dignum est habitum, quod mitteretur Regi Galliæ Francisco I. Et quidem ei missum revera fuisse, perspicue constabit, si [1] Ptolomæi Epistola scripta ad eundem Regem (anno 1543.) cum propositæ Epistolæ initio conferatur. Hæc igitur Epistola in caussa præcipue fuit, cur inter eos, qui bene de Vitruvii Libris meriti sunt, recensendum plane existimaverim Claudium Ptolomæum: de quo eximio clarissimoque Viro paullo diligentius hic scribere, neque improprium, neque inutile futurum arbitror; tum quod pauca & dispersa sunt quæ de illo ad ætatem nostram venere; tum etiam quod Auctores vel ejusdem vel inferioris ætatis de rebus iisdem, ad eundem spectantibus, haud satis omnes consensere. Operam itaque dabimus, ut dispersa conferamus; ut obscura illustremus; ut, ubi Scriptorum desideratur consensio, quid veri videatur esse similius, constituamus.

Ex veteri atque illustri Ptolomæorum Familia Senæ Iuliæ originem duxere plures clarissimi Viri, inter quos etiam nonnulli pietate sanctitateque insignes. Hoc nobili genere natus est Claudius Ptolomæus; de cujus anno natali quamvis nihil scriptum invenerim: cum tamen vixerit (ut, inter ceteros, retulit etiam [2] Ziliolus) annos sexaginta tres; diem vero obierit anno 1555. (ut infra demonstrabitur) colligere facile possumus, eum in lucem editum fuisse anno 1492.

Quibus autem, cum puer vel adolescens esset, Claudius usus fuerit præceptoribus, & ubinam optimis artibus doctrinisque studium dederit, plane non liquet. In hisce tamen eum plurimum profecisse, ex ejusdem operibus, & ex pluribus doctissimorum hominum testimoniis colligi haud dubie potest.

Antequam adolescentiæ juventus obreperet (si cum [3] Censorino illam ad annum XXX. producamus) Romæ fuit. Roma enim epistolam anno 1516. dedit: ut in [4] utraque Epistolarum Ptolomæi Editione perspicue legere est.

Anno 1524. primum Claudii Ptolomæi opus in lucem prodiisse, credibile fit: [5] Hieronymus enim Gigli, de Senensi agens Academia, id aperte indicat; sunt autem ejus verba (in latinum conversa) hæc: *ejusdem*

1 Pag. 5. 2 Historia delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli. Manoscritta. Nella vita di Claudio Tolomei. 3 Censorini de Die Natali Liber. Cap. 12. 4 Lettere di M. Claudio Tolomei di sopra riferite. pag. 42. Et, Delle Lettere di M. Claudio Tolomei Libri sette. In Vinegia. 1554. pag. 56.
5 Diario Sanese. (cui tamen Hi. Gigli nomen suum non adscripsit) In Siena 1722. pag. 155.

Academiæ *conservatio*, *Claudii Ptolomæi ætate* (*&* *etiam anno* 1512.) *indicatur ex quodam loco, qui legitur eo in Libro, cui titulus est; Il Polito, cujus Libri* auctorem fuisse *eundem Claudium Ptolomæum, eruditissimus Vbertus Benvoglenti existimat. Namque in Libro illo, edito Romæ, anno* 1524. *cum mentio* (*fol.* 44.) *de Thuscano Alphabeto fiat; deinde affirmatur, de Alphabeto eodem in Senensi Academia diu, ante annos duodecim, fuisse disputatum*. Liber tamen ille ([1] *Il Polito*) sub nomine *Adriani Franci* circumfertur, ut liquet ex ejus titulo; ex quo etiam colligere licet quid Libro ipso contineatur. Id unum addam, quod Auctor Librum illum claudit asserens futurum, ut Linguæ nostræ illustre ornamentum accederet, si ipsius Linguæ ditius Alphabetum constitueretur. Nihil autem ex Ptolomæo nostro habemus ante indicatum illum annum 1524. Quamobrem id Opus primum est, quod ille ediderit.

Porro, novam inducere scribendi rationem, plurimum studebat Claudius noster; ut etiam Io. Georgius Trissinus. Præstat tamen, cum [2] Io. Mario Crescimbenio, animadvertere, hunc nonnullas græcas litteras in scripturas suas induxisse; illum vero litterarum consueta vulgarique forma usum, exiguas duntaxat mutationes fecisse; puta, paucas litteras ille vel duplicavit, vel triplicavit. Sed hujusmodi inventa non fortunavit Apollo. Ceterum illius scribendi rationis a Ptolomæo inventæ, elegans habetur exemplum in ejusdem [3] Ptolomæi Epistolarum principe Editione, quam unam deinceps citabimus. Nonnullæ autem aliæ Ptolomæi Epistolæ (præter illas ea Editione contentas) lucem viderunt quibusdam aliis in [4] Libris.

A Senensi Republica exilio multatum fuisse Claudium Ptolomæum, anno 1526. collegi ex nonnullis monumentis ad vitam ejusdem Ptolomæi pertinentibus; quæ mecum jam communicaverat Abbas Io. Baptista Comes Casottus (proh dolor! nuper e vivis ereptus) cum autem notum sit eo anno, armis Clementis VII. Pont. Max. [5] Senam Iuliam fuisse oppugnatam, facile est conjicere, Ptolomæum tulisse invidiam, quod ipsi Clementi faveret. Immo suspicandum est, Ptolomæum etiam in Clementis exercitu fuisse. Habeo enim, dono ejusdem Com. Casotti, orationem pro Claudio Ptolomæo, ineditam, anonymi, sed viri certe docti & eloquentis;

qui

[1] Delle Lettere nuovamente aggiunte (all' Alfabeto Italiano) Libro di Adriano Franci, intitolato il Polito. In Roma. Sine anni nota. Perrara est Editio hæc. Prodiit tamen iterum Liber idem Venetiis, anno 1531.

[2] Istoria della Volgar Poesia. Vol. Primo. In Venezia. 1731. pag. 408.

[3] Lettere di M. Claudio Tolomei. Stampate l'anno 1547. di sopra riferite.

[4] Della nuova scielta di Lettere di diversi Nobilissimi Huomini &c. Libro Primo. Con un Discorso di M. Bernardino Pino. pag. 279. 284. 264. 267. & alibi. Libro Secondo. pag. 22. 408. Libro Terzo a pag. 138. ad pag. 155. In Venezia. 1582. Lettere di XIII. Huomini illustri. Alle quali &c. ne sono state aggiunte molte da Tomaso Porcacchi. In Venezia 1571. a pag. 186. ad pag. 204.

[5] Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro XVII.

qui eandem, animi caussa, Antiquos imitaturus (ut ipse ait in ejusdem orationis nuncupatoria Mario Bandinio) anno 1528. conscripsit : in ea leguntur hæc · *accadde a forza della fortuna che Egli* (il Tolomei) *non da malvagia intenzione portato, già venne seguendo l' esercito, che poscia niente, o poco v' offese, e d' una gloriosa vittoria, e d' un bel trionfo vi fu cagione*: hoc est: *contigit, ita ferente fortuna*, ut ipse (Ptolomæus) *nulla prava voluntate ductus, eum prosequeretur exercitum, qui nullo deinde, aut perexiguo damno Vos* (Senenses Senatores) *affecit*; *immo caussa fuit illustris victoriæ, triumphique clarissimi*.

Quod vero Ptolomæus, per ea tempora, Clementi faveret impensius, confirmari perspicue potest ex ipsius [1] epistola eidem Pontifici, anno 1527. data: qua huic significabat, sibi in animo fuisse Orationes quinque scribere, exhibendas Carolo V. Imperatori, ut is juberet Pontificem ex custodia emitti, ut huic faveret, ut incolumitati Romanæ Ecclesiæ prospiceret, ut hujusmodi quædam alia curaret. Sed ea epistola data est IIII. Id. August. cum [2] jam inter Pontificem & Cæsarem pax VIII. Id. Iunii fuisset conciliata. Quamobrem Epistola illa duntaxat inservit ad Ptolomæi optimam voluntatem erga eundem Pontificem Maximum declarandam.

Erat ergo anno 1527. Ptolomæus Romæ; & ipsi Clementi acceptus; neque enim quispiam aut parum notus, aut non carus Pontifici, eidem quinque illas Orationes, de quibus paullo supra commemoratum est, ausus fuisset offerre. Ab eo anno Ptolomæum per vicennium, si pauca ejus itinera excipias, semper fuisse Romæ, ibique domicilium (ut ita dicam) fixum habuisse, ex Epistolis ejusdem aperte colligitur. Quamobrem [3] Dionysius Atanagius Italicum Epigramma in laudem Claudii nostri ita orsus est:

Claudio che 'n Siena nacque, e 'n Roma visse.

Ex iisdem etiam Epistolis, & ex variis monumentis, præsertim ex iis, quæ Abbas Casottus (ut jam innui) mecum communicavit, scire licet, Claudium nostrum juris legumque peritissimum fuisse, studium posuisse plurimum ut Italicam Linguam perficeret atque illustraret, præterea vero linguas calluisse Latinam, Græcam, & Hebræam; ac hujus usum fecisse in Libro suo de *consonantibus litteris duplicandis*. Tum didici ex monumentis iisdem, apud præstantissimum Equitem Marium Comitem Ptolomæum plures Claudii Ptolomæi orationes, diatribas, & de jure responsa, quæ numquam fuere edita, asservari. Asservatas itidem apud Bulgarinum quinque eruditissimas Dissertationes, ad Hetruscam Linguam scriptionemque pertinentes, [4] Isidorus Vgurgerius memoravit. Quin etiam ex Episto-

1 Lettere del Tolomei. pag. 15. 2 Historia d'Italia di Francesco Guicciardini. Libro XVIII. 3 Delle Rime di diversi nobili Poeti Toscani raccolte da M. Dionigi Atanagi Libro Primo. In Venezia. 1565. pag. 226. 4 Le Pompe Senesi del P. Maestro F. Isidoro Vgurgieri Azzolini. In Pistoja. 1649. Parte Seconda. pag. 573.

Epiſtolis iiſdem, Claudium ipſum pluribus Principibus Viris fuiſſe acceptiſſimum, facile poſſumus conjicere.

Bononiæ [1] Claudius fuit, vergente anno 1529. & ineunte anno 1530. quo tempore Bononiæ erat pacis conventus, iſque maxime illuſtris; [2] cum adeſſent Clemens VII. Pont. Max., & Carolus V. Imperator. [3] Deinde Bononiæ iterum Claudius fuit anno 1531.

Anno 1532. petiit Viennam Auſtriæ; atque ibi, ut ex ejus [4] epiſtola, inſcripta *Reverendiſſimo Cardinali Mediceo* (Cardinalem Hippolytum fuiſſe reor) ſatis liquet, in Cardinalis illius negotiorum procuratione Claudium eſſe verſatum. At eadem in epiſtola cauſando adverſam valetudinem ſuam, ſeque muneri illi parum aptum, rogavit enixe, ut aliquis alius ſufficeretur ſibi, Romam lubentiſſime reverſuro.

Novum Italicæ Poeſeos genus coluit Ptolomæus imitando Græcorum ac Latinorum metra, ſuæque Poeſi inſervientia præcepta, necnon exempla verſibus exhibita, [5] Libro edito, anno 1539. pervulgavit. Verſus autem, qui novi illius Poeſeos generis exempla ſunt, continenturque eo Libro (admodum raro) confecti fuere ab Antonio Renerio, a Paulo Gualterio, ab Ioanne Zuccarellio, ab Iulio Vierio, ab Alexandro Cittolino, & ab nonnullis aliis Poetis, ac demum ab ipſo Claudio Ptolomæo. Itaque perſpicuum fit, principio non defuiſſe qui novum illud genus arriperent; at tractu temporis obſolevit inventio illa. De qua, inter ceteros, haud bene ſenſit, cum de Poetis ageret, [6] Gyraldus, cujus hæc verba ſunt: *Eſſet & inter primos* (Poetas & erudite ſcribentes) *in hoc ſcribendi genere, meo quidem judicio, reponendus Claudius Ptolomæus Senenſis, niſi vulgaria hæc & vernacula ad antiquorum latinorum normam revocare ſtuduiſſet; qua in re, ſi non potius hæreſi, multos invenit, qui eum ſequerentur: ut infelix ille F. R. Valerius. Claudio iſti Ptolomæo eadem pene diligentia inceſſit, qua nuper Triſſino, & pridem Claudio Cæſ. Imp. ut novos characteres litterarum excogitare voluerit.*

Sed, antequam de hoc novo Poeſeos genere ſcribendi finem facio, animadvertam, illius inventionem Claudio noſtro a pleriſque tribui, immo in citati [7] Libri epiſtola nuncupatoria Io. Franciſco Valerio diſerte affirmari, a Claudio illius generis-Poeſeos inventionem profluxiſſe; revera tamen Leonem Baptiſtam Albertium primum fuiſſe, qui Italicos verſus ad Latinorum verſuum metrum adduceret, ut Vaſarius ait, cujus verba ſunt hæc:

1 Lettere del Tolomei. pag. 12. & 180. 2 Hiſtoria Vineziana di Paolo Paruta. Parte Prima. pag. 571. & ſeqq. 3 Lettere del Tolomei. pag. 77. 4 Lettere del Tolomei. pag. 21. 5 Verſi & Regole della nuova Poeſia Toſcana. In Roma. 1539. 6 Lilii Gregorii Gyraldi Ferrarienſis Dialogi duo de Poetis noſtrorum temporum. Florentiæ. 1551. Libro Secundo. pag. 98. 7 Verſi & Regole della nuova Poeſia &c. già citati.

hæc: [1] *Leon Battista Alberti fu il primo, che inducesse li versi volgari alla misura delli latini, come si vede in quella sua Epistola:*

Questa pur estrema miserabile pistola mando
A te, che spregi miseramente noi.

Lubet autem duos Claudii versus afferre; non modo ut appareat similitudo, verum etiam ut melius quid esset Poesis illa concipiatur; erunt hi, quos subjeci:

[2] *Prima aspra; ma dolce poi, dolcissima quando*
In cima del Colle sì duro giunto sei.

Præter Vasarium Euphasynus Lapinius (quod mihi indicavit Cel. Ap. Zenus) scripsit, Leonem Albertium [3] *tentasse hexametra condere, & illius conatus pulcherrima exstare vestigia*: deinde, nonnullis interpositis, sic prosequutus ille est: *Inchoata igitur & imperfecta res fuit, quatenus Lucas Pulcius in hoc dicendi genere maxime exercitatus extinctam Albertii musam e tenebris eruit. Frustra autem & ipse (ut primus ejus rei auctor) id expertus, nullum invenit, qui ejusmodi studium consectaretur. Quamobrem ad multos annos neglecta jacuit iterum hæc Poesis: donec egregius ille, neque unquam satis laudatus Claudius Ptolomæus* &c. Iam ad hunc revertamur.

Quem exilii pœna liberatum fuisse anno 1642. plane liquet ex ejus [4] epistola, summo Reipublicæ Senensis Magistratui data VIII. Kal. Ianuarii ejusdem anni 1642. hac enim Ptolomæus Magistratui gratias agit, quod benevole sibi patriam restituerit.

Annorum 1545. 1546. 1547. magnam partem Claudius transegit [5] Parmæ & Placentiæ. Atque postrema hac in Vrbe publico aliquo munere functus fuisse videtur; cum enim Placentiæ esset, ita [6] scripsit: *vi dico ch' io sostengo qui due persone; l' una come Claudio Tolomei, l' altra come ministro di giustizia*: hoc est: *scias velim, duplicem hic a me personam geri, Claudii Ptolomæi unam, alteram ejus qui jus reddere debet*. Et quidem cum Ptolomæus Paulo III. Farnesio esset acceptus, [7] anno autem 1545. dominatus Parmæ & Placentiæ datus fuerit Petro Aloysio Farnesio, qui mense Septembri anni 1547. occisus fuit, credibile fit, eo tempore, quo Petrus Vrbium illarum potiebatur, Farnesios Ptolomæo officium aliquod mandavisse. Neque prætermittam, nullam a me visam esse Ptolomæi Epistolam Placentia datam post Septembrem illum mensem.

Deinde vero, anno 1548. saltem ab initio mensis Aprilis ad finem Decem-

1 Vite de' Pittori &c. Prima e Seconda Parte. pag. 367. 2 Versi & Regole della nuova Poesia &c. già citati. pag. T. 3 Institutionum Florentinæ Linguæ Libri Duo. Florentiæ. 1569. pag. 322. & seqq. 4 Lettere del Tolomei pag. 7. Lettera A gli Illustrissimi Signori de la Balia di Siena. 5 Lettere del Tolomei pag. 224. 232. & pluribus aliis in locis. 6 Lettere del Tolomei pag. 214.
7 Storie Fiorentine di Messer Bernardo Segni. In Augusta. 1723. pag. 303. & 319.

Decembris Patavii fuit Ptolomæus. Quo ſe actum fuiſſe, [1] ſcripſit, ab ſæviſſima tempeſtate, qua miſerrimum una cum quibuſdam aliis fecerat naufragium (fortaſſis indicabat Petri Aloyſii Farneſii necem, indeque ortas turbas maximas, ac rerum converſiones) [2] ſcripſit etiam, ſibi propoſitum fuiſſe, Patavii tandem experiri, num quiete, ſalubritate aeris, & excellentium Medicorum peritia, poſſet oculorum morbo levari; quo morbo jam ab [3] anno 1546. cœperat tentari.

Nunc videndum eſt, quo anno, & qua in Civitate, Ptolomæus noſter Epiſcopalem ſedem obtinuerit. [4] Hieronymus Ghilinus, Ptolomæi ejuſdem vitam litteris mandavit; ſed, ut huic moris erat, perfunctorie negligenterque. In Ghilini enim volumine fruſtra quæres tempus ortus Ptolomæi, vel interitus; invenies quidem, illum Epiſcopum appellari, de ejus vero Epiſcopatu omnino nihil. [5] Iſidorus autem Vgurgerius perperam ſcribit: *ſe non foſſero ſtati gli officii de' Cardinali Franceſi, e la liberalità di Arrigo II. Re di Francia, che lo provveddè della Chieſa di Tolone in Provenza*: nimirum narrat Vgurgerius, ab Henrico II. Galliæ Rege Claudium Ptolomæum renunciatum fuiſſe Epiſcopum Telonenſem: quod tamen tam falſum eſt, quam quod falſiſſimum: ut porſus conſtat ex [6] *Gallia Chriſtiana* D. Dionyſii Sammarthani, viri eruditiſſimi æque ac diligentiſſimi; in qua, ubi recenſentur Epiſcopi Telonenſes, reperiuntur hi: anno 1524. Auguſtinus Trivultius Cardinalis; cui ſucceſſit anno 1528. Antonius Trivultius, poſtmodum Cardinalis, qui obiit anno 1559. & huic ſucceſſit Hieronymus della Rovere: Claudii autem Ptolomæi mentio nulla fit. Quamobrem manifeſtum eſt, eam Sedem Ptolomæum noſtrum haudquaquam obtinuiſſe.

Sed hiſce miſſis, ut vera perſequamur, diſcere licet, ab [7] Io. Mario Creſcimbenio, Claudium Ptolomæum appellari (*Veſcovo di Corſola*) *Epiſcopum Corcyræ Nigræ*: quæ civitas eſt in cognomine [8] Inſula Hadriatici Maris, propter oram Illyrici: *nigra* ob ſylvas procerarum arborum, quibus prope contecta erat, nominata, ut ab Ionii Maris Corcyra, majore Inſula, diſcerneretur. At rem mire illuſtrare queunt *Acta* (ut appellant) *Conciſtoralia*; quæ mecum communicavit vir eruditiſſimus P. Philippus Riceputi e Societate Ieſu, cujus labores eximiamque diligentiam in perquirendis undique monumentis ad Illyrici Sacri contexendam hiſtoriam (a doctis avidiſſime expectatam) ſine debita laude præterire minime debeo.

In

[1] Lettere di diverſi eccellentiſſimi Vomini. 1554. pag. 358. [2] Nelle Lettere ſteſſe. pag. 373. [3] Lettere del Tolomei pag. 201. [4] Teatro d' Vomini Letterati. In Venezia. 1647. Volume Primo. pag. 39. [5] Le Pompe Seneſi. loco citato. [6] Gallia Chriſtiana in Provincias Eccleſiaſticas diſtributa &c. Opera & ſtudio D. Dionyſii Sammarthani ------ e Congregatione S. Mauri. Tom. I. Pariſiis. 1716. pag. 741. & 753. [7] Dell' Iſtoria della volgar Poeſia, Volume Secondo. In Venezia. 1731. pag. 371. [8] Notitia Orbis Antiqui. Auctore Chriſtophoro Cellario. Volum. Primo. pag. 626.

In illis enim *Actis* leguntur [1] hæc: 21. *Augusti* 1549. *Sanctissimus* (tunc temporis sedebat Paulus III.) *providit Ecclesiæ Cursulensi per translationem R. Patris D. Marci Maripetri ad Ecclesiam Pharensem, tunc certo modo vacanti, de persona D. Claudii Ptolomæi Clerici Senensis.*

In possessione Ecclesiæ suæ Corcyreæ constitutus fuit Ptolomæus die 27. Decembris anno 1550. ut liquet ex illius Ecclesiæ monumentis, quæ ab eodem P. Philippo descripta asservantur.

Insignem autem honorem habitum fuisse Ptolomæo in Patria sua (nimirum Senæ Iuliæ) degenti, anno 1552. narrat in historia sua [2] Malavoltus. Refert enim XVI. Cives electos designatosque fuisse, qui, una cum Cardinali Mignanello, cum Termio, & cum Episcopo Ptolomæo considerate diligenterque consulerent de modo novæ formæ Reipublicæ constituendæ. Idque hi fecere, novo regimine inducto. At in ea nova Reipublicæ constitutione, [3] *pars illa* civium *prævalebat*, *quæ ----- amicitiam Regis* (Galliæ) *ut rebus suis necessariam amplectebatur. Itaque pervicerat, ut honorifica legatio ad regem decerneretur, quæ ipsi ut liberatori nomine Reipublicæ gratias ageret --- hoc munere defunctus est Claudius Ptolomæus, cujus elegans & luculenta oratio coram Rege habita exstat.* Porro Galliæ Regibus semper addictum fuisse Ptolomæum, perspicue apparet ex ejus [4] Epistolis ad Franciscum I. ad Henricum II. & ad hujus uxorem Reginam.

Legationem vero illam quatuor Senenses Cives obivere; ut ex principio orationis Ptolomæi ejusdem nostri plane liquet. Et ex orationis ejusdem [5] editione prima scire licet, eam habitam esse Compendii, mense Decembri anni ejusdem 1552. Hæc ipsa oratio deinde, cura [6] Francisci Sansovini, lucem iterum vidit, eodemque tempore tres aliæ Claudii nostri orationes. In Gallia autem diu (non tamen annos quinque) commoratus est Ptolomæus; quippe qui Hieronymo Pisano [7] litteras dederit Compendio scriptas VII. Kal. Iun. anno 1554. Ante finem vero hujusce anni eum in Italiam remigravisse, conjicio præsertim ex quadam Ioliti epistola, de qua mox.

Opera enim atque cura Gabrielis Ioliti editus fuit anno 1555. Claudii Ptolo-

H

[1] Ex Actorum Concistorialium, quæ in Archivio Pontificio Romæ asservantur, Tomo Primo. [2] Dell' Historia di Siena scritta da Orlando Malavolti. La Terza parte. In Venezia. 1599. pag. 155. [3] Iac. Augusti Thuani Historiarum sui temporis Tomus I. Aurelianæ. 1626. pag. 334. [4] Lettere del Tolomei. pag. 5. 11. 22. 88. 221. [5] Orazione di M. Claudio Tolomei Ambasciador di Siena, recitata al Cristianissimo Re di Francia, Henrico II. a Compiegnes, il mese di Decembre 1552. In Lione 1553. [6] Diverse Orazioni volgarmente scritte da molti Vomini Illustri. Raccolte per M. Francesco Sansovino. In Venezia. 1569. Orazione del Tolomei a Clemente VII. per la Pace. pag. 1. Orazione dello stesso, in cui accusa Leone Secretario. pag. 59. Altra Orazione dello stesso, in cui difende Leone Secretario. pag. 63. (gli Argomenti di queste due Orazioni sono finti) Orazione dello stesso per la Repubblica di Siena. pag. 105. [7] Lettere di XIII. Huomini Illustri. pag. 203.

Ptolomæi [1] Dialogus, cui titulus eſt : *Il Ceſano*; quo in opere de Vulgaris Linguæ nomine diſputatur : eique Dialogo præfixit Iolitus epiſtolam (cui adſcripta eſt dies XX. Decemb. anni 1554.) ad ipſum Claudium Ptolomæum, quem Compatrem ſuum appellat. Ea vero epiſtola rogat Iolitus Ptolomæum, ut velit autographum ſuum dialogum perſcrutari, & ſibi mittere aliud emendatius exemplum, ſi opus ſit, ad editionem alteram exornandam: & alia addit, quæ minime ſcripta eſſe videntur homini fungenti graviſſima Legatione pro Patria in Regione longinqua. Itaque plane exiſtimo, colligi hinc poſſe, eo tempore quo ſcripta fuit Ioliti Epiſtola, jam ab illa ad Galliæ Regem Legatione Ptolomæum fuiſſe reverſum. Quamobrem propter conjecturam hanc, & propter rationem habendam temporis, quo de vita deceſſit Ptolomæus, perſuaſum mihi eſt, aliquid humani paſſum fuiſſe [2] Dionyſium Atanagium, qui ſcripſit, annos quinque conſumpſiſſe Ptolomæum in Legatione pro Senenſi Republica ad Galliæ Regem.

Ex vita autem exceſſiſſe Claudium Ptolomæum anno 1557. auctor eſt idem [3] Dionyſius Atanagius, cujus hæc ſunt verba : *In Morte di Monſig. Claudio Tolomei ----- ſeguita l' anno 1557. & de la ſua età 63.* & huic, [4] Io. Marius Creſcimbenius, ſe adſtipulari, affirmat. At Lucas Antonius Ridolfi in Dialogo, cui titulum fecit, *L' Aretefila*, cum ſcripſiſſet, Aloyſium Alamanni mortem objiſſe XIIII. Kal. Maj. anno 1556. & Ioannem Caſam XVIII. Kal. Decemb. anno eodem; deinde ſubdit, ante hoſce mortuum eſſe Claudium Ptolomæum X. Kal. April. anno 1555. Sunt autem ipſius Ridolfi ad unguem deſcripta verba hæc : [5] *eſſendo morto il Signor Luigi* (Alamanni) *in Amboiſa, ove allora, dicono, era la Corte del Criſtianiſſimo, a XVIII. giorni del Meſe d' Aprile, dell' anno M. D. LVI. e Monſignor* (Giovanni) *della Caſa in Roma il XIIII. giorno del Meſe di Novembre del medeſimo anno. Di maniera che ci poſſiamo con molta ragione dolere, che la Toſcana tutta, anzi pur tutta l' Italia ſia rimaſa con gran pubblico danno orba nello ſpazio d' un' anno, e poco più, di tre de' ſuoi più chiari ſplendori; havendone la invidioſa morte tolto prima a XXIII. giorni del Meſe di Marzo dell' anno M. D. LV. in Roma Monſignor Claudio Tolomei Gentilhuomo Saneſe.* In hac autem Lucæ Antonii narratione nil eſſe emendandum plane cenſuit alias laudatus Io. Baptiſta Caſottus patriarum rerum, hoc eſt, etruſcarum peritiſſimus, qui integram narrationem illam, [6] cum de Io-

1 Il Ceſano, Dialogo di Meſſer Claudio Tolomei &c. In Vinegia. Appreſſo Gabriel Giolito de Ferrari. 1555. 2 Delle Rime di diverſi Nobili Poeti Toſcani. Nella Tavola: pag. 7. avanti il fine. 3 Loco jam cit. Delle Rime &c.
4 Commentarii intorno alla ſua Iſtoria della volgar Poeſia. Volume Secondo. pag. 372.
5 Aretefila Dialogo. In Lione. 1562. pag. 125. 6 Opere di Monſignor Giovanni della Caſa. Tomo Quinto. In Venezia. 1729. pag. 11.

de Io. Casa scriberet, nulla addita animadversione, descripsit. Neque prætermittendum est, eandem Ridolfi narrationem ita esse contextam, ut si Ptolomæus mortuus non esset anno 1555. labefactaretur tota. Adde, epistolam, quam Dialogo suo idem Lucas Antonius præmisit, datam fuisse mense Martio anno M. D. LVII. atque adeo eo tempore, quod illius narrationem evidentem efficere videtur. Sed quid plura? *Acta Concistorialia* (de quibus alias dictum est) habent [1] hæc: *21. Iunii 1556. Providit* (Paulus IIII. Pont. Max.) *Ecclesiæ Cursulensi vacanti per obitum Claudii Ptolomæi in Curia, de persona D. Petri Barbadici* &c. Ergo non obiit Ptolomæus anno 1557. Ergo Lucæ Antonio Rodolfi standum, ac Ptolomæi mors ad X. Kal. April. anni 1555. est referenda. Ceterum, eum vixisse annos sexaginta tres, neminem inveni, qui in dubium revocaverit.

Nunc de proposita Epistola dicam. Ex ea primum scire licet, quam parati fuerint, tunc temporis, Romæ, ut architectonicam doctrinam, & Vitruvii de Architectura Libros fuse diligenterque & exornarent, & illustrarent nonnulli ingenio atque industria excellentes viri.

Immo etiam ante illud tempus cœperat Architecturæ studium Romæ florere. Discimus enim ex [2] Egnatio Dante, & ex [3] Andrea Felibieno, Iacobum Barozium a Vineola addictum Romæ fuisse Academiæ Architectonicæ constitutæ a pluribus illustribus viris, qui Libris Vitruvii legendis operam dabant: inter eos autem erant (*il Sig. Marcello Cervini, che poi fu Papa, Monsignor Maffei, & il Sig. Alessandro Manzuoli*; verba hæc sunt ipsius Egnatii) inter eos, inquam, erant Maffejus, Alexander Manzolius, & Marcellus Cervinus. Quorum primus, [4] Bernardinus Maffejus, S. R. E. Presbyter Cardinalis renunciatus est anno 1549. quem Manutius *divinum hominem* appellavit: ac Panvinius ei, quod didicerat in rerum Romanarum veterum observationibus, acceptum retulit. Postremus vero, Marcellus Cervinus, qui anno 1539. Presbyter Cardinalis, & anno 1555. Pontifex Maximus creatus, Marcellus II. appellatus est: cujus Marcelli, cum eruditam quamdam conjecturam attulit, tum ejus mentionem fecit magna cum laude [5] Philander in Annotationibus ad M. Vitruvii Libros. Academicis vero illis inserviens, metitus est, delineavitque Barozius Romana Antiqua Monumenta (*misurò* il Barozzi, *e ritrasse per servizio di quei Signori tutte le antichità di Roma*, ut scribit Egnatius) At Barozius

H 2 Francisco

1 Ex Actorum Concistorialium, quæ in Archivio Pontificio Romæ asservantur, Tomo Secundo. 2 Le due regole della Prospettiva Pratica di M. Iacomo Barozzi da Vignola con i Commentarii del R. P. M. Egnatio Danti &c. In Roma. 1611. Nella Vita del Vignola scritta dal Danti. 3 Entretiens sur les vies, & sur les Ouvrages des plus excellens Peintres. Tom. II. A Londres 1707. pag. 191. 4 Verona illustrata del M. Maf. Parte Seconda. pag. 144. 145. 5 M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri X. &c. Lugduni. 1552. pag. 7.

Francisco Primaticio se dedidit anno 1540. si stemus [1] Vasario & [2] Felibieno (hic quidem illum secutus esse videtur) anno autem 1537. si adstipulemur Egnatio, cui [3] Augustinus Carolus Davilerius adhæsit. Egnatii tamen unicam diligenter scribentis auctoritas major fortassis esse debet, quam Vasarii, vitis plurimis conscribendis intenti; certe ante annum 1540. Academiæ illi Barozius erat addictus: quamobrem liquet, ante eum annum Academiam illam viguisse.

Quam [4] Ziliolus scribit, Claudium nostrum constituisse Romæ in AEdibus Archiepiscopi Columnæ, eamque appellat celebrem Academiam, *in qua disciplinis omnibus, & præsertim Architecturæ, dabatur opera*. At eum Archiepiscopum Columnam (cum nemo alius ex inclyta illa Familia per ea tempora exstiterit Archiepiscopus) fuisse [5] Pompejum illum Cardinalem Hieronymi Salerni Principis Filium, *Montis Regalis Rossanensem Archiepiscopum*, litteratorum patronum eximium, plane reor: qui cum e vita excesserit anno 1532. credibile fit, non modo ante annum 1540. verum ante annum 1532. institutam fuisse illam Academiam.

Inter eos autem Academicos, hoc est, inter eos, quos *viros illustres* vocat proposita in epistola Ptolomæus, credibile est fuisse Michaelem Angelum Buonarotum, qui tunc temporis ceu Architectorum princeps jure meritoque reputabatur: at certe ex eorum numero fuit Gulielmus Philander, Ptolomæi amicus, [6] qui in postrema Annotatione ad Cap. 6. Libri Primi Vitruvii scripsit hæc: *Ingenui est pudoris fateri per quos profeceris. Hunc mehercule locum cum ante annos aliquot emendassem, erroris occasionem non satis videram. Eam feliciter attigit C. Ptolomæus noster (libenter enim ejus mentionem facio, quod a Viro multis nominibus claro profecta non possit non summopere ab omnibus commendari) qui docuerit* &c.

Fuit etiam inter illos Ludovicus Lucena. Hic [7] *Guadalaxaræ Novæ Castellæ ortus, Artium ac Medicinæ Doctor, postquam ex diuturna peregrinatione, fructuosa illa quidem & studiis impensa, in Hispaniam rediisset, iterum vale dicto Patriæ, Romam remigravit, non ut ambitioni & cupiditati serviret* (verba sunt Ioannis Gennesii Sepulvedæ in Epist. LXXII. anno MDXLIX. ad eum ex Hispania data) *sed ut otio litterario & honesta libertate in ea regione atque urbe frueretur, ubi magna est tum studendi occasio* &c. Obiit Romæ anno 1552. Ab hoc [8] litteris suis (quæ Placentia anno 1547. datæ esse

[1] Vite de' Pittori &c. Secondo & Vltimo Volume della Terza Parte. In Fiorenza. 1568. pag. 798. [2] Loco citato. [3] Cours d'Architecture. A Paris. 1710. pag. 6. ij. [4] Historia delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli, già citata. [5] Columnensis Familiæ Cardinalium Imagines. Publicabat Abbas Ferdinandus Vghellus. Romæ. 1650. pag. 14. [6] In X. Libros M. Vitruvii Annotationes. Romæ. 1544. pag. 24. [7] Bibliotheca Hispaniæ &c. Auctore Nicolao Antonio Hispalensi. Tomus Secundus. pag. 39. [8] Lettere del Tolomei. pag. 229.

esse videntur) Ptolomæus quærebat doctrinam rationis illius, qua ab Archimede deprehendi discernique potuerit portio argenti auro mixta in aurea corona votiva Regis Hieronis, de qua [1] Vitruvius narravit. Ac in iisdem litteris subdit Ptolomæus: *memini* (sunt Ptolomæi verba latine reddita) *quibus temporibus Libris Vitruvii legendis opera dabatur, ejus rationis tam pulchras, subtiles, verasque regulas (quarum sum nunc oblitus) te nobis dedisse, ut eas probaverint omnes, atque suspexerint*. Et Philander quoque, postquam hunc Lud. Lucenam laudavit, addidit; [2] *quem unum ex omnibus meorum scriptorum censorem elegi*: tum ejusdem Lucenæ de Antiquorum duplicandi cubi ratione doctrinam protulit. Itaque palam est, hunc quoque Lucenam inter illustres illos viros locum habuisse.

Facile autem apparet ex iisdem litteris, inter viros illos studium Vitruvii excolentes ipsum Ptolomæum nostrum ([3] Ziliolo etiam, ut indicavimus, teste) numerari oportere; qui [4] alibi præterea scripsit, se annotationes aliquot in varios locos Vitruvii confecisse.

Sed satis jam vel plus satis, de Academicis illis dictum est: itaque revertor ad ea, quæ proposita epistola continentur.

In [5] eadem agitur de Architecturæ exemplis desumendis ex veteribus monumentis; de Librorum Vitruvii difficilioribus locis explicandis; de eorumdem veris lectionibus, ope antiquorum codicum, restituendis; [6] de Figuris propositis ab Iocundo emendandis; de concinnandis novis quibusdam aliis figuris, aptis ad Vitruviani Operis illustrationem; atque de duobus componendis Lexicis, latino altero, altero græco, Verborum Vitruvianorum significationem exprimentibus.

Agitur etiam de Vitruvianis verbis conferendis cum aliis verbis similium significationum adhibitis a Latinis Auctoribus melioris notæ; de Vitruvii Libris in puriorem Latinam linguam convertendis; de nova adornanda conversione Librorum Vitruvii e Latina in Italicam linguam; de conscribendo Italica lingua Lexico Architectonico, verbis alphabeti ordine dispositis; tum vero de alio Italico Lexico, cujus ordo ex ipsa instrumentorum partiumque rerum natura proficisceretur; & de Libro componendo, quo continerentur præcepta Vitruvii cum antiquis exemplis comparata.

Agitur præterea [7] de antiquorum ædificiorum ætatibus, magnitudinibus, usibus, & qualitatibus aliis illustrandis Historiæ ope; de eorumdem figuris delineandis, mensurisque exhibendis; de sculptis, aut cælatis operibus; de an-

1 Lib. IX. Cap. 3. 2 Vitruvii Editio An. 1552. pag. 362. 3 Istoria delle Vite de' Poeti Italiani di Alessandro Zilioli. loc. cit. 4 Lettere di diversi Eccellentissimi Vomini. pag. 364. 5 Lettere del Tolomei. pag. 81. 6 Lettere del Tolomei. pag. 82. 7 Et pag. 83.

de antiquis vaſis, atque de inſtrumentis variis pro variis artibus antiquitus adhibitis; de Inſcriptionibus veteribus colligendis & interpretandis; de iis, quas temporum injuriæ non aboleverant, [1] priſcis picturis deſcribendis; de rei nummariæ ſtudio juvando; & demum de rebus iis, quæ pertinent ad Antiquorum machinas, & ad Aquæductus antiquos, explicandis atque exornandis.

Hæc autem tam multa, tam ſpecioſa, tamque utilia a pluribus illis ingenio atque induſtria excellentibus viris (de quibus ſupra eſt commemoratum) erant perficienda. Quæ omnia ubi ea in epiſtola fuſe deſcripta attente legi, plane credidi, adeo luculenti rerum utilium Propoſiti mentionem minime eſſe prætermittendam. Hujuſce itaque exhibiti a Claudio Ptolomæo Propoſiti mentionem facere cum in animum induxiſſem; eodemque tempore recordarer, vitam ejuſdem Ptolomæi, viri profecto eximii, a nemine pro dignitate fuiſſe ſcriptam, eam (ut alias etiam monui) diligentius ſcribendam duxi, ratus futurum, ut mihi vitio non verteretur, ſi lacunam, ut ita dicam, litterariæ hiſtoriæ impleturus, hunc operis mei articulum efficerem paullo longiorem.

CIϽIϽXXXXVII.

ARCHITECTVRE OV ART DE BIEN BASTIR, DE MARC VITRVVE POLLION AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE; MIS DE LATIN EN FRANCOIS, PAR IAN MARTIN SECRETAIRE DE MONSEIGNEVR LE CARDINAL DE LENONCOVRT.

POVR LE ROY TRES CHRESTIEN HENRY II.

A Paris. Pour la Veuve & Heritiers de Ian Barbè. 1547. in fol.

IOannes Martinus, Lutetiæ Pariſiorum natus, a Secretis fuit (ut etiam [2] Crucimanius refert) Cardinali Roberto *de Lenoncourt*, cum antea itidem a Secretis Maximiliano Sfortiæ fuiſſet. Refert ille præterea, Martinum Gallice reddidiſſe octo Vitruvii Libros, editos ab Hieronymo de Marnef (qui propterea primus eos Libros edidiſſe videtur) anno 1572. quæ ubi Crucimanius ſcribit, duplicem errat errorem; non enim octo, ſed decem Libros Martinus convertit; & editio anni 1572. princeps non eſt.

Addit Crucimanius, ab eodem Martino varia alia Opera vel de Latina vel de Italica lingua in Gallicam fuiſſe converſa, quæ minus ad noſtrum pertinent inſtitutum: illud tamen (ut de Architecturæ ſtudio conſtet) prætermittendum non eſt, quod a 3 Verderio narratur; nimirum, eundem

1 Lettere del Tolomei. Pag. 84. 2 Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine. A Paris. 1584. pag. 242. & 243. 3 La Bibliotheque d'Antoine du Verdier, contenant le Catalogue &c. A Lion. 1585. pag. 719.

eundem Martinum Gallice reddidiſſe Sebaſtiani Serlii Quintum de Architectura Librum.

Litteris præterea mandavit Crucimanius, floruiſſe Martinum Pariſiis, regnante Franciſco I. Et floruit etiam cum idem Galliæ regnum teneret Henricus II. cui Martinus Vitruvium ſuum, ſatis longa Epiſtola, nuncupavit. Qua in Epiſtola narrat, ſe adiutum fuiſſe ab Ioanne Govionio prius Annæ Montmorancii Magiſtri Equitum Architecto, tunc vero temporis, Regis ejuſdem Henrici II. Qui Govionius Figuris, ad rem ædificatoriam pertinentibus, propoſitam ditavit Editionem (hunc autem Martini locum in Bibliothecam ſuam Crucimanius [1] transtuliſſe videtur) Ac eadem in Epiſtola, ſe ad hoc opus excitatum fuiſſe, ait Martinus, ab Ioanne Barbè, cive Pariſino, Architectonicæ Artis ſtudioſiſſimo.

Nunc de Opere ipſo ut dicamus, præſtabit Perraultii judicium referre: [2] qui, poſtquam Martinum, & Govionium doctos appellavit, alterum humaniorum litterarum, alterum architecturæ, ſubdit, ejus verſionem male acceptam fuiſſe. Porro dabimus Perraultio non omnia quidem loca eleganter appoſiteque fuiſſe converſa: non tamen ideo negabimus, plurima in verſione propoſita eſſe, quibus Vitruvii mens ſatis accommodate exprimatur. Cum autem Martinus in Nuncupatoria mentionem faciat Vitruvii editi a Cæſariano, & in Monito poſt illam narret ſe profeciſſe laboribus Ioannis Iocundi, Leonis Baptiſtæ Alberti, Gulielmi Budæi, & Gulielmi Philandri, videtur profecto diligentiam adhibuiſſe: tum etiam, colligere facile poſſumus, illum pro verſione ſua uſum eſſe Latinis Iocundi Editionibus. Libri tamen Primi Capita ratione alia, atque in eis Editionibus, a Typographo fuere diviſa.

Sed ubi diviſionum incidit mentio, animadvertere juvat, præter ſciſſionem illam Librorum Vitruvii in Capita (quicumque demum fuerit auctor illius) a Martino Capita ipſa iterum diviſa fuiſſe minutius, quam alii fecerint, in Articulos, ſine Lemmatis, commoda tamen quadam aptaque ratione.

Poſt Vitruvii Libros adjecta eſt nominum propriorum, verborumque difficilium, quæ in Vitruvii Libris continentur (Gallica) Explicatio; jejuna quidem, neque indiciis illorum ornata, ex quibus compilata fuit; non tamen prorſus inutilis.

Ad Voluminis extremum appoſita eſt Govionii Diſſertatio quædam, ſive Epiſtola. Principio, hujuſce Auctor in eo eſt, ut Lectoribus oſtendat Geometriæ, atque Perſpectivæ in rebus Architectonicis utilitatem. Deinde rationem reddit artificiorum, quibus nonnulla ipſe Schemata deſcripſerat; ac ſi-

[1] Citata Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine. pag. 230. [2] Vitruve corr. & traduit par M. Perrault. In Præfatione. Art. *Il y a ſix vingt ans*.

ac ſimul indicat Vitruvii loca, quibus Schemata illa conveniunt. Mirari tamen ſubit, ſcripſiſſe Govionium verba hæc: *Quant' eſt du Chapiteau Latin, où Composè, je l'ay faict ainſi que le texte me l'a donnè à entendre*: hoc eſt: *Quod attinet ad Capitulum Latinum, ſive Compoſitum, hoc ego ita formavi, ut textus mihi ipſum præſcripſit*. Nec non etiam miratus ſum, a Govionio ejuſdem Compoſiti Capituli delineationem indicari, ponique e regione Primi Capitis Libri Quarti, eo loci, ubi Vitruvius (qui Compoſitum non attigit Ordinem) de Corinthio Capitulo haud dubie ſcribit.

Figuræ bene multæ, præſertim pertinentes ad Ordines Columnarum, novæ ſunt (a Govionio, ut indicatum eſt, delineatæ) neque inelegantes: reliquarum paucæ ex Serlio, nonnullæ ex Cæſariano deſumtæ, aliæ vero ex Iocundo. At in quibuſdam litteræ deſiderantur explicationibus reſpondentes. Sunt autem omnes ligneis formis impreſſæ.

CIƆIƆXXXXVII.

DER FIRNEMBSTEN, NOTVVENDIGSTEN DER GANZEN ARCHITECTVR ANGEHERIGEN MATHEMATISCHEN, VND MECANISCHEN KINST, EYGENTLICHER PERICHT, VND FAST KLARE FERSTENDLICHE VNTERRICHTVNG, ZV RECHTEM FERSTANDT DER LEHR VITRVVII, IN DREY FIRNEME PIECHER ABGETHEILET.

Porro Germanicum prælongum titulum non deſcribimus integrum: ſatis quidem eſt afferre ejus initium, latine redditum (ut reliqua etiam, quæ ex hoc Opere dabimus) nimirum:

Inſigniorum utiliorumque rerum ad totam Architecturam pertinentium, nec non Mathematicarum, & Mechanicarum Artium, apta atque perſpicua Inſtitutio, ad veram Vitruvii Doctrinam accommodata, & in tres præcipuos Libros diviſa. &c.

Norimbergæ. Typis dat Ioannes Petrejus. 1547. in fol.

De Gualthero Herminio ([1] nonnullis *Hermanno*, aliis *Hermenio*, ut videbimus infra, [2] quibuſdam *Henrico*) Rivio, dicto a nonnullis *Riif*, aut *Riffo*, in *Lindenio Renovato* pauca hæc legere eſt: *Gualterus Hermannus Riif Argentoratenſis, Medicus, & Dioſcoridis Explanator. Claruit Moguntiæ A. C.* 1539. *Iuſtus in Chronol. Medic.* Deinde Opera, præſertim tamen Medica, quæ Rivius ſua partim, partim aliorum edidit, recenſentur: *Pedacii Dioſcoridis de Medicinali Materia Lib. VI. cum Rivii Annotationibus*; & *Baveri Conſilia de Re Medica, recognita*; & *Raymundi Lullii de Secretis Naturæ*

1 Lindenius Renovatus. pag. 365. & 366. 2 Io. Alberti Fabricii Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345.

Naturæ Liber; & *de Memoria Artificiali Opusculum*: & *Medicinæ Theoricæ ac Practicæ Enchiridion breve sed opulentum*; & *Iatromathematicæ Enchiridion* ([1] supra etiam de duobus ex hisce diximus) & *Alberti Magni Libri quinque de Mineralibus*; quibus addenda est (ut [2] Mangetus refert) *Chirurgia Magna, Lingua Germanica conscripta*.

Sed instituto nostro plus luminis afferre possunt quæ mecum Clarissimus eruditissimusque Daniel Doppelmair, pro singulari sua humanitate, communicavit. *Gualtherus* (scripsit ille ad me) *Herminius Rivius Mathematicus, & Medicus Argentoratensis, circa annum* 1550. *floruit; primus fuit inter Germanos, qui M. Vitruvii Pollionis Libros X. de Architectura e latina lingua in germanicam transtulit, Commentarioque illustravit; hoc Opus Noribergæ, impensis Typographi Ioannis Petreii, curante Io. Neudoerffero, cultore Matheseos Noribergensi sedulo, Anno* 1548. *in folio edendum curavit, quod etiam prodiit tandem A.* 1575. *Basileæ. Idem Rivius præcedente anno, nempe* 1547. *Fundamenta Architecturæ* (nimirum Opus, quod hic recensemus) *cum Perspectiva, tribus partibus contenta, ut Scientiæ hujus studiosi ad Vitruvii præcepta tanto felicius haurienda præpararentur, Prodromi loco, ibidem germanice in folio, imprimi curavit, quæ postmodum & Basileæ A.* 1582. *edita sunt. Idem Auctor in re Medica, Anatomica, Pharmaceutica, & Chirurgica, nonnulla partim Argentorati, partim Francofurti, edidit.*

De Rivio tamen non omnes bene sensere. AEgidius Periander in *Germania* sua, qua *doctissimorum Virorum Elogia*, & *Iudicia* continentur, habet hos, quos subjicio (qualescumque sint) versus:

De Gualtero Hermenio Riffo Argent.

[3] *Multa quidem scribis, sed nil nisi ridiculus mus*
Nascitur in Scriptis Hermeniane tuis.
Maxima promittis, cur, nedum parvula possis:
Rite quidem (labor hic) maxima furta facis.

Prætermitto versus reliquos, non bene olentes, & pergo ad Præfationem, qua propositum Opus Rivius instruxit.

Ea Præfatione Norimbergensi Magistratui opus nuncupatur; tum vero proferuntur plura de Vitruvii laudibus, & quædam etiam de opera, quam Rivius præstitit. Inter cetera; *Cum*, scribit ille, *hactenus Vitruvii Libri ab exteris Nationibus in varias linguas fuerint conversi, in Italicam primum, deinde in Hispanicam, nunc in Gallicam* (Editionem, quæ prodiit eodem anno 1547. studio Io. Martini indicari opinor) *quas linguas plerique Germani Architecturæ studiosi ignorant; itaque Germani thesauro pretioso*

[1] Ad Annum 1543. [2] Io. Iacobi Mangeti Bibliotheca Scriptorum Medicorum. Tom. I. Par. II. Genevæ. 1731. pag. 676. [3] AEgidii Periandri Germania &c. Francofurti. 1567. pag. 274.

aureorum Vitruvii Librorum caruere, cum germanice numquam ii Libri editi fuerint : atque hac præsertim de cauſſa ad Libros illos convertendos animum applicuiſſe, narrat: paullo infra ſubdit; *exemplo permotus fui Magiſtrorum excellentium, Lucæ Paccioli, Cæſaris Cæſarini, Benedicti Iovii, Boni Mauri, Gulielmi Philandri, Sebaſtiani Serlii, Petri Nonii, Orontii Finæi, Nicolai Tartaleæ, & aliorum plurium.*

Ceterum in Opere hoc quædam ſunt ad Commentarios in Vitruvium contexendos quodammodo præparata; quædam derivata ex Vitruvii fontibus ad res ab Rivio propoſitas reddendas uberiores; plura nullam (ut ita dicam) analogiam habentia cum Vitruvii Libris, puta quæ pertinent ad Geometrica Inſtrumenta, ad Militarem Architecturam, & ad Bellica Tormenta, quæ illis Rivii temporibus erant in uſu; de omnibus vero illud, *ſunt mala mixta bonis*, fortaſſe poterit appoſite pronunciari.

CIƆIƆXXXXVIII.

VITRVVIVS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. hoc eſt (ubi integer hic titulus de Germanica lingua in Latinam convertatur) *Vitruvius Teutonicus. Scilicet Celebratiſſimi & Peritiſſimi Romanorum Architecti artificioſorumque operum Structoris, Marci Vitruvii Pollionis decem Libri de Architectura, & de Conſtructionibus artificioſis. Clavis atque Introductio ad omnes Mathematicas & Mechanicas Artes, non ſine perſpicaci & diligenti artificialium operum contemplatione. Attentione tam eximia, & tam ſolido atque certo omnium liberalium Artium fundamento, hoc modo diligenter & ordinate conſcripta, ut poſthac unuſquiſque Artium ſtudioſus Lector Architecturam, Structuramque artificioſorum operum, & Artes Mathematicas & Mechanicas pertinentes ad Architecturam facili rectaque ratione addiſcere & comprehendere queat. Omnia pulcherrimis artificioſiſque Figuris, & Antiquitatum repræſentationibus, & convenientibus Commentariis ornata atque illuſtrata, ut poſſint planius intelligi.*

Omnibus Artificibus, AEdificatoribus, Lapicidis, Architectis, tormentorum Præfectis, Aquilegibus, montium Foſſoribus, Pictoribus, Sculptoribus, Aurificibus, Fabris lignariis, atque iis ſingulis, qui circino vel regula artificioſe utuntur, ut utilitati & uſui ſint hi decem Libri, nunc primum Germanice tranſlati, & typis mandati ſunt. Opera D. Gualtheri H. Rivii Medi. & Math.

Eos Libros antehac in Germanicam linguam convertere nemo auſus eſt. Id fieri non poſſe, reputabatur.

Norimbergæ. Typis dat Ioannes Petrejus 1548. in fol.

Principio

PRincipio observare præstabit, Rivium hac in Editione usum esse illa eadem (si unum aut alterum verbum excipiatur) Præfatione, Norimbergensi Magistratui inscripta, qua *Prodromum* anno 1547. editum ornaverat. De ea vero cum satis jam dictum [1] esse videatur, id unum commemorabimus, quod Rivius in Commentariis suis, pro Editione hic proposita, concinnandis usus est præsertim Auctoribus iis, qui eadem in Præfatione nominantur.

Nunc quidem institutum nostrum postulat, ut aliquid de Opere ipso ostendamus; in quo tria spectare oportet; nimirum Vitruvii Textum, Commentarios, atque Figuras. Paucis omnia complectar, si dixero affirmari ab linguæ peritis, Libros Vitruvii, plerisque in locis, a Rivio apte in Germanicam linguam esse conversos.

At in Commentariis suis quid Rivius præstiterit satis percipiet qui sciat, illum res, instituto suo utiles, ex Auctoribus, quos in Præfatione (ut paullo supra indicavimus) nominaverat, plena manu excerpsisse: quibusdam autem in locis ab iisdem Commentariis periphrasim veluti quandam, & quasi interpretationem verborum Vitruvii referri; multa illum interiecisse parerga; [2] de Scamillis vero Imparibus; [3] de Volutæ Ionicæ descriptione; [4] de Theatri Vasis; [5] de voce *Harpaginetuli*; [6] de Catapultarum Balistarumque conformationibus; & de similibus aliis difficilioribus locis (quorum locorum Commentarii, ut mihi redderentur in Latinam linguam, curavi) illum novi nihil addidisse: ceterum, satis ad res accommodatum, & diligenti viro dignum, ordinem adhibuisse.

Figuras autem multas descripsit ex Auctoribus iisdem illis superius commemoratis; ex Iocundo tamen & ex Cæsariano plures, quam ex aliis (etiam turrim Andronici, ornatam iis statuis, de quibus [7] supra dictum est.) sed Scalptorum incuria pleræque inversæ sunt. Paucas etiam quasdam ex Polyphilo [8] mutuatus est; itaque hunc quoque Auctorem viderat. Nonnullas autem de suo adjecit, partim ad Vitruvii doctrinam, partim ad parerga in Commentarios inducta, pertinentes. Formis ligneis, satis elegantibus, Figuræ eædem impressæ cernuntur: jam vero usus fuerat Rivius pluribus ex iisdem Figuris in Opere (sive *Prologo*) edito An. 1547.

* CIↃIↃXXXXVIIII.

OPus Didaci Sagredo, cui titulus, *Medidas del Romano, o Vitruvio* &c. Hispanica lingua iterum prodiit Toleti anno 1549. quemadmodum

I 2 jam

1 Ad annum 1547. 2 Pag. cxx. 3 Pag. cxxvi. 4 Pag. clxxi. 5 Pag. ccxxxi. 6 Pag. cccxii. 7 Ad an. 1521. ad finem. 8 Pag. viii. ix. & xlvii.

jam [1] supra indicavimus ubi de Opere eodem Gallice reddito scriptum est.

* CIↃIↃXXXXVIIII.

GEorgius Machæropieus in [2] Præfatione ad Vitruvii Libros (quos iterum edidit) *Parisiense*, ait, *exemplar nacti sumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digestum fuerit, conferendo studiosi facile intelligent*. Quo loco de Parisiensi aliqua Vitruvii Editione, quæ antecesserit annum 1550. agi, primo quidem aspectu videretur. Sed ut Editionem hanc invenirem, non secus, ac quando [3] Basileensem illam imaginariam, ut puto, quæsivi, diligentem operam dedi; at labore plane inutili: tum vero attentius verba expendens illius Georgii Præfationis, satis aperte cognovi, *Parisiense* illud *exemplar* fuisse Philandri Annotationum in Vitruvii Libros; ut mox clarius exponam, cum de eadem Argentoratensi Vitruvii Editione dicam.

CIↃIↃL.

M. VITRVVII POLLIONIS, VIRI SVAE PROFESSIONIS PERITISSIMI, DE ARCHITECTVRA LIBRI X. AD AVGVSTVM CAESAREM ACCVRATISSIME CONSCRIPTI, ET LOCIS QVAMPLVRIMIS HAC EDITIONE EMENDATI.

ADIVNCTIS NVNC PRIMVM GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII GALLI, CIVIS ROM. CASTIGATIONIBVS ATQVE ANNOTATIONIBVS IN EOSDEM LONGE DOCTIS AD FRANCISCVM VALESIVM GALLIARVM REGEM.

Vna cum Lib. II. Sex. Iulii Frontini de Aquæductibus Vrbis Romæ,

Et Nicolai Cusani Dialogo de Staticis Experimentis.

Cum Græco pariter & Latino Indice, dispositione copiaque elaboratissimo.

Argentorati, ex Officina Knoblochiana, per Georgium Machæropieum, mense Augusto, Anno M. D. L. in 4.

QVemadmodum fecerat in Editione Anni 1543. ita huic etiam Editioni præfixit Georgius Machæropieus Typographus præfationem; qua, ubi principio Vitruvii ejusque Librorum utilitates exposuit, deinde res easdem, quæ Præfatione prioris Editionis continentur, subnectit.

Ad calcem vero Præfationis ejusdem, expositurus novæ hujusce Editionis rationem, scribit hæc: *Principio Parisiense exemplar nacti sumus, quod quam corruptum, maleque ad textus modum digestum fuerit, conferendo studiosi*

[1] Ad annum 1542. [2] Vide ad annum 1550. [3] Vide ad annum 1543.

studiosi facile intelligent. Porro hæc ad Annotationes Philandri esse referenda, indicare videntur verba illa, *maleque ad textus modum digestum*; ex quibus colligi potest, hic non agi de ipso Vitruvii textu, sed de Annotationibus *ad textum digestis*. Et hinc colligere est, Parisiensis illius exemplaris nomine venire, non equidem Librorum Vitruvii Editionem aliquam, sed Editionem Parisiensem Annotationum Philandri in Vitruvii textum, de qua dictum est ad annum 1545.

Tum pergit: *In ipso Authoris opere, loca supra centum & quadraginta vel emendata, vel in melius restituta*. Idque de *Opere* Philandri intelligo; nam Vitruvii textus, uno aut altero verbo excepto (quod operarum potius incuriæ videtur esse tribuendum) in utraque Editione idem plane est.

Addit etiam: *lectionis item varietas in plerisque locis diligenter exposita*. Verum hujusmodi loca vix decem numero sunt, neque unde variantes illæ provenerint, enarratur. Ac ita persequitur: *Annotationes* (Philandri) *præterea passim capitibus subjunximus. Quoties autem nimis prolixa fuere Capita, eisdem eas insertavimus*. Et paullo inferius: *Quoniam autem figuræ ---- maximum adiumentum adferunt, veteres multo elegantius, quam Florentiæ sunt redditæ* (hæ veteres figuræ iisdem impressæ sunt formis, de quibus diximus, ubi de Editione anni 1543.) *quibus plus minus sexaginta novæ ab ipso Philandro adjectæ, non dissimili arte atque venustate*: sed profecto non admodum venustæ sunt.

Demum vero, *Indicem*, scribit, *Græcum utriusque Authoris* (Vitruvii & Philandri) *ita conjunximus, ut tamen alter ab altero peculiari signo internosci possit. Idem & in Latino factum, quem tamen longe copiosiorem priore Editione tradimus studiosis: quod res ipsa utramque conferentibus declarabit*. Et sane ii, qui deinde Vitruvii Libros edidere, hosce Indices, verbis paucissimis additis aut demtis, ad suas Editiones accommodarunt.

Vno verbo dicam, si Philandri Annotationes excipias, Editio hæc anteriori, ex eadem Officina exhibitæ anno 1543. haudquaquam præferenda videtur.

* CIƆIƆL.

NOtitiam Commentarii in Vitruvium, neque tamen absoluti, neque editi protulit Mich. Pocciantius: [1] *Ioannes* (ait ille) *Norchiatus Sancti Laurentii Canonicus venerabilis, multarum scientiarum eruditissimus, ut linguæ Hetruscæ dignitatem, atque excellentiam monstraret, opus arduum & perdifficile aggressus est, in quo omnium instrumentorum ad Artifices pertinen-*

[1] Catalogus Scriptorum Florentinorum omnis generis &c. ad nostra usque tempora 1589. Auctore R. P. Mag. Michaele Pocciantio Florentino. Cum Additionibus &c. Florentiæ. 1589. pag. 100.

pertinentium nomina conscribere, eorumque figuras lineamentis declarare nitebatur, sed morte præventus tantum opus egregia quidem laude dignum absolvere nequivit, ob eamque rem imperfectus pariter remansit Commentarius in Vitruvium. Typis tantummodo excussum habetur & inscriptum De Diphitongi Toscani (Opusculum hoc [1] Venetiis editum est) *Floruit* 1550. Porro illud Commentarium in Vitruvium perfectum non fuisse, conjicere licet vel ex eo, quod [2] Ant. Franc. Donius [3] duo quidem recenset Opera manu scripta Norchiati a se visa, non tamen Commentarium illud commemorat.

CIƆIƆLII.

M. VITRUVII POLLIONIS DE ARCHITECTURA LIBRI DECEM AD CAESAREM AUGUSTUM OMNIBUS OMNIUM EDITIONIBUS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBUS EXEMPLIS.

ACCESSERUNT GULIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI ANNOTATIONES CASTIGATIORES, ET PLUS TERTIA PARTE LOCUPLETIORES.

Adjecta est Epitome in omnes Georgii Agricolæ de mensuris & ponderibus Libros, eodem autore.

Cum Græco pariter & Latino Indice locupletissimo.

Lugduni. Apud Ioan. Tornæsium. 1552. in 4.

HUic admodum emendatæ Editioni præfuisse ipsum Gulielmum Philandrum, satis ex eo liquet, quod Philandri Epistola, qua opus hoc *Illustriss. & Reverendiss. D. Georgio Armagnacio S. R. E. Cardinali mæcenati & patrono suo*, ipse Philander inscribit, ad calcem habet hæc: *Lugduno, in ædibus Ioannis Tornæsii Typographi, Calendis Ianuarii, anno quinquagesimo secundo supra sesquimillesimum.*

De Tornæsiis autem Typographis Cel. [4] Maittaire ita scribit: *Ex doctissimo authore notarum in* [5] *Adrian. Baillet comperio quattuor fuisse Tornæsios. Primum, Ioannem, inter Ecclesiæ Romanæ Catholicos natum, inter Calvinistas Lugduni mortuum, typographum egregium. Secundum, Ioannem illius filium inter Calvinistas natum Lugduni; unde anno circiter 1584.* (sed de hoc anno 1584. videbimus ad annum 1586.) *migrans suas fortunas Genevæ constituit. Tertium, & quartum, Ioannem Antonium, & Samuelem fratres, quorum avus erat Ioannes secundus.*

De pri-

1 Per Giovann' Antonio de Nicolini da Sabio. 1539. 2 La Libreria. In Vinegia. 1558. Trattato Secondo. pag. 227. 3 Fabbrica degli Istrumenti di tutte le Arti. MS. Ricchezze de' Vocaboli Fiorentini. &c. MS. 4 Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Posterior. Amstelodami, 1726. pag 493. 5 Iugem. de Sav. Tom. I. pag. 376.

De primo autem (ſive ſeniore) Ioanne Tornæſio, omittendum non eſſe, ait laudatus [1] Maittaire, quid ad ejus laudem contineat Gulielmi Borluyt Præfatio in [2] *Deſcriptionem Hiſtoriarum ex Exodo* &c. *Incidi* (Borluyt verba ſunt) *in Ioannem Tornæſium, virum (Dii boni) quanta humanitate in humanioris Diſciplinæ profeſſores! in egenos pathia! familiaritate in ſuos! integritate & clementia in omnes!* Nil itaque mirum, ſi doctiſſimus Philander in Tornæſianis ædibus hoſpitabatur.

Affert præterea Maittaire carmen ejuſdem Borluyt, inſertum in hujus citato Libro, & inſcriptum ita: *Gulielmus Borluyt libello ſuo, ut accedat* ad *Ioannem Tornæſium adoleſcentem.* Ergo, ſi anno 1558. quo prodiit Gulielmi Borluyt Liber, Ioannes ſecundus dicebatur adoleſcens, certum quidem videtur, Vitruvium anno 1552. ab Ioanne illo primo fuiſſe editum.

At de iis ſatis; cum de ipſa Editione propoſita dicendum ſit. Itaque principio obſervabimus, *Vitruvii Vitam ex ipſo opere per Philandrum collectam*, in hac Editione paullo eſſe auctiorem ea, quæ ante prodierat. Tum animadvertemus, Philandrum in Vitruvii exarando textu ſecutum potiſſimum eſſe Editionem Iocundi anni 1513. Potiſſimum, inquam, cum nonnullis in locis ab ea receſſerit; quod ſatis liquet vel ex quibuſdam paucis locis, quæ ſparſim & interciſe ſumpſimus, ac in Tabellam B (ad pag. 25.) retulimus.

Variantes autem aliquas Lectiones deſcripſit ex Argentoratenſi Editione anni 1550. Philander; qui præterea viderat principem Sulpitii Editionem, & Codices aliquos manu ſcriptos (ut [3] ſupra eſt demonſtratum; atque ut, conferendo Editionem hanc anni 1552. cum manu ſcriptis Codicibus, facile obſervavimus) quaſdam etiam, ſed perpaucas, ſtudioſe & caute, emendationes ex ingenio in textum induxit. At dolendum eſt, tantum virum non perquiſiviſſe & expendiſſe diligentius differentias illas, quæ in Collatione Editionis Iocundi cum Editione principe, & cum Codicibus offenduntur.

Quæ vero Philandri annotationes & caſtigationes ſubjiciuntur Vitruvii textui in Editione hac, ſunt (ut in ipſius Editionis fronte legere eſt) *caſtigatiores, & plus tertia parte locupletiores* iis, quas idem Philander Romæ ediderat anno 1544. De hujuſmodi autem annotationum incremento jam (quaſi in anteceſſum) ſcripſimus, cum expoſitionem Editionis illius [4] Romanæ concluderemus.

Hoc unum addere præſtabit, dolendum iterum eſſe, virum eruditiſſimum in ci-

[1] In Tomo citato pag. 494. [2] Deſcriptio Hiſtoriarum ex Exodo ſequentibuſque Libris memorabilium per Gul. Borluyt. Lugduni. Apud Ioan. Tornaſium. 1558.
[3] Ad annum 1544. [4] Ad annum 1544.

in citandis Auctoribus haud raro non se gessisse tam perspicue, ut facile potuisset. Aliquando enim Auctoris alicujus nudum profert nomen, cum plures tamen illi cognomines Auctores alii sint, quare satis non apparet quisnam sit ille, qui citatur: aliquando Auctorum Opera minime indicat: aliquando, citato Auctore, Auctoris verba, quibus res proposita illustraretur, omnino prætermittit.

Figuræ ligneis editæ sunt formis, satis diligentibus, neque inelegantibus. Illud tamen mirari subiit, Figuras alicubi deesse, ubi a Vitruvii textu maxime requiri viderentur; ut ad Vitruvii verba illa: [1] *ubi est littera A, gnomonis autem antemeridiana umbra, ubi est B;* & reliqua, quæ sequuntur.

Editiones variæ varias quidem utilitates habere queunt. At si, post principem Editionem, una aliqua inter omnes sit deligenda, nullus dubito, quin sit deligenda hæc.

CIƆIƆLII.

REGOLA DI FAR PERFETTAMENTE COL COMPASSO LA VOLUTA ET DEL CAPITELLO IONICO ET D' OGN' ALTRA SORTE, PER IOSEPHE SALVIATI PITTORE RITROVATA.

In Vinetia. Per Francesco Marcolini. 1552. in fol.

GEorgius Vasarius, [2] ubi agit de Academicis iis, qui Graphidis arti erant addicti (& qui Italice *Accademici del Disegno* dicebantur) inter ceteros Iosephum hunc Salviatum recenset.

Huic opusculo paginas treis non excedenti præmissa nuncupatoria Epistola inscripta est Reverendissimo Danieli Barbaro Aquilejensi Patriarchæ Electo. Qua in Epistola Salviatus narrat, sibi Vitruvii mentem investiganti (annis undecim ante hanc Editionem) contigisse, ut propositam Volutæ describendæ rationem detegeret. Tum addit, se rationem hanc cum Sebastiano Serlio, Architecto nulli secundo, communicasse, eidemque rationem eam perplacuisse.

Totus autem Salviatus in eo est, ut delineationem suam accommodet ad hæc [3] Vitruvii verba: *Tunc ab summo sub abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui est sub abaco, veniat.* Propositum itaque opusculum eo tendit, ut Vitruvii verba explanet, atque illustret.

Totidem

1 Lib. I. Cap. VI.
2 Vite de' Pittori &c. Secondo & Vltimo Volume della Terza Parte. pag. 873.
3 Lib. III. Cap. III.

Totidem vero Auctor hic centra invenit, atque adhibet ad describendas varias Volutarum portiones, sive arcus, quot sunt arcus describendi. Sicuti deinde totidem centris (proxime Salviati præcepta sequens) usus est [1] Daniel Barbarus in sua Volutæ Ionicæ descriptione: neque disparem rationem [2] Perraultius secutus esse videtur.

* CIƆIƆLIII.

HIeronymus Cardanus in *Libello de Libris Propriis* exhibet [3] *Tabulam Generalem omnium* suorum *Librorum*; in qua, præter ceteros, sunt *Commentariorum in Vitruvium Libri duo*, contenti *foliis triginta*: sed Librorum exhibitorum ea in Tabula *plures*, ait, *excidisse*, *nec tam excidisse, quam traductos fuisse in alios Libros*. Atque paullo infra subdit: *Commentaria in Vitruvium* &c. *meliore, non majore parte in Libros de Rerum Varietate* fuisse translata. At in Libris *de Rerum Varietate* profecto non apparent eorundem in Vitruvium Commentariorum indicia, cum neque in Capite 55. Libri XI. quod *Architectura* inscribitur, Vitruvii locus ullus indicetur. Libros illos autem *de Rerum Varietate* perfecit anno 1553.

CIƆIƆLVI.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO TRADVTTI ET COMMENTATI DA MONSIGNOR BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEGGIA.

Con due Tavole, l' una di tutto quello si contiene per i Capi nell' Opera, l' altra per dechiarazione di tutte le cose d' importanza.

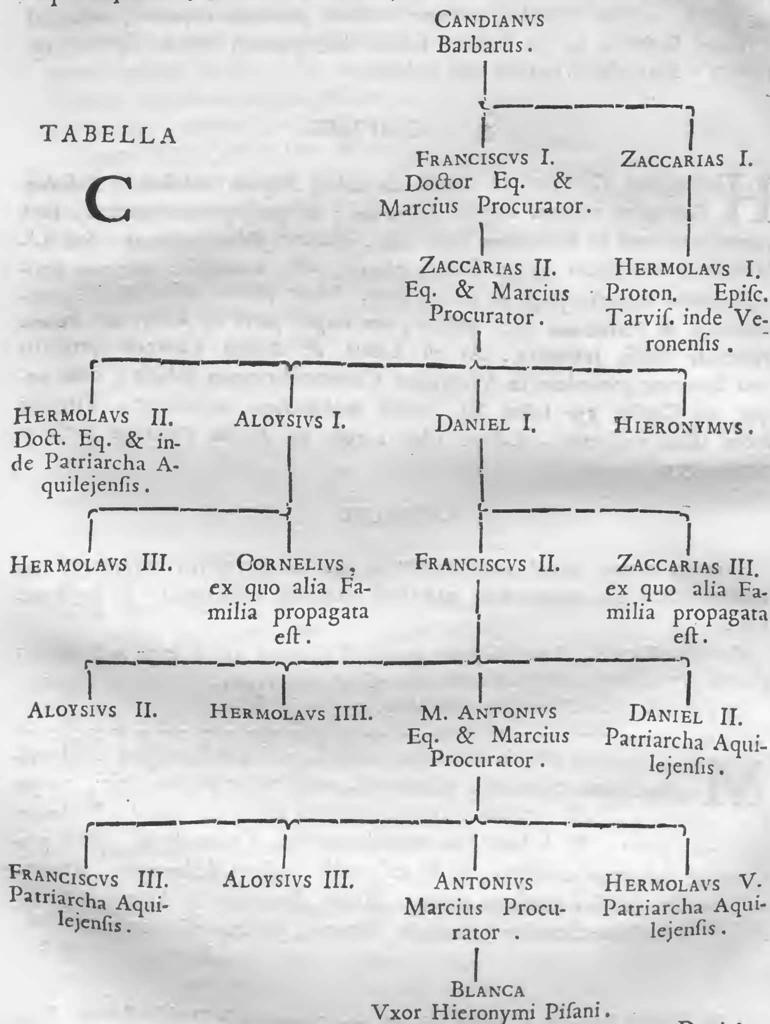
In Venezia. Per Francesco Marcolini. 1556. in fol.

MIrum quidem est, in Danielis Barbari, viri præstantissimi celeberrimique vita enarranda perpaucos, eosdemque perfunctorie, neque sine erroribus, fuisse versatos: quemadmodum etiam in Claudii Ptolomæi vita contigerat, & [4] loco suo animadvertimus. Quamobrem operæ pretium me facturum existimo, si de ea paullo scribam diligentius. Atque, ut id etiam facilius præstare queam; statim Genealogicæ Arboris (ut appellant) Barbaræ Familiæ, Patriciæ Venetæ, partem rei meæ perutilem,

K quæ

1 M. Vitruvii Pollionis de Archit. Lib. X. cum Commentariis Danielis Barbari. Venetiis. 1567. pag. 115. 2 Vitruve corr. & traduit &c. pag. 94. 3 Opera omnia. Tomo Primo. pag. 74. 4 Ad annum 1547.

quæ in 1 vita Hermolai II. Barbari a Viro ſummo Apoſtolo Zeno conſcripta reperitur, in Tabella C, ſubjeci.

Daniel

1 Giornale de' Letterati d'Italia. Tomo XXVIII. In Venezia. 1717. pag. 152.

Daniel noſter Franciſci F. Danielis N. in lucem editus eſt VI. Id. Febr. anni 1514. (qui, Veneto numerandorum annorum more, eſt annus 1513.) Notitiam hanc mecum communicavit jam laudatus Zenus, deſumtam diligenter ex eo [1] Libro, quem *Aureum* appellant.

Cum veritate igitur non conſentit narratio viri, ceteroquin ſummis laudibus ornandi, Iac. Auguſti Thuani, qui ita ſcripſit: [2] Daniel Barbarus *haud multum quadragenario major Eid. Aprilibus hoc anno*, 1569. *ad Deum migravit*. Hæcque eadem [3] Gerardus Ioannes Voſſius plane refert. At ſi objiſſet Daniel anno 1569, ætatis anno 41. ſequeretur eſſe ſtatuendum, eum natum fuiſſe anno 1528. hoc eſt, anno, quem illi natalem adſignat [4] Petrus Bayle, ſecutus Thuanum, Voſſiumque. Sed præter clarum illud, quod in *Aureo Libro* habetur teſtimonium, ratio ipſa aperte commonſtrat, perperam annum 1528. pro noſtri Danielis natali reputari. Cum enim ejus in Patriarcham Aquilejenſem electio inciderit in annum 1550. concludere quidem oporteret, eum ad ſacram illam præclariſſimam Dignitatem fuiſſe electum anno ætatis 22. quod veriſimile non eſt. Adde, Danielem (ut paullo infra demonſtrabimus) Eccleſiæ muneribus nondum addictum, Patavii ætatis anno 22. ſtudiorum cauſſa fuiſſe; tum Venetiis, ſua nimirum in Patria, Magiſtratum geſſiſſe; tum in Angliam obiviſſe legationem. Quæ cum ita ſint, in dubium revocari hercle non poterit, quin ante annum 1528. Daniel natus ſit: quamobrem jam conſtitutus ejus natalis annus 1514. eſt retinendus.

Vſus fuit Daniel præceptore in Mathematicis, ut refert [5] Bernardinus Baldus, Friderico Delphino, quem ille [6] Nobilem Venetum appellat, ſed [7] Antonius Riccobonus, & [8] Tomaſinus Patavinum dicunt: docuit autem Delphinus Matheſim in Patavino Gymnaſio ab anno 1521. ad annum 1547. Singillatim vero in Opticis præceptore uſus eſt Ioanne Zamberto, quod Barbarus ipſe [9] teſtatur. Sed eum Patavii ſtudiis operam dediſſe, non modo conjici poteſt ex præceptore ejus Delphino Patavii commorante, quippe qui in Gymnaſio docebat; verum etiam dilucide ab Hieronymo Ruſcello narratur: qui de Danielis *Dialogo de Eloquentia* ſcribens, habet hæc: *queſto Libro fu fatto da lui* (ideſt a Daniele Barbaro) *in Padova quando*

1 In publicis Tabulariis aſſervatur Liber, Aureus dictus, quo Patriciorum Venetorum dies natales, conſignati fideliter, continentur. 2 Hiſtoriarum ſui Temporis Tomus II. 1626. pag. 616. 3 De Vniverſæ Matheſeos Natura & Conſtitutione Liber. Cap. LXI. Art. 7. pag. 355. 4 Dictionaire Hiſtorique & Critique. Ad vocem Barbarus (Daniel) Nota (Z). 5 Cronica de' Matematici. pag. 134. 6 Nella citata Cronica pag. 112. 7 De Gymnaſio Patavino. Commentariorum Libri ſex. Patavii. 1598. pag. 28. 8 Gymnaſium Patavinum. Vtini. 1654. pag. 338. 9 La Pratica della Perſpettiva di Monſignor Daniel Barbaro. In Venezia. 1569. Nel Proemio.

egli non aveva ancor finiti XXII. anni. [1] Dialogus hic, pluribus annis poſtquam ſcriptus fuerat, editus eſt cura ejuſdem Ruſcellii.

Anno autem 1540. in Sacro Patavino Collegio renunciatus fuit *Doctor Artium*, non Iuris. Neque vero me latet, in *Gymnaſii Patavini Hiſtoria* (in qua pluribus laudibus a celeberrimo doctiſſimoque ejuſdem Hiſtoriæ Scriptore effertur Barbarus noſter) adfirmari, [2] Danielem Barbarum *lauream in hoc noſtro Gymnaſio recepiſſe, a Sacro Collegio Iuriſconſultorum datam, cujus numerum ille auxerit in album ejuſdem adlectus*, citarique *Sanſon. in Diario an.* 1525. At eo anno Barbarus undecimum ætatis annum non erat egreſſus; &, quod caput eſt, in *Regeſtis* Sacri Iuriſconſultorum Collegii Patavini, ſemel iterumque diligentiſſime verſatis obſervatiſque, Danielis Barbari nomen nuſpiam repertum eſt. Sed in *Actis Sacri Collegii* (quæ Acta in Tabulariis Collegii ejuſdem aſſervantur) *Clariſs. & Ex. Ex. D. D. Philoſophiæ ac Medicinæ Doctorum Magnificæ Civitatis Paduæ*, habentur hæc: 1540. 19. *Septembris. Magnificus D. Daniel Barbarus examinatus & approbatus fuit in Artibus, coram M. Antonio Contareno Prætore*; illique Gradum contulit *Iacobus Rota Epiſcopus Argolicenſis, in Epiſcopatu Patavino Illuſtriſſimi S. R. E. Cardinalis Aloyſii Piſani Suffraganeus locum tenens, & Vicarius Generalis*. Sed ad Opera illius revertamur.

Edidit Daniel noſter anno 1542. [3] *Commentationes in Porphyrium*. Privilegio Paulli III. Pont. Max. quod legitur poſt frontem hujuſce Editionis, comprehenduntur etiam *Libri Idearum Hermogenis per dilectum Filium* (Pontificis enim verba ſunt) *Danielem Barbarum Patricium Venetum traducti*. Et anno 1544. in lucem protulit [4] *Commentaria in Libros Rhetoricorum Ariſtotelis*. In Ariſtotelem Daniel maxime ferebatur; ac ([5] Thuano referente) *dicere ſolebat, niſi Chriſtianus eſſet, ſe in Ariſtotelis verba juraturum*. Neque, ubi Thuani verba referre cœpi, prætermittam elogium, quo Thuanus noſtrum Danielem commendat: *Daniel Barbarus* (ſcribit ille) *Venetæ Nobilitatis præclarum lumen, ex eadem familia, quæ Hermolaum veræ Philoſophiæ & litterarum meliorum in Italia inſtauratorem olim dedit, prognatus, Philoſophiæ & Mathematicarum artium exquiſita ſcientia præſtans.*

Ex duobus Libris illis originem traxit alius Daniel Barbarus (imaginarius) quem nobis exhibuit [6] Petrus Bayle, & quem adoptavere poſteriores

[1] Della Eloquenza Dialogo del Reverendiſs. Monſ. Daniel Barbaro, mandato in luce da Girolamo Ruſcelli. In Venezia 1557. [2] Hiſtoria Gymnaſii Patavini. Tomus Secundus. Venetiis 1726. pag. 69. [3] Exquiſitæ in Porphyrium Commentationes Danielis Barbari P. V. Artium Doctoris. Venetiis. 1542. [4] Rhetoricorum Ariſtotelis Libri tres: Interprete Hermolao Barbaro P. V. Commentaria in eoſdem Danielis Barbari. Venetiis. 1554. [5] In citato Tomo Hiſtor. ſui temporis. pag. 615. [6] In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) petit-neveu du precedent &c.

[1] Editores Lexici Moreriani, atque [2] Antonius *Teissier*. At de eodem Daniele agens Bayle nullum, contra ac solet, Auctorem citat, qui de eo verba fecerit. Dumtaxat inferius rationem affert, cur hunc Danielem induxerit. De hoc enim postquam dixit; deinde in proximo sequenti Articulo de Daniele nostro, qui Vitruvium illustravit, agens ad modum hunc [3] scribit: Aubertus Miræus, Morerius, Teissierius, Conigius, Freherius huic (nimirum Danieli nostro) adtribuunt *Commentationes in Porphyrium*, & *Commentaria in Libros Rhetoricorum Aristotelis*, de quibus in superiore articulo dictum est (hæc enim opera Danieli illi imaginario adjudicaverat) sed quoniam, pergit Bayle, primum ex hisce Commentariis impressum fuit anno 1542. & secundum anno 1544. iccirco perspicuum est, opera hæc non profluxisse ab eo, qui in Vitruvium composuit Commentaria, Daniele Barbaro edito in lucem anno 1528.

Hæc itaque Petri Bayle fuit opinatio. Sed facile apparet unde vir, ceteroquin doctissimus ac sagacissimus, in errorem fuerit inductus; nempe ex anno natali Barbari nostri, quem falso (ut supra vidimus) constitutum invenerat. Ceterum, cum modo prorsus liqueat, non anno 1528., sed anno 1514. nostrum Danielem esse natum, ipsi jure meritoque reddi debent Commentaria illa, quæ ipsi abjudicaverat Baylius; de quo hactenus. Nunc referam,

Prodiisse olim, Italica lingua Librum, cui (si latine reddatur) titulus: [4] *Sermo de Somniis compositus a P. D. Hypneo*: nomine hoc ex græca voce, significante somnum, effícto. Sermo hic carmen est; ejus etiam Prologus versibus scriptus; at nuncupationi, quæ inscribitur Iuliæ Ferrettæ, Matronæ honestate & virtute præstantissimæ, præpositum est Danielis Barbari nomen: qui in nuncupatione eadem, se, quasi in somniis, Sermonem illum composuisse declarat. Composuisse tamen juventutis suæ tempore, credibile est. Libri hujusce rarissimi exemplum, una cum laudato Zeno, in Bibliotheca Io. Baptistæ Recanati, Veneti Patricii, vidi.

Danielis Barbari cura [5] editi etiam fuere Venetiis, anno 1543. Dialogi Speronis Speronii, & ab eodem, epistola pereleganti, nuncupati Ferdinando Sanseverino Salernitanorum Principi. Quamvis autem in fronte Editionis, quæ prodiit anno 1543. legatur, eos Dialogos iterum edi; attamen puto, eam principem esse omnium Editionum, quibus Barbari Epistola præposita sit: saltem neque ea antiquiorem, neque antiquioris indicium ullum usquam inveni.

Habuit

1 Le Grand Dictionaire Historique. Art. Barbaro (Daniel) petit-neveu &c.
2 Les Eloges des Hommes Scavans &c. A Leyde. 1715. Tome Seconde pag. 327.
3 In citato Dictionaire. In nota (Z). 4 Predica dei Sogni composta per lo Reverendo P. D. Hypneo da Schio. Sine Typographi nomine, sine loco, sine consule.
5 Dialogi di M. S. Speroni. Nuovamente ristampati, & con molta diligenza riveduti & corretti. In Vinegia. 1543.

Habuit præterea in animo Daniel noster etiam Hermolai patrui sui plura Opera æneis typis descripta in publicam lucem proferre; ut [1] Gesnerus (qui Danielem Barbarum *Artium Doctorem* appellat) narrat verbis hisce: *Ex litteris ipsius* (Danielis Barbari) *quas nuper ad me dare dignatus est, intellexi, alia plura Hermolai Opera propediem, ipso curante, in lucem perventura, de quibus infra dicemus*. Sed promissa Opera illa non edidit, studiis aliis, variisque muneribus præpeditus.

Venetiis enim plures illum gessisse Magistratus, credibile prorsus est; certe tamen datus illi fuit Magistratus *Provisorum* (ut appellant) *Communis*; qui unus est ex Magistratibus viam patefacientibus ad Senatoriam dignitatem. Quod primum ex [2] *Necrologio* Cel. Zeni didici, tum vero ex Magistratus ejusdem *Actis* confirmari plane cognovi: in quodam etenim [3] Libro, qui in Tabulariis Magistratus asservatur, ad annum 1548. leguntur IIIViri *Provisores Communis* hi, quorum nomina, ut scripta eo in Libro sunt, subjeci:

Z. Marco da Molin.

Zaccaria Bernardo.

Daniel Barbaro Dottor.

Inter ejus autem præcipua munera illud fuit, quo ad Eduardum VI. (nonnullis VIII.) Angliæ Regem legationem ipse Daniel obivit. Exstat Petri Aretini [4] epistola data Venetiis, mense Novembri anno 1550. cujus inscriptio; *Al Clarissimo Ambasciator Barbaro*; & cujus initium; *Signor Daniello, il fervido predicatore*. Hac in epistola Aretinus multis laudibus effert adhibitam a Daniele in sua legatione magnificentiam, mentionemque iniicit insignis equi ab eo Regi Angliæ dono dati.

Hoc autem loco (dum munera a Veneta Republica in Danielem Barbarum collata recensentur) non erit abs re animadvertere, Cardinalem Augustinum Valerium litteris mandavisse hæc, quæ subjeci: Danieli Barbaro, [5] *qui Coadjutor Ioanni Grimano Aquilejensi Patriarchæ fuerat datus, mortuo Bembo, munus rerum scribendarum fuerat injunctum ---- Suarum historiarum nullum exstat monumentum, quia vir ille, varia rerum cognitione præstans, in Davidicorum Psalmorum explicatione valde fuerat occupatus*. Id tamen veri non videtur simile Celeberrimo Auctori Historiæ Gymnasii Patavi-

[1] Bibliotheca Vniversalis &c. Auctore Conrado Gesnero Tiguri. 1545. (hæc Operis hujus princeps Editio est) pag. 192. [2] In Necrologio asservato inter MSS. Codices Cel. Apostoli Zeni, quo nomina, & dies mortis Nobilium Venetorum continentur, ubi Danielis Barbari mors scripta est, legitur etiam, fù Proveditor di Commun.
[3] Liber ille inscribitur ita: Atti del Magistrato Eccellentissimo dei Proveditori di Commun. [4] Lettere di Pietro Aretino. In Parigi. 1609. Libro VI. pag. 32.
[5] Degl' Istorici delle cose Veneziane. Tomo Primo. In Venezia. 1718. in Præfatione, pag. XVI.

Patavini : [1] *Id* enim, hic ſcribit, *mihi multum admodum anceps eſt : nam* vertendæ *Catenæ in Pſalmos Græcæ laborem poſt Sacræ Dignitatis initia ſuſcepit, nec veriſimile videtur jam ſacris præfectum ad munus fuiſſe Senatusconſulto Senatorium adlectum*. Verum ut quod ſentio ingenue proferam, ego quidem reor, a Card. Valerio haud ſatis clare mentionem hic loci injectam fuiſſe *explicationis Pſalmorum*: ceterum, cum Card. Bembus [2] e vivis exceſſerit anno 1547. Barbarus autem anno 1550. (ut paullo ſupra declaratum eſt) adhuc in Reipublicæ procuratione verſaretur, potuit quidem Barbarus, antequam eccleſiaſtica initiaretur dignitate, *ad munus* id, de quo agimus, *adlegi*. Nil itaque vetat, quin conſtituamus, illo quoque honore auctum fuiſſe Danielem noſtrum.

Qui, etſi menſe Novembri anni 1550. (ut jam innuimus) in eccleſiaſtica dignitate non erat ; hanc tamen adeptus eſt antequam exiret annus ille : [3] Andreas enim Maurocenus ad annum eundem 1550. ita ſcribit : *Eodem anno Ioannes* (Grimanus) *Patriarcha Aquilejenſis ſocium ſibi in eo munere, curante Senatu, Danielem Barbarum, virum rerum uſu, ac diſciplinarum peritia eximium, tunc Reipublicæ nomine ad Eduardum Britanniæ Regem legatum, adſcivit*.

Ac quamvis in Ferdinandi Vghelli [4] *Italia Sacra* legatur : *Daniel Barbarus ---- ad Ioannis Grimani anno 1559. a Paulo IV. Pontifice Eccleſiæ Aquilejenſis adminiſtrandæ ſubſidium cooptatus, ac electus Patriarcha*: nota tamen illa anni 1559. ceu falſa eſt habenda, & operarum vitio inducta. Et quidem in [5] nova ejuſdem Operis Editione adjecta eſt Annotatio hæc : *Anno 1550. die 17. Decembris ſubrogatur* (Daniel Barbarus) *Ioanni* (Grimano) *cedenti cum regreſſu. Ex Actis*.

Error tamen ille primæ Vghelli Editionis, quo annus 1559. pro anno 1550. refertur, etiam in *Morerianum Lexicon* inductus eſt. Sed multo majori in errore ſunt verſati [6] Ghilinus, & [7] Freherus; qui Danielem noſtrum Romæ legatione pro Veneta Republica fungentem, ab Innocentio VIII. (qui e vita migraverat anno 1492.) creatum fuiſſe Patriarcham Aquilejenſem ſcripſere : perperam confundentes Danielem cum patruo ejus magno Hermolao.

De hoc autem cum ſermo inciderit, præſtabit nonnulla ſubjicere. Hermolaus Barbarus Zachariæ II. F. Franciſci I. N. Doctor, & Eques, [8] ab Innocen-

1 Nic. Comneni Papadopoli Hiſtoria Gymnaſii Patavini. Tomus II. pag. 70.
2 Degl' Iſtorici delle coſe Veneziane. Tomo II. In Venezia. 1718. Vita di Pietro Bembo Cardinale. pag. xx.
3 Hiſtoria Veneta. Lib. VII. Tom. II. Venetiis. 1719. pag. 18.
4 Italia Sacra. Tomus V. Romæ. 1653. pag. 151.
5 Editio ſecunda, aucta, & emendata. Tomus V. Venetiis. 1720. pag. 130.
6 Teatro di Huomini Letterati. pag. 43.
7 Pauli Freheri Theatrum Virorum eruditione clarorum. Noribergæ. 1688. pag. 1465.
8 Italia Sacra Vghelli : citati Tomi Venetæ editionis pag. 130.

Innocentio VIII. Patriarcha Aquilejensis renunciatus est anno 1491. dum Romæ pro Veneta Republica legatum ageret: exinde factum ut Reip. indignationem in se concitaverit. [1] Objit Romæ anno 1493. ætatis anno 39. Plura edidit egregia Opera; sed ad rem nostram illud pertinet, quod in [2] *Castigationibus in C. Plinii Naturalis Historiæ Libros*, Vitruvii sexdecim loca vel explicaverit, vel quomodo restituenda essent, indicaverit.

Sed redeo ad Danielem nostrum, qui anno 1556. propositam Vitruvii Editionem dedit: ex qua etiam constat, eum scripsisse Poema Italicum de Meteoris; & ex eo plures versus desumtos legere est in hujusce Editionis Annotationibus ad Vitruvii Caput secundum Libri secundi, tum ad Caput item secundum Libri octavi. Sed hoc Poema integrum lucem numquam aspexit.

Interfuit anno 1562. Concilio Tridentino; ut, præter ceteros, narrat [3] Sfortia Pallavicinus; qui de eo mentionem facit perhonorificam. Quinquennio post, nimirum anno 1567. duplex prodiit Librorum Vitruvii ab eodem Barbaro illustratorum Editio: Latina altera, altera Italica: de quibus erit alibi dicendi locus. Occasione hac duntaxat annotabo; Rolandum Freartum de Chambray, in [4] comparatione Architecturæ antiquæ cum recentiore, inter Auctores principes, qui de quinque (ut appellant) *Ordinibus* scripsere, Barbarum nostrum recensuisse; & nonnulla Columnarum schemata ex Vitruvii Libris a Barbaro illustratis, in usum suum traduxisse.

Anno autem 1569. (non 1568. ut in [5] Moreriano legitur Lexico) edidit Daniel Græcorum Patrum Expositiones in Psalmos quinquaginta Davidis, a se de Græca in Latinam linguam conversas; quibus titulum fecit, [6] *Aurea Catena*. Quo in Opere non doctrina modo, verum etiam pietas Barbari nostri elucescit. Neque sane hoc loco illud est prætermittendum, quod Antonius Possevinus, postquam de ea *Catena* verba fecit, prosequitur ita: [7] *Ceterum duæ reliquæ Partes ejusdem Catenæ, quas idem Daniel Barbarus verterat, exstant integræ m. s. apud alterum, qui modo est superstes, Patriarcham Aquilejensem Franciscum Barbarum, quas prælo subjectum iri speramus, id quod & ipsi urgemus*. De quadam vero Catenæ recenti Editione hic fortasse nonnulla apposite subjici possunt: sed, longus cum fuerim, nolo esse longior.

Insequen-

[1] Giornale de' Letterati d'Italia. Tomo di sopra citato. pag. 223. [2] Castigationes Priores in Plinianam Historiam. Romæ. 1492. Castigationes Secundæ in Plinianam Historiam. Romæ. 1493. [3] Istoria del Concilio di Trento. Lib. XVI. cap. 4. & Lib. XVIII. cap. 4. [4] Parallele de l'Architecture Antique & de la Moderne. A Paris. 1702. [5] In citato Dictionaire. Art. Barbarus (Daniel) II. [6] Aurea in quinquaginta Davidicos Psalmos Doctorum Græcorum Catena. Interprete Daniele Barbaro Electo Patriarcha Aquilejensi. Venetiis. 1569. [7] Apparatus Sacer. Venetiis. 1606. Tomo I. pag. 386.

Insequenti anno elegantem de [1] Perspectiva Librum in lucem emisit Barbarus: in cujus Partis quartæ capite primo, & Partis octavæ capite itidem primo, nonnulla de Vitruvii Opere reperiuntur. De Libro hoc Vossius ita scribit: [2] *Anno CIↃIↃLIX. Daniel Barbarus Venetiis de Optica Italice opus edidit: quod inscripsit, La Pratica della Perspettiva. Atque idem recudi curavit ibidem anno CIↃIↃLXVIII.* At Editionem illam anni 1559. nunquam vidi; neque mentionem ejusdem apud quenquam alium Auctorem inveni; neque in Nuncupatoria, aut in Præfatione ejus, quam habeo anni 1569. Editionis, indicium ullum est, ex quo conjici ullo modo possit, aliam anteriorem Operis illius Editionem prodiisse. Sed propter ea, quæ erunt infra dicenda, hic animadvertam, unius ejusdemque Editionis aliis exemplis annum præfigi 1568. aliis frontem esse eleganti figura exornatam, sed carentem anni nota; attamen tam in illis, quam in hisce, indiscriminatim ad calcem perspicue legi Annum MDLXVIIII. quamobrem ad hunc annum eam Editionem esse referendam.

Prodiere etiam [3] tres Danielis Barbari Epistolæ Italica lingua conscriptæ: in quibus, illum etiam in eo scribendi genere elegantem fuisse, apparet; nihil tamen ad nos pertinens in iisdem Epistolis continetur.

Demum de anno supremo Danielis nostri dicamus. Demigravit [4] e vita anno 1570. Quamvis enim Thuanus, & hunc facile secuti, [5] Vossius, [6] Bayle, & [7] Morerius, eum mortem obiisse, scribant, anno 1569. certe tamen ejus mortem ad annum 1570. esse referendam, ostendi potest primum ex ipso Vossio, qui litteris hæc mandavit: [8] *atque idem* (*Perspectivæ* opus) *recudi curavit* &c. *anno uno antequam fato fungeretur*. Opus autem illud prodiit anno 1569., ut supra a nobis est demonstratum; igitur anno 1570. Barbarus vita functus est. Præterea Vghellius, qui Tabulariorum monumenta vestigaverat diligenter, perspicue scripsit: [9] *Daniel Barbarus ---- in medio honorum curriculo ad felicem æternitatem anno 1570. Venetiis excitus est*. Et (quod caput est) in eximio *Nobilium Venetorum* Necrologio, cujus supra mentionem fecimus, incipiente ab anno 1530. & desinente in annum 1616. leguntur [10] hæc: 1570. *Marzo. El Reverendissimo D. Daniel Barbaro q. ɛ Francesco, q. ɛ Daniel, Eletto Patriarca d' Aquileja. Fu Proveditor de Commun.* Quamobrem concludendum est, eum obiisse anno 1570. cumque lucem aspexerit anno 1514. vixit itaque annos 56.

L non

1 La Pratica della Perspettiva di Monsignor Daniel Barbaro Eletto Patriarca d' Aquileja. In Venezia. 1569. 2 Gerardus Ioannes Vossius: loco supra citato.
3 Lettere di XIII. Huomini Illustri: pag. 239. Et Della Nuova Scielta di Lettere di diversi Nobilissimi Huomini &c. pag. 24. & 121. 4 Citata pag. 616.
5 Loco supra citato. 6 In citato Dictionnaire. Art. Barbarus (Daniel) de la meme &c. 7 In citato Dictionnaire. Art. Barbarus (Daniel) II. 8 Loco supra citato. 9 In Italiæ Sacræ Editionis utriusque locis citatis. 10 Necrologium jam citatum Cel. Apostoli Zeni.

non tantum 41. ut Auctores nonnulli jam supra citati, vitam ejus perperam contrahentes, scriptum reliquere. Neque vitam protraxit Barbarus ad annum 61. ut computavit [1] Vir Cel. qui, eum decessisse anno 1574. prius affirmaverat. Hisce autem, quæ de illustri hoc viro collegi finem impositurus, elogium afferam ab eruditissimo Octavio Ferrario olim concinnatum. [2] *Daniel* (ait Ferrarius) *Barbarus quidem philosophantium summus, post Libros Rhetoricorum Aristotelis, summa cum laude commentariis illustratos, Vitruvium ingenti ausu explicare aggressus, rem maximis difficultatibus implexam, ac profunda caligine demersam, incredibili labore, usque ad rudiorum captum, expedivit, & Vitruvium veluti ab Inferis excitavit.*

Nunc de ipsa proposita Editione, quæ pauca hoc loco monenda ducimus, subjicimus.

Vitruvii Libros de Latina in Italicam linguam Barbarus, opere omnino novo, convertit: eaque peritia, ut versio hæc, non modo illis, quæ ante prodierant, longe antecellat, verum etiam quodammodo prima vere Italica habenda esse videatur.

Quamvis autem Editioni illi, quam latine dedit idem Barbarus anno 1567. Editio hæc prima Italica basi quodammodo fuerit & fundamento; in illa tamen prætermisit, ceu inutilia, nonnulla, quæ in hac leguntur, nonnulla vero addidit utiliora, & nonnulla etiam emendavit. Itaque, ut intelligatur quid pro Vitruvii emendatione illustrationeque Barbarus præstiterit, de alia ab eo concinnata Editione paullo fusius cum dicemus, simul diversitatum inter illam & hanc summa capita indicabimus; unde vel hujus notitia ibi satis appareat: quamobrem hic plura non addimus.

✳ CIↃIↃLVI.

QVando autem de Daniele Barbaro satis hactenus dictum est, dicendum nunc videtur de Bernardino Donato Veronensi, ac de Francisco Dante Aligero, ex progenie Dantis illius Aligeri poetæ summi, qui Veronæ sedem suumque domicilium collocavit. Marchio Maffejus, nunquam a me sine laudis præfatione nominandus, [3] narrat constare ex epistolis (manu exaratis) Nogarolæ, hunc rogatum fuisse ab Daniele Barbaro, ut sibi ab Veronensibus doctioribus adjumentum aliquod ad eam versionem Vitruvii, in quam concinnandam tunc Daniel omni incumbebat studio, procuraretur; Nogarolam vero responsum hujusmodi dedisse: *Vitruvium jam vidi a Bernardino Donato nostro in linguam Hetruscam conversum, additis*

1 Monsignor Giusto Fontanini. Della Eloquenza Italiana. Roma: 1736. pag. 658.
2 Octavii Ferrarii Prolusiones &c. Patavii 1668. pag. 323. 3 Verona Illustrata. Parte Seconda. pag. 54. & 167.

additis etiam nonnullis ſcholiis, quæ quidem omnia ſuſpicor inaniter periiſſe. Hoc idem poſtea fecit rogatu Alexandri Vitellii Franciſcus Dantes Aliger, quo neminem Veronæ arbitror ad Vitruvii intelligentiam propius accedere. Cum hoc viro doctiſſimo magnus olim mihi fuit uſus, nunc vero nullus, nam ruri continenter vitam agit, nec niſi raro ad nos revertitur: ſi forte tamen accidat, ut urbem repetat, hominem aggrediar. At hunc quoque Aligeri laborem inaniter periiſſe credendum eſt.

✻ CIƆIƆLVI.

IN Cel. Fabricii Bibliotheca Latina leguntur hæc: [1] *Vitruvii Epitome Gallice per Io. Gardetum, & Dominicum Bertinum. Toloſ.* 1556. *& Pariſ.* 1567. 4. ut jam, ante Fabricium, ſcripſerat Crucimanius; cujus verba [2] inferius afferentur. Et quidem in Epitome illa tum Regis Privilegium, tum Epiſtola nuncupatoria Cardinali Senonenſi, tum Epiſtola alia Epiſcopo Lucionenſi, ſubſcriptum habent annum 1556. Hoc tamen anno haud crediderim, propoſitam Epitomem prodiiſſe (cujus nullum unquam exemplum vidi eo anno ſignatum) ſed plane exiſtimo, primam Epitomes illius Editionem eam eſſe, quæ in vulgus exiit præſeferens annum 1559. Ad calcem enim hujus exſtat Typographi monitum, quo Lector docetur, ejuſdem Epitomes impreſſionem ante annos quatuor cœptam, pluries tamen vel ob Auctoris abſentiam, vel ob graſſantem peſtem, vel ob figurarum difficultates, intermiſſam, tunc tandem (anno 1559.) fuiſſe perfectam. Quamobrem omnino probabile mihi fit, Editionem illam anni 1559. principem eſſe.

CIƆIƆLVII.

IN M. VITRVVIVM DE ARCHITECTVRA ANNOTATIONES GVLIELMI PHILANDRI.
Compluribus, iiſque novis, & non minus utilibus, quam neceſſariis figuris exornatæ.
Cum indicibus Græco & Latino locupletiſſimis.
Venetiis, ex Officina Stellæ, 1557. in 8.

HVjuſce Editionis plura exempla contuli ſemel & iterum ac diligenter cum pluribus exemplis Romanæ Editionis, quæ prodierat anno 1544. atque perſpicue comperi, illam & hanc, non duas, ſed (ſi folium primum, ſive, ut nonnulli loquuntur, *plagulam* primam, excipias) eſſe unam eandem Editionem. Nempe Iordanus Ziletus, Typographus Venetus, plura

L 2 (ut

[1] Tom. I. pag. 345. [2] Ad annum 1559.

(ut credibile prorſus eſt) acquiſivit Editionis Romanæ exempla, quibus ſingulis adpoſuit a ſe iterum impreſſam *plagulam* primam (reliquis ex prima Editione penitus retentis) qua continebatur frons ejuſmodi, ut totus Liber Venetiis, indicato anno 1557. impreſſus eſſe videretur. Quo fraudis genere vel noſtra hac tempeſtate nonnulli Typographi utilitatem ſuam quærunt.

Adeo autem oſcitanter dolus hic ab Zileto adhibitus fuit; ut cum in ea *plagula* prima deſcripta fuerit Doſſenæ Præfatio, cui Doſſena præfixerat hunc titulum: *Ioannes Andreas Doſſena Studioſis S.* atque interſeruerat verba hæc: *Læto igitur animo Io. Andreæ veſtri primitias accipite*; Ziletus titulum quidem commutaverit ſubſtituens hunc: *Iordanus Ziletus Studioſis S.* & nihilominus reliquerit verba illa: *Læto igitur animo Io. Andreæ veſtri primitias accipite*; quare alius Typographus in Præfationis titulo, alius in Præfatione ipſa *Studioſos* alloqui videtur; unde, præter ridiculam fraudem, imprudentia etiam quædam appareat. Quin poſtremo in folio cum nullam partem commutaverit Ziletus, ſed uſus ſit poſtremis foliis illis Romæ editis; evenit, ut vel in Editione, quæ ceu Veneta circumfertur, legatur ad calcem: *Impreſſum Romæ apud Io. Andream Doſſenam Thaurinenſem Anno Domini M. D. XLIIII.* Quæ cum ita ſe habeant, ſatiſque de Romana Editione dictum [1] ſuperius ſit: jam de propoſita Editione, Zileti nomen referente, nihil quidem hoc loco ſupereſt adjiciendum.

CIↃIↃLVIII.

GLI OSCVRI ET DIFFICILI PASSI DELL'OPERA IONICA DI VITRVVIO, DI LATINO IN VOLGARE ET ALLA CHIARA INTELLIGENTIA TRADOTTI.

ET CON LE SVE FIGVRE A LVOCHI SVOI PER GIOVAN BATTISTA BERTANO MANTOVANO.

In Mantoa. per Venturino Ruffinello. Dell' anno 1558. in fol.

IN [2] Libro quodam Martini Baſſi Mediolanenſis duæ continentur Quæſtiones, altera ad Architecturam pertinens, altera ad Perſpectivam: quarum Quæſtionum poſt explicationem, quatuor Epiſtolæ ad eumdem Baſſum datæ (ſpectanteſque ad Quæſtiones illas) reperiuntur; ſuntque illæ Epiſtolæ Andreæ Palladii, Iacobi Barocii a Vineola, Georgii Vaſarii, & Io. Baptiſtæ Bertani. Hinc apparet, Bertanum noſtrum, eo temporis, inter excellentes celebreſque Architectos habitum eſſe.

Ceterum ex ea [3] Bertani Epiſtola (data Mantuæ Id. Septemb. 1570.) de Bertano id unum ſcire licet, quod eſſet in Romanorum veterum AEdi-

1 Ad Annum 1544.

2 Diſpareri in materia d' Architettura e Proſpettiva &c. In Breſcia. 1572.

3 Lib. cit. pag. 49.

AEdificiorum observationibus studioque versatus, & quod satis calleret Perspectivæ Theoremata.

Eidem honorifica quoque est Inscriptio, quæ etiamnum in pariete turris ad AEdem Divæ Barbaræ, Mantuæ, legitur: ea autem est:

IO. BAPTISTA BERTANVS
ARCHITECTVS, EX GVL. MANTVAE DVCIS III.
SENTENTIA
ET TEMPLVM, ET TVRRIM EXTRVXIT.
MDLXV.

Principio autem propositi Libri Bertanus de AEdis specie, quæ Peripteros a [1] Vitruvio nuncupatur, verba facit, deinde de crassitie columnarum. Tum Vitruvii [2] doctrinam attendens, de fundamentis, ubi locus sit congestitius, aut paluster, atque de gradibus agit.

Post hæc transit ad difficilia illa [3] Vitruvii verba; *uti quadræ*, *spiræ*, *trunci*, *coronæ*, *lysis*, & quæ sequuntur; ac fuse *de Scamillis imparibus* disserit, suamque profert de iisdem sententiam, facile non amplectendam, nec tamen insulsam, aut spernendam. Et quidem Bernardinus Baldus in Opusculo, cui titulus est: *Scamilli Impares Vitruviani* (de quo [4] infra dicemus) [5] ubi sententiam hanc Bertani de Scamillis iisdem refert & refellit, dure nimis eam impugnasse videtur.

Arrepta autem occasione, ad ejusdem Vitruvii verba hæc: [6] *Crassitudines striarum faciendæ sunt quantum adjectio in media columna*: agit de ea *adjectione*, *quæ adjicitur* (secundum Vitruvii præcepta) *in mediis columnis*: agitque etiam de striis; ut postea de Ionica Basi.

Vitruvii etiam interpretatur doctrinam de Ionici Capituli descriptione, & præsertim de Volutarum formatione: neque prorsus infelicem agit interpretem: quamvis pauca centra ad varias Volutarum portiones (sive arcus) describendas adhibeat.

Addit alia quædam de Epistylio, Zophoro, & Corona ejusdem Ionici Ordinis, ac de Fastigiis. Et demum, persequens regulas a Vitruvio traditas, de Ostiis, & eorum antepagmentis, & de Portis Ionicis, præcepta tradit: ad ea vero (quæ hactenus recensuimus) illustranda figuræ plures, ligneis formis editæ, adpositæ reperiuntur.

CIƆIƆLVIIII.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE, DE MARC VITRVVE POLLION.

ENRICHI

[1] Lib. III. Cap. I. [2] Lib. III. Cap. III. [3] Cap. modo cit.
[4] Ad Annum 1612. [5] Pag. 11. [6] Cit. Lib. III. Cap. III.

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L'INTELLIGENCE DV LIVRE.

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS, ET DOMINIQVE BERTIN PARISIEN.

Avecq les annotations sur les plus difficiles passages de l'auter, dediées à tresillustre Seigneur René de Daillon, Evesque de Lusson, & Abbé de Charroux.

A Tolose. Par Guion Boudeville, juré de l'universitè. 1559. in 4.

- -

DE Gardeto & Bertino nullam mentionem a doctis viris factam inveni, si ea excipias, quæ habent Crucimanius, & Verderius. Scripsit ille hæc (ut nos ex Gallico sermone Latine vertimus) [1] *Dominicus Bertinus Parisius, excellens Architectus & Mathematicus, composuit, una cum Ioanne Gardeto Bojo, Epitomem (sive compendiaria excerpta) decem Librorum M. Vitruvii Pollionis de Architectura, additis explicationibus difficiliorum locorum Vitruvii; editam Lutetiæ Parisiorum, apud Bonum, an. 1565. 1567. & Tolosæ.* Florebat ille Tolosæ anno 1556.

Alibi etiam ita: [2] *Ioannes Gardetus, sive Guardetus, Bojus, una cum Dominico Bertino Parisio, decem M. Vitruvii de Architectura Libros amplexus est Epitome, figuris ornata, ut Libri illi intelligi facilius possent, quæ typis aneis impressa fuit Lutetiæ Parisiorum a Gabriele Bono anno 1567. Idem liber impressus etiam fuit Tolosæ anno 1556. quo tempore Auctor Libri ejusdem florebat.*

Verderius autem suppeditat hæc (latine item reddita) [3] *Ioannes Gardetus Bojus Epitomem Vitruvii scripsit, operam ei suam conferente Dominico Bertino Parisio*: quamobrem vel ex hoc Verderii loco satis liquet, pro Opere proposito, primas Gardeto esse tribuendas.

Opus hoc, Gardeti & Bertini epistola, nuncupatum fuit Cardinali Senonensi; sed ea epistola, signata Tolosæ pridie Kal. April. 1556. nihil de illis nos docet, duntaxat confirmat, Tolosæ illos anno 1556. floruisse.

In alia ad Lectorem Epistola deplorantur amissæ illæ figuræ, quas ad librorum extrema se adposuisse Vitruvius commemoraverat; tum additur, in iisdem restituendis operam posuisse Iocundum, & Italum quemdam alium, & Ioannem Govionium, ac demum Dominicum Bertinum.

Annotationes autem Renato *de Daillon* (Epistola itidem signata Tolosæ pridie Kal. April. 1556.) inscribuntur ab uno Io. Gardeto; quamobrem conjectare licet, Bertinum Rei Architectonicæ, at Gardetum Scientiæ & eruditionis studiosiorem fuisse.

Quæsivi, num ex iis, quæ habentur de Renato illo *de Daillon* (viro, ea æta-

1 Bibliotheque. pag. 70. 2 In citata Bibliotheca. pag. 227. 3 La Bibliotheque. pag. 695.

ea ætate, illuſtri) lumen aliquod poſſem mutuari: rem tamen fruſtra tentavi: immo animadverti, de ipſo quoque Renato quædam eſſe obſcuriora. In *Gallia Chriſtiana* (Opere ceteroquin aureo) ubi de *Lucionenſi Eccleſia* agitur, anno 1541. ejus Eccleſiæ.[1] *Epiſcopus XX. Milo* dicitur; cui ſucceſſor ponitur Renatus *de Daillon* Epiſcopus XXI. leguntur que ibidem hæc: *Renatus de Daillon ---- Epiſcopus deſignatus, Epiſcopatum, quem novem annis tenuerat, abdicavit* (at in propoſito Opere Epiſcopus Lucionenſis, anno 1556. ita nominatur, quaſi eam ſedem Lucionenſem eo anno tenuiſſet) *reſervata penſione; antequam ſacram accepiſſet unctionem, cujus Epiſcopatus loco donatus eſt Abbatia de Caſtellariis*. At, ubi Abbates *B. Mariæ de Caſtellariis* recenſentur, ponitur ceu Abbas [2] *X. Iacobus de Billy* 1581. deinde *XI. Ioannes Baptiſta Tiercelin de Broſſe*: & poſtea *XII. Renatus de Daillon du Lude Epiſc. Lucionenſis ex permutatione fit Abbas de Caſtellariis*: in his vero temporum ratio perturbata eſſe videtur. Sed hæc minus ad rem noſtram. Redeo e diverticulo (ut ajunt) in viam, de ipſo propoſito Opere dicturus aliquid.

Operis Auctores ſtylo, ſi habeas temporum illorum rationem, haud rudi uſi ſunt. Ab Vitruvii autem verſione Gallica, quam dederat Io. Martinus, non ſemel receſſere; ut [3] Gardetus etiam profeſſus eſt. Multa vero loca Vitruvii prætermiſerunt, alia preſſius indicavere, alia circumſcribendo expoſuerunt, alia brevibus quaſi animadverſionibus explicarunt.

Annotationes, poſt Epitomem adjectæ a Gardeto, pertinent ad tres priores Vitruvii Libros, ultra quos ille progreſſus non eſt; in Epiſtola tamen ſua ad Lectorem, eum ita allocutus fuerat; [4] *niſi tu me deterreas a labore, tui cauſſa ſuſcepto, perſequendo, hæc accipies, ceu promiſſa meliorum*. Ita Gardetus. Cujus Annotationes eruditæ ſunt, atque commonſtrant, Gardetum vidiſſe quæ ad eam diem pro Vitruvii Librorum illuſtratione prodierant: citat enim Polyphilum, Leonem Baptiſtam Albertum, hujus interpretem Coſimum Bartolum, Iocundum, Philandrum, Ioannem Govionium. Præterea locis deſumtis ex antiquis Scriptoribus, præſertim ex Iureconſultis, ſuas ornat Annotationes. Itaque aliquid bonæ frugis cum in ipſa Epitome, tum in Annotationibus ineſſe, viſum mihi eſt.

 CIↃIↃLVIIII.

ABel Foulonius (ſive *Foulon*) ut narrat [5] Crucimanius, ortum duxit *in Parœcia de Love* inter Aulercios Cenomanos. Fuit hic Poeta Gallus,

[1] Gallia Chriſtiana. Opera & ſtudiis D. Dionyſii Sammarthani. Tom. V. Pariſiis. 1731. pag. 1412. [2] Eadem Gallia Chriſtiana. Tom. II. Pariſiis. 1720. pag. 1350.
[3] In Opere propoſito. Annotations. pag. 5. [4] In Opere propoſito. Annotations. pag. 6. [5] Bibliotheque du Sieur de la Croix du Maine (Crucimanii) pag. 1. & 2.

Gallus, Philoſophus, Mathematicus, & Militaris Architectus, necnon Henrici II. Galliarum Regis Cubicularius.

Varia reddidit Gallice aliorum Opera: *ipſe vero* (ut Gallica Crucimanii verba ferunt Latine expreſſa) *ſcripſit de uſu & deſcriptione Holometri, nimirum Inſtrumenti, quod ille invenerat ad quaſcumque res dimetiendas, quæ ſub cælo ſunt, ſive latitudinem, ſive altitudinem, ſive profunditatem ſpectes. Liber hic impreſſus fuit Lutetiæ Pariſiorum, apud Petrum Beguin, anno* 1567. hic tamen annus vel perperam ſcriptus fuit a Crucimanio, vel a Typographis depravatus. At certe Verderius errorem eumdem erravit, qui modo allatum Crucimanii locum deſcripſiſſe videtur: &, [1] poſtquam Foulonii Librum anno 1567. editum fuiſſe Lutetiæ Pariſiorum ſcripſit, ſtatim ſubdit, eumdem Librum (*depuis*) *deinde*, in Italicam linguam converſum, prodiiſſe ex Iordani Ziletti officina Venetiis anno 1564. (idque veritati conſentit) Itane igitur, poſt annum 1567. annus 1564. venire *deinde* potuit? Demum, eumdem Librum, de Gallica Lingua in Latinam converſum, editum in Germania fuiſſe, refert idem Verderius. Porro Editionem Gallicam (quam non vidi, neque aliam, præter indicatam, ejus mentionem uſpiam inveni) non multo ante annum 1560. lucem adſpexiſſe conjicio; cum, Foulonium circa annum 1559. floruiſſe, [2] Bernardinus Baldus memoriæ tradiderit: Petrus vero *Beguin* nullum Librum [3] ante annum 1555. edidiſſe videatur.

Anno autem 1563. in Aurelianenſi urbe (ut idem [4] Crucimanius refert) ætatis annum octavum & quadrageſimum, aut quinquageſimum, agens, mortuus eſt Foulonius, non ſine ſuſpicione veneni ab invidis illuſtrium ejus inventorum propinati.

Nunc vero ut, quæ ipſius Foulonii in Vitruvium merita fuerint, appareat, iterum ex [5] Crucimanio deſumta (& Latine reddita) addemus hæc: *ille* (Foulonius) *de Latina in Gallicam Linguam convertit octo Vitruvii Libros de Architectura, quos cum amicis ſuis communicaſſet, hi ſibi ipſis eoſdem adſciverunt, atque typis æneis deſcriptos ediderunt, nulla facta mentione eius, qui Gallice eos converterat.*

Sed poſt hæc facile præſtabit Foulonium ipſum audire; qui in Admonitione, Operi ſuo præpoſita, de plagiario quodam non obſcure conqueritur, verbis hiſce (quæ ex [6] Italica, hanc enim habeo, Editione mutuatus ſum, & huc, atque in Latinam linguam, tranſtuli) *Non modo*, ait Foulo-

[1] La Bibliotheque. pag. 1. [2] Cronica de' Matematici. In Vrbino. 1707. pag. 129. [3] Mich. Maittaire. Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Poſterior. pag. 489. [4] In citata Bibliotheca Crucimanii. pag. 530. [5] In citata Bibliotheca Crucimanii. pag. 1. [6] Deſcrittione & Vſo dell' Holometro &c. Ritrovato per Abel Fulone Valleto di Camera del Re di Francia. In Venezia. 1564.

Foulonius, *coactus fui Descriptionem hanc* Holometri *dare iis, qui jam id possidebant Instrumentum, præsertim viris principibus Regni hujusce, verum etiam veritus sum, ne quispiam me iterum falleret, ut me ante fefellerat quidam: cui ego credebam ex animo, atque ideo communicavi cum illo Libros Vitruvii a me de Latina in Gallicam linguam conversos, & illum etiam docui quanto labore invenerim ea verba, quibus ædium structores, fabri lignarii, artificesque alii, in artibus ac operibus suis quique, utuntur. At ille, perfectæ amicitiæ specie, curavit, ut per Typographum, qui me ad id opus impulerat, subdole mihi auferrentur priores octo Vitruvii Libri, quos jam converteram. Itaque fraudatus fui tum honore, tum etiam præmio, quo labor meus dignus esse potuisset.*

Cum vero non multo ante, quam de hoc plagio quereretur Foulonius, prodierit Gallice Vitruvius cura Io. Martini (immo Gallice numquam antea Vitruvii Libri lucem viderant) Martinum plagii illius insimulatum fuisse, quispiam facile posset suspicari. Et Typographus, cujus meminit Foulonius, fortasse fuit *Ioannes* ille *Barbè Architecturæ studiosissimus*, a quo *se excitatum fuisse* Martinus scribit (ut jam [1] commemoravimus) & cujus Vidua edidit Librorum Vitruvii versionem, quæ Martini nomine circumfertur. Habeo manu scriptum primum Vitruvii Librum de Latina in Gallicam linguam conversum; Codex membraneus, & nitidus est; minio & auro pluribus in locis ornatus. Figuræ ad textum Vitruvii illustrandum elegantissimæ sunt. Videtur ante duo ferme secula scriptus. Verba eo in Codice exarata fere ubique consentiunt cum verbis, quæ in Martini editione leguntur. At cum nullum præ se ferat Codex meus Galli interpretis indicium, nihil me juvit ad hanc Foulonii querelam melius dignoscendam.

✳ CIↃIↃLX.

INter eos, qui Vitruvii Libros commentariis illustrarunt, ab F. A. Orlando [2] recensetur Antonius Lupicinus: qui floruit anno 1560. & deinceps, ut colligere est ex ejus Libris, & ex [3] Chronico Baldi. Apud hunc tamen (ut etiam apud alios, quos vidi, Auctores) altum de Lupicini in Vitruvii Libros Commentariis silentium. De quibus neque Lupicinus ipse verbum ullum injecit in Præfationibus ad [4] Libros a se editos *de*

M *Anni*

1 Ad annum 1547. 2 Abcedario Pittorico. pag. 469. 3 Cronica de' Matematici. pag. 129. 4 Lupicini Antonio. Discorso sopra la reduzione dell' Anno. In Fiorenza. 1580. Discorso sopra la fabbrica & uso delle nuove verghe Astronomiche. In Fiorenza. 1582. Discorso sopra la difesa di alcuni siti. Discorsi sopra l' espugnazione di alcuni siti. In Fiorenza. 1587.

Anni forma , *de Astronomicis virgis* , *de quorundam locorum Defensione* , *de quorundam locorum Oppugnatione* . Quamobrem illiusmodi Commentarios aut nuspiam extitisse , aut certe nunquam apparuisse , haud temere opinor .

CIↃIↃLXV.

EPITOME OV EXTRAIT ABREGE DES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE , DE MARC VITRVVE POLLION.

ENRICHI DES FIGVRES ET POVRTRAITS POVR L' INTELLIGENCE DV LIVRE.

PAR IAN GARDET BOVRBONNOIS, ET DOMINIQVE BERTIN PARISIEN.

Avecqu les annotations sur les plus difficiles passages de l' auteur , *dediées à tresillustre Seigneur René de Daillon* , *Evesque de Lusson* , *& Abbé de Charroux* .

A Paris . *Chez Gabriel Buon* . 1565. in 4.

CVm de Compendio hoc jam superius dictum sit, ubi Editio anni 1559. est commemorata , nihil hic attinet addere : cum proposita hæc Editio vix , aut ne vix quidem , ab illa differat , si frontem excipias mutatam , ut alius annus , ut alius Typographus , fronti ipsi inscriberentur .

* CIↃIↃLXVII.

EPitomem, jam a nobis pluries commemoratam , Librorum Vitruvii , concinnatam a Gardeto & Bertino , *impressam fuisse Lutetiæ Parisiorum a Gabriele Bono anno* 1567. scripsit Crucimanius, nosque ex eo [1] jam retulimus . Et ex eodem facile [2] Antonius Verderius , & [3] Io. Albertus Fabricius annum illum 1567. descripsere . At nuspiam eam Editionem , nuspiam ejus mentionem certam inveni . Fortasse hic quoque Crucimanius aliquid humani in illa farragine Librorum recensenda passus est . Fortasse in illius *Bibliotheca* , Typographi errore , nota 7. pro nota 5. posita fuit. Fortasse, fraude Typographi , mutata iterum fuit frons Libri illius : quemadmodum vel hodie a nonnullis Librariis fit , qui , recentiore anno adscripto , sibi persuadent , Libros ita reddi vendibiliores . Certe cuicumque ex hisce conjecturis fides danda potius esse videtur , quam putandum , intra an-

1 Ad annum 1559. 2 La Bibliotheque . pag. 695. 3 Bibliotheca Latina . Tomus Primus . pag. 345.

tra annos paucos, novam Editionem propositæ Epitomes, nimirum anno 1567. prodiisse.

CIↃIↃLXVII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, CVM COMMENTARIIS DANIELIS BARBARI, ELECTI PATRIARCHAE AQVILEIENSIS: MVLTIS AEDIFICIORVM, HOROLOGIORVM, ET MACHINARVM DESCRIPTIONIBVS, ET FIGVRIS, VNA CVM INDICIBVS COPIOSIS, AVCTIS ET ILLVSTRATIS.

Venetiis. Apud Franciscum Franciscium Senensem, & Ioan. Crugher Germanum. 1567. in fol.

VItruvii Vita ab ipso Barbaro conscripta (admodum tamen jejune) quæ in Italicis legitur Editionibus, in hac desideratur.

Initium fit a Procemio; in quo multa subtiliter disputantur de Scientiis & Artibus, ut inde Architecturæ ratio, finis, & officium dignoscantur: ac tandem concluditur; Artibus ceteris præstare plurimum Architecturam; [1] *cujus judicio probantur omnia, quæ a ceteris artibus perficiuntur, opera*. Sed inter Procemium hujusce Editionis, & Procemium primæ Italicæ Editioni præfixum, nonnullis in sententiis differentia aliqua reperitur: rerum tamen summa in utroque eadem est. Et utriusque eadem pariter conditio, ut nihil quicquam de eis, ad quas ipse Barbarus aggrediebatur, Librorum Vitruvii emendationibus, & interpretatione, proponatur.

Videtur autem Barbarus in Vitruvii textu secutus præcipue esse Editionem Philandri anni 1552. ita tamen, ut nonnullis in locis variantes quasdam Iocundi Lectiones retinuerit. Præterea vero pluribus etiam in locis tam ab Editione Philandri, quam ab Iocundi Editione recessit. At cuipiam displicere illud facile potest, quod Barbarus neque semper variationes indicaverit, quas adoptabat, neque caussas subjecerit, quibus permotus easdem induxerit in textum mutationes. Porro qui eas perquirat & expendat, non temere credet, plerasque ex ingenio ejus profluxisse: saltem ille non satis declarat, se ex Codicibus manu exaratis profecisse. In Editione prima Italica [2] scribit; *i testi di Vitruvio hanno Dinocrate*; & quædam pauca alia loca habet, ex quibus conjici possit, eum etiam Codices consuluisse: at quoniam plerumque (ut modo animadvertimus) mutationum caussas non affert; iccirco variis lectionibus, quas in textum induxit, fidere non possumus æque, ac fideremus, si earundem origines luculentiore ratione cognoscerentur. Adde, in illiusmodi mutationibus primam Italicam Editionem cum Latina hac non ubique consentire.

1 Vitruvius. Lib. I. Cap. I. 2 Pag. 41. lin. 58.

Obſervari præterea hic poteſt, plura ex verbis iis, quæ græce imprimi voluerat Philander, a Barbaro latine ſcripta reperiri; quod Barbarus haud dubie vel a Vitruvio, vel etiam ab aliis ante Vitruvium, Latio donata fuiſſe ea verba conjecerit. Sed quod attinet ad hanc ſcripturæ rationem, certe Editio Princeps, & Manuſcripti Codices, Barbari conjecturæ valde favent. Illiuſmodi ſunt ea verba, quæ in Tabella D, exempli cauſſa, ſubjeci.

D Tabella exhibens Scripturas quorundam Græcorum Verborum, ut exſtant in Editione Vitruvii cura Philandri 1552. & in Editione Vitruvii cura Barbari 1567.

Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Philandri. 1552.	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Barbari. 1567.*	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Philandri. 1552.*	*Verba, ut exſtant, in Editione, quæ prodiit cura Barbari. 1567.*
Pag. 138. v. 10. ἐμβάτης.	Pag. 131. v. 37. embatis.	Pag. 182. v. 31. συμφόνιαι.	Pag. 181. v. 55. ſymphoniæ.
Pag. 181. v. 22. ἁρμόνιαν.	Pag. 173. v. 51. harmoniam.	Pag. 195. v. 8. λογεῖον.	Pag. 193. v. 54. logium.
Pag. 181. v. 22. χρῶμα.	Pag. 173. v. 52. chroma.	Pag. 195. v. 19. κατηχοῦντες.	Pag. 194. v. 37. catichuntes.
Pag. 181. v. 22. διάτονον.	Pag. 173. v. 52. diatonum.	Pag. 195. v. 20. περιηχοῦντες.	Pag. 194. v. 37. perichuntes.
Pag. 182. v. 7. φθόγγοι.	Pag. 180. v. 17. phthongi.	Pag. 210. v. 19. περιδρόμιδας.	Pag. 201. v. 10. peridromidas.

Quæ vero ad illuſtrationem Librorum Vitruvii protulit Barbarus, ea ſcripſit illo ferme modo, quo interpretationes, ſive (ut nonnulli appellant) perpetui Commentarii a Viris doctis exarari conſuevere. Quamobrem, ſi Barbari opus cum Philandri opere conferatur, Barbarus in eo fuiſſe videtur, ut omnia Vitruvii loca docte diligenterque explanaret: Philander autem in eo, ut explicaret difficiliora loca, lucemque iiſdem & ornamentum afferret varia eruditione, atque illuſtrium Scriptorum auctoritate: itaque non eadem ſcribendi ratio utriuſque fuit; uterque tamen ſuo in genere excelluit, & uterque de Vitruvii Libris meritus optime eſt.

Porro in hac Editione Barbarus ex Philandro quædam deſumſit, quæ conducebant fini ſuo; & (ut virum nobilem ingenuumque decebat) ferme quadragies Philandrum nominavit. Sed, in prima Italica Editione, haud memini, me uſpiam Philandri nomen inveniſſe.

Quod ſi prima Editio illa cum hac altera comparetur, haud dubie appare-

apparebit, multa Barbarum mutavisse, ut jam [1] alias indicavimus. Immo vero in Editione hac doctrinam de Solaribus Horologiis prætermisit, quam in Italica illa Libro Nono fuse tradiderat, & utiliorem doctrinam de Analemmate ex Ptolemæo, & Commandino subjecit. Optabile quidem esset nonnullis, ut sustulisset ea quoque, quæ de Propugnaculis inventis a recentioribus Militaribus Architectis in Libro Primo reperiuntur; & quæ multa de Proportionibus in Libro Tertio sunt; nec non Stellarum Tabulas, quæ sunt ad calcem Decimi Libri; & pauca quædam alia similia. Plurima tamen perutilia ad Vitruvii Librorum explicationem in ejus Commentariis reperiuntur: neque profecto Barbarus ulli eorum, qui in Vitruvii Libris exornandis desudarunt, secundus est reputandus.

Hactenus cum prima Italica comparata est Latina Editio: hæc autem eadem cum posterioribus Italicis quamvis conveniat plerisque in rebus; Italicis tamen (ut cuncta uno verbo complectar) omnibus facile præstat.

Demum, ut aliquid addamus de Figuris, indicabimus, eas perelegantes esse, plerasque etiam utiles. Ligneas formas, quibus impressæ fuerunt, cælavit Ioannes Crugher Germanus, ut colligitur ex Francisci Franciscii Præfatione in [2] Italicam ab eo emissam Vitruvii Editionem. Minores autem sunt illis, quibus Italica prima Editio ornatur, quæ itidem elegantia non carent. At hæc Latina Editio rerum quarundam utilibus Figuris aucta est: puta, [3] Balnearum, [4] Palæstrarum, [5] Cavorum AEdium.

CIↃIↃLXVII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO.

TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI ET AMPLIATI, ET HORA IN PIV' COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venetia. Appresso Francesco de' Franceschi Senese, & Giovanni Crugher Alemanno, Compagni. 1567. in 4.

EDitio hæc plerisque in rebus cum Editione Latina consentit; in nonnullis tamen Italicæ primæ respondet; ita ab utraque profluxisse videtur.

De Latina, & de proposita hac Editione Franciscus Franciscius in Procemio suo, quod eidem præfixit, scribit hæc (quæ ex Italico in Latinum conversa damus) *Cum ego*, ait ille, *cuperem iterum edere Vitruvii Libros ornatos Commentariis Reverendissimi Danielis Barbari Electi Aquilejensis, atque eidem*

[1] Ad Annum 1556. [2] Anno eodem 1567. [3] Ad Cap. 10. Lib. V.
[4] Ad Cap. 11. Lib. V. [5] Ad Cap. 3. Lib. VI.

eidem quo in desiderio essem, significavissem; non me fefellit opinio, quam de illius humanitate præconceperam. Non modo enim annuit, verum etiam mihi ipse narravit, esse sibi in promptu eosdem Libros & Commentarios latine scriptos, hosque rebus novis, novisque figuris auctos. Addidit, se horum quoque copiam mihi esse facturum. Quamobrem, Lectores Benevoli, constitui Vitruvium utrumque (communis utilitatis caussa) in publicam lucem proferre. At quænam ex duabus Editionibus prior publici juris facta fuerit, non apparet: sufficit tamen novisse, utrique uno ferme tempore operam datam esse, & utramque anno 1567. prodiisse.

Figuræ formis iisdem impressæ fuere in Editione utraque: itaque, de Figuris ipsis quæ jam diximus, ubi de Latina agebamus Editione, hic quoque dicta intelligantur.

 CIↃIↃLXVIII.

IN Lipenii [1] Bibliotheca legere est hæc: *M. Vitruvii Lib. X. de Architectura, ex Castigatione Io. Iocundi* &c. *Venet. f.* 1568. At prorsus credo numerum 1568. positum esse mendose, vel errore Operarum, vel Lipenii incuria, & legendum esse 1511. illius enim Editionis anni 1568. nullum aliud indicium uspiam inveni.

CIↃIↃLXXII.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR, DE MARC VITRVVE POLLION AVTHEVR ROMAIN ANTIQVE: MIS DE LATIN EN FRANCOYS, PAR IAN MARTIN SECRETAIRE DE LENENCOVRT.

POVR LE ROY TRESCHRESTIEN HENRY II.

A Paris. De l'Imprimerie de Hierosme de Marnef, & Guillaume Cavellat. 1572. fol.

IN hac quoque nova Editione Operis, [2] de quo jam antea commemoravimus, iterum impressa fuit Nuncupatoria (ex qua duntaxat mentio Io. Barbè demta est) Henrico, nominis secundo, Galliarum Regi; qui jam objerat anno 1559. atque iterum etiam impressum Martini Monitum, in quo (præter cetera) Martinus scripserat hæc: *espere si ie viens à y remetre la main pour la seconde fois, faire* &c. Quamobrem illa Nuncupatoria, & Monitum hoc, iterata hujusmodi impressione, satis ostendunt, eos, qui Editionem hanc curaverunt, nihil novi afferre voluisse. Et sane ex col-

1 M. Martini Lipenii Bibliotheca Realis Philosophica. Tom. I. Francofurti ad Mœnum, 1682. pag. 96. 2 Anno 1547.

ex collatione liquet, Editionem hanc haberi poſſe pro ea Operis propoſiti Editione principe, de qua jam [1] ſupra dictum eſt: itaque ergo haud foret operæ pretium, ſi hic loci crambe eadem recoqueretur.

CIↃIↃLXXV.

VITRVVIUS TEVTSCH NEMLICHEN DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFARNESTEN, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN &c.

PER D. GVALTHERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Baſel. Per Sebaſtian Henricipetri. 1575. fol.

Integer hujuſce Operis titulus in ſecunda hac Editione (ſi locum, Typographum, & annum excipias) omnino reſpondet titulo Operis ejuſdem editi anno 1548. quem totum [2] ſupra deſcriptum dedimus.

EDitio hæc (quemadmodum de Titulo dictum eſt) omnino reſpondet Editioni primæ, quæ prodiit An. 1548. nihil additum, nihil demtum, nihil mutatum.

Immo Figuræ in ſecunda hac Editione haud dubie fuerunt impreſſæ iiſdem ligneis formis (Norimberga Baſileam translatis) quibus Io. Petrejus in prima Editione uſus fuerat: id profecto cuicumque, Figuras Editionis utriuſque comparanti, manifeſte apparebit.

CIↃIↃLXXXIIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO,

TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIG. DANIEL BARBARO ELETTO PATRIARCA D'AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI ET AMPLIATI; ET HORA IN PIV' COMMODA FORMA RIDOTTI.

In Venezia, Appreſſo Franceſco de' Franceſchi Seneſe. 1584. in 4.

EDitio hæc fideliter ex Editione Italica anni 1567. deſcripta fuit; æque ac illa emendata eſt: Figuræque ex iiſdem illis ligneis formis provenere.

CIↃIↃLXXXVI.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM, AD CAES. AVGVSTVM, OMNIBVS OMNIVM EDITIONIBVS LONGE EMENDATIORES, COLLATIS VETERIBVS EXEMPLIS.

ACCES-

[1] Ad Annum 1547. [2] Ad Annum 1548.

ACCESSERVNT, GVLIELMI PHILANDRI CASTILIONII, CIVIS ROMANI, ANNOTATIONES CASTIGATIORES, ET PLVS TERTIA PARTE LOCVPLETIORES.

Adjecta est epitome in omnes Georgii Agricolæ de mensuris & ponderibus libros eodem auctore.

Cum Græco pariter & Latino indice locupletissimo.

1586. *Apud Ioan. Tornæsium, Typogr. Reg. Lugd.* in 4.

IOannem hunc Tornæsium, ex cujus Typographia prodiit proposita Editio, fuisse Ioannem secundum, filium primi Ioannis, prorsus existimo. De utroque mentionem [1] supra jam fecimus. [2] *Hic* autem *Ioannes Tornæsius secundus patrem superavit quidem doctrina, sed typographica arte minime æquavit*; ut a Cel. Maittaire scriptum est, a cujus judicio haud different quæ de ejusdem Tornæsii ingenio atque doctrina [3] *P. de Colonia* litteris mandavit. Hic tamen constituit, eum Tornæsium Ioannem secundum migravisse Genevam circa annum 1584. cum Maittaire (quamvis retulerit haud dissimilem assertionem auctoris notarum in Adr. Baillet, ut [4] supra vidimus) de eo migrationis anno [5] dubitaverit. At proposita Editio non dubie ostendit, Ioannem secundum anno 1586. adhuc Lugduni fuisse.

Editio hæc ex Editione quæ prodierat e Typographia Ioannis Tornæsii primi anno 1552. descripta est fideliter, atque satis emendate; nusquam aucta, nusquam imminuta. Duntaxat nitore tantillum cedit illi. Figuræ tamen iisdem, ac in illa, formis impressæ. Itaque quod de illa dictum est, de hac quoque plane dictum intelligatur.

CIƆIƆLXXXX.

DELLA ARCHITETTVRA DI GIO. ANTONIO RVSCONI.

CON CENTOSESSANTA FIGVRE DISSEGNATE DAL MEDESIMO.

SECONDO I PRECETTI DI VITRVVIO, E CON CHIAREZZA E BREVITA' DICHIARATE.

LIBRI DIECI. AL SERENISSIMO SIG. DVCA D'VRBINO.

In Venetia. Appresso i Gioliti. 1590. in fol.

DE hoc Io. Anto. Rusconio pauca litteris mandata inveni. Ea vero pauca expositurus, ordiar ab epistola ad Lectorem, huic Operi ab Io. Iolito præmissa. Liquet ex hac, id Opus posthumum esse; neque ei ulti-

1 Ad Annum 1552. 2 Annales Typographici. Tomi Tertii Pars Posterior. pag. 493. 3 Histoire Litteraire de la Ville de Lyon &c. Par le P. de Colonia. A Lyon. 1730. Tom. II. pag. 610. 4 Ad Annum 1552. 5 In Tomo jam citato pag. 494.

ultimam admovere manum potuisse Auctorem; qui doctrinæ Architectonicæ, rerumque ad Architecturam pertinentium, peritissimus fuisse dicitur.

Tum etiam ex eadem constat, Iolitos proprio ære, & precibus, Figurarum plurium schemata & delineationes ab Auctore, hoc est a Rusconio, obtinuisse: sed animadvertam, hæc proculdubio esse referenda ad tempus, quod non brevi spatio præcesserat propositam Editionem hanc; quandoquidem cuidam Claudii Ptolomæi [1] Epistolæ, anno 1554. a Gabriele Iolito editæ, præfixum legitur Lemma, quod latine redditum hujusmodi est: *Ptolomæus Sansovino respondet, se in Vitruvii Libris non percipere veram formam Machinarum Hydraulicæ & Catapultæ. Sed qui hæc intelligere velit, legat Vitruvium conversum ab Io. Antonio Rusconio excellentissimo, summoque ingenio prædito, Architecto; cujus opus intra paucos menses prodibit in lucem.* Et Petrus Laurus (anno ante quam Lemma, modo citatum, ederetur) in [2] Epistola ad eundem Rusconium data, mentionem iniicit de ipsius Rusconii diligentia & studio in Vitruvii Libris e Latina in Italicam linguam convertendis; additque: *le difficultà* di Vitruvio (*quanto odo*) *havete snodato in guisa, che non sarà più ripreso Vitruvio di oscurità*: hoc est; *intelligo, Te difficilia Vitruvii loca ita explanavisse, ut in posterum nemo futurus sit, qui Vitruvium obscuritatis insimulet.* Quæ Epistola cum edita fuerit anno 1553. ex ea quoque patet, Rusconium circa medium decimisexti sæculi floruisse: quamqam ejus Opus, ad exitum seculo illo vergente, demum prodierit.

Adde, inter Quæsita edita a Nicolao Tartalea, duo [3] exstare (quæ, ut ex aliis liquet, circa annum 1540. proposita fuere) quibus *Io. Antonius Rusconius Pictor & Architectus* (quemadmodum in Quæsitis iisdem legitur) quærit abs Tartalea methodum inveniendæ proportionis inter lapidum proiiciendorum pondera, & foramina Balistæ; ut Vitruvii loca quædam in Libri X. Capite XVII. restitueret. Quibus ex Quæsitis, tum de tempore, quo floruit Rusconius, tum de ejus Vitruvii studio, conjicere iterum licet.

In memorata Ioliti Epistola legitur, ligneas formas, quibus elegantissimæ Operis Figuræ impressæ fuere, sumptibus eorundem Iolitorum fuisse scalptas: &, quoniam opere adhuc immaturo e vivis excesserat Rusconius, inde evenisse, ut neque Figuras omnes delineare, neque Figurarum explicationes ullas dare ille potuerit: quamobrem, cum mens Auctoris divinando attingi non posset, opus fuisse, brevibus annotationibus indicare Vitruvii verba illa, quæ referenda esse ad singulas Figuras probabiles

N conje-

1 Lettere di diversi Eccellentissimi Vomini. In Vinegia. Appresso Gabriel Giolito. 1554. pag. 364. 2 Delle Lettere di M. Pietro Lauro Modonese il Primo Libro. In Venezia. Nel 1553. pag. 104. 3 Quesiti, & Invenzioni diverse de Nicolò Tartaglia, In Venezia. 1606. Libro Secondo. Quesito 10. & 11.

conjecturæ suaserunt. Additur, prætermissas tamen fuisse explicationes litterarum Figuris appositarum ab Auctore, earundemque usum inveniendum Artis peritis relictum esse.

De hisce hactenus: nunc de Opere ipso Rusconii, qui neque ex Iocundi, neque ex Cæsariani, neque ex aliorum Libris Figuras suas mutuatus est; sed, Vitruvii verba (ut res ipsa satis declarat) attendens Figuras plane novas delineavit: quarum aliæ magis sunt utiles, aliæ minus, omnes vero elegantes.

Figuræ minus utiles (non tamen ineptæ) censeri possent, caussa exempli, arborum [1] delineationes, [2] delineationesque aliæ pertinentes ad ruderationem, ad calcis macerationem, ad albaria opera & tectoria perficienda, ad cameras, ad trullissationem, & ad quædam his affinia.

Vt tamen concludam paucis: negari profecto non potest; inter eos, qui utiliter ad illustrationem Vitruvii desudarunt, etiam Rusconio locum dandum esse; & locum quidem meritus ille fuisset clariorem, si Opus suum ad umbilicum perducere potuisset.

* CIↃIↃCII.

MIchael de Vrrea (ut in [3] Antonii Bibliotheca legere est) *domo ex oppido Fuentes diœcesis Toletanæ, Architectus, vertit in vulgarem sermonem, Los diez libros de Arquitectura de Marco Vitruvio Pollion. Compluti apud Ioannem Gratianum*. 1602. in folio. Librum hunc non vidi. Qualis igitur sit versio hæc, & qua ratione differat ab ea, de qua [4] supra dictum est, cum ostendere non possim, sufficiet titulum indicasse.

CIↃIↃCXII.

SCAMILLI IMPARES VITRVVIANI, A BERNARDINO BALDO VRBINATE NOVA RATIONE EXPLICATI;

Refutatis priorum Interpretum, Gulielmi Philandri, Danielis Barbari, Baptistæ Bertani sententiis.

Augustæ Vindelicorum. Ad insigne pinus. Apud Ioannem Prætorium. Anno 1612. in 4.

NAtus est Bernardinus Baldus Vrbini nobilibus Parentibus anno 1553. ut [5] Scarloncinus habet, a quo plura mutuati sumus. *Genus traxit* (ut et-

[1] Pag. 41. ---- 44. [2] Pag. 96. ---- 116. [3] Bibliotheca Hispana. Tom. II. pag. 118. [4] Ad Annum 1546. [5] De Vita & Scriptis Bernardini Baldi ex literis Fabricii Scharloncini. Extat cum Bern. Baldi in Mechanica Aristotelis Probl. Exercitationibus. Moguntiæ, 1621.

(ut etiam [1] Vossius refert) *e nobili Familia Cantagallina , inter Perusinas illustri*. Adhuc adolescens ita profecerat, ut Arati Phænomena in Italicam linguam converterit. Græcis autem litteris multam operam dedit Patavii, usus Emmanuele Margunio præceptore: ubi Libellum de tormentis bellicis, & eorum inventoribus scripsit. At pestilentiæ grassantis Patavii timore percitus, rediit in Patriam anno 1575. ibique, integrum quinquennium, Commandinum audivit; omnesque Matheseos partes perlustravit, eodem Federico Commandino duce, cujus mortem ægerrime tulit; susceptoque ejus vitam scribendi consilio, subinde ad recensendas omnium Mathematicorum vitas animum adplicuit.

Amisso itaque præceptore Commandino arctam deinde inivit, & coluit cum Guido Vbaldo e Marchionibus Montis, amicitiam; quam juvabat ipsa studiorum similitudo: eoque tempore Commentarios latine in Mechanicam Aristotelis, & Italica lingua de re Nautica Poema, scripsit. Propter quæ cum ejus nomen celebraretur, Ferrandus Gonzaga, Molfettæ Princeps, & Guastallæ Dominus, opera Curtii Arditii Baldum accivit, apud quem cum moraretur, persuasionibus *Vespasiani Gonzagæ* (Scharloncini verba sunt) *Sablonetæ Ducis ad explanandos Vitruvii Libros adductus fuit. Quare tunc natus de Verborum Vitruvianorum significatione Commentarius; in quo minime mirandum, si minuta quædam prosequutus fuit, quæ viro magno minus esse digna videantur: illi enim Principi morem gessit.*

Anno 1586. Guastallæ Abbas renunciatus est: a quo tempore Iuris Canonici, Conciliorum, & Sanctorum Patrum studiis animum operamque convertit.

In linguis etiam, Hebræa, & Chaldaica, addiscendis, triennio curam suam posuit: tum vero plura opera scripsit. At sexagesimoquarto suæ ætatis anno, reparatæ salutis 1617. posteaquam dies quadraginta vehementi distillatione vexatus fuisset, spiritum Deo reddidit.

Haud ignoro, [2] Ghilinum retulisse Baldi nostri mortem ad annum 1597. & a Konigio ambigue esse scriptum: [3] *Baldus obiit* 1617. (*aliis* 1597.) At certum est, Baldum anno 1612. duos Libros, alterum *de Scamillis Imparibus Vitruv.* alterum *de Verborum Vitruv. Significatione* edidisse. Recte vero [4] Cl. Isidorus Grassi ita scribit: *Baldus natus anno* 1553. *vixit annos* 65. *ergo obiit circa annum* 1617. Quin ab eodem Isidoro refertur sepulcralis Inscriptio, quæ Ghilinum decepit; in ea enim (præter cetera) legitur anni nota hæc:

1 De Vniversæ Matheseos natura & constitutione. pag. 303. 2 Teatro di Huomini Letterati. Tom. II. pag. 44. 3 Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 81. 4 Baldus Redivivus, sive Bernardini Baldi Vita ab Isidoro Grassi exarata. Parmæ. 1717.

SALVTIS MDXCVII.
HEV SVBLATO
e vivis Baldo : at ita legitur ob *Scalptoris errorem* , qui incidit X *ante* C , *cum contrarium facere debuisset*.

Non autem omnia a nobis indicata sunt Opera , quæ Baldus noster composuit. *Syllabus* omnium Baldi Librorum editorum , ineditorumque , Vitæ ejus , quam Fabricius Scharloncinus , & deinde Isidorus Grassi , litteris mandavere , subjectus est.

De hoc autem Opere quidpiam dicturi , animadvertemus , Vitruvium [1] bis Scamillorum Imparium fecisse mentionem : atque , primo loco (qui materiam præbuit Operi huic) nominavisse *Scamillos impares* ; tum addidisse : *uti Scamilli* impares *ad id convenienter fiant , item in extremo Libro forma & demonstratio erit descripta*. At forma illa , illa demonstratio periere. Divinatione igitur veluti quadam opus est , ut quid essent *Scamilli impares* a Vitruvio propositi definiatur . Hæc est materia hujusce Libelli a Baldo scripti ; quid vero præterea Baldus sibi in hoc proposuerit , satis ostendit ipsius Libelli titulus , ubi refutati a Baldo Auctores indicantur.

CIↃIↃCXII.

DE VERBORVM VITRVVIANORVM SIGNIFICATIONE . SIVE PERPETVVS IN M. VITRVVIVM POLLIONEM COMMENTARIVS .

AVCTORE BERNARDINO BALDO VRBINATE , GVASTALLAE ABBATE .

ACCEDIT VITA VITRVVII , EODEM AVCTORE .

Augustæ Vindelicorum . Ad insigne pinus . 1612. in 4.

EX Baldi nuncupatoria Operis hujusce ad Marcum Velserum liquet , Editionem Opusculi *de Scamillis Imparibus* præcessisse huic Editioni , quamvis utraque ad annum 1612. pertineat.

Vitruvii verba , quæ in hoc Libro explicantur , prope quadringenta & triginta sunt. In eorundem significationibus explanandis sæpe Gulielmi Philandri & Danielis Barbari , interdum Adriani Turnebi (quorum nomina ubique ingenua fide commemorat) commentariis & observationibus usus est . Occasione explicandarum vocum a Vitruvio adhibitarum , multa addidit doctissimus Baldus ; quæ , etsi fortassis ad Vitruvii sententias percipiendas minus faciunt , certe ad eruditionem augendam , Lectoribus haud exiguam afferre possunt utilitatem.

Ceterum , non materiæ , sed alphabeti ordinem persecutus est Baldus in verbis , quorum exposuit significationes , digerendis . Sed res minime eo modo

1 Lib. III. Cap. III. & Lib. V. Cap. VIIII.

modo cohærent, deficitque materiæ ordo, atque adeo non facile apparet quomodo verbi unius explicatio explicationi alterius lucem possit afferre.

Vix autem undecim Figuras adposuit, quibus totidem Verborum explicationes illustrarentur; cum plurimis opus fuisset. Itaque Figurarum deficiente lumine, res multas haud levi in obscuritate relinqui, fatendum plane est.

Sed pergamus ad Vitruvii vitam, conscriptam quidem a Baldo diligentius, quam a Philandro. Ille enimplura loca ex Vitruvii Libris excerpsit, quæ in describenda vita Auctoris ejusdem, quasi lumen aliquod, adhiberet. Nonnullas tamen res a Philandro observatas Baldus prætermisit.

Addemus etiam, Baldum neque in hoc Libro, neque in altero *de Scamillis Imparibus*, judicia de [1] Gulielmo Philandro, de [2] Daniele Barbaro, & de [3] Cæsare Cæsariano, minus propria tulisse. Cum Philandrum, nulli quidem secundum, Baldus tamen [4] *in illustrando Vitruvio ceteris omnibus longe præstantiorem* dixerit; Barbarum, doctissimum hercle eruditissimumque virum, atque de Vitruvio egregie meritum, aut parce, aut omnino non laudaverit; Cæsarianum vero, qui certe aliquid conatus est, non modo illaudatum, sed etiam, si Diis placet, contumeliose dimiserit.

* CIↃIↃCXIIII.

OPusculum Bernardini Baldi *De Scamillis Imparibus Vitruvianis* (ut ex [5] *Bibliotheca Draudii* comperio) de Latina in Germanicam Linguam conversum, edidit cum sua [6] *Perspectiva*, anno 1615. Ioannes Cuncters.

CIↃIↃCXIIII.

VITRVVIVS DES ALLER NAMHAFFTIGISTEN VND HOCHERFOLNNESTEN, ROMISCHEN ARCHITECTI, VND KVNSTREICHEN VVERCK ODER BAVVMEISTER, MARCI VITRVVII POLLIONIS, ZEHEN BVCHER VON DER ARCHITECTVR VND KVNSTLICHEN BAVEN. &c.

PER D. GVALTERVM H. RIVIVM MEDIC. ET MATHEM. &c.

Basel. Per Sebastian Henricipetri. 1614. fol.

Titulus Operis hujus tertia in ista Editione (exceptis notis loci, Typographi, & anni) idem prorsus est ac titulus Editionis, quæ prodiit An. 1548.

1 In Opere proposito. pag. 51. 66. 70. 94. 105. 127. 164. 206. & alibi.
2 In Opere proposito. pag. 90. 110. 111. 195. 206. & alibi. Et in Scamillis Imparibus pag. 10. 3 In Opere proposito. pag. 67. 85. 164. 206. & alibi.
4 In Scamillis Imparibus. pag. 23. 5 Bibliotheca Librorum Germanicorum Classica. Per M. Georg. Draudium. Francofurti ad Mœnum. 1625. pag. 648.
6 Perspectiva. (Germanice) Augustæ Vindelicorum, 1615.

An. 1548. & alterius Anno 1575. de quibus [1] ſcriptum ſuis locis eſt.

SVnt qui tradiderint, Editionem hanc tertiam duabus prioribus antecellere: quos ſecutus eſſe videtur Celeberrimus Fabricius, cujus hæc ſunt verba [2] *Germanice per Gualterum Henricum Rivium prodiit Vitruvius Norimb. & Baſil. 1575. fol. atque aliorum nova cura perpolitus 1614. fol.* Revera tamen (niſi perexiguæ, perque paucæ perpolitiones interſitæ ſint) ex trium hujuſce Operis Editionum collatione, non quidem inſtituta eundo per ſingula omnino verba, at non indiligenti, haud repertæ ſunt in tertia hac Editione mutationes ullæ, aut ullæ varietates. Sed tertia hæc Editio viſa eſt prorſus ſimilis primæ, atque ſecundæ.

Vt etiam Figuras iiſdem ligneis formis, ad priores Editiones jam adhibitis, impreſſas fuiſſe, facile potuit agnoſci.

✻ CIƆIƆCXVI.

IN Lipenii Bibliotheca legitur titulus hic: [3] *M. Vitruvii Optica. Teutſch. Augſpurg.* (hoc eſt, *lingua Germanica, Auguſtæ Vindelicorum*) f. 1616. Librum hunc, quamvis non viderim, credibile tamen mihi fit, eſſe unum ex Libris *Inſtitutionis* illius *accommodatæ ad Vitruvii Doctrinam*, editæ ab *G. H. Rivio*; de qua jam a nobis [4] ſupra eſt commemoratum.

CIƆIƆCXVIII.

ARCHITECTVRE, OV ART DE BIEN BASTIR DE MARC VITRVVE POLLION, MIS DE LATIN EN FRANCOIS, PAR IEAN MARTIN, SECRETAIRE DE MONSEIGNEVR LE CARDINAL DE LENONCOVRT.

AV ROY TRES-CHRESTIEN HENRY II.

A Colognis, Par Iean de Tournes. 1618. in 4.

EX duabus, quas [5] ſuperius recenſuimus, Editionibus Vitruvii a Martino Gallice redditi, deſcriptus eſt textus Editionis hujuſce; hujus enim verba verbis illarum plane reſpondent: alicubi tamen in litteris verba componentibus differentia aliqua intercedit; cum in hac Editione ſit adhibita melior formula ratioque ſcripturæ.

Ceterum Io. Tornæſius, cum edidiſſet (ut [6] jam commemoravimus) Vitruvii

1 Ad Annum 1548. & ad Annum 1575. 2 Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345. 3 Bibliotheca Realis Philoſophica. Tom. II. pag. 1046. 4 Ad Annum 1548. 5 Ad Annum 1547. & ad Annum 1572. 6 Ad Annum 1586.

Vitruvii Libros ornatos Annotationibus & Figuris Gul. Philandri, huic etiam Editioni præfixit Vitam Vitruvii, ab eodem Philandro olim conscriptam, sed Gallice redditam, itidemque Gallice redditam *Digressionem* illam, *qua Philander universam columnationis, & trabeationis rationem explicat*, adposuitque hanc ante Caput tertium Libri tertii, quemadmodum *Digressio* eadem *Latina* ante idem Caput exstat in Latina Tornæsiana Editione.

Frustra vero quæras, non dicam omnes, sed unam ex Figuris, quibus instructa est in duabus Parisiensibus Editionibus proposita Vitruvii Gallica versio. In hac enim Editione eædem illæ Figuræ (iisdemque formis impressæ) quæ in Latina Tornæsiana Editione sunt, conspiciuntur. Idque unum notandum est, quod Gallicæ huic Editioni ut paullo melius accommodarentur illæ Figuræ, super plures ex illis leguntur tituli indicantes quid Figuræ ipsæ sint.

Post Vitruvii Libros sequitur Gallica illa Explicatio nominum propriorum, verborumque difficilium, quæ in commemoratis prioribus duabus Editionibus reperitur: at Govionii Dissertatio, sive Epistola desideratur.

Refert autem Io. Alb. Fabricius, [1] *Crucimanium disseruisse de Io. Martini Vitruvio Gallice Paris* 1572. *& postea Genev.* 1618. 4. *vulgato*: at nullus dubito, quin Editio illa *Genev.* 1618. 4. sit eadem ac illa superius proposita, quamvis, *A Cologny*, in propositæ fronte perspicue legatur.

CIϽIϽCXXVIIII.

I DIECI LIBRI DELL' ARCHITETTVRA DI M. VITRVVIO, TRADOTTI ET COMMENTATI DA MONSIGN. DANIEL BARBARO PATRIARCA D' AQVILEIA, DA LVI RIVEDVTI, ET AMPLIATI.

Et hora in questa nuova Impressione per maggior commodità del Lettore, le materie di ciascun Libro ridotte sotto Capi.

Nel I. Libro si contiene il fondamento dell' Architettura &c.

In Venezia Appresso Alessandro de Vecchj. 1629. fol. min.

EDitio hæc descripta fuit ex Editione Anni 1667. de qua supra verba fecimus, minus tamen emendata est.

Figuræ vero iisdem formis, quibus in illa impressæ fuere, in hac quoque impressæ sunt: quamobrem, a Franciscii hæredibus Typographum illum *de Vecchi* eas acquisivisse credibile est; sed tamen non omnes. Pagina enim

[1] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 344.

enim decima septima, loco elegantis Figuræ Persarum, qua Barbari prior Editio exornatur, in hac Editione ædiculæ cujusdam figura est, nihil faciens ad rem: & in paginis tricesima secunda, centesima decima quarta, centesima decima nona, una eademque Figura cernitur, nusquam ad rem Vitruvianam pertinens, nusquam utilis, & plane diversa a tribus illis, quas Barbarus delineari curaverat; atque ita porro alibi etiam hujusmodi supposititiæ ineptæque Figuræ reperiuntur, quas totam Editionem hanc fœdare dixeris.

Sed ut appareat, quam præpostere, atque imprudenter hac in Editione actum sit (prætermissa insulsa illa propositione, qua, in hujusce Editionis fronte, *materiæ* cujuscumque Libri ad summa capita adductæ dicuntur) sufficiet animadvertisse; Alexandrum *de Vecchi* Typographum præposuisse nomen suum Procemio illi, quod Franciscus Franciscius Editioni Anni 1567. præposuerat: cujus Procemii partem quandam jam [1] protulimus, in qua Franciscius de Vitruvii Libris edendis se collocutum cum Daniele Barbaro narrat. Itaque Alexander, dum sibi anno 1629. adtribuit Procemium illud, eadem itidem narrat, quasi de iisdem cum Daniele Barbaro fuisset collocutus, atque ita de Barbaro adhuc vivente loqui videtur, cum tamen Barbarus ante annos quinquaginta novem mortuus esset.

Quapropter mirari subit, a nonnullis Editionem hanc pluris factam fuisse: sed facile Tituli & Procemii promissa attenderunt, nec quidquam amplius quæsivere.

CIϽIϽCXXVIIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANAE EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Parisiis. 1629.

Quædam exempla habent,

Apud C. Morellum.

Quædam vero habent,

Per Hieronymum Droüard.

Mutuo enim quodam pacto duos illos Parisienses Bibliopolas convenisse, credibile est. Certe, quocumque ex duobus illis, Morelli, seu Droüard, nominibus instructa exempla propositi Operis (editi anno 1629.) reperiantur, editionem tamen esse omnino eandem, semper liquet.

Tomi duo. fol.

Benignus

1 Ad Annum 1567.

BEnignus de Salmasiis Claudii nostri [1] parens fuit, Eques & Consiliarius Regius, Taliaci Dominus, qui in Suprema Burgundiæ Curia (*Parlamentum* vocant) Senatoris, dum vixit, locum obtinuit: ejus mater fuit Elizabetha Virota nobilissimi amplissimique Viri Gulielmi Viroti Domini *de Viry*, & in supremo quoque Burgundiæ Senatu Consiliarii, filia. His itaque parentibus editus est Claudius, partu septimestri, anno, a Virginis Partu, nonagesimo tertio supra millesimum quingentesimum (ut Clementius, vir sane diligens, ostendit, refellitque scribentes annum 1688.) in Suburbano Avi sui, prope Semunum in *Alexio Balivatu*. Vnde & *Alexium* alibi se inscribit.

Prima [2] litterarum tyrocinia ductu Parentis, atque auspiciis peregit. Casaubonum ante alios, & eruditiores viros convenire, & frequentare consuevit, quos consulebat etiam de dubiis, ac de optima methodo, qua sese indagandis antiquitatibus dedere posset. [3] Annum ætatis quartum decimum agens Heidelbergam profectus est; ubi maximorum Virorum Dionysii Gothofredi, Iani Gruteri, & Ioachimi Lingelshemii amicitiam sibi & familiaritatem conciliavit.

Reversus [4] deinde Salmasius in Galliam est, quo tempore Rex Henricus IIII. detestanda Regicidæ Ravaillaci manu occubuit. At [5] circa annum ejusdem seculi decimi septimi tricesimum, de Salmasio in Bataviam arcessendo cogitari cœptum est, urgente in primis Nobilissimo Erssenio. [6] Post varios (ut ajunt) casus, quia instabant perpetuo Curatores, easque proponebant conditiones, quæ sine fastus suspicione recusari non posse videbantur, assensit Claudius, & circa exitum anni 1632. Lugdunum Batavorum cum Familia appulit; ubi in ejus amicitiam plures viri seu nobilitate, seu dignitatibus, seu doctrina illustres, se adjunxerunt.

Inde vero plura suscepit itinera. [7] Anno 1642. Lutetiam Parisiorum profectus, ab ea deinde Vrbe in Burgundiam pertransivit; & insequenti anno Lutetiam cum rediisset, permagna in gratia fuit apud Armandum Richelium, & Iulium Mazarinum S. R. E. Cardinales. Tum [8] vergente anno illo 1643 se iterum recepit in Bataviam. At post annos septem (nimirum [9] anno 1650.) iter habuit in Sveciam, ubi Christina Regina Svecorum, viris doctis eruditisque mirabiliter favens, & quæ Salmasium jam plurimi faciebat, ipsum benigne excepit, multisque beneficiis ornavit.

1 Elogi degli Huomini Letterati di Lorenzo Crasso. Parte Seconda. 1666. in Venezia. pag. 205. Et Claudii Salmasii Epistolæ. Accedunt de Laudibus, & Vita ejus Prolegomena. Accurante Antonio Clementio. Lug. Bat. 1656. pag. 17. 2 Idem Clementius pag. 18. 3 Idem Clementius. pag. 22. 4 Idem pag. 31. 5 Idem. pag. 40. 6 Idem. pag. 42. 7 Idem. pag. 44. 8 Idem. pag. 43. 9 Idem. pag. 51.

Sed, poſtquam ad Batavos redierat, [1] anno (teſte laudato Clementio) 1652. Spadam profectus, præſertim valetudinis cauſſa, ibi graviore morbo correptus, vitam cum morte commutavit III. Non. Septemb. ejuſdem anni 1652.

Libros plurimos, dum viveret, edidit; plures alios reliquit, partim paratos jam olim, ut typis æneis deſcripti in manus hominum irent, partim affectos & inchoatos: quorum omnium Catalogum legere eſt ad [2] calcem vitæ Salmaſii, a Clementio conſcriptæ; ex quo, tamquam ex diligentiori Scriptore vitæ illius, pleraque huc allata, deſcripſimus.

In eximio Opere hoc ferme octoginta Vitruvii locis utitur Salmaſius; explicatur autem vel emendatur Vitruvius fere quadragies. Itaque, etſi Salmaſius hæc præſtitit, prout illi ſeſe occaſiones obtulere, neque Annotationes in Vitruvii Libros contexere inſtituit; nihilo tamen minus, quoniam Io. de Laet in titulo famigeratæ ſuæ Editionis Librorum Vitruvii luculenter poſuit, *Cum Notis, Caſtigationibus, & Obſervationibus Claudii Salmaſii paſſim inſertis*; iccirco haud abs re futurum exiſtimavimus, ſi hic loci de Salmaſii Opere hoc ageretur.

CIƆIƆCXXXXVIII.

TRAITTE' DE L'ARCHITECTVRE SVIVANT VITRVVE,

Où il eſt traitté de cinq Ordres de Colomnes, ſcavoir: Toſcane, Dorique, Ionique, Corinthe, & Compoſite; diviſées en ſept Chapitres:

Qui enſeigent leurs differentes Proportions, Menſures, & Noms propres ſuivant la pratique des plus anciens Architectes Grecs & Romains: comme auſſi de tous leurs membres generaux & particuliers, neceſſaires à la conſtruction des Temples, Palais, Chaſteaux, Fortereſſes, & tous autres baſtimens, avec leur dependance.

Comme Portes, Arcs-triomphaux, Fontaines, Sepultures, Cheminées, Croiſées, Veſtibules, Pla-fonds, & autres ornemens, ſervans tant à l'embelliſſement des Edifices des Villes, qu'aux fortifications neceſſaires d'icelles.

Deſſeignez par Maiſtre Iulien Mauclerc, Sieur du Ligeron-Mauclerc, la Broſſardiere & Remanguis.

Où il a eſté adiouté les diverſes meſures & proportions de ces fameux Architectes Scamozi, Palladio, & Vignole, & quelques regles de Perſpective.

Le tout repreſenté en cinquante grandes Planches en Taille-douce, enrichies des plus rares ornemens de l'Antique, & Chapiteaux d'extraordinaire grandeur.

Et mis

[1] Idem Clementius. pag. 53.
[2] Idem. pag. 64.

Et mis en lumiere par Pierre Daret Graveur ordinaire du Roy. Oeuvre neceſſaire aux Architectes, Peintres, Sculpteurs, Graveurs, Ingenieurs, Orphèvres, Menuiſiers, & tous autres, qui ſe delectent du deſſein.

A Paris. Chez Pierre Daret. 1648. fol. maj.

IN imo primæ Figurarum Tabulæ (in qua Iuliani Mauclerc imago picta eſt) leguntur hæc : *Premiere Planche des Oeuvres de Architecture de Iulien Mauclerc Gentilhomme Poitevin Seigneur du Ligneron Mauclerc contenent ſa Deviſe & Effigie en l' an de ſon aage 53. de ſon invention deſpeint de ſa main & parachevée d' eſtre taillée au burin au mois de Septembre* : in forma vero, hoc eſt in lamina ærea ſcalptos fuiſſe etiam numeros indicantes annum, & deinde contuſum fuiſſe æs, ne numeri apparerent, diligenti Tabulæ inſpectione perſpicue cognoſcitur. Ex reliquis tamen quibuſdam numerorum illorum ſignis conjici aliquo modo poteſt, hunc Iulianum ſeculo decimoſexto floruiſſe. Idque probabilius ex eo fit, quod in Iuliani Opere neque Andreas Palladius, neque Vincentius Scamotius, nominantur. Vbi enim horum leguntur nomina, ſi res attenditur paullo diligentius, ea additamenta eſſe, vel ſupplementa, a Petro Daret emanata, credibile plane videtur.

Epiſtolæ nuncupatoriæ ſubſcribitur nomen Petri Daret : ſed ex ea nec de Iuliano, nec de Petro ipſo, nec de Operis Iuliani fatis, quidquam innoteſcit.

Ceterum tam amplus, & diligens, atque ad opus ipſum accommodatus eſt hujuſce Libri titulus, ut jure meritoque ceu ſpecimen totius operis haberi queat. Pauca itaque adjiciemus, animadvertentes, multa ad mentem Vitruvii explicata eſſe, quidpiam tamen obſcuritatis nonnullis in explicationibus offendi: præterea vero haudquaquam attingi res difficillimas; exempli cauſſa nihil de Imparibus Scamillis afferri, & Volutæ Ionicæ præcepta tradi duntaxat ex Iacobo Barocio deſumta. Totum autem opus in ſeptem tribuitur Capita; quorum primum ad Ordinem Tuſcanum, ſecundum ad Doricum, tertium & quartum ad Ionicum, quintum & ſextum ad Corinthium, ſeptimum ad Compoſitum, referuntur.

Figuræ autem ſatis elegantes ſunt. Si quinque excipias, quæ numeris inſigniuntur, 44. 45. 46. 47. 48. a Petro Daret, ut puto, in hunc Librum invectas. Figuræ enim reliquæ acceptæ referendæ ſunt Iuliani Mauclerc eleganti induſtriæ. Hæ vero ſigno hoc B\ diſtinguuntur. Quinque ſigno carent, quamvis [1] Petrus Daret ſigno Đ ſæpe uti ſoleret.

[1] F. Pel. Ant. Orlandi Abcedario Pittorico. pag. 498.

CIƆIƆCXXXXVIII.

ΣΚΙΟΓΡΑΦΙΑ VITRVVII : QVAM Θεȣ̃ συνεργȣ̃ντος SVB PRAESIDIO VIRI CL. CHRISTIANI GVEINTZII I. V. C. HALLENSIS AD SALAM GYMNASII CELEBERRIMI RECTORIS VIGILANTISSIMI, EVERGETAE ET PRAECEPTORIS SVI AEVITERNVM HONORANDI PVBLICAE DISQVISITIONIS PALAESTRAE PROPONIT AVGVSTVS HAVSMAN HITZAKARA LVNEBVRGICVS.

Ad diem 19. *Maii loco consueto.*

A. O. R. 1648.

Hallis Saxonum. Typis Oelschlegelianorum. in 4.

EX Konigio comperi de vita Gueintzii pauca hæc. [1] *Gueintzius (Christianus) anno* 1650. *obiit, collegit Delicias dominicales & æstivales*: apud alios autem Germanicos Scriptores (quos viderim) aut nullam, aut prorsus jejunam Gueintzii mentionem inveni. At jam alias laudatus Daniel Doppelmair, & Io. Erhardus Kappius, in Lipsiensi Academia Eloquentiæ Pub. Prof. vir humanissimus, & de politioribus litteris egregie meritus, impertiti mihi plura sunt: ex his ergo, quæ subjicio, depromsi.

Christianus Gueintzius in vitam venit *Kolæ* (sive *Kolaviæ*) in Agro Gubenensi anno 1592. III. Id. Octob. *Scholasticus fuit Cotbusianus, Gubenensis, Crosnensis, Budissinensis* anno 1612. & insequenti anno *Stetinensis*; ac demum studiis operam dedit *Vitteberga* anno 1615. qua in Vrbe, post annum Philosophiæ Magister VIII. Kal. Octob. renunciatus est. Deinde *Cothenam vocatus, ut Methodi Ratichianæ Director* esset, ibi triennio mansit, quo peracto, *Vittebergam* rediit anno 1622. At anno 1627. *Hallam Saxonum* arcessitus, mense Aprili, ut illius *Hallensis Gymnasii Rectoris* munere fungeretur, mense Augusto in ejusdem muneris possessione positus est. Quo in munere versatus per annos viginti tres, de vita decessit III. Non. April. anno 1650. ætatis vero suæ anno 58.

Quod attinet ad ejus scripta: præter propositum hoc loco Opusculum, alia edidit, & quidem plurima; cum in horum Indice mihi misso a Cel. Kappio, recenseantur Opuscula tercenta & triginta latine, & insuper triginta & octo germanice, exarata. Talium vero Opusculorum ut specimen aliquod hic habeatur, sectabimur nonnulla veluti summa capita (quæ etiam Cel. Doppelmair est persecutus) atque referemus, Gueintzium *in Studiis Philosophicis & Humanioribus edidisse Exercitationes Ethicas; Lib. de natura Physices; de natura Politices; Synopsim Politices Aristotelis; Synopsim Geogra-*

1 Bibliotheca vetus & nova Georgii Matthiæ Konigii. Altdorfi. 1678. pag. 369.

Geographiæ Strabonis; *Analysim dichoromicam operis Ciceronis*; *Exercitationem de Stipendiis Militum*; *Lusatographiam*: *In Theologicis*, *Systema Theologicum*; *analyticas formulas concordiæ*; *Delicias Evangeliorum Dominicalium*; *Delicias Epistolicas*: *In Iurisprudentia*, *Ius feudale*; *Dispositionem Institut. Iustiniani.*

Propositum autem Sciographiæ Opusculum in partes tribuitur duas. In prima presse agitur de Architectonicæ significatione atque natura, de Architecturæ vocabulis, de *materia* ædificii, de forma, fine, utilitateque Architecturæ, & de *requisitis* in Architectonica spectandis. Altera vero parte *brevis* (brevissima etiam dici potuisset) *descriptio Vitruviani Operis* exhibetur, qua nonnulla quasi specimina rerum contentarum Libris Vitruvii de Architectura perstringuntur.

CIƆIƆCXXXXVIIII.

M. VITRVVII POLLIONIS DE ARCHITECTVRA LIBRI DECEM.
CVM NOTIS, CASTIGATIONIBVS, ET OBSERVATIONIBVS
GVLIELMI PHILANDRI INTEGRIS;
DANIELIS BARBARI EXCERPTIS; ET
CLAVDII SALMASII PASSIM INSERTIS.

Præmittuntur Elementa Architecturæ collecta ab illustri Viro Henrico VVotono Equite Anglo.

Accedunt Lexicon Vitruvianum Bernardini Baldi Vrbinatis Guastallæ Abbatis; &

Ejusdem Scamilli Impares Vitruviani.

De Pictura Libri tres absolutissimi Leonis Baptistæ de Albertis.

De Sculptura excerpta maxime animadvertenda ex Dialogo Pomponii Gaurici Neapolitani.

Ludovici Demontiosii Commentarius de Sculptura & Pictura.

Cum variis Indicibus copiosissimis.

Omnia in unum collecta, digesta, & illustrata a Ioanne de Laet Antverpiano.

Amstelodami. Apud Ludovicum Elzevirium. Anno 1649. in fol.

DE Laetio hæc habet Georgius Matthias [1] Konigius: *Ioannes de Laet Antvverpiensis anno* 1649. *obiit.* [2] *Indiam Occidentalem Libris decem & octo illustravit. Ad Dissertationem H. Grotii de origine Gentium Americanarum notas & responsionem reposuit. Ejusdem opera & studio respublicæ & regna orbis præcipua prodierunt.*

Et Koni-

1 Bibliotheca vetus & nova.

2 Ejus Operis hic titulus est. Novus Orbis, seu Descriptionis Indiæ Occidentalis Libri XVIII. Authore Ioanne de Laet Antverp. Lugd. Batav. Apud Elzevirios. 1633.

Et Konigium, & [1] Valerium Andream viderat diligentissimus Niceronius, qui [2] Vitam Auctoris nostri dum scriberet, ingenue tamen, de ea vix quidquam sciri nunc posse, professus est. Tum ait, Ioannem de Laet ortum habuisse vergente ad finem seculo decimo sexto. Addit (ex [3] *Constantino l' Empereur*) eum Rebus Indiæ Occidentalis fuisse Præfectum; & ob Linguarum, Historiæ, atque Geographiæ peritiam claruisse. Demum quindecim ejus Opera enumerat, quorum postremum Editio Vitruvii est.

Hæc autem ab eodem Io. de Laet inscripta fuit Christinæ Svecorum Reginæ: nuncupatoria Epistola *data est XV. Maii.* 1649. Hinc probabile fit, peractam fuisse Editionem hanc ante mortem Ioannis ipsius; quamvis hoc eodem anno 1649. is e vita migraverit, ut jam vidimus.

Neque vero ex Carmine Danielis Heinsii, quod Indiæ Occidentalis Descriptioni jam indicatæ præfigitur, neque ex Epistola, qua ipsa Indiæ Descriptio Carolo I. Magnæ Britanniæ Regi dedicatur, neque ex Epistola illa, qua Vitruvii Libri nuncupantur Christinæ Svecorum Reginæ, lumen ullum habetur earum notionum, quæ ad vitam ac studia ejusdem Ioannis de Laet dispicienda facere queant.

Ab Cl. [4] Stolio *optima* vocatur *Editio* (hæc) *qua Amstelodami* 1649. *fol. prodiit, cui præter Commentarios Philandri aliorumque, Bernardi* (Bernardini) *Baldi Lexicon Vitruvianum, & Vitruvii Vita adcessit*; hactenus Stolius: hæc tamen *Vita* eadem illa est concinnata a Philandro. At (præter Stolium) a pluribus aliis doctis viris Editionem hanc fieri plurimi certum est; recte ne vero hi, an perperam, judicent, liquebit (opinor) ex dicendis. Res narrabo accurate, cum in hujuscemodi expositionibus non ut a poeta, sed ut a teste veritas exigatur. Ordior a Præfatione, qua initium Voluminis ornavit idem Io. de Laet: in ea, *secutus sum*, ait, *accuratissimam editionem Gulielmi Philandri*: & hæc haud dubie ea est, quæ anno 1552. lucem aspexit. At conferendo cum hac propositam Ioannis de Laet Editionem, & excerpendo duntaxat loca quædam sparsim ac intercise, animadverti, plura ex utraque Editione desumta, & inter se comparata, differre. Quod vel ex apposita nostra Speciminis Tabella E satis perspicue constabit. Præterea Philandri Lectiones præstantiores quidem sunt, & Codicibus magis consentientes. Verum si quis dicat, Variantes ab Operarum incuria ortas esse, de aliquibus non repugnabo: at multæ sunt, quæ Operis imputari non possint. Porro textus a Philandro sumi diligentissime debuisset, cum Editor noster, se Lectiones quasdam e Veteribus

Tabella

1 Bibliotheca Belgica de Belgis Vita Scriptisque claris. 2 Memoires pour servir a l'Histoire des Hommes Illustres &c. Tome XXXVIII. A Paris. 1737. pag. 339. & seqq. 3 In Præfatione ad Itinerarium Beniamini de Tudele. 4 Gotlieb Stolii Introductio in Historiam Litterariam &c. Ienæ. 1728. pag. 392.

E Tabella exhibens ſpecimen differentiæ inter nonnullas Lectiones Editionis Vitruvii cura Philandri 1552. & Editionis Vitruvii cura Io. de Laet 1649.

Loca Editionis, quæ prodiit cura Philandri. 1552.	*Loca Editionis, quæ prodiit cura Io. de Laet. 1649.*
Pag. 3. v. 11. pœnas pendere viderentur.	Pag. 2. v. 42. pœnas dare viderentur.
Pag. 18. v. 36. coloreque ſunt temperata, minuſque habent terreni.	Pag. 9. v. 29. coloreque habent terreni.
Pag. 19. v. 2. Itaque etiam atque etiam veterum.	Pag. 9. v. 35. Itaque etiam veterum.
Pag. 23. v. 19. difficiliter defenditur.	Pag. 11. v. 10. difficulter defenditur.
Pag. 27. v. 10. reſtituuntur in ſalubritatem.	Pag. 12. v. 20. reſtituuntur in ſanitatem.
Pag. 28. v. 34. lineæ ab extremis ad extremas circinationes.	Pag. 14. v. 1. lineæ ad extremas circinationes.
Pag. 30. v. 7. ponendum in meridiana linea, quæ tangit rotundationem, ubi eſt littera E.	Pag. 15. v. 27. ponendum in meridiana linea, ubi eſt littera F.
Pag. 79. v. 30. vocitaverunt.	Pag. 40 v. 5. nominaverunt.
Pag. 113. v. 13. epiſtilium: ſin autem ſigilla deſignari oportuerit, quarta parte altior, quam epiſtylium, ut autoritatem habeant ſcalpturæ.	Pag. 57. v. 31 epiſtilium, ubi autoritatem habeant ſcalpturæ.
Pag. 125. v. 7. eruditum eſſe rebus Architectum oporteat.	Pag. 59. v. 7. eruditum eſſe Architectum oporteat.
Pag. 132. v. 28. eorumque projecturas ſinuaverunt.	Pag. 63. v. 18. eorumque prominentias ſinaverunt.
Pag. 139. v. 1. ſpatia, quod latiores ſunt metopæ.	Pag. 67. v. 13. ſpatia, quod longiores ſunt metopæ.
Pag. 187 v. 17. ſynemmenon, quartis diateſſaron ad diatonon meſon, quintis.	Pag. 87. v. 11. ſynemmenon, in quartis ad diateſſaron ad chromaticen ſynemmenon, in quintis.
Pag. 213. v. 19. inter eas ex tranſtillis inferior pars.	Pag. 100. v. 10. inter eas inferior pars.
Pag 346. v. 7. non ſatis oblita.	Pag. 171. v. 7. non oblita.
Pag. 410. v. 19 ſed ad onerandas & exonerandas naves.	Pag. 210. v. 11. ſed ad onerandas naves.
Pag. 443. v. 15. ad noſtra ſcripta hoſtes comparant.	Pag. 236. v. 27. ad noſtra hoſtes comparant.
Pag 444. v. 12. Terebratur terebra foramen ſemidigitale.	Pag. 237. v. 16. Terebratur foramen ſemidigitale.

Manuſcriptis, *non quidem in ipſo Textu, ſed ad marginem addidiſſe*, profiteatur. Hæ vero Lectiones perpaucæ ſunt, præſertim poſtremis in Libris, cum vix decem ad quattuor poſtremorum Librorum oras numerentur.

Idem

Idem Io. de Laet in nota, quam appofuit ad ea Vitruvii verba, [1] *corpus his fex altitudinis terminando*, hæc profert; *ita eft in omnibus editis*; *in MS. autem Arundeliano legitur*, *corporis fexies altitudinis terminavit*; fed hæc eadem verba, *corporis fexies altitudinis terminavit*, leguntur etiam in principe Editione; probabile igitur omnino eft, Editionem primam (nempe illam perutilem) nequaquam innotuiffe Ioanni de Laet, qui *omnibus editis* lectionem duntaxat eam, quæ in fuo textu eft, adtribuit.

In fronte autem hujufce Editionis promittuntur Gulielmi Philandri Notæ, & Caftigationes *integræ*: ac Daniel Georgius Morhofius rem [2] confirmat afferens, in Editione hac haberi *integras Guil. Philandri Notas*. Sed, fi (exempli cauffa) in Primo Libro examen inftituas, invenies, Editionem Philandri centenis circiter ornatam annotationibus, harum vero vix quartam partem in Editione hac Io. de Laet effe defcriptam. Et quod fortaffe magis miraberis, eæ ipfæ, quæ defcriptæ funt, integræ omnes non exiftunt; fed quædam ex iis ipfis mutilatæ fuere. Quin prætermittitur ea (prætermiffa etiam in Baldi Opere *de verb. Vitruv. fignificatione*) in qua Philander de *Orthographia* verba facit, & fubiicitur fubfequens illa de *Sciographia*, quam Philander exorditur ita: *Quod de Orthographia dictum eft, id etiam velim de Sciographia dictum*. At, ubi prætermiffum fuit quod de Orthographia afferebatur, qui fieri poterit, ut fpectantia ad *Sciographiam* cognofcantur? Hoc fatis eft, nec ulterius progrediar.

Danielis vero Barbari, cujus perampli perque utiles funt in Vitruvium Commentarii, & ex quo *excerptæ Notæ* in fronte hujufce Editionis promittuntur (atque adeo præftantiores Barbari annotationes te in Editione hac inventurum effe exiftimas) Danielis, inquam, Barbari vix quinquies in propofito Libro mentio reperitur.

Et quamvis nonnulla Ioannes de Laet ex Philandro, & Barbaro in Baldi Lexicon Vitruvianum retulerit, in quo jam plura ex duobus illis Auctoribus defumta reperiebantur (ut [3] fupra demonftratum eft) valde tamen ambigo, num ea cum prætermiffis ita poffint comparari, ut fervata effe (faltem tolerabili compenfatione) promiffa dici queant. Sed de primi Libri comparatione, tamquam de fpecimine, fatis dictum eft. Aliis quoque in Libris inter Editionem ipfam, & ejufdem tituli promiffa, nec difficilis, nec valde diffimilis effet comparatio.

Demum quod attinet ad illas in fronte Voluminis promiffas Notas Claudii Salmafii *paffim infertas*; animadvertere præftat, eas nihil aliud effe, nifi loca carptim defumta ex ejufdem Salmafii *Exercitationibus Plinianis*, de quibus jam [4] diximus.

Ad

1 Lib. III. Cap. I.
2 Polyhiftor Litterarius. Lib. 4. Cap. 11. pag. 872.
3 Ad Annum 1612.
4 Ad Annum 1629.

Ad Vitruvii autem Libros nullæ aliæ Figuræ adpositæ sunt, præter aliquas, quarum exstant in Philandri Annotationibus exempla. Non tamen Figuræ omnes, quæ Philandri Commentariis subjectæ sunt, in hanc Editionem fuere translatæ: sed, si illas, atque hasce numeres, Philandri fere dimidio plures esse reperies. Vt vero in Philandri Editione, ita in hac Figuræ sunt ligneis formis (satis eleganter) impressæ. Quamobrem minus caute [1] Daniel Georgius Morhofius scripsit: Editionem hanc esse *multis iconibus æri incisis exornatam*: porro, si Libri Frontem excipias, Figuram in æs incisam toto in Volumine nullam invenies.

Sed antequam de Figuris dicendi finem facio, animadvertam id, quod excusari qua ratione possit, plane non video. Desunt in hac Editione Figuræ iis in locis, in quibus Figuras ipse Vitruvii textus omnino efflagitat. Scripserat, exempli gratia, Vitruvius: [2] *ubi est littera A; gnomonis autem antemeridiana umbra ubi est B*; sic pergens Figuræ litteras indicare; quamobrem verbis, litterisque illis convenientem Figuram restituerant dederantque Iocundus, Barbarus, Rusconius, alii. At in Editione proposita Io. de Laet Figuram nullam adjecit (quo defectu etiam Philandri Editio laborat, quemadmodum jam [3] animadvertimus) quapropter totus ille Vitruvii locus mancus quidem remanet, atque imperfectus. Quod autem de hoc loco diximus, idem plane intelligendum est de octavo Capite Libri Noni: alibique etiam desiderantur Figuræ, quæ prorsus necessariæ sunt; illæ nimirum, quæ a Vitruvio ipso expressis verbis, ceu appositæ ad extrema Librorum, indicantur: quæ saltem aut a Barbaro, aut a Rusconio, aut aliunde desumi poterant.

Quod vero attinet ad opera reliqua in hoc Volumen inserta, quæ plus quam dimidiam partem ejusdem occupant, alia magis utilia sunt, alia vero minus. Inter prima numerabimus Philandri Epitomen in Agricolæ Libros de Ponderibus & Mensuris. Deinde Meibomii Notas, quibus nonnulla loca Vitruvii ad Musicam pertinentia illustrantur. Item Goldmanni Volutam Ionicam restitutam, ut ipse Goldmannus ait; sed num vere, alias erit dicendi locus. Tum vero Baldi Lexicon Vitruvianum, in quo nonnullos articulos decurtavit: exempli gratia ad verbum *Lysis* deest potior pars explicationis; deest figura; ac ubi legendum esset, *numquam nisi inversa*, legitur, *numquam inversa*. Nonnulla etiam vocabula prætermisit, sed totidem ferme adjecit Io. de Laet; qui [4] præfatur ita: huic Lexico *nunc quamplurimas interpretationes adjecimus e scriptis Doctissimorum & Celeberrimorum Virorum, atque in primis summi Viri Claudii Salmasii, & nonnumquam nostrum quoque judicium adiecimus, ita ut novum opus videri possit*: num

P tamen

[1] Lib. & pag. jam citatis. [2] Lib. I. Cap. VI. [3] Ad Annum 1552.
[4] Propositæ Editionis pag. 2. secundæ numerationis.

tamen novum opus, num etiam melius opus, dici queat, aliis judicandum relinquo. Numerabimus demum Baldi Scamillos Impares Vitruvianos; quod opus ubi recudi Io. de Laet sua in Editione curavit, non omnes tamen a Baldo propositas Figuras in eandem transtulit.

Opera reliqua non adeo ad illustrationem Vitruvii facientia, quibus propositum augetur Volumen, sunt VVottonii Elementa Architecturæ; Leonis Baptistæ Alberti de Pictura Libri tres; Pomponii Gaurici de Sculptura Excerpta ex ejusdem Dialogo; Ludovici Demontiosii Commentarii de Sculptura & de Pictura. Quæ singula neque ab Auctoribus illis eum in finem scripta fuere, ut Vitruvii Libri illustrarentur; neque reapse ad Vitruvii illustrationem valde conducunt. Opera tamen ipsa sunt, suo quæque in genere, satis præstantia.

CIƆIƆCLX.

I DIECI LIBRI D'ARCHITETTVRA DI GIO. ANTONIO RVSCONI.

SECONDO I PRECETTI DI VETRVVIO NOVAMENTE RISTAMPATI, ET ACCRESCIVTI DELLA PRATTICA DEGLI HOROLOGI SOLARI.

In Venezia 1660. *Appresso il Nicolini.*

Ad extremum autem Voluminis leguntur hæc.

In Venezia. Per Francesco Valvasense. 1660. *Adi* 25. *Maggio.*

QVod attinet ad textum, Editio hæc paullo minus emendata est, quam Editio illa Ioliti [1] superius commemorata, ex qua descripta hæc ita fuit, ut illius paginis paginæ hujusce respondeant.

Figuræ autem pleræque illis iisdem ligneis formis, quæ adhibitæ fuerant in Editione illa anno 1590. in hac etiam impressæ sunt; sed in veteri illa Editione impressio multo diligentius nitidiusque ab Iolitorum operis peracta fuit.

Præterea in novæ hujusce Editionis pagina quarta, loco duarum Rusconii Figurarum, Figura Caryatidum Danielis Barbari reperitur: in pagina sexta & vicesima duæ desunt Figuræ: in pagina quadragesima prima, loco inferioris Figuræ Rusconii, alia conspicitur, quæ non pertinet ad rem: perperam vero repetita est in pagina centesima undecima, loco convenientis Figuræ, Figura paginæ centesimæ septimæ: Figuræ, quæ cernitur in pagina centesima vicesima quarta, novam formam ab imperitiore artifice scalptam fuisse, manifeste apparet: in centesima tricesima nona pagina, loco triremis, quæ habetur in veteri Editione, cernitur schema triremis similis earum, quæ seculo superiore fabricabantur.

Ad

1 Ad Annum 1590.

Ad cujus calcem quod positum est additamentum *de Praxi Horologiorum Solarium* (quattuor pagellis contentum) vulgare est ; & ad Vitruvii doctrinam illustrandam nequaquam facit.

Mirum itaque non est, si Editionem hanc docti viri quodammodo despexere. Quod vel ipse Salustius Plobbicius, qui eam procuraverat, aperte fatetur. In sua enim Præfatione ad Editionem Architecturæ Sebastiani Serlii ([1] prodiit hæc quoque opera & cura Plobbicii) habet hæc: *Cum typis mandari olim curassem Io. Antonii Rusconii, inter neotericos præstantissimi Architecti, opera ---- & adversam admodum expertus fuissem fortunam*; reliqua non addo.

Ceterum nihil de Plobbicio isto præmisi, quoniam nihil de eodem inveni. Duntaxat ex nuncupatoria Epistola, Serlii Architecturæ præposita, cognovi, fuisse Vrbinatem, & circa illud tempus, quo commemoratam modo Serlii edidit Architecturam, eum floruisse, res ipsa declarat.

* CIϽIϽLXVIIII.

LIbrum Gallicum, cui titulus: *Traittè de l' Architecture suivant Vitruve ---- Par Maistre Iulien Mauclerc* &c. (de quo jam [2] commemoravimus) ex Gallica lingua in Anglicam translatum fuisse, indicat Lipenii Bibliotheca, in qua leguntur hæc: [3] *Iuliani Mauclerii Novus Tr. Architectonicus ad ductum Vitruvii ; in quo V. Ordines Columnarum 7. Capitibus. Anglice Lond. f. 1669.*

CIϽIϽCLXXIII.

LES DIX LIVRES D'ARCHITECTVRE DE VITRVVE, CORRIGEZ ET TRADVITZ NOVVELLEMENT EN FRANCOIS, AVEC DES NOTES, ET DES FIGVRES.

A Paris, Chez Iean Baptiste Coignard, ruë Saint Iacques, à la Bible dor. 1673. fol. maj.

CLaudius Perraultius, Operis propositi auctor, Petri, origine Turonici, in *Parlamento* (ut appellant) caussarum actoris, filius, in lucem editus fuit Lutetiæ Parisiorum anno 1613. ut in ejus [4] vita legere est. Adscitus Claudius fuit in Medicorum Parisiensium Collegium, & in ipsa Regiæ Scientiarum Academiæ Institutione inter primos Academicos cooptatus.

P 2 Cum

[1] Opere di Architettura di Sebastiano Serlio. Italice & Latine. Venetiis. 1663.
[2] Ad Annum 1648. [3] Bibliotheca Realis Philosophica. Tom. I. pag. 95.
[4] Ea vita exstat in Libro ita inscripto, Ouvres diverses de Physique & de Mechanique de M. C. & P. Perrault. Volume Premier. A Leide 1721. pag. 9. 18.

Cum autem observasset attendissetque sectiones brutorum animalium, eadem in Academia studio diligenti peractas, Commentarios conscripsit, Animalium Historiæ perficiendæ plurimum conducentes.

Plura etiam edidit Physica Opera (Tentamina appellavit) in quibus perscrutatus præsertim est naturam elaterii, soliditatis, gravitatis, peristaltici motus, circumitionis sebi per plantas, insertionis Thoracici Canalis, tonorum antiquorum, Animalium mechanicæ, sensuum exteriorum, congelationis, atque transfusionis sanguinis; præterea vero indagavit diligenter proprietates aliarum quarundam rerum naturalium; in quarum omnium explicatione, quamvis hypothesibus (ut ea ferebant tempora) nimis addictus fuisse, hoc tempore videri queat; ejus tamen physicarum doctrinarum peritia, ejusque ingenii acumen, luculenter apparet.

Quin hanc illius Physicarum rerum doctrinam laudibus extulit etiam Nicolaus *Boileau Despréaux*; qui tamen deinde subdidit hæc magis ad nostram rem pertinentia) [1] *Messieurs de l' Academie des Sciences neammoins ne conviennent pas tous de l' excellence de sa traduction de Vitruve, ni de toutes les choses avantageuses que Monsieur son Frere rapporte de lui*: id est: *Nihilominus inter Regiæ Scientiarum Academiæ Socios haudquaquam convenit de excellentia versionis*, quam (Perraultius) dedit Librorum *Vitruvii*, *neque de rebus singulis commendationi ejus conducentibus, quas refert ejus Frater*.

Excelluit etiam Claudius noster in Mechanicis. Exstat enim ejus [2] Opus posthumum continens plurium Machinarum descriptiones, ex quibus industria eximia Perraultium fuisse præditum, colligi facile potest.

Sed Architectonicis rebus maxime studuit. Lutetiæ Parisiorum, præter cætera, architectatus est & *Regium*, ut appellant, *observatorium*, ædificium oppido magnificum; & quadam in parte, frontem Regiæ, quæ *Lupara* dicitur.

Quæ autem præstiterit in Vitruvii de Architectura Libris convertendis atque illustrandis, suo loco [3] dicemus. Id unum hic adjicietur, [4] eum in Architectonicis schematis pingendis adeo excellentem fuisse, ut Tabulæ in æs incisæ, quibus ejus Vitruvii Editio ornatur, quamvis perpulchræ, Tabulas tamen illius manu delineatas, hoc est Tabularum in æs incisarum exemplaria non æquarint.

Vita functus est Perraultius noster Lutetiæ Parisiorum, anno 1688. VII. Id. Octob. ætatis anno septuagesimoquinto.

De proposito Opere, concinnato adornatoque a Perraultio, ac magnifice edito,

[1] OEuvres de Nicolas Boileau Despréaux. Tome Troisieme. A Amsterdam. 1717. pag. 192. [2] Recueil de plusieurs Machines, de nouvelle invention. Ouvrage posthume. De M. Perrault &c. A Paris. 1700. [3] Ad Annum 1684.
[4] Iam citat. Oeuvres diverses de Physique &c. pag. 10.

edito, verba fient accommodatius eo loci, ubi secunda ejusdem Editio, quæ prodiit anno 1684. erit recensenda.

CIↃIↃCLXXIIII.

ABREGE' DES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE DE VITRVVE.
A Paris, Chez Iean Baptiste Coignard 1674. in 12.

PHilibertus *de l' Orme*, natione Gallus, S. Sergii Abbas, qui doctum Opus de Architectura gallice scripsit, eam habuit sententiam, ut [1] *quod ad Vitruvii recognitionem attinet, vellet ut ii, qui in illius Libris legendis docte & diligenter sunt versati, dispicerent quam necessaria ea foret, ut iidem Libri ad facilem integram & certam methodum adducerentur*. Tum ad eos orationem hoc modo convertit: *enixe*, ait, *eos oro, ut velint tempus aliquod insumere in eo, ut colligant & apte resuant partes Operis Auctoris hujusce magni atque incomparabilis, disiectas, hic & illic dispersas, non sine patenti ordinis perturbatione; quas tamen haud difficile erit ad concinnum ordinem, doctorum ope industriaque redigere*.

Claudius Perraultius, propositi Operis auctor, modo commemorato consilio Philiberti (ut innuit in Præfatione) permotus scripsit hoc Architecturæ Compendium, doctum sane, atque elegans. Prima in parte res exposuit pertinentes ad Architecturam, quæ non modo erant priscis temporibus, verum etiam nunc sunt in usu: itaque principio Architecturam tractavit generatim, tum vero egit de AEdificiorum firmitate, deinde modum docuit, quo ratio habenda est utilitatis; demum de AEdificiorum venustate, & de eorundem ornamentis verba fecit.

In altera parte, agens de Architectura propria Antiquorum, publica AEdificia primum, deinde privata, demum res utrique illorum AEdificiorum generi communes, persecutus est.

Adhæsit rebus, quas in suo Vitruvio Gallice edito anno 1673. proposuerat, Vitruvii ipsius doctrinam (non autem ordinem) servans. Ad extremum vero Compendii ejusdem, undecim elegantes Tabulæ subjectæ sunt, quibus adpositæ cernuntur convenientes, perspicuæ, utilesque explicationes.

CIↃIↃCLXXV.

COVRS D' ARCHITECTVRE ENSEIGNE' DANS L' ACADEMIE ROYALE D' ARCHITECTVRE.

PREMIERE PARTIE.

Ou

[1] Architecture de Philibert de l'Orme. A Paris. 1626. Liv. III. Cap. 6. pag. 62.

Ou sont expliquez les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture, & les Pratiques des cinq Ordres suivant la doctrine de Vitruve & de ses principaux Sectateurs, & suivant celle des trois plus habiles Architectes qui ayent écrit entre les Modernes, qui sont Vignole, Palladio, & Scamozzi.

Dedié au Roy Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences, Conseiller, Lecteur, & Professeur du Roy en Mathematique, Professeur & Directeur de l'Academie Royale d'Architecture, Marêchal de Camp aux Armées du Roy, & cy-devant Maitre de Mathematique de Monseigneur le Dauphin.

A Paris. De l'Imprimerie de Lambert Roulland. Se vend chez Pierre Auboin, & Francois Clousier. 1675. fol.

FRanciscus Blondel, natione Gallus, rerum Mathematicarum scientia, virtute rei Militaris, & laude ingenii, superiore sæculo, floruit. Datus (ut refert [1] Baylius) fuerat morum Magister Aloysio Henrico *de Lomenie* Brenæ Comiti, nobilissimumque Iuvenem comitatus est in itineribus, quæ ille Iulio Mense anni 1652. suscepit, peregitque mense Novembri anni 1655. Tum vero itinerum eorundem descriptionem edidit Blondellus. Deinde in militiam profectus, illustria munia, terra, marique obivit: quamobrem *Marescalus* (uti appellant) *Campi* creatus fuit: deinde etiam inter illos, qui Regi a sanctioribus dicuntur Consiliis, est adnumeratus. Addictus præterea fuit Regio Delphino, ut ipsi Mathematicas Disciplinas demonstraret; cujus collatione muneris, honore maxime auctus est. Plura Gallico idiomate Opera scripsit; Mathematicum Cursum; Artem projiciendi ignivomos globos; Historiam Romani Kalendarii; Methodum novam Vrbium muniendarum. Præfectus fuit Architectonicæ, quæ Parisiis erat instituta, Academiæ, interque Socios (ut ex propositi Libri titulo apparet) Regalis Academiæ Scientiarum adscitus. Mortem obiit Kal. Febr. 1686.

In prima hac Architectonici Cursus Parte egit Blondellus de Architecturæ origine; & Vitruvii narrationem de ligneis AEdificiis, quæ tamquam exempla veteres Architecti, in pulchrioribus constituendis AEdificiis ad imitandum ratione aliqua, sibi proposuerunt, optimo in lumine collocavit.

Persecutus postea est doctrinam quinque Ordinum Architecturæ, secundum Vitruvii, aut veterum illius imitatorum præcepta. Deinde idem præstitit, Ordines illos universim considerando, & singillatim spectando rationes varias in Ordinibus illis formandis adhibitas ab Iacobo Baroccio, a Vineola, ab Andrea Palladio, atque ab Vincentio Scamotio.

Nunc

1 Dictionaire Historique & Critique. Ad vocem: Blondel (Francois.)

Nunc veniamus ad nonnullas obſervationes, quæ non modo ad Partem pertinent hanc, verum etiam ad reliquas. Quibus de reliquis Partibus cum [1] infra agemus, intelligenda de iiſdem quoque erunt hæc.

Porro quæ ſcripſit Blondellus ad illuſtrationem plurium Vitruvii locorum ſpectantia, non eodem ordine, quem ſecutus fuerat Vitruvius, exhibentur. Præterea, neque citantur eadem Vitruvii loca; neque latina eorundem verba ſubjiciuntur: quorum alterutrum ſi præſtitiſſet Blondellus, quærentibus Vitruvii loca minus quidem fuiſſet laborioſa locorum eorundem comparatio.

Perutilia tamen multa ſunt, ubi ad textum Vitruvii referantur, digeranturque. Inſuper autem nonnulla ex Blondello ſeligi utiliter poſſunt ad emendandas reddendaſque meliores Figuras aliquas ex iis, quæ pro illuſtratione textus Vitruvii adhibentur.

Quædam vero ſunt, quæ Blondellus deprompſit ex Philandro, ex Barbaro, aliiſque, qui in Vitruvii Libris explicandis elaboraverunt, nonnulla etiam ab his tractata, effecit ille meliora.

CIƆIƆCLXXXI.

ARCHITECTVRE GENERALE DE VITRVVE REDVITE EN ABREGE', PAR M. PERRAVLT DE L'ACADEMIE DES SCIENCES A' PARIS.

DERNIERE EDITION ENRICHIE DE FIGVRES EN CVIVRE.

Amſterdam, Aux dèpens des Huguetan, Et ſe vend chez George Gallet. 1681. in 12.

EX Editione illa, quæ prodiit anno 1674. ſub titulo hoc, *Abregè de dix Livres d'Architecture de Vitruve*, propoſita hæc Editio (levi duntaxat tituli mutatione) deſumpta fuit: illiuſque paginæ reſpondent hujuſce paginis. Satis hæc etiam emendata eſt: primæ tamen Editionis Tabulæ in æs inciſæ, aliquantulo præſtant Tabulis, in æs itidem inciſis, Editionis hujuſce ſecundæ.

CIƆIƆCLXXXIII.

COVRS D'ARCHITECTVRE.

SECONDE ET TROISIEME PARTIES.

QVATRIEME, CINQVIEME ET DENIERE PARTIE.

Quarta Pars, cui adjungitur Quinta, quæ ultima eſt, peculiarem habet

Frontem

[1] Ad Annum 1683.

Frontem ſive Titulum; ſed, excepto Partium numero, ſimillimum Tituli Partis ſecundæ, cui tertia eſt adjuncta.

Par M. Francois Blondel de l' Academie Royale des Sciences &c. (ſunt enim tituli iidem, qui in [1] Parte primâ recenſiti fuere)

A Paris. Chez l' Auteur, au Faux-Bourg Saint Germain, & chez Nicolas Langlois rüe S. Iacques. 1683. fol.

IN Parte operis Secunda (de Prima jam [2] ſupra dictum eſt) egit Blondellus de Columnis, de Stylobatis, de Trabeatione, tum ſingillatim de Epiſtiliis, de Zophoris, & de Coronicibus, deinde de Faſtigiis, de Columnis quadratis, atque de Caryatidibus. Quarum rerum & univerſalem doctrinam tractavit, & peculiari quadam ratione præcepta expoſuit Baroccii, Palladii, Scamotii, nec non Vitruvii noſtri.

Neque ſecus egit in Parte Tertia, cui identidem Vitruvii placita rationeſque interſeruit, dum verba fecit de Intercolumniis, ac de Columnarum Ordinibus, quorum alter alteri ſuperimponitur.

Arcuum autem ſive Fornicum, Porticuum, Feneſtrarum, Portarumque ſtructuras varias, varias menſuras, multiplices rationes, ac ornamenta perſequitur diligenter in Parte Quarta Blondellus, raro prætermittens ea, quæ ex Vitruvio, ad res ſuas ſpectantia, deſumi utilius poterant.

Demum in poſtrema, ſeu Quinta, Parte agitur de Pontibus, de Aquæductibus, de Cloacis, de Scalis, de Perſpectivæ uſu in Architectura, atque de Proportione partium, quæ in rebus Architectonicis adhibentur. Vbi vero res tales ſunt, quales etiam Vitruvius in ſuis Libris attigerit, Vitruvii doctrina de rebus iiſdem ſæpe locum obtinet principem, explicatur, illuſtraturque.

CIↃIↃCLXXXIIII.

LES DIX LIVRES D' ARCHITECTVRE DE VITRVVE CORRIGEZ ET TRADVITS NOVVELLEMENT EN FRANCOIS AVEC DES NOTES ET DES FIGVRES.

SECONDE EDITION REVEVE, CORRIGE'E, ET AVGMENTE'E.

PAR M. PERRAVLT DE L' ACADEMIE ROYALE DES SCIENCES, DOCTEVR EN MEDECINE DE LA FACVLTE DE DARIS.

A Paris. Chez Iean Baptiſte Coignard, Imprimeur ordinaire du Roy, rüe S. Iacques, à la Bible d' or 1684. fol. maj.

IN Editione hac, magnifica profecto & emendata, eadem Nuncupatoria, eademque Præfatio (ſi pauca verba excipias) leguntur, quæ Editioni anni

[1] Ad Annum 1675. [2] Ad eundem Annum 1675.

anni 1673. præfigebantur. Breve duntaxat, pro nova hac Editione, Monitum adjectum est.

Etsi alias ab Ioanne Martinio, de Gallica lingua in Latinam conversi editique exstarent Vitruvii Libri (opem ei Editioni tulit Ioannes Govion, ut jam [1] innuimus) versio tamen hæc Perraultii nova omnino est. Libertate autem quadam in versione hac usus est idem Perraultius (quemadmodum etiam ipse in Præfatione ad Opus suum profitetur) *Ie ne fais*, scribit, *point d'excuse de la libertè que j'ay prise de changer les phrases--- j'ay fait consister toute la fidelitè que je dois à mon Auteur, non pas a mesurer exactement mes pas sur les siens, mais à le suivre soigneusement où il va.*

Stylus, quo usus est Perraultius in Gallica versione, habita etiam ratione genii (ut loquuntur) Gallicæ linguæ, magis quidem ornatus & copiosus, minus vero pressus & gravis, quam Latinus Vitruvii stylus esse videtur. Quam vero Latinam Editionem secutus potissimum sit Perraultius, non liquet; sed meliores ei fuisse ad manus dubitandum non est. Neque tamen de variantibus Lectionibus sollicitus admodum fuit, rationemque ipse [2] affert, a nobis nullo modo prætermittendam (de qua tamen alii viderint) *cette traduction*, scribit ille, *n' est pas tant faite pour les doctes curieux, que pour les Architectes Francois, que l'on n'a pas voulu faire attendre aussi long-temps qu'il avroit estè necessaire pour chercher les diverses lecons dans les Manuscripts de toutes les Biblioteques du Monde*: hoc est: *Vitruvium in Gallicam linguam converti, non tam in gratiam doctorum, qui res, & verba curiose persequuntur, quam in Gallorum Architectorum gratiam: neque vero opus meum expectari volui tamdiu, quamdiu fuisset expectandum, si prius variantes lectiones quorumcumque Manuscriptorum, in omnibus Mundi Bibliothecis delitescentium, quærendæ fuissent.*

Quod autem attinet ad ipsam Vitruviani textus versionem utriusque a Perraultio exhibitæ Editionis; vix, aut ne vix quidem, quidpiam interest differentiæ inter Editionem primam & hanc.

Sed quod ad Annotationes spectat, quas Vitruvii Libris ille subjecit, non exigua differentia inter hanc, primamque Editionem intercedit: scribit tamen suo in Monito: *il est pourtant uray que ce ne sont pas tant les corrections qui font la difference de ces deux Editions, comme les augmentations des Notes*: idest: *verum itaque est, differentiam inter duas hasce Editiones, non tam oriri ex emendationibus, quam ex additionibus Annotationum*. Fatetur præterea, se egisse de pluribus rebus, quæ non tantum pertinent ad illustrationem Vitruviani textus, verum etiam ad utilitatem eorum, qui Scientiis, melioribusque Artibus delectantur.

Q Et

[1] Ad Annum 1547. [2] Ad calcem suæ Præfationis.

Et quidem Perraultii Annotationibus res plurimæ vel ad illustrationem locorum Vitruvii, vel ad doctrinas varias, variamque eruditionem, facientes continentur. Harum alias de penu suo ille depromsit, plures vero ex doctioribus Vitruvii Interpretibus, atque ex Auctoribus melioris notæ desumsit. De quorum allegationibus, animadvertere hercle debemus, eum ita in Præfatione sua statuisse: *Pour ce qui est des Auteurs alleguez dans les Notes, on s'est contente de les nommer, sans marquer l'endroit de leurs ouvrages, d'où sont pris les temoignages que l'on leur fait rendre: parce que l'on n'a pas tant affecté l'apparence d'erudition que la netteté & l'eclaircissement des choses que l'on a expliquées: Car le discours auroit paru plus confus & plus embarassé, s'il eust esté interrompu par des citations & par des renvois importuns.* Nimirum, Auctorum nomina referre, eorundem vero locorum citationes prætermittere satius, ait, se duxisse, quam citationibus pluribus res implicare: itaque videtur timuisse, ne rerum ipsarum expositiones ex citationibus fierent obscuriores. Nullus tamen dubito, quin plerisque rem ille facturus fuisset multo gratiorem, si Auctorum loca (quod satis perspicue fieri potuisset) distincte diligenterque indicasset.

Neque deerunt fortasse qui nimis obscuram putent illam, in eadem Præfatione, sententiam, qua idem Perraultius profitetur se esse *bien loin d'approuver la modestie de ceux qui n'ont osé toucher au texte de Vitruve*: hoc est: *sibi non probari modestiam eorum, qui, nihil ausi, intactum Vitruvii textum reliquerunt*: optarint enim clarius hæc explicata; idest quatenus, & quibus regulis, verba textus Vitruvii ipse mutari posse arbitraretur. Non deerunt etiam qui nonnullas alias ipsius opinationes non sint amplexuri; & alii fortasse erunt, quibus satisfecisset ille quidem magis, si variis in locis Vitruvii menti perscrutandæ operam tam sedulo dedisset, quam dedit regulis quibusdam Architectonicis constituendis.

Figuræ autem sunt perelegantes. Minores formis ligneis impressæ, ut commodius suis locis aptarentur; majores in æs incisæ, & respondentes ubique explicationibus, quas iisdem adjecit, ubi textui & annotationibus non satis commode Tabulæ essent appositæ. Aliæ autem solis lineis formatæ sunt ad indicandas mensuras & proportiones a Vitruvio præscriptas: aliæ quibusdam pictorum artificiis haudquaquam carent.

In utraque a Perraultio adornata Editione Figuræ eædem sunt, si excipias Tabulas tres, quæ Editioni huic secundæ accessere; prima ad Cap. V. Libri VI. altera ad Cap. XVII. Libri X. tertia ad Cap. XVIII. ejusdem Libri; & si itidem excipias Figuram II. Tabulæ IIII. quæ de novo addita est; & Figuram I. Tabulæ V. quæ mutata fuit; atque loco prioris, alia ex Rusconio desumta: ut desumta fuerat etiam Figura II. Tabulæ ejusdem. Quin etiam paucarum quarundam aliarum ideæ ex ipso Rusconio viden-

videntur profluxiſſe. Sed tamen illud diſſimulandum non eſt, haud dubie Claudium Perraultium ad quamdam magnificentiam (ut ita dicam) ampliorem ea, quam ante ipſum Ruſconius, Barbarus, aliique appetierant, feliciſſimis auſpiciis contendiſſe.

Vbi vero Danielis Barbari mentio incidit, monebo; jam laudatum Apoſtolum Zenum, illuſtrandæ litterariæ hiſtoriæ ſemper acuteque intentum, quædam nuper detexiſſe, & mecum hiſce ipſis diebus communicaſſe, monumenta (vel præſtantiora Necrologio, de quo [1] ſupra, commemoratum eſt) ex quibus colligi facile poteſt, Danielem Barbarum ex vivis exceſſiſſe pridie Id. April. anni, jam a nobis indicati, 1570.

Sed ut eo revertar, unde diſceſſi; licet quædam ſint, quæ in hac quoque Perraultii Editione deſiderari quidem poſſe videantur; concludam tamen, Editionem hanc inter utiliores adipiſcendæ Vitruvii Librorum intelligentiæ, jure meritoque eſſe reputandam.

CIↃIↃCLXXXVIIII.

CLAVDII SALMASII PLINIANAE EXERCITATIONES IN CAII IVLII SOLINI POLYHISTORA.

ITEM CAII IVLII SOLINI POLYHISTOR EX VETERIBVS LIBRIS EMENDATVS.

Acceſſerunt huic Editioni de Homonymis Hyles Iatricæ Exercitationes antehac ineditæ, nec non de Manna & Saccaro.

Tomi duo.

Trajecti ad Rhenum. Apud Ioannem vande VVatter &c. 1689. fol.

QVæ huic Editioni additæ ſunt Exercitationes nihil pertinent ad noſtrum inſtitutum. At ſcire juvat (præter additiones illas) in hac Editione ſuis locis inſerta fuiſſe *Addenda Exercitationibus in Solinum*, quæ in priore, [2] jam recenſita, Editione ad extremum ſecundi Voluminis omnia reperiebantur, complebantque paginas plus quam triginta. Præterea vero in Editione priore *omiſſa* atque *commiſſa*, quorum editæ adjunctæque *correctiones*, ſex integras paginas occupabant, jam ſuppleta, atque correcta omnia, ſuis in locis in nova hac Editione reperiuntur.

In hac etiam Indices purgati, emendati, reconcinnati, & (ubi opus fuit) aucti ſunt, cura & diligentia Samuelis Pitiſci; ut ex ipſius Præfatione, quæ ſub propoſitæ modo Editionis initium legitur, colligere eſt. Itaque hiſce de cauſſis alteram hanc Editionem, pro re noſtra, priori illi eſſe præferendam, nemo dubitabit.

[1] Pag. 81. [2] Ad Annum 1629.

* CIƆIƆCLXXXXVI.

IN Libro, cui titulus: [1] *La Galleria di Minerva*: habentur hæc (quæ latine reddidi) *Celeberrimus* Godfr. Guil. *Leibnitzius eruditissima epistola sua, scripta die* 11. *Iunii*, *missaque ad* Antonium *Magliabecchium*, *nuntiat* quæ *sequuntur* ---- inter cetera, *Abbatem Nicasium Lutetia Parisiorum ipsi Leibnitzio scripsisse*, Abbatem Franciscum *Nazarium, celebrem Auctorem Ephemeridum Litterariarum Romæ prodeuntium*, *in eo esse ut Typographis tradat Annotationes in Vitruvium*, *& in Frontinum*. Quin Io. Albertus Fabricius (quem locus modo descriptus non latebat) addidit præterea: [2] *De Adriani Auzuti sive Azovii, commentariis in Vitruvium, & Frontinum, vulgandis a Francisco Nazario jam spes facta fuit in Tentzelii Dialogis menstruis A.* 1692. *pag.* 825. 1010.

Porro inter Abbatis Nazarii Libros, qui ad ejus fratris filium, Bartholomæum Nazarium, ornatissimum virum, Medicinæ Doctorem, pervenere; Libri involucrum quoddam erat, plures chartulas schedulasque continens, inter se minime compactas; in quibus annotationes, sive scripta alia ad Vitruvium spectantia, exaraverat Abbas Nazarius, ac quasi in adversaria quædam conjecerat. Quas schedas, domi ejusdem Bartholomæi, in Tertio, Vico (qui distat Bergomo M. P. XIIII. ad Eurum) viderat olim vir doctissimus eruditissimusque Antonius Tertius Bergomensis, in hoc Gymnasio Iuris Cæsarei interpres eximius; qui, pro egregia sua erga me humanitate, nulli investigationi, nulli diligentiæ pepercit, ut schedæ illæ reperirentur: at labores omnes in cassum cecidere; cum laudatus Bartholomæus Nazarius, post diuturnam perquisitionem, certo compererit, ac testatus sit, domesticorum incuria, schedas illas laceras atque dispersas periisse.

CIƆIƆCLXXXXVIII.

COVRS D'ARCHITECTVRE ENSEIGNE' DANS L'ACADEMIE ROYALE D'ARCHITECTVRE.

PREMIERE PARTIE.

SECONDE, ET TROISIEME PARTIES.

QVATRIEME, CINQVIEME ET DERNIERE PARTIE.

Aliquæ ex his partibus Frontes, sive Titulos, habent peculiares quidem, sed tamen (exceptis Partium numeris) similes Tituli Partis Primæ.

Ou sont

[1] In Venezia, pag. 236.

[2] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 341.

Où sont expliquez les Termes, l'Origine, & les Principes d'Architecture, & les Pratiques de cinq Ordres suivant la doctrine de Vitruve &c. (ut [1] alias descripsimus.)

Dedié au Roy. Par M. Francois Blondel de l'Academie Royale des Sciences &c.

A Paris, chez l'Auteur. Et se vend a Amsterdam chez Pierre Mortier. 1698. fol.

QVamvis in propositis titulis hunc Architectonicum cursum venalem fuisse apud Auctorem anno 1698. scribatur; is tamen (nimirum Franciscus Blondellus) ad plures, anno 1686. transierat, ut [2] jam narravimus. Sed, hic scribi de Auctoris Hæredibus, intelligendum est.

Quos Hæredes plura exempla Cursus ejusdem, ab Francisco Blondello editi, dedisse Petro *Mortier* Bibliopolæ Amstelodamensi, verisimile prorsus arbitror. Neque enim Editio hæc, quæ præfert annum 1698. nova est, sed est eadem, quæ partim anno 1675. partim anno 1683. prodierat. Renovati quidem fuere tituli, tum ut Cursum illum etiam Amstelodami prostare apud Petrum *Mortier* innotesceret; tum ut (ad hosce Libros reddendos vendibiliores) novis in titulis appellaretur *Editio* hæc *Secunda*, atque ideo signaretur anno 1698.

Præterea ab hac proposita Editione fuere adempta folia, quibus Regis (ut appellant) Privilegia continebantur: quibus in foliis si qua alia erant, hæc iterum fuerunt impressa. Impressæ item fuere in nonnullis Figurarum Tabulis paucæ quædam novæ litteræ inservientes ordini foliorum indicando. In Parte Quinta folium signatum numeris *695. 696.* impressum recens fuit. Vna etiam aut altera ornamentorum figura commutata videtur. Sed hæc, & perpauca similia, si excipias, concludendum est, propositam hanc Editionem (ut jam innuimus) non novam esse, sed eandem illam, quæ annis 1675. & 1683. lucem adspexerat. Quamobrem consequitur, ut quæ scripta a nobis [3] supra jam fuere, ad hunc quoque locum omnino pertineant.

CIↃIↃCCIII.

THE THEORY AND PRACTICE OF ARCHITECTVRE: OR VITRVVIVS AND VIGNOLA ABRIDG'D.

The first, by the famous M. Perrault, of the Royal Academy of Sciences in France (and carefully done into English) And the other by Ioseph Moxon; and novv accurately publish'd the Fifth Time.

London:

[1] Ad Annum 1675. [2] Ad eundem Annum. [3] Ad Annum 1675. & Ad Annum 1683.

London : Printed for R. VVellington , at the Dolphin and Crovvn in St. Paul's Church Yard: 1703. in 12.

EX nuncupatoria Epiſtola, qua hic Liber *Domino Murrey* inſcribitur ab *A. Boyero*, colligendum eſſe videtur, hunc *Boyerum* de Gallica lingua in Anglicam Compendium Perraultii convertiſſe. In Præfatione tamen legitur, Compendium illud, non modo Gallice, ſed Anglice etiam ſcriptum, magno in pretio habitum, quamvis in Anglicam linguam fuiſſet converſum non ſine erroribus plurimis, a quibus hæc purgata fuit editio: unde licet ſuſpicari, Anglicam aliam hujuſce Compendii Editionem ante hanc exſtitiſſe.

Porro Præfatio illa habet pauca quædam e Perraultii Gallico Procemio deſumta, pleraque tamen alia fluxere ab Auctore, qui Anglicam hanc Editionem adornavit. Qui etiam principio nonnulla Perraultii, minus neceſſaria, prætermiſit: ac toto in opere non ſervili quadam ratione, ſed ea libertate, qua facilius poſſet Anglice reddere Perraultii Librum, uſus eſt. Quin etiam ordinem omnino eundem diviſionum Perraultii in Capita, ſive in Articulos, non eſt perſecutus; opus tamen ſuum concinne diviſit.

Figuræ in æs inciſæ, atque earundem explicationes, prorſus Perraultii Figuris explicationibuſque reſpondent.

* CIↃIↃCCV.

IO. Alb. Fabricius, poſtquam nominavit [1] *Perraultii Epitome m Vitruvii*, ſubdit: *quæ in Anglicam linguam e Gallico translata vidit lucem Lond.* 1705. Sed fortaſſe *cifram* 5 pro *cifra* 3. poſuit Typographus; atque Editio hæc eadem eſt, ac illa, [2] de qua ſuperius eſt commemoratum. At, præter illam, exſtitiſſe aliam Anglicam (ante annum 1703.) verſionem *Vitruvii contracti a Perraultio*, ſuſpicionem efficiunt (ut alias indicavimus) ea verba a nobis [3] relata, quibus adſeveratur, Compendium idem jam *in Anglicam linguam fuiſſe converſum non ſine erroribus plurimis*.

CIↃIↃCCXI.

COMPENDIO DELL' ARCHITETTVRA GENERALE DI VITRVVIO OPERA DI MONS. PERRAVLT.

DI NVOVO COMPENDIATA, E RISTRETTA NELLA PRESENTE TRADVZIONE ITALIANA DA C. C. C.

Con

1 Bibliotheca Latina, Tom. I. pag. 345. 2 Ad Annum 1703.
3 Ibidem.

Con le figure in Rame delineate, ed intagliate da Filippo Vasconi Architetto e Cittadino Romano.

Venezia 1711. *Appresso Girolamo Albrizzi.* in 8.

SVb tribus illis litteris C. latet nomen hoc, *Comes Carolus Cataneus*: quam notitiam erui non sine difficultate. Difficilius vero mihi fuit ab eodem clarissimo Viro (qui admodum juvenis in concinnando Compendio illo est versatus) impetrare, ut ejus nomen detegerem; neque enim est modestia ejus minor virtutibus ceteris doctrinaque, quibus ornatus est.

Opus hoc ex Vitruvii Compendio, jam a nobis [1] commemorato, quod Perraultius dederat, maxima ex parte provenit; ut vel ipse fert Libri titulus. *Iterum compendiatum* dicitur, quia nonnullæ res, præsertim vero ad militarem artem pertinentes, prætermissæ fuere; cum doctissimus Auctor propositæ versionis solam Civilem (ut appellant) Architecturam spectaret. Porro Italis, hujuscemodi Architecturæ studiosis, sane utile Compendium hoc esse potest.

✳ CIϽIϽCCXV.

V*Itruvius Britannicus. Ou l' Architecte Britannique, contenant les Plans, Elevations, & Sections des Batimens Reguliers, tant Particuliers que Publics de la Grande Bretagne. Compris en* 200. *grandes Planches gravez* &c. *Par le Sieur Campbell.* Anglice, & Gallice. London. 1715. fol. Tomi duo. Porro *Vitruvii* nomen aliquid etiam ad res Vitruvii nostri spectans indicare posse videretur: at Voluminibus hisce nullæ res aliæ, nisi schemata & descriptiones AEdificiorum insignium, quæ in Magna Britannia sunt, continentur.

✳ CIϽIϽCCXXVIII.

ROberti Castelli Propositum convertendi Vitruvii Libros de Latina in Anglicam Linguam, eosdemque explicandi colligimus ex [2] *Actis Eruditorum Anno* 1731. *Lipsiæ publicatis*; in quibus [3] Operis ab eodem Castello de Villis Antiquorum (Anglica lingua) scripti, specimen exhibetur, cujus verba prima sunt hæc: *Cum statuerit Auctor Vitruvium transferre Anglice & explicare, hanc quasi praexercitationem, aut promulsidem esse, quod docet in Præfatione, voluit.*

Hactenus de M. Vitruvii Librorum Editionibus, atque de illustribus eorun-

[1] Ad Annum 1674. Et ad Annum 1681. [2] Pag. 109. [3] The Villas of the Ancients illustrated by Robert Castell. London. 1728. fol.

eorundem Editoribus ac Interpretibus, satis, aut plus etiam satis, dictum est.

Itaque nihil quicquam adjiciam de doctis Viris, qui aut res Architectonicas pertractantes, aut aliud (ut ita dicam) agentes, nonnulla Vitruviana loca, cum aliqua objiceretur occasio, attigere. Inter quos numerandus sane esset Poliphilus (seu, si verum ejus nomen cognomenque sequimur, Franciscus Columna) quem Architecturæ quasi instauratorem Andreas Felibienus, historiæ Architecturæ peritissimus, nobis ante oculos ponit; cuique præconium singulare tribuit his verbis: 1 *Car* (ait ille) *quelque idée avantageuse que Vitruve ait donnée de l' Architecture ancienne, Poliphile semble encore la représenter avec plus de majesté & de grandeur: il la fait envisager comme la seule science qui regit tous les Arts & qui embrasse elle-même les notions les plus sublimes. Il rapporte à cette science non seulement l' ordonnance & la construction de toutes sortes d' édifices, mais encore l' intelligence parfaite de ce qui doit décorer & accompagner ces grands ouvrages*. Ac ut de Poliphilo hoc alia dicenda suppeditassent, ita etiam de Leone Baptista Alberto, de Serlio, de Palladio, de Scamotio, deque pluribus aliis: veruntamen videri possim, munere satis defunctus, qui diligenter intulerim in annotationes plura Auctorum illorum loca, quæ quidem ad Vitruvii Libros pertinerent.

Ex dictis autem cernere hujusmodi rerum peritos facile posse, opinor, qualis pateat rerum campus volenti, quæ in Vitruvianis Libris lucem etiam nunc desiderant, illustrare. Saltem visus ego mihi sum haud obscure vidisse, præsto esse adjumenta multa ad adornandam novam Librorum Vitruvii Editionem; neque sane futuram inutilem operam, quæ in ea conficienda augendaque poneretur. Nimirum dari posse Vitruvii Libros sedulo emendatos, castigatosque, & ad antiquam fidem restitutos; nec non observationes, seu annotationes, quibus indicentur emendationum, castigationum, ac restitutionis ad antiquam fidem, caussæ atque rationes: his autem variantes Lectiones; præsertim ex Codicibus manu scriptis desumtas, adjici oportere, etiam me tacente, intelligit quilibet. Manifestum itidem est, curam in primis esse habendam Figurarum, quibus (ut ex ipso Librorum contextu facile constat) instruxerat Vitruvius ornaveratque Libros suos: interciderant illæ quidem injuria temporum, sed a viris doctis ferme sunt restitutæ.

Dictionarium præterea Vitruvianum percommodum perque utile habendum satis apparet: quod posset novo concinnari & digeri ordine; ordine scilicet

1 Les Plans & les Descriptions de deux Maisons de Campagne de Pline le Consul. A Londres. 1707. pag. 122.

scilicet scientiæ rerumque; ut staret Institutionum Doctrinarum Vitruvianarum loco; quemadmodum Perraultius in sua Vitruvii Gallica Epitome quodammodo tentavit. Diversa autem ratione adhibita, possent distribui per ordinem Alphabeti verba. Quin etiam possent, modo alio, vocum singularum explicationes sub textu loco suo quæque inseri. At distinctius digerens ea varia ac multiplicia, quæ conquisivi atque mihi jam comparavi, melius perspiciam, opinor, methodum aut unam, aut plures, quæ conducibiliores esse videantur.

Vbi vero quæ viri doctissimi dederint, attendantur, facile liquet, haud exigui quidem momenti esse reputandas Annotationes ad illustranda Vitruvii loca illa, quæ illustratione indigeant, neque tamen possint ad Vitruvianum *Dictionarium* proprie referri. Sed hæ textuine subjiciendæ sint, an in unum sejunctum corpus redigendæ, tum demum dispiciendum veniet cum de *Dictionario* constituam. Illi vero & hisce Figuras, pertractatis rebus aptas, perspicuitatem eximiam conciliaturas esse, nemo non videt.

At præter hæc omnia considerandæ profecto sunt nonnullæ explicationes quorundam Vitruvii locorum, necnon res quædam ad Vitruvii Libros illustrandos apprime facientes, quæ a viris doctissimis singillatim aut scriptæ aut editæ sunt; non illæ quidem nimis longæ, sed tamen quæ inter Annotationes, vel infra Vitruvii textum, nullo laudabili modo locum queant obtinere. Cujusmodi (caussa exempli) sunt, Amicissimi Collegæ nostri, Viri Celeberrimi, Io. Baptistæ Morgagni Epistola de quodam Vitruvii loco ad Rem Medicam attinente, Anonymi Compendium Architecturæ, Bernardini Baldi Vita Vitruvii, Ejusdem Scamilli Impares Vitruviani, Io. Baptistæ Bertani obscurorum & difficilium Vitruvii locorum de Ionico Opere Explanatio, Claudii Ptolomæi Epistola de rebus pluribus ad absolutam Librorum Vitruvii Editionem conducentibus, & alia hujusmodi; quæ omnia uno Vitruvianarum Exercitationum vocabulo comprehendi posse opinor. Eæ itaque (ut jam a nobis fieri cœptum est) seorsim ut proferantur, suapte natura requirunt; idque libere profecto exequi datum erit, nulla ordinis temporisve ratione servata. Quando enim certum sit, eas editum iri, atque una cum Vitruvii Editione haberi posse; haud dubie etiam in Annotationibus illas, vel illarum utilia loca, indicare plane licebit; quod unum necessarium esse videtur.

Et ad eas Exercitationes insuper accedere quædam possent (ut ita dicam) Additamenta. Nimirum Henrici VVotonii Elementa Architecturæ, Leonis Baptistæ de Albertis de Pictura Libri tres, & similia Opuscula quædam alia, quæ Io. de Laet suam in Vitruvii Editionem (an. 1649.) nunc magno in pretio habitam, intrusit. Quæ Opuscula, quamvis minus pertinentia ad Vitruvii illustrationem, si nova in Editione desiderarentur; satis

haberent caussæ nonnulli, cur judicarent, veterem illam Editionem novæ, eo saltem nomine, præstare.

Demum utiles forent Indices duo. Alter Vocum omnium Vitruvianarum, similis Indicum, qui Libris ad usum Serenissimi Delphini egregie fuere accommodati. Alter Auctorum atque Rerum in universum Opus. Sed hæc quoque indicavisse satis modo est.

Nunc autem quando de manu scriptis Codicibus paullo supra sermo incidit, in extrema hac nostri Commentarii parte, loco sive utilis parergi, sive necessariæ Appendicis, nonnulla de Codicibus, quorum variantes (ut appellant) Lectiones mihi erunt usui, subjiciam. Ac, prætermissis iis multis, quæ eorundem occasione, de antiquorum Codicum varia scriptura observaveram, & in mea adversaria conjeceram; paucis indicabo quid in meum agellum ex Codicum fontibus sit derivatum; idque adhibitorum Codicum recensione conficiam: qua peracta, fastigium quoque Commentario huic nostro recte videri poterit impositum.

I. Elegans Librorum Vitruvii Codex, qui decimoquinto seculo scriptus facile fuit, Venetiis in publica Divi Marci Bibliotheca asservatur. Pertinuit ad S. R. E. Cardinalem Bessarionem, cujus manu in fronte Voluminis apposita est nota hæc: *Vitruvius de Architectura, & Vegetius de Re Militari. Liber meus B. Car. Tusculani.* Ex eo variantes aliquot Lectiones descripsi: tum vero themata veluti quædam capitum; quæ, loco Indicis, ante Libros Vitruvii leguntur. Vitruvii tamen Libri in Capita secti minime sunt, sed in crebros breves articulos, partitione sane non inconcinna: itaque tria quattuorve prima verba ex singulis articulis excerpsi, ut mihi, divisionem in articulos meditanti, aliquo essent adjumento.

II. Venetiis itidem, in Bibliotheca Viri Nobilissimi Girardi Sagredi, AEdis Marciæ Procuratoris, alius Codex Librorum Vitruvii est: ad ejus extremum exstant quæ subjeci:

1404. Τέλος IO. NΥ.

quare Codicis ætas perspicue apparet. Contuli diligenter eum Codicem cum Editione Vitruvii Tornæsiana anni 1586. atque ad hujus margines variantes cunctas Lectiones, & quæ alia notatu digna visa sunt, adscripsi.

III. In Gulielmi Philandri Annotatione ad Vitruvii Libri V. Cap. IIII. verba illa, *In diatono vero tonum*, legeram hæc: *In manuscripto exemplari, quod Bononiæ in D. Salvatoris Bibliotheca vidimus*: & etiam prius in iisdem Annotationibus, ad Caput I. Lib. III. *Codicis Manuscripti Bononiensis* (hoc est, ut arbitror, ejusdem illius, qui in Bibliotheca D. Salvatoris est) mentionem inveneram. Tum vero, cum de eodem notitiam quæsivissem, comperi, hoc idem Exemplar (scriptum, ut videtur, paullo post finem seculi decimi tertii) adhuc in Bibliotheca eadem reperiri: ad ejus autem

calcem

calcem ita scriptum est: *Liber Ioannis Tinti in maxima frequentia scriptus Florentiæ*. Itaque nonnullas variantes lectiones, & integras quasdam periodos, quibus præsertim indigere me posse arbitratus sum, petii; ac diligenter ex eodem descriptas exemplari habui, partim a celeberrimo Viro Francisco Maria Zanotto, Publico in Bononiensi Gymnasio Professore, Scientiarum autem & Artium Instituto atque Academiæ a Secretis; partim ab eruditissimo D. Ioanne Chrysostomo Trombellio, quorum humanitati eas acceptas me referre par est.

IIII. Librorum Vitruvii Codex (qui non multo ante inventam artem Typographicam scriptus esse videtur) exstat Cæsenæ in Bibliotheca Cœnobii, Divo Francisco Sacri, *Fratrum* (ut appellant) *Conventualium*; quam Leander Alberti, in sua [1] *Italiæ Descriptione*, Bibliothecam sumptuosam, pluribusque magni pretii, ac raris Libris ornatam, appellat: & Ioannes Blaeu in suo [2] *Geographiæ Volumine Octavo*, quo Italia continetur, habet hæc: *Videre est* (Cæsenæ) *ad D. Francisci Bibliothecam insignem, Malatestæ Novelli opus, omnis generis MSS. Libris, inter quos quidam rarissimi, abunde instructam*. Ex eo Codice descriptum Septimum integrum Librum, & nonnullas aliorum partes, nec non dubiorum locorum requisitas omnes collationes mihi suppeditavit Carolus Antonius Serra, Vir eruditus, qui Cæsenæ, hoc est in Patria sua, medicinam facit magna cum laude.

V. Aloysius Antonius Muratorius Serenissimi Mutinensium & Regiensium Ducis Bibliothecæ Præfectus, Vir & doctrinæ copia, & politiore humanitate, & meritis in litterariam Rempublicam egregiis, ornatissimus, me juvit Codice scripto circa finem seculi decimiquarti, sed excellentis quidem notæ. In eo multa observatu plane digna mihi objecta sunt. Integrum vero Codicem attente contuli cum Librorum Vitruvii editorum Amstelodami anno 1649. exemplari uno ex meis (plura enim habeo) in quo scripsi tum variantes omnes Lectiones, tum nonnullas animadversiones, persequens methodum, qua Stephanum Baluzium, de quo infra dicam, usum fuisse, observaveram.

VI. Vberem copiosamque segetem variantium Lectionum ex MS. Codice collectam, diligenterque eleganti digestam in Libro (cujus fronti adscripta sunt hæc: *Vitruvii opus de Architectura ed. Amstel. Elziv.* 1649. *collatum cum MS. Eton.*) ex Anglia accepi, liberali ultroneo dono Richardi Meadii Viri de melioribus litteris ac Scientiis optime meriti, celeberrimique; cui, hoc etiam nomine, me plurimum debere profiteor.

VII. Nec non aliam itidem variantium Lectionum integram collectionem ex Codice MS. seculi noni, cum eadem Editione Elziviriana collati, mihi

R 2

[1] Edizione di Bologna dell' anno 1550. pag. 265. vere 271. [2] Pag. III. col. 2.

mihi redux ex Anglia attulit Vir summus, qui studia mea semper adjuvit enixe, Marchio Scipio Maffejus.

VIII. Post hæc dicam de variantibus Lectionibus excerptis ex Florentinis Codicibus. Vir Præstantissimus D. Seraphinus Tansius Abbas Monasterii Divæ Mariæ dicati Florentiæ, ut litteris, quas adamat, mihique etiam faveret, suscepit in se onus hoc conferendi diligenter manu scriptos Codices cum Vitruvii Editione: itaque partim integra Capita, & integros contulit Libros; partim vero excerpsit Variantes pro omnibus locis iis, quæ ego illi longissimo in indice annotata transmiseram. Suæ vero Collationi adposuit laudatus Abbas Tansius præfationem hanc: *Vitruvius editus Florentiæ anno* 1522. *collatus cum tribus MSS. existentibus in Bibliotheca Laurentiana Florentiæ* (nullus in Bibliotheca Sanctæ Crucis Codex Vitruvianus inventus fuerat) *Pluteo signato numero XXX. Quorum primus Codex signatus numero* 10. *scriptus videtur circiter annum* 1300.

VIIII. *Codex etiam, qui numeri* 13. *notam præsefert, ejusdem (aut perexiguo temporis intervallo diversæ) ætatis esse videtur.*

X. *Codicem vero signatum numero* 11. *scriptum crediderim post annum* 1400. *Exstat etiam Codex alius Vitruvianus in eodem Pluteo, signatus numero* 12. *qui concordat cum Codice* 11. *sed passim scatet erroribus; itaque hujus Codicis nulla habita est ratio.*

XI. Debeo autem eruditissimo & variæ doctrinæ laude celeberrimo Sigeberto Havercampio, Professori Historiarum, Eloquentiæ, & Linguæ Græcæ in Academia Lugd. Batava, Lectiones varias, quas ille, ut rem mihi gratam faceret, excerpsit ex duobus Codicibus Bibliothecæ Lugduno-Batavæ, persequens Vitruvii varia loca, visa mihi aut dubia, aut difficiliora; indicem quorum ad illum miseram. De Codicum eorum primo, in [1] *Catalogo Bibliothecæ Publicæ Lugduno-Batavæ* scriptum est ita: *Vitruvii de Architectura Libri X. Vetustiss. man. ---- In Membr.* 88. Fuit Iohannis Episcopi Varmien. ut in fine scriptum est.

XII. Alter, quem secundum Havercampius nominat, in [2] *Catalogo* eodem recensetur modo hoc: *Vitruvii de Architectura Libri decem integri, & vetustiss. manus. In Membr.* 107. Porro *uterque* (scribit Havercampius ipse in litteris ad me datis) *Vossii fuit, & uterque in folio: is, qui MS.* 2. *nomine mihi venit, satis diligenter cum Editione Philandri a Vossio fuit comparatus, præsertim Lib. V. & seqq.*

XIII. Hasce vero comparationes Vossii annotationesque, pro eximia sua humanitate, mecum communicavit idem laudatus Havercampius; ita ad me scribens: Est *in Bibl. Publica Codex, cujus oras plurimis notis, & emendationibus felicissimis, impleverat sua manu Isaacus Vossius. Eas omnes diligenter descri-*

1 Pag. 374. col. 2. 2 Pag. 376. col. 1.

descriptas do & mitto. Malui autem ipse in omnibus illud tædium devorare, quam alienæ fidei committere. Liber hic in [1] *Catalogo* jam citato refertur verbis hisce: Vitruvii *de Architectura Libri ---- Lugduni. 1552. Liber quintus & sequentes ab Isaaco Vossio collati cum MS. emendationibus etiam adscriptis. In quart. Math. 15.*

XIIII. Atque ut idem Havercampius benefacta sua cumularet, misit mihi etiam Iosephi Iusti Scaligeri notas accurate descriptas, de quibus citatus [2] *Catalogus* sic habet: *Vitruvius (Marcus) Pollio de Architectura ---- Florentiæ 1522. Cui multa adscripsit Scaliger. In oct. Math. 60.*

XV. Sequitur, ut de Codicibus Mediolanensibus nonnulla dicam. Quorum quot petii loca, totidem eorundem diligentes collationes perhumaniter perque benigne mihi suppeditavit Iosephus Antonius Sassius, Ambrosianæ Bibliothecæ, quæ Mediolani est, Præfectus, Vir eruditione, atque doctrina clarissimus. Sunt autem ea in Bibliotheca Codices tres. Primus scriptus fuit a Bonnino Mambritio, anno 1462.

XVI. Secundus vero pertinuit ad Ioannem Vincentium Pinellum. Hic quoque temporis indicio ornatus est; ex quo apparet, ejus scripturam ad annum 1474. esse referendam.

XVII. Vltimus spectavit ad Federicum Borromeum S. R. E. Cardinalem: scriptus est circiter annum 1500. Fortasse quia Vitruvii Libros ex aliquo alio Codice manu scripto describere voluerint potius, quam adhibere typis æneis editos, qui eo tempore jam prostabant.

XVIII. Secundum hæc revertar ad benefacta pluries jam jure meritoque laudati Marchionis Maffeji. Is cum Lutetiæ Parisiorum degeret, rem facturus mihi utilem atque gratam, cum Editione Elziviriana an. 1649. loca plura eidem a me indicata, contulit cum tribus Regiis manu scriptis Codicibus, qui distincti sunt numeris hisce; 4157. 5438. 5439. Fere omnibus collatis in locis Codices illi inter se ad unguem consentiunt: neque ego sane utar nisi locis, quæ in singulis illis eodem plane modo leguntur. Itaque tres illos Codices habiturus sum tamquam Codicem unum.

XVIIII. Sunt præterea mihi in promptu variantes illæ Lectiones, quas Vir doctissimus, Stephanus Baluzius, Vitruvii Libris (editis Amstelodami 1649.) propria manu, diligentissime adposuerat: ad quorum Librorum calcem leguntur hæc: *Contuli cum vetustissimo Codice MS. qui fuit V. C. Petri Pithœi. Absolvi III. Kal. Sept. MDCLXXXIX. Steph. Baluzius.* Pretiosum hoc exemplar, nulli sane manu scripto Codici posthabendum, mihi dedit, pro summa sua erga me benevolentia, Apostolus Zenus, Sac. Cæs. & Cat. Majes. Historiographus atque Poeta, qui optimis litteris non modo plane

[1] Pag. 171. col. 2. [2] Pag. 171. col. 2.

plane eruditus, verum etiam aliorum in litterarum ſtudio verſantium fautor eximius eſt.

XX. Plurimum autem me obſtrinxerat Io. Albertus Fabricius, Profeſſor Publ. in Gymnaſio Hamburgenſi; qui, quouſque vixit, de litteraria Republica mereri optime numquam deſtitit; e vivis autem (proh dolor!) non ſine magna meliorum litterarum jactura pridie Kal. Majas ann. CIƆIƆCCXXXVI. ereptus eſt. Annotationes ille mihi largitus eſt, quas in [1] *Bibliotheca* ſua *Latina*, a Viro Clariſſimo Chriſtiano Falſtero ſe habuiſſe, ſcripſerat; ubi etiam ſpecimen quoddam earundem vulgaverat; addens, ſe integras daturum alias, quam primum ferret occaſio. Itaque nullo adhibito interprete rogavi ego ipſe ab eo, ut eaſdem mecum vellet communicare. Ille autem, nihil cunctatus, eas mihi integras miſit, petitioni meæ indulgens humanitate tanta, ut ejus perfectiſſimum fuerit beneficium. Ceterum plane exiſtimo, ex citata Latina Bibliotheca hic eſſe deſcribenda quæ de Annotationibus iiſdem in Epiſtola ad eundem Fabricium data, præfatus fuerat idem Falſterus: ſunt autem hujuſmodi: *Recognoſcere non ita pridem coeperam Bibliothecam a nobiliſſimo Civitatis noſtræ Præſide Caſtano VVorm, ſcholæ noſtræ Cathedrali (Ripenſi) legatam, cum in manus incideret rara & perantiqua Editio Florentina Vitruvii impreſſa A. 1523. in forma quam vocant octava. Excuſſeram porro unam alteramve paginam, cum lætum in oculos ſpectaculum incurreret, antiqua eruditi Viri manus, qui Vitruvium partim (ut coniicio) ex ingenio, partim ex vetuſtis Codicibus ad oram emendaverat. Eſt autem Liber ex Italia per Ioannem Pouchium allatus. Inſpexi Lectiones ſingulas penitius. Contuli cum Editione præſtantiſſima de Laet Amſtelodamenſi* CIƆIƆCXLIX. *in fol. exſcripſi fideliter, & quam potui curatiſſime.*

XXI. Gratiam itidem debeo Viro doctiſſimo Petro Thomæ Cacciario, qui, in hoc Cœnobio ejus Sodalium Carmelitarum, Theologici ſtudii Magiſter ac Moderator eximius olim fuit; deinde Romam ſe contulit, ubi docet magna cum laude in Congregatione ad Catholicam propagandam fidem inſtituta. Is bene multis petitionibus meis benigne ſatisfaciens, raros perquirendo Libros, Codiceſque notæ melioris, pro me præſtitit egregie multa, quorum grata memoria meo ex animo numquam delebitur. Hoc autem loco dicendum a me eſt de diligenti ejus opera, qua mihi procuravit variantes omnes Lectiones, quæ inventæ ſunt conferendo Codicem, ſignatum numero 1504. in Bibliotheca Alexandrino-Vaticana, cum Elziviriana Editione anni 1649. Qui Codex pertinuit olim ad Chriſtinam Reginam Svecorum. Quamvis autem haud facile ſit de Codicum ætate conjecturam facere, cum tamen viris doctis atque harum rerum peritis viſus

plane

1 Tom. I. pag. 342.

plane ſit perantiquus, ac fortaſſe exaratus circa finem ſeculi octavi, certe minime ſcriptus poſt ſeculum nonum, ideo inter præſtantiores Vitruvianos Codices eum eſſe habendum egregii illi viri non dubitarunt; eoque magis opinationem hanc ſunt amplexati, quod etiam admodum emendatus Codex ille eſſe videatur. Itaque non modo variantes Lectiones, verum magnam quoque partem ſeptimi Libri, & aliorum Librorum Capita quædam (quæ ſunt obſcurioribus locis referta) deſcribi idem laudatus P. Cacciarius curavit. Qui peramanter cuncta perſequens, res etiam deſcriptas ſæpe ipſe iterum contulit cum Codicibus, unde fuerant deſumptæ.

XXII. Omnes itidem Variantes, & primis illis paria excerpta, opera ejuſdem egregii Viri habui ex Codice Vaticano (qui numerum præfert 2229.) ætatis paullo inferioris illa Regii Codicis ætate, membranacei tamen, antiqui, ac bonæ quidem notæ. Præterea vero cum quibuſdam aliis Codicibus, in Bibliotheca exſtantibus Vaticana & Palatina, Vitruvii nonnulla loca collata cum eadem illa Editione anni 1649. qua ſemper ad me juvandum uſi Romæ ſunt, petii, atque obtinui; at reor, de Codicibus illis (cum pauca loca ſint) apte magis in Annotationibus mentionem fieri oportere.

FINIS.

EXERCITATIONES
VITRVVIANAE SECVNDAE.
HOC EST:

IO. BAPTISTAE MORGAGNI

In Patavina Academia Rei Anatomicæ Profeſſoris Primarii, & Præſidis, Regiar. Scient. Societatum Pariſienſis, & Londinen. Sodalis, nec non Socii Acad. Imper. Petropol.

EPISTOLA,

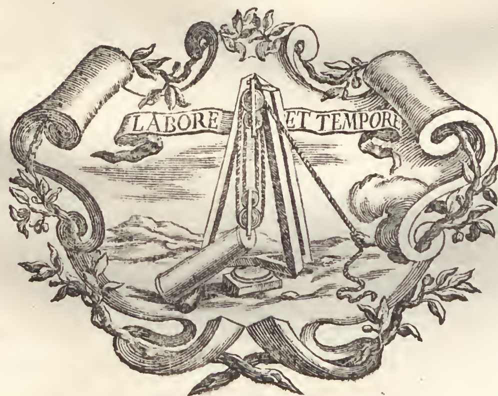
In qua agitur de quodam VITRVVII loco ad rem Medicam attinente.

M. VITRVVII POLLIONIS

VITA CONSCRIPTA
A BERNARDINO BALDO VRBINATE
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.

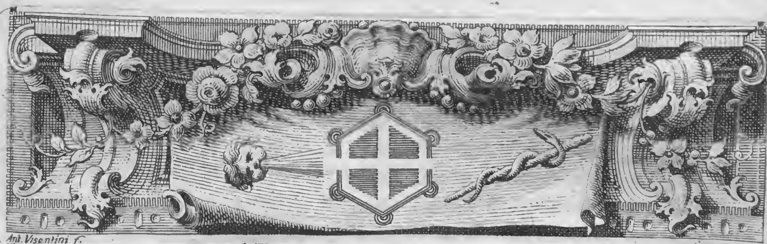
ANONYMI SCRIPTORIS

COMPENDIVM ARCHITECTVRAE VITRVVII
CVM ANNOTATIONIBVS IOANNIS POLENI.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1739.
Et proſtant Venetiis apud Franciſcum Pitteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

IO. BAPTISTAE MORGAGNI
EPISTOLA,
IN QVA AGITVR DE QVODAM
VITRVVII
LOCO AD REM MEDICAM ATTINENTE.

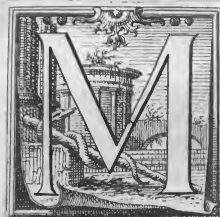

IO. BAPTISTA MORGAGNVS
S. P. D.

ORNATISSIMO DOCTISSIMOQVE VIRO MARCHIONI

IOANNI POLENO

MATHESEOS PROFESSORI CELEBERRIMO.

ITTIS ad me, Vir Clariſſime, M. Vitruvii locum ex Libro I. *de Architectura* Cap. VI. in quo poſtquam plateas & angiportus improbavit ventorum flatibus ita patentes, ut apud multos, & Mitylenæos nominatim, animadverterat, tum nonnullis interjectis, hæc ſubjicit, ut ab Iocundo quidem edita habemus: *Vitia autem ſunt, quæ difficulter curantur, in regionibus quæ ſunt ſupra ſcriptæ, hæc, gravitudo, arthretis, tuſcis, pleuritis, phthiſis, ſanguinis ejectio, & cætera, quæ non detractionibus, ſed adjectionibus curantur*. Qua de lectione quid mihi videatur, quæris eo diligentius, quod aliter ſcripta plerorumque iſtorum vitiorum nomina in principe editione, atque adeo in codicibus calamo exaratis legiſti. Ego vero ut obſequar voluntati tuæ, quo nihil mihi eſſe poteſt jucundius, illud primum cenſeo, in quatuor poſtremis nominibus, unum modo, idque manifeſtum, typographi quidem eſſe erratum, quod *tuſcis* pro *tuſſis* deſcripſit. Sic etiam quod editio princeps habet *pleureſis*, *thiſis*, codices autem *tiphiſis*; nimirum evidentius eſt, quam ut cuiquam, non modo tibi Viro Eruditiſſimo, oſtendi debeat, hæc indoctis atque oſcitantibus Librariis accepta eſſe referenda, ſive *phthiſis* cum Iocundo, ſive *ptyſis*, de quo mox videbimus, ſcribendum credas.

II. Verum ut in poſtremis nominibus Iocundum probo, aut certe non improbo; ſic contra vereor, ne cum *arthretis* reſcripſit, quantum a veſtigiis codicum, primæque editionis, tantum a Vitruvii ſententia receſſerit.

Quid enim *arthretis*, five, ut fcribere voluit, *arthritis* loci habeat inter vitia ifta cætera, ad thoracem, pulmones, afperam arteriam, & proximam, ad fummum, pituitariam membranam attinentia, eademque fæpe inter fe adeo connexa, ut Cœlius Aurelianus libro *Morborum Chronicorum* II? [1] *Influxioni* ex ordine fubjiciat *Tuſſiculam*, *Sanguinis fluorem*, & *Phthiſicam Paſſionem*. Influxionis autem nomine & *coryzam*, & *branchon*, & πτύσιν complectitur, hoc eft & gravedinem, & raucitatem, & ad pulmones factam defluxionem; cum Aretæus [2] quidem πτύσεως nomine *ſpuitionem* acceperit, ut fanguinis, guttatim, aut non ex partibus faltem quæ infra os funt, erumpentis: nam fi ex his erumperet; tum ἀναγωγὴ, id eft *rejectio* vocabatur. Quam fanguinis ejectionem cum Vitruvius diferte memoret; a veri fimilitudine non abhorret, ptyfin quoque, hoc eft ejus exfpuitionem memoraviffe, aut; fi hanc vocem, ut Aurelianus, intelligas; ad pulmones factam defluxionem. Vtravis certe non modo ante fanguinis ejectionem melius ponitur, quam phthifis; fed præterea ejufmodi eft, ut in certis quibufdam *regionibus difficulter curetur*; nam phthifis, vel inter initia, utique in omnibus difficulter curatur: quamquam in iis multo difficilius quas Vitruvius defcribit. Cave autem credas, fi phthifin fcripfit, inveteratam confirmatamque defignaviffe; quis enim, aut qua in regione curaret? Sed quamvis illis in civitatibus ea vitia *ideo difficulter medicari*, dixerit, *primum quod ex frigoribus concipiuntur: deinde quod defectis morbo viribus eorum, aer agitatus ex ventorum agitationibus extenuatur, unaque a vitioſis corporibus detrahit ſuccum, & efficit ea exiliora*; tamen defectas vires intellige non a phthifi, fed ab alio aliquo cæterorum morborum, qui, ut fit, & fua ipfe enumeratione indicat, phthifis initium anteverterit, diuque ægros maceraverit. Sane priores illos morbos quam non recentes intelligat, illud argumento eft, quod eos, id eft ipfam quoque pleuritidem, *non detractionibus* ait, *ſed adjectionibus curari*.

III. Cæterum five *ptyſis* refcribas, five *phthiſis* cum Iocundo retineas; utralibet vox quam iftum in locum conveniat, vides. Contra, articularis morbus, five ut is edidit, *arthretis* neque ita convenit, & a vulgata ante ipfum fcriptura difcrepat. Nam princeps editio fic habebat: *gravitudo arteriarum, ac tuſſis*; codices vero alii quidem: *gravitudo arteriace, tuſſis*: alii *gravitudo arieriacæ tuſſis*. Erat autem *arteriace*, fic fine alio quopiam nomine pofitum, recentioribus quidem Medicis, arteriæ medicamentum, ut Galenus docet initio libri VII. *de compoſitione medicamentorum localium*, quo in libro plurimas ejufmodi *Arteriacas* defcribit: eaque fignificatione ab latinis quoque Rei Medicæ Scriptoribus *Arteriace* ufurpata eft, ut apud Scribo-

1 Cap. 7. 2 De Cauf. & Sign. Acut. Morb. l. 2. c. 2.

Scribonium [1], Celsum [2], Plinium [3], Marcellum [4] videmus. Quo quidem modo cum in proposito Vitruvii loco non posse accipi, constet; quærendum esset, an pro raucitate posset, quo intellectu mirifice conveniret, si modo exemplum aliquod idonei Auctoris haberemus qui sic accepisset. Verum ne *Arteriacon* quidem sic a Paulo absolute, ut ajunt, positum credo; tametsi Prosper Alpinus [5] Vir cæteroquin doctissimus id videatur significare. *Si humor distillans ex capite* (*Paulo auctore*) *in nares decumbat, affectum facit, qui Græcis κόρυζα, & Latinis gravedo dicitur: si in fauces & palatum, Græcis κατάῤῥον, & nostris destillationem vocatam inducit: si guttur & asperam arteriam, ut etiam membranam interiorem, quæ hanc integit, exasperaverit, βράγχον*, inquit, *& ἀρθηρίακον Græcis itidem vocatum, atque Latinis vocis raucitatem: demum si in asperam arteriam, & in pulmones fluxio irruat, tussim excitat*. Favere utique Alpino videtur Andernacus, qui illa Pauli verba ex libro VII. *de Re Medica* cap. XXVIII. latine sic reddidit: *rauca vox efficitur, vocaturque malum Græce βράγχον, & ἀρθηρίακον, Latinis raucitas*. Ianus tamen Cornarius, qui suam Pauli interpretationem post Andernacum emisit, sic potius credidit interpretanda: *raucosa vox fit, & raucedo, & arteriaca affectio appellatur*. Ac certe Ioannes Gorræus [6], & Ioannes item Scapula [7], cum hunc eundem uterque locum ex Paulo indicent (hujus enim græco exemplari, cum hæc ad te continuo rescriberem, carebam) neuter; sine adjuncto nomine appellativo; *ἀρτηριακόν*, sed ambo pariter ad hunc modum scribunt *ἀρτηριακὸν πάθος*.

IIII. Igitur si *arteriace*, aut *arteriaca* per se arteriæ asperæ affectionem non significat, sed aut medicinam, aut indefinite rem quampiam, ad arteriam hanc attinentem; illud sequitur ut videamus, an cum alterutra earum vocum conjuncta, quas inter in Vitruvii loco posita est, commodam possit significationem habere. Et primum, si legamus *arteriaca tussis*, aut *arteriacæ tusses*; erit sententia haud aliena ab iis quæ olim quoque de tussis discriminibus Medici non ignorabant. Nam & tussire quibus a jecore aqua inter cutem incepit, animadvertit Hippocrates [8], Galenus autem [9], id repetendum esse, duxit ab *jecoris mole incidente præcordiis*, ac *faciente angustiam in pulmone*, & nonnulli fuerunt, eodem testante Galeno [10], qui *lumbricos intestinorum, cum ad ostiolum ventriculi repentes, ipsum mordeant, aridas tusses excitare*, dicerent; ut vel hinc pateat, non omnino accipienda esse quæ ab Ettmüllero [11], multæ alioquin lectionis Viro, scripta sunt, negante, *de Tussi ex stomacho orta ullum Practicorum aliquid habere, præter*

 Linda-

1 Composit. Med. 74. & 75.
2 De Medicina l. 5. c. 25. n. 17.
3 Natur. Hist. l. 20. c. 19. & l. 33. c. 7.
4 De Medicam. c. 14.
5 De Medicina Method. l. 10. c. 12.
6 Defin. Med. ad Ἀρτηριακόν.
7 Lexic. Græco-Lat.
8 Prognost. n. 8.
9 Comment. 2. in Progn. n. 3.
10 Comment. in l. 6. Epid. Sect. 2. n. 17.
11 Prax. l. 1. Sect. 14. c. 3. art. 3.

Lindanum. Sed hæc alias; nunc vero quod dicere institueram, cum veteres etiam Medicos, ex iis aliisque ejusmodi locis appareat, quasdam cognovisse tusses, quarum præcipua causa in arteria aspera non esset; apparet simul, quarum causam in illa arteria potissimum esse constaret, eas vero arteriacas tusses, ut ab hepaticis, stomachicisque, atque aliis ejuscemodi distinguerentur, vocari potuisse.

V. Quod si tibi hæc forte paulo subtiliora quam pro captu, non Medici, sed Architecti, esse videantur; age, *gravitudo arteriaca* lege, aut potius quod ipsa habet princeps editio, *gravitudo arteriarum*, id est gravedo asperæ arteriæ. *Solent* enim, id quod Turnebus [1] admonuit, *& Latini quædam efferre interdum non inscito rusticoque sermone numero multitudinis, quæ frequentius singularia sunt, ut* arterias *pro* arteria aspera *dicunt*, non tam, ut aliquis videtur credere, quia reapse plures sunt, cum mox truncus dividatur in ramos, quam quia sic ipsi amant loqui, ut cum M. Cato [2], quem etiam Turnebus produxit, *si lienes*, inquit, *turgent*, *& si cor dolet*, *& si jecur*. Sed Latinos *arterias*, pro *arteria aspera* dixisse, prolatis Plinii locis ostenderem, ut puta cum scripsit [3]: mentam *arterias humidas siccare*, *siccas astringere*, nisi idem Turnebus occupasset productis ex Tranquillo [4], & ex eo quem duodecim in versibus quater sic locutum animadverti, Auctore ad Herennium [5] hisce: *astante Phonasco, qui moneret, parceret arteriis*: & *ictus fit*, *& vulnerantur arteriæ acutæ atque attenuatæ nimis acclamatione*. Gravitudo autem idem, opinor, Vitruvio fuit quod gravedo, qui pariter cum acredinem fortasse & salsedinem dicere potuisset, maluisse videtur dicere [6] *acritudinem*, & [7] *salsitudinem*, quorum hoc deinde Plinio in isto ipso capite quo de menta verba fecit, illud vero placuit A. Gellio eo in loco quem mox producemus. Porro gravedinem non modo absolute dictam invenio, ut apud Celsum, [8] atque adeo apud optimos Scriptores latinos, verum etiam *gravedinem capitis*, *gravedines oris*, *gravedinem ventris* apud Marcellum [9] quidem, & iis in locis ubi nonnunquam sensum potius, ut fere apud Aurelianum [10], ponderis cujusdam significare videatur, non tamen semper; ut mirum admodum non esset, si arteriarum quoque gravitudinem, id est asperæ arteriæ gravedinem Vitruvius scripsisset.

VI. Quod si hac sententia non scripsit; alterutrum relinquitur, ut aut alia scripserit, aut aliam vocem. Quanam autem alia gravitudinem significatione dixerit, quam gravitatis? Hoc enim licuisse indicat A. Gellius [11].

Sicut,

[1] Adversar. l. 10. c. 19. [2] De Re Rust. c. 157. n. 7. [3] Nat. Hist. l. 20. c. 14. [4] In Neron. c. 25. [5] L. 3. [6] L. 8. c. 3. [7] L. 1. c. 5. [8] De Medicina l. 4. c. 2. n. 4. & alibi. [9] De Medicam. c. 1. 14. & 16. [10] Acutor. Morb. l. 2. c. 24. l. 3. c. 20. & Chronicor. l 2. c. 14. l. 5. c. 10. [11] Noct. Attic. l. 13. c. 3.

Sicut, inquit, *nihil quicquam intereſt*, *ſuavitudo dicas*, *an ſuavitas*, *ſanctitudo*, *an ſanctitas*, *acerbitudo*, *an acerbitas*, *acritudo*, *an* (*quod Accius in Neoptolemo ſcripſit*) *acritas*: *ita nihil rationis dici poteſt*, *qui neceſſitudo & neceſſitas ſeparentur*. Et ſane Apicius [1] *gravitudinem* dixiſſe videtur pro *gravitate*, cum rationem docuit qua *ſine ructu*, *& gravitudine teneriores ſentiantur* cucumeres, qui aliter, ut Plinius [2] ait, *vivunt hauſti in ſtomacho in poſterum diem*, *nec perfici queunt*. Attamen ut perſæpe de ſtomachi, aut capitis, interdum vero & de pectoris, ſive pulmonum gravitate ægrotantes queri audias; ita aut perraro, aut nunquam audies, legeſve de ipſius arteriæ aſperæ gravitate querentes. Quid, inquiet aliquis, ſi totius corporis gravitatem intelligamus? Minime id vero. Hæc enim inter ſigna potius futuræ ægrotationis a Medicis, & nominatim a Galeno [3], quam inter ægrotationes ipſa numeratur: aut ſi ægrotatio eſt; non ita diuturna eſt, nec difficilis curatu: denique a Galeno eodem [4] inter eas corporis affectiones refertur quæ vacuatione indigent. Vitruvius autem, ut ſupra memoratum eſt, ſermonem iſtic habet de morbis qui & *difficulter*, nec *detractionibus*, *ſed adjectionibus curantur*. Huc illud accedit quod ſi *gravitudo* pro totius corporis gravitate accipiatur; non amplius apparet, quid voce illa proxima faciamus *arteriace*, aut *arteriarum*.

VII. Igitur ad illud alterum redeundum eſt, ut quæramus, num forte non *gravitudo*, ſed vox alia quæpiam a Vitruvio poſita ſit, quam librarii depravarint. Petrus Victorius [5] cum *gravidinoſos* pro *gravedinoſos* apud Nonium, ut etiam in ſcriptis libris melioribus M. Tullii, in Catulli autem, *gravido* pro *gravedo* animadvertiſſet; *videtur*, inquit, *gravido dicta eſſe*, *ut libido*, *formido*, *cupido*. Quod ſi ita eſt, ſique etiam Vitruvius non *gravedo*, ſcripſit, ſed *gravido*; intelligis, quam proclive librariis fuerit, quid *gravido* eſſet, non aſſequentibus, reponere *gravitudo*.

VIII. Aut ſi neque hoc, neque omnino id totum placet *gravedo arteriarum*; videamus tandem, an ex iſta codicum, primæque editionis ſcriptura: *hæc*: *gravitudo arteriacæ*, aut *arteriarum*, extundi aliquid poſſit quod minus diſpliceat. Quid igitur, ſi ita legamus: *hæc*: *raucitudo arteriæ*, aut *arteriarum*? Quid, ſi: *hæc*: *ravitudo*, nulla propemodum ſcripturæ mutatione, eademque tamen ſententia. *Ravim* enim, ut Feſtus [6] eſt auctor, *dicebant pro raucitate*, *unde & verbum ravio*: quo Plautus in *Pœnulo* [7] uſus eſt: & *ravus* etiam, ut Barthius [8] in Sidonio interpretatur *ravos cantus*. Idem Barthius in Eligii verbis: *linguam meam taviditatis ligatam nexibus abſolvet*, legendum conjiciebat *raviditatis*: quanquam verum fortaſſe fuit

tardi-

[1] De Re Culin. l. 3. c. 4. [2] Nat. Hiſt. l. 19. c. 5. [3] Art. Medicin. c. 82. [4] De curandi rat. per ſangu. miſſ. c. 4. [5] Var. Lect. l. 4. c. 8. [6] De verbor. veter. ſignific. l. 16. [7] Act. 3. Sc. 5. [8] Adverſar. l. 29. c. 4.

tarditatis, præſertim cum illa antecedant: *more infantium balbutientium quaſi imperfecta verba formare*. Itaque, ut ad propoſitum redeam, *ravitudo arteriæ* idem Vitruvio eſſet quòd Scribonio [1] *raucitas arteriæ*; ſi modo illam vocem *ravitudo* probare auderes ſine idonei Scriptoris auctoritate: quanquam ut *mollire* habemus, & *mollitudo*: *parire* (nam & ſic Veteres, atque in iis Ennius, declinabant [2]) & *paritudo* ſic non eſt adeo fortaſſe abſonum, ut cum Plautinum verbum extet *ravire*, *ravitudo* quoque dici potuiſſe videatur: aut ſiquis malit, derivari a *molli mollitudinem*, non ſecus atque a *gravi gravitudinem*, vel certe ab *ampli amplitudinem*, a *magni magnitudinem*; idem pariter ab *ravi* poterit *ravitudinem* derivare.

VIIII. Sed dum tibi, Vir Doctiſſime, obſequi ſtudeo, jam ſatis pro mediocritate hac mea in omnem partem videor propoſitum Vitruvii locum verſaſſe. Tu ſingula acerrimo examinabis judicio tuo. Ego, ſiquid forte in his inveneris quod non omnino diſpliceat, gaudebo. Vale, & me, ut amas, ama.

D. Kalendis Sextil. CIϽ IϽCC XXXVII. ex Foro Livii.

[1] Compoſ. Med. 74.

[2] Apud Priſcian. de octo partib. orat. L. 10.

FINIS.

M. VITRU-

M. VITRVVII POLLIONIS VITA

CONSCRIPTA AB

BERNARDINO BALDO

VRBINATE.

CVM ANNOTATIONIBVS

IOANNIS POLENI.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
VITAE VITRVVII
EDITIONEM
PRAEFATIO.

VLIELMVS Philander ſuis Annotationibus (editis an. 1544.) in decem Vitruvii Libros de Architectura, præpoſuit *Vitruvii Vitam*, *quam ex ipſo opere collegerat*; eandemque paullo auctiorem iterum edidit (anno 1552.) una cum Vitruvii Libris. In hac, nonnullis animadverſionibus adductis, ut refelleret Alciatum, paucisque ex ipſo Vitruvio deſumtis notitiis, contentus fuit Philander.

Iejune tamen magis, quam Philander, Vitruvii vitam conſcripſit Daniel Barbarus. Ea legitur in Italicis Librorum Vitruvii Editionibus, quæ ſtudio & cura ejuſdem Barbari (an. 1556. & an. 1567.) lucem adſpexere: in Latina vero (hæc ſemel prodiit an. 1567.) editione deſideratur.

M. Vitruvii Pollionis Architecti Vita, Bernardino Baldo Vrbinate Auctore, edita eſt (an. 1612.) ad calcem Operis alterius, cui Baldus *de Verborum Vitruvianorum Significatione*, titulum fecerat. In exordio autem (quod vitæ huic præpoſuit) Vitruvii *vitam*, ait Baldus, *quod a nemine ante nos pro dignitate eſt factum, ſcribere aggredimur*. Ego vero, num ſatis pro dignitate fecerint qui Baldum præceſſerunt, non inquiram: dicam tamen, Baldum certe diligentius & copioſius in ea conſcribenda vita eſſe verſatum.

At nihil novi, nec omnia, quæ ab aliis jam tradita fuerant, habet in Vitruvii Vita, quam in *Tractatus de Virili AEtate Linguæ Latinæ Parte altera* (edit. 1730. pag. 295.) protulit Cl. Io. Nicolaus Funccius.

Ornatiſſime vero de Vitruvii Vita in eximio Opere, quod inſcribitur, *Verona Illuſtrata* (*Parte ſeconda*, edit. 1731. fol. pag. 11.) ſcripſit vir, ut nobilitate, ſic eruditione in plurimis diſciplinarum generibus inſignis, ac celeberrimus, Scipio Marchio Maffejus. Quæ tamen attulit, ad conjecturas de patria Vitruvii præſertim pertinent, ut propoſitum ejus plane ferebat.

Vitruvii Vitam ſcripſit etiam Abb. Ioannes Amicus in Libro, cui titulus eſt: *L'Architetto Prattico* (edito Panormi, 1726. pag. 103.) ſed ex hac nullum omnino fructum percipere potui.

Hactenus autem recensitos aliorum de Vitruvii Vita commentarios, nec non complures observationes ad rem eamdem spectantes, mihi comparaveram; ut possem, ejusmodi collectionis ope, Vitam eandem de integro concinnare. Sed collectionem ipsam perpendenti mihi diligentius, visum est conducibilius futurum, si uterer Vita illa jam a Baldo exarata, eidemque in modum Annotationum subjicerem quæcumque ego collegeram, aut ab illo prætermissa, aut post illius ætatem animadversa. Facile enim comperi, ab Annotationibus quæ Vitis ipsis subjiciuntur (quemadmodum, inter ceteros, fecit eruditissimus Petrus Baylius) perspicuitatem quandam progigni: cum in plures veluti distinctas partes narrationes & observationes discernuntur; atque adeo explicatiores redduntur, facilioresque.

Et rationem hanc persecutus sum eo libentius, quod compereram, res quasdam in Vita Vitruvii vel positas, vel annotatas, inservire quoque posse & titulo, & locis nonnullis Librorum Vitruvii, illustrandis: quamobrem operam dedi, ut rebus iisdem (ubi res postularet) modo faciliore uti possem.

M. VI.

M. VITRVVII POLLIONIS
VITA

OMNES fere artes natura ita constitutas esse scimus, ut non satis commode tractari valeant, si qui in illis versantur, ingenio pariter & manu non fuerint exercitati. Etenim contemplatio, quam θεωρίαν Græci appellant, oculus quidam est, πρᾶξις vero, hoc est ipsa operatio, manus sibi locum atque officium vendicat. Quamobrem is, meo judicio, qui sola meditatione fretus, operationem negligit, non inepte cuipiam componi posset, qui visu pollens, mancus esset & scævus. Is vero qui usu tantum præstat, ei qui oculis captus, manus ipsas haberet incolumes. Itaque ut in homine ad perfectam integritatem oculos pariter atque manus requirimus, ita in absoluto artifice contemplationem & operationem æque desideramus. Hinc fit, ut [1] Vitruvium ab iis architectis sejungamus, qui ab optimis artibus & scientiis imparati, nobilissimis architecturæ studiis, illotis ut ajunt manibus pedibusque, tanquam profani, temere ultro se ingerunt. Ipse enim omnibus armis ornatus, militiæ huic nomen dedit, quare fit, ut ei, licet architecto, locum non immerito inter Mathematicos & Geometras ipsos decernamus. Hujus vitam, quod [2] a nemine ante nos pro dignitate est factum, scribere aggredimur, tametsi rerum obscuritate, veterum scriptorum de eo pertinaci quodam silentio, & suimet de se ipso in dicendo sobrietate & modestia, prope ab incepto deterreamur. Principio quod ad ejus patriam pertinet, non modo, uti de

1 VITRVVIVM] In *Vita Vitruvii* Philander, hunc Vitruvium nostrum, ait, *reperi ab aliquo Veturii Ruffi nomine ad testimonium vocatum. Aliquis* autem ille, indicatus a Philandro, facile fuit Ianus Parrhasius (qui, annis triginta quinque, antequam Philander in lucem prodiret, natus est) Caspar enim Barthius in *Adversariis* (pag. 20.) postquam Vitruvium nostrum nominavit, subdit: *Veturrium Rufum eundem appellat Ianus Parrhasius ad Claudianum*. Error haud dubie ortus est ex eo, quod Parrhasius confudit *Vitruvii* nostri nomen cum nomine alius *Vitruvii* (quod depravatum legit aliquo in Codice) *Rufi*, cujus *Excerpta* edidit Andreas Schottus, sed hunc *Rufum*, diversum esse, recentioremque, nemo sane, qui inspiciat *Excerpta* illa, dubitabit. In nonnullis Codicibus, & in principe Editione, legitur *Victruvii* (C ante T perperam, ut quibusdam aliis in vocibus, posita) nobis tamen *Vitruvii* nomen, sine littera C, esse scribendum, plane persuaserunt Codices alii, atque etiam antiquæ Inscriptiones, quæ infra proferentur.

2 A NEMINE ANTE NOS PRO DIGNITATE] Ante Baldum, Vitruvii Vitam scripserant Gulielmus Philander, & Daniel Barbarus, ut alias scripsimus.

Homero legimus, in dubium vertitur, ſed prorſus ignoratur. 3 Quidam, eo fortaſſe quod Romæ vitam duxerit, Romanum putarunt, qui tamen, utpote nulla probabili ratione, veteriſve ſcriptoris auctoritate fulti, merito rejiciuntur. 4 Sunt nonnulli qui Veronenſem volunt, eo ducti argumento, quod in veteri ejuſdem urbis fornice hæc inſcriptio legatur:

L. VITRVVIVS L. L. CERDO
ARCHITECTVS.

Inter illos qui præcipue in hanc ſententiam tranſierunt, fuit egregius, citra controverſiam, vir, multiplicisque eruditionis laude inſignis, Andreas Alciatus I. V. C. Cujus rei non modo locupletem habemus teſtem Guilielmum Philandrum, ſed & ea fidem faciunt, quæ idemmet Alciatus in commentarios conjecit, quos eruditiſſimos edidit in Pandectas; ibi enim aſſeve-

3 QVIDAM, EO FORTASSE QVOD ROMAE VITAM DVXERIT, ROMANVM PVTARVNT] Hic Baldus facile Cæſarem Cæſarianum reſpexit, qui (pag. CXXXVI. ſuis illis aſperis verbis) ſcripſerat hæc: *In libro tertio; ubi de frontibus Aedium* (Vitruvius) *ait: hujus exemplar Romæ nullum habemus: lui eſſerli connumerato con li Citadini Romani: che ſi ei fuſſe ſtato externo haveria dicto; nullum habetis, non autem habemus. Ancora in lo quinto prohœmio parendoli volere uſare beneficio alo Romano populo dice: non minus cum animadvertiſſem diſtentam occupationibus civitatem publicis & privatis negociis* &c. *Queſto era ſigno che lamava la ſua patria.* Sed ingenue dicam, mihi (ut jam olim Baldo) plane videri, ex locis illis a Cæſariano prolatis indicari quidem, Vitruvium (cum ſcriberet) fuiſſe Romæ, nequaquam vero demonſtrari, eum fuiſſe Romanum.

4 SVNT NONNVLLI QVI VERONENSEM VOLVNT] Quinam fuerint illi *nonnulli*, quorum nomina ſilentio preſſit Baldus, ego quidem hic non inquiram; cum probabiliora omnia argumenta, ad aſſerendum Veronenſibus Vitruvium, & invenerit, & optimo in lumine nuper collocaverit, Summus Vir Scipio Marchio Maffejus. Vitruvium autem noſtrum Veronenſem fuiſſe, veriſimile fieri, ait vir Cel. (in Opere, cui titulus: *Verona Illuſtrata*: edit. 1732. fol. *Parte Seconda*. pag. 11.) primum ex obſervatione quadam Torelli Sarayne ſcribentis, veterem hanc patriæ Vitruvii notitiam inveterato Veronenſium conſenſu quodammodo eſſe firmatam. Tum oſtendit, Inſcriptionem illam *L. Vitruvii Cerdonis* antiquam ſinceramque eſſe: ingenue tamen fatetur erraviſſe Alciatum, cui placuerat, *Cerdonem* illum fuiſſe *Vitruvium* ipſum de Architectura ſcriptorem; at plane indicat, rationi conſonum eſſe, *Cerdonem* illum fuiſſe Veronenſem, & *Vitruviorum* familiam Veronæ exſtitiſſe. Addit etiam, a Lampridio *Vitruvium* quemdam *Secundum* nominari, qui cognomen hoc fortaſſe ex conjunctione cum Veronenſibus *Secundis* aſſumpſerit. Concludit, eum non ſine credibili aliqua ratione judicaturum, qui judicet, *Cerdonem* illum, *Vitruvii* noſtri (cui *L.* prænomen tribuit) fuiſſe libertum diſcipulumque: quin, ſcribit, coniicere etiam poſſumus, eum liberti libertum, ac diſcipuli fuiſſe diſcipulum. Atque animadvertit, ſcrupulum nobis non eſſe iniiciendum propter denticulos, quos junior ille in Veronenſi Arcu ſub mutulis (contra ac ferunt Vitruvii ſenioris præcepta) collocavit: ab magiſtrorum enim præceptis diſcipuli ſæpe recedunt. Demum probat, opinionem hanc, qua *Vitruvium* inter Veronenſes Scriptores recenſendum eſſe fertur, credibiliorem reddi ab ſtudio Architecturæ, & ab illuſtribus ædificiis, quæ Veronæ priſcis temporibus exſtitiſſe (nonnullis etiam ad hanc diem ſuperſtitibus) dubitari non poteſt.

asseveranter pronunciavit, [5] Vitruvianæ architecturæ epigraphen ita esse restituendam. L. VITRVVII PELLIONIS. Refellit hunc Philander, [6] primo, quod

[5] VITRVVIANAE ARCHITECTVRAE EPIGRAPHEN ITA ESSE RESTITVENDAM. L. VITRVVII PELLIONIS.] Vt quæstio hæc clarior fiat, Alciati locum ab Philandro, & a Baldo indicatum, lubet integrum subjicere. Alciatus itaque (in Parerg. Iuris Lib. VIII. c. 5. quod est in ejus Operum Tom. IIII. pag. 484.) cum nominasset *L. Vitruvium Pellionem*, tum subdit; *Sane quod Vitruvium appellavi Pellionem, cum vulgati Codices habeant Pollionem, non absque caussa a me factum est. Exstat adhuc Veronæ antiquissimus lapis hac inscriptione. L. VITRVVIVS. L. L. CERDO ARCHITECTVS. Idem autem est Cerdo, quod Pellio. Plaut. Mænech.* (Act. II. Sc. III. ver. 53.)

Quasi si suppellex pellionis palus palo proxim'st.

[6] PRIMO, QVOD IN OMNIBVS EXEMPLARIBVS M. NON L.] Vt asseverat Philander, cui certe adstipulari videtur Baldus, ita etiam asseverat Ger. Io. Vossius *de Scientiis Mathematicis* (edit. anno 1660. pag. 292.) scribit enim: *qui* (Vitruvius) *pro Marco Lucius vocatur in Editione Florentina anni* 1496. *sed Manuscriptis prope omnibus reclamantibus*. At equidem miror (ne dicam mihi non persuaderi) quod illi in tam multis exemplaribus, sive manuscriptis *Marcum* invenerint, cum ego plane compererim prænomen Vitruvii aut desiderari in manu scriptis Codicibus, aut subobscure indicari. Paullo autem infra quid in Codicibus repererim, exponam. Hic vero animadvertam, Cæsarem Cæsarianum, qui viderat Iocundi Editionem, in qua legitur *M. Vitruv.* scribere tamen maluisse *L. Vitruv.* ac (pag. CXXXVI.) se *Lucium* reperisse in antiquis Codicibus, esse testatum.

Porro Editio princeps, & Editiones an. 1496. an. 1497. & an. 1521. habent L. In Editionibus vero Italicis an. 1524. & 1535. inepte utrumque prænomen conjunctum est: legitur enim *M. L. Vitruvio*. Editiones reliquæ habent M. quod prænomen primus Iocundus protulit in illa sua, quæ an. 1511. prodiit, Editione.

In plerisque autem Codicibus notitias Prænominis Vitruvii diligenter aut perquisivi, aut perquiri curavi. In Codicibus tamen pluribus ex iis, quorum copia mihi facta fuit, aut quorum Variantes Lectiones accepi, non L. non M. uno verbo, nullam Prænominis notam inveni.

Ad calcem vero Codicis Bibliothecæ Bononiensis Canonicorum S. Salvatoris, leguntur hæc: *L. Vitruvii Liber Decimus explicit. Hæ litteræ sunt incisæ in quodam vetustissimo pariete Veronæ. L. VITRVVIVS L. L. CERDO ARCHITECTVS*: Et hæc eadem exstant ad calcem Codicis Bibliothecæ Ambrosianæ Mediolanensis. Quamobrem forsan licet suspicari, L. prænomen ex Inscriptione illa Veronensi fuisse desumtum.

At in perantiquo Codice Vaticano, qui fuit Christinæ Reginæ Svecorum Liber Quintus inscribitur ita, ⱭⱮ *Vitruvii liber quintus*. Quæ nota pro implicatione veluti quadam, sive nexu litterarum M & A, ut significaretur MA, hoc est Marcus, sumi posset (ut etiam Ā pro TA a doctis accipitur) & conjectura hæc, quæ firmari posset, si opus esset, exemplis, potior visa est. Illa tamen nota etiam pro simplici A posse modo aliquo reputari, non negaverim. Quin hic illud prætermittendum minime est, quod in Xicconis Polentoni *de Illustr. Script. Lat. Linguæ* duobus Codicibus (altero Cel. I. E. Kappii, altero Ambrosianæ Bibliothecæ) ubi Xicco de Vitruvio agit, legitur *A. Vitruvius*.

Lucio ne igitur, an *Marco*, an *Aulo* prænomen fuit Vitruvio nostro? Fateor, mihi in prima Librorum Vitruvii littera scribenda statim hæsisse aquam: nec tamen melius facere me posse credidisse, quam si dubitationum mearum (ut hactenus feci) caussas exponerem; tum vero probabilitatis (ut ita dicam) regulas persequerer, animadvertens in marmoribus reperiri M. pluries, quam L. atque adeo prænomen *Marcum*, ob eam probabilitatem, ob auctoritatem consentientium, Philandri, Barbari, & Baldi, & ob Regii Codicis notam illam, retinerem.

quod in omnibus exemplaribus M. non L. & 7 POLLIO, non PELLIO legatur: Deinde, Cerdonem non esse continuo quod Pellionem, quum Cerdo ἀπὸ τοῦ κέρδους, hoc est a lucro, alter vero a pellibus dicatur. Demum, si idem esse Cerdo & Pollio concederetur, nihil propterea esse architecto cum pellibus commune. Inscriptionem vero illam, hominis non studii esse indicem, & tandem Cerdonis (ut in fornice habetur) non Pellionis appellationem esse restituendam. Postremo ea ratione Alciatum jugulat, quod ille Veronensis architectus, sub mutulis denticulos collocaverit, quæ res uti vitio non carens, a nostro Vitruvio acerrime reprehenditur. Nos, ut opinionem nostram in medium proferamus, architectum illum nostro juniorem, & prorsus ab eo fuisse diversum, duobus argumentis a Philandro prætermissis, necessario fere convincimus. Primo, quod passim inferiores architecti sub mutulis denticulos posuere, ut videre est in fornicibus Titi, Nervæ, Constantini, in porticu ejusdem Nervæ, & Diocletiani thermis, quæ omnia ædificia a posterioris sæculi architectis constructa fuisse palam scimus. Deinde, quod Veronensem illum Cerdonem L. Vitruvii fuisse Libertum apparet, quod vel ex ipsa inscriptione colligitur, in qua, ut visum est, legimus, L. VITRVVIVS L. L. hoc est Lucius Vitruvius Lucii Libertus. Nostrum vero liberum fuisse, & liberaliter educatum, ipsomet teste in progressu eorum, quæ dicturi sumus, lucidius osten-

7 POLLIO, NON PELLIO LEGATVR] In uno, aut altero Codice habetur *Pollio*; in plerisque tamen Codicibus nullum cognomen Vitruvii nomini adjungitur. Sed *Pollio* legitur etiam in principe Editione, & *Pollio* appellatur Vitruvius noster a peranti-quo Auctore Compendii Architecturæ; & Vitruvio cognomen hoc omnes eruditi tribuere. Omnes, inquam, si tamen Andream Alciatum (de quo jam diximus) excipias. Vt illius tamen verba jam attulimus, ita non inutile fortasse erit Philandri sensus, quos exposuit Baldus, hic integros, ipsius Philandri verbis, exhibere. *In* Alciati *sententiam* (scripsit in *Vita Vitruvii* Philander) *ne transeam, multa me movent. Primum, quod in omnibus exemplaribus, præter unum recens scriptum, M. non L. & Pollionem in omnibus non Pellionem legerim. Deinde, quod cerdonem, pace tanti viri dixerim, non esse continuo, quod Pellionem, facile intelligit, cui utriusque vocabuli originis venit in mentem, alterum enim a lucro, id est* ἀπὸ τοῦ κέρδους, *unde lucrionem quoque Latini vocant, a pellibus alterum ductum est. Et si idem sit, quid architecto cum pellibus? Cerdo enim in illa inscriptione hominis non studii est index. Vt si idem credi par fuit, fuerit tamen cerdonis, non pellionis appellatio restituenda. Quin, & quod Vitruvius noster reprehendit, architectus ille sub mutulis (quod vidimus) denticulos collocavit. Itaque vulgatam codicum scriptionem retinentes, diversos esse arbitramur.* Quamobrem duntaxat diversitatem inter *Vitruvium* nostrum & *Vitruvium* illum *Cerdonem*, ea Philandri argumenta demonstrant.

Philippus de Stosch in nitidissimo & pererudito Opere, cui titulum fecit hunc, *Gemmæ Antiquæ Cælatæ*, sua in Præfatione (pag. VIII.) talia habet: *In Ecclesia principe Terracinensi, ubi olim templum Apollinis fuerat, legitur Architecti nomen:*

C. POSTVMIVS C. F.
POLLIO
ARCHITECTVS.

quæ,

ostendemus. Porro quatenus ad nostri architecti patriam spectat, [8] Fundanum, Formaniumve fuisse, conjectura non undequaque spernenda, judicamus. Etenim circa ea loca [9] Vitruviorum familiam antiquis temporibus poten-

quæ, ut ostendunt, alium antiquum Romanum Architectum extitisse cognomento *Pollionem*, ita evincunt, hunc alium ad *Vitruviam* Gentem minime pertinuisse.

8 FVNDANVM, FORMIANVMVE FVISSE, CONIECTVRA NON VNDEQVAQVE SPERNENDA, IVDICAMVS] Huic qualicumque Baldi conjecturæ visa mihi sunt adjungenda quæ scripsit Antonius Panormita (*de Dictis & Factis Alphonsi Regis.* Lib. I. n. 47.) *Allatum est a Cajetanis* (verba sunt Panormitæ) *quibusdam male litteratis M. Tullii sepulcrum exstare adhuc juxta Formias in via Romana vetustis litteris inscriptum. Quod Rex ut primum accepit, lætitia pæne perditus, ire nihil cunctatus est, & sentibus rubisque primo tumulum purgans, mox legere inceptans, non M. Tullii, sed M. Vitruvii epigramma esse comperit.*

AEneas vero Sylvius in Commentario (edito cum Panormitæ opere. 1538.) ad locum illum scripsit hæc: *Neque M. Tullii, neque Vitruvii inhonoratum esse tumulum decuit, cum alter a morte homines tuendo, alter a pluvia scribendo, protexit. Si modo is Vitruvius apud Formias sepultus est, qui de Architectura Librum reliquit.* Et sane dubitare Sylvius poterat, cum Panormita nihil quicquam afferat, quod Vitruvium scriptorem nostrum præcise designet. Præterea vero haudquaquam dissimulabo, monumentum, a Panormita indicatum, illud idem esse potuisse *Vitruvii M. L. Apellæ*, de quo infra dicetur. Nihilo tamen minus probabilitatis regulas persecutus sum, ut superius feci, cum de Vitruvii prænomine agerem; &, postquam diligenter quæsivi rationes, propter quas aut Formianus (sive Fundanus) aut Veronensis reputandus esset Vitruvius illustris noster Architectus, mihi evenit, ut ab marmoribus ad Vitruviorum Familiam pertinentibus, quæ reperta sunt in regionibus illis plura, quam Veronæ, aliquantillo proclivior redditus sim ad reputandum Vitruvium nostrum Fundanum potius, quam Veronensem. Sed satis de hisce conjecturis.

9 VITRVVIORVM FAMILIAM ANTIQVIS TEMPORIBVS POTENTEM ET NVMEROSAM FVISSE, VETVSTI LAPIDES NON OBSCVRE ATTESTANTVR] Nescio qua ratione *numerosam* fuisse *Vitruviorum familiam* ab Inscriptionibus argumentatus sit Baldus; cum non plures quam quattuor, aut quinque, ad Vitruvios pertinentes, Inscriptiones reperiam. Vna est illa Veronensis. Reliquæ omnes non Veronenses, haud tamen multæ.

Porro altera Inscriptio ea est, quæ paullo infra exhibetur ab eodem Baldo: & quæ exstat etiam inter Inscriptiones editas ab I. G. Grævio (1707. Tom. II. pag. MI) apud quem legere est: *Inter Gajetam & Formias, via Appia, littera pulcra pedali.*

EX TESTAMENTO
M. VITRVVII * M. L. APELLAE
A Pighio.

Subditurque nota hæc: * *Leander in Descript. Italiæ pag. 209. habet* MEMPILIAE HER. EN. M. *ita & Villamontius in Itinerario. Baldus in vita Vitruvii hoc modo* MEMPILIS HOC MONVM. H. E. N. S. S. VITRVVII M. L. APRILIS. *Gud.* At certe Gudius non viderat Vitruvii Vitam scriptam a Baldo, in qua Inscriptio proposita legitur omnino ita, ut a nobis in textu ejusdem vitæ iterum est edita. Si modo ab hac diversa fuerit, tertia numeretur illa a Panormita indicata. Quarta vero (in Tomo eodem, pag. DCCC. *Neapoli in S. Stephani.*

D. M.
LIMBRICIAE. THEODORAE. QVAE
VIXIT. AN. XXVIII. M. XI. FEMINAE. INCOMPARABILI VITRVVIVS. APRILIS. CONIVGI
BENEMERENTI. FECIT
Ex Apiano.

Hancque contuli cum Apiani Editione, (an. 1534. pag. CXXIII.) in qua est FOE, non FE; cetera vero consentiunt. Quinta descri-

potentem & numerosam fuisse, vetusti lapides non obscure attestantur; quorum nonnullos, licet perperam exscriptos, refert in Italia sua Leander. Sed & Villamontius Gallus in suo itinerario, emendatius hunc inter ceteros,

M. VITRVVII MEMPILIS HOC MONUMENTVM
HÆR. E. N. S.

In aliis autem frequens repetitio est prænominis M. & Vitruviorum. Hæc nos dicta voluimus, ne hoc prætermisisse, qualecumque sit indicium, antiquitatis & veritatis studioso Lectori videremur. Ceterum, nostrum hunc parentum diligentia, liberaliter & ingenue a prima adolescentia institutum fuisse, ipsemet palam profitetur, in sexti libri procemio his verbis: *Itaque ego maximas infinitasque parentibus ago atque habeo gratias, quod Atheniensium legem probantes, me arte erudiendum curaverunt, & ea quæ non potest esse probata, sine litteratura, encyclioque, doctrinarum omnium disciplina. Cum ergo & parentum cura, & præceptorum doctrinis auctas haberem copias disciplinarum, Philologis & Philotechnis rebus, commentariorumque scripturis me delectatus eas possessiones animo paravi, e quibus hæc est fructuum summa, nullam plus habendi necessitatem, eamque esse proprietatem divitiarum, maxime nihil desiderare.* Honestis igitur parentibus, & honesto loco natum, ex dictis facile colligimus, divitiis autem haud itidem abundasse, sed nec eas magnas avide sibi parare contendisse, imo auream potius

descripta ex Reinesii Syntagmate (edit. 1682. pag. 784.) hujusmodi est:

Q. CISVITIVS. Q. L. PHILOMVSVS.
M. VITRVVIVS. M. L.
VITRVV. CHRESTE.
FRATREM.

Tum Reinesius addit: *Descripsit Leander Albertus in Latio; sed, ut observat Bern. Baldus, perperam.* Et quidem ab Alberto in *Italiæ Descriptione* (edit. 1550. pag. 123.) illa refertur Inscriptio, interpolata nonnullis aliis verbis & notis, quæ tamen ad rem nostram minime pertinent.

Sed, ut *numerosam* fuisse *Vitruviorum familiam* ostenderet, saltem debuisset Baldus alios quosdam Vitruvios recensere. Livius enim (Lib. VIII. c. 19. habet hæc:) *dux etiam Fundanus fuit, Vitruvius Vaccus; vir non domi solum, sed etiam Romæ clarus. ædes fuere in Palatio ejus, quæ Vacci prata, diruto ædificio, publicatoque solo, appellata.* Et AElius Lampridius in Commodo Ant. (Edit. an. 1671. Tom. I. pag. 485.) scribit: *Quare & Paternum, & Iulianum, & Vitruvium Secundum Paterni familiarissimum, qui epistolas Imperatoris curabat, interfecit.* Ad hunc vero locum Is. Casaubonus dubitat, num, pro nomine *Vitruvii* nomen *Victorini* sit reponendum: *An, scribit ille, hic* (Vitruvius) *Victorinus, cujus cædem narrat Dio?* At contra, in *Var. Lectionibus* (pag. 340.) sentit Reinesius; &, editionibus atque Codicibus fidem facientibus, *Vitruvii* nomen retinendum esse facile apparet. Vitruviis hisce addi etiam potest auctor satis antiquus Vitruvius Rufus, alias a nobis nominatus, cujus & Epaphroditi fragmentum opusculi dedit (an. 1615.) And. Schottus; & cujus (inter ceteros) bis mentionem fecit in sua Bibliotheca MSS. Librorum (edit. 1653. pag. 166. & 361.) Ph. Labbeus.

potius mediocritatem adamasse: cum bona fama: quod & [10] ipsemet Augustum alloquens, ingenue protestatur. In Scientiis autem & disciplinis tantum solummodo profecisse, quantum architecto sat esset, nec summam rerum cognitionem procurasse, contra Pythii sententiam, [11] his verbis palam fecit: *Ergo satis abunde videtur fecisse, qui ex singulis doctrinis partes & rationes earum mediocriter habet notas eas, quæ necessariæ sunt ad architecturam, ut si quid de his rebus & artibus judicare & probare opus fuerit, ne deficiatur*. Cujus quidem assertio maximam cum ea habet affinitatem, quam Philosophus in ipso moralium Nicomachiorum vestibulo protulit, nempe, *eruditi esse, eatenus exactam in unoquoque genere explicationem requirere, quatenus pati ipsius rei natura potest*. Itaque ne eum Imperator, quasi in disciplinis leviter versatum, reprehenderet, [12] his verbis occurrit: *Peto a*

X *te*

[10] IPSEMET AVGVSTVM ALLOQVENS] Claudius Perraultius in prima sua admodum longa Adnotatione ad illa, quibus Librum primum Vitruvius exorditur, verba: *Cum divina mens tua & numen, Imperator Cæsar*, non deesse, ait, aliquem reputantem haudquaquam constare cuinam Imperatori Libros suos Vitruvius dedicaverit. Deinde rationem affert; nimirum, quia nulla in veteribus exemplaribus Librorum Vitruvii inscriptio sit, quæ nomen referat Augusti: tum vero affirmat, primum fuisse Philandrum, qui Vitruvii Libros inscripserit ita: *M. Vitruvii Pollionis de Architectura Libri decem ad Cæsarem Augustum*. Sed quidpiam humanum commisit eo loci Perraultius, sive *aliquis* ille; namque in principe editione hæc habetur inscriptio: *L. Victruvii Pollionis ad Cæsarem Augustum de Architectura Liber Primus*. Et ad extremum Codicis, qui nunc Venetiis in Bibliotheca D. Marci asservatur, & pertinuit olim ad Cardinalem Bessarionem (vita functum anno 1472.) leguntur hæc: *Decimus & ultimus Vitruvii Pollionis peritissimi & eloquentissimi Architecti Liber de Architectura ad Cæsarem Augustum fœlicissime exigit*.

In adnotatione autem eadem scribit Perraultius, placere aliquibus, Vitruvium Tito Libros suos nuncupavisse. Vtinam vero illos *aliquos* nominavisset, quorum ego notitiam invenire non potui: nisi forte respexerit ad Th. Reinesium, qui *Var. Lect.* Lib. II. cap. 6. *Mercurialem*, scribit, *qui loco dicto* (locum autem Mercurialis jam attulerat ex ejus *Gymnas*. Lib. I. cap. 8.) *corruptoribus id* (nimirum quod Plinius multa desumserit ex Vitruvio) *ut scilicet Vitruvium Plinio recentiorem esse persuadeat, tribuit, etiam vero similitudo hic destituit*. Sed ego quidem non video qui fieri potuerit, ut Reinesius, vir ceteroquin doctus, & eruditus, tam longe a veritate aberraverit; neque animadverterit, citatum illud caput a Mercuriali inchoari verbis hisce: *Vitruvium, qui Augusti Cæsaris ætate floruit* &c. Itane igitur *Mercurialis Vitruvium Plinio recentiorem* esse persuadere conabatur?

Vt vero Claudius evincat, Plinio recentiorem non fuisse Vitruvium, neque Libros suos Tito inscripsisse; notat, in ejus scriptis asperitatem quamdam, quæ inerat linguæ latinæ ante Augusti tempora, reperiri potius, quam corruptionem illam inductam in linguam eandem post Augusti ætatem: atque etiam animadvertit, nullam a Vitruvio fieri mentionem Theatri Marcelli, Amphitheatri Flavii, aliorumque ædificiorum, quæ Titi tempore debuissent nominari.

Sed, cum perexigui, aut nullius quidem momenti, videantur esse rationes, quæ proposita in adnotatione indicantur, ut in dubium revocetur, num Augusto Libros suos inscripserit Vitruvius; plane existimo (veteri communique permanens in sententia) Augustum fuisse *Imperatorem* illum *Cæsarem*, cui Vitruvius suum de Architectura opus nuncupavit.

[11] HIS VERBIS PALAM FECIT] Libro primo, capite primo.

[12] HIS VERBIS OCCVRRIT] ibidem.

te Cæsar, & ab aliis qui mea volumina sunt lecturi, ut si quid parum ad artis Grammaticæ regulam fuerit explicatum, ignoscatur. Namque non uti summus Philosophus, nec Rhetor disertus, nec Grammaticus summis rationibus artis exercitatus, sed ut architectus his literis imbutus, hæc nisus sum scribere. Hæc ille, qui licet hæc modeste protulerit, & omni jactantia procul, eruditissimum nihilominus fuisse hominem, & Græci sermonis gnarum, scripta ejus, & res ipsæ, de quibus agit, copiose testantur. Moribus demum fuisse candidissimis, & apprime ingenuis, ex iis (quasi e quadam ad vivum animi ejus expressa imagine) facile elicitur, quæ moratissima, & quolibet Philosopho digna, librorum suorum præfationibus interseruit. [13] Hæc autem quatenus ad mores. Porro eundem scientiam illam, quæ de natura agit, degustasse, ex scriptis ejus palam cognoscitur. Sæpe enim Physicas movens quæstiones, eas solvere conatur, quamquam id haud pari felicitate. Neque enim ex optimis fontibus principia & scientiam ipsam hauserat, quod ævi potius illius, quam suo factum vitio, ille fateatur necesse est, qui novit illos etiam, qui tunc serio ea studia tractabant, libentius Epicuri dogmata, & Platonis delitias, quam Aristotelis Peripateticorum principis, & verioris solidiorisque Philosophiæ assertoris, doctrinam adamasse. Disserit autem de aere, de ventis & aquis, item de plantis, de terrarum ac fossilium naturis, de quibus omnibus arrepta e dicendis & docendis occasione, longissimas persæpe disputationes texit, quibus in rebus cum sit admodum frequens, nec sine acumine & solertia, argumentari facile est, non quidem ingenium illi, sed potius ingenii culturam defuisse. Nos autem, ne immerito eum Epicuri dogmatum fuisse imitatorem, dixisse, eique indebite hanc veluti notam quandam inussisse videamur, ea quæ secundo secundi libri capite professus est, in medium afferemus; ibi enim, Thaletis & Heracliti relatis opinionibus, de rerum principiis, ita scribit: *Democritus, quique eum secutus est Epicurus, atomos quas nostri insecabilia corpora, nonnulli individua vocitaverunt. Pythagoreorum vero disciplina adjecit ad aquam, & ignem, & aerem, & ter-*

13 HAEC AVTEM QVATENVS AD MORES] Dum ageret de Vitruvii moribus, non debuisset profecto Baldus prætermittere ea, quæ de moribus Architecto convenientibus præscripsit Vitruvius (Lib. I. cap. 1.) suos enim, in quibus se exercuerit, mores eum ibi descripsisse, credibile est. *Philosophia* vero (Vitruvii verba sunt) *perficit Architectum animo magno, & uti non sit arrogans, sed potius facilis, æquus, & fidelis sine avaritia, quod est maximum. Nullum enim opus vere sine fide & castitate fieri potest. Ne sit cupidus, neque in muneribus accipiendis animum habeat occupatum, sed cum gravitate suam tueatur dignitatem, bonam famam habendo. Hæc enim philosophia præscribit.* Hactenus Vitruvius, *quem videri, singula pene verba mutuatum fuisse ab Exodo* scripsit in Tomi II. Parte II. *de Postrema Ezechielis Visione* (pag. 44.) Io. Bapt. Villalpandus. Cujus opinationem circa Vitruvii doctrinam, alia in Adnotatione, infra planius exponam.

terrenum. Ergo Democritus, etsi non proprie, res nominavit, sed tantum indivisa corpora proposuit; ideo ea ipsa dixisse videtur, quod ea cum sunt disjuncta, nec leguntur, nec internecionem recipiunt, sed sempiterno ævo perpetuo infinitam retinent soliditatem. Ex his ergo congruentibus, cum res omnes coire, nascique videantur, & hæc in infinitis generibus rerum natura essent disparata, putavi oportere de varietatibus & discriminibus usus earum, quasque habent in ædificiis qualitates, exponere. Hactenus ille, qui eodem l. c. 1. de priscorum hominum vita, & de initiis humanitatis atque tectorum, & incrementis eorum scribens, omnia fere mutuatus est ab iis, quæ facunde expressit Lucretius l. quinto. Epicureum igitur fuisse, in his saltem quæ ad rerum naturam atque principiorum constitutionem pertinent, non est obscurum. Verum enimvero moribus fuisse candidis, &, ut Ethnicum, satis pium, nec numinum e cœlo deturbatorem cum Epicuro & Lucretio, satis patet ex iis, quæ de templis, de Diis, deque honore debito illis deferendo, scriptis suis interseruit. Militasse porro, & in castris Iulii Cæsaris fuisse, inde cognoscimus, quod l. 8. c. 4. de proprietatibus nonnullorum fontium differens, affirmat, C. Iulium Masinissæ filium, qui cum Cæsare militavit, ipsius Vitruvii hospitio fuisse usum, unde illud quoque facile argumentari licet, nostrum hunc architectum in exercitu non fuisse obscurum, qui [14] insignem virum, nempe Masinissæ Filium, [15] habuerit contubernalem. Cæsari autem ob rei ædificatoriæ peritiam fuisse notum, ipsemet in procemio primi libri ad Augustum scribens, protestatur. Quo quidem Cæsare de medio sublato, & Augusto summo rerum imperio potito, eidem a Sorore Octavia commendatus fuit. Verum cum duas ejusdem nominis sorores habuerit Augustus, majorem alteram Ancharíæ, minoremque alteram Attiæ filiam, merito dubitari posset, utra earum commendationis illi beneficium impertiverit. [16] Majorem

fuisse

[14] INSIGNEM VIRUM, NEMPE MASINISSAE FILIUM] Quærit, subtiliter quidem, Perraultius (in Adnotat. ad citatum cap. 4. Lib. VIII.) quinam fuerit *Masinissa ille C. Iulii* pater; tum vero credibile ait, eum fuisse regem *Masinissam* Romanorum amicum, qui cum Scipione Africano militavit. At hoc loco hujusmodi quæstionem (de qua alias agi poterit opportunius) non attingam: cum enim Vitruvius, postquam nominaverat *C. Iulium*, scripserit, *cujus erant totius oppidi agrorum possessiones;* hisce verbis satis indicavit illum *C. Iulium* insignem virum fuisse.

[15] HABUERIT CONTUBERNALEM] Vitruvius vero (ut superius etiam exscripserat Baldus) habet: *is hospitio meo est usus*. Sed verba hæc indicavisse sufficiet; pluribus enim agendum hic non est de differentia inter contubernalem & hospitem.

[16] MAIOREM FUISSE DOCET AENEAS VICUS PARMENSIS] Miror, Baldo dubitationem ademptam fuisse asseveratione illa Vici, qui tamen neque ullum testimonium, neque rationem ullam adduxerat. Notandum itaque est, Vicum Octaviæ Majoris vitam in Italico suo Libro, cui titulum fecit: *Le Imagini delle Donne Auguste* (edit. 1557.) scripsisse, sed ibi nihil quicquam de Vitruvio nostro commemorasse. At cum

ejus-

fuisse docet AEneas Vicus Parmensis in libro Augustarum, ubi de ea loquitur, ita scribens: *Quinetiam inter Augusti familiares peritissimum illum architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in castris Cæsaris, quod ex commendatitiis ejus literis effectum est*. Hæc AEneas. Cæterum non modo eum Augustus in clientelam suscepit, & amplum eidem quoad viveret stipendium assignavit, sed machinis quoque bellicis præfecit, quod & ipse [17] his verbis reliquit attestatum. *Itaque cum M. Aurelio, & Pub. Minidio, & Cn. Cornelio ad apparationem ballistarum, & scorpionum, reliquorumque tormentorum refectionem fui præsto, & cum eis* [18] *commoda accepi, quæ cum primo mihi tribuisti, recognitionem per sororis commendationem servasti &c.* Marcum porro illum Aurelium, ni conjectura decipimur, M. illius Aurelii Cottæ patrem fuisse, credimus, qui sub Tiberio una cum M. Valerio Messalla consulatum gessit. In fastis siquidem consularibus M. fil. dicitur, & M. nepos. Cneum vero Cornelium eum esse, qui Augusto imperante, fuit Augur, vel Cornelium illum Cinnam, qui sub eodem Imp. Consul fuit cum Valerio Messalla Voluso. Quicquid autem sit de istis, illud exploratissimum est, machinarum bellicarum præfectos eo sæculo, uti etiam nostro, magnæ semper, sed in castris præcipue, existimationis fuisse. Porro ejuscemodi machinarum in bello curam gessisse, videtur non obscure decerpi ex iis, quæ refert l. 10. c. 16. ubi de ballistarum rationibus ita

ejusdem *Octaviæ Majoris*, *Sororis Augusti* vitam iterum protulisset in Libro illo Latine reddito (edit. 1558. pag. 22.) ea addidit, quæ Baldus descripsit, non tamen integra; nam, præter ea, quædam alia scripsit Vicus: quamobrem hujus locum integrum subjicimus, est autem hic: *quin etiam inter Augusti familiares peritissimum illum Architectum Vitruvium collocavit, qui prius fuerat in Castris Cæsaris, quod ex commendatitiis ejus* (Octaviæ Majoris) *litteris effectum est*: quarum *etiam gratia ille omnibus machinis, bellicisque instrumentis fuit præfectus, unde maxima commoda reportavit, velut idem memoriæ prodidit in suo ad Augustum proœmio*.

At ex citato illo Vitruvii *proœmio* nec illud liquet, quod Octavia litteris usa fuerit, ut faveret Vitruvio; nec quod ob Octaviæ litteras ille *omnibus machinis, bellicisque instrumentis fuerit præfectus*. Ceterum fautricem illam Vitruvii fuisse *Majorem Octaviam* credibile mihi quoque fit, non ex Vici auctoritate, sed ex eo, quod illa apud fratrem suum] Cæsarem Octavianum valuerit plurimum.

17 HIS VERBIS RELIQVIT ATTESTATVM] In citato Libri primi Proœmio.

18 COMMODA ACCEPI, QVAE CVM PRIMO MIHI TRIBVISTI, RECOGNITIONEM PER SORORIS COMMENDATIONEM SERVASTI] Andreas Alciatus in *Parerg. Iuris* (ejus *Operum* Tom. IIII. edit. 1582. pag. 484.) postquam statuerat, in jure Militiam non admodum differre ab his, *quæ Officia in Pontificia Aula Romæ dicuntur, venumque eunt, ut certum reditum emptores inde percipiant*: tum addit: *Ceterum non admodum a Militiis differebant etiam hi reditus, qui in jure nostro Panes civiles vocabantur*: deinde subdit: *Scribit L. Vitruvius Pollio commendatione Octaviæ sibi a Cæsare Augusto recognitionem commodorum indultam, ut amplius paupertatem timere non posset. Opinor, panes illi civiles donec viveret concessos: quod & indulsisse eundem Imperatorem P. Vergilio certum est*: atque ad hunc locum etiam notat, AElium Donatum, qui Vergilii vitam scripsit, studiosis fucum fecisse dum asseruit, eos veros Panes fuisse.

ita scribit: *Itaque, ut etiam qui Geometriæ, Arithmeticæque rationes non noverint, habeant expeditum, ne in periculo bellico cogitationibus detineantur, quæ ipse faciendo certa cognovi, quæque in parte accepi a præceptoribus, finita exponam.* Verum ut in bello machinis, ita [19] pacis tempore publicis ædificiis construendis præpositus fuit, inter quæ nobilis illa adnumeratur Basilica, quam in Col. Iulia Fanestri, ut ipse refert l. 5. c. 1. collocavit, curavitque faciendam. [20] Quos præceptores habuerit, nec ipse docet, nec ab

[19] PACIS TEMPORE PVBLICIS AEDIFICIIS CONSTRVENDIS PRAEPOSITVS FVIT] Nuspiam suis in Libris Vitruvius, se vel ab Rep. vel ab Cæsaribus ædificiis publicis præfectum fuisse indicavit: ac unius duntaxat, quod ipse architectatus fuerit, ædificii mentionem fecit. Non defuere tamen qui Vitruvio illustre aliud ædificium tribuerint, ut animadverterunt Philander, & Donatus. Hic (Lib. III. cap. 8. *de Vrbe Roma*) ubi de Marcelli Theatro agit; *ejus*, scribit, *architectum plerique Vitruvium faciunt: negat Philander ejus interpres, quod* Theatri illius architectus *peccasse videatur in Doricæ coronæ partibus concinnandis*. Philander autem de Theatro illo verba fecit in Adnotationibus suis ad Vitruvii Libri primi caput secundum.

Hoc autem loco addam, a Petro Lambeccio in *Commentariorum de Augus. Bibliotheca Vindonensi Libro Secundo* (edit. 1669. pag. 1000.) cujusdam antiqui *Arcus Triumphalis, Carnunti in Panonia Superiori* adhuc superstitis, mentionem fieri: quo in Arcu *ingens* (scribit ille) *littera M. exstat occidentem versus in dextro basis angulari lapide, & sine dubio prænomen Architecti denotat, quasi integre scriptum esset, MARCI OPVS, vel MARCVS FECIT. Neque vero absurdum & improbabile mihi videtur, si quis forte existimaverit, litteram M. non esse hic accipiendam pro littera singulari, sed pro littera gemina ex M & V. conflata, eaque significari celeberrimum doctissimumque Architectum Marcum Vitruvium, qui Imp. Augusto dedicavit Libros decem de Architectura*. Sed nimis incerta est hæc conjectura: eam descripsisse, aut satis, aut plus satis est.

[20] QVOS PRAECEPTORES HABVERIT] Sententiam (fortasse quod ad Vitruvium attinet) singularem de fontibus, ex quibus rei ædificatoriæ doctrinam Vitruvius hauserit, protulit Io. Bapt. Villalpandus; qui in jam citata *de Postrema Ezechielis Visione* Tomi II. Parte II. (pag. 44.) *Omnes*, scribit, *artes a Deo émanasse* (S. Clemens Alex.) *probat. Et verum quidem est; idque magis fiet perspicuum, cum hoc loco, atque aliis quamplurimis ostenderimus non sententias modo, verum etiam fere verba ex sacris litteris desumsisse quodammodo Vitruvium*. Et (pag. 45.) *Ego de Vitruvio respondebo, ea illum putasse ad Architectum maxime pertinere, quæ apud Moysem, primum Architecturæ præceptorem ac magistrum legerat, vel ab illis acceperat, qui illa legerant*. Et postquam ostendit, Vitruvii præceptum *de adjectione quæ adiicitur in mediis columnis* consentire cum iis, quæ de columnis Templi Salomonis in sacris litteris tradita sunt, subdit, *Vitruvium hujusmodi præceptum ex sacræ fabricæ observatione habuisse, & ab omni propterea reprehensione immunem esse*.

In sententia vero prorsus diversa fuit Antonius Possevinus, qui in *Bibliotheca* sua *Selecta* (pag. 209.) quærit, num ex Templi Salomonis structura ratio Architecturæ addiscendæ petenda sit? respondetque (præter cetera) *Iam quod attinet ad proportiones, præcepta, symmetrias, atque adeo ad universam Salomonici Templi structuram, ea intelligendis quidem divinæ Scripturæ mysteriis commodare posset, struendo non item*. Ac Bernardus Lamy, *de Tabernaculo Fœderis* (pag. 287.) sine dubitatione ulla asseverat, *Architecturæ singulos ordines debere ortum suum, & ornamenta ligneis structuris*. Suamque deinde assertionem rationibus firmat. Porro neque Cel. Io. Alb. Fabricius, quemadmodum ait in sua *Latina Bibliotheca* (edit. 1728. pag. 339.) verisimilis visa est illa Villalpandi sententia. Vt vero sensit ille, ita ego quoque sentio; nec plura de eadem esse dicenda existimo.

ab aliis accepimus: illud certum est, illum [21] non ab Latinis modo, sed ab eximiis totius Græciæ auctoribus, eorum, quæ ad architecturam pertinent, confertissimum sibi & copiosissimum penu comparasse. Habemus enim, ipsum non solum Archimedis, Archytæ, & Aristoxeni scripta legisse, sed Aristarchi, Eratosthenis, Berosi, Ctesibii, [22] Athenæi, Diadis, Eudoxi, Apollonii, & aliorum mechanicorum Geometrarumque commentaria in manibus habuisse. Illud etiam luce ipsa clarius est, ipsum e libello, quem Aristoteles de mechanicis scripsit, ea decerpsisse, quæ in c. 8. libri 10. inseruit, de porrecto & rotundatione agens machinarum ad onerum levationes. Ex prædictorum igitur omnium auctorum doctrina, [23] absolutissimum totius

21 NON AB LATINIS MODO, SED AB EXIMIIS TOTIUS GRAECIAE AVCTORIBVS] Ex Latinis, qui de Architectura scripserunt, duntaxat (in Septimi Libri Præfatione) Fussitii, Terentii Varronis, & P. Septimii, mentionem Vitruvius fecit; Græcos autem Architectos quamplurimos nominavit.

22 ATHENAEI] Animadvertere hic præstat, Athenæum nuspiam a Vitruvio nominari. Verum, etiam ante Baldum, consensum inter loca Athenæi & Vitruvii observaverat Barbarus, quippe qui (in latina sua Vitruvii Editione) Athenæi græca fragmenta duo, alterum (pag. 359.) respondens Vitruvii Capiti decimo octavo Libri decimi, alterum (pag. 361.) Libri ejusdem vigesimo Capiti referendum, subjecit iisdem Capitibus. Ac Turnebus suis in *Adversariis* (Lib. XXIII. cap. 33.) fragmentum illud, respondens paullo ante citato vigesimo Capiti, græce juxta latinum Vitruvii textum posuit. Ea vero fragmenta sunt partes illius Operis Athenæi *de Machinis*, quod primum occupat locum in magnifica editione *Veterum Mathematicorum*, quæ e Regia Typographia prodiit Parisiis (an. 1693.) Græce atque Latine, interpretibus Operis Athenæi Valesio, & Cotelerio.

At duos Athenæos de *Machinis Bellicis* scripsisse recte quidem observavit Cel. Io. Alb. Fabricius in *Bibliotheca* sua *Græca* (Lib. III. Cap. 24.) quos haud bene distinxerat Casaubonus, ut notavit Ger. Io. Vossius *de Scientiis Mathematicis* (pag. 290.) *Doctissimus tamen* (Vossii verba sunt) *Casaubonus*, in notis ad Historiæ Augustæ Scriptores, *existimabat*, *Athenæum mechanicum vixisse tempore Gallieni Cæsaris : ac hujusce libri scriptorem signari a Trebellio Pollione* (in duobus Gallienis) *verbis illis*: *Quibus compertis*, *Gallienus*, *Cleodamum & Athenæum Byzantios*, *instaurandis urbibus*, *muniendisque præfecit*. *Sed hoc esse nequit*, *si ex Athenæo quædam exscripsit Vitruvius : ut Turnebus velle videtur lib. XXIII. Adversariorum cap. XXXIII. Utcumque illud*, *antiquitatem ostendit*, *quod*, *cum multos citet auctores*, *nullus in iis junior sit Archimede*, *ac Marcello*, *quod facit*, *ut Archimedis fuisse æqualem existimem*.

Locum autem Vossii integrum descripsi præsertim, ut notarem verba illa: *si ex Athenæo quædam exscripsit Vitruvius ; ut Turnebus velle videtur* : quibus Vossius in dubium revocat, num ex Athenæo quædam Vitruvius exscripserit, quod sane in dubium revocari non potest; quam enim ovum ovo simile est, tam loca Athenæi, & Vitruvii (superius indicata) inter se similia sunt. Nisi quis conjicere velit, rem contra se habere, & Athenæum juniorem aliquem ex Vitruvio quædam descripsisse : quæ conjectura mihi quidem minime probabilis esse videretur.

23 ABSOLVTISSIMVM TOTIVS ARCHITECTVRAE CORPVS, IN DECEM DIVISVM LIBROS, COMPILAVIT.] Cur dubitemus, num ii, quos nunc versamus, Vitruvii Libri autographis authoris sui (si amanuensium errata excipiantur) respondeant, nulla profecto caussa esse videtur. Io. tamen Alb. Fabricius in sua *Latina Bibliotheca* (edit. 1728. pag. 339.) *Non integrum*, scribit, *nos Vitruvium*, *sed tantummodo librorum ejus Epitomem habere putabat Bar-*

totius architecturæ corpus in decem divisum libros, compilavit, Methodo usus ea, quam resolutivam appellant. Proposita enim sibi definitione, & in suas partes distributa, singulis libris singulas partes assignavit. In primis vero architectum ipsum diligentissime instituit, & variis disciplinis & scientiis ornavit, in quo [24] cum plura desiderare videatur quam architecto sint undique necessaria, Leoni Baptistæ oblique eum carpendi occasionem præbuit [25] l. 9. c. 10. ubi & ipse architectum suum efformat. Cur autem id factum sit, ea ratio est, quod Vitruvius ad per-

Barthius XXX. 7. Adversar. At fateor, me in Barthii *Adversariis* nuspiam illiusmodi opinionem reperisse. Citato autem in capite 7. Lib. XXX. non de *Vitruvio* agit Barthius, sed de *Vegetio*: *Epitomes* (ait) *dico, quia non arbitror ipsum Vegetii integrum opus nos habere.* Vtcumque de Vitruvii Epitome sit, de tot aliis Auctoribus suspiciones injecerat Barthius, ut recte quidem concluserit eruditissimus Fabricius: *sed nescio quomodo vir ille doctus pronus fuit ad Epitomas in Veterum monumentis sine magna caussa subodorandas.*

24 CVM PLVRA DESIDERARE VIDEATVR, QVAM ARCHITECTO SINT VNDIQVE NECESSARIA, LEONI BAPTISTAE OBLIQVE EVM CARPENDI OCCASIONEM PRAEBVIT] Haud dubie Baldus indicavit Leonis Baptistæ Alberti locum (Lib. IX. Cap. X.) hunc: *qui Architectum dixerit jurisconsultum esse oportere, quod aquarum arcendarum, finium regundorum, operum nunciandorum jura, & quam multa hujusmodi interdicto definiunt, inter ædificandum tractentur, non auscultabo. Astrorum etiam in eo exactam peritiam non postulo ea re, quod ad Boream bibliothecas, ad occiduum solem balnea posuisse conveniat. Nec musicum etiam esse oportere dixero ea re, quod in theatris vasa resonantia apponantur. Aut rhetorem, quod, qui acturus sit prædocuisse redemptorem juvet.* Hactenus Albertus: quo mitior quidem non fuit M. Anto. Muretus. Hic in Præfatione *Commentarii in Catilinariam Ciceronis secundam* invehitur contra illos, qui ajunt, *omnium artium scientiam comprehendere oportere eum, qui oratoris munus sustinere meditetur*; hancque opinionem *stultissimam* appellat; ac paullo infra subdit: *Quam vanitatem secutus Vitruvius, multo ille quidem modestius, sed tamen aut talem, aut certe non multo alium architectum informavit, atque illi oratorem fecerant.*

At Vitruvii caussam optime egit Ger. Io. Vossius in singulari illo Libro *de Rhetoricæ natura ac constitutione* (cap. 4.) qui, contra ac Muretus, sentiens, *Peripateticos*, scribit, *omnes semper docuisse, singulas quidem disciplinas suis limitibus circumscribi; sed si usum & exercitationem spectemus, omnes inter se communicationem habere, unde & ἐγκυκλοπαιδεία, hoc est,*

Orbis disciplinarum (verba Vitruvii sunt) *appellatur. Itaque quod de Architecto scripsit Vitruvius* (Lib. I. cap. 1.) *id de Oratore jure optimo dixerimus. Non debet, nec potest esse Architectus Grammaticus, uti fuit Aristarchus, sed non agrammatos: nec Musicus, ut Aristoxenus, sed non amusos: nec Pictor, ut Apelles, sed graphidos non imperitus: nec Plastes, quemadmodum Myron seu Polycletus, sed rationis plasticæ non ignarus: nec denuo Medicus, ut Hippocrates, sed non aniatrologetos: nec in ceteris doctrinis singulariter excellens, sed in his non imperitus.*

Ridet (persequitur Vossius) *alicubi hanc Vitruvii opinionem disertissimus Muretus* (loco superius a nobis citato) *sed eum in præcipitium abduxit male intellecta Rhetorum antiquorum sententia. Neque enim statuunt, distincta omnium cognitione opus esse oratori; sed satis esse ajunt, ut universalem omnium habeat notitiam; modo plenius & accuratius noscat ea, de quibus crebro dicendum est.* Porro ex his quid etiam de Architecti institutione ab Vitruvio proposita sentiendum sit, colligi facile potest.

25 L. 9. C. 10.] Nimirum Operis, cui titulus est: *Leonis Baptistæ Alberti de Re Ædificatoria Libri decem.*

perfectionem, ipse vero ad meram necessitatem respexerit. Sed ut a diverticulo in viam revertamur; Architecturam noster Auctor [26] trimembrem fecit, & ita divisit, ut partem primam AEdificatoriam, secundam Gnomonicen, tertiam vero Machinationem appellaverit. Primæ igitur parti primum librum assignat, in secundo materiam prosequitur, in tertio sacrarum ædium formas & species examinat, quartum ornamentorum generibus tribuit, quintum publicis ædificiis, non tamen sacris, Basilicis nempe, theatris, thermis, palæstris, portubus. In sexto de privatis ædibus tum rusticis, tum urbanis, agit. Septimum tectoriis dat, & picturis. Octavum aquarum librationibus, & aquæductibus, quibus ferme libris ædificatoriam totam complectitur. In nono de Gnomonice agit, id tamen, si exactum respicias, perfunctorie, & sicco, ut ajunt, pede. In decimo de machinis luculenter tractat, in genere primum, mox de iis, quæ ad pacis, tum de illis, quæ ad belli negotium faciunt. Et hæc universi fere operis anatome est, &, ut ita dicam, articulatio. [27] Porro an aliud quidpiam, præter architecturam, scripserit, incertum, quamvis in dubio certius sit nil scripsisse; nullum enim contrariæ sententiæ habemus testimonium, vel auctorem. Et sane, si operis magnitudo, excellentia, & rerum in eo congestarum copia animadvertatur, in hoc totum fuisse, & tempus omne, quod tum publicis, tum domesticis occupationibus subtraxit, huic impendisse, nemo ut arbitror dubitaverit. Multos habuit præclarus iste labor laudatores, admiratores quoque, sed nec paucos sugillatores, detractoresque. Leo enim Albertus in limine sexti libri, his verbis ejus dignitatem diminuere conatur: *Namque dolebant quidam*, ait, *tam multa tamque præclarissima scriptorum monumenta interiisse, temporum hominumque injuria, ut vix unum ex tanto naufragio Vitruvium superstitem haberemus, scriptorem pro-*

[26] TRIMEMBREM FECIT] In Libro primo, Capite tertio.

[27] PORRO AN ALIVD QVIDPIAM, PRAETER ARCHITECTVRAM, SCRIPSERIT, INCERTVM] Potuisset quidem Baldus animadvertere, quod Philander, in *Vitruvii Vita*, tribuere videatur Vitruvio nostro librum *de hexagonis, heptagonis, & id genus.* Liber tamen ille, cujus *Excerpta* habemus (eademque superius commemoravimus) edita ab And. Schotto, Liber, inquam, ille ad Vitruvium Rufum pertinet, non ad nostrum: ipsaque styli, a Vitruvio nostro adhibiti, differentia ab stylo Vitruvii qui de *Hexagonis* scripsit, vel satis per se sola ostenderet, opus illud *de Hexagonis, & Heptagonis* ad nostrum Vitruvium minime pertinere.

Sed, ut appareat, a Volaterrano (cujus testimonium a Philandro indicatur) nihil afferri, quod nostrum Vitruvium designet, integrum libet subjicere locum Volaterrani. Hic *Commentariorum Vrbanorum* Lib. IIII. (edit. an. 1603. pag. 140.) ita scribit: *Tarus fluvius ultra Parmam Plinio nomen adhuc retinet, ex Appennino in Padum fluens. Deinde Fidentiola a dextra, vetus oppidum, ab læva novo nomine oppidum Bobium ad Appennini juga situm, ubi nobile Cœnobium a Theodolinda regina Longobardorum exstructum. Hic anno Millesimo CCCCXCIIII. hujuscemodi libri reperti sunt. Rutilius Naumatianus. ----- Vitruvius de Hexagonis, Heptagonis, & id genus, Frontinus de qualitate agrorum.* &c.

procul dubio instructissimum, sed ita affectum tempestate, atque lacerum, ut multis locis multa desint, & multis plurima desideres. Accedebat, quod ista tradidisset non culta. Sic enim loquebatur; ut Latini, Græcum videri voluisse, Græci, locutum Latine, vaticinentur. Res autem ipsa in se se porrigenda, neque Latinum, neque Græcum fuisse testetur, ut par sit, non scripsisse hunc nobis, qui ita scripserit, ut non intelligamus. [28] Hactenus ille, & satis immodeste. At longe immodestissime Hieronymus Mercurialis [29] in lib. de re gymnastica, ita enim loquitur: *Vitruvii auctoritatem numquam multi faciendam existimavi, nempe quem παράδοξόλογον, & sua ætate minime æstimatum puto. Quod enim ab Augusto nullis egregiis fabricis, nisi solis ballistis præfectus fuerit, quando scilicet in urbe, & extra urbem magnifica ædificia extruebantur, quod etiam a nullo fere posteriore auctore nominatus inveniatur, præterquam in capitum Plinii librorum catalogo, qui ab aliquibus minime Plinianus, vel saltem adulteratus putatur, magnam certe ipsius existimationis suspicionem merito parit.* Hæc Mercurialis. [30] Acerbe nimium in auctorem probum, candidum, & nil tale meritum. Ceterum an Plinii catalogus depravatus sit, nihil moror, cum satis aperte legentibus constet, Plinium quamplurima hoc de Vitruviano penu deprompsisse, nec Plinium modo, sed Palladium quoque & alios bonos auctores ab eo, in iis quæ ad architecturam pertinent, accepisse. Mitius igitur cum hoc scriptore agere debuit Mercurialis, nec imitari quorundam hominum prava & injusta ingenia, qui eos, per quos proficiunt, non modo non laudant, ut beneficium fateantur, sed potius carpunt, improbant, & maledictis prosequuntur. Fuit igitur, nec sine auctoris laude, superiori illo ævo liber

Y iste

28 HACTENUS ILLE, ET SATIS IMMODESTE.] Huic Baldi animadversioni adde quod Ger. Io. Vossius *de Scientiis Mathematicis* (pag. 292.) ita scripsit: *Quæ super eo* (Vitruvio) *sententia fuerit Leonis Alberti satis inde liquet, quod in Libris de Architectura toties eum reprehendit*. Ego vero, ut viderem quid ex Alberti Libris ad Vitruvii illustrationem transferre possem, Alberti Libros omnes perlegi. Observavi autem, Vitruvium distinctius nominari Lib. I. cap. 4. & 9. Lib. II. cap. 4. 6. & 12. Lib. III. cap. 4. & 15. Lib. IIII. cap. 4. Lib. V. cap. 17. Lib. VI. cap. 1. 4. & 6. Lib. VIII. cap. 7. Sed, præter locum illum jam citatum (ex Lib. VI. cap. 1.) in quo culpatur Vitruvii stylus, nullum alium inveni locum in quo Vitruvius aperte reprehendatur. Non tamen negaverim ab Alberto doctrinas aliquas Vitruvii (dissimulato ejus nomine) oblique carpi: & quidem me legisse memini auctorem aliquem, qui suspicabatur, Albertum nonnullis Vitruvii doctrinis esse adversatum, ne per Vitruvium profecisse videretur.

29 IN LIB. DE RE GYMNASTICA] Libro primo, capite octavo.

30 ACERBE NIMIUM] Lubens fateor, *acerbe nimium*: animadvertere tamen præstat, haud pauca ex Vitruvio in suos *de Gymnastica* Libros transtulisse Mercurialem; & quod consequitur, pluris fecisse ejus auctoritatem; nec non in *Variis* suis *Lectionibus* (Lib. II. cap. 9.) appellavisse *Vitruvium Auctorem non contemnendum*: quæ sane non satis decora, cum equidem perhonorifica esse debuisset, neque tamen acerba est appellatio. At nonnulla alia Vitruvio haud favorabilia judicia, sed præterea multo quidem plura ad Vitruvii laudes pertinentia, adduci huc possent, si propositum hic esset illustrium Virorum de Vitruvio testimonia proferre.

iſte in doctorum virorum manibus, inferiori vero, cum optimæ artes ſitu & ſquallore obſitæ jacerent, jacuit, periturus, niſi quidam doctiſſimi & eruditiſſimi viri a tenebris illum, & oblivione vindicaſſent. [31] Primus fere qui manus pias illi admovit, fuit Iocundus Veronenſis Sacerdos, atque idem architectus ſuo tempore non ignobilis. Quo magiſtro in lectione hujus auctoris uſus eſt Guilielmus Budæus, qui & hoc teſtatum reliquit pluribus verbis in annotat. in Pandectas, ubi de ſuggrundatione. Citato enim ibi Vitruvii loco, ita ſequitur: *Quæ verba mendoſiſſime in impreſſis libris leguntur, ut totus pene tractatus ille de architectura decem libris conſtans; quare a pauciſſimis legitur, alioquin etiam intellectu perdifficilis, & ut Euripides Tragicus de libro Heracliti cognomento Scotini dixit, Delio natatore indigens. In illa enim rerum verborumque obſcuritate, non mediocriter etiam ingenium, quaſi æſtuoſo freto obrutus natator ſubmergitur.* Hæc ille, qui mox addit: *Nobis vero in ea lectione contigit, præceptorem eximium nanciſci Iocundum Sacerdotem, Architectum tunc regium, hominem antiquitatis peritiſſimum, qui graphide quoque, non modo verbis intelligendas res præbebat, quo tempore Vitruvium noſtrum otioſe, alioſque nonnullos antiquos ſcriptores, eodem benigniſſime adjuvante, emendavimus.* Hactenus vir egregius, & grati animi virtute laudabilis. Porro Iocundum in hoc auctore illuſtrando aliquid feciſſe non negamus, parum tamen illud fuit, quod vel ex ejus editionibus facile colligitur, quarum alteram Florentiæ typis cuſam Iuliano Medices nuncupavit. Circa eadem tempora eandem provinciam ſubiit Cæſar Cæſarianus Mediolanenſis, e pictore architectus, & Bramantis noſtri, ut ipſemet affirmat, diſcipulus, verum hic parum feliciter, ut ex opere ipſo videre eſt. Caruit enim tum ingenii acumine, tum rerum plurimarum cognitione, quæ ad hunc auctorem illuſtrandum ſunt neceſſariæ: nihil igitur in eo laudes præter figuras, quas etſi non ad antiquum genium, nec ubique ad Vitruvii mentem, egregie tamen & graphice lineavit. Ab hoc accepit Ioan. Baptiſta Caporalis Peruſinus, ipſe quoque illiteratus, ut ex quinque libris, quos Italice verſos publicavit, facile cognoſcitur. Nonnulli quoque alii ejuſdem notæ homines, idem opus eadem infelicitate aggreſſi ſunt, inter quos fuere Bonus Maurus, Auguſtinus Gallus, Aloyſius Pirovanus. Sed inter illos, qui egregiam Vitruvio navarunt operam, fuit Hermolaus Barbarus, qui quidem inter primos ingenii & doctrinæ lumine pollens, caſtigatis Plin. & Mela, huic quoque auctori ſtylum & diligentem operam commodavit. Succeſſere huic Adria-

31 PRIMVS FERE] Quamvis non omnino primus, ſed *Primus fere* dicatur Iocundus; dubitari tamen non poteſt, quin Sulpitius, cujus cura princeps prodiit editio, primus omnium ſit appellandus: cui etiam ea debetur laus, quod obſcuris Vitruvii locis nullam vim fecerit; laus quidem Iocundo haud facile tribuenda.

Adrianus Turnebus, & Guilielmus Philander Galli ambo, & iidem doctrina & eruditione insignes, quorum Turnebus in libris Adversariorum sexcentis locis Vitruvianum codicem aut emendavit, aut lucidissime exposuit. Longe tamen doctissime Philander, qui ceteros fere omnes commentariis editis eruditissimis superavit. Post hos omnium novissimus Daniel Barbarus, non sine maxima egregii ingenii laude, idem præstitit. Quamquam [32] nonnulli sint, qui illum in rebus claris verbosum, in obscuris siccum & jejunum fuisse affirment. Sed ut ad Vitruvium revertamur, palam est, illum in scribendo brevitatem adamasse, quod cur fecerit, ipse docet in præfatione quinti libri, ita scribens: *Cum ergo ea* (architectonica nempe vocabula, de quibus loquitur) *per se non sint aperta, nec pateant eorum in consuetudine nomina, tum etiam præceptorum late vagantes scripturæ, si non contrahantur, & paucis & perlucidis sententiis explicentur, frequentia multitudineque sermonis impediente, incertas legentium efficient cogitationes. Itaque occultas nominationes commensusque e membris operum pronuncians, ut memoriæ tradantur, breviter exponam. Sic enim expeditius ea recipere poterunt mentes. Non minus, cum animadvertissem distentam occupationibus civitatem, publicis & privatis negociis, paucis judicavi scribendum, ut angusto spatio vacuitatis, ea legentes, breviter percipere possent.* Hæc ille, & longe plura, qui si brevitatem sermonis claritate compensasset, operæ procul dubio fecisset pretium. At Horatiani præcepti immemor, dum brevitatem prosequitur, in obscuritatem præcipitavit. Hæc de doctrina & scriptis. Quatenus vero ad personam pertinet, statura fuit humili, specie haud multum grata & eleganti, quod ex ejus dictis ad Augustum habemus, [33] ait enim: *Mihi autem, Imperator, staturam non tribuit natura, faciem deformavit ætas, valetudo detraxit vires.* [34] Porro quamdiu vixerit,

quo

[32] NONNULLI SINT, QUI ILLUM IN REBUS CLARIS VERBOSUM, IN OBSCURIS SICCUM ET IEIUNUM] Fortasse Baldus sententiam hanc, quam tribuit *nonnullis*, solus sibi finxit. Certe nullum ego unquam auctorem inveni (quamvis legerim haud paucos) de hujusmodi rebus agentem, Baldo antiquiorem, qui de Daniele Barbaro eam sententiam protulerit. Utcumque tamen sit de origine ejus sententiæ, ea falsa est. Sed (quod attinet ad viros illos a Baldo nominatos) de Auctoribus, qui in eo fuerunt ut Vitruvium illustrarent, aliud in Opus aut satis multa, aut nimis multa congessi; nec quidem interest plura in Annotationibus hisce repetere.

[33] AIT ENIM:] In Præfatione ad Lib. II.

[34] PORRO QUAMDIU VIXERIT] Credibile quidem est, Vitruvium senem, neque multo post quam obtulerat Libros suos Augusto, obiisse. Eo etenim loco, quem (ante citata verba) Baldus adduxit, Vitruvius ipse, *faciem*, ait, *deformavit ætas, valetudo detraxit vires*. Itaque si id tempus invenerimus, quo opus suum obtulit Augusto Vitruvius, *quamdiu vixerit* conjicere aliquo modo licebit.

Cla. Perraultius in prima illa sua adnotatione superius commemorata, *Vitruve* (scribit) *à composé son livre avant qu' Auguste fust Empereur, & luy a dedié au commencement de son Empire*: hoc est: *Vitruvius suum Librum composuit antequam imperio potiretur Augustus, eundemque illi* de-

quo loci diem clauserit, ubi tumulatus fuerit, nullus est antiquorum scriptorum qui doceat, unde fit, ut æque sepulturæ ejus locus obscurus sit, atque natale solum & patria.

dedicavit initio ejus imperii. Sed factum id fuit plures annos post illud initium, ut paullo infra ostendetur. Ad veritatem profecto Barthius (in *Adversariis* pag. 20.) magis accessit, qui ex Vitruvii Libro Primo verba prima cum retulisset, inde subdit; *Notandum est ex his verbis tempus scriptionis, quod statim ab Actiaca victoria fuisse existimo, rebus Imperii ad unum Augustum delatis omnibus, cum ejus auctoritas pro Numine haberi cœpta*.

At ad hunc locum sane mirari subiit, a nemine (quod sciam) animadversa fuisse Vitruvii verba (Lib. V. cap. I.) hæc: *ne columnæ impediant aspectus pronai ædis Augusti, quæ est in medio latere parietis Basilicæ collocata*: ex his enim verbis illud plane liquet, quod cum hæc scribebat Vitruvius, jam Cæsari Octaviano nomen Augusti datum fuerat. Id vero contigit anno ante Reparatam Salutem trigesimoseptimo; quo, sententia Munatii Planci, Augusti nomen Cæsari tributum est a. d. XVI. Kalend. Febr.; ut, inter ceteros, ex Censorino, & ex Dione, colligit Petavius *de Doctrina Temporum* (Tom. II. pag. 157. & 368.) annis sexdecim postquam cœperat ille imperare. Ea itaque verba, quibus Vitruvius de sua ætate, & de adversa sua valetudine scribit, si considerentur, tum vero etiam animadvertatur, eum scripsisse post annum vigesimum septimum ante vulgarem æram, facile (ut prorsus existimo) inde de ejus vitæ spatio ac fine, haud levis capi poterit conjectura.

FINIS.

ANONY-

ANONYMVS
SCRIPTOR VETVS,
DE
ARCHITECTVRA
COMPENDIOSISSIME TRACTANS,
QVAE
VITRVVIVS
ET CETERI LOCVPLETIVS QVIDEM
AC DIFFVSIVS TRADIDERE.
CVM ANNOTATIONIBVS
IOANNIS POLENI.

IOANNIS POLENI
IN NOVAM
COMPENDII ARCHITECTVRAE
EDITIONEM
PRAEFATIO.

N Exercitationibus Vitruvianis Primis, de Compendio hoc, sive Epitome, atque de summa raritate exemplorum ejusdem ab Vascosano editorum, [1] quædam notatu (ut opinor) digna, jam in aspectum lucemque protulimus. Nunc vero de Epitomes ipsius Auctore, cujus nomen ignorabatur etiam ab iis, qui Vascosani Editioni præfuere (in ea enim dicitur VETVSTVS AVTOR, ἀνώνυμος TAMEN) quærere aliquid ac dispicere, non prorsus inutile futurum esse arbitramur.

Principio autem investigandum est, num suspicari possimus, ab Petro Diacono fuisse concinnatum propositum hoc Compendium: quæ suspicio incidisse visa est eruditissimo Io. Alb. Fabricio; cujus hic describemus verba: [2] *Epitome*, ait, *Vitruvii alia latine Parisiis edita jampridem est curante Guil. Postello, incerti sed fortasse antiqui Scriptoris, ut ait* [3] *Vossius* (in suo de *Mathematicis* scientiis Libro, ubi agit de *Epitome* hac edita ab Vascosano; quemadmodum in Exercitationibus paullo supra indicatis [4] demonstravimus) *Videndum sitne Epitome Vitruvii a Postello edita eadem cum illa Petri Diaconi, de qua in continuatione Chronici Casinensis lib. IV. c.* 68. cujus hæc sunt verba *Petrus Diaconus Solinum de Mundi mirabilibus abbreviavit. Notarum librum ex parvo ampliavit, & Conrado Imp. dedicavit. Vitruvium de Architectura breviavit. Itinerarium ex omnibus veteribus libris collegit.*

Porro de hoc Petro Diacono viri doctissimi Bollandiani (ut appellantur) [5] *inter illustres*, ajunt, *Scriptores Sacri Archisterii Casinensis est Petrus Diaconus Chartularius, Scriniarius, ac Bibliothecarius Casinensis, qui non diu post annum*

1140.

[1] Pag. 40. & 41.

[2] Bibliotheca Latina. Tom. I. pag. 345. Edit. an. 1728.

[3] Pag. 463.

[4] Pag. 40.

[5] Acta Sanctorum Martii a Io. Bollando colligi feliciter cœpta &c. Antverpiæ fol. Tom. Tertio. pag. 489.

1140. *vivere desiit, relictis quamplurimis ingenii sui monumentis*. Quibus plane est adstipulatus eruditissimus Abbas D. Erasmus Gattula in [1] *Historia Abbatiæ Casinensis*, in qua de Petro Diacono plura habentur. Inter cetera vero narratur, Chronicæ Monasterii Casinensis Librum Quartum exaratum ab hoc Petro Diacono accessisse ad priores treis, ab Leone Marsicano Card. antea contextos. Quo in Libro Opera, quæ Petrus scripserat, Petrus ipse [2] recenset; sed ita, ut aliquis alius ea recensere videatur. Ea vero plurima sunt; nos unum hoc (ex *Chronica S. Monast. Casin.* edita cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) excerpsimus: [3] *Petrus Diaconus ---- Vitruvium de Architectura mundi emendans breviavit*.

Iterum etiam verba hæc: [4] *Vitruvium* Petrus Diaconus *de Architectura Mundi abbreviavit*, leguntur in *Opusculo* (edito itidem cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *de Viris Illustribus Casinensibus*, Capite quadragesimo septimo, si integri *Opusculi* ratio habeatur; tertio autem, si spectetur *Supplementum Petri Diaconi de Viris Illustribus*. Ceterum notare obiter liceat, *Supplementum* quoddam alterum, sive *Continuationem* illi *Opusculo* adjectam, non *Richardo* (quemadmodum scribit [5] Ludovicus Elias du Pin) *Abbati Monasterii Casinensis*, sed *Placido Romano Monacho & Diacono Casinensi*, esse tribuendum: quod vel ex [6] novissima (& hæc quoque habetur cum *Rerum Italicarum Scriptoribus*) *Opusculi* illius, ejusdemque *Continuationis* Editione liquido constat.

Præterea vero animadvertendum, in [7] Indice (qui habetur inter modo commemoratos Rerum Italicarum Scriptores) Operum Petri Diaconi manu scriptorum, adhuc exstantium, *abbreviatum* illum *Vitruvium* non reperiri. Ac ne indicium quidem ullum ejusdem in Casinensi Monasterio invenit Domnus Ioseph Maria Franchinus, vir eruditione & pietate ornatissimus, Casinensis Monachus, & Archivio Monasterii Casinensis Præfectus; qui, pro singulari erga me humanitate, diligentissime illum in ejus Monasterii Bibliotheca, nec non in Tabulariis perquisivit.

Neque tantum in Casinensi, verum etiam in pluribus aliis, iisdemque illustribus, Bibliothecis (cum pro inveniendo Compendio edito ab Vascosano lapidem omnem moverem) quæri diligenter curavi *abbreviatum* illum manu scriptum *Petri Diaconi Vitruvium*; sed sorte usus sum adversa, nihil enim usquam inventum est. At dum illud geminum opus diligenti perquisitione indagabatur, compertum est, in Codice signato 1504. Biblio-

[1] Pars Prima. Venetiis. 1733. pag. 912. 913. 914.
[2] CAP. LXVI.
[3] Tom. IV. Mediolani. 1723. pag. 537.
[4] Tom. VI. Mediolani. 1725. pag. 58.
[5] Nouvelle Bibliotheque des Auteurs Ecclesiastiques &c. Par M. L. Ellies Du Pin. Seconde Edition. Tome IX. A Paris. 1697. pag. 182.
[6] Tom. VI. pag. 63.
[7] In eodem Tomo VI. pag. 59.

Bibliothecæ Alexandrino-Vaticanæ (de quo Codice in [1] *Exercitationibus Primis* commemoratum eſt) haberi Compendium quoddam Architecturæ ; quod deinceps , eſſe illud idem olim ab Vaſcoſano editum , plane cognovi .

Illi autem iidem viri docti atque harum rerum periti (qui de ipſo Codice alias tulerant judicium , quemadmodum innui in loco paullo ante indicato) mihi ſignificarunt , ejus Compendii , & Librorum Vitruvii , eo Codice ſignato 1504. contentorum , eandem omnino eſſe ſcripturam ab uno eodemque Amanuenſi profectam. Id etiam addentes, quod ipſis Codex ille , ut prius , *viſus ſit plane perantiquus , ac fortaſſe exaratus circa finem ſeculi octavi , certe minime ſcriptum poſt ſeculum nonum* . Itaque cum hæc ita ſe habeant, quanto magis probabile eſt, Compendium illud eo in Codice, vel ante nonum ſeculum , vel ſeculo nono , ſcriptum fuiſſe ; tanto fit credibilius , haudquaquam tribui poſſe illud opus Petro Diacono, qui e vivis exceſſit ſeculo duodecimo . Et hæc ſane ratio , ne Petrus Diaconus Compendii illius auctor cenſeatur , una ſufficere videtur: quamvis in nonnullis aliis (ſi luberet) addendis, haud multum eſſet laboris .

Suboriri præterea ſuſpicio alia poſſet, non quidem Petro Diacono , ſed Palladio Rutilio Tauro Æmiliano , *Scriptori de Re Ruſtica* , tribuendum eſſe propoſitum *Architecturæ Compendium* ; quando in Codice Regio Vaticano (qui notatur numero 1286. *conſcripto XIII. labente ſeculo , vel XIIII. ineunte , ita ſuffragantibus doctis Viris* ; quemadmodum Roma mihi ſcriptum fuit) extat principio *Palladii Rutilii Tauri AEmiliani Opus Agriculturæ*, ad cujus extremum (pag. Codicis 43.) leguntur hæc: *Palladii Rutilii Tauri AEmiliani, Viri Illuſtris, Opus Agricolturæ explicit . Incipit de Architectura, valde utili Scientia* : quodque *incipit* eſt propoſitum *Architecturæ Compendium*: ut proinde dixeris , vel hoc opus præcedenti Operis illius Auctori Palladio recte tribui . Adde , & *Vitruvii Libros* , & hoc *Compendium* conjunctim contineri uno eodemque perantiquo Volumine Vaticanæ Bibliothecæ, ſignato 1504. (ut paullo ſupra jam innuimus) a tergo autem ejuſdem Codicis ſcripta eſſe duo nomina hæc, *Vitruvius*, & *Palladius*. Forma tamen characterum, quibus ſunt nomina illa exarata, minime æquat Codicis antiquitatem, ſunt enim perſimiles characterum, quibus Amanuenſes labente ſeculo decimoquinto utebantur. Sed utcumque ſit de illorum caracterum ætate, certe ex repetita illa Palladii mentione colligere quiſpiam poſſet non inepte , id *Compendium* aliquando Palladio fuiſſe adſcriptum.

Veruntamen illi ut adſcriberem , perſuadere mihi non potui ; cum in *Compendio* multa ex Palladii Libris deſcripta aut derivata potius , quam

[1] Pag. 134. Art. XXI.

ab ipſo Palladio conſcripta eſſe videantur. Ejuſmodi nonnulla loca indicavi in meis Annotationibus; ut, ad Art. VIIII. verba; *Calx itaque de albo ſaxo*: & ad Art. XVI. verba; *æſtivis balneis hypocauſteria*: & ad Art. XXI. verba; *catenæ autem parentur*. Tum etiam magis abjudicandum eſſe id Compendium ab Palladio, percepi, cum formam ipſam locutionis a Palladio, & ab Auctore *Compendii* adhibitam, ſuis momentis penſitarem. Purior ſermo in illius Libris *de Re Ruſtica*, & emendatior, quam in hujus *Compendio*. Et, quamvis eximiæ elegantiæ titulo non commendetur Palladius; haud parum tamen ab Auctoris noſtri obſcuritate quadam & negligentia differt. Et in hac quoque ſententia eſſe plane comperi Collegam noſtrum Virum eruditiſſimum Iulium Pontederam, Botanices Profeſſorem celeberrimum, qui jampridem in Palladii Libris verſandis ornandiſque diu multumque verſatus fuerat. Is præterea animadvertit, videri quidem, Auctorem noſtrum ex S. Iſidoro Hiſpalenſi, qui tandem, ſeculo ſeptimo ad medium vergente, floruit, loca aliqua deſumſiſſe. Horum ſpecimina quædam obſervare eſt noſtris in Annotationibus: Art. I. ad verba; *Ichnographia eſt area*: Art. XII. ad verba; *larix vero a Caſtello*: & Art. item XII. ad verba; *multis itaque templis*. Quæ loca ſatis indicare videntur, Auctorem noſtrum nonnulla ex Iſidori hauſiſſe fontibus; &, quod conſequitur, illius ſcripta ſcriptis hujus recentiora eſſe reputanda. Neque enim probabile mihi fieret, aut Iſidorum deſcripſiſſe illa ex *Compendio*; aut ab uno eodemque alio Scriptore tum Iſidorum, tum noſtrum Auctorem, illa, in quibus conſentiunt, verba fuiſſe mutuatos.

Itaque lubens dixerim, neque Palladium, neque Iſidorum, fuiſſe Auctorem noſtrum, veruntamen antiquum alium, & Iſidori ætate paullo inferiorem. Ait enim noſter (Art. II.) fuiſſe, dum ſcriberet, *in Vrbe Roma Tritonem æneum, cum totidem thoracibus ventorum, factum ad templi Androgei Cyrenenſis ſimilitudinem*. Quamvis autem quæ habent Petrus Angelus Bargæus [1] *De AEdificiorum Vrbis Romæ Everſoribus*, & Alexander Donatus [2] *de Vrbe Roma* ita intelligere velimus, ut inde putemus, a Barbaris haud multa publica ædificia fuiſſe everſa; nihilo tamen minus, multo poſt ætatem Iſidori (ſive poſt ſeptimum ſeculum) ſuperſtitem exſtitiſſe turrim illam ventorum, in tam infelici rerum Romanarum inclinatione, quæ contigit illis (poſt Iſidori ætatem) ſeculis, credibile minime fit: atque ideo Auctor, qui eam turrim viderit, perantiquus reputandus eſſe videtur. Quod ſi, ut probabile eſt, Codex ille Vaticanus ſignatus numero 1504. in quo deſcriptum habetur Auctoris noſtri *Compendium*, exaratus fuit circa finem ſeculi octavi, aut ſeculo nono ineunte; nonne concludere

plane

1 Antiquit. Roman. Theſaur. Vol. IV. pag. 1867.

2 Lib. I. Cap. 18.

plane licet, videri ſimile veri, Auctorem noſtrum fuiſſe ævo Iſidori haud multo inferiorem?

Cum igitur hic Auctor mihi viſus oppido vetus ſit, antiquos autem de Architectura Auctores, ſi Vitruvium excipias, raros & veluti tantum ex occaſione de arte illa agentes (puta Palladium, & Iſidorum) eſſe ſcirem: cum illud *Compendium* quibuſdam Vitruvii locis (nonnullis fortaſſe etiam Palladii) lumen, quodcumque id demum eſſe queat, aliquod tamen, afferre poſſit; & cum jam editum fuerit, ſed non admodum diligenti emendationis cura, & alicubi ingenio ſuo nimis (ut opinor) indulſerit Editor, & ante duo ferme ſecula, rariſſimaque ſint ejus exemplaria; operæ pretium me facturum exiſtimavi, ſi *Compendium* illud, ſive illam *Epitomem*, non omni quidem merito carentem, iterum ederem.

Eum autem in finem id facere conſtitui; ut quæ (præſertim in Librorum Vitruvii interpretatione) utilitas percipi poſſet, conſtaret ea ex Libro proſtante, non ex opere laborioſiſſime quærendo. Neque vero mihi propoſui, perpetuis annotationibus id *Compendium* illuſtrare: atque adeo in meas, ipſi *Compendio* ſubjectas, obſervationes loca Vitruvii paralella referre omnia; quamvis omnia, ſubſidio mei Indicis, invenire facile potuiſſem. Cum primum enim annotationes in Vitruvii Libros exarare, aut ab aliis deſumere cœpi, perſpicue cognovi ad varias quidem comparationes, & ad multiplices uſus, percommodum perque utilem futurum Indicem, quem mihi concinnarem, & conſcriberem, omnium Vitruvii verborum, ad eum modum, quo Indices in Libris ad uſum Sereniſſimi Delphini ſunt adornati. Hunc itaque longum ſatis & moleſtum laborem ſuſcepi, ac Indice conveniente cum Elziviriana Editione an. 1649. confecto, peregi.

Sed ut ad novam Editionem *Compendii* revertar; dicam, me curaviſſe, ut ope Vaticanorum Codicum (qui ſignati ſunt numeris 1504. & 1286. fueruntque jam ante commemorati) editio mea fieret Editione Vaſcoſani emendatior. Codice antiquiore, ceu textu deſcribendo, uſus ſum: Editionem tamen Vaſcoſani, & recentiorem Codicem conſului; atque ſubjeci textui in annotationibus Variantes Lectiones, quæ alicujus viſæ ſunt eſſe momenti. Alicubi vero antiquioris Codicis Lectionibus Lectiones prætuli aut Editionis, aut Codicis recentioris. In hoc autem, ad extremum quorundam Articulorum, nonnulla adjecta fuiſſe videntur poſterioribus temporibus; illiſque in locis *Epitomem* extraneis additionibus fuiſſe infartam. Sed hæc in Annotationibus fient clariora.

Ad ſignificandum Codicem Regium Vaticanum (quem edimus) diſtinctum numero 1504. hiſce utemur notis: Cod. R. 1.

Editio Vaſcoſani deſignabitur hiſce notis: Ed. V.

Codicem Regium Vaticanum, ſignatum numero 1286. indicabunt hæ notæ: Cod. R. 2.

[1] ANONYMI SCRIPTORIS VETERIS DE ARCHITECTVRA COMPENDIUM.

I.

De Principiis Artis Architectonicæ.

DE Artis Architectonicæ peritia multa oratione Vitruvius Pollio, aliique [2] Auctores scripsere. Verum, ne longa eorum dissertaque [3] facundia humilioribus ingeniis alienum faceret studium, pauca ex his, mediocri licet sermone, privatis usibus [4] ornare fuit consilium. Quæ partes itaque cæli & regiones ventorum salubres ædificiis videantur, & qua subtilitate nocivi flatus avertantur, aditusque januarum & lumina fenestris utiliter tribuantur, quibusque mensuris ædificiorum membra disponantur, quibus signis tenuis abundansque aqua inveniatur; alia etiam, quæ ædificandi gratia scire oportet, brevi succinctaque narratione cognosces. Primo ergo quæ principia ad Architecturam pertinere debeant studiose attendere convenit. Omnia enim pulchro decore ac venusta utilitate fieri poterunt, si ante hujus artis [5] peritus ordo discatur. Nam architecturæ partes sunt octo, quæ sunt ordinatio, dispositio, venustas, mensura, distributio, ædificatio, conlocatio, machinatio. Ex his Græci, quin-

1 Hujusmodi titulum hic fecimus (facilitatis gratia) Operi huic; quamvis in editionis hujusce fronte eundem illum titulum, qui legitur in Vascosani Editione, maluerimus adhibere.

2 AVCTORES SCRIPSERE] Cod. R. 2. habet; *Auctores scientissime scripserunt.*

3 FACVNDIA] Ita restituimus ex Ed. V. & Cod. R. 2. legebatur in Cod. R. 1. *facundiora.*

4 ORNARE] Cod. R. 2. *excerpere.*

5 PERITVS ORDO DISCATVR] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Verum in Cod. R. 2. legitur, *peritus ordinem discat*. Et hæc quidem dictio videretur aptior: neque enim memini a Latinis *peritas* dici res inanimes. Nihilo tamen minus a veteri Codice recedendum, non putavi.

[1] quinque vocabulis, ſtudium architecturæ eſſe docuerunt. Nam [2] ordinationem *taxim*, ac diſpoſitionem [3] diatheſim, venuſtatem & decorem eurythmiam, modulorum menſuras ſymmetriam, diſtributionem œconomiam appellaverunt. Ordinatio [4] eſt ergo membrorum diſpoſitio, & conſtat ex quantitate, quam Græci poſotita vocant. Quantitas eſt modus ſingulorum membrorum univerſo reſpondens operi. Diſpoſitio eſt apta rebus conclavium inſtitutio; & operis futuri forma, tribus figuris diviſa, quæ a Græcis idea appellatur. Hæ ſunt ergo tres figuræ, Ichnographia, Orthographia, Scenographia. [5] Ichnographia eſt areæ, vel ſoli, & fundamentorum deſcriptio. Orthographia eſt laterum, & altitudinis exſtructio. Scenographia eſt frontis, & totius operis per picturam oſtenſio.

I I.

De Ventis.

FErunt quidam philoſophorum, Eratoſthenem mathematicis rationibus & geometricis methodis æquinoctiali tempore per gnomonicas umbras orbis terræ ſpatia eſſe metitum; & ſic certos ventorum didiciſſe flatus. [6] Tenere ergo orientem [7] æquinoctialem .... Favonium ....

Se-

1 QVINQVE VOCABVLIS] hoc eſt, octo illas Architecturæ partes Græci redegerunt ad quinque illas, indicatas vocabulis, de quibus deinceps agit Auctor.

2 ORDINATIONEM TAXIM] Verbum *taxim* coniiciens ab Amanuenſibus fuiſſe prætermiſſum (cum deſit tum in utroque Codice, tum in Vaſcoſani Editione) adieci ego : ita enim quinque ſunt vocabula ex Græcis fontibus derivata; nimirum *taxis*, *diatheſis*, *eurythmia*, *ſymmetria*, & *œconomia*: ceterum quattuor tantum fuiſſent, contra ac ſupra ſcripſerat Auctor. Vocem autem illam lubens addidi, cum totus ille locus ab Auctore noſtro deſumptus quodammodo fuerit ex principio ſecundi Capitis Libri Primi Vitruviani, ubi legere eſt: *Architectura autem conſtat ex ordinatione, quæ Græce* τάξις *dicitur, & ex diſpoſitione, hanc autem Græci* διάθεσιν *vocant* &c.

3 DIATHESIM] In Ed. V. eſt διάθεσιν: nimirum vox hæc græcis litteris ſcripta eſt: ita etiam aliquod aliud græcum verbum. At cum in utroque Codice pleraque græca ſint litteris latinis expreſſa, ſcripturam Codicum, non una de cauſſa, ſequi maluimus.

4 EST ERGO MEMBRORVM] Cod. R. 2. *eſt membrorum* : deſideratur illativa conjunctio *ergo*.

5 ICHNOGRAPHIA EST AREAE &c.] Iſidorus Hiſpalenſis Epiſcopus (Originum Lib. XVIIII. Cap. 9.) Ichnographiam *Diſpoſitionis* vocabulo deſignavit, definivitque verbis hiſce; *Diſpoſitio eſt areæ, vel ſoli & fundamentorum deſcriptio* : noſter Auctor; *Ichnographia eſt areæ, vel ſoli, & fundamentorum deſcriptio*: hoc eſt, Iſidorus & Auctor noſter, verba adhibuere plane eadem. At Vitruvius Ichnographiam alia quidem definitione explicavit. Ait enim (Lib. I. Cap. 2.) *Ichnographia eſt circini regulæque modice continens uſus, ex qua capiuntur formarum in ſolis arearum deſcriptiones*. Palladium vero Ichnographiæ mentionem injicere, nuſpiam inveni.

6 TENERE ERGO] Cod. R. 2. *tenere ſcilicet*.

7 AEQVINOCTIALEM ------- FAVONIVM &c.] In Codd. R. 1. & R. 2. legitur, *æquinoctialem Favonium Septentrionem*:

In

Septentrionem. [1] Inter ceteros tamen Androgeus Cyrenensis cum VIII. ventis orbem terræ regi adseveraſſet, exempli cauſſa Athenis turrim marmoream octogonam inſtituit, in qua imagines ventorum ſculptas contra ſuos cujuſque flatus ordinavit; ſupraque ipſam turrim metam marmoream poſuit, & Tritonem æneum collocavit, & ita eſt modulatus, ut cum ventus aliquis adſpiraſſet quodam momento in gyro ageretur, & ſupra caput ejus reſiſteret; &, dextera manu virgam [2] tenens, ipſum eſſe flantem monſtraret. Itaque eſſe inter Subſolanum & Auſtrum ad orientem hibernum, Eurum; inter Auſtrum & Favonium ad occidentem hibernum, Africum; inter Favonium & Septentrionem, Chaurum, quem quidam Corvum vocant; inter Septentrionem & Subſolanum, Aquilonem. Hoc modo & nomina & partes & numeros ventorum ſcire cœptum eſt. Sed plerique XII. ventos eſſe adſeverant, ut eſt in Vrbe Roma Triton æneus, cum totidem [3] thoracibus ventorum, [4] factus ad [5] templi Androgei Cy-

In Ed. V. *æquinoctialem Solanum : meridiem*, *Auſtrum* : *occidentem*, *Occidentalem* : *ſeptentriones*, *Septentrionem*. Sed cum ventum ab occidente flantem *Favonium* nominaverint, non *Occidentalem*, priſci Latini, valde dubito, quin pro arbitrio editoris locus hic in Vaſcoſani Editione fuerit commutatus. Malui ego lacunas relinquere iis in locis, ubi certe Amanuenſes verba quædam prætermiſere. Ceterum credibile prorſus eſt, Auctorem noſtrum deſumſiſſe locum ſuum ex Vitruvii Cap. VI. Lib. I. ubi Vitruvius ait; *Nonnullis placuit eſſe ventos quattuor; ab oriente æquinoctiali Solanum; a meridie Auſtrum; ab occidente æquinoctiali Favonium; a ſeptentrionali Septentrionem*. Ex his autem, quæ medicina afferri poſſit loco Auctoris noſtri, facile apparet.

[1] INTER CETEROS TAMEN ANDROGEVS CYRENENSIS CVM VIII. VENTIS] Hæc quæ deſunt in Cod. R. 1. & in Ed. V. habentur (neceſſaria profecto, ut perficiatur ſententia) in Cod. R. 2. Porro ille *Androgeus Cyrenenſis* idem eſt ac *Andronicus Cyrrhoſtes* a Vitruvio nominatus Lib. I. Cap. VI. Infra tamen in hoc eodem Articulo nomen illius *Androgei Cyrenenſis* exſtat tum in Codice utroque, tum in Vaſcoſani Editione.

[2] TENENS IPSVM ESSE] Cod. R. 2. *tenens prædictus Triton, ipſum eſſe*. Duo illa verba, *prædictus Triton*, minime leguntur in Cod. R. 1. & in Ed. V. ac ea prætermiſi, cum redundare poſſe videantur.

[3] THORACIBVS VENTORVM] Aut in thoracibus illis ſculpta erant ſigna, quibus denotaretur qualis eſſet quiſque ventus: aut Auctor noſter voce illa *thoracum* indicare voluit imagines uſque ad pectus expreſſas, quales *thoracidæ* ſequiori ævo dictæ fuerunt. Ita VValafridius Strabo (qui floruit ante medium ſeculi noni) *de Officiis divinis* c. 8. ſcripſit, Sylveſtrum Pontificem *cognoviſſe Conſtantinum Imperatorem per thoracidas Apoſtolorum, quod ipſos in viſione viderit*. Hunc autem locum ab eruditiſſimo Carolo de Aquino ſum mutuatus.

[4] FACTVS AD TEMPLI ANDROGEI CYRENENSIS SIMILITVDINEM; SVPRA] At in utroque Codice, & in Ed. V. repereram, *factus ad templi Androgei Cyrenenſis ſimilitudo ſupra*: iis tamen, quas (ex conjectura) adhibui emendatione, atque interpunctione opus eſſe, eaſdemque probabiles haberi poſſe, exiſtimavi.

[5] TEMPLI] Turris ventorum, hoc loco appellatur *templum*. Ita vero potuiſſe appellari, non melius oſtendere poſſum, quam doctiſſimi Iacobi Gronovii verba huc afferendo (ex ejus Præfatione ad Volumen IV. *Græcarum Antiquitatum*) Poſtquam enim de Turri Andronici a Vitruvio commemorata egerat ille, ſubdit; *ſed tamen vix dubitari poteſt, quin adfuerit ſimul aliquid ſuper-*

Cyrenenſis ſimilitudinem; ſupra caput venti virgam tenens eundem eſſe flantem oſtendit. Obſervabis ergo ne januas aut feneſtras contra nocivos flatus facias. Nocivi enim flatus ſunt ubi aut nimis incumbunt aut acerrima frigora faciunt; ut & homines, & animalia lædant. Frigoroſis ergo regionibus a meridie aut ab occaſu hiberno januas & feneſtras facies: [1] æſtivoſis vero a borea & ſeptentrione fieri ordinabis.

III.

De Aquæ Inventione.

[2] QVoniam uſibus omnium maxime neceſſariæ aquæ videntur, primo quæ genera terræ tenues aut abundantes venas emittant, quibus etiam ſignis altius depreſſæ inveniantur, quomodo ex fontibus vel puteis ducantur, quæ nocivos aut ſalubres habeant liquores, ſtudioſe ſcire oportet. Aquæ ergo fontanæ aut ſponte perfluunt aut ſæpe de puteis abundant; [3] quarum ſi tales copiæ non erunt, ſignis infraſcriptis quærendæ ſunt. Sub terra capita aquarum & [4] proxima fontibus, altiora puteis, colligenda. Ante Solis itaque ortum in locis, quibus aqua quæritur, æqualiter in terra procumbatur, & mento depoſito per ea proſpiciatur; mox videbis in quibuſcumque locis aqua latebat humores [5] in aere ſupra terram criſpantes, & in modum tenuis nebulæ rorem ſpargentes, quod in ſiccis & aridis locis fieri non poteſt. Quærentibus ergo aquam diligenter erit conſiderandum quales terræ ſint. Certa enim genera ſunt in quibus aut abun-

ſuperſtitionis, uſitatæ Acticis etiam in ventis; unde caute agens Sponius II. 117. *ſcribit*, LA TOVR OV LE TEMPLE DES VENTS. *Hinc enim illa curioſa annotatio vel Demonis ſtatuentis Ventos eſſe Tritopatoras;* aliaque ſimilia erudite affert.

[1] AESTIVOSIS] Hac voce uſus eſt etiam Columella, qui *de Re Ruſtica* Lib. V. Cap. 8. ſcripſit, *æſtivoſis locis*, ut pleræque ferunt editiones (tribus tamen in editionibus legitur *æſtuoſis locis;* ut in præclara ſua *Scriptorum Rei Ruſticæ* editione adnotavit Cel. Io. Matthias Geſnerus) Quamobrem analogia indicare videtur, vel Columellæ ætate *frigoroſis* etiam dici potuiſſe. Carolus du Freſne, vocum *mediæ & infimæ Latinitatis* peritiſſimus, in Gloſſario ſuo (edit. an. 1678) habet, *Frigoroſus*. FRIGOROSAE REGIONES *apud Anonymum* (noſtrumque indicavit) *de Re Architectonica cap.* 2. Hunc autem eundem Auctorem noſtrum Carolus in Indicis ſui albo poſuit (pag. CLXXXVI.) nulla tamen temporis, quo floruerit Anonymus, addita nota, ſive conjectura.

[2] QVONIAM] Ita Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *Quo*: Ed. V. *Quum*.

[3] QVARVM SI TALES COPIAE NON ERVNT] Secutus ſum Ed. V. Legere eſt in Cod. R. 1. *cujus ſi talis copia non erit*: & in Cod. R. 2. *cujus aqua ſi talis copia non erit*.

[4] PROXIMA] Cod. R. 2. *prima*.

[5] IN AERE SVPRA TERRAM CRISPANTES] verba illa, *ſupra terram*, non apparent in Cod. R. 2. in quo, *in aera criſpantes*.

abundans aut tenuis aqua naſcatur. [1] In creta tenuis, [2] ſed exilis, nec optimi ſaporis invenitur; in ſabulone ſoluto tenuis limoſa & inſuavis, altioribus locis merſa; in terra nigra ſtillarum humores exiles magis, ex hibernis liquoribus collecti, ſaporis optimi, ſpiſſis & ſolidis locis [3] ſubſiſtentes. Glareæ vero mediocres & incertas venas habent, ſed egregia ſuavitate. In ſabulone maſculo, & arena, & carbunculo, certiores & ſalubriores & abundantiores ſunt copiæ aquarum. [4] In rubro ſaxo & copioſæ & bonæ inveniuntur. Sed providendum erit, ne inter rimas ſaxorum, quando ſuſpenſæ ſunt, decurrant. Sub radicibus montium & in ſaxis ſilicibus uberiores, & ſalubriores, & frigidiores aquæ inveniuntur. Campeſtribus autem fontibus ſalſæ, & graves, & tepidæ, & non ſuaves erunt. Sed ſi ſapor bonus invenitur, ſcito eas de montibus ſub terra venire in medios campos; ibique umbris [5] arborum contectæ præſtabunt montanorum fontium ſuavitatem. Signa autem inveſtigandæ aquæ alia hujuſmodi invenientur. Tenuis juncus, ſalix erratica, alnus, vitex, arundo, hedera, alia quoque, quæ ſine humore naſci non poſſunt. Quando autem in lacunis ſimilia naſcuntur, facile his credendum non eſt. Itaque ſic inventiones aquæ probabis. Fodiatur ergo ubi hæc ſigna fuerunt inventa, ne minus in latitudinem pedes III. in altitudinem pedes V. & circa ſolis occaſum vas plumbeum aut æneum, mundum intrinſecus, perunctum oleo [6] in imam foſſuram inverſum conlocatur; ſupraque foſſuram frondibus vel arundinibus miſſis terra inducatur. Item alia die aperiatur; & ſi ſudores aut ſtillæ in vaſe inveniantur, is locus ſine dubitatione aquam habebit. Item ſi vas ex creta ſiccum non coctum [7] eadem ratione fuerit, ſi is locus aquam habebit, alio die vas humore ſolutum invenietur. Vellus lanæ ſimiliter in eo loco poſitum, ſi tantum humoris collegerit, ut alia die exprimi poſſit, magnam copiam aquæ locum habere ſignificat. Lucerna plena oleo

 in-

1 IN CRETA TENVIS &c.] *In creta tenuis & exilis & non alta eſt copia, ea erit non optimo ſapore*: Verba Vitruvii ſunt in ejus Libri octavi Capite primo; quo ex Capite pleraque hoc Articulo contenta in rem ſuam tranſtulit Auctor noſter. Illo itidem Capite uſus eſt, de re hac eadem agens, Palladius: minime itaque mirum, ſi noſter cum Palladio hic quoque conſenſerit.

2 SED] Cod. R. 2. *ſcilicet*.

3 SVBSISTENTES] In Cod. R. 2. legitur, ſubſidentes.

4 IN RVBRO SAXO ET COPIOSAE ET BONAE INVENIVNTVR. SED PROVIDENDVM &c.] Palladius in *Auguſto*, Art. VIII, habet hæc: *in ſaxo rubro bonæ & abundantes ſunt. Sed providendum eſt, ne inventæ inter rimas refugiant, & per intervenia dilabantur*. Alia in eo Palladii Art. VIII. videre eſt ſimilia eorum, quæ noſtro ab Auctore proponuntur. Facile autem intelliges, ſi loca compares, utrumque per Vitruvium profeciſſe.

5 ARBORVM] Deeſt vox hæc arborum in Cod. R. 2. ut etiam paullo infra particula *ergo*.

6 IN IMAM FOSSVRAM INVERSVM CONLOCATVR; SVPRAQVE FOSSVRAM] Cod. R. 2. habet: *in unam foſſam inverſum colloca ſupra quam foſſam*.

7 EADEM RATIONE] Cod. R. 2. *eadem poſitum & opertum ratione*.

incensa si in eodem loco similiter adoperta in alia die lucens fuerit inventa; indicabit, eum locum aquam habere; propterea quod omnis calor ad se trahit humorem. Item in eodem loco si focum feceris, & vaporata terra humidum nebulosumque fumum suscitaverit, ostendit locum aquam habere. Cum hæc ita fuerint reperta certis signis, in altitudinem putei desodiendi erunt, quousque caput aquæ inveniatur; aut, [1] si plura fuerint, in unum colligantur. Maxime tamen sub radicibus montium, in regione septentrionali, signa aquæ sunt quærenda. In his enim locis suaves & salubres & abundantiores inveniuntur; [2] quando naturæ beneficio a solis cursu separantur, & arborum aut montium umbris velatæ [3] frigida gratia æstate, hiberno tepida suavitate, [4] perfluerint.

IIII.

De Puteorum fossionibus & structuris.

[5] IN puteorum autem fossionibus diligenter est cavendum, ne fodientibus periculum fiat, quoniam ex terra sulphur, alumen, & bitumen nascitur; quæ res, cum in se convenerint, pestiferos spiritus emittunt: & primo occupatis naribus tetro [6] odore reprimunt animas corporibus; &, si non inde cito fugerint, celerius moriuntur. Hoc autem malum, ubicumque fuerit, hac ratione vitabis. Lucerna accensa [7] in eum locum demittatur, quæ si ardens remanserit, sine periculo descendis. Quod si ereptum ei lumen fuerit, cavendum erit ne in eum locum descendatur. Sed si

[1] SI PLVRA FVERINT] Hæc est lectio Cod. R. 1. & Ed. V. At in Cod. R. 2. est, *plura capita fuerint*: sed etiam sine ea voce *capita* (quæ, specie quadam ellipsis, potuit prætermitti) satis perspicua habetur sententia.

[2] QVANDO] Cod. R. 2. *quoniam*.

[3] FRIGIDA GRATIA AESTATE] Cod. R. 2. *frigida æstate*.

[4] PERFLVERINT.] Hoc propositi Articuli III. extremum est verbum: at in Cod. R. 2. habetur *perfluent*: & deinde sequuntur hæc: *Sub divo vero fossa hoc signo reperitur, quod numquam ros, aut gelu album super ejus os conspicitur, si non multum cooperta obturetur. Si etiam sit in domo vox data per echo recipiatur.*

[5] IN PVTEORVM AVTEM FOSSIONIBVS &c.] Depromsit principium hujusce Articuli Auctor noster ex Palladio, qui in *Augusto*, Art. IX. habet hæc: *Sed in fodiendis puteis cavendum est fossorum periculum, quoniam plerumque terra sulfur, alumen, bitumen educit* &c.

[6] ODORE REPRIMVNT ANIMAS CORPORIBVS; ET, SI] Ita Cod. R. 2. Cod. R. 1. *odore reprimunt & si*. Ed. V. *odore anhelitum reprimunt: & si*. Illam vero prætuli lectionem, quæ, melius refertur ad verba Palladii, cum (ut paullo ante animadverti) facile Auctor noster Palladium ante oculos haberet dum scriberet hæc: sunt autem Palladii verba (in commemorato Art. IX.) *spiritus misti anhelitum pestis exhalant, & occupatis statim naribus extorquent animas, nisi quis fugæ sibi velocitate succurrat.*

[7] IN EVM LOCVM] Prætuli lectionem hanc Ed. V. ut emendatam; cum tamen, *in eo loco*, uterque habeat Codex.

ſi alio loco aqua non invenietur, dextra ac ſiniſtra uſque ad libramentum aquæ [1] putei fodiantur; & per fracturam foramina quaſi nares intus in puteum demittantur, qua nocivus ſpiritus evaporet. Sed cum aqua inventa fuerit, ſigninis operibus parietes ſtruantur ita ne venarum capita excludantur. In ſigninis autem operibus hæc ſervare debebis. Primo ut arena aſpera paretur, & cementum de ſilice vel [2] lapide tuſicio calciſque proxime extinctæ duæ partes ad quinque [3] arenæ mortario miſceantur. Puteum ergo fodere debebis latum pedibus octo, ut a [4] binis pedibus ſtructura in circuitu ſurgat, & quattuor cavo relinquat. Structuram vero cum facere cœperis vectibus ligneis denſabis, ſic ut [5] nitorem frontis non lædas. Sic enim ſolidata ſtructura adverſus humorem fortior erit. Quod ſi limoſa aqua fuerit, ſalem ei [6] miſces, [7] & ſua vi acrem ſaporem mutabit. Sed licet auctores ad quinque partes arenæ duas partes calcis mitti docuerint, iiſdem menſuris [8] & redivivas, [9] & penſas fieri monſtraverint:

 me-

1 PVTEI] Sic Ed. V. ſed Codices *puteis*.

2 LAPIDE TVSICIO] Hoc eſt, *tofo*, ſive *topho*. Vitruvius (Lib. II. Cap. 7.) *in Campania ruber & niger tophus, in Vmbria & Piceno & Venetia albus, qui etiam ſerra dentata, ut lignum, ſecatur*. Eſt tophus lapis friabilis, minimum ponderis in ſtructura habens. Notus lapis; ſed minime nota vox *tuſicius*: cujus apud Latinos Scriptores nullum inveni aliud exemplum. Quamvis reperiantur voces *tofacius*, & *toficius*: Palladius (Lib. IX. Tit. IX.) *ſtructa ſit lapide tofacio*: & Capitolin. in Max. C. 6. habet; *lapides toficios friare*: at quod attinet ad vocem *tuſicius*, hujus exemplum unum, hoc eſt locum hunc Anonymi noſtri, exhibuit Carolus du Freſne in *Gloſſario* ſuo, ad vocem *Tuſus*, pro *Tofus*.

3 ARENAE MORTARIO] Cod. R. 2. *arenæ partes mortario*.

4 BINIS PEDIBVS] Sic Codices. In Ed. V. vox illa, *pedibus*, deſideratur; quam tamen delendam non cenſui: præſertim cum Palladius (Lib. IX. Tit. IX.) haud abſimili modo ſcripſerit: *Fodiendus* (ejus verba ſunt) *eſt puteus, latitudine octo pedum quoquoverſum, ut binos pedes ſtructura concludat*. Quod autem attinet ad puteorum ſtructuram, noſter haudquaquam per Vitruvium proficere potuit, cum is in ea deſcribenda non ſit verſatus.

5 NITOREM FRONTIS] Interpretor; hiſce verbis indicari cavam ſtructuræ ſuperficiem: ſed hariolor. Cod. R. 2. habet, *fontis*.

6 MISCES] Verbum hoc, quamvis tempore cum iis, quæ ſequuntur, haud cohærere videatur, reliqui, quoniam conſentit uterque Codex. In Ed. V. legitur, *miſceto*.

7 ET SVA VI ACREM SAPOREM MVTABIT] Hoc eſt, ſal, ſua vi, ſua commixtione, acrem ſaporem (malum ſaporem aquæ limoſæ appellari acrem ab Auctore noſtro, conjicio) mutabit in meliorem: emendavi ex conjectura, ſed neſcio an ex probabili conjectura. Ed. V. *& ſuavitatem ſaporem ſiccabit*. Cod. R. 2. *& ſuavitate ſaporem mutabit*. Cod. R. 1. *& ſuavitate ſaporem ſutabit*: fere pro *ſutabit* legi ego *tutabit*: cum tutare, ſequiore ævo, ſignificaret etiam extinguere. Hæc Palladius paucis & perſpicue ſic (loco cit.) expreſſerat: *ſi aqua limoſa fuerit, ſalis admiſtione corrigatur*.

8 ET REDIVIVAS] Mixtiones hæ, quæ redivivæ appellabantur, nomen traxiſſe plane videntur a *Redivivis*: *Rediviva* autem dicebantur quæ ex diruto ædificio ſumta in novi ædificii conſtructione adhibebantur. Notus eſt Ciceronis locus (in Verrem Lib. I. ut fert Ed. Cl. Viſbur. Art. LVI.) *Rediviva ſibi habeto; quaſi quidquam redivivi ex opere illo tolleretur, ac non totum opus ex redivivis conſtitueretur*: ubi Tullius agit de ædificio.

9 ET PENSAS] Lubenter repoſuiſſem im-

melius tamen inventum eſt ut ad duas partes arenæ una calcis miſceatur, quo pinguior impenſa fortius cæmenta ligaret. Similiter & in teſtaceis operibus facies. Puteum autem cum fodere cœperis, ſi terra ſolida non fuerit aut arena 1 rubrica aut ſabulo fluidus aut exſudans humor foſſionem 2 reſolvat, tabulas axium directas fodiendo ſubmittes & eas vectibus ligneis tranſverſis diſtinebis, ne labens terra ruina ponderis periculum fodientibus faciat.

V.

De utilitate aquæ probandæ.

QVoniam ergo ante omnia aquæ uſus neceſſarius habetur, his experimentis utilitas ejus probanda erit. Itaque ſi naturaliter fontes perfluent, conſiderandum erit prius quales homines & quam ſalubri corpore circa eos fontes habitent. Itaque 3 ſi corporibus valentibus, cruribus non vitioſis, coloribus nitidis, non lippientibus oculis, purgatos ſalubreſque fontes probabis. Quod ſi novi fontes, aut putei foſſi fuerint, aquam eximes 4 in vas æneum nitidum ſparges, & ſi maculam non fecerit optime pro-

impenſas. Attamen *penſas* retinui. Verum dicemuſne, ea voce indicari ab Auctore noſtro mixtionem arenæ & calcis, quæ uſui eſſet dum non *rediviva*, ſed nova eſſent quæ adhiberentur: hacque ratione *redivivas mixtiones* a *penſis*, ſive impenſis, differre? Paullo infra Auctor noſter habet, *impenſa fortius cæmenta ligaret*: & (Art. XXIII.) *Operi coronario ſubtilior impenſa neceſſaria eſt*. Palladius (de re itidem ædificatoria agens, Lib. I. Art. IX. & XIII.) bis voce, *impenſa*, uſus eſt pro farcimine ex calce & rebus quibuſdam aliis, quæ cum calce a cæmentariis commiſcentur.

An potius ſtatuemus, mixtiones *redivivas* dictas eas fuiſſe, quæ factæ eſſent ex calce, *quæ multo* (ut noſter ait, Art. XX.) *ante tempore fuerit macerata?* Mixtiones vero *penſas* fuiſſe nominatas illas, in quibus adhibita calx recens: hæc enim reputari potuit ceu recenter empta, & *penſa* (ut ex pondere pretium æſtimaretur) atque ea de cauſſa illiuſmodi mixtio, in qua recens calx, penſæ nomen, ævo illo, fortaſſe obtinuit. An ſequemur Philandri ſententiam, quæ percipi poteſt ex ejus Annotatione ad Vitruvii verba illa, quibus (Lib. VIII. Cap. I.) *ruderis redivivi* mentio fit?

1 RVBRICA] Retenta hac lectione, arenam *rubricam* (rubram) fluidiorem crediderit Auctor noſter, exiſtimandum eſt. Ego tamen lubens mihi perſuaſiſſem, pro *rubrica*, *lubrica* eſſe legendum.

2 RESOLVAT] Id verbum poſuimus pro *reſolvit*, quod eſt in Cod. R. I. & in Ed. V. verum in Cod. R. 2. eſt *reſolvitur*: at emendationem demonſtravit præcedens verbum *fuerit*.

3 SI CORPORIBVS VALENTIBVS &c.] Quæ *ex membris corporibuſque gentium obſervanda* ſint ad dignoſcendas *regionum rationes cælique qualitates*, Vitruvius propoſuit Lib VI. Cap. I. & Lib. VIII. Cap. 5. ubi de *expertionibus* fontium agit; *ſi* homines, ait, *erunt corporibus valentibus*, *coloribus nitidis*, *cruribus non vitioſis*, *non lippis oculis*, fontes *erunt probatiſſimi*. Ex his palam eſt unde ſua derivaverit noſter.

4 IN VAS AENEVM NITIDVM SPARGES] Cod. R. I. *in vaſo æneo*: Ed. V. *in vaſe æneo*: Cod. R. ut ſcripſimus. Palladius (Lib. IX. Tit. X.) habet: *Aquam vero*

probabilis erit. Missa etiam in vas æneum si decocta fuerit, & limum vel arenam in fundo non reliquerit, legumen in ea si cito coquatur, bona erit: non minus [1] si perlucidi fontes fuerint & sine musco aut quibusdam inquinamentis, [2] signum hoc ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabit.

VI.

De aquæ inductione.

DVctus autem aquæ [3] quattuor generibus fiunt: aut forma structili, aut fistulis plumbeis, aut tubis vel canalibus ligneis, aut tubis fictilibus. Si per formam aqua ducitur, structura ejus diligenter solidari debet, ne per rimas pereat. Canaliculus formæ juxta magnitudinem aquæ dirigatur. Si planus locus fuerit, pede semis intra caput aquæ structura [4] conlocetur. Et, si longior planitia fuerit, inter centenos vel, LX. pedes structura [5] submittatur, ut animata aqua non pigro impetu decurrat. Nam si intervalla montium fuerint; ad libramentum caput aquæ, uti specus, sub terra erit struendum, aut roboreis canalibus aquæ ductus componetur. Quod

vero novam sic probabis: in vase æneo nitido spargis. Ad ea autem verba, *in vase æneo*, Schoettgenius observavit, ita quoque legi in Vitruvii Epitome; sed Vir doctus in MS. hæc: *in vas æneum nitidum*, quæ facile ex ipso sumsit Vitruvio, qui habet; *in vas Corinthium sparsa*. Adde Vitruvii locum esse in Lib. VIII. Cap. 5.

1 SI PERLVCIDI] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. at Cod. R. 1. habet *superlucidi*.

2 SIGNVM HOC ITA SALVBREM PERPETVAMQVE AQVAM FVTVRAM SIGNIFICABIT] Cod. R. 1. *ignem non ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabit*. Cod. R. 2. *salubrem perpetuamque habebit aquam*. Ed. V. *aquæ, nam ita salubrem perpetuamque aquam futuram significabitur*. Emendatione certe opus erat. Ex Vitruvii commemorato Capite quinto Libri octavi (ut etiam Palladius fecerat Lib. IX. Tit. X. sed magis sobrie) suas aquarum expertiones ferme descripsit noster: illius autem Capitis postrema verba hæc sunt: *si muscus non nascetur, neque juncus, neque inquinatus ab aliquo inquinamento is locus fuerit, sed puram habuerit speciem, innuetur his signis esse tenuis, & in summa salubritate*. Quamobrem, ut sensus aliquis huic loco restitueretur cum attenderim verba illa, *his signis*, (& litteras, ex quibus coalescunt) reponi posse, conjeci, *signum hoc* pro verbis, *ignem non*, quæ ad eam Auctoris sententiam minime pertinere videntur. Itaque emendatio nostra duntaxat ex hac qualicumque conjectura profluxit.

3 QVATTVOR GENERIBVS FIVNT &c.] In divisione hac Auctor noster magis cum Palladio convenit, quam cum Vitruvio. Hic (Lib. VIII. Cap. 7.) *Ductus*, scribit, *aquæ fiunt generibus tribus, rivis per canales structiles, aut fistulis plumbeis*, seu *tubulis fictilibus*. At Palladii quadripartita divisio (Lib. IX. Tit. XI.) hujusmodi est: *Cum vero ducenda est aqua, ducitur aut forma structili, aut plumbeis fistulis, aut canalibus ligneis, aut fictilibus tubis*.

4 CONLOCETVR] Fortasse legendum esset, *confornicetur*: Vitruvius enim (loco cit.) de hac eadem re habet; *eaque structuræ confornicentur*.

5 SVBMITTATVR] Palladius (loco cit.) utitur aptiore verbo, *reclinetur*.

Quod si concavæ vallium dimissiones impedient; [1] structura solida vel arcuatili ad libramentum aquæ occurratur; aut fistulis plumbeis, aut canalibus [2] aquæ cursus dirigatur. Verum si altior locus fuerit, unde aqua ducitur, aliquanto inferius planitia inflexa libretur; ut veniens aqua fracto impetu lenius decurrat. Aut si longius de monte ducitur sæpius flexuosas planities facies. Minori etiam sumptu & utilius tubis fictilibus inducitur. Cum a figulo ergo fient ne minus duorum digitorum [3] grossitudine corium habeant. Sed ipsi tubuli ex una parte angustiores fiant, ut alter in alterum per ordinem vel palmum ingrediantur. Iuncturæ autem eorum calce viva oleo subacta illiniantur; & [4] antequam a capite aqua demittatur, favilla per eos cum parvo liquore laxetur, ut si qua vitia tubuli habuerint excludantur. Salubrior [5] enim usus [6] tubulorum ex materia invenitur: ex plumbo enim cerussa nascitur, quæ corporibus humanis nociva est; exemplum autem hujus plumbariorum deformitas [7] præbet, qui tractando plumbum [8] exsucati sanguine fœdo pallore mutantur. Nam cum fere omnes exstructas vasorum argenteorum vel æneorum habeant mensas; tamen, propter saporis integritatem, fictilibus vasculis utuntur. Non alienum videtur, etiam [9] receptacula locis opportunis facere, ut si aquæ exhaustæ solis ardoribus fuerint, aut venas sitiens terra consumpserit, nihilominus de receptaculis aqua ministretur. Canalium vero & tubulorum ligneorum facilis & usitata aquæ inductio videtur.

VII.

1 STRVCTVRA SOLIDA VEL ARCVATILI] Ita Cod. R. 2. cum depravate, ut opinor, Cod. R. 1. & Ed. V. habeant; *structuram solidam vel arcuatilem*.

2 AQVAE CVRSVS] Consentiunt Codices. Ed. V. *aqua liber cursus*.

3 GROSSITVDINE] Ita Codices: at Ed. V. habet *crassitudine*: alibi etiam (ut Art. XXI.) legere est in Codicibus, *grossitudinis*, & *grossiori*; pro quibus Ed. V. præfert, *crassitudinis*, & *crassiori*; sed ego Codicum lectiones malui retinere: præsertim cum jam noverim, S. Gregorium M. (qui floruit labente seculo sexto) non semel usum fuisse voce hac, *grossus*, teste Carolo du Fresne in Glossario, ad vocem eandem.

4 ANTEQVAM A CAPITE AQVA] Cod. R. 2. *antequam aqua*: deest, *a capite*.

5 ENIM] Lubenter, pro *enim*, reposuissem *autem*, aut particulam aliam transgressioni inservientem. Namque progreditur noster ad ostendendum, ligneos tubos esse plumbeis salubriores. Particulæ, ut compendiariis notis persæpe scriptæ ab describentibus amanuensibus, haud raro mutatæ sunt.

6 TVBVLORVM EX MATERIA] Hoc est tubulorum ligneorum. Particulam *ex* induxi in textum, nimis suspicans aliquid deesse.

7 PRAEBET] Ita Ed. V. Sed Codices, *probat*.

8 EXSVCATI] Hæc lectio Codicis est R. 1. Alter Codex, & Ed. V. habent *exsiccati*.

9 RECEPTACVLA] Cod. R. 1. *acceptacula*. Cod. R. 2. *conceptacula*. Ed. V. *acetabula*. Plane credidi, *receptacula* esse legendum: tum quia Palladius (Lib. IX. Tit. XI.) de eadem agens re habet hæc: *diligentis erit aquarum receptacula fabricari*: tum quia Auctor ipse noster, post duos versus, subdit (& consentiunt Codices, ac Ed. V.) *de receptaculis aqua ministretur*.

VII.

De mensuris & pondere fistularum.

FIstulæ ergo plumbeæ, pro magnitudine aquæ, hanc soliditatem & mensuram accipere debebunt. Si centenariæ fundentur denum pedum, [1] M. & CC. lib. fusuræ accipiant. Octogenariæ denum pedum, DCCCC LX. lib. accipiant. Quinquagenariæ denum pedum, DC. LXXX. lib. accipiant. Quadragenariæ denum pedum, DC. lib. Tricenariæ denum pedum, CCCCL. lib. Vicenariæ denum pedum, CC XL. lib. Octonariæ C lib.

VIII.

[1] M. ET CC.] Cod. R. 1. & CC. Cod. R. 2. CC. & CC. Ed. V. *M. & CC.* Illam vero germanam esse lectionem, nemo sane dubitabit, qui Caput VII. Libri octavi Vitruvii consuluerit; ubi de Fistulis plumbeis pedum denum, deque pondere earundem distincte agitur. Quamvis autem ceteri ab nostro Auctore prolati numeri non omnes consentiant cum Vitruvii numeris; sed ab his, parte aliqua, aliqui differant, nihil tamen mutandum censui: cum in Codice utroque, & in Vascosani editione numeri a nobis exhibiti, mira consensione reperiantur. Palladius (Lib. IX. Tit. XII.) magis quidem steterat Vitruvio.

In Codice Regio Vaticano secundo post Articulum hunc octavum tres alii sequuntur Articuli, qui neque in Codice Regio primo, neque in Vascosani Editione inveniuntur. Eos autem ad Auctorem nostrum minime pertinere existimo; sed ab alio quopiam (quo tempore non divinaverim) adjectos fuisse reor. Qualescumque sint, tamquam parerga, scriptos eodem plane modo (si interpunctionem excipias) ac ex Codice illo fuere descripti, eos subjeci.

De Organicis Fistulis.

Post fistulas tuborum fusiles, pauca subtexere licuit de fistulis organicis, quæ fiunt hoc modo. Cuprum purissimum tundendo ad summam tenuitatem extenditur, & complicatur ferro, ad hanc rem propter æqualem latitudinem omnium fistularum aptato, pene IIII. pedibus longo, in modum Cylindri, bene rotundo: tantum ex una parte, plus minus uno palmo, paulatim restringitur acuendo, ut concavitas omnium fistularum in superiori foramine ovum columbæ, in inferiori ovum lodicis, idest alaudæ, possit recipere. In eo vero loco, ubi incipit æqualis grossitudo, ex transverso admorsa, & patefacta, fistula ex cupro, in modum semicirculi una interius solidatur; ad quam hinc inde fistulam oportet comprimi, ut vox possit formari. Denique ab eo loco, ubi ponatur, una sumitur cum circino totius fistulæ mensura ad eam partem, ubi diximus esse superius foramen, ut quantum debet esse unaquæque vel major, vel minor quam altera, noscatur. Siquidem si diatonicum sit genus (quo maxime decurrunt moderna cantilenæ) hoc modo metientur fistulæ. Prima, quæ omnibus minor est, & iccirco acutior, in VIII. partibus dividatur; &, octava parte prima, sit major secunda quam prima, ut faciant inter se tonum. Secundæ similiter octava parte, sit major tertia quam secunda, & inter eas tonus. Deinde fac, ut, tertia parte primæ, sit major quarta, quam prima; & ita faciet quarta quidem ad primam diatessaron, ad tertiam semitonium. Quinta quoque sit major, quam prima, medietate primæ, ut faciat ad eam Symphoniam diapente, ad quartam vero tonum. Ipsius etiam quintæ octava parte, sit major sexta quam quinta; & inter eas tonus.

VIII.

De Arenæ natura probanda.

[1] ARenæ fossiciæ genera sunt tria; [2] nigra, rubra, carbunculus. Ex his, quæ manu comprehensa stridorem fecerit, optima & purgata erit.

tonus. Quartæ quoque tertia parte, sit major septima quam quarta, ut faciat ad eam rursus diatessaron, ad sextam vero semitonium. Octava quoque sit dupla primæ; & inter eas symphonia diapason, quæ semper ex diatessaron & diapente componitur. Denuo idem ordo repetatur; ut sicut colligitur mensura secundæ fistulæ ex prima, sic colligatur mensura nonæ fistulæ ex octava, & ita per ordinem (ut dictum est) intexantur. Nam ut prima octava dupla est, ita quintadecima octavæ. In VII. quoque vocibus prædictæ diapason ascendendo, & descendendo, unam quamlibet cantilenam perficies. Frequenti tamen exercitatione distantiæ vocum sunt colligendæ, ne sonos intercipias, quos post summam extensionem acuminis graves facis, & eosdem iterum secundum cœptam melodiam acuis. Et primo fistularum ordini secundus ordo respondebit. Ceterum hydrauliis, ad istarum comparationem, labor est difficilis, sed non multum ad delectationem jocundior istis.

De Capsa cui supponantur fistulæ.

Capsam, cui supponantur fistulæ, oportet fieri quadratam, aut altera parte longiorem, & per IIII. angulos singula receptacula reliqua concavitate profundiora, ut ventus divisus æqualiter se infundat omnibus foraminibus. A cujus capsæ medio demittitur maxima fistula, quæ per IIII. partes recipiat geminos folles. Antequam tamen folles jungantur, prædictæ fistulæ bicorni instrumento perforato recipiuntur, quod in ipso angusto aditu faucium a fistula uno palmo aperientem, & claudentem habet unam ex ferro ex cupro. Tunc tabula tenuis plana subtiliter & recta fiat eidem capsæ supponenda, in qua ordinantur hinc inde rectis lineis foramina, æqualibus a se spatiis distantia, & secundum numerum fistularum sit numerus eorundem foraminum. Sub qua tabula est alia opposita maximæ fistulæ, non ut ipsam obturet, sed ut ventum dividat. Per oras etiam capsæ, ante & retro, super ipsam tabulam ponuntur linguæ tenues, planæ, subtiles, & rectæ, quarum foramina cum omnibus foraminibus tabulæ convenient, tanta concordia ut videantur una. Post obturatis ipsis foraminibus, ut aperiri possint, liquefacto plumbo super tabulam & linguas capsa replebitur. Denuo extractæ linguæ in suis foraminibus erunt mobiles & cursoriæ.

De ordine fistularum.

Post hæc ordinantur fistulæ ita, ut a dextra modulantis in sinistram paulatim majores prodeant. Super unamquamque vero linguam nisi simplæ & duplæ fistulæ possunt constitui, quod bis est una vox acuta, & gravis: & ex his quot placuerit, scilicet aut V. aut decem, aut quotlibet. Nam in his mensuris, quas nos fecimus, sunt linguæ XV. Deinceps instrumenta reliqua fiunt; id est, in quodam ligno ante capsam firmo fiunt, secundum numerum linguarum, ex cornu semicirculi laminæ ligneæ, in summo ferratæ ferro, quod hæreat medietati virgulæ ferreæ, hærenti capitibus semicirculorum, & linguarum; ut a tergo depressa lamina tota lingua usque ad hærentem virgam ferream recondatur, laxa usque ad medietatem primi foraminis extrahatur. Summopere tamen cavendum, ne in juncturis capsæ aliqua rima remaneat, per quam ventus exeat. In laminis vero ligneis scribentur alphabeti litteræ dupliciter, ita A. B. C. D. E. F. G. A. B. C. D. E. F. G. H. ut citius modulator possit scire quam linguam debeat tangere. Nam hæ ipsæ fistulæ possunt esse hydrauliæ; si supposito vase pleno aquæ, ventus aquam hauriat, quam cum sono per fistulas redundat.

1 ARENAE FOSSICIAE GENERA &c.] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed in Codice Regio secundo Articulus inchoatur modo hoc: *His prædictis, redeamus ad ordinem. Arenæ fossiciæ genera* &c. Quæ primorum verborum additio sane confirmat, tres præcedentes Articulos (a nobis ceu parergon jam descriptos) eum in Codicem fuisse intrusos.

2 NIGRA, RVBRA, CARBVNCVLVS] Vitruvius (Lib. II. Cap. 4.) *canam* etiam no-

erit. Quæ autem terrosa [1] fuerit, eamque in vestimentum candidum si miseris, & effusa si nihil sordis relinquerit idonea erit. Si vero non fuerit unde arenæ fodiantur, tunc de fluminibus, aut de glareis, excernenda erit, aut de littore marino. Sed marina arena in structuris hoc vitium habet: tarde siccatur. Vnde onerari se continenter non patitur; nisi intermissionibus requieverit opus, pondere gravata structura rumpetur. Cameris etiam salsum humorem remittendo tectorium opus sæpe resolvit. Fossiciæ vero celeriter siccescunt, & tectoria non lædunt, & concamerationes utiliter obligant. Sed fossiciæ recentes statim in structuras mitti debent; fortius enim comprehendunt cæmenta. Nam si sub sole diutius fuerint, aut imbribus pruinisque solutæ, & terrosæ & [2] vanidæ fiunt. Fossiciæ itaque cum recentes sunt, tectorio operi propter pinguedinem conveniunt, fluviaticæ autem propter macritatem signino operi incongruentes sunt. Sed [3] jaculorum subactionibus in tectorio opere recipiunt soliditatem, in cæmentitias autem structuras pura arena mittatur.

VIIII.

De Calcis utilitate probanda.

[4] CAlx itaque de albo saxo vel tiburtino aut columbino fluviatili coquatur aut rubro aut [5] spongia, quæ enim erit ex spisso & duro saxo utili-

B b

nominat: *genera*, ait, *arenæ fossiciæ sunt hæc, nigra, cana, rubra, carbunculus*. At Palladius (Lib. I. Tit. X.) *nigram*, *canam*, & *rufam* recensuit, prætermisit *carbunculum*. Ceterum & Palladius, & Auctor noster, quæ habent de arena, ex Vitruvii commemorato Capite habuisse videntur.

1 FVERIT, EAMQVE IN VESTIMENTVM &c.] Vt scripsimus, sic habet Cod. R. 1. Sic etiam Cod. R. 2. nisi quod in hoc, non *si miseris*, sed *miseris* tantum legitur. In Editione Vascosani sententia purior est; sed vereor, ne vis aliqua Codicibus facta fuerit: en ex ea integrum locum; *Quæ autem terrosa fuerit, si in vestimentum candidum missa, moxque excussa, nihil sordis reliquerit, idonea erit*.

2 VANIDAE] Vox hæc, ut legitur in Cod. R. 1. retenta a me est; fieri enim potuit, ut sequiori ævo *vanidæ* dicerentur res, quæ, vigente latina lingua, *evanidæ* appellabantur. Ceterum Ed. V. habet, *evanidæ*; & Cod. R. 2. *vanæ*.

3 IACVLORVM] Secutus sum Codicem utrumque: quamvis in Ed.V. substituta sit vox alia; nimirum, *bacillorum*. Sed, cum inter jacula recenseantur hastilia, quorum manubria bacilli; translate jacula pro bacillis poni potuere: quapropter a Codicibus non recessi.

4 CALX ITAQVE DE ALBO SAXO &c.] Palladius (*de Re Rustica* Lib. I. Tit. X.) litteris mandavit hæc: *Calcem quoque ex albo saxo duro, vel Tiburtino, aut columbino fluviali coquemus, aut rubro, aut spongia*: & reliqua etiam si conferas cum iis, quæ de Calcis utilitate nostro ab Auctore traduntur, facile comperies, fere omnia nostrum ex Palladio descripsisse. Et animadvertere præstat, Christianum Schoettgenium (in Annotatione sua ad citatum Palladii locum) asseverasse, res illas calci efficiendæ idoneas ab Palladio propositas, Vitruvium haudquaquam in suis Libris exposuisse: quod assertum ego perlustrans ea decem & octo loca, in quibus a Vitruvio de calce iniicitur mentio, verissimum esse plane cognovi. Porro non ex commemorata modo annotatione, verum etiam ex nonnullis aliis sane liquet, Schoettgenium vidisse hanc nostri Auctoris Epitomen; & etiam manu scriptam; in eadem enim illa Annotatione subdit: *Hæc verba non habet Vitruvius, & leguntur tamen in Epitome illius C. IX. ubi MS. ita habet: Calx itaque &c.*

5 SPONGIA] Restituimus vocem hanc ex

utiliter ſtructuris conveniet; quæ autem ex fiſtuloſo, aut exiliore lapide fuerit, conveniet operi tectorio. In commixtione ad duas partes arenæ una calcis mittatur. In fluviatili autem arena ſi tertiam partem [1] teſtæ cretæ addideris, miram ſoliditatem operis præſtabit.

X.

De lateribus faciendis.

FAciendi autem lateres ſunt ex terra alba, [2] ex creta, ex rubrica, aut ſabulone maſculo. Hæc genera terræ, propter levitatem, fortiora ſunt operi. Cetera genera, quod aut gravia ſunt aut paleas non continent, [3] aut humore ſparſa cito ſolvuntur, propterea fabricis inutilia videntur. Ducendi autem ſunt lateres verno tempore, ut ex lento ſicceſcant: qui enim ſolſtitiali tempore parantur, vitioſi fiunt; quoniam calor ſolis torridus corium in ſummo cito deſiccat, & quaſi integri videntur: poſtea humor [4] interraneus dum ſiccatur contrahit frontes, & ſciſſuris dividit, & inutiles operi lateres facit. Maxime tamen tectorio operi inutiles erunt, ſi ante biennium [5] inducantur. Non enim poſſunt ante penitus ſiccari. Fiunt autem laterum genera tria. Vnum quod Græce [6] δίδωρον appellatur longum ſeſquipede, latum pede; quo noſtri utuntur. Sunt & alia duo laterum, genera unum πεντάδωρον, & alterum τετράδωρον. Doron autem græci palmum appellant. Itaque artifices quinque palmorum publica opera exſtruere conſueverunt, & quattuor privatorum fieri debebunt. [7] Et ſemi-

ex Palladio (Lib. I. Tit. X.) Codices habent, *sfungia*. In Ed. V. verbum hoc deſideratur.

[1] TESTAE CRETAE] Lectionem hanc probant & Codices, & Palladii editio (loco cit.) *cretæ* eſt a verbo *cerno*: Vitruvius (Lib. II. Cap. 5.) *ſi quis teſtam tuſam ſucretam*, hoc eſt, cribratam. Ed. V. *toſta creta*.

[2] EX CRETA, EX RVBRICA] Ita Cod. R. 1. At Cod. R. 2. & Ed. V. *vel creta vel rubrica*. Ad Articulum hunc conſcribendum uſus eſt Auctor noſter iis, quæ a Vitruvio (Lib. II. Cap. 3.) tradita ſunt. De lateribus egit etiam Palladius, Lib. VI. Tit. XII.

3 AVT HVMORE SPARSA CITO SOLVVNTVR, PROPTEREA FABRICIS] Deſcripſimus hic Cod. R. 2. In Cod. R. 1. legitur, *aut humores pars propterea cito ſolvuntur fabricis*. In Ed. V. *aut humores pars, propterea cito ſolvuntur, & fabricis*.

4 INTERRANEVS] Tam nova videtur vox hæc, ut fere repoſuerim, *interius*: ſed conſenſus Codicum cum Vaſcoſani Editione me cohibuit.

5 INDVCANTVR] Hoc eſt (ut reor) tectorio tegantur.

6 δίδωρον] Ita Ed. V. Ita Vitruvius (Lib. II. Cap. 3.) *Fiunt autem laterum genera tria: unum quod Græce δίδωρον appellatur*. In Codicibus legitur, *lidon*: non tamen hic prætermittam, a Philandro in annotatione ad verbum illud Vitruvii, *didoron*, referri *in quodam Vitruvii Codice ſe inveniſſe pro* DIDORO, *ſcriptum* LICHVM; tum Philander ſubdit *mendoſe*.

7 ET SEMILATERES] Legebatur in Cod.

ſemilateres [1] ſuper ſe miſſi, qui laterum juncturas inter ſe poſiti, repararent. Ita enim fiet, ut, cum alter alterius protegit conjunctionem, firma ſtructuræ ſoliditas ſurgat.

XI.

De Parietibus Latericiis tectorio opere parandis.

LAteritii Parietes tribus inductionibus prius ſolidentur, ut opus tectorium ſine vitio accipiant. Nam ſi recentes ſtructuræ & inductiones fuerint, [2] & non ante ſiccaverint, cum areſcere cœperint ſciſſuris venuſtatem operis corrumpent. In Vrbe autem, propter multitudinem hominum, parietes [3] cæmentitii altius ſtruuntur, ne latius ſoli magnitudinem occupent. Merito ergo lateritiam habere non potuit, ne pondere cito corrupta fabrica laberetur. Lateritiis ergo parietibus vitia, quæ ſolent accidere ne fiant, hoc modo erit providendum. [4] In ſummitate parietum ſtructura teſtacea cum prominentibus coronis altitudine ſeſquipedali exſtruatur; ut, ſi corruptæ tegulæ, aut imbrices erunt, parietes tamen ſolidi permaneant.

XII.

De generibus arborum, & utilitate cæſionis.

[5] CAEſio arborum, quæ ad utilitatem fabricæ parabitur, autumni tempore antequam Favonii flare incipiant utiliter, cæditur. Prius

Cod. R. 1. ex ſimili *lateria*: in Cod. R. 2. *ex ſimili lateres*: in Ed. V. *ex ſimili latere*: ſed fugere nos non poterat germana emendatio: Vitruvius enim (loco cit.) *Fiunt*, ait, *cum his lateribus* SEMILATERES, *qui cum ſtruuntur, una parte lateribus ordines, altera ſemilateres ponuntur*. Hoc non inutile eſſe poſſet exemplum depravationum, quas inducere ſolebant Amanuenſes.

1 SVPER SE MISSI, QVI LATERVM IVNCTVRAS, INTER SE POSITI REPARARENT] Hanc ſcripturam Codicis R. 2. ut minus obſcuram, pro hoc valde ſuſpecto loco, præſtitit adhibere. Alia enim erat obſcurior: nam in Cod. R. 1. & in Ed. V. legitur; *remiſſis qui laterum juncturis interpoſitis reparent*.

2 ET NON ANTE] Cod. R. 1. *& ut ante*.

3 CAEMENTITII] Loco hujuſce vocis lacuna eſt in Cod. R 1.

4 IN SVMMITATE PARIETVM STRVCTVRA &c.] Vitruvius (Lib. II. Cap. 8.) *Summis parietibus ſtructura teſtacea ſub tegula ſubjiciatur altitudine circiter ſeſquipedali, habeatque projecturas coronarum*.

5 CAESIO] Hæc vox ſuſpecta mihi eſt, cum neque inter barbaras ponatur ab *du Change*, & præterea, cum ſequatur verbum *cæditur*; unde fit hæc dictio, *cæſio cæditur*: quæ quid ſignificat? Sed conſentientibus Codicibus & Ed. V. vim illi voci facere nolui. Ceterum, pro *Cæſio arborum*, lubens repoſuiſſem vocem, *Materies*: Auctor enim noſter Vitruvium

tamen uſque ad medullam ſecuribus circumciſæ ſtantes 1 intermittantur ; ut inutilis humor decurrat, & venarum raritas exſiccata 2 ſolidetur. Sed genera arborum has inter ſe vires & differentias habent. Abies ergo habet aeris plurimum & ignis, minimum terreni humoris, merito non eſt ponderoſa, & naturali rigore non cito flectitur a pondere. Laricis vero materia in omni fabrica maximas habet utilitates. Primo quod ex ea 3 adfixæ tabulæ ſub grunda ignis violentiam prohibent: neque enim flammam recipiunt, neque carbonem faciunt. 4 Larix vero a Caſtello Laricino eſt dicta. Quercus terrenis ſatietatibus abundans parum habens humoris cum in terrenis operibus obruitur perpetuam ſervat utilitatem. Cujus apta ædificiis materies, & in humore 5 poſita perpetuam exhibet utilitatem. 6 Fagus quod æqualem habet mixtionem humoris & ignis in humore cito marceſcit, ſiccis locis utilis eſt. Populus alba, & nigra, ſalix, & tilia ignis & aeris habent ſatietatem in fabrica 7 utiles, in ſculpturis gratæ inveniuntur. 8 Alnus qui proximus aquæ naſcitur tener & mollis, mate-

vium haud dubie conſuluerat, qui Libri II. Cap. 9. exorditur ita: *Materies cædenda eſt a primo autumno ad id tempus, quod erit antequam flare incipiat Favonius.* Qui tamen Vitruvius non modo autumnale, verum etiam ferme totum hibernum tempus, cædendis arboribus aſſignat.

1 INTERMITTANTVR] Hoc eſt, non integre reſcindantur, ſed relinquantur erectæ. Cod. R. 1. *circummittantur*.

2 SOLIDETVR. SED GENERA] In Vaſcoſani Editione habentur hæc: *ſolidetur. A decimaquinta uſque ad viceſimam ſecundam Lunam arbores præcidantur ad naves faciendas. Sed genera.* At periodum illam vel ab Editore intruſam fuiſſe, vel gloſſema eſſe, quod irrepſerit in textum, plane exiſtimo. Ejuſdem periodi nullum in Codicibus indicium eſt.

3 ADFIXAE TABVLAE SVB GRVNDA] In Ed. V. legitur, *affixa tabula a ſuggrundo*.

4 LARIX VERO A CASTELLO LARICINO EST DICTA] Iſidorus (Originum Lib. XVII. Cap. 7.) *Larex, cui hoc nomen a Caſtello Laricino inditum eſt.* Vitruvius autem narrat (Lib. II. Cap. 9.) quomodo contigerit ut illi arbori nomen provenerit *a caſtello, quod vocabatur Larignum*. Itaque ab Iſidoro, non a Vitruvio, nomen noſter Auctor deſcripſiſſe videtur.

5 POSITA PERPETVAM] Cod. R. 2. *poſita, ſic altius perpetuam*.

6 FAGVS QVOD AEQVALEM HABET MIXTIONEM HVMORIS ET IGNIS &c.] In Ed. V. legitur *Fagus*, in Codice autem utroque *Faſus*. Quod attinet ad hunc locum, Vitruvius de Fago (Lib. II. Cap. 9.) ſcripſerat ita: *Cerus, Suber, Fagus quod parvam habent mixtionem humoris & ignis, & terreni, aeris plurimum, pervia raritate humores penitus recipiendo, celeriter marceſcunt.* Valde autem a Vitruvio, & ab Auctore noſtro diſſentire videtur Palladius; qui (Lib. I. de *Re Ruſtica*, Tit. VIII.) De *cerro*, ait, *aut fago, aut farno diutiſſime tabulata durabunt, ſi ſtratis ſuper paleis vel ſilice humor calcis nuſquam ad tabulati corpus accedat.* Ego tamen animadvertendum reor, a Palladio eam conditionem fuiſſe conſtitutam, ut nimirum *humor ad tabulati corpus non accedat*. Obſervandum præterea eſt, Auctorem noſtrum infra (Art. XVIIII.) coaxationes ex Fago ad vetuſtatem poſſe permanere, ſanxiſſe.

7 VTILES] Hoc modo in Cod. R. 1. Vitruvius (Lib. II. Cap. 9. de *Populo*, de *ſalice*, & de *Tilia*, hæ arbores *egregiam*, ait, *habere videntur in uſu rigiditatem*. Cod. R. 2. & Ed. V. contra, ferunt, *inutiles*. Ac quidem, noſtris temporibus, earum in fabricis rarus eſt uſus.

8 ALNVS QVI PROXIMVS AQVAE NASCITVR] Iſidorus Originum Lib. XVII. Cap.

materia extra aquam fabricæ inutilis est: sed hoc mirum in se habet, quod in humore palationes spissæ defixæ structuram supra se factam sine vitio servant. Vlmus, & Fraxinus in omni opere [1] vitio flectuntur: sed cum aruerint rigidæ sunt. Lentoris caussa catenis utiles. Carpinus in omni opere tractabilis, & utilis invenitur. Cupressus, & Pinus admirandas habent virtutes, quod non cito pondere curvantur: durant enim integræ semper. Cedrus, si humore non corrumpatur, eandem habet virtutem. Sed quomodo de pino resina decurrit, sic & ex ea oleum, quod cedria dicitur: [2] si libri, aut aliæ res, eo inungantur, nunquam tineis aut carie solventur. [3] Multis itaque templis, propter æternitatem, ex ea lacunaria sunt facta. Nam folia etiam cupresso similia sunt. Nascitur maxime in Creta, & in Africa, & in Syriæ regionibus. [4] Quæcumque ergo ex parte Meridiana cæduntur, utiliores erunt; ex parte autem Septentrionali proceriores sunt arbores, sed cito vitiantur.

XIII.

De Fabrica Villæ rusticæ disponenda.

PRimo ita chortes & culinæ calidis locis designentur. Bubilia in parte meridiana ita, ut ad ortum, aut ad focum boves [5] spectent. Niti-

Cap. 9. *Alnus ---- proxime enim aquæ nascitur*. Vitruvius vero (Lib. II. Cap. 9.) *Alnus autem quæ proxima fluminum ripis procreatur*. Nonne Isidori potius quam Vitruvii, verba adhibuisse videtur Auctor noster? Neque sane Palladius quidquam habet de re hac.

[1] VITIO] Cod. R. 2. Ed. V. *cito*.

[2] SI LIBRI, AVT ALIAE RES, EO INVNGANTVR] Ed. V. *quo si libri aut clusa inungantur*: Cod. R. 2. *Si enim libri ex eo inungantur*: Cod. R. 1. *si libri aut clusa ex eo inungantur*; retinui lectionem hanc, mutatis tamen vocibus, *clusa ex*, cum nulla inde manaret certa sententia: induxi autem earum loco duas hasce, *aliæ res*, quas quodammodo indicavit Vitruvius, qui de eodem oleo (Lib. II. Cap. 9.) *quo reliquæ*, scripsit, *res cum sunt unctæ (uti etiam libri) a tineis, & a carie non læduntur*.

3 MVLTIS ITAQVE TEMPLIS &c.] Sic noster de arboribus cedris verba faciens, postquam scripserat, eas si humor non corruperit, diutissime integras persistere, subdit; *Multis itaque templis, propter æternitatem, ex ea* (Cedrorum materia) *lacunaria sunt facta*. Sententiam hanc eandem Isidorus Libro & Capite paullo supra commemoratis de Cedro agens, expressit verbis hisce: *Vnde & in templis, propter diuturnitatem, ex hoc ligno* (Cedro) *lacunaria fiunt*. Sententiam itidem fere eandem, ante hosce, exposuerat (ut fert Philandri Editio an. 1552.) Vitruvius ita: *Ephesi in æde simulacrum Dianæ, & etiam lacunaria ex ea* (Cedrorum materia) *& ibi & in ceteris nobilibus fanis, propter æternitatem, sunt facta*. Si trium Scriptorum verba perpendas, facile, ut opinor, coniicies, Auctorem nostrum ab Isidoro potius, quam a Vitruvio, exemplum transtulisse. In Palladii Libris similia de Cedro frustra quæras.

4 QVAECVMQVE ERGO EX PARTE MERIDIANA &c.] Palladius (Lib. XII. Tit. XV.) *Quæcumque autem ex parte Meridiana cæduntur, utiliores sunt; quæ vero ex septentrionali, proceriores, sed facile vitiantur*.

5 SPECTENT] In Cod. R. 1. erat expe-

Nitidiorem enim cultum recipiunt si ad lumen attendant. Latitudo XV. pedibus [2] disponatur, & in singulis parietibus [3] VIIII. pedes relinquantur. Equilia [4] calidis locis ordinentur, & obscuriora fiant, ut securi equi pabulentur. Ovilia, & Caprilia pro magnitudine agri componantur. Cella vinaria contra frigidissimas cæli plagas collocetur. Lumen fenestris a Septentrione tribuatur: ut undique frigidus aer vina incolumia servet. Vapore enim omnia corrumpuntur. [5] Torcular hujus in Septentrionem ponatur. Cella autem olearis in meridie constituenda est: fenestræ ab eadem parte tribuantur, ne frigore oleum [6] cum sordibus retineatur, & suavitas saporis pereat. [7] Torcular hujus in meridie statuatur: magnitudo pro abundantia rei fiat. Granaria ad Septentrionem, vel Aquilonem spectent, ut aere gelidiori fruges tutius serventur. Vaporatæ enim regiones curguliones, & alia genera bestiolarum nutriunt. Quæ fruges corrumpunt. Horrea, fenilia, pistrina extra villam sunt constituenda, ut ab ignis periculo villæ sint tutiores. Si quid vero melius, ac nitidius facere volueris, exempla de Vrbanis fabricis sumes.

XIIII.

De dispositione operis Vrbani.

VRbani itaque operis gratiam luminosam esse [1] oportet: præsertim cum nulli vicini parietes impediant. Disponendum erit tamen ante, ut certa genera ædificiorum cæli regiones apte possint spectare. Hiberna ergo hibernum occidentem spectare debent, [2] quoniam vespertino lumine opus est. Nam sol occidens non solum illuminat, sed [3] pro vi caloris tepidas facit regiones. Cubicula & Bibliothecæ ad orientem spectare debent.

1 Vi-

expectentur, sed proculdubio mendose. Vitruvius (Lib. VI. Cap. 9. in quo de rusticorum ædificiorum rationibus agit) *Conjuncta autem (culina) habeat bubilia, quorum præsepia ad focum, & orientis cæli regionem spectent.*

2 DISPONATVR] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponatur*: & Ed. V. *componatur*.

3 VIIII.] Cod. R. 2. numerum exhibet *VIII.*

4 CALIDIS] Consentit hæc lectio Cod. R. 2. cum Vitruvii præceptis. Cod. R. 1. & Ed. V. habent *cardinis*.

5 TORCVLAR HVIVS] Nimirum *hujus cellæ vinariæ*; quod scilicet usui esset cellæ vinariæ. In Cod. R. 2. deest pronom. *hujus*.

6 CVM SORDIBVS RETINEATVR, ET SVAVITAS] Ita Cod. R. 2. cujus lectionem, ceu clariorem, præferendam ratus sum. Cod. R. 1. & Ed. V. *cum sordibus & suavitas saporis*.

7 TORCVLAR HVIVS] Hoc est, *hujus cellæ olearis*.

1 OPORTET] Verbum hoc in Cod. R. 2. retrusum est post verbum, *impediant*.

2 QVONIAM] Legitur in Cod. R. 2. Sed in Cod. R. 1. *quomodo*. & in Ed. V. quum.

3 PRO VI] Seu verba hæc in Codice aliquo invenerit is, qui præfuit Vascosani Editioni, sive ex ingenio emendationem adtulerit, cer-

[1] Visus enim matutinum postulat lumen. Nam quæcumque loca frigida [2] spectant, humore vitiantur; quoniam venti humidi, spirantes madidos flatus, omnia [3] pallore corrumpunt. Triclinia verna, & autumnalia ad orientem spectare debent, [4] ut gratiora sint, quod his uti solitum est. AEstiva triclinia ad Septentrionem spectare debent; quod ea regio, [5] præter ceteras, frigidior est, & solstitiali tempore jucundam sanitatis voluptatem corporibus præstat.

XV.

De mensuris AEdificiorum.

TRicliniorum, & conclavium quanta latitudo & longitudo fuerit [6] in uno computata mensura, ex ea medietas altitudini tribuatur. Si autem exedræ, [7] aut oeci quadrati fuerint, media pars mensuræ in altitudinem struatur. Pinacothecæ & Plumariorum officinæ in parte septentrionali sunt constituendæ; ut colores, & purpuræ sine vitio reserventur. De vaporatis enim regionibus corruptelæ nascuntur.

XVI.

De Fabrica Balnearum.

BAlneis locus eligendus est contra occasum hibernum, aut partem meridianam; ut sole decedente [8] vaporetur [9] usque ad vesperum, quod

certe apta visa sunt. In Codicibus legitur, *proximi*.

1 VISUS ENIM &c.] vocabulum, *Visus*, descriptum est in Cod. R. 1. & in Ed. V.: at in Cod. R. 2. vocabulum *usus* vel descripserunt, vel scripserunt permoti auctoritate Vitruvii, qui (Libro VI. Cap. VII. quo variæ partes hujusce nostri Articuli continentur) *Usus enim*, ait, *matutinum postulat lumen*.

2 SPECTANT, HUMORE VITIANTUR; QUONIAM] Ita Cod. R. 2. cui hoc quoque loco parere placuit. Mendosa enim haud dubie sunt quæ habet Cod. R. 1. *spectantur umorem, videantur, quomodo*. Ed. V. *spectantur umore, vitentur, quoniam*.

3 PALLORE] Vocem hanc, in qua consentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. non reperies in Cod. R. 2.

4 UT GRATIORA SINT, QUOD HIS UTI SOLITUM EST. AESTIVA TRICLINIA AD SEPTENTRIONEM SPECTARE DEBENT] Omnia verba hæc, quæ leguntur in Cod. R. 2. & in Ed. V. & quæ ipso Vitruvii (Cap. cit.) textu probantur, desunt in Cod. R. 1. prætermissa haud dubie Amanuensis incuria.

5 PRAETER CETERAS] Cod. R. 2. *præ ceteris*.

6 IN UNO COMPUTATA MENSURA] Cod. R. 2. *in unam computa mensuram*.

7 AUT OECI QUADRATI] Cod. R. 1. *aut tycii quadrati*: Ed. V. *aut xisti quadrati*: Cod. R. 2. *aut quadrati*. Sed *oeci* esse legendum plane credidi, cum Vitruvius (Lib. VI. Cap. 6.) agat de *oecis*, ubi præcipit, ut *altitudines eorum dimidia latitudinis addita constituantur*.

8 VAPORETUR] Nempe, calore temperetur. Horatius (Lib. I. Ep. 16. v. 7.)
aspiciat Sol:
Lævum discedens curru fugiente vaporet.

9 USQUE AD VESPERUM, QUOD] Ita

quod tempus ad lavandum tributum est. Suspensuræ calidarum cellarum ita sunt faciendæ, ut primum area sesquipedalibus tegulis 5 consternatur inclinata ad fornacem, ut pila missa intro resistere non possit: sed redeat ad præfurnium. Flamma enim sursum adsurgens 1 calidiores efficit cellas supraque laterculis bessalibus, 2 & rotundis pilæ interstruantur ex capillo, & argilla subacta: 3 in privato pedibus binis semis, in publico ternis. Tegulæ bipedales superconstituantur, quæ pavimentum dirigant. 4 Plumbeum vas, quod patenam æream habet, super fornacem conlocetur, 5 alterum frigidarium secus, ut, quantum calda ex eo 6 in solium admittatur, tantum frigidæ infundatur. Magnitudines autem balnearum pro hominum copia, aut 7 voluntatis gratia fieri debebunt; dummodo cellæ sic disponantur, ut quanta longitudo fuerit tertia adempta latitudo componatur: melius enim ignis per angustiora latitudinis cellarum 8 operabitur. 9 AEstivis bal-

Ita Cod. R. 2. Sed Cod. R. 1. *usque ad vesperum habeat, quod*. Et Ed. V. *& eum usque ad vesperum habeat*. In hac dissensione, faciliorem lectionem præferendam, ratus sum.

5 CONSTERNATVR] Verbum plane retinendum; quamvis Cod. R. 2. habeat, *construatur*. Vitruvii (Lib. V. Capite 10. *Balnearum dispositionibus, & partibus dicato*) verba sunt; *sesquipedalibus tegulis solum sternatur*.

1 CALIDIORES EFFICIT CELLAS] Lectio hæc Ed. V. undecumque profluxerit, pobabilis visa est. Cod. R. 1. *calores ejus efficit cellas*: & Cod. R. 2. *calores ejus efficit cellæ*.

2 ET ROTVNDIS PILAE INTERSTRVANTVR] Cod. R. 1. *& rotundis pilæ interuantur*: Ed. V. *vel rotundis pilæ insternantur*: in Cod. autem R. 2. totus locus depravatus omnino est. Dum ego, pro *interuantur*, aut *insternantur*, restitui, *interstruantur*, attendi Vitruvium, qui (Cap. cit.) *eaque* pilæ, ait, *struantur argilla cum capillo subacta*; ac præterea Palladii (Lib. I. Art. XL. ubi de re agit eadem) verba hæc; *pilæ laterculis, argilla subacta, & capillo constructæ fiant*.

3 IN PRIVATO] Cod. R. 1. *in plumbato*; sed adhibitam in Ed. V. lectionem, quæ paullo infra sequuntur verba, *in publico*, flagitare videbantur.

4 PLVMBEVM VAS, QVOD PATENAM AEREAM HABET &c.] Locus videtur desumptus ex Palladio, qui (Lib. I. Tit. XL.) *Milliarium*, ait, *plumbeum, cui ærea patina subest, inter foliorum spatia forinsecus statuamus, fornace subjecta*. Milliarii descriptionem hic sane meliore in lumine, quam Auctor noster, posuit.

5 ALTERVM FRIGIDARIVM SECVS] intelligendum est, *secus conlocetur*. Cod. R. 2. habet, *alterum simile frigidarium secus*.

6 IN SOLIVM] Hoc est, in balnei alveum: hunc enim hic significat ea vox. Vbi de *caldario*, *& de frigidario* (Cap. cit.) egit Vitruvius, nullam *solii* mentionem injecit. Injecit tamen (Lib. IX. Cap. 3.) ubi Archimedis egressum e balneo expressit ita: *exsilivit gaudio motus de solio*. Et Palladius (loco cit.) perspicue: *ad quod milliarium fistula frigidaria dirigatur, & ab hoc ad solium*. Adde Cornelium Celsum Lib. VII. Cap. 26. quo loco de curatione post evulsum calculum verba facit.

7 VOLVNTATIS) Sic Codices. Ed. V. voluptatis.

8 OPERABITVR. AESTIVIS] In Cod. R. 2. & in Ed. V. leguntur hæc: *operabitur lumen fenestris aut hibernis, aut meridianis partibus tribuatur. AEstivis*. Periodum, quæ nuspiam est in Cod. R. 1. intrudere noluimus: præsertim cum doctrinam contineat insulsam falsamque; ut plane liquet ex Palladio, qui (loco cit.) earundem fenestrarum dispositionem sic præcipit; *Piscinales cellæ in æstivis balneis a Septentrione lumen accipiant, in hyemalibus a meridie*.

9 AESTIVIS BALNEIS HYPOCAVSTERIA

balneis [1] hypocausteria pro loci magnitudine cum piscinis in Septentrione, vel Aquilone constituantur; & ab eadem parte maxime lumen fenestris admittatur; ut salubriorem, & corporibus jucundiorem gratiam præstet. In villa rustica Balneum culinæ conjungatur, ut facilius a rusticis ministerium exhiberi possit.

XVII.

De Cameris Balnearum.

CAmeræ structiles fortiores erunt. Figulinæ autem ad contignationem suspendantur ita, ut catenis [2] anchoratis fixæ, [3] tegulas & paliola, quæ cameram circinent, sustineant. Eadem ratione, & planas cameras facies. Vtilius autem [4] disponetur, si regulæ vel arcus ferrei fiant, ut uncis ferreis ad contignationem suspendantur ita ut [5] tegularum juncturæ super regulas, vel arcus recumbant. Superiores ergo juncturæ ex capillo, & argilla subacta liniantur. Inferior autem pars juncturæ, quæ ad pavimentum spectabit, primo calce cum testa temperata trullissetur: deinde albario, sive tectorio opere inducatur. Major tamen, & diligentiæ, & utilitatis ratio videtur, si duplices balnearum cameræ fiant, inferior cæmentitia, & superior suspensa. Inter duas enim cameras humor retentus nunquam vitiabit contignationem: sudationes etiam præstabuntur meliores.

XVIII.

De Expolitionibus Pavimentorum.

COnsiderandum erit ut solum firmum sit, & æquale, tunc rudus inducatur, & vectibus ligneis contusum calcetur. Supra impensa testacea crassior inducatur, & iterum vectibus contusa solidetur. Tertio nucleus, idest

RIA &c.] Palladius (Lib. I. in citato Tit. XL.) *Piscinales cellæ in æstivis balneis a Septentrione lumen accipiant*. Itaque a Palladio (cum similia non habeat Vitruvius) nonnulla ex iis, quæ scripsit de *æstivis balneis*, noster corrivasse videtur.

1 HYPOCAVSTERIA] Vocem hanc nuspiam me legisse memini: Carolus tamen *du Fresne* in Glossario habet, *Hypocaustorium*.

2 ANCHORATIS] Est plane vox hæc ævi sequioris. Vitruvius (Lib. V. Cap. 10.) habet, ut etiam noster infra, *uncis ferreis*.

3 TEGVLAS, ET PALIOLA] Ita Cod. R. 1. Cod. vero R. 2. & Ed. V. *tegulas vel paliola*. Substituissem ego *regulas*; cum *regulas* nominet (loco cit.) Vitruvius: at nihilo minus Auctoris nostri locus non omni obscuritate fuisset liberatus.

4 DISPONETVR] Verbum hoc obtulit Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *quod ponetur*: Ed. V. *componetur*.

5 TEGVLARVM] Vt suadet Vitruvii textus: Cod. R. 1. *esularum*.

ideſt impenſa mollior inducatur, & politionibus inſiſtat, ne rimæ inutiles operi relinquantur.

XVIIII.

De Pavimentis ſupra contignationem faciendis.

IN contignationibus diligenter reſpiciendum eſt, ut æqualitas ſoli dirigatur. Item danda eſt opera ne axes quercei cum [1] eſculinis commiſceantur. Nam quercus, cum accepto humore ſicceſcere cœperit, arcuatur; & rimas operi inutiles efficiet. Eſculus diligenter compoſita ad perpetuitatem operis durabit. Verum, ſi inopia loci eſculus defuerit, [2] in tenuiſſimos axes quercus ſecetur. Et primum in directo jactatis axibus, ſequentibus in tranſverſo ſtratis, binis clavis crebro ad contignationem confixis utiliter operi ſubjicientur. De cerro, aut fago, ſeu farno [3] coaxationes, haut ad vetuſtatem poterit permanere. Iactatis in ordinem, & compoſitis axibus, filex, aut palea æqualiter ſuperſternatur, ut calcis humor ad axes pervenire non poſſit. Tunc [4] inſuper ſtatuminentur ſaxo, ne minori quam qui manum poſſit implere: ſtatuminibus ruderi ſeu novo, ſive redivivo ad duas partes una calcis miſceatur. Rudus eſt majores lapides contuſi cum calce mixti. Impenſa craſſior induci debebit ne minus craſſitudine digitos VI. Exacto pavimento, ad regulam & libellam ſupra impenſa teſtacea mollior inducatur, & ſiccet: tum aut marmor ſectile, aut teſſeræ, aut ſcutula, [5] aut trigona, aut favi ſuperimponantur; & uſque eo fricetur, ut juncturæ, vel anguli inter ſe conveniant; tunc erit perfecta fricatura. Quod ſi facultas non erit unde [6] ſuperfricentur, ne aut lacunæ aut cumuli ſint,

[1] ESCVLINIS] Ed. V. ut Vitruvius (Lib. VII. Cap. 1.) *ne commiſceantur axes eſculini quernis*. Codices, *eſculi*.

[2] IN TENVISSIMOS AXES QVERCVS SECETVR. ET PRIMVM &c.] Palladius (Lib. I. Tit. IX.) de hujuſmodi pavimentis ita ſcripſit: *ſubtiliter quercus ſecetur, & tranſverſus atque directus duplex ponatur ordo tabularum*: & noſter quidem Auctor ſua illa ex Palladio deſumſiſſe videtur; quamvis res eaſdem doceat Vitruvius in commemorato primo Capite Lib. VII.

[3] COAXATIONES, HAVT] Intelligas (ut opinor) *coaxationes ſi fiant*. Particulam *haut* ita ſcribere placuit; quamvis, pro *haud*, etiam *aut* ſcripſerint Antiqui; & Cod. R. 1. habeat, *aut*. Cod. R. 2. *ut*. Ed. V. *haud*. Poſt verbum *poterit*, intelligi opinor, deeſſe vocem, *pavimentum*.

[4] INSVPER STATVMINENTVR] Voces haſce non conjunxit Auctor noſter: ita etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. I.) *Tunc inſuper ſtatuminetur ne minore ſaxo*. At Palladius (Lib. I. Tit. IX) *Tunc ſuperſtatuminabis*: conjunctis duabus vocibus *ſuper* ac *ſtatuminabis*; qua copulatione elegantiorem eſſe modum ſcribendi ab Vitruvio adhibitum, ait Schoettgenius in annotatione ad hunc Palladii locum; quam conſules.

[5] AVT TRIGONA, AVT FAVI SVPERIMPONANTVR] Cod. R. 1. *aut trigona aut fai ſuperimponantur*: ſed vocum, *aut fai*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. nullum apparet indicium. Ego vero repoſui, *aut favi*: cum Vitruvius (loco cit.) *nulli*, ſcripſerit, *gradus in ſcutulis, aut trigonis, aut quadratis, ſeu favis* (hoc eſt, hexagonis) *exſtent*.

[6] SVPERFRICENTVR] In Cod. R. 2. In Cod. R. 1. & in Ed. V. *ſuperfigantur*.

ſint, ad regulam fricatura extendatur, & ſupra marmor [1] tunſum incernatur, aut arena cum calce inducta poliatur. Sub divo maxime vitanda ſunt [2] finita pavimenta; quoniam frigore, & humore ſæpe corrumpuntur. Sed, ſi neceſſitas aut voluntas facere hortatur, hanc operis ſubtilitatem ſervabis. Miſſas in ordinem tabulas, & alias in tranſverſum (ſicut ſupra monſtratum eſt) ad [3] tignationem configes, & paleam aut filicem ſuperæqualiter ſternes & [4] loricabis de ſaxo, quod manum poſſit implere. Super rudus pedaneum induces, & vectibus ligneis frequenter denſabis: &, [5] antequam rudus ſicceſcat, tegulas quadratas bipedales, quæ per omnia latera canaliculos habent digitales, calce viva ex oleo temperata, frontes tegularum, qua canaliculi erunt, implebis; & ſic junctas ſupra rudus compones, ut margines tegularum cum calce comprehendere poſſint. Quæ res cum ſiccaverit, quaſi unum corpus [6] facit, & nullum humorem ad inferiora admittet. Poſtea nucleum ſex digitorum induces, & frequenter fricabis, ne ſetas faciat. Et teſſeram duorum, aut trium digitorum latam ſupra [7] imprimes, aut tabulas quas magnas cunque marmoreas, ut nullo modo fabrica vitiari poſſit. Si quis autem diligentius facere volet, omnibus annis ante hiemem juncturas axium fæcibus

Cc 2 perun-

[1] TVNSVM] Sic Codices: Ed. V. *tuſum*.

[2] FINITA PAVIMENTA] Vocem, *finita*, neque in Cod. R. 2. neque in Ed. V. reperies. Cum tamen ea perſpicue legatur in Cod. R. 1. retenta a me eſt. Interpretor (Auctoris noſtri ævo) *finitum* ſignificare potuiſſe idem ac *perfectum*; polita autem pavimenta, ceu perfecta, reputata fuiſſe.

[3] TIGNATIONEM] Habent Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *contignationem*.

[4] LORICABIS] Cod. R. 1. *ludificabis*: Cod. R. 2. *judicabis*: Ed. V. ut deſcripſimus. Num autem verbum illud ſcriptum invenerit qui curavit Editionem illam, an ex conjectura repoſuerit, non quæram: certe Codicum verba retineri non poterant. Quod attinet ad verbum *loricare*, Varro (*De Re Ruſt.* Lib. I. Cap. 57.) *parietes*, ait, *& ſolum opere tectorio marmorato loricandi*. Vt vero ab Auctore noſtro propoſitam rem perpendere poſſis, animadvertes Vitruvii verba (Lib. VII. Cap. 1.) hæc: *tunc inſuper pavimentum ſtatuminetur ne minore ſaxo, quam quod manum poſſit implere*. At Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) ſcripſit; *& æqualiter æquabimus ſaxo, quod manum poſſit implere*.

[5] ANTEQVAM RVDVS SICCESCAT] Hæc Auctor noſter ex alias commemorato Vitruvii Capite primo Libri ſeptimi depromſit: eademque in uſum ſuum tranſtulit Palladius (Lib. VI. Tit. XI.) ut Philander quoque animadvertit in annotationibus ſuis ad illud Vitruvii Caput.

[6] FACIT] Ed. V. *faciet*.

[7] IMPRIMES, AVT TABVLAS QVAS MAGNAS CVMQVE MARMOREAS, VT] Cod. R. 1. *imprimis, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas ut*: Cod. R. 2. *ſupra imprimis tabulas ponis quam marmoreas magnas, ut*. Ed. V. *imprimes, aut tabulas quam magnas cumque marmoreas, ut*. Loco obſcuro ut lumen aliquod afferrem, conſideravi Palladii (loco cit.) de re hac verba; *Tunc teſſellas*, ait ille, *latiores, vel tabellas qualeſcumque marmoreas, aut paginas imprimemus*. Notum autem eſt ut dicatur, *quicumque* pro *qualiſcumque*. Præterea adhibetur aliqua interpoſita dictione; ſic Tullius Lib. IIII. *De Finibus*, Cap. 25. *quod erit cunque viſum*. Itaque poſui, pro *quam*, *quas*; ut intelligere poſſimus, *tabulas quaſcumque* (ſive qualeſcumque) *magnas*. Num vero apte dictionem, *magnas*, interpoſuiſſe videatur Auctor noſter, non diſquiram.

perungi faciat. Teſtacea ſpicata, & tiburtina pari modo fricaturis, & politionibus exerceantur.

XX.

De Calce probanda operi albario.

IN albario opere calcem ſic probare debebis. [1] In foſſa calcem, quæ multo ante tempore fuerit macerata; de aſcia quaſi lignum dolabis; & aciem ſi nuſquam impegeris, atque adhærens aſciæ viſcoſa videbitur, optima erit [2] operi albario. Recentius extincta, & calculoſa ſi fuerit, dum ſiceſcere cœperit, calculi crepant, & inutiles rimæ operi efficientur. Vnde proxime extinctam in opus albarium mittere non oportet.

XXI.

De Cameris Canniciis.

CAmeræ ergo canniciæ ſic erunt componendæ. Aſſeres [3] abietini ad lineam, aut regulam æqualiter dirigantur, ne plus habeant [4] groſſitudinis, quam digitos tres. Hos inter ſe ſeſquipedali menſura diviſos ordinabis, & catenis ad contignationem ſuſpendes [5] ita ut binæ perticæ graci-

[1] IN FOSSA] Cod. R. 1. *in ſaſſum*: Cod. R. 2. & Ed. V., *in foſſam*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 2.) de eodem calcis experimento agens, habet, *in lacu*.

[2] OPERI ALBARIO. RECENTIVS] Ita Cod. R. 2. ſed in Cod. R. 1. legitur; *recenſentur*: ceterum in reliqua Articuli parte Codices plane conſentiunt. Valde autem differt Ed. V. in qua deſiderantur hæc omnia: *albario. Recentius extincta, & calculoſa ſi fuerit, dum ſiceſcere cœperit, calculi crepant, & inutiles rimæ operi.*

[3] ABIETINI] Sic Ed. V. Expunximus vocem *abſtinei*; quæ legitur in Codice utroque; quamvis neque ullum vocis *abietini* nacti ſimus apud alios Auctores exemplum. Palladius (Lib. I. Tit. XIII.) in eum uſum *aſſeres ligni Gallici, vel cupreſſi* requirit.

[4] GROSSITVDINIS] Vide annotationem noſtram ad vocem, *groſſitudine*, Art. VI.

[5] ITA VT BINAE PERTICAE GRACILIORES INTER EOS: SIMISSALES FACIANT TVMICES LIGATVRAS] Ita Codices, ſi excipias interpunctionem, quæ in Codicibus nulla eſt. Ed. V. *ita ut bino pollice graciliores inter eos ſimiſſales faciant tunicas, ligentur*. Locum quam obſcuriſſimum ut modo aliquo interpretarer, primum attendi quæ habet Palladius (loco cit.) de re prorſus eadem: *& binas*, ait ille, *inter eos* (aſſeres) *perticas dirigemus tomicibus alligatas*. Tum conjeci, particulas, *ita ut*, habendas eſſe pro *ita etiam*; quamobrem de poſitione perticarum intelligendum ſit quod ſcriptum fuerat de aſſerum poſitione, hoc eſt, verbum *ordino*. Conjeci præterea vocem *tumices*, pro *tomices*, fuiſſe ſcriptam; (tomices vero numerari inter reſtes, ſeu funes, notum eſt) & harum aliquod genus eo tempore dictum fuiſſe *ſimiſſale*, cujus vocis ſignificatio nunc ignota: niſi velimus legendum *ſemiſſales*, & ſignificari res mediocres, veluti dimidiæ magnitudinis; ut in *Gloſſario mediæ & infimæ Latinitatis* habetur,

graciliores inter eos: simissales faciant tumices ligaturas. [1] Catenæ autem parentur aut de junipero, aut oliva, aut buxo, aut cupresso. Cameræ ex arundine græca, vel palustri vel grossiori, rasa & contusa, sic contexantur, ut his circuli, æqualis admodum grossitudinis & longitudinis, ante ligentur, qui possint [2] æqualem nitorem ostendere, [3] ut si quam cultiorem gratiam emutare volueris, fasciculi molliores cannæ facilius flexi ducantur. Postea prima manu inducatur impensa, pumice trullissetur, ut canna [4] subligetur, deinde arena, & calce dirigatur. Tertio marmor tunsum super calce inducatur, & poliatur. Sic & nitorem, & gratiam, & virtutem solidam facies. Si quid autem urbanis cameris addere volueris, fasciculos de canna facies, & laquearis operis, vel delicatæ ut arcuatilis cameræ, exemplis uteris.

XXII.

De Politionibus Parietum cæmentitiorum.

PArietes uno corio tenui, & alio grossiore si fuerint inducti & politi, macritate impensæ cito corrumpentur. Exemplum hujus ex his speculis sumere debemus, quorum tenues laminæ falsas [5] & deformes exprimunt imagines: solidæ autem laminæ veras, & suæ pulcritudinis formas designant. Prima ergo inductione trullissata, cum arescere cœperit, iterum, ac tertio [6] lucidationes dirigantur. Cum tribus coriis opus fuerit, depu-

tur, *semissarius*, pro *dimidius*. Hisce positis, locum illum sic interpretor; ita etiam binæ perticæ graciliores ordinentur inter eos asseres: perticarum autem ligaturæ fiant mediocribus tomicibus.

1 CATENAE AVTEM PARENTVR AVT DE IVNIPERO, AVT OLIVA] Dum hæc, & quæ sequuntur, scripsit Auctor noster, ei (ut plane videtur) erant ante oculos positæ res (quamvis eas perfecta imitatione non sit persecutus) a Palladio perscriptæ; qui (Lib. I. Tit. XIII.) rem clarius proposuit modo hoc: *Tunc eos* (asseres) *catenis ligneis ex junipero, aut oliva, aut buxo, aut cupresso factis ad contignationem suspendemus, & binas inter eos perticas dirigemus tomicibus alligatas. Postea palustrem cannam, vel hanc crassiorem, quæ in usu est, contusam, facta & strictim juncta crate subnectemus.*

2 AEQVALEM NITOREM] Cod. R. 1. *æqualem nitore*. Cod. R. 2. *æqualem cameram nitore*.

3 VT SI QVAM CVLTIOREM GRATIAM EMVTARE] Adhæsi Codici R. 1. In Cod. R. 2. est; *ut si quam cultiore gratia mutare*: Ed. V. *ut si quando cultiorem gratiam vitare*.

4 SVBLIGETVR] Vascosanus sic edidit. Codices, *subliget*.

5 ET] Particulam hanc sumsimus ex Ed. V. cum Codices habeant, *sed*.

6 LVCIDATIONES] Cod. R. 1. Vascosanus, *loricationes*. Cod. R. 2. *inductiones*. Visa tanta lectionum differentia, retinui primi Codicis vocem illam, *lucidationes*. Palladius enim (Lib. I. Tit. XIII.) *Tertio*, ait, *tusi marmoris pulverem mistum cum calce ducemus, & poliemus ad summum nitorem*. Credi itaque potest, ultimas inductiones, ex quibus nitor nasceretur, ab Auctore nostro *lucidationes* fuisse appellatas.

depuratum tunc [1] ex marmoreo grano trullissationes sunt subigendæ. Sed ipsa species sic paretur, ut ante inductiones tandiu subigantur, ut rutrum ex ea mundum levetur. Inarescente inductione, alterum corium subtilius inducatur, ut marmoris & candoris politionibus fundata soliditas nitidum culturæ faciat decorem. Omnia ergo, quæ diligenti studio componuntur, neque vetustatibus obsolescunt; neque, cum purgari cœperint, gratiam coloris amittunt. Humidi enim parietes, cum picturis ornantur, desudescunt; & operi obligatus color elui non potest.

XXIII.

De opere Coronario.

OPeri [2] coronario subtilior impensa necessaria est, ut amplius fricata mollioris nitorem gratiæ faciat. Observandum tamen erit ne gypsum impensæ adjungatur. Siticulosa enim materia, dum cito arescit, [3] vitiat coronarium opus. Politionibus parietum & Camerum superinducitur: [4] Nam corrumpit.

XXIIII.

De Parietibus Cæmenticiis, humidis locis, solidandis.

PArietes vero, humidis locis, sic erunt solidandi. Si perpetuus humor manabit, tribus pedibus ab imo, testaceo paries vestiatur, & vestitura calcetur, & poliatur, ne humorem admittere possit. Quod si humor major perpetuus manabit, canaliculum brevem exstrues, aliquantum a pavimento altius, quo collectus humor sine vitio parietis exeat. Si autem affluens humor abundabit, tegulas bipedales ex ea parte, qua humor inri-

1 EX MARMOREO GRANO] Codex uterque *gramo*: Ed. V. *ex marmore Grajo*. Emendationis, qua usi sumus, ea fuit caussa, quod Vitruvius (Lib. VII. Cap. 3.) & Palladius (Lib. I. Tit. XV.) habent, *ex marmoreo grano*. Quod autem ab Vitruvio multa hauserit (& a Palladio multa hausisse videatur) noster Auctor, pluribus hic non repetemus. Ad ea vero Palladii verba, *ex marmore grano*, adnotavit Christianus Schoettgenius, legi in Vitruvii *Epitome*, c. 22. *ex marmore Grajo*; qua ex lectione, ut etiam ex nonnullis aliis, probabile omnino fit, Christianum in edita ab Vascosano Vitruvii Epitome fuisse versatum.

2 CORONARIO] In Cod. R. 1. vocem hanc frustra quæras.

3 VITIAT] Vsus sum lectione Ed. V. At Cod. R. 1. *vicinam*: Cod. R. 2. *vicina*.

4 NAM CORRVMPIT] Varias adhibui in postremis hujusce Articuli versibus interpunctiones, ut pars aliqua (si fieri posset) obscuratis adimeretur. Postrema verba, *Nam corrumpit*, sic interpretor: Nam gypsum si non superinducatur, sed adjungatur impensæ, corrumpit coronarium opus, ut dictum est.

inriguus erumpet diligenter [1] picabis, ne vis humoris ad parietem transeat. Ex altera parte, qua structuræ junguntur, tegula calce liquida linietur, ut facilius operi adhærere possit.

XXV.

Triclinia hiberna minoribus picturis esse adornanda.

TRiclinia hiberna non convenit grandibus picturis ornari, quod hibernis temporibus frequenti lumine [2] cereorum, aut lucernarum fumante, obsolescunt. Propterea & cameræ eorum planæ fiunt; ut, [3] detersa fuligine, statim illuminatus splendor appareat.

XXVI.

[4] *Pavimenta ut in hieme tepeant.*

ETiam pavimentorum utilis dispositio inventa videtur. Itaque excavatis in altum duobus pedibus, fistucato solo inducatur aut rudus, aut testaceum pavimentum, deinde congestis, sed calcatis spisse carbonibus, inducatur, ex [5] sablone, & favilla, & calce [6] mista impensa, crassitudine unciarum VI. ad regulam; exæquata planities reddit speciem nigri pavimenti. Hieme ergo non recipit frigus, & ministros, licet nudis pedibus, vapore delectabit: sic enim erit [7] pavimentum, ut etiam bibentium pocula si effusa fuerint, momento [8] siccescant.

XXVII.

[1] PICABIS] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *pecabis*. Eo verbo, *picare*, hoc est, fervida pice linire, usus est etiam Vitruvius (Lib. VII. Cap. 4.) ubi de politionibus pro locis humidis egit; sed Vitruvius multo plura de tegularum forma atque usu ibi perspicue demonstravit.

[2] CEREORVM] Codices, *cerorum*.

[3] DETERSA] Ita Cod. R. 2. & Ed. V. In Cod. vero R. 1. *de terga*.

[4] PAVIMENTA VT IN HIEME TEPEANT] Consentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. Diversum autem hujus Articuli titulum præfert Cod. R. 2. nimirum, *De pavimentorum utilitate*.

[5] SABLONE] Sic Cod. R. 1. Habent Cod. R. 2. & Ed. V. *sabulone*. Sed ab sequiore ætate (ut in Glossario alias citato videre est) *sablo*, pro *sabulo*, usurpabatur.

[6] MISTA] Cod. R. 1. *exta*. Sed haud dubie *mixta* legi debet: toto eo loco Vitruvium (vide Lib. VII. Cap. 4.) fere descripsit Auctor noster. Vitruvius autem habet; *inducitur ex sabulone, & calce, & favilla mixta materies, crassitudine semipedali* &c.

[7] PAVIMENTVM] Sic edidit Vascosanus. Cod. R. 1. *pavimento*. Cod. R. 2. *pavimento gratia*.

[8] SICCESCANT] Ita ubique legitur. Libenter scripsissem, *siccescat*, & verbum hoc retulissem ad *pavimentum*; ut sensus esset, *pavimentum siccescat*.

XXVII.

De Generibus Colorum.

COlores vero alii certis locis procreantur, alii ex commixtionibus componuntur. Rubricæ itaque multis locis generantur, ſed optimæ in Ponto, & in Hiſpania naſcuntur. Paratonium ex ipſo loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & [1] melinum, quod ejus vis metalli [2] per inſulas cycladas Melo dicitur. Creta viridis pluribus locis naſcitur, ſed optima in [3] Creta Cirina tantum procreatur, quæ græce theodote dicitur, a Theodoto quodam, in cujus ſolo primum eſt inventa. Auripigmentum, quod arſenicon græce appellatur, in Ponto naſcitur. Sandaraca plurimis locis generatur, ſed optima in Ponto, & juxta flumen [4] Hypanium. Minii autem natura primum a Græcis Epheſiorum ſolo reperta memoratur; deinceps in Hiſpania: cujus natura has admirationes habet. Glebæ [5] itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures uſus colligunt. Neque enim argentum, neque æs ſine his inaurari poteſt. [6] Eæ confuſæ in unum ita, ut quattuor ſextariorum menſuram habeant, centum librarum pondus efficient. Supra cujus liquorem centenarium ſaxi pondus ſi poſueris, ſuſtinebit. Scrupulum auri ſuper ſi poſueris, in liquorem deſcendit. Vnde intelliges, non ponderis ſed naturæ eſſe diſcretionem. Itaque ſi aurifex pannis [7] textilibus intex-

[1] MELINVM] Quamvis *melenum* viderim in Cod. R. 1. & in Ed. V. tamen Vitruvio ſtare malui: ex cujus Libri Septimi Capitibus ſeptimo, & ſequentibus aliis, plurima, pro Articulo hoc, mutuatus eſt noſter.

[2] PER INSVLAS CYCLADAS] Melius, *cyclades*. Hoc loco propoſita res, de qua Vitruvius & noſter agunt, haudquaquam ab Auctore noſtro conſtituitur modo eodem, ac ab Vitruvio. Plures hujuſmodi varietates variis in locis obſervavi: ſed operam meam in ſingulis eis obſervationibus conſcribendis ponere, mei quidem non erat inſtituti, ut alias indicavi.

[3] CRETA CIRINA] Conſentiunt Codices: Ed. V. *Creta & Cyrenis*. Fortaſſe loci nomen ab Amanuenſibus fuit depravatum. Mihi ſaltem *Creta Cirina* ignota eſt. Vitruvius ait, cretam viridem optimam naſci *Smyrnæ*.

[4] HYPANIVM] Cod. R. 1. *yppanium* Sed Cod. R. 2. *ypanim*: & Ed. V. *Hypanium*. Vitruvius, *Hypanim*.

[5] ITAQVE] Ed. V. *namque*.

[6] EAE] Legebatur, *nam*; ſed hæc conjunctio cauſſalis nihil omnino ad rem pertinebat, immo reddebat omnia obſcuriora. Itaque repoſui, *Eæ*, vocemque deſumſi ex Vitruvio; cum etiam ſequentium verborum pleraque ex Vitruvii Capite octavo Libri ſeptimi deſumſerit noſter.

[7] TEXTILIBVS INTEXTVM AVRVM EXIMERE VVLT, IN RVDI VASO FICTILI AD PVLVERES EXVRIT; INDE PVLVERES] Attendens Vaſcoſani Editionem, & Vitruvii verba, locum reſtitui, ut intelligi modo aliquo poſſet; cum in Codice R. 1. nullo modo poſſet: ſunt enim Codicis verba hæc; *textilibus aduſtum rudi vaſo fictili ſolidari pulveris*. Ed. V. *textilibus pannis intextum aurum eximere vult, in rudi*

intextum aurum eximere vult, in rudi vaso fictili ad pulveres exurit; inde pulveres prius laverit, postea mixtum argento vivo, vel in panno vel in linteolo comprimit, ut liquor argenti expressus emanet, & aurum solidum intrinsecus remaneat. Verum probatio minii sic erit observanda. In lamina ferrea mittatur, & super ignem ponatur tamdiu, donec lamina rubescat. Tunc retractum refrigescat. [1] Si colorem non mutaverit, optimum erit; si mutaverit, vitiatum erit. Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifestum est. Chrysocolla a Macedonia venit: foditur autem ex metallis ærariis. [2] Argentum, & Indicum ab ipsis ostenditur, quibus in locis nascitur. Atramenti vero compositio sic erit observanda, quæ non solum ad usum picturæ necessaria videtur, sed etiam ad cotidianas scripturas. Lacusculus curva camera struatur: huic fornacula sic componitur, ut nares in lacusculo habeat, qua fumus possit intrare. Tædæ [3] in eadem fornace incendantur: super tædas ardentes resina mittatur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacusculum exprimat. Postea fuliginem diligenter [4] conteres, [5] & aquam ad modum mittes, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miscent, ut nitidius esse videatur. Sed ad celeritatem operis etiam tædarum carbones, cum glutino attriti, parietibus præstabunt atramenti suavitatem. Nec minus sarmenta exusta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur. Sed sarmenta uvæ nigrioris si in optimo vino mersa [6] arserint, & postea exusta fuerint, addito glutino, imitata indici [7] suavitatem monstrabunt. [8] Vsta fæx vini quamplurimum necessaria in operibus picturæ videtur. [9] Glebæ silis boni in

D d

rudi vase fictili ad pulveres exurit: inde uti pulveres. Vitruvii autem verba, proposito nostri Auctoris loco convenientia, in commemorato octavo Capite legi queunt.

[1] SI COLOREM] Ed. V. *& si colorem.*

[2] ARGENTVM, ET INDICVM &c.] Locum hunc (fortasse ab Amanuensibus corruptum) interpunctione, ut potui, tantulum extricavi. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 9.) ubi dixit, *chrysocollam fodi ex his locis, qui sunt proximi ærariis metallis*, subdit; *Minium, & Indicum nominibus ipsis indicant, quibus in locis procreantur*.

[3] IN EADEM FORNACE] Lectio hæc est Cod. R. 2. Cum Cod. R. 1. & Ed. V. habeant, *in eandem fornacem*. De Atramento egit Vitruvius Lib. VII. Cap. 10.

[4] CONTERES] Codices, *conteris*.

[5] ET AQVAM AD MODVM] Hoc est, aquæ convenientem quantitatem. Cod. R. 1. *& aquam admodum*: Cod. R. 2. *& admodum*: Ed. V. *& aqua in modum*.

[6] ARSERINT] Sic Cod. R. 2. At Cod. R. 1. *arderent*: Ed. V. *ardeant*.

[7] SVAVITATEM] Ed. V. Verum Codices, *suavitate*.

[8] VSTA FAEX VINI] Cod. R. 1. *Vsta vero quam*: Cod. R. 2. *Vsta quæ*: Ed. V. *Vsta vero, quæ*. In hac varietate, similitudo tamen aliqua reperitur; nimirum similitudo obscuritatis; cum nuspiam profecto quid sit res *usta* appareat. Conjectando, loco particulæ *vero*, posui *fæx*; propterea quod Vitruvius (Cap. cit.) de *atramento* scribens, postquam de *fuligine* & de *sarmentis* mentionem fecit (ita etiam noster fecit) *non minus*, ait, fiet atramentum, *si fæx vini arefacta & cocta in fornace fuerit*.

[9] GLEBAE SILIS BONI] Non imitari Editionem Vascosani non licuit. *Sil* est genus pigmenti (*silis* habet etiam Vitruvius) Cod. R. 1. *Glebæ silices bonæ*: Cod. R. 2. *Glebæ, vel silices, bene*. Sed quid silices ad propositam rem?

in igne coquuntur; tunc acerrimo aceto perfuso extinguuntur; & reddunt purpureum colorem. [1] Cærulei temperationes Alexandriæ primo sunt inventæ. Nunc autem puteolis ex arenæ pulvere, & nitri flore temperatur [2] æs cyprium adustum. Cerussa, quam nostri [3] afrugum vocant, sic erit conficienda. Sarmenta [4] vitiosa vineæ, infuso aceto, in dolio sub tabulis plumbeis deponantur, & dolium cludatur; &, pluribus mensibus transactis, aperiatur. Et cerussa in fornace coquatur; quæ, mutato colore, meliorem efficiet sandaracam. Ostrum autem, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis locis nascitur; sed optimum in insula Cypro, & cæteris, quæ proximæ sub Solis cursu habentur: [5] conculæ itaque, cum circumcisæ ferro fuerint, lacrimas purpurei coloris remittunt; quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem ostrum est appellatum, quod ex testis humor elicitur; qui cito ex salsugine inarescit, [6] nisi temperatus humor mel circumfusum habeat. Fiunt etiam purpurei colores infecta creta [7] rubiæ radice; similiter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores cum voluerint sil Atticum imitari, violam aridam in vaso cum aqua ad ignem adponunt, ut serveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conterunt, & faciunt silis Attici colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem. Qui non possunt chrysocolla propter caritatem uti, herba, quæ lutear appellatur, [8] succum cæruleum inficiunt; & utuntur viridissimo colore. Hæc autem infectiva appellantur. Propter inopiam coloris, simili modo

cretam

[1] CAERVLEI TEMPERATIONES] Codices *Cerussi temperationes*. Sed videtur manifestus Amanuensium error, si inspiciatur Vitruvii Caput XI. Libri VII. ex quo hæc depromsit noster.

[2] AES CYPRIVM] De iis vocibus, quamvis male in utroque Cod. & in Ed. V. scriptis, dubitandum non erat.

[3] AFRVGVM] Ita Codices. Ed. V. *aruca*; haud dubie quia Vitruvius (Lib. VII. Cap. 12.) habet; *de cerussa, æruginegue, quam nostri ærucam vocant*. At quis sciat, num sequiore ævo cerussa *afrugum* potius, quam *æruca* vulgo vocitaretur?

[4] VITIOSA VINEAE] Cod. R. 1. *vitiosa minea*: Ed. V. *vitio aminea*: in Cod. R. 2. nonnullæ voces desiderantur. At, pro *minea*, *vinea* reponendum esse conjeci.

[5] CONCVLAE] Nempe conchæ ostrearum, ex quarum testis eximitur *ostrum*, ut docet Vitruvius (Lib. VII. Cap. 13.) Exiguæ quædam differentiæ in hoc loco inter Ed. V. & Codices intersunt: at sententiam non turbant.

[6] NISI TEMPERATVS HVMOR MEL CIRCVMFVSVM HABEAT. FIVNT] Cod. R. 1. *nisi temperatur humor melle circumfusus habeat. Fiunt*: desunt autem huic loco ea verba in Cod. R. 2. Ed. V. habet; *nisi temperetur humor melle circumfuso*. Sed, ut feci, ita emendandum censui locum hunc. Vitruvius (loco cit.) ostrum *cito fit siticulosum, nisi mel habeat circumfusum*.

[7] RVBIAE RADICE] Sic edidit Vascosanus: Codices, *rubra radice*. Vitruvius (Lib. VII. Cap. 14.) *infecta creta rubiæ radice*: nonnulli tamen Vitruviani Codices habent, *rubra radice*.

[8] SVCCVM] Hæc vox exstat in Codice utroque: desideratur in Ed. V. & in Vitruvii Capite paullo ante commemorato; ex quo noster Auctor periodum illam plane descripsit.

cretam [1] formosam, sive annulariam, vitro [2] miscentes, inficiunt indici colorem.

[1] FORMOSAM SIVE ANNVLARIAM] Codices, *formosam sive angulariam*: Ed. V. *selinusiam sive annulariam*: hæc verba ex Vitruvio (ut opinor) descripsere Editores illi. Ego vero nesciens, num ea *creta* appellaretur etiam *formosa* quo tempore scripsit noster, primum illud verbum intactum reliqui. Alterum mutavi, cum differentia esset in una littera *n*, pro *g*, substituenda.

[2] MISCENTES, INFICIVNT] Ita Cod. R. 2. Verum plura sunt in Cod. R. 1. in quo legitur; *miscentes, quod Græci Staen sine rationibus vocant inficiunt*: Ed. V. *miscentes, quod Græci* ὕαλον *vocant, inficiunt*: Vitruvius (Capite commemorato) *miscentes, quod Græci* ὕαλον *appellant, inficientes*. Itaque, in tanta discordia, placuit defectum Cod. R. 2. imitari potius, quam nimis hariolari.

Hoc loco iterum in Regio Vaticano Codice 1286. sunt Articuli plures quam in Regio 1504. aut in Vascosani Editione. Eorum primis ea, quæ etiam in Auctoris nostri superiore Articulo scripta sunt, continentur: sed alio tamen ordine, initiis aliis, variisque adjectis interpolationibus: quædam enim in iisdem nova esse videntur. Ego saltem ea ex nostri Auctoris fontibus minime promanasse reor: non secus ac sensi de Articulis aliis alibi in hunc eundem Codicem ingestis. Nihilo tamen minus hosce diversos omnes Articulos (quemadmodum superius feci) sive ut ex ipsis aliqua, ubi fieri possit, utilis eliciatur comparatio, sive ut habeantur tamquam parerga, subjeci.

De generibus colorum.

Colorum alii sunt albi, alii nigri, alii medii. Et albi quidem species cerussa, calx, alumen. Nigri vero fuscus, & qui ex sarmentis componuntur. Medii, rubeus, viridis, croceus, purpureus, prasinus, lazur, indicus. Quorum expersio per se pulchra est; sed interdum sibi invicem permixti pulchriores fiunt, quia sua varietate gratiam præstant; dum aliud compositi monstrant. Nam ut in medicinæ confectionibus species sibi commiscentur, sic colores ejusdem qualitatis, ut partem ex alterius natura, partem ex sua trahant. In qua commixtione, & in eo quomodo in pictura post se ponantur, summa subtilitas requiritur. *Siquidem post album niger, aut rubeus melius convenit, quam croceus. In temperatione mediocritas sectanda est, quia color nimium spissus, & nimium tenuis cito deficit. Rubri itaque multis locis generantur, sed optimi in Ponto, & in Hispania nascuntur. Paratonium ex ipso loco, unde foditur, habet nomen. Eadem ratione & melinus, quod ejus metalli species per insulas cycladas melo dicitur. Creta viridis pluribus locis nascitur, sed optima in Creta Cirina, quæ græce theodote dicitur a Theodoto quodam, in cujus solo primum est inventa. Arsenicon, id est, auripigmentum, in Ponto nascitur. Sandaraca plurimis locis generatur, sed optima in Ponto & juxta flumen ypanim. Minii autem natura primum a Græcis Ephesiorum solo reperta memoratur; deinceps in Hispania: cujus natura has admirationes habet. Glaties itaque cum ex metallis primum exciduntur, argenti vivi guttas exprimunt, quas artifices ad plures usus colligunt. Neque enim argentum, neque æs, sine his inaurari potest. Nam confusæ in unum guttæ argenti vivi ita, ut IV. sextariorum mensuram habeant, C. librarum pondus efficient; supra cujus liquorem centenarium saxi pondus si posueris, sustinebit; scrupulum auri supra si posueris, in liquorem descendit: unde intelliges, non ponderis, sed naturæ esse discretionem. Itaque si aurifex pannis textilibus adustis ex friso in rudi vase fictili solidari pulverem volueris, lava. Postea mixtum argento vivo; vel in panno vel in linteolo comprimis, ut liquor argenti expressus emanet, & aurum solidum intrinsecus remaneat. Verum probatio minii sic erit observanda, in lamina ferrea mittatur, & supra ignem ponatur tamdiu, donec lamina rubescat; tunc retractum refrigescat: si colorem non mutaverit, optimum erit; si mutaverit, vitiatum erit.*

XXVIII.

De Normæ Inventione.

QVoad omnes uſus normæ ratio ſubtiliter inventa videtur, ſine qua nihil utiliter fieri poteſt. Hoc modo erit diſponenda. Sumantur ita.

De Colorum commixtione.

Colores autem omnes calcis mixtione corrumpi manifeſtum eſt. Siquidem eſt in temperamento folii utiliter calx ex duro ſaxo facta; miſcetur, ne nimis preſſum pereat, quippe aqua diſtemperato folio, cum parviſſima quantitate albugenis (ideſt glaræ ovi) pulcherrime in pergamena depinguntur. Mineo vero in temperamentis utiliter miſcetur ſanguis draconis, aut ſandyx (ideſt guarentia) ejus ſcilicet purus ſuccus, aut creta rubea, viridi quoque & croceo, alii ſuæ qualitatis permiſcentur utiliter. Chryſocolla a Macedonia venit, foditur autem ex metallis ærariis; Indicus ab ipſis oſtenditur quibus locis naſcitur. Atramenti vero compoſitio ſic erit obſervanda, quæ non ſolum ad uſum picturæ neceſſaria videtur, ſed ad quotidianas ſcripturas. Lacuſculus curva camera ſtruatur: huic fornacula ſic componitur, ut nares, ideſt ſuſpiracula, habeat in lacuſculo, qua fumus poſſit intrare. Tædæ in eadem fornace incendantur, ſuper tædas ardentes reſina mittatur, ut omnem fumum, & fuliginem per nares in lacuſculum exprimat. Poſtea fuliginem diligenter conteris, & admodum miſces, & atramentum facies nitidum. Pictores autem glutinum miſcent, & nitidius videtur. Sed ad celeritatem operis, etiam tædarum carbones cum glutino attriti parietibus præſtabunt atramenti ſuavitatem. Nec minus ſarmenta exuſta, & contrita, atramenti colorem imitabuntur: ſed ſarmenta uvæ nigrioris, ſi in optimo vino arſerint, & poſtea exuſta fuerint, addito glutino, imitata indici ſuavitate monſtrabunt. Vſta quæ plurimum neceſſaria in operibus picturæ videntur glebæ, vel ſilices, bene in igne coquuntur, tunc aceto acerrimo perfuſæ extinguuntur, & reddunt purpureum colorem. Ceruſſi temperationes Alexandriæ primo ſunt inventæ. Nunc autem Puteolis ex arenæ pulvere, & nitro flore temperatur. Sed cuprum aduſtum fit ceruſſa, quam noſtri afrugum vocant: ſic itaque erit conficienda. Infuſo aceto in dolio ſuper tabulæ plumbeæ componantur, ut acetum tangant, & dolium cludatur: pluribus menſibus tranſactis, aperiatur, & Ceruſſa in fornace coquatur; quæ, mutato colore, in minium meliorem efficiet ſandaraca. Oſtrum autem, quod pro colore purpuræ temperatur, plurimis locis naſcitur; ſed optimum in inſula Cypro, & ceteris, quæ Solis curſui proximæ habentur. Concula itaque cum circumciſa ferro fuerint, lacrimis purpureum colorem remittunt, quibus collectis purpureus color temperatur. Ideo autem oſtrum eſt appellatum, quod ex teſta humor elicitur, qui cito ex ſalſugine inhæreſcit. Fiunt etiam purpurei colores infecta creta rubra radice. Similiter ex floribus alii colores inficiuntur. Itaque Pictores, cum voluerint ſil atticum imitari, violam aridam in vaſe cum aqua ad ignem ponunt, ut ferveat; & decoctam in linteolo exprimunt, & in mortario cum creta conterunt, & faciunt ſilis attici colorem. Eadem ratione vaccinium cum lacte temperantes, purpuram faciunt elegantem; uti herba, quæ lutea appellatur, ſuccum inficit cæruleum; & utuntur viridiſſimo colore; hæc infectiva appellantur, propter inopiam colorum. Simili modo cretam formoſam, ſive angulariam, vitro miſcentes inficiunt indici colorem.

De Croco Hiſpanico.

Crocus quoque Hiſpanicus cum lucidiſſimo glutine diſtemperatus, & ſtanno limpidiſſimo bene brunito & claro ſuperpoſitus *ſpeciem auri procul intuentibus mentitur; quæ a ſe colorem, a ſtanno accipit fulgorem.*

Quo-

itaque tres regulæ, ut [1] duæ ſint pedibus binis, & tertia habeat pedes duos uncias X. ac regulæ æquali groſſitudine compoſitæ extremis acuminibus jungantur, ſchema facientes trigoni. Sic fiet periti norma compoſita.

XXVIIII.

De Horologii Inſtitutione.

MVlta variaque genera ſunt horologiorum; ſed Peligni, & Hemicycli magis aperta, & ſequenda ratio videtur. [2] Pelignum enim horologium dicitur quod ex duabus tabulis marmoreis vel lapideis ſuperiore parte latioribus, inferiore anguſtioribus componitur: ſed hæ tabulæ æquali menſura fiunt, & quinis lineis directis notantur, ut angulum faciant, qui ſextam horam ſignabit. Semis ergo ante primam, & ſemis poſt undecimam ſupplebunt XII. numeros horarum, ſed junctis æqualiter ante, & extenſis in angulo ſummo juncturæ circinum figes, & angulo proximum circulum facies, a quo primum lineæ horarum partitæ æqualiter notantur. Item

Quomodo ſcribatur ex auro, vel cupro.

Aurum vel cuprum cum cote teritur, & tritum ſcypho, ideſt bacinio, excipitur. Quod caute lavatur, quia melius cum aqua interdum proiicitur; & iccirco ipſa aqua frequentius in diverſis vaſculis recipitur. Poſtea, parato lucidiſſimo ex pergamenis glutine, in hypogeis, aut calidis locis, convenit ſcribere. Deinde limpidiſſima petra, ideſt onychino, aut ſimili re, convenit ſcripta detergere, quia ſic & ſoliditatem accipient, & colorem.

[1] DVAE SINT PEDIBVS BINIS, ET TERTIA HABEAT PEDES DVOS VNCIAS X.] Quælibet ex binis illis habebit uncias 24. numeri quadrati, reſpondentes illis, ſimul ſumti conficient 1152. Tertia conſtabit unciis 34. huic conveniens quadratus numerus erit 1156. quattuor tantum partibus excedens numerum 1152. ſatis ergo (ſi Prop. 47. Lib. 1. Eucl. conſideremus) proxime angulus trigoni a noſtro effecti ad rectum accedet. Melius tamen Vitruvius, qui (Lib. IX. Cap. 2.) *ſi ſumantur*, ait, *regulæ tres, e quibus una ſit pedes tres, altera pedes quattuor, tertia pedes quinque* &c. Ternario enim & quaternario quadrati numeri reſpondentes, in unam ſummam collecti, dant 25. nimirum quadratum numerum præciſe convenientem numero quinario regulæ tertiæ ſive hypotenuſæ.

[2] PELIGNVM] Ita in Codice utroque perſpicue legitur. Ed. V. habet *Plinthium*; haud dubie quia *Plinthium* nominat Vitruvius (Lib. IX. Cap. 9. ubi agit *de horologiorum ratione, & uſu.*) At, ſi Vitruvius horologiorum deſcriptiones haudquaquam exhibuit, qui fieri poterit, ut ſciamus, *Plinthium horologium* illud fuiſſe, quod hiſce in Codicibus *Peligni* nomine deſignatur? Porro, ſi vocum ſimilitudo duntaxat fuiſſet attendenda, *Pelecinon* (de quo item in commemorato Capite Vitruvius) pro *Pelignum*, potius quam *Plinthium*, fuiſſet reponendum. Sed cum deſint Antiquorum monumenta fere omnia, ex quibus res ab Auctore noſtro in Articulo hoc propoſitæ cognoſcantur; atque adeo nullæ comparationes inſtitui queant; plane ſequitur, ut hærere aqua debeat ubi in hoc eodem Articulo offenduntur varii caliginoſi, ſeu male affecti loci, minime quidem tentandi; quippe qui ſint de genere illorum, quos neque ipſe Apollo illuſtraverit, aut ſanaverit.

Item alium majorem circulum ab eodem puncto anguli facies, qui prope [1] oram tabularum attingat, ad quem æstivis temporibus gnomonis umbra pervenit. Subtilitas ergo disparis mensuræ de spatio horarum expectanda non est, quando aliud majus, & aliud minus horologium [2] poni solitum videatur, & non amplius pene ab omnibus, nisi quota sit solum inquiri, [3] festinetur. Gnomon itaque in angulo summo juncturæ paululum inclinis ponitur, qui umbra sua horas designet. Constitues autem horologii partem, qua decimam horam [4] notat, contra Orientem æquinoctialem; sicut de exemplis multifariam cognoscitur. Horologium autem, quod [5] Hemicyclium appellatur, simili modo de lapide, vel de marmore uno, quattuor partibus sursum latioribus, infra angustioribus componatur; [6] ut ab ante, & a tergo latiores partes habeat. Sed frons aliquantum permineat, atque umbram faciat majorem. Sub hac fronte rotunditas ad circinum notatur, quæ cavata [7] introrsus hemicycli faciat schema. In hac cavatura tres circuli fiunt; unus prope summitatem horologii, alius per mediam cavaturam, tertius prope [8] horam signetur. A minore ergo circulo usque ad majorem circulum horalem I. & decem lineæ directæ æquali partitione ducantur, quæ horas demonstrent. Per medium vero hemicyclium supra minorem circulum planitia æqualis subtiliori grossitudine fiat; ut, aperta rotunditate digitali, facilius Solis radius infusus per numeros linearum horas demonstret. Hiemis ergo tempore per minorem circulum horarum numeros servabit. Æquinoctiali tempore medium circulum sequetur, æstivo tempore per majora circuli spatia [9] gradietur. Sed, ne error in [10] construendo horologio cuiquam videatur, libero loco alto, vel plano, sic ponatur, ut angulus hujus, qui occiduas horas notabit contra æquinoctialem vernum spectet, unde Sol nono Kal. Aprilis oriatur. Fit etiam in uno horologio duplex elegantiæ subtilitas; nam dextra ac sinistra extrinsecus

in la-

1 ORAM] Ita Ed. V. Est in Cod. R. 1. *horarum*: Cod. R. 2. *horas*.

2 PONI] Exscripsimus Ed. V. Cum Codices habeant, *pones*.

3 FESTINETVR] Cod. R. 1. *festinet*: Cod. R. 2. *festinatur*.

4 NOTAT] Hic quoque Ed. V. secuti sumus: Cod. R. 1. *nota ut*: Cod. R. 2. *notasti*.

5 HEMICYCLIVM] De hoc horologiorum genere, quod *ab Beroso Chaldæo inventum* tradidit Vitruvius (loco cit.) egit Iacobus Zieglerus; de cujus tamen opusculo opportunius ad commemorata modo Vitruvii verba dicetur.

6 VT] Cod. R. 1. Sed Cod. R. 2. & Ed. V. *ita ut*.

7 INTRORSVS HEMICYCLI] Lectio hæc est Cod. R. 2. In Cod. R. 1. & in Ed. V. est, *intro rasu emicyclio*.

8 HORAM] Ita Cod. R. 1. & Ed. 1. At Cod. R. 2. *horas*. Lubens scripsissem, *oram*.

9 GRADIETVR] Verbum ex conjectura eo modo emendandum putavi. Cod. R. 2. & Ed. V. *graditur*: Cod. R. 1. *gradiet*; & fortasse, illo sequiore ævo, *gradio* etiam, pro *gradior*, dicebatur.

10 CONSTRVENDO] Hoc verbum ubique legitur: crederem tamen, *constituendo*, esse legendum.

in lateribus ejus quinæ lineæ directæ notantur, & ternæ partes circulorum [1] æquali intervallo sic fiunt, ut una proxima sit angulis posterioribus, ubi styli ponentur, qui umbra sua horas designent: altera mediam planitiem detineat: tertia prope [2] horam contingat. Has enim partes circulorum hieme, vere, & æstate sic, ut interius, gnomonis umbra sequitur. In angulis ergo posterioribus stylos modice obliquos figes, qui umbra sua horas [3] designent. Oriens enim Sol in primo latere sex horas notabit, occidens alias sex in [4] sinistro latere percurret. Legitur etiam, horas sic comparari debere; primam, sextam, septimam, & duodecimam uno spatio mensuraque disponendas: secundam, quintam, octavam, & undecimam pari æqualitate ordinandas. Tertiam, quartam, nonam simili ratione [5] ducendas. Est & alia de modo & mensuris horarum comparatio, quam prolixitatis caussa prætereundam æstimavi. Prima [6] quoniam hæc diligentia ad paucos prudentes pertinet. Nam omnes fere, sicut supra memoratum est, quota sit solum requirunt. Quantum ergo ad privatum usum [7] expectat necessaria huic libello [8] ordinavimus.

XXX.

1 AEQVALI INTERVALLO SIC FIVNT] Consentiunt Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. habet; *intervallo æquali eas secant*.

2 HORAM] Sic Ed. V. In Cod. R. 1. *hora*: in Cod. R. 2. *horas*. Iterum tentabar, ut reponerem, *oram*.

3 DESIGNENT] Ab Cod. R. 1. & ab Ed. V. differt Cod. R. 2. qui habet, *demonstrent*.

4 SINISTRO] Hic quoque differt Cod. R. 2. in quo, pro *sinistro*, est *alio*.

5 DVCENDAS] Sic emendavimus conjectando. Codices, *dedendas*: Ed. V. *edendas*.

6 QVONIAM] Ita Codices: Ed. V. *quum*.

7 EXPECTAT] Id Verbum Codicum est: Ed. V. *spectat*.

8 ORDINAVIMVS.] Post hoc verbum (quod postremum est Art. XXIX. in Cod. R. 1. & in Ed. V.) in Cod. R. 2. sequuntur hæc: *Civitatum sane, & ceterarum rerum institutiones præstanti sapientiæ memorandas relinquimus*.

Eodemque in Codice, nimirum Regio 1286. post hunc Art. XXIX. alius sequitur Articulus, cujus nullum indicium in Regio Codice 1504. nullum in Vascosani Editione reperitur. Quæ vero de aliis in eum Codicem insertis Articulis supra dicta sunt (pag. 187. & pag. 207.) eadem de hoc quoque quem subjeci, dicta intelligantur.

De Sphæra, vel Hemisphærio.

Sphæra, ad cælestes circulos, vel signa ostendenda, componitur ex omni parte rotunda. Quam dividit circumducta linea mediam æqualiter in LX. partibus divisa. Vbi itaque constituis caput lineæ, unum circini pedem fige, & alterum pedem e regione ibi constitue, ubi sex partes sumuntur de LX. partibus prædictæ lineæ. Et dum circinum circumduxeris, XII. partes includes. Non mutato primo pede, secundus pes extenditur usque ad locum, quo de prædicta linea XI. pars finitur; & ita circumducitur, ut XXII. partes complectatur. Eodem modo adhuc pes usque ad finem XV. partis prædictæ lineæ pertenditur, ut circumductione XXX. partes habeas; media sphæra secatur. Tunc mutato circino in altera parte sphæræ, ubi primum pedem fixeras, attendens ut contra statuas, prædictam rationem mensuræ circumductionis, & partium complexionis observabis. Nam quinque erunt solummodo circumductiones, quarum media æqualis est lineæ in LX. partibus divisæ. Altero igitur

istorum

XXX.

De [1] *Malthis diversis.*

[2] COmpositio maltharum: malthæ [3] calidariæ picem duram, ceram album, æquis ponderibus stuppam, picis liquidæ totius ponderis partem dimidiam, testam minutam, florem calcis, omnia in uno mixta, in juncturas fundito. Item ammoniacum remissum siccum, & stuppam, & picem liquidam in pila tunde, & juncturas oblinito. Item ammoniacum, & sulphur, utrumque remissum injicito, sive infundito. Item picem duram, ceram albam, & ammoniacum, & sulphur remissum in unum; juncturas omnes linito, & cauteriato. Item florem calcis cum oleo mixtum; juncturas linito. Item ficum, & picem duram, & testam ostrei siccam in unum

istorum hemisphæriorum sumpto interius cavato; &, ubi circini alterum pedem in prædicta linea ad circumducendum fixeras, perforas; ut circumductio medium foraminis teneat. In capitibus quoque sphæræ, ubi primum pedem circini posuisti, singula foramina facis, ut medietas foraminum illorum terminet prædictum hemisphærium. Nam ita VII. erunt foramina, in quibus singulis, singulas semipedales fistulas constituis; eruntque duæ extremæ contra se positæ, ut per utrasque, ac si per unam, videas. Ne vero fistulæ hac illac titubent, ferreo semicirculo, ad modum præfati hemisphærii secundum suam quantitatem, mensurato, partito, & præforato utere, quo superiores extremitates fistularum cohærent. Quæ hic differunt a fistulis organicis, quod per omnia æqualis sunt grossitudinis, ne quid offendat aciem per eas cælestes circulos contemplantis. Semicirculus vero duorum digitorum ferme latitudinis, ut omne hemisphærium triginta partes habeat longitudinis, servans æqualem rationem divisionis, perforatas fistulas recipit. Notato itaque nostro Boreo polo, descriptum hemisphærium taliter pone sub divo, ut per utrasque fistulas, quas diximus extremas, ipsum Boreum polum libero intuitu cernas. Si autem de polo dubitas, unam fistulam tali loco constitue, ut non moveatur tota nocte, & per eam stellam suspice, quam credis polum esse. Et, si polus est, eam tota nocte per fistulam poteris suspicere. Sin alia mutando loca non occurrit visui paulo post fistulam: Igitur, prædicto modo, locato hemisphærio ut non moveatur ullo modo, prius per inferiorem, & superiorem primam fistulam polum Boreum, per secundam arcticum circulum, per tertiam æstivum, per quartam æquinoctialem, per quintam hiemalem, per sextam antarcticum, circulos tota nocte metiri poteris. Pro polo vero antarctico, qui sub terra est, nihil cæli, sed tantum terra per utrasque fistulas intuenti occurrit.

[1] MALTHIS] Gul. Philander (in Annot. ad Vitr. Ed. 1552. pag. 206.) *arenatum*, ait, *idest*, *mortarium*, *& marmoratum*, *quod nostra ætas stucchum appellat*, *atque maltham*, *quam smaltum vulgus Italorum nominat*; subditque, ejus *rationem propriam esse castellorum aquæ*.

[2] COMPOSITIO MALTHARVM: MALTHAE] Ita Cod. R. 1. & Ed. V. Sed Cod. R. 2. *Compositio maltharum*, *idest solidamentorum ad solidandas quaslibet res*. *Malthæ*.

[3] CALIDARIAE] Vocem hanc habent Codices; verum Ed. V. *calcariæ*; recte tamen Codices, nam Palladius (Lib. I. Tit. XLI.) *Scire convenit*, *quoniam de balneis loquimur*, *quæ sunt malthæ calidariæ*, *vel frigidariæ*: ex commemorato autem Palladii Articulo primam sui Articuli partem desumsit noster.

unum tunde; juncturas linito. Item sanguinem bovis semigelatum pondo VI. calcis glebæ, idest vivæ, pondo XXV. stuppæ quo plus dederis fiet melius; hæc omnia in pila bene subiges, & exinde loca, quæ volueris, induces. Item pulverem puteolanum, aut cinerem de ligno germano, [1] idem olivæ cum colata misces, & ante stuppa in pice [2] tincta coagmenta; inde rimas claudito, & superinducito species suprascriptas. Similiter hoc & in cellis frigidis facito. Compositio maltharum frigidarum. [3] Sanguinem bubulum, florem calcis, scoriam ferream in pila tunde; ad crassitudinem ceroti juncturas linito. Item sevum liquefactum cum [4] cinere criblato bene faciet, & claudet frigidam aquam. Item calcis vivæ modium, qui [5] protinus minui debet, & emitti per [6] criblum, & cerni, & tunc in pilam mitti, cui adjicies olei pondo VI. deinde spatha commovebis: quod cum feceris rursus addes olei sextarium, & spatha iterum [7] commovebis: tertio olei adjicies sextarium ea ratione spatha commovebis. Tunc alii Iuvenes succedant cum pisonibus ligneis, & id efficiant pisando, ut concalefiat ita, ut non dissimilis sit farinæ subactæ. Quod cum bene calefactum fuerit, eum locum, quem stagnare velis, perunges ante oleo, & adhuc calentem maltham induces. Item sevum caprinum, & picem liquidam simul contundes, & facies ad modum ceroti veluti [8] pistillos, & pro modo coagmentorum [9] conspissabis idem; rimas pro modo suo claudi facies. Item picis duræ pondo XXV. sevi pondo X. corticis suberinæ combustæ & tritæ pondo II. gummi pondo V. sulphuris [10] vivi pondo VI. cineris

E e colati

[1] IDEM OLIVAE CVM COLATA MISCES] Ita Cod. R. 1. At Ed. V. *id est olivæ cum colata misces*: Cod. R. 2. *idest olivæ colatum misces*.

[2] TINCTA COAGMENTA; INDE RIMAS CLAVDITO] Hæc descripsi ex Ed. V. In Cod. R. 1. legitur, *juncta coagmenta. idem trimas claudito*: in Cod. autem R. 2. legitur; *coagmenta rimas claudit*; post verba hæc, nonnulla desunt in eodem Codice R. 2.

[3] SANGVINEM BVBVLVM, FLOREM CALCIS ------ IVNCTVRAS LINITO] Palladius, inter cetera (loco commemorato) *Sanguini taurino & oleo florem calcis admisce, & rimas conjunctionis obducito*. Nihil autem eorum in Vitruvii Libris uspiam reperies. Fortasse, Vitruvii ætate, ille *bubulus sanguis* haudquaquam, pro hujuscemodi rebus, erat in usu.

[4] CINERE CRIBLATO] Vterque Codex: Palladius de re eadem, *cribellato cineri*: Ed. V. *cribrato*.

[5] PROTINVS] Ita Codices: Ed. V. *pro tunc*.

[6] CRIBLVM] Vocem hanc habent Codices: Ed. V. *cribrum*.

[7] COMMOVEBIS] Sequens periodus deest in Cod. R. 2.

[8] PISTILLOS] Sic Codex R. 1. Cod. R. 2. *pastillos*: Ed. V. *pastillo*.

[9] CONSPISSABIS IDEM, RIMAS PRO MODO SVO] Descripsi hæc ex Cod. R. 1. in quo tamen nulla est interpunctio: Cod. R. 2. *conspissabis, & rima pro modo suo* Ed. V. *conspissabis, id est rimas modo suo*.

[10] VIVI ---- TVNDIS] Quæ exstant inter illa duo verba, leguntur perspicue non modo in Cod. R. 2. verum etiam in Ed. V. sed in Cod. R. 1. omnino desiderantur.

colati pondo II. ceræ vernaculæ pondo VIII. ammoniaci pondo VII. tundis; & ſic illinis. Maltha marmorea reſinæ pondo X. calcis vivæ, [1] ceræ propoleos, ſive cineris terna, thuris maſculi pondo V. olei ſanguinis bubuli pondo dena & quina, tundes, & omnia commiſces in modum ceroti; atque inde perfricabis: hoc etiam perſpicuum marmor efficiet. Item [2] fæcis pondo XV. [3] ceræ vernaculæ pondo II. ammoniaci pondo V. reſinæ friƈtæ pondo I. ſulphuris pondo V. bituminis pondo X. ſulphuris vivi pondo I. [4] cæmentum pondo V. ſcobis lapideæ pondo .... ſtuppæ pondo X. ſevi pondo X. hæc omnia in uno remiſſa commiſces in modum ceroti, & quod [5] malthare volueris prius calefacies, ut poſſit melius inhærere: hæc maltha etiam lapidaria eſt. Maltha vitraria faciens, & in balneis, [6] oſtrei combuſti & [7] creti, [8] albi de

[1] CERAE PROPOLEOS] *Propolis* in operibus apum eſt tertium fundamentum, ac ceræ genus: itaque adhæſi Ed. V. in qua, *ceræ propoleos*, legitur: in Cod. R. 1. *cerappolinis*: in Cod. R. 2. *ceræ pollinis*.

[2] FAECIS] Sic Ed. V. *Sevi* repoſuiſſem, cum *ſeci* habeat Cod. R. 1. ſed *ſevum* ponitur infra. Nullus dubito, quin hic locus ſit depravatus. Cod. R. 2. *fac;* ſed in hoc Codice nonnulla deſunt pertinentia ad propoſitum locum.

[3] CERAE VERNACVLAE] Deſcripſimus hæc ex Codice Regio 1. & ex Vaſcoſani Editione: at Codex Regius 2. habet; *ceræ vernaciæ*. Credibile eſt, *ceræ vernaculæ* nomine hoc loco indicari ceram nondum purgatam, redditamque albam; quæ nunc apud nos nova cera vocitari conſuevit.

[4] CAEMENTVM PONDO V. SCOBIS LAPIDEAE PONDO ---- STVPPAE PONDO X. SEVI PONDO X.] In Cod. R. 1. legitur: *cominum poda ſcobis lapidee pondo .... ſtuppe* Ed. V. *cementum pondo V. ſcobis lapideæ pondo decem, ſevi pondo decem.* Hoc quoque in loco, non omnia, quæ indicantur a Codice Regio primo, & ab Vaſcoſani Editione, habentur (ut alibi etiam quædam alia defuiſſe monuimus) in Regio ſecundo Codice.

[5] MALTHARE] Verbo hoc uſus eſt etiam Plinius (Lib. XXXVI. Cap. 24.) *Maltha*, ait, *e calce fit recenti. Gleba vino reſtinguitur: mox tunditur cum adipe ſuillo & ficu, duplici linamento: quæ res omnium tenaciſſima, & duritiam lapidis antecedens. Quod malthatur, oleo perfricatur ante.*

[6] OSTREI COMBVSTI] Sic Cod. R. 1. Legitur autem, *oſtri combuſti*, in Cod. R. 2. & in Ed. V. Verum quid ad rem hanc *oſtrum combuſtum?* facilius intelliges quid ad eandem propoſitam rem facere poſſint *oſtreorum* teſtæ combuſtæ.

[7] CRETI] Ita Cod. R. 1. In Cod. R. 1. legitur, *cereti*: Editio autem Vaſcoſani habet *ceroti*.

[8] ALBI DE OVO, FLORES GYPSI] Cod. R. 1. & Ed. V. *albi de ovola æneta, flores gypſi*: Cod. R. 2. (ut deſcripſimus) *albi de ovo flores gypſi*. Lubens reſtitui, pro *ovola, ovo*, & expunxi vocem *ænetæ*. Quis tamen negare nunc poſſet, ſequiore illo ævo, quo hoc Compendium commentatus eſt Auƈtor noſter, *ovola* etiam, pro *ovum*, nonnullos dixiſſe? Sed, exemplo quocumque deficiente, Cod. R. 2. malui uſurpare leƈtionem. Venerat in mentem, legi poſſe, ovo *anetæ: Aneta* enim dicebatur *Anas* ævo ſequiore (ut ad idem verbum, *Aneta*, videre eſt in *Gloſſario Mediæ & Infimæ Latinitatis*) quaſi noſter de *ovo anatino* verba fecerit: ſed malui Codicem ſequi. Ceterum, vitri fragmentis agglutinandis, utile eſſe candidum ex ovis teſtatur Plinius, qui (Lib. XXIX. Cap. 3.) poſtquam multa de utilibus ovorum proprietatibus tradiderat, ſubdit hæc: *Et ne quid deſit ovorum gratiæ, candidum ex his admixtum calci vivæ glutinat vitri fragmenta.*

de ovo, flores gypsi, fici candidi, calcis libras singulas simul misces; & inde sarcies. [1] EXPLICIT.

[1] EXPLICIT] Verbum hoc plane demonstrat, eos, qui in Codice Regio antiquiore *Architecturæ Compendium* descripsere, reputavisse, illud extremo hoc Articulo XXX. absolutum esse, atque perfectum. Ita etiam Parisienses Editores; cum in Vascosani Editione, post verbum, *sarcies*, hæc sequantur verba: *Architectonici Compendii Finis*. At in recentiore Regio Codice, post verbum, *sarcies*, adjicitur descriptio alterius generis malthæ; quod hujusmodi est: *Ammoniaci, ceræ albæ, picis duræ partes æquales; remittuntur ad focum in patella; post hæc autem additur flos calcis, & stuppa concisa, & pix liquida, & subigitur, & calidum inducitur*. Tum subjiciuntur duo Articuli, nihil facientes ad rem; nec quidem hoc loco describendi. Ad extremum habentur hæc: *Explicit de Architectura. Incipit de multiplicatione numerorum*.

FINIS.

EXERCITATIONES

VITRVVIANAE TERTIAE,

QVARVM TITVLOS PRIMA POST PRAEFATIONEM PAGINA OSTENDET,

COLLECTAE

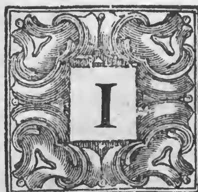
CVRA ET OPERA

IOANNIS POLENI.

Patavii. Typis Seminarii. Apud Ioannem Manfrè. 1741.
Et prostant Venetiis apud Franciscum Pitteri.
SVPERIORVM PERMISSV.

IOANNIS POLENI
IN EXERCITATIONES
VITRUVIANAS TERTIAS
PRAEFATIO.

NTER eas cauſſas, quibus oppido fit, ut non mediocri difficultate Librorum Vitruvii ſtudium afficiatur, ea certe, quæ ex plurium Opuſculorum, haud exiguum lumen Vitruvianis rebus afferentium, raritate proficiſcitur, videtur recenſenda. Itaque cum prioribus Exercitationibus nonnulla illiuſmodi Opuſcula contineantur, committendum non putavimus, quin reliqua (quæ noſtram in notitiam venere) ſimillimi generis, eodemque ſpectantia, circumundique collecta adjiceremus. Porro difficilibus bene multis Vitruvii locis explicandis congeſta a nobis Opuſcula fore perutilia legentibus, res ipſa (nobis etiam ſilentibus) declarat. Quamobrem cum eorundem minime negligendam eſſe utilitatem notum plane atque perſpectum haberemus, eademque in ea Vitruvii editione, in qua contenduntur omnes induſtriæ noſtræ nervi, quo propius ad perfectionem, quantum noſtra fert mediocritas, accedat, inſeri inter annotationes minime poſſent, quippe quæ nimis longa ſint, eadem ſeorſum edere conſtituimus, atque edidimus. Hinc multa conſequentur: primum Opuſcula illa in unum veluti corpus coacta ſtudioſa juventus inveniet; deinde, ubi annotationibus difficilia Vitruvii loca, quorum cauſſa Opuſcula ipſa fuere conſcripta, illuſtrantur, in iiſdem ſtrictim & breviſſime Auctorum Opuſculorum ſententiæ poterunt indicari, & ad Opuſcula ipſa, & ad neceſſaria rei propoſitæ loca, Lectores tuto utiliterque amandari.

In his autem edendis Opuſculis, verba Vitruvii, qualia ab Auctoribus referuntur, plane deſcripſi, neque emendationibus, quibus (quantum in me erit) Vitruvii textum ad antiquam fidem reſtituere connitar, uſus ſum; eas enim ſiquis interſereret, Vitruvii verbis pleræque Auctorum interpretationes haud amplius reſponderent. Ceterum curavi, ut ea Opuſcula, quæ Auctores Italica lingua conſcripſerant, in Latinam converterentur; curavi, ut nitidius, atque ad rem aptius, figurarum typi inciderentur; curavi, ut Opuſcula ipſa in hominum manus emendatiora, quantum operarum ratio patitur, venirent: verbo dicam, curavi, ut omnibus

certo ordine digestis, ac partibus in suos articulos insertis, unum quoddam veluti perfectius corpus constitueretur.

Inter ea vero Opuscula primum locum obtinent Bernardini Baldi *Scamilli Impares Vitruviani* nova ratione explicati; de qua pererudita perque rara Baldi Diatriba in *Exercitationibus Vitruvianis Primis* (pag. 98.) a nobis actum est. At, inquiet fortasse aliquis, raram quidem esse Diatribæ istius editionem primam, verumtamen eandem æneis typis una cum Vitruvio, qui prodiit cura Io. de Laet, excusam non admodum difficulter comparari. Ego autem ea maxime de caussa, quod edita fuerit una cum Vitruvio illo, iterum ad principis exemplaris fidem restitutam in lucem esse proferendam, affirmare non verebor. Nimis enim manca & prope deformata illa reperitur, quam Io. de Laet Vitruvianis adjecit. Prætermissa in hac fuere necessaria quædam; ut (pag. 247.) Vitruviana illa; *Igitur statuenda est primum ratio* &c. Vt (pag. 248.) Vitruviana illa; *Hoc autem efficit ea ratio* &c. Præterea, quod caput est, cum in Baldi germano opere, atque adeo in nostro ex eo fideliter descripto, exstent Figuræ triginta tres, in editione Ioannis de Laet undecim tantum apparent, reliquæ desiderantur. Quod quidem non operarum indiligentia contigit, sed curatoris consilio, quamvis alicubi, se unam aut alteram omisisse figuram, propterea quod *parum ad rem facere viderentur*, affirmet; at plures sane ex prætermissis multum quidem ad rem fecissent. Et incuriose adeo ille se gessit, ut litteras omnes, quæ (pag. 250.) ad explicationem Figuræ XXXI. pertinent, suo in textu retinuerit, cum tamen Figuram ipsam omisisset. Nos cuncta suis sedibus restituimus, iis etiam adjectis, quæ ad calcem de suo Ioannes addiderat, nomine illius minime dissimulato. Itaque hujus Opusculi Vitruviani a Bernardino Baldo conscripti, cum prima editio longe rarissima esset, altera vero manca atque imperfecta reputaretur; hercle credidimus operæ pretium esse, eam iterum integram emendatamque proferre.

Alterum autem inter easdem Tertias Exercitationes locum dedimus Epistolæ Claudii Ptolomæi, Cursulensis Episcopi, jam a nobis commemoratæ in *Exercitationibus Primis* (pag. 50.) ex quibus liquere facile potest, cur ea latine reddita (ut a pluribus ejusdem fructus percipi possent) publici juris fieri iterum deberet: in ea enim perficiendi studia Architecturæ & nobilium quarundam aliarum Artium, atque etiam Vitruvii Libros illustrandi nova quædam ratio tam fuse diligenterque proponitur, ut eam Epistolam magno adjumento discentibus futuram speremus.

Tertio loco posita est Ioannis Buteonis ad locum Vitruvii corruptum *de proportione lapidum mittendorum ad Ballistæ foramem* apta restitutio. Hanc ediderat Buteo ad calcem *Logisticæ* suæ (pag. 387.) prodiit autem ea

Logistica

Logiſtica anno 1560. Itaque in editionem Vitruvii, quæ, cura Philandri, formis excuſa eſt anno 1552. induci minime poterat. Porro eam inter Annotationes interſeruit Io. de Laet cum Vitruvium ederet, poſt Cap. XVI. Libri X. (pag. 226.) Et recte quidem ille, non eſſe prætermittendam judicavit: at, cum ea Annotationis modum longe ſuperet, inter Opuſcula ad illuſtrationem Librorum Vitruvii pertinentia, aptius (ut opipinor) a me inſerta eſt.

Sequitur Hemicyclium Beroſi, de quo mentionem fecit Vitruvius Lib. IX. Cap. IX. ex Iacobi Ziegleri Landavi traditione. Exſtat Lucubratio hæc Ziegleri in Volumine, quod Valderus ex Operibus variis confecit (anno 1536.) ejuſdemque mentionem injecit Gerardus Ioannes Voſſius in Libro de Vniverſæ Matheſeos natura & conſtitutione (pag. 276.) Ea vero Hemicyclii conſtructio ab Zieglero propoſita, quin male habita fuerit, & multis in locis corrupta ab Editoribus, non dubitavi. Quamobrem nonnulla depravata verba, quorum emendationes perſpicue ſe ſe offerebant, detraxi; & alia, eorum loco, repoſui: non tamen omnia, quæ emendanda videbantur, attigi, ne nimis meæ conjecturæ indulgerem. Annotatiunculas etiam quaſdam addidi locis iis, quibus deeſſe neceſſarium ſchema, tam erat manifeſtum, quam quod manifeſtiſſimum eſt: eas tamen adpoſui, non tam ut rem omnino perficerem, quam ut oſtenderem, poſſe quidem ea hoc Opuſculo contenta meliore in lumine collocari. Ceterum, Opuſculum illud cujuſcumque demum farinæ ſit, adeo ad Vitruvianas res pertinet, ut minime prætermittendum eſſe exiſtimaverim.

Et quoniam nemo ex iis, qui vel primoribus labris Vitruvii Libros attigerit, ignorat, obſcuriſſima eſſe quæ de Echeis, hoc eſt, de Vaſis Theatralibus in libris iiſdem reperiuntur, ſic ſcripta, ut indicata noſcentibus ea, non autem explicata ignorantibus ea, videantur; e re noſtra maxime futurum putavi, ſi F. Bonaventuræ Cavalerii de iiſdem Echeis Diatribam, in Latinam linguam converſam, in Vitruvianas Exercitationes inſererem.

Itaque, ea quinto loco poſita, locum ſextum illi Diatribæ de argumento eodem ab Athanaſio Kirchero conſcriptæ attribui. Illam autem & hanc, quamvis ſeorſum Auctores ſui non ediderint; attamen ex majoribus eorundem operibus excerpi, & inter res Vitruvianas collocari perappoſite poſſe, reputavi.

Poſt hæc autem æque difficilis deſcriptionis Volutæ Ionicæ explanationem addidi, quam Ioſephus Salviatus litteris, ſecundum Vitruvii præcepta, mandaverat eo modo, quem in *Exercitationibus Primis* (pag. 72.) plane expoſueram.

Neque tamen Salviatum, neque alium quemquam, qui in illius Volutæ deſcriptione

descriptione versatus esset, punctum acu, ut ajunt, tetigisse, sanxit Nicolaus Goldmannus; propterea que, cum Ionicam Volutam quodammodo amissam existimaret, Opusculum conscripsit, quo eam posse restitui, fidenter asseveravit. Quod quidem Opusculum Ioannes de Laet suæ Librorum Vitruvii editioni (pag. 265.) subjecit. In hac autem Volutæ Ionicæ constructione multum ingenii atque laboris in Goldmanno apparet; ac si ea prorsus ad veritatem Lectorem non perducat, quam tamen diligens rerum Vitruvianarum studium esse oporteat, aperte commonstrat.

Ad extremum, non Ionicæ Volutæ modo, verum omnium obscurarum, difficiliumque rerum, quas tradidit Vitruvius, ubi de Ionico opere egit, illustrationes, quas Vitruvianis locis ope perpetui commentarii adhibere conatus est Ioannes Baptista Bertanus, adposui. De quo Bertani opere nonnulla attulimus in *Vitruvianis Exercitationibus Primis* (pag. 84.) ex quibus & Auctoris studia, & studiorum eorundem hi fructus cognosci facile possunt. Sedulitate porro multa usus est Auctor ille, ut germanas Vitruvii sententias adipisceretur: ipsum vero in Opus (de Italica in Latinam linguam, me curante, translatum) Figurarum copiam induxit, ut ad sua cogitata facilius percipienda, aptius excitaretur Studiosorum imaginatio.

Habes itaque, benigne Lector, integram consilii mei rationem, quam Te quoque ob eximiam tuam humanitatem probaturum, plane confido. Quod autem ad Opuscula ipsa pertinet, nullus dubito, quin, iisdem attentis, Tibi persuadeas, studiosos homines aliquando suam industriam ingeniumque suum non minus in minoribus rebus, quam in majoribus, ostendisse. Vale.

SERIES

SERIES SCRIPTORVM, EX QVORVM OPVSCVLIS EXERCITATIONES TERTIAE VITRVVIANAE COALVERVNT.

SCAMILLI IMPARES VITRVVIANI,

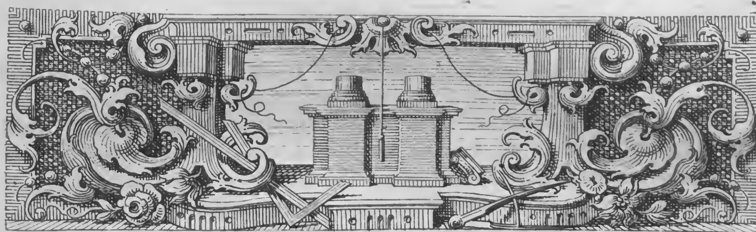
A BERNARDINO BALDO VRBINATE

NOVA RATIONE EXPLICATI,

Refutatis priorum Interpretum

GVLIELMI PHILANDRI,
DANIELIS BARBARI,
BAPTISTAE BERTANI,

Sententiis.

SCAMILLI IMPARES VITRVVIANI

A BERNARDINO BALDO

EXPLICATI.

CAMILLOS impares Vitruvianos explicaturi a re haud alienum esse duximus, primo loco Vitruvii verba, tum demum ea quæ Gulielmus Philander, Daniel Barbarus & Baptista Bertanus commenti sunt, in medium afferre. Ita igitur Vitruvius l. 3. cap. ultimo.

Sin autem circa ædem ex tribus lateribus podium faciendum erit, id constituatur, uti quadræ, spiræ, trunci, coronæ, lysis, ad ipsum stylobatam, qui erit sub columnarum spiris, conveniant. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per Scamillos impares: si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur. Hoc autem, uti Scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma & demonstratio erit descripta.

Item libro quinto cap. 9.

S*I corinthia erit* (de columna loquitur) *scapus & spira uti in Ionica: Capitulum autem, uti in quarto est scriptum ita habeat rationem: stylobatisque adjectio, quæ fit per Scamillos impares, ex descriptione quæ supra scripta est in libro tertio sumatur.*

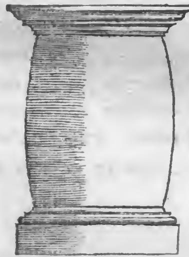
EX GVLIELMI PHILANDRI
in Vitruvium annotat. l. 3. cap. ult.

Scamilli hic & libro quinto capite nono, videntur dicti quasi gradilli: quid autem significent in stylobatarum adjectione, non liquet, & descriptionem pollicebatur Vitruvius designaturum se extremo hoc tertio libro, sed periit, ut illa de adjectione in mediis columnis proximo capite promissa, & aliæ multæ, quas recensuimus libro primo capite sexto. Si quid postea judicium aut anni afferent, non invidebimus studiosis eam utilitatem. Me profecto nequicquam pœnitebit mei, si huic authori, instructissimo, sed lacero, & obscuro, aliquid opis attulero; nam locis omnibus lucem afferre, prorsus est facultatis & eruditionis majoris quam in me profitear. Exorietur spero aliquis, qui meo exemplo excitatus, id præstabit, aut fiet ut ætas ventura demat eis tenebras.

Item in libro quinto capite nono.

Ampliavimus libro tertio cum diceret, ita exæquari oportere stylobatas uti haberent per medium adjectionem per scamillos impares. Quid vero jam tunc suspicaremur, libet hoc loco exponere: nam fortasse non fallet a divinatione petitum auxilium. Quid enim hujusmodi in rebus aliud facias? Eandem plane habuisse in stylobatis rationem Vitruvium, quam in columnis putabamus. Atqui ex ejus sententia (perierat enim promissa deformatio) demonstraveramus, columnis veluti ventrem adjici, (Fig. I.) *ut intumescerent in medio, capitibus summo, & imo contractis & diminutis. Itaque cum intelligeremus Athenis urbe Græciæ vetustissima, etiam hodie ostendi stylobatas ad basis plinthi latitudinem non respondentes (quæ alioquin forma est, & pulcherrima, & Romanis perpetuo usurpata) sed contractos, existimabamus Græcorum consuetudine per Scamillos impares, id est, ceu gradibus quibusdam, fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus suis & basibus clauduntur; medium versus subturgerent & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cœpimus & istud expendere. Initio stylobatam fuisse statim a fundamentorum substructione veluti perpetuum parietem, qui columnarum bases exciperet; ejus partem superiorem coronice, inferiorem basi, reliquo medio spatio ad libellam exæquato, ornari solitam. Eo modo cum esset, alveolatum visum fuisse; pari scilicet, præter circumcurrentes partes, perpendiculo. Id, qui secuti*

Fig. I.

sunt

ſunt; cum vitare vellent, ad ſpirarum perpendiculum quicquid reperiebatur (ſpatio quod cum intercolumnio conveniebat ſua relicta ſpecie) efficiebant ut reſiliret, ſed nuſquam magis, aut minus, quam ut ad amplitudinem plinthi baſis præter ſuas projecturas reſponderet, & interſepti ſive plutei partes (ita voco quod ex ſtylobata non reſilit) cum projectis partibus, id eſt coronix cum coronice, medium exæquatum cum exæquato medio, & baſis cum baſi conſentirent. Hujuſmodi reſilientes ſtylobatas (quos niſi fallor Scamillos Vitruvius vocat, ſive ſcabellos aut ſcamnulos, ut aliqui codices habent, impares autem, quod interſtylobatis, ideſt interſeptis, perpendiculo non reſponderent) cum magis ad rationem podiorum unde ſpectari ſoleat, pertinere arbitrarentur, aut quando ſine apertionibus, id eſt ſine podio, frontes vel latera ædificiorum ſiunt, & columnæ ita parieti adhærent, ut pars tantum quota promineat (quod diximus hujus libri cap. I. cum de paraſtatis loqueremur) ubi itiones habere vellent expeditiores, tantum ex illo perpetuo pariete ſub baſibus reliquerunt, amotis interſeptis, quantum ipſis excipiendis ſatis eſſet. Vt ſint omnino genera ſtylobatarum duo, perpetuum & expeditum. Illud, aut uno eodemque ductu percurrit; aut reſilit ad ſpirarum perpendiculum. De expeditis, dixi libro tertio, ubi ſingulorum generum tradidi rationes. Poſterioris noſtræ ſententiæ inveni vindices, Antonium & Baptiſtam Sangallos Architectos inſignes, ut minus me conjecturæ pœniteat. Quod ad rem faciat, ex antiquorum monumentis aliud conjicere non potui. Hactenus Philander, qui tres hic, quod ad hanc rem ſpectat, opiniones affert, poſtremam amplectitur. Nos primam & ſecundam (quod ipſe prætermittit) figuris illuſtrabimus. Tertiæ quoque deformationem, quod & ipſe fecit, oculis ſubjiciemus.

Ex eo qui nunc, ut ipſe ait, Athenis viſitur ſtylobata (Fig. II.) A. B. truncus plintho contractior: C. D. plinthus extra ſolidum ſtylobatæ projectus. Perpetuus paries (Fig. III.) ſub plinthis baſium non reſiliens, ſtylobatarum vero vicem gerens.

Fig. II.

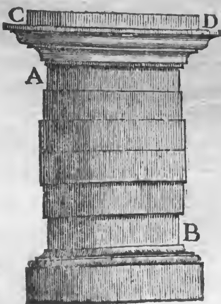
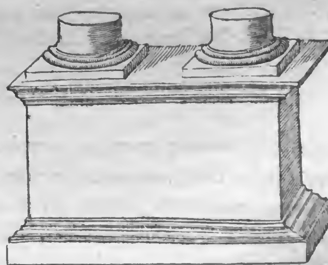
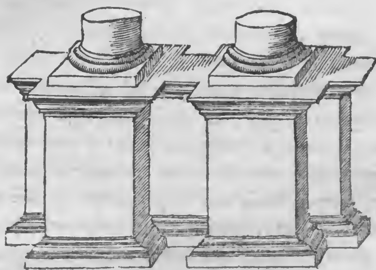

Fig. III.

Stylo-

Fig. IV.

Stylobatæ (Fig. IV.) ad amplitudinem basium plinthi, a pluteo seu intersepto resilientes. Est autem Scamillus ea stylobatæ pars, quæ ab intersepto resilit. Est enim quasi quidam gradillus, scamnulusve, ut ita dicam, interseptis perpendiculo non respondens.

Examinatur conjectura Philandri

PRimo negatur perpetuum parietem propterea alveolatum videri, quod præter circumcurrentes partes, perpendiculo par existat. Id enim si fieret, omnes eodem pacto perpetui parietes alveolati oculo viderentur; Quod sensu ipso judice nemo sanæ mentis confitebitur. Præterea dicimus nullam hic stylobatis fieri adjectionem, si quidem ipsis sub basium plinthis permanentibus, intersepta seu plutei in interiorem partem recedunt. Cæterum notatu dignum est Vitruvium affirmare, non ideo stylobatam alveolatum videri, si ad perpendiculum sit exæquatus, sed si ad libellam, quæ quidem exæquatio longe ab ea distat, quæ fit ad perpendiculum; si quidem quæ fit per libellam, horizonti æquidistet, illa autem eidem sit πρὸς ὀρθὰς, ut ajunt Græci, hoc est erecta, seu ad pares eidem angulos constituta. Demum hanc Philandri exæquationem, tam facilem esse affirmamus, tam unicuique qui a primo saltem limine Architecturam salutaverit, expeditam, ut schemate illo atque demonstratione, quam pollicitus est Vitruvius, minus indigere videretur. His itaque hoc pacto examinatis, Philandrum a proposito sibi scopo aberrasse clare patet. Philandro itaque relicto, Barbarum eadem enarrantem audiamus.

Ex commentariis in Vitruvium libro tertio capite ultimo.

CIrca ædes podium ex tribus partibus constitui Vitruvius dicit. Nam a fronte gradus erant, nemo etiam vetat quin postico gradus darentur. Podium erat tanquam mænianum, quod nos pozuolum vocamus, constabat autem continenti ad stereobatis modum fabrica, sub columnis enim stylobatæ positæ erant, inter columnas autem, cum stylobatis conjunctus erat murulus, vel continenti

lapi-

lapide, vel columellis, & balaustiis interpositis, unde prospectus erat. Podii regula ea est, ut ea membra quæ stylobatæ habent, eadem & podium habeat, quæ autem membra habere stylobata debeat, dicit esse quadras, spiras, truncos, coronas, lysis, id est, plinthos, bases, planum, & exæquatum medium, coronices & gulas, quæ omnia membra & partes, podium quoque habere debet: sed hoc interest, quod stylobata resilit extatque, podium vero in partem contrahitur interiorem. Extantiam stylobatæ Vitruvius adjectionem nominat, retractionem vero podii, id est quicquid est inter stylobatas, alveolatum vocat. Quid vero per scamillos intelligat, quatenus ad rem pertinet, notum est, quatenus vero ad nomen, difficile est, quoniam eo vocabulo nullos alios usos memini me audivisse, vel legisse. Camillum in quarto libro pro loculamento ponitur in quo aliquid collocatur, eos enim quadros nominamus, id est marginatas tabulas, in quibus picturæ ponuntur: Itemque capsum rhedæ, & tympani receptaculum, Camillum dici potest, & demum quicquid rem unam ab alia separat. Vnde apum cellæ Camilli dicuntur. Cum igitur stylobata promineant, podium retrahatur, videtur podium esse loculamentum quoddam. Quod si scamillum a scamno ducatur, & stylobatas tamquam scabella esse intelligatur, idem sensus erit; atque hoc est quod ait Vitruvius, stylobatam ita oportet exæquari, ut habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur, id est, si perpetua, & exæquata stylobatæ & podii planicies erit, alveolatus oculo videbitur, quod indecens est. Nam podium continenter in ordine columnarum procedit, stylobatæ resiliunt. Sed dolendum est non haberi Vitruvianam descriptionem, quam pollicebatur his verbis: Hoc autem uti scamilli ad id convenienter fiant, item in extremo libro forma, & demonstratio erit descripta. Hucusque Barbarus. Qui aut nihil dicit, aut si aliquid, eadem prorsus refert quæ Philander, a quo (authore non laudato) omnia accepisse videtur. Porro quod de Camillo comminiscitur, somnio simile est, cum quia ejus vocabuli nullibi quarto libro (quod viderim) fiat mentio, tum etiam quod a Vitruvio retractionem podii alveolatum affirmet appellari, errat plane toto cælo Barbarus, neque enim de podii retractione loquitur Vitruvius, nec retractionem, de qua tacet, alveolatam profert. Adjectivum nomen esse, alveolatum dicerent Grammatici, ipsi stylobatæ, tanquam substantivo inhærens. *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus* (nempe stylobata) *videbitur*. Sed nil mirum Barbarum barbare locutum, ignoravit enim stylobatam masculini esse generis, unde ait, *sub columnis stylobatæ positæ erant*: Alibi masculini generis facit, *ad libramentum stylobatæ sunt collocandi*: neutri etiam, *quæ autem membra habere stylobata debent*. Sed hæc levissima sunt, & grammaticorum castigationibus relinquenda. Certe eadem ratio, quicquid de reliquis sit, quæ Philandrum confodit, Barbarum quoque jugulat. Diximus enim, nullam ob podii interseptive

retra-

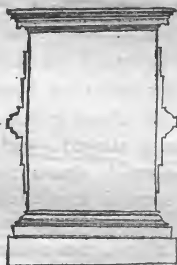
retractionem, ipsis stylobatis adjectionem fieri; detur quippe exstantiam stylobatæ scamillum esse, nulla propterea per scamillum huic stylobatæ adjectio facta est. Quod quidem his non respondet quæ hoc loco præstanda esse manifeste docet ipse Vitruvius. Barbaro itaque cum suis Camillis & loculamentis prætermisso, ad Baptistam Bertanum accedamus; is enim, eo libello quem lingua vernacula de operis Ionici rationibus scripsit, probe auctoris mentem se assecutum profitetur. Nos igitur, ut hunc etiam minus recte ad veritatem collimasse ostendamus, ea quæ ab ipso hac de re scripta sunt, in medium proferemus. Præpositis Vitruvii verbis: *Vti quadræ, spiræ &c.* Illa etiam, quæ paulo inferius posita sunt, subjungit.

Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Mox commentationem ingreditur, ita scribens, ut nos ex Italico sermone Latine vertimus.

Id quærit Auctor, symmetrias quibus superiora epistyliorum membra conformantur, adjectionibus quæ fiunt ad medios stylobatas convenire, quas sane adjectiones paulo ante docuerat, per scamillos seu gradillos impares fieri oportere: quod quidem hoc pacto præstabitur. Addatur stylobatæ trunco (Fig. V. *) sexta pars crassitudinis columnaris scapi, ita ut dimidium hinc, & dimidium inde ipsius sextæ partis apponatur, dimidium postea totius altitudinis stylobatæ in partes septem dividatur, quarum una cymatio dabitur, cujus quidem prominentia ipsam altitudinem æquabit, quod reliquum est, in duodecim partes secabitur, quarum tres primæ fasciæ, quatuor secundæ (quæ ad medietatem usque primæ adjectionis eminebit) quinque demum tertiæ ascribentur, cujus eminentia quod reliquum est ejusdem adjectionis implebit. Porro eadem ratione aliam stylobatæ partem conformabimus. Quibus absolutis, habebimus stylobatam cum adjectionibus per medium, eodem ordine quo epistylia conformantur, & hoc ad auctoris mentem, nempe, Vti habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Etenim stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, speciem scilicet vasi præ se ferens ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto. Porro scamilli stylobatis ipsis convenient, eo quod derivationes ab epistyliis habeant, & epistylia ab ipsis. Coronæ demum stylobatæ addendæ altitudo quartam scapi columnæ partem æquabit, quæ tota in partes septem secabitur, quarum una cum dimidia echino tribuetur, qui ad quadrantem circuli conformabitur, tres reliquæ coronæ ipsi dabuntur cum*

Fig. V.

cymatio;

cymatio; quæ quidem a stylobata tantum exstabit, quantum ipsemet plinthus. Cymatium porro coronæ sexta parte altum erit: gula autem, quæ & lysis dicitur, una cum labio duas partes cum dimidia accipiet, & tantundem prominebit. Cæterum stylobatam hac eadem ratione conformatum in Exquiliis vidimus prope Divæ Mariæ Majoris templum, in hortis Dominici Blanchini Patricii Romani, qui licet injuria temporis male haberet, ornamentorum nihilominus quæ prædiximus vestigia retinebat: Quæ omnia inferius ad ipsiusmet auctoris nostri mentem lineavimus.

Post hæc ita pergit.

MVlti sane putarunt se veram intelligentiam eorum, quæ a Vitruvio scripta sunt, posse absque praxi adipisci, non pauci quoque theoricæ expertes, eadem exponere sunt conati. Verum neutrum me judice quisquam humanitus potest assequi: nam praxis & theorica, utraque extremis terminis unico spiritu conjuncta est adhibenda, ut tanti auctoris docta simul, & concisa scripta intelligi valeant. Cum autem ad hanc usque diem altera ab altera divisæ fuerint, factum est, ut diversi illa diversimode exposuerint, variasque opiniones in medium attulerint. Vti apud F. Iucundum, Albertum Durerium, Baptistam Albertum, Cæsarem Cæsarianum, Sebastianum Serlium, Gulielmum Philandrum, Danielem Barbarum, videre licet. Præcipue ad ea verba, quibus auctor agit de scamillis imparibus. Nam nonnulli quid senserint dubie explicarunt, alii pro certo affirmarunt intelligenda de ipsorum stylobatarum a podii superficie resilitionibus. Quæ opinio (bona eorum pace) tantum a vero auctoris sensu abest, quantum a tenebris lux ipsa. Si enim ejus verba diligenter examinare velimus, ita aperta & clara inveniemus, ut nullo pacto de ipsis resilitionibus interpretari queant. Dicit enim,

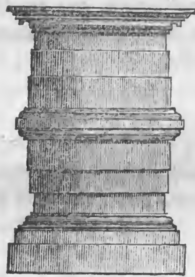
> *Stylobata ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares.*

Vnde manifeste colligitur, Vitruvium id solum sibi velle, ut adjectiones stylobatæ faciat, easque per scamillos seu gradillos impares: quod evidentius ostendit tertio libro, inquiens, Vtique adjectio in stylobatis facta fuerit in superioribus membris respondeat symmetriæ epistyliorum. Tam igitur ex his, quam ex illis verbis, clare cognoscitur, Vitruvium de stylobata tantum verba facere, ejusque adjectionem velle fieri ad instar ejus quæ est epistyliorum, porro epistyliis adjectio facta est membrorum. Etenim antiquis mos fuit tigna, arcuum vice, columnis superponere, unde architravium nomen ab arcu, & trabe compositum: cæterum ipsis trabibus ornatus gratia ex materia adjectionem quandam per scamillos impares fecere, quos quidem scamillos gradillosve ea ratione absolverunt quam Vitruvius attulit, quæ postea species per elegantiores Architectos a molli materia ad lapidum duritiem translata fuit. Hæc pauca dixisse sat fuerit, utpote necessaria

ad enucleandam difficultatem quæstionis illius, de qua superius verba sunt facta.

Hucusque Bertanus, cujus stylobatæ scamillati speciem (Fig. VI.) ut melius cognoscatur, oculis subjicimus.

(Fig. VI.)

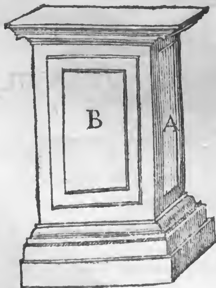

CErte hæc Bertani deformatio nonnullis Vitruvii verbis ita quadrat, ut primo intuitu his, qui ad vivum veritatem non penetrant, plausibilis possit videri. Adjectio hic fit stylobatæ, & hæc per scamillos impares, fit per medium, & ita fit, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondentem habeat symmetriam epistyliorum. Præterea, si fides Bertano, vetustorum marmorum nititur auctoritate. Hisce tamen non obstantibus, Bertanum a vera auctoris intelligentia aberrasse, inque verbis illius interpretandis hallucinatum esse, facile patebit. Ea enim veritatis est vis, ut simulac e tenebris emerserit, quæcunque præstigiosa & fucis illita veritatis ipsius speciem præ se ferre videbantur, expellat, labefactet, destruat. Primum igitur Vitruvii verba depravasse, vel e luxato, & mendoso Codice descripsisse clare patet. Ait enim, *ad ipsam stylobatam, qui:* Item *sub columna spiris conveniant*, pro, *sub columnæ spiris conveniat. Stylobata ita oportet exæquari*, pro, *stylobatam ita oportet exæquari. Scamillo ad id convenientes fiant*, pro, *scamilli ad id convenienter fiant. Vtique adjectio in stylobatis*, pro, *uti quæ adjectio in stylobatis*. Ex his facile cognosci potest, ipsum latina aut penitus ignorasse, aut tenuem saltem, & obscuram eorum notitiam habuisse. Quæ cum ita sint, nulli mirum si luxatis Vitruvii verbis, & perperam interpretatis, a vera auctoris mente exciderit: si quidem, ut ait Philosophus, verba eorum, quæ sunt in animo passionum, quæ vero scripta sunt, eorum, quæ in verbis, signa sunt. Sed esto Bertanus verba verborumque vim optime calluerit, dicimus, eum nec veritatem e tenebris liberasse, nec quæ attulit de suo protulisse; etenim Philander longe ante ipsum hanc fere per scamillos adjectionem excogitaverat, atque eandem veluti ineptam, & ad auctoris mentem nihil facientem, repudiaverat. Ita enim Philander, *existimabamus*, inquit, *Græcorum consuetudine per scamillos impares, id est ceu gradibus quibusdam fieri adjectionem in mediis stylobatis, hoc est fieri, ut gradatim a supremis atque infimis partibus quadratorum, quæ coronicibus suis & basibus clauduntur, medium versus subturgerent, & adaugerentur. Id cum non satisfaceret, cœpimus & istud expendere.* Hactenus Philander, ex cujus verbis deformatum stylobatam in superioribus lineavimus.

At

At dicet fortasse Bertanus, non utique cognovit Philander adjectionis hujus, & scamillorum symmetriam de epistyliis esse petendam: optime. Sed quid dices Bertane, si aliter ea verba intelligenda esse, ac tu intellexisti, ostendemus? Negas? Quomodo illa explicas? *Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur*. dicis. *Stylobata habebit per medium adjectiones per scamillos seu gradillos impares. Qui quidem stylobata si operi adhibeatur, alveolatus oculo videbitur, speciem videlicet vasis præ se ferens, ventre turgidulo, & collo pedeque leniter ad gracilitatem contracto*. Satis sanus es? non ne vides tunc alveolatum oculo non se ostensurum stylobatam, si adjectio ex Vitruvii præscripto facta fuerit? Venenum certe ægro antidoti loco propinasti. Si scamilli non addantur, alveolatus oculo videbitur, scamillos addis, alveolatus non apparet. Quid addis si contra mentem authoris addis? Porro quod antiquum te stylobatam in Exquiliis vidisse affirmas, nihil fere facit ad rem, multa enim fecere antiqui, quæ nisi cum vitio imitari nemo queat. Quid? nonne in pervetusto templo quod adhuc Tiburi visitur, & in Ariminensi fornice, Corinthiæ bases nullos plinthos habent? Nonne contra Vitruvii præscriptum, & antiquorum Græcorum usum, Romæ in Titi Vespasiani & Constantini fornicibus, & alibi, denticulos videas sub mutulis positos? licentia hæc est, & non imitanda licentia, licet & hæc suos habeant vindices, & imitatores. Vtique hoc ingenii sui, ut ipsi visum est, partu ita mirifice Bertanus est delectatus, ut loco ornamenti stylobatam hujusmodi marmoreum ostio domus suæ, quæ Mantuæ est, adpactum, æternæ memoriæ consecraverit. Frustra tamen labores prodegit, quando usus ipse, & communis hominum consensus, iis, quæ pro sua sibi libidine finxerat, auctoritatem ademit. Nos igitur Bertano prætermisso, rem hanc novissime omnium aggrediemur, & quid hac in re illustranda ingenio possimus, periclitabimur. Principio cum assiduis cogitationibus rem hanc animo versarem, illud occurrebat; fieri posse, scamillos Vitruvium tympana quædam appellasse, stylobatæ trunco appacta, & quota eorum parte exstantia, ne scilicet alveolatus oculo videretur. Primo itaque simplex adjeci tympanum, quasi scamillum ab exæquata stylobatæ planicie protuberans, mox huic tympano aliud impar, hoc est, minus apposui, quasi alterum scamillum, ut hoc pacto ex Vitruvii præcepto stylobata per medium adjectionem per scamillos impares sortiretur. Ejus rei figuram exemplarve hujusmodi exhibemus (Fig. VII.) A. simplex tympanum, B. duplex.

Fig. VII.

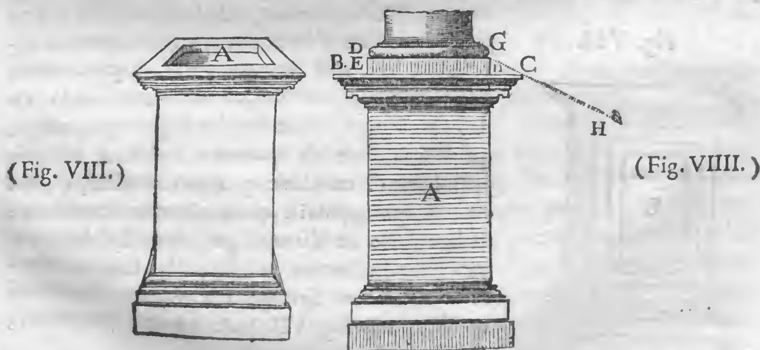
HÆc mihi cum multis de causis minus satisfacerent, primum quod exemplum nullum ejusmodi scamillorum apud antiquos invenirem, tum quod vero minus simile videretur, Vitruvium rem tam facilem & exiguam, ita religiose, eaque constantia præcepisse; ad alia me conferens, in iis tandem quæ modo allaturus sum, animo conquievi.

Certe durum mihi videbatur, stylobatæ superficiem ad normam coæquatam, alveolatam Vitruvium appellasse. Quis etenim mente constans, exæquatam complanatamque superficiem alveolatam sibi videri affirmet? aliam igitur causam, propter quam alveolatus stylobata diceretur, pervestigavi, & veritatem ipsam, ni fallor, inveni. Alveus, Varone teste, cava cortex est, ubi quid propter concavitatem reponitur, Vas quoque, in quo apes mellificant, unde Tibullus,

Rure levis verno flores apis ingerit alveo,
Compleat ut dulci sedula melle favos.

Sed & tabula lusoria ad latrunculorum ludum accommodata, alveus dicitur, nos tabulerium vernacule appellamus. Vnde Plinius, *Messala diem natalis sui egit, transtulit alveum cum tesseris lusorium*. Alveatum itaque, hoc est, in alvei modum excavatum, vel ut ait Vitruvius alveolatum, id omne dicitur, quod excavatum est. Vnde Cato de re Rustica, *sulcos*, ait, *si locus aquosus erit, alveatos esse oportet*. Alveolatum igitur stylobatam illum recte appellabimus, qui ad instar alvei excavatus videatur, licet ad libellam exæquatus. Formam itaque alveolati stylobatæ oculis subjicimus.

SItque alveus ubi (Fig. VIII.) A. cur autem adjectione juxta Vitruvianum præscriptum per scamillos non facta, alveolatus oculo stylobata, licet non sit, appareat, deinceps patefaciemus. Esto enim stylobata (Fig. VIIII.)

(Fig. VIII.) (Fig. VIIII.)

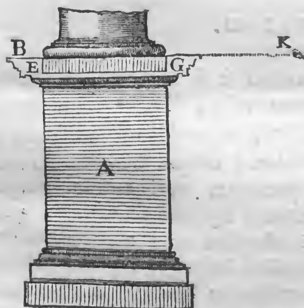
A. cujus

A. cujus ad libellam constituta planicies B. C. basis suppositæ plinthus E. n. oculus H. Dico oculo in H. constituto, stylobatam A. alveolatum videri. Ducatur recta H. C. G. quæ quidem visionis radius est, erit igitur stylobatæ planicies B. C. horizontis loco, quare plinthi latus G. n. erit ac si intra alveum quendam immersum esset, oculo enim in H. constituto non apparebit, sed erit ac si thorus ipsi B. C. planiciei impositus esset; basis itaque ipsi oculo in H. constituto plintho carens videbitur. Cui quidem vitio occurrere volens Vitruvius, adjectionem per scamillos, ut ex ejus verbis colligi potest, excogitavit.

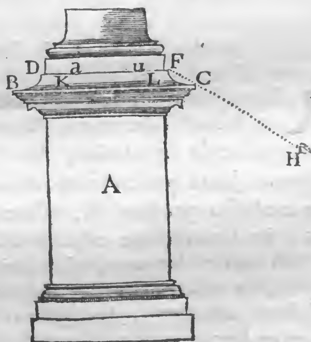
VT autem stylobatæ alveolatio, & plinthi in ejus alveo immersio lucidius appareat, inferiorem apposuimus deformationem. Esto enim oculus in horizonte ipso ubi (Fig. X.) B. K. basis autem plinthus alveo immersus E. G. Quibus constitutis, basis ipsa absque plintho apparebit, quod utique oculo in H. constituto in superiore schemate apparere docebamus.

REmedium quæritur. Esto idemmet stylobata (Fig. XI.) A. cujus planicies ad libellam exæquata B. C. addatur itaque per medium

(Fig. X.)

(Fig. XI.)

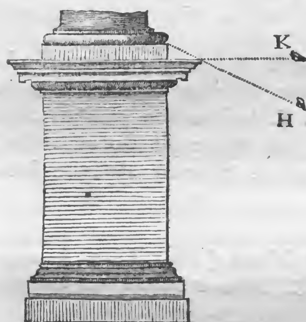

stylobatam scamillus K. L. cui quidem imponatur basis plinthus D. F. sit autem oculus, ut in prima figura ubi H. erit opticus radius linea ipsa H. C. F. oculo igitur in H. posito, omnia ea exstantia apparebunt, quæ supra punctum F. fuerint constituta, at supra a. u. lineam integra basis posita est, adjecto igitur scamillo K. L. stylobata, quod ad integræ basis visionem

nem pertinet, oculo H. alveolatus non videbitur, quod ſane ex Vitruvii præſcripto efficiendum fuerat.

His igitur ita uti dictum eſt conſtitutis, debita baſis integræ ſpecies, ut ex ſequenti ſchemate apparet, ſe ſe oſtendet. Eadem enim ſpecies adjecto ſcamillo oculo (Fig. XII.) H. ſe ſe offeret, atque occurrebat oculo in K. ſtylobata abſque ſcamillo exiſtente.

(Fig. XII.)

OBIECTIO.

Sed objiciet fortaſſe quiſpiam, Vitruvii regulam univerſalem eſſe; neque enim ait, ſtylobatam oculo eminentiorem, ita oportere exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares, ſed ſimpliciter de quocumque ſtylobata verba facit, par itaque eſt adjectionem, de qua Vitruvius, unicuique ſtylobatæ deberi.

DILVTIO.

Reſpondemus, minus oportuiſſe Vitruvium ſe de eminentiore ſtylobata locutum declarare. Nemo enim non videt, illum tantum ſtylobatam, qui oculo ſit elatior, alveolatum videri, atque ideo ſcamillorum adjectionem juxta præſcriptam rationem poſtulare; utique ſcamillorum adjectio medicina quædam eſt, quare, ſicuti potionem ægris tantum propinamus, ita ſcamillorum adjectionem illis tantum ſtylobatis facimus, qui ſi ſcamilli non adderentur, alveolati (veluti oſtenſum eſt) apparerent. Nec fruſtra, me judice, ait fieri debere per ſcamillos impares, ſiquidem altiores ſtylobatæ altiorem, humiliores vero humiliorem ſcamillum requirunt, & certe hæc per ſcamillos facta adjectio, per medium ſtylobatam adjectio appellanda eſt. Quandoquidem ſcamillus ipſi ſtylobatæ adjectus, altiorem & auguſtiorem, ut ita dicam, ipſum ſtylobatam reddit. His declaratis, ad difficillimum ejuſdem auctoris locum, qui paulo infra eſt, elucidandum accedemus. Ita enim obſcurus eſt, ut niſi ab iis, quæ a nobis declarata ſunt, auxilium petas, fruſtra fere in eo intelligendo labores. Vitruvii verba hoc loco a nobis repetita ita habent.

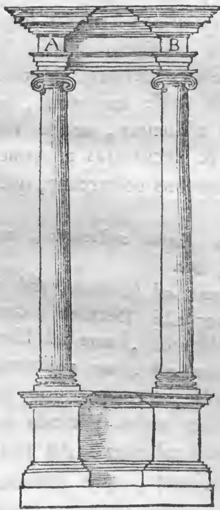
Capitulis

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis non ad libellam; sed ad æqualem modulum collatis, uti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

Philander judicii alioquin acerrimi vir, & in hoc auctore illustrando cæteris omnibus longe præstantior, locum hunc difficultate, ut puto, rei deterritus, vel ne bis ad eundem, ut ajunt, lapidem offenderet, sicco pede pertransiit. Barbarus autem, ne quis illum eo nomine reprehenderet, rem totam hisce verbis explicavit.

Locus hic videtur locum illum declarare in quo dixit de adjectione stylobatarum. Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adjectioni stylobatarum. Intelligit autem de his partibus, quæ supra capitulum in epistyliis collocantur. Nam supra capitulum respondentes partes in epistyliis resiliunt, & partes interpositæ retrahuntur; habent tamen eadem membra, & casdem partes, quemadmodum podium habebat eadem cum stylobatis, scilicet quadras truncos, lysis, & alias. Hujus exemplum est superius in descriptione ultimi templi, ubi podium positum est. Hucusque Barbarus, cujus schema ex eodem loco petitum, oculis proponitur (Fig. XIII.) A. B. scamilli juxta Barbarum epistyliis adiecti atque resilientes.

(Fig. XIII.)

Primum quæro, num ex Vitruvii verbis capituli, vel epistylia resilire debeant, hoc est, ad libellam non collocari? Certe de capitulis loquitur auctor, ita enim ait, *capitulis non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, &c.* Idem fatetur Barbarus hisce verbis, *Nam monet, nos capitulos debere collocare non ad libellam, sed resilientes, uti respondeant adjectioni stylobatarum*. Quæ cum ita sint, haud recte facere videtur Barbarus, qui pro capitulis epistylia resilire facit. Respondebit forsitan, si capituli resilire non possunt, epistylia saltem ipsa resilient. Hæret Barbarus, vel incidit in Scyllam, dum vult, ut ait Poeta, vitare Charybdim. Vtique, etsi scamillos epistyliis adjicias, quomodo capitulos ad libellam non collocas? certe ad libellam collocasti: si enim supremas eorum planities libella perpendes, ad libellam dispositos esse comperies. Perperam igitur explanasti; propterea quod ea, quæ a te proponuntur, auctoris ipsius verbis & sen-

tentiæ

tentiæ minus congruant. Addimus, tuam hanc adjectionem, licet primo aspectu plausibilem, ineptam prorsus esse, inutilem, & falsitati penitus obnoxiam. Certe ex Vitruvii præscripto imi epistylii crassitudo summo columnæ scapo respondere debet; esto itaque imi epistylii superficies (Fig. XIV.) A.B.C.D. summus columnæ scapus E. F. quadratum ipsius summi scapi peripheriæ circumscriptum G. H. I. K. scamillus juxta Barbarum resiliens H. L. M. I. quibus ita positis, pars ipsa prominens vacuo innititur, & sub se, contra naturam ipsam, nihil habet solidi: disquire quotquot a temporis edacitate relicta sunt antiquitatis vestigia, & nullibi perpetuis epistyliis columnis impositis scamillos hujusmodi, resilientesve partes adpactas, esse comperies.

(Fig. XIV.)

EXplodatur igitur Barbarus, qui dum rem improbe a se intellectam, explicare conatur, omnes architecturæ leges atque instituta pervertit.

Bertanus, ut in superioribus visum est, fascias ipsas epistyliorum adjectiones appellat. Ipsum ego Bertanum interrogem, num adjectionem epistyliis facere oporteat vel ne? certe epistylia de quibus Vitruvius loquitur, nulla indigent scamillorum adjectione, frustra siquidem diceret Vitruvius, epistyliis, veluti stylobatis ipsis, fascias esse addendas. Præterea notandum, Bertanum hoc loco hæreticorum mores fuisse imitatum, qui dum ex sacris literis sententias aliquas in medium adducunt, ne se suismet gladiis imprudentes jugulent, mutilas illas, & decurtatas afferunt. Dixisse namque debuerat, quo pacto superiora inferioribus cohæreant, quidve sibi velint ea verba,

Capitulis perfectis, deinde in summis columnarum scapis collocatis, non ad libellam, sed ad æqualem modulum collocatis, &c.

Quid enim cum fasciis capitulorum illa verba, *non ad libellam*, *sed ad æqualem modulum collocatis?* Durum fortasse videbatur tibi Bertane, capitulos ad libellam & perpendiculum directos & collocatos, non ad libellam dici constituendos. Sed opportune jam tempus est, ut veritatem ipsam, e tenebris erutam, in lucem vindicemus. Declaravimus quo pacto intelligendum esset, stylobatam alveolatum posse videri; modo qui capituli non ad libellam collocati dicantur, explicabimus. Ad libellam sane æquatam directamve planitiem eam dicimus, quæ horizontis ipsius libramento æquidistat, ita enim Vitruvius primo libro de Amussio, ad indagandos ventos collocando, scriptum reliquit; *Collocetur ad libel-*

lam

lam marmoreum Amuſſium mediis mœnibus, aut locus ita expoliatur ad regulam & libellam, ut Amuſſium non deſideretur. Capitulos itaque ad libellam in ſummis columnarum ſcapis collocatos illos dicas, quorum omnium ſupremæ ſuperficies ita ad libellam æquatæ ſunt, ut nulla eorum parte protuberent: collocatos autem non ad libellam illos, qui aliquid eminens a librata eorum ſumma planicie habent, ut in ſubjectis diagrammatibus (Fig. XV. & Fig. XVI.) facile eſt videre: in quibus capitulus ad libellam A. non ad libellam vero B.

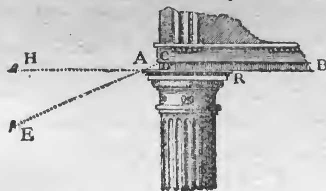
(Fig. XV. & Fig. XVI.)

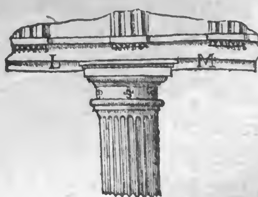

Porro quamobrem Vitruvius non ad libellam capitulos collocari velit, his verbis, licet ſubobſcure, declarare videtur: *In ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum*: hoc eſt, ideo ſcamillos capitulis eſſe addendos, ut ſymmetria epiſtyliorum reſpondeat, videlicet, ut nulla epiſtyliis ipſis pars deeſſe videatur. Durum certe eſt Vitruvii dicendi genus: *Non ad libellam, ſed ad æqualem modulum collocatis, uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit*; pro eo, quod dicendum fuiſſet; *Non ad libellam, ſed ea lege collocatis, ut eas adjectiones habeant, quæ ſtylobatis adjectæ fuere*. Etenim modulus variis apud latinos ſubeſt ſignificationibus: Modulus eſt μέτρον menſura particulave, quæ totum corpus, ſeu ædificium, metitur; eſt etiam menſura quædam in aquæductibus; ratio quoque certa, ut in cantu menſura: hoc ſenſu hic accipiendum eſt vocabulum, idem enim eſt, ac ſi dixiſſet, ad æqualem modum. Præterea (ni fallor) in ſequentibus verbis cauſalis deeſt particula, legendumque: *Vt in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum*. Quid autem hoc ultimo ſibi velit, licet ſuperius declaraverimus, ſubjectis tamen ſchematibus demonſtrabimus. Eſto enim capitulus (Fig. XVII.) A. R. ad libellam collocatus, cui impoſitum epiſtylium C. D. B. capituli projectio D. A. oculus E. A. C. itaque pars C. D. oculo in E. conſtituto, non apparebit, ſed epiſtylii pars quædam intra capitulum immergetur, ut videre eſt in figura (Fig. XVIII.) in qua epi-

(Fig. XVII.)

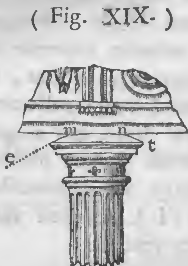

(Fig. XVIII.)

ſtylii prima faſcia L. M. tota pæne infra æquatam capituli ſuperficiem demergitur. Ad hoc igitur, ne mutilum mancumve epiſtylium appareat, ſed ejus ſymmetria prorſus reſpondeat, oculo in (Fig. XIX.) e. collocato, addatur capitulo per medium ſcamillus m. n. t. Erit itaque ea pars capituli m. n. t. non ad libellam collocata, ſed ad æqualem modum, uti adjectio, quæ in ſtylobatis facta fuerat. Quibus abſolutis, oculo in e. collocato, ita apparebit, ac ſi idemmet oculus, ut in ſuperiore ſchemate XVII. in H. eſſet conſtitutus.

(Fig. XIX.)

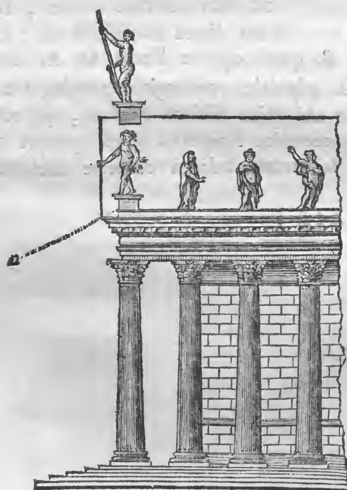

NOtandum interim, quod ad hanc capitulorum per ſcamillos adjectionem pertinet, nihil prorſus nos ex antiquis ædificiorum veſtigiis conjicere potuiſſe. Nullumque eſſe eorum qui vetuſtorum ædificiorum reliquiis dimetiendis lineandiſque operam impenderunt, qui de his ſcamillis adjectionibuſve fecerit verbum. Veruntamen apud Leonem Baptiſtam Albertum, acrem ingenio virum, ac præter cæteros hac in ſpecie ſolertem, libro ſuæ Architecturæ ſeptimo, capite decimo, ubi de ingentibus templorum fornicibus loquitur, hæc ſcribit; *Illud adverti in templis maximis, quod columnæ ad tantam operis vaſtitatem forte non reſpondiſſent, perduxiſſe Camurarum cornua, quod in eorum arcubus ſagitta ſemidiametrum excederet ex tertia: quæ res etiam ad venuſtatem acceſſit. Eſt enim ſe ſe in ſublime attollens teſtudinatio agilior, ut ita loquar, atque explicatior. Illud hic non prætereundum cenſeo, in teſtudinationibus arcuum capita ad minus prolixiora ſemidiametro efficienda ſunt, quantum ſpectantibus occupant coronarum prominentiæ, ne medio ex templo intueri poſſint.* Hæc ille, qui octavo præterea libro, capite tertio, ubi de ſacellis, ſepulchris, pyramidibus, & hujuſcemodi aliis ædificiis ſermonem habet, hæc item addit: *Sunt qui inter primam & ſecundam aram, quippiam, veluti lataſtrum, ſuggeſti loco, interpoſuerint, quo eſſet opus celſiori cum venuſtate.* Hæc ille, qui hiſce ſaltem verbis ſcamillorum adjectionem (licet hunc Vitruvii locum non expenderit) ſe cognoviſſe teſtatum reliquit. Lucianus etiam ille Benverardus, qui mirabilem Federico Feltrio Duci invictiſſimo regiam Vrbini architectatus eſt, hæc ſe non ignoraſſe opere ipſo eſt proteſtatus. Hic enim in cavis ædium exſtruendis, earum porticus ita conſtituit, ut arcuum cornibus, quæ capitulis columnarum incumbunt, adjectiones faceret. Modo, ut antiquos ipſos hanc ſcamillorum rationem minus ignoraſſe cognoſcas, nonnulla ex antiquitatis gremio petita exempla, proferemus. Romæ in platea quam Presbyterorum appellant, quæ quidem iis qui a Pantheo ad columnam Antonimanam pergunt

occurrit,

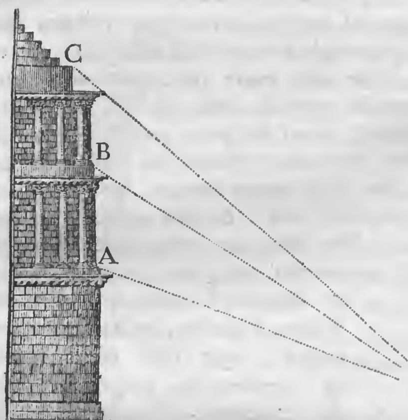
occurrit, pervetusti templi visuntur vestigia; quod, nonnullorum testimonio, Marti dicatum Antoninus ædificavit: hoc itaque, licet vetustate consumptum, multarum sui partium atque pulchritudinum desiderium faciat, multarum nihilominus rerum, quæ ad optimæ architecturæ rationes spectant, copiam præbet: is enim qui templo huic præfuit ædificando, ut ex ædificii ipsius forma colligitur, probe ædificatoriæ rei cognitione valuit. Nam præter id, quod coronici mutilis appositis denticulos non addiderit, Zophorum etiam, quem ad circinum quota sui parte protuberantem delumbavit, octava altitudinis suæ particula (duodecima voluit Vitruvius) inclinavit. Novit enim ille sublimiorem lineam, quæ ab oculo ad summam rem extenditur, longiorem esse, & ideo resupinatam ejus rei, quæ videtur, speciem facere. Ille idem, ut oculo satisfaceret, supra coronam in lateribus templi perpetuum murulum (scamillum probe diceres) erexit, idque teste Andrea Palladio, ne statuarum imæ partes, quæ ipsis essent impositæ, coronarum projecturis, oculis furarentur. Non erit autem ab instituto alienum ejus rei diagramma (Fig. XX.) ex ipsomet Palladio desumptum, ob oculos ponere.

(Fig. XX.)

ILlud etiam ad scamillorum considerationem in primis pertinet, quod is, qui Pantheon (templorum omnium pulcherrimum & vetustissimum) a fundamentis erexit, adjectiones hujuscemodi prætermittendas esse non putavit. Tribus enim coronis totum ædificii ambitum circumcingentibus, ne (oculo tantum a templi fundamentis remoto, quanta ædificii totius esset altitudo) earum projecturæ adpactarum columnarum bases absorberent, scamillos tres, quibus bases ipsæ fulcirentur, adjecit; quorum officio ab eo, quem diximus, loco, integræ columnarum bases spectarentur. Tres igitur, ut diximus, scamillos circumcurrentes disposuit, hosque impares, infimum enim,

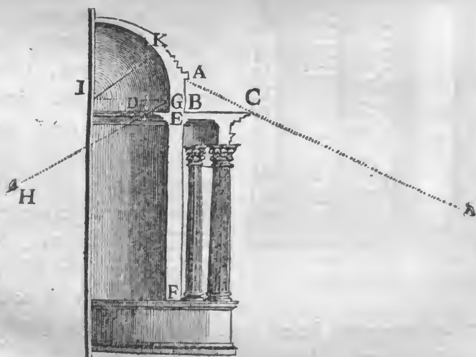
(Fig. XXI.)

qui (Fig. XXI.) A litera in subjecta templi orthographia notatur, reliquis humiliorem, secundum B. primo quidem elatiorem, tertium vero C. reliquis longe subllimiorem, quorum tota ratio, tum ab radiis opticis, & coronarum projecturis, tum ab iis, quæ de scamillorum adjectionibus Vitruvius docuit, manifeste dependet.

ADdam & aliud vetustissimi templi, quod adhuc Tiburi visitur, exemplum. Duo hic præter cætera, quod ad rem nostram attinet, notatu digna conspiciuntur: scamillus suggestumve (Fig. XXII.) A. B. quod opticæ lineæ C. A. causa, & projecturæ B. C. ab ipsa B. C. planitie consurgit: pertingit autem C. A. radius usque ad eum locum ubi illius sistitur oculus, qui tota porticus latitudine ab ipsa templi basi recedit. Præterea illud quoque ad hanc rem pertinet, unde qua ratione sacrarum ædium cameræ faciendæ

(Fig. XXII.)

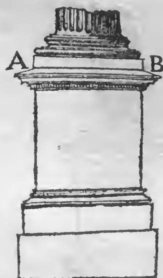

sint

ſint addiſcere poſſumus. Conſtituta enim E. F. parietis cellæ altitudine; & ipſa I. G. ad perpendiculum ipſi E. F. addita, nec non coronicis E. D. projectura determinata, ab oculis ejus, qui in templi oſtio ſit conſtitutus, radius extendatur opticus H. G. qui ipſam F. E. G. perpendicularem tangat in G. ducta igitur G. I. ſummæ coronicis libramento æquidiſtans erit, I. vero tholi ipſius hemiſpherice centrum. Mota igitur I. G. circa centrum I. concava tholi ſuperficies G. K. circinnabitur. Cæterum auctarii loco notandum, non potuiſſe Baptiſtam Albertum has fornicum camerarumve adjectiones, ut fecit, determinare: ſiquidem hæ non ad totius ædificii commenſum veluti baſes & columnæ proportione reſpondent, ſed ab opticis prorſus radiis, & coronarum projectionibus ſumuntur. Quod quidem ille non ignoravit, qui in Tiberis ripa rotundam ædem, quam Divi Stephani appellant (nonnulli Veſtæ fuiſſe templum contendunt) exædificavit; novit id quoque Bramantes noſter, ut in ea ædicula videre eſt quam Romæ in monte Aurelio Divo Petro dicatam conſtruxit.

SEd jam ſatis ſuperque de iis ſcamillis, qui ad ſuperiores ædificiorum partes adaugendas faciunt: modo quo pacto antiqui Architecti ſcamillis ipſis in inferioribus uſi fuerint, exemplis propoſitis patefaciemus. Profecto quod ad ſtylobatas attinet, pauca ſunt antiquitatis veſtigia, unde id facile poſſit obſervari: quædam tamen ad hanc uſque diem perduxit ætas, in quibus per ſcamillos factas adjectiones manifeſte comperies. Rariſſimæ ſunt vetuſtorum templorum reliquiæ, in quibus columnas ſtylobatis impoſitas cernas, alterum tamen exemplar, & illud, ſi fides Palladio, hac in ſpecie unicum, Aſiſii in Vmbria conſpicitur, in quo pronai columnæ, ſubjectis ſtylobatis fulciuntur, templi enim hujus architectus, eo quod libratæ ſtylobatarum ſummæ planicies a ſolo ita eſſent elatæ, ut contemplantium oculos altitudine ſuperarent, ne ſtylobatæ (quod vitii in primis damnat Vitruvius) alveolati viderentur, ſcamillos adjecit, atque ſcamillis ipſis baſes impoſitas collocavit: cujus quidem rei exemplum ne deſideretur, ejuſdem ſtylobatæ imaginem, ita uti habet, ob oculos ponimus, (Fig. XXIII.) Scamillus A. B.

(Fig. XXIII.)

ALterum ſcamillorum hujuſmodi exemplum mirabilis illa columna præbet; quam in Trajani foro S. P. Q. R. ejuſdem Imperatoris memoriæ conſecravit. Cum enim ſtylobatæ altitudo ab egeſti montis ſolo, humanæ ſtaturæ proceritatem longe ſuperaret,

(Fig. XXIV.)

raret ; ne basis imposita aspicientium oculos frustraretur, ad scamilli adjectionem architecti industria confugit. Nos, ne cui præfatæ speciei desiderium fieret, ejusdem columnæ cum scamillo adjecto imaginem (Fig. XXIV.) apponendam putavimus. Scamillus sub basi A. B.

SCamillis iidem ingeniosissimi veteres, iis in stylobatis usi sunt, quos statuis clarissimorum virorum supposuerunt. Idque cum jam dicta de causa, tum etiam ut hoc pacto e quodam quasi suggesto auctoritate & majestate spectabiliores se se præberent. Eosdem illis quoque signis supposuere, quæ aut in concavis templorum ædiculis, aut in ipsis fastigiorum acroteriis essent collocandæ. Quorum cum diversæ sint formæ, nos nonnulla eorum exempla graphice lineata subjicimus.

QVidam igitur unicum tantum Scamillum adjectum habent ; ea tamen lege, ut quasi basis cujusdam plinthus stylobatæ solidum æquet, ut in subjecto exemplo (Fig. XXV.) videre licet.

Aliis duplices scamilli adjecti sunt, quorum alter stylobatæ solidum æquaret, alter autem eodem esset contractior. Fuere item qui unico tantum scamillo, eoque ipso stylobata contractiore, usi sunt, ut in subjectis schematibus (Fig. XXVI. & XXVII.) videri potest.

(Fig. XXV.)

(Fig. XXVI.)

(Fig. XXVII.)

Quidam

(Fig. XXVIII.) (Fig. XXIX.)

QVidam resimatos, etiam scamillos ita, ut ex appositis deformationibus (Fig. XXVIII. & XXIX.) colligi potest, adhibuerunt.

LIbet hic, ut speculationibus hisce nostris pondus & auctoritatem addamus, ejusdemmet Vitruvii verba ex secundo sexti libri capite in medium ponere.

Nulla, inquit ille, *architecto major cura esse debet, nisi uti proportionibus ratæ partis habeant ædificia rationum exactiones. Cum ergo constituta symmetriarum ratio fuerit, & commensus ratiocinationibus explicati; tunc etiam acuminis est proprium, providere ad naturam loci, aut usum, aut speciem, & detractionibus vel adjectionibus temperaturas efficere, uti cum de symmetria sit detractum aut adjectum, id videatur recte esse formatum: sic ut in aspectu nihil desideretur. Alia enim ad manum species esse videtur, alia in excelso: non eadem in concluso, dissimilis in aperto: in quibus magni judicii est cognoscere quid tandem faciendum sit. Non enim veros videtur habere visus effectus, sed fallitur sæpe ab ejus judicio mens. Quemadmodum etiam in scenis pictis videntur columnarum projecturæ, mutulorum ecphoræ, signorum figuræ, prominentes, cum sit tabula sine dubio ad regulam plana: similiter in navibus remi, cum sint sub aqua directi, tamen oculis infracti videntur, & quatenus eorum partes tangunt summam planitiem liquoris, apparent uti sunt directi; cum vero sub aqua sunt demissi, per naturæ perlucidam raritatem remittunt enatantes ab suis corporibus fluentes imagines ad summam aquæ planiciem, atque ibi commotæ efficere videntur infractum oculis aspectum. Hoc autem sive simulacrorum impulsu, seu radiorum ex oculis effusionibus (uti physicis placet) cum videamus, utraque ratione videtur ita esse, uti falsa judicia oculorum habeat aspectus. Cum ergo quæ sunt vera, falsa videantur; & nonnulla aliter, quam sunt, oculis probentur; non puto oportere esse dubium, quin ad locorum naturas aut necessitates, detractiones aut adjectiones fieri debeant: sed ita ut nihil in his operibus desideretur. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non solum doctrinis, efficiuntur.* Hæc Vitruvius, eadem fere hisce verbis explicans, quæ breviter libro primo capite secundo attulerat, ita enim habet. *Non puto oportere esse dubium, quin ad locorum naturas aut necessitates detractiones, aut adjectiones fieri debeant. Hæc autem etiam ingeniorum acuminibus, non solum doctrinis, efficiuntur. Igitur statuenda est primum ratio*

tio

tio. symmetriarum, a qua sumatur sine dubitatione commutatio; deinde explicetur operis futuri, & locorum imum spatium longitudinis, & latitudinis, cujus cum semel fuerit constituta magnitudo, sequatur eam proportionis ad decorem apparatio, uti non sit considerantibus aspectus Eurythmiæ dubius. Item & libro tertio, capite secundo. *Etiamque angulares columnæ crassiores faciendæ sunt ex sua diametro quinquagesima parte, quod eæ ab aere circumciduntur, & graciliores esse videntur aspicientibus. Ergo quod oculos fallit, ratiocinatione est exequendum.* Et paulo inferius de contracturis columnarum agens. *Hæ autem propter altitudinis intervallum, scandentis oculi speciem fallunt, quamobrem adjiciuntur crassitudinibus temperaturæ. Venustatem enim persequitur visus; cujus si non blandimur voluptati proportione & modulorum adjectionibus, uti id, in quo fallitur, temperatione adaugeatur, vastus & invenustus conspicientibus remittetur aspectus.* Idem capite ultimo libri ejusdem: *Item secundum ratam partem ad eundem modum ex altitudine columnarum expediendæ sunt altitudines epistyliorum; quo enim altius oculi scandit acies, non facile persecat aeris crebritatem: dilapsa itaque altitudinis spatio, & viribus extrita, incertam modulorum renunciat sensibus quantitatem: quare semper adjiciendum est rationis supplementum in symmetriarum membris, ut cum fuerint in altioribus locis opera, aut etiam ipsa colossicotera, certam habeant magnitudinum rationem.* Demum ante finem ejusdem capituli. *Membra omnia, quæ supra capitula columnarum sunt futura; id est, epistylia, zophori, coronæ, tympana, fastigia, acroteria, inclinanda sunt in frontis suæ cujusque altitudinis parte duodecima. Ideo quod cum steterimus contra frontes, ab oculo lineæ duæ si extensæ fuerint, & una tetigerit imam operis partem, altera summam; quæ summam tetigerit, longior fiet. Ita, quo longior visus lineæ in superiorem partem procedit, resupinatam faciet ejus speciem. Cum autem, uti supra scriptum est, inclinatæ fuerint, tunc in aspectu videbuntur esse ad perpendiculum, ac normam.* Ad hæc faciunt etiam quæ retulit libro quarto, capite quarto: *Crassitudines autem earum* (de columnis loquitur) *extenuentur his rationibus, uti si octava parte erunt quæ sunt in fronte, hæ fiant novem partes, in concluso enim aere, si quæ extenuatæ erunt, non discernentur; sin autem videbuntur graciliores, cum exterioribus fuerint striæ vigintiquatuor, in his faciendæ erunt viginti octo, aut trigintaduæ, ita quod detrahitur de corpore scapi, striarum numero adjecto adaugebitur ratione, quo minus videbitur, & ita exæquabitur dispari ratione columnarum crassitudo. Hoc autem efficit ea ratio, quod oculus plura & crebriora signa tangendo, majore visus circuitione pervagatur. Namque si duæ columnæ æque crassæ lineis circummetientur, e quibus una sit non striata, & altera striata, & circa strigum cava, & angulos striarum linea corpora tangat, tametsi columnæ æque crassæ fuerint, lineæ quæ circundatæ erunt non erunt æquales, quod striarum & strigum circuitus majorem efficiet*

lineæ

lineæ longitudinem. Sin autem hoc ita videbitur; non est alienum in angustis locis, & in concluso spatio, graciliores columnarum symmetrias in opere constituere, cum habeamus adjutricem striarum temperaturam. Hæc fere sunt quæ Marcus Vitruvius de adjectionibus detractionibusque symmetriarum, ut rationibus temperatæ, venustate simul ac decore, aspicientium oculis adblandirentur, conscripsit. Quæ quidem nisi pernecessaria, & ad operum rectam explicationem opportuna judicasset, nequaquam gravissimus & solertissimus auctor, tanta sermonis prolixitate, tot repetitionibus inculcasset. Nos autem, antequam operi extremam imponamus manum, de adjectione, quæ per Scamillos fit in ædificiis illis, quæ in sublimi consurgunt, nec non de vitio eorum, qui symmetrias ea ratione non temperant, sermonem faciemus.

ESto itaque sepulchri Mausoleive orthographia (Fig. XXX.) præstat modo delineatam ejus in tabella formam, ad opus ipsum transferre. Duplici igitur id negotii ratione absolvetur, vel enim iisdem symmetriis quibus designatum est ædificabitur, vel juxta Vitruvianum præceptum detractionum adjectionumve adaugebitur temperaturis.

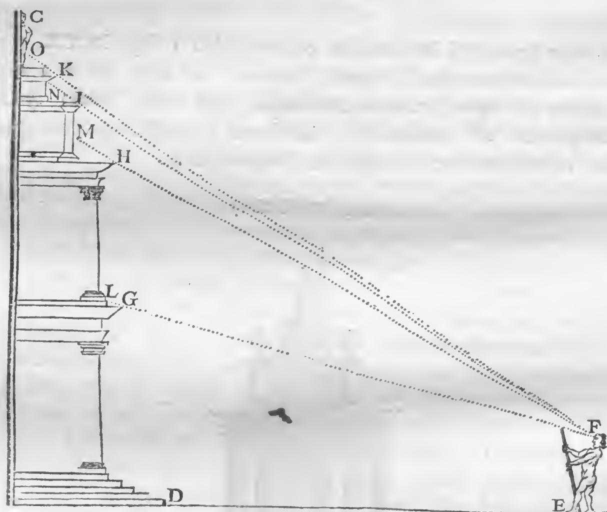
(Fig. XXX.)

 Sic

Sic ædificii orthographia rudi Minerva lineata (ſat enim fuerit ſi altitudinum & projecturarum cuſtodiantur dimenſiones) eſto, inquam, molis ipſius orthographia C. D. (Fig. XXXI.) æquati ſoli planicies D. E. locus aſpectus E. ſit autem D. E. recta , totius ædificii altitudini æqualis, ſpectantis oculus F. exeant igitur a pupilla F. per projecturas ducti optici radii F. G., F. H. , F. I., F. K. qui orthographiæ lateri occurrant in punctis L. M. N. O. Molis igitur partes, quæ prædictis notulis a projecturarum libratis planiciebus ſuperabunt, oculos reſpicientium non fugient, quæ vero inferiores fuerint , nullatenus conſpicientur.

(Fig. XXXI.)

Porro

POrro qualis ædificii ita constituti species oculis se præbeat, ex subjecto diagrammate (Fig. XXXII.) cognoscere licet, cujus imaginem si cum prototypo conferas, nanam cernes, pumilam, contractam, mutilam, ac omni prorsus majestate atque lepore carentem. Non ante igitur luxata in artus restituentur, quam ædificii partes, quæ in alveos demersæ videbantur, in sublime consurgant.

QVod tunc demum fiet, si tantæ altitudinis scamilli operi ipsi adiiciantur, quantum de solido coronarum projecturæ oculis adimebant. Cæterum scamillorum symmetrias schema illud suppeditabit, cujus ope quotæ partes ædificii demergerentur agnovimus: quod ex subjecto schemate (Fig. XXXIII.) palam fiet.

(Fig. XXXII.)

(Fig. XXXIII.)

TEmperatum itaque adjectionibus Diagramma ita habebit. His declaratis, appendicis loco historias quasdam, ex Ioannis Tzetzæ Chiliadibus

bus, ex Libro variæ Historiæ octavo, Historia 193. & Lib. xi. Historia 381. decerptas, ad hanc rem opportune facientes, in medium afferemus;

Ex Chiliade octava Hist. 193. de Alcamene statuario.

Ὁ Ἀλκαμένης χαλκουργὸς ἦν, καὶ γένει Νησιώτης,
Καὶ τῷ Φειδίᾳ σύγχρονος, καὶ τούτῳ ἀντερείσας.
Δι' ὧν καὶ ἐκινδύνευσε μικροῦ θανεῖν φειδίας.
Ὁ Ἀλκαμένης ἀειδεῖς ἔπλαττεν ἀνδριάντας,
Ἄτεχνος ὢν καὶ ὀπτικῆς, καὶ τῆς γεωμετρίας.
Θαμίζων δὲ ταῖς ἀγοραῖς, καὶ διατρίβων ταύταις,
Καὶ θεατὰς, καὶ φιλητὰς, καὶ θιασώτας εἶχεν.
Ὁ δὲ φειδίας ὀπτικὸς τελῶν, καὶ γεωμέτρης
Ἄριστος, ἀκριβώσας τε τὴν ἀνδριαντουργίαν,
Καὶ πάντα πράττων πρόσφορα τόποις, καιροῖς, προσώποις.
Φροντίζων κοσμιότητος, πλέον δὲ καὶ τῶν ἄλλων,
Κατὰ τὸν Τζέτζην καὶ αὐτὸς τὰς ἀγορὰς ἐμίσει,
Καὶ φιλητὴν καὶ θεατὴν εἶχε τὴν τέχνην μόνην.
Ἐπεὶ δὲ ἐδέησε ποτὲ δήμῳ τῷ Ἀθηναίων,
Δύω τινὰ ἀγάλματα τῇ Ἀθηνᾷ ποιῆσαι,
Ἐπὶ κιόνων ὑψηλῶν μέλλοντα σχεῖν τὴν βάσιν,
Ἄμφω ἐδημιούργησαν τῷ δήμῳ κελευσθέντες.
Τῶν ὧν ὁ Ἀλκαμένης μὲν, τόπῳ θεᾶς παρθένου,
Λεπτὸν ὁμοῦ εἰργάζετο καὶ γυναικεῖον τύπον.
Ὁ δὲ φειδίας, ὀπτικὸς τελῶν καὶ Γεωμέτρης,
Καὶ συνιεὶς σμικρότατα φαίνεσθαι τὰ ἐν ὕψει,
Ἐποίησε τὸ ἄγαλμα ἀνεῳγὸς τὰ χείλη,
Τοὺς μυξωτῆράς τε αὐτοῦ ἔχον ἀνεσπασμένους,
Καὶ τ' ἄλλα πρὸς ἀνάλογον ὕψος τοῦ τῶν κιόνων.
Ἔδοξε κρεῖττον τοῦ λοιποῦ τὸ Ἀλκαμένους εἶναι.
Φειδίας ἐκινδύνευσε βληθῆναι δὲ τοῖς λίθοις.
Ὡς δὲ ἤρθη τὰ ἀγάλματα, καὶ κίοσιν ἐστάθη,
Τὸ μὲν φειδίου ἔδειξε τὸ εὐφυὲς τῆς τέχνης.
Καὶ πᾶσι διὰ στόματος λοιπὸν ἦν ὁ φειδίας,
Τὸ Ἀλκαμένους γελαστὸν, καὶ γέλως Ἀλκαμένης.

Hæc

Hæc ita Latine ad verbum.

ALcamenes faber erat ærarius, & genere insulanus;
Phidiæ sane contemporaneus, & illi æmulus,
Propter quæ periclitatus est prope Phidias ut moreretur.
Alcamenes speciosas fingebat statuas,
Perspectivæ ignarus, & Geometriæ.
Cum autem frequens esset in plateis, & in illis versaretur,
Admiratores habebat, amatores, & sodales.
Phidias vero perspectivus existens, & geometra
Perfectus, diligentissime statuariam tractabat,
Et singula faciebat consona locis, temporibus, & personis;
Curam gerens decoris maxime, & aliarum rerum.
Et juxta id quod placet TZETZÆ, ipse quoque plateas obibat;
Et amatricem, & spectatricem artem solam habebat.
Cum autem aliquando oporteret populum Atheniensem
Duas quasdam statuas Minervæ constituere,
Quæ altam super columnam basim erant habituræ;
Ambo a populo jussi fabricaverunt.
Quorum Alcamenes imaginem Deæ Virginis
Gracilem simul fecit, & fæminilem aspectum habentem;
Phidias vero perspectivus cum esset, & Geometra,
Et cognoscens brevissima apparere quæ in sublimi sunt;
Fecit statuam hiantibus labris,
Et naso quidem præditam distracto;
Et alia ad rationem altitudinis columnarum;
Visa est melior reliqua Alcamenis esse statua;
Et Phidias periclitatus est lapidibus obrui.
Porro ubi in sublime positæ sunt statuæ & constitutæ in columnis,
Quæ Phidiæ erat, præ se tulit nobilitatem artis.
Et ex tunc in ore omnium fuit Phidias,
Alcamenes vero ridiculum, & Alcamenes risus.

Ex Chiliad. undecima Hist. 381.

ΚΑὶ Ὀπτικὴ δὲ συντελεῖ σὺν τῇ Γεωμετρίᾳ,
Πολλαῖς μὲν ἄλλαις μηχαναῖς, καὶ τέχνῃ τῇ ζωγράφων,
Καὶ ἀγαλμάτων τέχναις δὲ, καὶ ἀνδριαντουργίαις.
Δεῖ γὰρ καὶ ὕψη συνορᾷν, καὶ μήκη καὶ τὰ βάθη,

Ἵνα

Ἵνα καὶ ὄργανα ποιῇ ἁρμόδια τῷ ὕψει,
Τῷ μήκει, καὶ τῷ βάθει ἀνάλογα ὁμοίως.
Καὶ τὰς μορφὰς δὲ τῶν γραπτῶν καὶ τῶν πλαστῶν ὡσαύτως
Ἄλλων ὀργάνων. δεῖται γὰρ τὸ σύμμετρον τὸ ὕψος,
Ὡσαύτως καὶ τὸ μῆκος δὲ, καὶ σύμμετρον τὸ βάθος.
Ἄλλων δὲ τὰ μακρότερα, ἑτέρων τὰ βραχέα.
Ὁμοίως ζωγραφίαις δὲ, καὶ ἀνδριαντουργίαις,
Ὅσα μὲν ἔγγιστα τῆς γῆς μέλλουσι στάσιν ἔχειν,
Συμμέτρους ἔχειν τὰς μορφὰς ἅπαντα ταῦτα πρέπει.
Ὅσα δὲ εἰς ἄρσιν σύμμετρον ἀνεγερθῆναι δέοι,
Χρεὼν ἐκείνων τὰς μορφὰς τῶν ἀσυμμέτρων πλάττειν,
Ὡς ἂν εἰς ὕψος λάβωσι πάντα τὴν συμμετρίαν,
Τὸ ὕψος κλέπτειν εἰώθη καὶ γὰρ τὴν θεωρίαν.
Κἂν σύμμετρον ποιήσειας τοῖς κάτω τὴν εἰκόνα
Ἄνω σταθεῖσαν, εἴδοις ἂν οὖσαν συμμεμυκυῖαν.
Ἄν περ δὲ πλάσῃς τὴν μορφὴν ἀσύμμετρον τοῖς κάτω,
Τὸ ὕψος πάλιν σύμμετρον δεικνύει τὴν εἰκόνα.
Οὕτως ὑπάρχει χρήσιμος πολλοῖς Γεωμετρία,
Καὶ σὺν αὐτῇ καὶ Ὀπτικὴ, καὶ μᾶλλον ζωγραφίαις.

Ita Latine ad verbum.

Optice ſane utilis eſt, cum Geometria,
Multis quidem aliis machinis, & arti picturæ
Et imaginum artibus, nec non ſtatuariæ.
Oportet enim altitudines conſiderare, & diſtantias, & profunditates,
Vt inſtrumenta fiant conſona altitudini,
Diſtantiæ, & profunditati proportionata ſimiliter.
Et aſpectus quidem picturarum & plaſtice fictarum pariter.
Aliis enim inſtrumentis eget mediocris altitudo,
Pariter & diſtantia, & mediocris profunditas,
Aliis quæ ſunt longiora, aliis item breviora.
Similiter in picturis, & ſtatuariis artibus.
Quæcunque enim proximam terræ poſitionem habitura ſunt,
Mediocres habere debent aſpectus, & omnia ſane decenter.
Quæcunque vero elevationem mediocrem ſortitura ſunt,
Oportet facere aſpectu graciliora.

Quæ

Quæ autem elata altitudine tollenda sunt,
Oportet facere aspectibus immoderatis,
Vt in altitudine collocata recuperent proportionem;
Consuevit enim altitudo furari aspectionem.
Et ubi feceris imaginem proportionatam in humili,
Videbis eam in sublimi apparere contractam.
Quod si feceris aspectum immoderatum in humili,
Altitudo proportionatam reddet imaginem.
Sic itaque multis utilis est Geometria,
Et cum ipsa Perspectiva, & maxime Picturis.

HActenus difficilem & tenebrosam scamillorum rationem verbis explicare contendimus. Qua quidem in re si quid præstiterimus unde ad cæteros aliqua perveniat utilitas, impensi laboris atque operis minime pœnitebit. Sin autem aut parum, aut nihil profecerimus; sat nobis abundeque erit, nos rem OEdipo conjectore indigentem, & doctissimis viris vel prætermissam, vel perperam intellectam, aggredi non formidasse. Surget fortasse aliquis, qui majori & vegetiori ingenio præditus, veritatem hanc a tenebris vindicatam, feliciori conatu in lucem proferat. Reprehendant nos obsecro nostras hasce lucubratiunculas inspecturi, dummodo ita redarguant, ut ea, quæ a nobis ignorata fuerint, bonarum artium, atque Architecturæ in primis studiosis, non invideant.

Hæc Bernardinus Baldus commentabatur Vrbini, dum succisiva & secundaria tempora hisce delectationibus daret.

FINIS.

IOANNES DE LAET

LECTORI BENEVOLO S.

OPeræ pretium fortasse fuerit & explicationem adjicere Vincentii Scamozzii, Lib. VI. cap. 8. qui ita scribit. Vitruvius Lib. III. cap. 3. per Scamillos impares: id est, ut habeant per medium resultus Scamillorum imparium, uti si podium cominus inspiciatur, videatur alveolatum,

tum, id eſt, magis cavum & introrſus, quod confirmat in porticu poſt ſcenam. Quæ difficultas non parum negotii faceſſivit Doctiſſimis Viris, & multæ inde natæ controverſiæ; ut ſileamus, eos conjectos in mille abſurditates, uti faſcias in truncis ſtylobatarum, & gradus ſupra cymatia, & ſimiles res monſtroſas, quæ nihil faciunt ad propoſitum: præterquam quod nihil veri intelligatur. Unde ad rei evidentiam hujus dubiæ reperimus in Græcis, & in primis in Pauſania, ubi loquitur de ſimulachro & introitu templi Iovis Olympii, & de templo Magnæ Matris in Arcadia ſæpius, ſtatuas fuiſſe locatas ſuper Scamillos aut quadratos aut rotundos, qui non erant alii quam ſtylobatæ. Vitruvius dicit impares, quia fiebant in lateribus templorum, atque etiam porticuum poſt ſcenam Theatri, ubi intercolumnia erant paria, ſed columnæ & ſtylobatæ numero impares. Vox hæc Scamillus, ſecundum Priſcianum, diminutivum eſt a ſcamno, ut mammilla a mamma, & ſimilia. Eſt inventa Spoleti in Umbria, antiqua & belliſſima inſcriptio, quæ facit mentionem Præfecti Fabrorum Romæ, ut & Scamillorum, atque adeo Scenæ; neque poteſt alia res magis facere ad hoc propoſitum. Eſt autem talis:

M. SEPTIMIO
M. FIL. HOR.
SEPTIMANO.
EQVO PVB. IIII VIR. I. D.
PRÆFECT. FABR. ROMÆ.
DEC. IIII. SCAMILLAR.
OPERÆ VETERES
A. SCENA. PATRONO. OB.
MERITA. EIVS. L. D.D.D.

FINIS.

CLAVDII PTOLOMAEI
CVRSVLENSIS EPISCOPI
E P I S T O L A,

In qua agitur de nova Librorum

V I T R V V I I

Editione adornanda;

Nunc primum ex Italica in Latinam linguam conversa;

Interprete

FRIDERICO GHISIO I. V. D.

In Seminario Patavino Humanitatis Græcæ Latinæque Professore.

CL. PTOLOMAEVS
COMITI AVGVSTINO DE LANDIS.
S. D.

ESIDERIVM tuum, de quo fecisti me postremis litteris certiorem, ab amore uno profectum esse, aut potius duplici cum amore plane cohærere, intelligo; tum quo liberalia studia prosequeris, tum quo studiosos tui. Quo tandem pacto duabus repugnem caussis, qui vel simplici obsistere minus possem? Hujus ergo novi Architecturæ studii rationem, quam accurate totam exposui, perinde ut vis ac petis, ad te mitto. Tu vero sic habeto, si vel paululum ex sua ipsorum dignitate hac super re principes egerint, a nobis ex officio nostro actum iri sane plurimum. Sed nimirum sine solis ope stellæ non lucent. De te quæso, ne gravere isthæc legere; ac sicubi facultatem mihi deesse animadverteris, tamen voluntatem probes. Architecturæ quanta sit jucunditas, utilitas, præstantia, copiose alias & illustribus & veris argumentis est demonstratum: dignæ mehercule artis, cujus studia foveant promoveantque summi principes; quippe qui in lucem proferenda mira, quæ per eam conficiuntur, opera, curare præcipue possunt; ut passim, sed Romæ in primis obviæ tot ingentium ædificiorum reliquiæ declarant. His inflammati quidam excellenti ingenio viri, ceperunt id consilii, ut præclarum hoc studium iterum excitent, vocentque pro virili e tenebris in aliquam lucem: rati se hinc aditum permultis aliis ad id amplius illustrandum patefacturos. Cum autem & ceteræ fere artes & architectura præ ceteris meditatione & actione constet, atque adeo cupientibus in illa utcumque excellere, non modo meditandum sit, sed etiam ad opus necessario procedendum: isti, quibus ædificare in præsentia non licet, se se ad vetera ædificia scrutanda contulerunt. Hinc tradita a scriptoribus præcepta cum exemplis, quæ ab operibus proveniunt, conjungentes, utramque partem, quoad poterunt, respicient. Ex scriptoribus, quoniam plerique interiere tum Græci tum Latini, Vitruvium sequentur; quod & prope unus superfit, &, quæ ad Architecturam pertinent (ut ipse testatur) copiose omnia complexus fuerit. Ex operibus, eorum primum, quæ Romæ magna cum admiratione omnium conspiciuntur, exempla sibi sument; nec negligent, si qua erunt alibi, quorum de structura, ratione, artificio, vere ac certe aliquid cognosci possit. Porro cum intelligant, homines generatos

esse, ut hominibus prosint, non præsentibus modo, sed etiam longinquis, & posteris; meditantur, ut studiorum suorum omnibus utiles existant fructus, qua de architectura, qua de rebus aliis illuc spectantibus, multa litteris mandare. Illud vero propositum in primis habent, ut verba sensusque Vitruvii interpretentur; quem vulgo existimant ob materiæ difficultatem, vocabulorum novitatem, compositionis asperitatem, codicum depravationem, OEdipo conjectore indigere. Primum ergo latinus conficietur liber, in quo per fusas adnotationes exponentur illius loca omnia, ita difficilia captu, ut eorum tamen sententiam assequi possimus; eaque potissimum, quæ architecturæ regulas attingunt; additis figuris, prout identidem videbitur ad majorem perspicuitatem opus esse. Iam Vitruvii exemplaria, tum typis edita, tum M. S., cum valde inter se discrepent, ex quo non mediocris perturbatio & obscuritas frequenter objicitur, seorsum colligentur majoris momenti variantes lectiones, quæque, & quam ob caussam magis arriserit, statuetur; ut is demum ad probatissimos Codices castigatus imprimatur. Figuras multas, quarum ope quædam loca commodius perciperentur, a Vitruvio delineatas, & ad calcem cujusque libri appositas esse, vel ex ipsius frequenti testimonio liquido constat. Sed illæ nunc eodem fato, quo complures alii veteres libri, desiderantur. Huic arti ut consuleret, Vitruvio figuras aliquot, quæ expressæ typis extant, per hæc postrema tempora adjunxit Iucundus Veronensis: magna sane propterea laude dignus, qui ad intelligentiam scriptoris hujus ingenio & industria sua non parum contulit. Quod si aut erravit interdum, aut interdum figuras, utcumque necessarias, prætermisit, mirabitur nemo, qui consideret, nec unquam potuisse quicquam simul inchoari, simul perfici, nec licere oculo uni penitus omnia perspicere. Quare cogitant isti tum renovare figuras omnes, &, quoad licebit, elegantius accuratiusque omnes effingere; tum a Iucundo perperam editas emendare, & omissas supplere. Ac ad Vitruvii cognitionem cum hoc non leve momentum afferet, tum illud, quod, cum is passim exhibeat Græcas ac Latinas voces novas ac pæne inauditas, duo digerentur Lexica; alterum Latinorum vocabulorum satis locuples, in quo juxta litterarum seriem omnia, quibus aliquid difficultatis aut obscuritatis inest, explicabuntur; alterum Græcorum, quibus nihilo minus apud illum frequentibus, quam rationibus regulisque Græcæ architecturæ, qua vi latine reddita, qua notatione prolata, non mediocris lux accedet. Genus dicendi, utpote quod a Cæsare, Cicerone, principibusque aliis linguæ Latinæ valde abhorret, quibusdam sæpe insolens videtur. Propterea ita contexetur latinum opus de Vitruvii formulis, ut, quæ nimia offendunt asperitate, similibus adstruantur optimorum scriptorum exemplis, si qua suppetent; sin minus, ad peculiarem ipsius elocu-

tionem

tionem referantur. Quosdam etiam cupido incessit experiundi, utrum liceat eum clariore quodam & castigatiore latino stilo reddere; servata elocutione & compositione aliorum latinorum principum quoad fieri potest. Egregium vero istud, si cedat ex sententia, ex aspero ac difficili, planum facilemque Vitruvium intueri. Res architectonicæ impense expetuntur, & hac tempestate assidue exercentur ab iis, qui parum admodum latine sciunt: statuariis, pictoribus, fabris lignariis, plebeiis architectis. Hactenus cum prodierint ad tres vernaculæ Vitruvii interpretationes, adeo absurdæ sunt, salebrosæ, perplexæ, seu verba singula, seu verborum structuram spectes, ut Italicus Vitruvius aliquanto difficilior captu videatur, quam Latinus. Id autem accidit, non solum quod earum auctores germanam interpretandi normam præscriptionemque nesciverint, sed etiam quod in abstrusioribus quibusdam locis omnino illos ratio fugerit. Iuverit ergo insuper bene mereri de Rep. Vitruvium iterum transferendo purum in Etruscum sermonem; cavendoque, ut ut sit ex argumenti subtilitate difficilis, saltem rudis ne appareat ex asperitate verborum & perplexitate. Succedet huic opus aliud perutile, Etruscum Lexicon, juxta litterarum seriem ordinatum, Architectonicarum rerum; ut cuique parti commune verumque nomen tribuatur. Si quod autem vernacula hæc lingua non suppeditabit, substituetur cudeturque (jus enim hoc est sua cuique in arte) omnium suffragio & consensu; diligenti tamen ratione habita, unde ducatur, & quomodo formetur. Sic patebit latius, quo pacto Græca & Latina architecturæ vocabula Etrusca lingua commode reddi possint; fietque e re illorum maxime, qui velint patrio sermone de eadem arte aut loqui, aut commentari aliquid. Ad hæc aliud concinnabitur, majoris vel perspicuitatis, vel utilitatis caussa, Italicum Lexicon juxta seriem instrumentorum aut partium. Exempli gratia sumta, & proposita columna sua cum basi & capitulo, exponentur membra singula; Scapus, Plinthus, Astragalus, & sic deinceps. Ita exhibita figura, quo quæque pars nomine donanda sit, apertum statim fiet. Excipiet hæc liber, multum habiturus utilitatis & delectationis, de Vitruvii præceptionibus una cum operum exemplis. Quoties enim is aut præceptum tradet, aut ordinem quempiam architecturæ statuet, quo loco ille ordo servatus fuerit in veteribus ædificiis, ostendetur. Si quo autem in ædificio compertum sit, architectum ab eo discessisse, simul ejus rei mentio fiet, simul aperietur, unde evenerit, ut illud opus ad Vitruvii normam minime exigeretur. Sic & nexus quidam existet cognitionis cum actione, & devenietur ad jucundas æque ac fructuosas contemplationes. Ex tractatione ista Romanorum ædificiorum Architectonica velut sponte se offeret occasio studii alterius instituendi, quo monumenta omnia antiquitatis per historias, non minori cum emolumento, quam volupta-

te,

te, explorentur, & funditus cognoſcantur. Hic ſe in conſpectum dabunt & quadrata Roma vetus, & quotquot illa deinceps incrementa cepit. Complectetur etiam ſolers inveſtigatio portas & vias, quarum haberi poſſit notitia aliqua; tum templa, porticus, theatra, amphitheatra, curias, baſilicas, arcus, thermas, circos, pontes, denique quidquid ædificiorum eſt, quorum veſtigium adhuc ſuperſit. Nec omittetur eorum etiam, quæ penitus extincta ſunt, mentio; indicato ſaltem loco, in quo ſteterant. Ad extremum pars nulla, cui liceat fænerari lucem ab Hiſtoria, intentata relinquetur. Illa omnia ſimul cum tempore, & uſu in quem extructa ſunt, declarata, & litteris prodita, hoc erunt jucundiora auditu, & utiliora cognitu, quod de eodem oleo atque opera, qua venerandæ reliquiæ iſtæ, complura etiam utriuſque linguæ poetarum, hiſtoricorum, & oratorum loca illuſtrabuntur. Conſequetur hos libros egregium opus, in quo deſignata proferentur monumenta (quorum quidem aliquod reliquiæ indicium faciunt) quotquot intra vel extra Romam exſtant. Omnium dabuntur ichnographiæ, latera, obliquitates, prout res poſtulare videbitur, inſcripta ſua cuique menſura ad modulum Romani pedis, cum ratione proportionis, quæ illum inter, & recentiores menſuras intercedit. Conjungentur cum figuris explanationes duæ; altera hiſtorica de qualitate, auctore, & fine cujuſque ædificii; architectonica altera de ratione, ordine, & norma item cujuſque. Id bene ac diligenter factum, præterquam quod magno erit uſui architectis omnibus, Romam etiam jam intermortuam, evocatam veluti e ſepulcrò, vitæ reſtituet, ſin minus æque pulcram, ac antea, tamen aliqua pulcritudinis ſpecie obductam. Iam pergendo ad partes multas cum architectura connexas, agetur de pilis; & quæ Romæ, quæque circa, fiſſæ, aut integræ, cernuntur pilæ, deſcribentur, atque explanabuntur dupliciter ſingulæ. Primum ratione hiſtorica, docente, quæ inſculpta ſit fabula aut hiſtoria, & quo ſpectet, & figura hæc aut illa quid ſibi velit. Quo loco cum ſint permulta in bono lumine collocanda, quæ ad ſepulcra, ſacrificia, ceteroſque antiquitatis ritus pertinent, opus erit apprime utile, tum per ſe, tum propter varia, quæ exponentur, Græcorum & Latinorum loca. Explanatio altera ſculpturam reſpiciens, docebit, quæ ſculpturæ ratio ſit in unoquoque opere, qua recta, qua mira, qua prava. An illud conſtet cælatura anaglypha, an exſtantibus ſignis, an media inter utramque, an molli, an ſicca, & quam ætatem præ ſe ferente. Denique nihil non eorum colligetur, quæ ſub ſculptoris animadverſionem cadunt. Opus, huic non diſſimile, de ſtatuis, omnes deformatas exhibebit, admonens ſubinde, quæ illæ ſint, & quo argumento, indicio, auctoritate, conjectura ſe ſe prodant. Nec tempus nec artifex tacebitur, ſi de illis quicquam conſtet: ut de ſingularum itidem ratione,

tione,

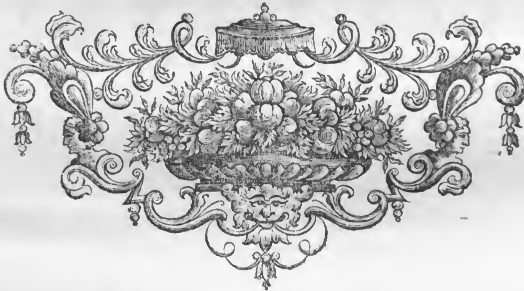
tione, perfectione, aut vitio quid sentiendum sit, ibidem præscribetur. Quoniam vero multa ac diversa zophoris, tabulis, fragmentisque aliis insculpta Romæ suppetunt, continebit opus aliud, eodem prorsus ordine, istorum omnium effigiem una cum peculiari enarratione, & judicio. Sequitur labor alius exprimendi quæcumque reperire licebit vetera ornamenta januarum, zophororum, epistyliorum, ceterorumque ejusmodi, quorum subjicietur singillatim ratio, & mensura: duo sane architectis pernecessaria; in quibus propositum habituri sint exemplar ad imitandum. Versabitur opusculum aliud in expendendis antiquis vasis; quorum sive labra illa sint, sive alia cujusvis generis, præter figuram, dicetur de materia, de forma, de usu, de loco denique, in quo etiamnum quædam observantur. Apud veteres in usu erant instrumenta multa, quorum ex scriptoribus, aut cælaturis, aut numismatis notitia aliqua ad nos pervenit. Hinc vero pulcherrimus componetur liber, in quo à religione ad rem militarem, tum rusticam, postea familiarem, & deinceps alias gradu facto, singulis instrumentorum figuris subjicietur separatim, quid unumquodque fuerit, quo nomine, quo usu, qui meminerint scriptores, quibus contineatur antiquis monumentis. Adjungetur superius commemoratis volumen inscriptionum, quæ Romæ, aut circa existentes, ad leges, ornamenta, sepulcra, demum alia cujuslibet generis monumenta spectant. Describentur ergo, seu publicæ, seu privatæ, ad unguem, disponenturque servato rerum ac temporum ordine; adjectis, quæ inerunt, figuris; nec prætermita explanatione difficultatum, si quæ forte aut ab Historia, aut a singularibus litteris oborientur. Nulli ex antiquis rebus majorem diuturna ætas cladem intulit, quam picturæ; quæ, ut infirmissima, annorum atque hominum injuriam minime potuit sustinere. Quædam tamen reliqua sunt adhuc, utcumque pauca, partim recto picturæ genere in tabulis, partim liberiore in quibusdam antris. Quæ ut vindicentur ab interitu, & consulatur, quantum in nobis erit, antiquitatis memoriæ, in libellum erunt referenda; loco, in quo conspiciuntur, & picturæ ratione inibi adnotata. Satis constat, memoriam hominum ac rituum plurimorum oblivioni ereptam esse beneficio numismatum; ex quibus tum Græcis tum Latinis multa proficiscuntur eruditionis adjumenta. Ad id opus incumbetur toto pectore; distinguendis per ætates, loca, hominumque conditiones numismatis; proferendis auctoribus, & caussis, propter quas hæc aut illa cusa fuerint; exhibenda denique aversa parte cum iis omnibus, quæ aut responsum elegans, aut eruditum quidpiam respicere videantur. Trium partium, circa quas architectura vertitur, una est æque utilis ac difficilis, machinalis scientia. Huc directa industria & contentione, curabitur, ut germana e tenebris eruatur machinarum forma; quarum in aquis primum,
deinde

deinde in quæſtionibus, poſtremo in ponderibus impellendis uſus extitit apud veteres. Redigentur ergo in hunc librum non ſolum machinæ ex Vitruvio nobis cognitæ, ſed ex aliis etiam Græcis, ac Latinis; additis figuris, traditaque ratione tum ſtructuræ tum menſuræ. Requirunt pro ſuo quodam jure peculiarem curam aquæductus; partim ob eorum amplitudinem & ſpeciem tantam, ut humanam omnem cogitationem excedat; partim ob utilitatem; quod ſcilicet elementum aquæ, tam neceſſarium humano generi ſubvehant & impertiant. Doctrina hæc, ut ut fuſe pertractata a Iulio Frontino, tamen, cum parum abſit, quin funditus deleatur, inſtauranda erit pro virili ac reſtituenda. Itaque primum inveſtigatis aquæductibus, quicumque olim in Vrbem influebant, poſtea indicabitur, ubi conciperentur, qua decurrerent, quibus aquis fluerent, ubi finirentur. Tradetur etiam, quis & quorſum eos faciundos curaverit, deſcribeturque pars aliqua, ut illorum proceſſus inde conjici poſſit. Nec ſilebitur, tot aquæ Romam antiquitus petentes, quo nunc loci abjerint derivatæque ſint. Non dubito, quempiam fore, qui hoc opus ingens, arduum, & qua rerum multitudine infinita, qua inſuperabili nonnullarum obſcuritate, majus humanis viribus ſuſpicetur. Verum ſimul ac idem noverit, ad egregium iſtud facinus non unum, ſed permultos excellenti ingenio viros animum appuliſſe, & ſuam cuique provinciam demandatam eſſe, nihilo plus, credo, mirabitur, quam cum in civitate ampla & frequenti centenas amplius artes exerceri ſimul animadvertat. Vt onus vel graviſſimum, partiendo efficias quantumvis leve, ita cui dubium eſſe poteſt, quin hæc munia, inter doctiſſimos viritim diſtributa, triennio ad ſummum abſolvantur? Neque vero tantum iſti ſibi arrogent, ut illa etiam, quæ nec ſcintillam amplius, neque adeo vel perexiguum ſemen lucis retinent, illuſtrare ſe poſſe credant. Quæ utcumque affecta, ſpiritum tamen, ut ita dicam, trahunt, his fert animus mederi, ne omnino incurſione temporum, aut inſcitiæ tenebris obruantur. Habes, o Comes, præclara opera, quæ iſti moliuntur; & opinor, vides, ea præter auctorum induſtriam, alicujus excelſo præſtantique animo principis, a quo mutentur, fulciantur, foveanturque, auxilio & patrocinio indigere. Neſcio utrum præſto futurus ſit quiſpiam M. Alexandro ſimilis; qui ſimul, ne vividi flagranteſque excellentium ingeniorum velut igniculi deferveſcant, laudando, incitando, ſubveniendo, largiendoque prohibeat; ſimul eorum voluntatem urgendo honeſta & magna neceſſitate, currentibus, ut dici ſolet, ſtimulos addat. Id ſi contingat, opus nunc adumbratum, videbis, ut ſpero, quamprimum abſolutum ac perpolitum. Quod ſi intra decimum octavum diem Alexander oppidum in Scythia condidit, quidni, auſpice altero Alexandro, liber hic intra triennium expediatur? Sed ut ut illorum virtuti for-

tuna

tuna desit (quod neque novum hercle , neque mirum acciderit) ipsi certe adnitendo , & quoad liceat, satagendo sibi non deerunt. Vitruvii opus legentes , castigantes , interpretantes , rem litterariam juvabunt pro virili . Spero autem , fore , ut ab æquis æstimatoribus potius eo , quod præstiterint , quamtulumcumque illud fuerit , gratiam ineant ; quam ut , opere non ad fastigium perducto , cum per ipsos non steterit , reprehensionem subeant. Bene vale , meque , si quid possum, pro tuo jure utere. De Comite Iulio jamdiu est cum ad me nullus affertur nuncius ; cupio autem afferri aliquem ; illum enim vehementer amo.

Roma XVIII. Kal. Decembr. M. D. XLII.

IO. BVTEONIS

AD LOCVM

VITRVVII

CORRVPTVM RESTITVTIO,

Qui eſt de Proportione inter Lapides mittendos & Baliſtæ foramen.

IO. BVTEONIS
AD LOCVM VITRVVII
CORRVPTVM RESTITVTIO.

NTER Machinas olim bellicas, quæ & tormenta dicuntur, fuit baliſtarum frequentior uſus, quibus lapides impetu magno torquebantur in hoſtes. Fiebant autem ad propoſitam magnitudinem ponderis ſaxi, quod eo organo mittendum erat. Igitur (Vitruvius inquit) de ratione earum non eſt omnibus expeditum, niſi qui Arithmeticis rationibus numeros, & multiplicationes habent notas. Namque fiunt in capitibus foramina, per quorum ſpatia contenduntur, capillo maxime muliebri, vel nervo funes, qui magnitudine ponderis lapidis, quem debet ea baliſta mittere, ex ratione gravitatis proportione ſumuntur, quemadmodum catapultis de longitudine ſagittarum. Itaque ut etiam qui Geometriæ, Arithmeticæque rationes non noverint, habeant expeditum, ne in periculo bellico cogitationibus detineantur, quæ ipſe faciendo certa cognovi, quæque ex parte accepi a præceptoribus finita exponam, & quibus rebus Græcorum penſiones ad modulos habeant rationem ad eam, ut etiam noſtris ponderibus reſpondeant, tradam explicata. Poſt hæc deinde Vitruvius ad explicationem propoſiti nullam formam, aut regulam inſtituens, nudis aliquot ſolum exemplis procedit: ea (ſicut opinor) conſiderantia ductus, quod Geometricam methodon ab imperitis excipi non poſſe videbat; ſcientibus autem indicium leve, pro rei conjectura, ſufficere. Sed accidit contrarium prorſus. Etenim ipſæ notæ, quibus ad indicaturam particularum in digitis eſt uſus, propter deſuetudinem longinquam, in totum exoleverunt, ut ſint omnibus, quantum viderim, penitus ignotæ. Contingit inſuper, ſicut in difficultatibus ſolet, ut ſignificatio tota numerorum depravatiſſime legatur: unde locus eſt, interpretum etiam teſtificatione, deploratus. Fatentur enim Iocundus, & Philander, ex his, quæ apud Cteſibium, Apollodorum, Athenæum, & Philonem libris de machinis multa leguntur, ſe nullam emendationem huic corruptiſſimæ parti conferre potuiſſe. Mihi vero ex authoribus iſtis machinarum nullum in hanc diem videre contigit, cum non habeantur in manibus vulgo. Sed Geometrica diſquiſitione ſedulo progreſſus, explicationem rei me puto traditurum. Sciendum eſt imprimis, hujuſmodi foramina capitulorum, unde moduli ſumuntur, fuiſſe rotunda,

ea capacitate, quam torti funes totam explerent, quorum magnitudo, unde vis præcipua machinæ constat, per diametros foraminum in digitis exprimitur. Ait enim: Quæ balista duapondo saxum mittere debet, foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque. Hoc est, funis, ut saxo vigintiquatuor unciarum mittendo sufficiat, per transversum habebit digitos quinque. Quare & in circuitu digitos habebit quindecim cum quinque septimis unius. Hujusmodi autem in fune magnitudo experimentis primum est cognita ad id ponderis valide torquendum sufficere. Quod est principium, ac veluti fundamentum in omni ratiocinatione sequenti. Ad incrementa deinde procedendo, si quæras, ad quatuor pondo lapidem quisnam funis, secundum rationem jam positam, aptari debeat? nullus erit proculdubio, citra mensurarum scientiam, qui non statim pronunciet, consequenti ratione fieri, ut sicut pondus in telo duplicatur, ita & in fune crassitudinem duplicandam; ut quæ fuit digitorum quinque, fiat in proposito digitorum decem. Et ita deinceps ad ponderis duplum, sive triplum, funium etiam crassitudinem duplicato, vel triplicato semper augendam. Sed hæc est penitus opinio falsa, & procul a vero. Ex hac enim sequeretur, ut ad eum, quem ponit Vitruvius ducentum quinquaginta pondo lapidem, adhibendus esset funis crassitudine digitorum sexcentum viginti quinque, quæ facit in orbem pedes plusquam centum duos & viginti. Quam quidem in funibus vastitatem enormiter absurdam, quis est qui non videat? Aliter igitur, & ex vero rationem Geometres inibit, considerans funes veluti corpora, qui cylindri vocantur, quos didicit ex elementis, in tripla ratione consistere diametrorum suæ basis. Funis igitur quinque digitorum in diametro ad funem alium, constructione, materiaque similem, cujus sit diametros digitorum decem, rationem certe duplam habebit, sed triplicatam, quæ quidem fit octupla. Hoc autem si quis, Euclide monstrante, non capiat, numeratione sic inveniet. Ponamus exempli causa in utroque ex funibus positis longitudinem esse ad suam cujusque diametron triplam, sive quadruplam, vel potius æqualem, & ad faciliorem calculum, bases ipsorum fingamus esse quadratas. Crassitudinem minoris, quæ est digitorum 5, in se ducito, fiunt 25, multiplica in suam longitudinem digitorum 5, fiunt in corpus digiti cubi 125. Eadem autem forma procedens invenies in fune majori digitos cubos 1000. Quorum est octupla ratio ad solidum minoris, quod est digitorum 125. Sed erunt fortasse qui calculum etiam hujusmodi, aut non admittant, aut non intelligant, quorum alterum ab altero pendet. Quibus ut etiam quoquo modo satisfaciam, experimentum facile docebo. Duos funes, materia, formaque similes, prout jam descripti sunt, ad libram constitue, & re ipsa comperies pensionem majoris octuplo superare

rare

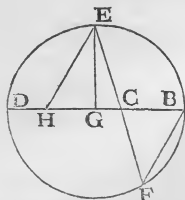
rare minorem. Robur autem funium ponderis rationem ſequitur. Datis igitur lapidum miſſilium ponderibus ad inveſtigationem foraminum cubicatione procedes, hoc modo. Cum lapis duapondo foramen habeat digitorum quinque, quæritur, ad lapidem quatuor pondo quot digitorum debeat eſſe foramen? Cubica 5, hoc eſt, duc in ſe, poſtea in productum, fit cubus 125. Cum itaque videas, ad pondo 2 diametrom foraminis, dari quæ ſua cubicatione producat 125, ratione ſequitur, ut ad pondo 4, quod eſt duplum 2, talis diametros adhibeatur, quæ ſua etiam cubicatione compleat numerum 250, qui duplus eſt cubi 125. Sed quia 250 non eſt cubus ipſius quod quæritur, ad diametron latus perfecte dari non poteſt in numeris, cum non ſit in rerum natura. Supereſt igitur, ut huic propinquum numerum logiſtico more diſquiras. Quem invenies eſſe majorem, quam 6, quod eſt latus cubi 216, majorem etiam quam $6\frac{1}{4}$, minorem autem quam $6\frac{1}{3}$. Ex his particulis $\frac{1}{3}$ & $\frac{1}{4}$ ſumpto dimidio, quod eſt $\frac{7}{24}$, junctoque ad 6, numerum habebis $6\frac{7}{24}$, adeo veritati propinquum, ut inde nullus, de quo ſit curandum, error fieri poſſit. Nam cubus lateris $6\frac{7}{24}$ eſt $249\frac{775}{13824}$. Dicemus itaque in baliſta, quæ quatuor pondo ſaxum mittere debet, foramen in ejus capitulo fieri debere digitorum ſex, & digiti ſeptem vigeſimis quartis. Hoc autem Vitruvius notis numeralibus exprimit in hunc modum: ſi quatuor pondo digitorum ſex, & digitorum ſeptem, quod eſſe corruptum evidenter appareat, ita tamen ut calculi noſtri veſtigia ſuperſint. Sed pergamus reliqua, inquirentes lapidis decem pondo foramen. Cum igitur hoc pondus ad duapondo ſit quincuplum, ita & cubum foraminis ipſius ad cubum foraminis alterius quincuplum eſſe oportet. Neque enim aliter inſtituta proportio conſtat. Propterea jam poſitum cubum 125 multiplico in 5, fit 625. Poteris etiam ad hæc logiſticæ regulam adhibere dicendo. Si pondo 2 fit 10, quid 125? Operare multiplicando 125 in 10, & productum 1250 partiens in 2, idemque, quod prius, invenies, ſcilicet 625. Hujus cubicum latus ad verum accedens proxime eſt $8\frac{11}{20}$, unde provenit cubus $625\frac{211}{8000}$. Inventum eſt igitur ad lapidem pondo decem aptandum eſſe foramen digitorum octo, cum undecim vigeſimis. Quæ quidem particula digiti ſemiſſem excedit una vigeſima. Et ſic ad omne datum pondus inveſtigari rationibus cubicis foramina poſſunt. Sed in poſitis ab authore, demptis primo, & ultimo, non niſi ſecundum propinquitatem inventio procedit. Quod & intelligentiæ difficultatem, & operationi moleſtiam affert. In multis tamen numeri foraminum perfecte conveniunt. Vtpote, ſi detur lapis pondo ſexdecim, foramen erit digitorum decem. Quoniam cubus lateris 10, qui eſt 1000, ad cubum lateris 5, qui eſt 125, rationem habet, quam pondo ſexdecim ad duapondo, id eſt octuplam.

Item

Item ad pondo 54, foramé erit digitorum quindecim: ad pondo 128 digitorum viginti, hoc eſt pedis unius, cum quadrante: ad pondo 250, quod eſt maximum Vitruvii, pedis unius cum novem digitis. Datis autem quibuslibet foraminum numeris, omne etiam pondus ipſorum in numeris dabitur abſolute, quorum aliquot exempla ſubijciam. Eſto foramen in baliſta digitorum ſex, cujus lapidem oporteat invenire: accipe duos cubos laterum 5, & 6, qui ſunt 125, & 216, & ita ratiocinare: ſi 125 fit 216, quid pondo 2? operare ſecundum Regulam, multiplicans 216 in 2, & productum partiens in 125, provenietque $3 \frac{57}{125}$. Dicemus igitur foramini digitorum ſex, deberi lapidem tria pondo, cum particula $\frac{57}{125}$, quæ quidem paulo major eſt quincunce. Et hoc modo datis foraminibus, lapidum gravitatem ſemper habebis: ut in ſemipedali foramine, lapis erit pondo $8 \frac{24}{125}$: in ſemipedali & unius digiti pondo $11 \frac{83}{125}$: in pedali, pondo $65 \frac{67}{125}$: in palmo pedali, pondo 128: in ſeſquipedali, pondo $221 \frac{23}{125}$: in bipedali pondo $524 \frac{36}{125}$. Cæterum ut corrupti numeri ponderum Vitruvii reſtituantur, diligenti calculo repetitos, in hunc qui ſequitur, modum recenſui. Quæ baliſta duapondo ſaxum mittere debet, foramen erit in ejus capitulo digitorum quinque: ſi pondo quatuor, digitorum ſex, cum digiti ſeptem vigeſimis quartis: decem pondo, digitorum octo, cum undecim vigeſimis: viginti pondo, digitorum decem, cum quadraginta novem ſexageſimis quartis: quadraginta pondo digitorum tredecim, cum novem decimis ſextis: ſexaginta pondo, digitorum quindecim, cum ſexdecim triceſimis: octoginta pondo, digitorum ſeptemdecim, cum una decima: centum viginti pondo, digitorum undeviginti, cum tribus quintis: centum ſexaginta pondo digitorum $21 \frac{11}{20}$: centum octoginta pondo, pedis unius, & digitorum ſex, cum tribus octavis: ducenta pondo, pedis unius, & digitorum ſeptem, cum quadrante: ducenta decem pondo, pedis unius, & digitorum ſeptem, cum quinque octavis: ducentum quinquaginta pondo, ſeſquipedis, & digiti. Hos itaque depravatos Vitruvii numeros veritati geometricæ reſtituimus, digitorum particulas minutius fortaſſe, quam res exigat, proſequuti. Cæterum res tota ſcienter magis, & expedite lineis agetur. Quod etiam innuit Eratoſthenes in epiſtola ad Ptolemæum regem, inventum ſuum organicos ad problema cubi duplicandi inter cætera commendans, quod ad incrementa ſit utile baliſtis, & catapultis. Δεῖ γὰρ (inquit) ἀνάλογον ἅπαντα αὐξηθῆναι, καὶ τὰ πάχη, καὶ τὰ μεγέθη, καὶ τὰς κατατρήσεις, καὶ τὰς σχοινικίδας, καὶ τὰ ἐμβαλλόμενα νεῦρα, ταῦτα δὲ οὐ δυνατὰ γενέσθαι ἄνευ τῆς τῶν μεσῶν εὑρέσεως. Hoc eſt: oportet enim omnia proportionaliter augeri & craſſitudines, & magnitudines, & foramina, & ſchoinicidas, & nervos immiſſos; quæ ſine mediarum inventione fieri non poſſunt. Nec aliud quicquam Eratoſthe-

nes

nes in hac re prosequitur. Quomodo autem talis inventio linearum habeatur, non ex ipsius institutione docebo, cum non nisi per organon fiat, sed ea forma, quam libello nuper edito monstravi. Esto in balista, quæ duapondo saxum mittere debet, diameter foraminis linea B C. Oportet jam invenire diametron foraminis in balista, quæ quatuor pondo saxum mittere debet. Extendatur linea B C in D, ita ut sit C D dupla ipsius B C, & linea B D secta per æqualia in signo G, centro quidem G, spatio vero G B describatur circulus B E D F, & ex centro G ipsi B D pros orthas erigatur linea G E, & in peripheria E D, pauxillum extra E, sumpto signo agatur intra circulum linea recta E C F, & ex linea C D abscindatur ipsi C F æqualis C H, & connectantur H E, & F B. His ita descriptis, si fuerit linea B F ipsi E H parallela, dico quod duæ lineæ F C, & C E, inter duas lineas B C, & C D sunt continue proportionales, hoc est, sicut se habet B C ad C F, ita C F ad C E, & C E ad C D. Demonstrationem problematis hic ego non repeto. Erit itaque linea C F diametros foraminis in balista, quæ quatuor pondo saxum mittere debet, quam oportuit invenire. Ad calculum autem si fiat examen, fueritque linea B C digitorum quinque, erit linea C F pauxillo major ea mensura, quam supra posui, scilicet digitorum sex, cum digiti septem vigesimis quartis, sed discrimine tantillo, ut nec etiam circino scrupulose quærenti deprehendi possit. Et hæc de ratione foraminum per lineas indicasse sufficiat. De reliqua autem balistæ structura nihil adhuc exploratum satis habemus. Interea tamen locus hic proportionum restitutus, quod est rei fundamentum, grandem fenestram ad intelligentiæ lucem μηχανικῶν studiosis aperiet.

F I N I S.

HEMICYCLIVM BEROSI,

De quo mentionem fecit

VITRVVIVS

Lib. IX. Cap. IX.

E X

IACOBI ZIEGLERI

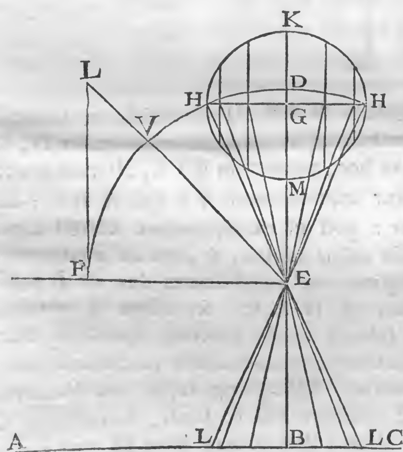
LANDAVI TRADITIONE.

HEMICYCLIUM BEROSI
EX
IACOBI ZIEGLERI
LANDAVI TRADITIONE.

EMICYCLII meminit Vitruvius libro IX. *Hemicyclium* (inquit) *excavatum ex quadrato, ad enclimaque succisum, Berosus Chaldæus dicitur invenisse*. Istud ego, cum propter Berosi nobilitatem, tum ad hunc Vitruvii locum illustrandum, tradere institui. Describatur in abaco linea (Fig. I.) A B C; ejus sumatur punctum B, unde educatur perpendicularis tanquam æquatoris semidiameter B D; ex hac resecetur B E proceritas indicis: inde ejiciatur recta E F, æquidistans ipsi B A, & centro E describatur quarta coluri solstitiorum, contingens signa F D: ex D sumatur arcus D H in distantia tropica; item ex H veniat perpendicularis H G super D E, & centro G, distantia autem G H scribatur semicirculus K H M. Is dividatur in partes æquas sex, & posita regula super binas similes partes æquidistantes ipsi K G M, notentur sectiones in arcu D H. Per eas, & E centrum exeant rectæ super B C, extremaque per H E notetur signo L: est B L tota latitudo concepti hemicyclii. Definienda etiam est longitudo ex assumpta mensura sciotheris B E. Is dividatur in partes æquas tres: deinde extrinsecus in abaco ducatur linea; super ea assumantur partes sex æquilatationis B E, quibus adjiciatur ipsius una trium, & fines noten-

(Fig. I.)

notentur ſignis A, B. Hæc eſt rata longitudo: dividatur in partes æquas XXIIII : demum aptetur lamina ærea craſſa & perpolita, ſicque inargentetur: fient deſignationes in ea & umbræ multo illuſtriores. Per hujus totam longitudinem ducatur media linea (Fig. II.) A B C : ſecetur media

(Fig. II.)

in B, indeque educatur perpendicularis D B E. Poſt accipiatur diſtantia B L in ſuperiore ſchemate, & transferatur in laminam ex B verſus D, & E. Sic transferantur reliqua puncta: hoc, proximum ipſi L, alterum proximum B. Ex his ſectionibus ducantur æquidiſtantes VI ipſi A B C: earum denominatio interim differatur : poſt id ex ſectionibus XXIIII ſuper linea altera A B accipiatur extenſio unius talium, & cum ea æquilatatione dividantur ſecundum totam longitudinem æquidiſtantes duæ ex B L diſtantia ductæ, facto utrinque initio ex D B E : ſecundum id concipiatur per canonicam operationem ſphæræ apud Proclum quantitas diurna diei ſolſtitialis in horis & partibus æquinoctialibus in climate ſuſcepto. Sit hæc exempli cauſa horarum XV. Ergo ſuper una diviſarum ſumantur utrinque ex linea D B E ſectiones VII & ſemis, & notentur fines, ſimiliter aſſumatur quantitas diurna diei brumæ horæ IX pro exemplo ſuperiori : & ex eadem linea D B E ſumantur utrinque ſuper reliqua diviſa partes IIII & ſemis. Bini fines hinc, & hinc ex D B E aſſumpti jungantur recta veniente oblique ſuper æquidiſtantes ipſi A B C.

Hæ

Hæ habent rationem portionum horizontis, quantum ipsius comprehenditur a tota declinatione eclipticæ apud signa orientis, & occidentis. Tandem puncta similia super æquidistantibus jungantur rectis parallelis ipsi mediæ D B E. Super etiam portionibus horizontis resecetur tota exterior longitudo metalli. Super supremo margine portionum horizontis scribantur indicia signorum zodiaci, super A B C hic ♈, illic ♎, super prolixiore ♋, & super breviore ♐ ♑, & super reliquis signa reliqua ad priorum ordinem. Castigetur quoque latitudo laminæ videlicet, lineis cancri, & capricorni, ducantur extrinsecus æquidistantes, super his resecentur exteriora laminæ. Basis dicetur ubi cancer: statuatur lamina in basim. Linea media D B E inscribitur XII, quæ ad dextram contratuentis I, quæ ad sinistram XI: sic sequentes reliquæ ex ordine harum describentur. Factis his necessariis designationibus, reducatur lamina ad absolutam rotunditatem, hoc est Hemicyclium Berosi. Addatur gnomon: is assumatur par ipsi B E, unde venerunt ex quarta F D parallelæ inter B L; figatur ad angulos rectos superficiei hemicyclii in communi sectione B. Hujus examen est, super duas sectiones lineæ ♈ & ♎ cum horizonte utrinque extendatur regula; ad hujus lineam, quæ per medias sectiones erit, pertingat summus apex indicis: deinde super harum communi sectione, assumatur distantia æqua inter utrumque finem super horizonte. Sic index correctus firmetur: tandemque sistatur Hemicyclium super quadrato ad enclima succiso. Ejus rei causa statuatur clima, ad quod hujus usum paratum volumus. Esto istud secundum rationem prolixitatis dierum prius assumptam graduum XLII. 1 Ei accipiatur in quadrante superiore (Fig. I.) E F D par arcus D V, & jungantur rectæ F L, & E L, recto angulo existente F. 2 Est cuneus E F L norma, secundum quam quadratum ad enclima succisum corrigatur. Ei cuneo 3 paretur extrinsecus in materia solida triangulus

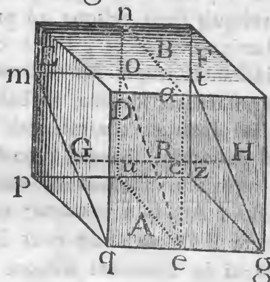
1 EI ACCIPIATVR IN QVADRANTE E F D PAR ARCVS D V, ET IVNGANTVR RECTAE F L, ET E L] Lineæ F L & E L deerant in Ziegleri schemate: eas lineas ex conjectura ferme certa nos addidimus, itemque litteras V, ac L, quibus (ut textus omnino requirere videbatur) indicarentur & arcus D V, & vertex anguli E L F.

2 EST CVNEVS E F L NORMA, SECVNDVM QVAM QVADRATVM AD ENCLIMA SVCCISVM CORRIGATVR] Vox *Cuneus* ab nostro Auctore adhibetur tanquam vox *triangulus*. Ille autem cuneus, sive triangulus, dicitur *norma*, quoniam adhibendus est (non secus ac norma ad formandum rectum angulum) ad succidendam partem quadrati (sive cubi, de quo dicetur inferius) ut idem quadratum sit correctum ad *enclima*; hoc est convenientem habeat inclinationem: *enclima* enim significat idem, atque inclinatio.

3 PARETVR EXTRINSECVS IN MATERIA SOLIDA TRIANGVLVS] Pro *materia solida* intelligi debet vel crassior charta, vel asserculus, vel quidpiam simile: ut enim norma usui est pro typo formandi anguli, regula pro typo ducendæ rectæ lineæ; ita ille triangulus *ex solida materia* usui esse debet pro typo partis succidendæ, hoc est, auferendæ a cubo.

lus 4 par secundum latera E F, quæ basis, F L, qui cathetus, & L E, quæ subtensa recte dicitur: demum statuatur 5 quadratum dictum superius, qui sit perfectus cubus, magnitudinis ejus, ut large capiat ambitum hemicyclii. 6 Hujus basis sit (Fig. III.) A, planum huic æquidistans B, at frons notetur c, postica D, laterum unum E, alterum F. 7 Omnia signa in mediis umbilicis superficierum: 8 per eas medias, super mediis signis A B c D, ducantur quatuor rectæ se se mutuo per summa capita excipientes; hæc, uno nomine, dicetur linea cardinis. 9 Basi ejus quadrati stanti in planicie æquali, aptetur secundum latera E, F triangulum E L F, sic ut basis E F basi cubi in una planicie respondeat. 10 Angulus autem F, in angulum summum conveniat, hic ubi tres superficies concurrunt lateris, posticæ,

Fig. III.

4 PAR SECUNDUM LATERA] Nimirum ut latera hujusce alterius trianguli, ex solida materia formati, sint æqualia lateribus trianguli E F L.

5 QUADRATUM DICTUM SUPERIUS, QUI SIT PERFECTUS CUBUS] Ad hunc cubum repræsentandum nos adjecimus (ex conjectura) Figuram III.

6 HUIUS BASIS SIT A &c.) Cubus habet, ut notissimum est, sex quadratas facies: jubet Auctor, singulas facies singulis litteris A, B, C, D, E, F, notari.

7 OMNIA SIGNA IN MEDIIS UMBILICIS SUPERFICIERUM] Centra sex quadratorum, sive sex superficierum cubi, Auctor appellat umbilicos: hic autem vult, sex illa centra signari; quasi diceret, *sex superficierum quadratarum cubi* sex centra A, B, c, D, E, F, signentur.

8 PER EAS MEDIAS &c.] verba hæc ita interpretor: *per medias eas superficies cubi, nimirum per puncta* A, B, c, D, *ducantur quattuor recta linea*, e a, a n, n u, u e, *inter se se mutuo convenientes per summa capita, hoc est, convenientes suis extremitatibus*, e, a, n, u: *hac linea* e a n u, ex quattuor illis formata, dicetur linea cardinis.

9 BASI EIUS QUADRATI STANTI IN PLANICIE AEQUALI &c.] Hoc est, *Constituto* (Fig. III.) *cubo super planum horizontale, aptetur, secundum ejus cubi latera, sinistrum* E, *dextrum* F, *aptetur*, inquam, *illud triangulum ex solida materia*, quod præparatum jam *fuit æquale triangulo* (Fig. I.) E L F. *Apteturque ita, ut ejusdem trianguli basis* E F *respondeat lineæ* (Fig. III.) p q *basis* cubi: *& sint linea basis cubi, & linea basis trianguli, in eodem illo plano horizontali.*

10 ANGULUS AUTEM F IN ANGULUM SUMMUM CONVENIAT &c.] Pro angulo summo Auctor indicare videtur angulum solidum posticum p; formatum ab angulis trium superficierum; scilicet superficiei E lateris cubi, superficiei D partis posticæ cubi, & superficiei A basis cubi. Ad latus E sinistrum, ope trianguli ex solida materia, formabitur (ut jam indicavimus) triangulum q p m; ad latus vero F dextrum, ope ejusdem trianguli, formabitur triangulum g z t. Notandum hic est, nostrum Auctorem non satis attendisse quantitatem anguli p q m, sive z g t: sed inde non fit, ut intelligi nequeant ea, quæ hactenus explicavimus.

posticæ, & basis. Sic aptato triangulo [11] ducantur per plana E, & F cubi lineæ: secundum has utrinque lineas resecetur quadratum super residuo ad basim: [12] ducatur per mediam planiciem declivem linea cardinis ex finibus quæ ex A, & D ad margines perveniunt, super eam mediam ejiciatur perpendicularis super latera E F. [13] Ei declivi superficiei, succisæque ad enclima, imponatur Hemicyclium, sic ut sectiones eæ horæ XII, recte instent super linea cardinis, illæ vero ex VI utrinque super orthogonali: index vero exeat rectus super reliqua parte cardinis. Sic correctum Hemicyclium confirmetur. Vsus ejus sciotherici est, ut linea ipsius cardinis statuatur in planicie, in lineam ejus nominis ductam in planicie ad artificium quod describit Vitruvius libro primo. Frons autem c respiciat austrum. Hæc ita perstringere breviter voluimus; &, ne multa desiderentur, [14] adposuimus Schema, quo reliqua exemplo repræsentemus.

11 DVCANTVR PER PLANA E, ET F CVBI LINEAE &c.] Nimirum super plano E ducatur linea q m respondens lineæ E L trianguli; itemque super plano F ducatur linea g z respondens eidem lineæ E L trianguli. Tum cuneus ille, jam designatus ab duobus triangulis q p m, g z t, & ab lineis m t, q g, resecetur a cubo, & remanebit *planicies declivis*, hoc est, planum q m t g.

12 DVCATVR PER MEDIAM PLANICIEM DECLIVEM LINEA CARDINIS &c.] Constituitur, ducendas esse in plano q m t g lineas G H, o e sese intersecantes ad rectos angulos in centro R.

13 EI DECLIVI SVPERFICIEI, SVCCISAEQVE AD ENCLIMA, IMPONATVR HEMICYCLIVM &c.] Postremo hoc loco jubet Auctor, Figuræ secundæ *Hemicyclium* ita super Figuræ tertiæ *declivem superficiem* q m t g, succisam ad *enclima*, imponi, ut Figuræ illius lineæ D E, & A C congruant cum hujus Figuræ lineis o e, G H; & illius centrum B cum hujus centro R; quo ex centro Index (sive Horologii Solaris Gnomon) exeat rectus.

14 ADPOSVIMVS SCHEMA] Fortasse Schema illud, quod hic indicatur (incuria autem Editorum Operis Ziegleri fuit prætermissum) simile erat ejus, quod nos ex conjectura adjecimus.

FINIS.

DE ECHEIS,

hoc est, de

VASIS THEATRALIBUS,

de quibus mentionem fecit

VITRUVIUS

Lib. V. Cap. V.

DIATRIBA.

Quæ est Caput XXXVI. Operis

P. BONAVENTURAE CAVALERII.

cujus titulus est,

LO SPECCHIO USTORIO,

De Italica in Latinam linguam conversa
Interprete A. A. F. S. T. D.

DE

VASIS THEATRALIBUS VITRUVII DIATRIBA.

EX iis, quæ *de Sectionibus Conicis nota sunt*, causam intelligere aliqua ex parte possumus, quare Theatris forma in orbem tribuatur; quo videlicet Auditores vocem percipiant non primariam tantummodo, quæ e scena tanquam ex centro per universam Theatri amplitudinem manat, sed etiam secundariam, quæ nempe ex ipso Theatri pariete in gyrum flexo remittitur. Immo vero ut vox isthæc plenior redderetur, aurefque subiret auditorum suavior, mos fuit Antiquis, inter ipsa subsellia, cellis quibusdam in pariete excavatis in morem, ut ego quidem autumo, loculamentorum, quæ solent admittendis statuis præparari, imponere ærea quædam vasa; ita tamen ut cuneis quibusdam suspensa hærerent, quin parietem ipsum tangerent, atque ore conversa deorsum essent. Tredecim erant plerunque vasa hæc in eadem parietis regione in Theatris minoribus; at in majoribus septem supra triginta, eademque in regione triplici; accommodabanturque secundum genus harmonicum chromaticum, ac diatonum, sic formata, atque disposita inter se se, ut, si tangerentur, sonitum facerent diatessaron, ac diapente ex ordine ad disdiapason, hoc est quartam, ac quintam redderent ex ordine ad quintam decimam: intra quos fines concentum omnem concluserunt veteres; quanquam Vitruvius quidem usque ad octavam decimam progressus est. Hæc indicat idem Vitruvius l. 5. Architecturæ suæ c. 5. ubi hæc habet: *Ita ex his indagationibus, mathematicis rationibus fiunt vasa ærea pro ratione magnitudinis Theatri; eaque ita fabricentur, ut cum tanguntur, sonitum facere possint inter se diatessaron, diapente ex ordine ad disdiapason. Postea inter sedes Theatri constitutis cellis, ratione musica ibi collocentur, ita uti nullum parietem tangant; circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium, ponanturque inversa, & habeant in parte, quæ spectat ad scenam, suppositos cuneos, ne minus altos semipede; contraque eas cellas relinquantur aperturæ inferiorum graduum cubilibus longæ pedes duos, altæ semipedem.* Atque hinc fiebat, ut ex vasis hisce reflexa vox multo plenior, multoque suavior ad auditorum deferretur aures, quemadmodum, exposito concentu, quem edere ea vasa debent

bent inter se, subdit ipse Vitruvius, *ita*, inquiens, *hac ratiocinatione vox ab scena, uti a centro, profusa se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava excitaverit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. Vasa isthæc quanquam essent numero tredecim, non tamen singula sonitum reddebant diversum; sed quoniam ordinata erant in semicirculum, ea duo sonitu concordabant, quæ paribus a medio distabant intervallis. Sed quo tota res hæc in lumine collocetur, tredecim litteræ majusculæ in apposito diagrammate A. B. C. D. E. F. G. F. E. D. C. B. A. descriptæ, atque in directum constitutæ, referunt ea vasa, etiamsi vasa quidem ipsa essent in orbem constituta pro Theatri in formam semicirculi extructione. Hinc itaque intelligemus vasa duo A. A. quemadmodum & duo B B, C C, D D, E E, F F, ejusdem esse soni, propterea-que & magnitudinis ejusdem inter se. Iam vero ex his vasis quæ extrema sunt A A, ad Neten hyperboleon sonent exempli causa in genere harmonico, idest sonum reddant acutissimum; tum alia duo B B ad Neten diezegmenon, idest sint sono graviora diatessaron, seu quarta, quam ipsa A A; adeoque vasorum B B corpora ipsorum A A sesquitertia esse oportebit: diatessaron enim constat proportione sesquitertia. Tertia item C C secundis B B graviora erunt quarta, iisdemque respondebunt sesquitertia proportione, ut ista quoque C C una cum ipsis B B forment diatessaron. Sed quæ duo D D quartum locum tenent, graviora erunt tertiis C C tono integro; proindeque ad eadem C C erunt in proportione sesquioctava. Vasa E E quinto loco sita graviora erunt, quam D D, quarta; quemadmodum & sexta F F quarta erunt graviora, quam E E. Ad extremum vasis G medium locum tenentis sonus gravissimus erit, quarta ab ipsis F F distans. Atque hæ consonantiæ illæ sunt, quas edere, judicio Vitruvii, videntur debere vasa commemorata, quandocunque aut voce, aut re alia quapiam icta fuerint. Quanquam videntur & alia ratione potuisse vasa illa sic ordinari, ut ex iis melior etiam concentus nasceretur: de qua tamen re viderint Musici Practici, qui quænam sit optima consonantia, qua possint vasa hæc concordare, facile intelligent.

Sed quamquam intelligantur consonantiæ ejusmodi, ac doceat Vitruvius, præstare locari ea vasa, ubi cellæ sunt, quemadmodum ait loco memorato, ac multa alia, quæ spectant eodem, exponat; quæ tamen de materia hac tradit, haud ea videntur esse, quæ curiositati nostræ plene planeque satisfaciant. Etenim neque docet Vitruvius, quam formam habere cellæ ipsæ debeant, quam vasa, qua proportione debeant fieri pro Theatrorum magnitudine, qua regula sisti: hoc enim unum ait: *fiunt vasa ærea pro ratione magnitudinis Theatri*, indicans cava esse oportere verbis illis: *tactuque feriens singulorum vasorum cava*; præterea vero nec ipse, neque ejus Interpretes, ii certe,

ii certe, quos videre ego potui, verbum ullum addunt. Quare quid ipſe in hac re quoque ſentiam, non omittam exponere, non quod putem me ipſam veterum rationem poſſe aſſequi; ſed quod ea, qua ego puto, ratione videtur mihi fieri facile poſſe quippiam ſimile rei illius, quam innuit Vitruvius; atque ut ingenia excitem hominum ſtudioſorum ad problema hoc alterum expendendum: dignum enim eſt curioſa perveſtigatione eorum, qui res novas quærunt, quique nullis laboribus parcunt, ut theſauros veterum diſciplinarum, ruinis quaſi obrutos, in lucem educant.

Crediderim igitur ego quidem, memoratis vaſis aliquam Sectionum Conicarum figuram tributam fuiſſe, Parabolicam ſcilicet, aut Hyperbolicam, aut Ellipticam: harum enim ſingulas ſcimus jam accommodatiſſimas eſſe uniendis ad aliquod punctum, aut contra ab eo diſiungendis, lineis convergentibus, divergentibus, ac parallelis, voce egrediente ex Actoris ore tanquam e quodam puncto, ac propterea manante in gyrum per lineas divergentes. E tribus tamen figuris nominatis Hyperbolicam duabus reliquis opportuniorem, utilioremque judicaverim extitiſſe; cellas vero putarim oportuiſſe Ellipticas eſſe ſecundum longitudinem, ac latitudinem; tam vaſa demum, quam cellas ita cenſuerim ex ordine ad Theatrum fuiſſe conſtructas, ut ex duobus focis cellæ Ellipticæ (quod eſt ſegmentum ſuperficiei ſphæroidis) alter quidem ibi eſſet, ubi Actores, ſeu cantores morari ſolent, alter autem prope cellam ante ipſam, contraque ipſius frontem; ita ut in idem punctum incideret focus etiam vaſis hyperbolici ore deorſum converſi: quæ ſane ordinatio, atque collocatio eadem ferme eſt, quæ eſſe debet ſpeculi magni parabolici, ac ſpeculi parvi (ut in meo Opere: *Lo Specchio Vſtorio*. Cap. 20. expoſita fuit) idemque debet eſſe artificium. Iam vero ex figura, & diſpoſitione vaſorum cellarumque ejuſmodi enaſci id debere, quod volumus, nunc declarare oportet. Vox igitur, quæ manabit e ſcena, perque amplitudinem Theatri propagabitur, feretur per lineas a foco ibi, ubi paulo ante indicavimus, conſtituto in ſcena divergentes, atque in cellas Elliptica præditas ſuperficie deveniet. Quare cellæ illæ lineas omnes ſonoras, quas recipient, ita reflectent, ut reddantur convergentes ad focum alterum ante cellas, contraque frontem ſitum: ſed is quidem erit etiam focus interior hyperbolici vaſis ibidem conſtitutus. Ergo lineæ ſonoræ, quas cella in interiore commemorati vaſis foco conjunxerit, hunc prætergreſſæ, perlatæque in cavum hyperbolici vaſis, utpote divergentes, ex eodem cavo pariter divergentes, reflectentur; quemadmodum conſtat (ex citati Operis Coroll. Cap. 14.) rectas lineas, quæ digreſſæ ab interiore foco hyperbolæ in eandem hyperbolam feruntur, reflecti divergentes a foco exteriore. Hinc itaque vox latius ſemper latiuſque ſeſe effundens poterit ita remitti

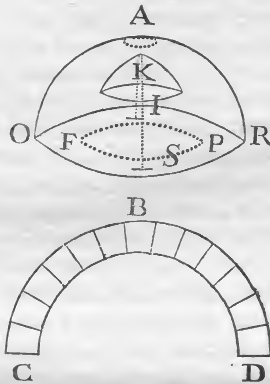
mitti reflectique, ut ad omnes auditores perveniat: quæ res haud ſane contingeret, ſi vas formam haberet parabolicam: vas enim hoc modo configuratum ſonoras lineas reflecteret parallelas (per citati Operis Coroll. Cap. 9.) neque item contingeret, ſi forma vas præditum eſſet elliptica; tunc enim in uno ſonoras lineas puncto conjungeret (ut ejuſdem Operis fert Cap. 17.) Quare vaſis hiſce, de quibus loquimur, videtur mihi quidem præ figuris reliquis Hyperbolica accommodatiſſima fuiſſe. Cum igitur tredecim ejuſmodi vaſa ſint eo, quemadmodum dictum eſt, ordine ſita, tredecim pariter vocis ejuſdem reflexiones fient ad aures ſingulas auditorum, atque, ut dicam in ſumma, totidem fient ejuſmodi reflexiones, quot fuerint ipſa vaſa, eoque harmonico fient concentu, qui ex eorundem vaſorum proportione enaſcetur.

Atque hæc ex iis ſunt, quæ mihi de vaſis Theatralibus cogitanti venerunt in mentem; quam rem ſi forte alii expendendam ſuſceperint, modos fortaſſe invenient faciliores, qui mihi pro mei infirmitate ingenii haud occurrerunt: ſed iis tamen ſpero nequaquam ingratum futurum, poſſe & hæc mea cogitata una cum cæteris ad trutinam exigere. Hæc quidem, quæ ego de propoſita materia in medium protuli, cum modo illo Antiquorum per Vitruvium indicato ad unguem convenire non auſim affirmate dicere; præſertim cum in commemorato Vitruvii Capitulo verba quædam ſint, quæ potius oſtendant rem ſecus fuiſſe, ac declarata a nobis eſt. Si enim *cellæ* nomen expendatur diligentius, haud ſane videtur ſignificare cubile reponendarum ſtatuarum; ſed rem potius clauſam, atque repoſtam; quemadmodum appellare ſolemus cellam vinariam, locum, in quo vina, cellam penuariam, locum, in quo penum reponimus, cellas denique apum domunculas, quæ ſuo pariter ambitu concluſæ ſunt. Quamobrem ſi vocis vim proprietatemque ſpectare voluerimus, exiſtimare oportebit, cellæ nomine indicari potius rem clauſam, veluti quoddam vocis ab impoſito vaſe reflexæ receptaculum, hians tamen atque apertum ex parte ſuperiore & inferiore. Quod ſi ita eſt, credendum erit, vocem ex Actoris ore proficiſcentem, juxta Vitruvium, haud ſtatim ferri in cellam ipſam, quemadmodum nos ajebamus, ſed in vas cellæ impoſitum; hinc vero in cellam ipſam illabi; ex qua per inferiorem partem in hunc finem apertam prodeat, atque inde reflexione undæ aeris deveniat ad aures auditorum: quæ ſane res multum abeſt ab eo, quod opinabar ego: nihilo tamen minus modus ille a me expoſitus probetur veluti novus, atque in eum finem propoſitus, ut ab aliis tum ratiocinatione, tum experientia poſſit expendi, & examinari; neque tamen iccirco verba Vitruvii omittamus ad trutinam revocare, ut eorum vim aſſequi poſſimus. Itaque Vitruviana quidem verba indicare videntur, *cellas* eſſe loca quædam ambitu ſuo clauſa;

clausa; quod non modo confirmat vox ipsa, uti dictum est, sed ea etiam verba: *circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium;* ubi de vasis sermo est: nam si cella esset cubile aliquod, haud satis apte in rem propositam verba illa caderent: confirmant & hæc alia: *& habeant in parte, quæ spectat ad scenam, suppositos cuneos;* ubi profecto necesse est aliquid esse, quo cunei sustineantur, quæ res fortasse erit ipse cellæ ambitus; confirmant illa quoque ad extremum: *contraque eas cellas relinquantur aperturæ inferiorum graduum cubilibus*, quo (subdit Daniel Barbarus) exire vox e cella possit: quare aditus voci a vase prius reflexæ patebit ex parte superiore; quam rem videntur confirmare alia illa verba: *ita hac ratiocinatione vox ab scena, uti a centro profusa, se circumagens, tactuque feriens singulorum vasorum cava excitaverit auctam claritatem:* quo loco videtur indicare Vitruvius velle, vocem ab scena profusam ferri statim debere in vasa ipsa, a quibus deinde reflectatur in cellas, atque inde serpat per universum Theatrum. Quamobrem existimaverim, vasa quoque hyperbolica esse oportere, sed focum interiorem habentia non prope, sed in scena, a quo foco acceptas sonoras lineas divergentes, easdem reflecterent pariter divergentes in cellam. Atque hinc haud crediderim, cellis imponi vasa debuisse, veluti totidem galericula omnino inversa deorsum, sed ita inflexa, ut ore partim respicerent scenam, partim vero cellam ipsam, cujus non aliud demum videtur officium esse, quam ad modum cujusdam clausi canalis vocem custodire, eamque ex inferiore parte per Theatrum universum diffundere. Atque hæc ea rerum constitutio est, quæ ex ipsius Vitruvii verbis colligi videtur posse.

Sed nec illud tamen absurdum judicaverim, vasa cellis non fuisse instar galerorum imposita, at intra cellas ipsas fuisse locata, spatio tamen aperto atque hiante in parte superiore, quemadmodum Vitruvius ipse indicat verbis illis: *circaque habeant locum vacuum, & a summo capite spatium;* quæ sane verba indicio sunt, vasa isthæc intra cellas esse debere: si enim forent extra cellas, haberent jam ipsa ex hac sua constitutione a summo capite spatium, neque causæ quidquam esset, cur id a Vitruvio moneretur; præsertim cum spatium illud requiri videatur, ut voci subeunti pateat via, uti explicat Barbarus. Vas igitur erit intra cellam, non autem extra cellam; quod si ita sit, intelligemus, vocem ferri in vas ipsum haud jam per lineam rectam, at per flexuosam ob undarum aeris dilatationem, quemadmodum ob casum lapidis fit in undis aquæ, e cujus vasis cavo deinde in ipsam cellam reflectatur, ac rursus in vas, ita ut ex ejusmodi reflexionibus reciprocatio quædam vocis, quasique perennis quædam echo enascatur; voce tamen adhuc per anti-

cas prodeunte aperturas, quæ juxta Vitruvium in ipsis faciendæ sunt cellis, ac manante per amplitudinem Theatri, cellis formam camerarum, seu testudinum referentibus, quemadmodum innuunt etiam Augustinus Gallus, & Aloysius Pyrovanus Interpretes Vitruvii. Id igitur, quo clarius exponeretur, addito schemate, quandam rei deformationem exhibui. Sit ergo in eo schemate cella O A R in modum fornicis constructa, ex parte superiore, ubi adscripta est littera A, aperta, uti etiam qua parte Auditores prospectat secundum foramen F P; vas autem erit K, a basi O R distans, ut minimum, semipede, suspensumque cuneis S K, I K: subibit ergo vox per foramen A, atque hinc illabetur in vas K, a quo reflectetur in cellam O A R, effundeturque ad Auditores per foramen F P. Si quis autem putet, vas inversum, idest ore sursum converso exstitisse, utrumque positum, & utramque constitutionem experiri poterit, ac videre, uter magis e re sit, uter præstet rem utiliorem. In ambitu vero C B D ordine sunt digestæ cellæ tredecim, singulæ ipsi O A R similes, clausis inter duas quasque spatiis intermediis, cellasque parietibus interpositis sejungentibus, ita ut omnes simul ingentem veluti gradum quendam constituant exstantem supra cæteros, in quibus sedere Auditores solent. Quod si cellæ a se mutuo non sejungerentur, sed C B D esset quidam veluti canalis in semicirculi figuram conformatus, in quem vox influeret per ora C & D, prodiretque per anticas aperturas, cujusmodi est F P, incorrupta, sed aucta intra canalem C B D ob reflexiones factas ab ipsis vasis eo, quo dictum est, ordine dispositis; credo, rem haud prave successuram esse.

Verum unicuique liberum sit opinionem illam amplecti, quam judicaverit esse probabiliorem: ego enim de hac re nihil ausim certi constituere. Quod ad figuram autem vasorum pertinet, dicam & illud, vidisse me eorum deformationes apud memoratos Vitruvii Interpretes, qui illa exhibent veluti totidem, ut vulgo appellamus, campanas; quæ res pariter confirmat figuram hyperbolicam jam superius commemoratam (quæ demumcumque sit eorum constitutio) ad quam videntur æra campana accedere. Figuræ tamen istæ non ita severe capiendæ sunt, ut non liceat ab illis aliquantillum aberrare: satis est enim, si ad eas accedamus. Inquit

quit enim Vitruvius idem (eodem memorato capite) multos fuiſſe, qui vaſis non metallicis, ſed teſteis, cujuſmodi urnæ ſunt, uſi, effectus utiliſſimos in Theatris peperere. Habebant autem Veteres & aliud genus vaſorum, ait Heron, ad excitanda in iiſdem Theatris tonitrua; ad quorum vaſorum, uti & eorum, de quibus hactenus locuti ſumus, cognitionem non dubito poſſe nos quoque, adhibito ſtudio, ac labore aliquo, pervenire, ſi doctrinam cum experientia conjunxerimus.

F I N I S.

DE ECHEIS, SIVE PHONISMIS THEATRI CORINTHIACI A VITRUVIO

descriptis Lib. V. Cap. V.

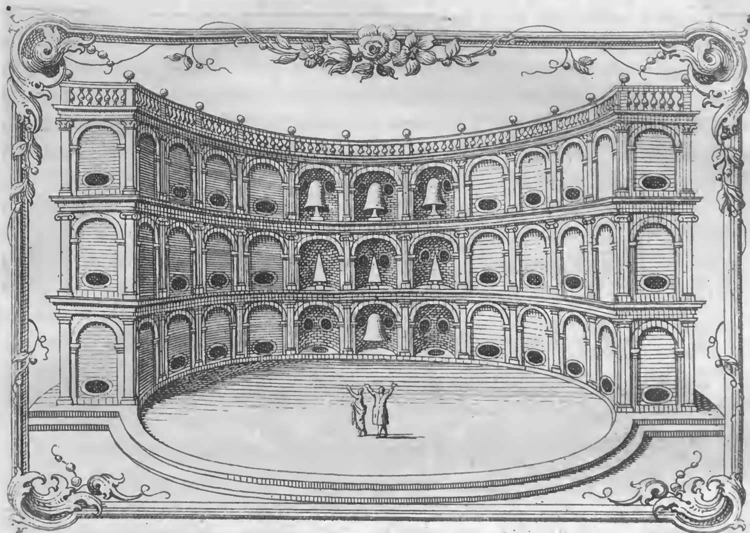
DIATRIBA.

Quæ est Caput I. Operis

P. ATHANASII KIRCHERI,

cui titulus est,

PHONURGIA NOVA.

DE
ECHEIS, SIVE PHONISMIS THEATRI CORINTHIACI,
A VITRVVIO
DESCRIPTIS, DIATRIBA.

AGNA hoc loco de incitandis vaſis controverſia eſt, dum multi capere non poſſunt, quomodo hæc harmonica vaſa ſonitum ediderint. Quidam putant, vaſa malleolos habuiſſe filis aut funiculis ferreis affixos, qui ad eorum attractum campanis alliſi ſonuerint, non ſecus uti in modernis Campanariis organis fieri ſolet: ita Cæſar Cæſarianus in *Commentariis ſuis in Vitruvium*. Nonnulli ſola aeris ex voce comœdorum agitati illiſione, & impetu vaſa ſonuiſſe arbitrantur. Veruntamen hoc ſubſiſtere non poteſt, cum nulla vox tanta ſit, quæ ad campanam aliquam incitandam ſufficiat; & patet in noſtris campanis,

quæ,

quæ, si sola agitatione aeris sonare possent, dicerem profecto eas perpetuum sonitum effecturas, cum aeri perpetuo expositæ sint, & in alto ut plurimum loco, ubi ventus multum dominatur; neque tamen experientia ulla docuit, ventum etiam quantumvis impetuosum hujusmodi sonum unquam causasse. Imo ut aliquam hujus rei experientiam sumerem, campanas vitreas conflari curavi, easque *Vitruviana* methodo locis concavis situata studiose disposui, voces secundum omnes intensionis gradus adhibui, neque tamen quicquam soni perceptum fuit, sed tinnitus tantum, qualis in puteis & locis concavis sentiri solet. Volunt tamen plerique concavas illas cellas, & vasa tantum fuisse adhibita ad magnam resonantiam theatro conciliandam. Quod non nego; sed, quid tam ingeniosa in vasis juxta consonantias harmonicas proportionandis industria sine eorundem attactu immediato contulerint, non video. Ad quem finem tam studiosa & subtilis secundum triplex Musicæ genus diatonicum, chromaticum, enharmonicum vasorum distributio ordinata fuerit, dispicere minime valeo, cum sine symphonia actuali hæc omnia inutilia fuerint, & nullius usus. Vel igitur dicendum est, tantum ad voces comœdorum augendas fuisse institutas, vel alium aliquem usum habuisse, sed verisimile non est, Echea cum tanto harmonico artificio ob solam majorem vocis resonantiam compacta fuisse; neque etiam dici potest, ut paulo ante probatum fuit, voce sola, sive illisione aeris in ea facta, in harmonicam symphoniam fuisse incitata. Vnde Bonaventura Cavallerius in *Opusculo de Speculo Vstorio* putat cellas hasce *Vitruvianas*, uti & Echea, partim parabolicæ, partim hyperbolicæ figuræ fuisse, in quibus vox ingressa allisaque infinita quadam radiorum multiplicatione augebatur; & ut hoc probet, multo aliam adducit hujus theatri fabricam, quam a Vitruvio descriptam legimus: a loco enim vocis usque ad cellas fornices parabolicos fingit, in quibus veluti a centro parabolicorum fornicum vox diffusa, & in infinitum multiplicata, mirificum effectum præstabat, tum in intensione vocis, tum in concitandis Echeis. Verum cum (ut dixi) hoc pacto is novum theatrum fingat, de quo nihil apud Vitruvium simile legatur, Architectis non usque ideo satisfecisse videtur, cum abstrahendo a textu Vitruvii unusquisque novas fabricas Echæas facile comminisci possit. Quæritur igitur, quomodo hæc theatra tantam haberent resonantiam, & quomodo disposita fuerint vasa ad tam luculentum effectum, quem Historici referunt, edendum? Notandum igitur, duplicem harmonicum sonum considerari posse in hujusmodi Echeis; primus fiebat per tinnitum quemdam, sive bombum harmonicum, dum voces externæ cellulas subeuntes, & varia agitatione illisæ, tandem multiplicato sono, & veluti impetu quodam facto, in Echea vasa eum tinnitum, quem vasorum

tremor

tremor exhibebat, reddiderunt; alter esse poterat per malleolos funiculis attractatos, atque in Echea illisos constitutus; prioris usus videtur fuisse, ut vox Comœdorum in concavitates illas recepta, ibidemque multiplicata majorem resonantiam acquireret, uti dictum est, & omnes mecum consentiunt in Vitruvium commentatores; qui quidem nihil aliud erat, quam tinnitus quidam symphoniacus ex tremore Echæorum varie harmonica proportione distributorum causatus; alter usus fuisse potuit in præludiis aut intermediis. Nam ut Auditores excitarent, & expectationem rerum secuturarum acuerent, antequam personæ theatrum ingrederentur, Echea sonita fuisse; sed sonare non poterant, nisi filis ferreis malleis suis instructis per omnes cellas deductis. Hoc enim filo per omnes cellas singulari industria traducto, unusquispiam huic negocio specialiter deputatus, omnia vasa in harmoniam perfectissimam incitavit; quæ vasa in cellis vehementem sonitum excitabant longe lateque perceptibilem, & tanto majoris admirationis, quanto machinatio musurgiaca erat occultior: atque hunc usum fuisse præcipuum ipse Vitruvius insinuat hisce verbis: *Excitavit auctam claritatem, & concentu convenientem sibi consonantiam*. Concentus igitur fuit vasorum juxta consonantias musicas concinnatorum; at similem vehementem concentum solius vocis illisione fieri non posse, supra dictum est: dicta itaque ratione per funiculos occultos in harmoniam excitata sonuere, quod & subolfecit Cæsar Cæsarianus supracitatus. Et nisi hac ratione contigerit, non video, quis ullus alius modus esse potuerit, quo in consonantiam incitata fuerint. Hoc enim eodem artificio, Plinio teste, tonitrua aliaque murmura exhibebant. Quod vero Vitruvius de dictis funiculis & malleolis nihil aperte dicat, hoc ideo factum est, quod simile theatrum ipse nunquam viderit, sed a Græcis relatione tantum acceperit. Vnde Aristoxenum, quem hujusmodi theatri Auctorem exstitisse, verisimile est, frequenter allegat, musica ejusdem præcepta sequitur ipse dubius; neque aliud hujusmodi theatrum in Græcia, aut Romæ fuisse præter illud *Corinthiacum*, ex quo Periclem, teste eodem Vitruvio, Echea ablata ad ædes *Fortunæ* Romæ suspendisse legimus. Et certe videtur ipse Vitruvius aliquam circa hujus theatri constructionem objectionem habuisse a peritioribus sui temporis Architectis, quam ipse proponere, & una solvere, hisce verbis ostendit.

Dicet forsan aliquis, multa theatra Romæ quotannis facta esse, nec ullam rationem harum rerum in his fuisse: sed erravit in eo, quod omnia publica lignea theatra tabulationes habeant complures, quas necesse est sonare. Hoc vero licet animadvertere etiam Citharœdis, qui superiori tono cum volunt canere, advertunt se ad scenæ valvas, & ita recipiunt ab

earum auxilio consonantiam vocis. Cum autem ex solidis rebus theatra constituuntur, id est, ex structura cæmentorum, lapide, marmore, quæ sonare non possunt, tunc ex his hac ratione sunt explicanda; sin autem quæritur, in quo theatro ea sint facta Romæ? non possumus ostendere, sed in Italiæ Regionibus, & pluribus Græcorum Civitatibus, etiamque Auctorem habemus L. Mumium; qui, diruto theatro *Corinthiorum*, ejus ænea ROMAM deportavit, & de manubiis ad ædem *Lunæ* dedicavit. Multi etiam solertes Architecti propter inopiam fictilibus doliis ita sonantibus electis hac ratiocinatione compositis perfecerunt utilissimos effectus.

Et in tantum quidem placuit inventio hujus theatri Vitruvio, ut ejus causa totius Musicæ theoricæ fundamenta præmiserit, quamvis & ipse in multis dubius difficultates occurrentes non præviderit. Si enim perfectam Musicæ scientiam habuisset, nunquam in minoris theatri Echeis describendis usus fuisset Enharmonico genere, cum hoc ad concentum exhibendum propter variæ misturæ sonos in æreis vasis intravenientes inutile sit, ut *septimo libro Musurgiæ nostræ* fuse probavimus: neque fieri potuerit, ut ænea illa vasa tam exacte fusa fuerint, ut Dieses & Dieses in minutissima intervalla distincte exhiberent. Diatonicum igitur genus huic negotio aptissimum adhibere debebat consultius; cum enim Diatessaron, & Diapente adhibeat in Enharmonico genere, quid aliud nisi Diatonicum describit?

Vnde patet, quam multa etiam in maximorum Auctorum monumentis lateant erronea, quæ si intime discuterentur, vel in ipsis solibus deformes maculæ detegerentur. Vnde colligo, verisimile esse, Vitruvium hujusmodi theatri fabricam ex aliquo manuscripto Aristoxeni simpliciter descriptam posteris exhibuisse; cum multa in dicta trium generum descriptione occurrant, quæ cum regulis musicis convenire non possunt.

Sed audio nonnullos obmurmurantes, multa habuisse Græcos admiranda, quorum ratio posteros fugerit, & e talibus unum fuisse *Theatrum Vitruvianum*, in quo & Echea tali industria & arte quadam incomprehensibili ita fuerint adaptata, ut sola voce excitata fuerint. Verum cum hujusmodi res omni experientiæ repugnet, de ea quoque nullus sapiens disceptare debet, nisi forte nobis persuaserit aliquam occultam intelligentiam ad vocis sonitum ea concitasse, quod ridiculum, ne dicam stultum, esset asserere. Est enim proprium hujusmodi rerum Græcanicarum admiratoribus, somnia sibi fingere, & quælibet ad placita sua stabilienda, etiam a ratione & experientia dissona excogitare. Non tamen negaverim, uti & supradictum est, tinnitum aliquem symphoniacum ex recitatione Comœdorum fuisse perceptum, quemadmodum & experientia supra nos docuit;

docuit; ſed eum nequaquam ſufficientem fuiſſe ad intentum ab antiquis finem obtinendum. Nonnulli advertentes in *Hyppodromi Romani* adhuc ſuperſtitis veſtigiis, neſcio quæ teſtacea vaſa viſceribus murorum inſerta, in eam devenere ſententiam, hujuſmodi vaſa non alia de cauſa ibidem diſpoſita fuiſſe, niſi ad reſonantiam theatri augmentandam. Verum vehementer hallucinantur, cum dictus *Hyppodromus* nec formam theatri, multo minus ob currentium equorum hominumque tumultuantium ſtrepitum, reſonantia indiguerit. Dico itaque, teſtacea illa vaſa ad pondus murorum ſublevandum, quemadmodum & hodierno die in fornicibus tophaceis pondere ſublevandis adhuc fieri videmus, inſerta fuiſſe. Atque hæc ſunt, quæ de theatro Vitruvii dicenda nobis occurrerunt, ſed jam calamum ad alia convertamus.

FINIS.

IOSEPHI SALVIATI
PICTORIS
RATIO ACCVRATE DEFORMANDI
TVM VOLVTAM,
TVM CAPITVLVM IONICVM,
Secundum
VITRVVII
PRAECEPTA.

De Italica in Latinam linguam conversa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

RATIO ACCVRATE DEFORMANDI TVM VOLVTAM, TVM CAPITVLVM IONICVM, Secundum VITRVVII PRAECEPTA.

Viro Ampliſſimo DANIELI BARBARO Aquilejenſi Patriarchæ Electo

IOSEPHVS SALVIATVS F.

VM annis abhinc undecim eſſem Patavii, qua in Vrbe Tabulis quibuſdam pingendis vacabam, quidquid licebat mihi per tempus operæ ſubſecivæ conſueveram animi gratia iis ſtudiis impendere, quæ ad proportiones, & ſymmetrias referuntur: quod ut facerem, ſtimulos addebat in primis illa, qualiſcunque rerum harum cognitio, quam hauſeram ex Geometria. Cum autem modo hæc, modo illa res animo ſe offerret meo, cœpi in id incumbere, ut rationem deformandæ capituli Ionici volutæ inveſtigarem. Hac in re, quandoquidem ſcire nondum licuit quo artificio opus perficeret Vitruvius, elaborarunt multi præſtantes ingenio Viri; quibus ego quidem etſi longe imparem doctrina eſſe me intelligerem, a nemine tamen judicavi verti vitio temeritatis mihi jure poſſe, ſi illo pervenire ipſe quoque pro virili conarer, quo multi laudati homines contenderunt. Neque enim reprehendi a quopiam ſagittarius ille ſolet, qui quamquam in arte jaculandi mediocriter exercitatus, eundem tamen ſcopum, quem expertiſſimi quique, feriendum ſibi ipſe quoque proponat, etſi ab illo aberret. Iam vero, re quanto potui maximo ſtudio expenſa atque explorata, putavi demum, ipſa præſertim edoctus experientia, me rationem inveniſſe, qua (niſi me rerum mearum fallit amor) æque accurate ac facile Ionica voluta perficeretur.

Haud

Haud multo post id temporis, cum rediissem Venetias, de hoc invento meo certiorem fecit Sebastianum Serlium, virum Architecturæ laude clarissimum, Franciscus Marcolinus, quo ego utebar familiarissime. Quare quodam die cum Marcolino domum meam venit ipse Serlius, ut rem præsens inspiceret; modum describendæ Volutæ & placere sibi magnopere significavit, & commendavit tanquam optimum omnium, quotquot hactenus excogitasset Artificum industria; regulamque universam edoctus spopondit illam se nomine meo publicaturum, siquando contigisset eam ad opus transferre. Post annos aliquot intellexi, totius artificii formam a Discipulo quodam meo fuisse mihi surreptam: quæ res in causa esse facile poterat, ut quispiam alienæ partum industriæ vindicaret sibi, & quasi sui fructum ingenii in publicum efferret: quod Serlius quidem, vir modestiæ singularis, nunquam facturus erat. Quoniam igitur decet maxime, ut quisque pro suis habeat, quæ sua sunt, a nemine reprehensum iri putavi consilium meum, si rei auctorem me publice facerem. Deformationem itaque Volutæ nunc solam edo in lucem, quia solam hanc surreptam mihi esse cognovi; editurus fortasse alio opportuniore tempore quædam alia tum ad eam, quam nostri *Prospectivam* dicunt, tum ad alias artes pertinentia, scitu cognituque non indigna. Sed ut ne hæc quidem ipsa res, qua de nunc loquor, plane sola in publicam lucem exeat, hoc est patrocinio, ornatuque omni prorsus destituta, Tu, Vir Amplissime, patere pro tua liberalitate, ut itura in publicum gaudeat auspiciis tuis, tuumque in fronte gerat nomen longe clarissimum; clarissimum, inquam, titulis tam multis, quorum si velim minimam partem hoc loco recensendo exponere, idem faciam, ac si brevi spatio coner infinita complecti. At enim, quemadmodum, ut tibi opusculum nuncupem, movet me cum singulare quoddam animi studium, quo Te jure prosequor ob amplissimas ac præclarissimas dotes tuas, tum Marcolinus ipse facit, qui illud Tibi pollicitus est: sic confido, id Tibi fore gratum non mediocriter, qui videlicet, præterquamquod multarum cognitione scientiarum ornatus es, Architecturam quoque calles, atque ex rebus ad Architecturam pertinentibus capis incredibilem voluptatem.

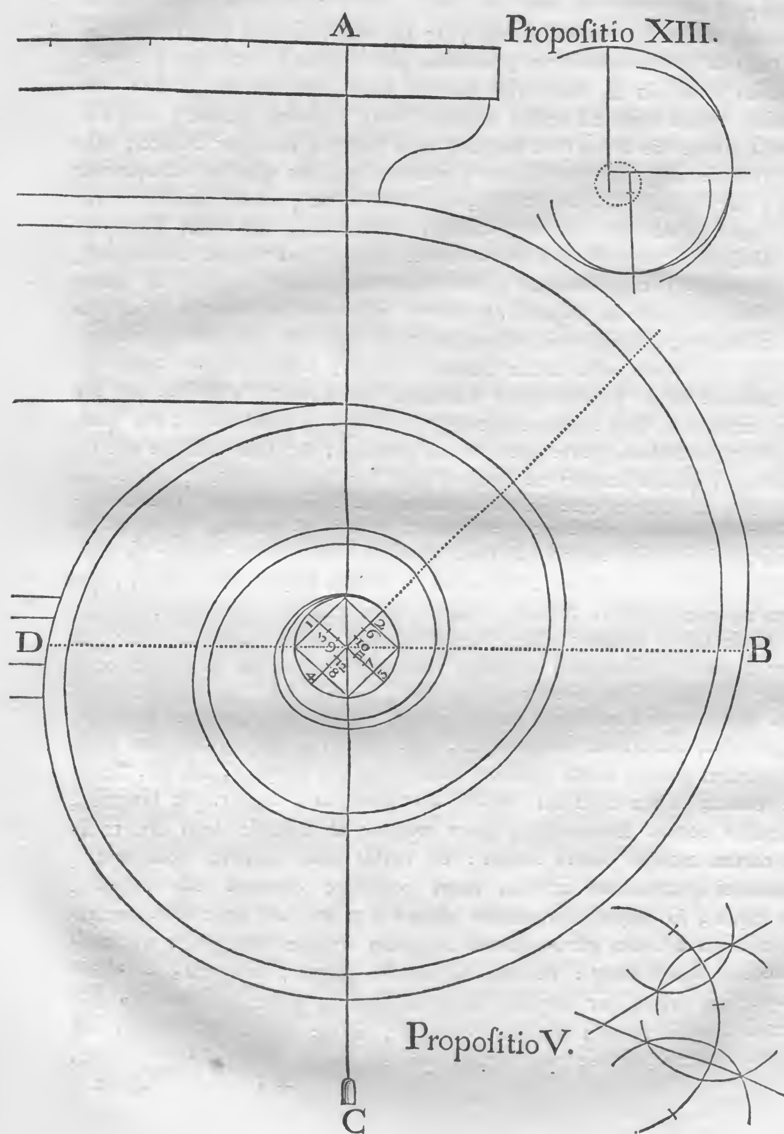
RATIO VOLUTAE DEFORMANDAE.

TAmetsi regula, qua ego Volutam deformo, tam clara est, ut eam quisque, modo in Architectura tantisper sit versatus, ex ipsa ejus delineatione facile possit percipere; quo tamen satisfiat etiam illis, quibus ejus indoles est minus nota, ex quo clarum pariter fiat, quam bene regula eadem conveniat cum iis, quæ de Volutæ descriptione

præcepit

præcepit Vitruvius, conabor pro modulo virium mearum eam verbis exponere.

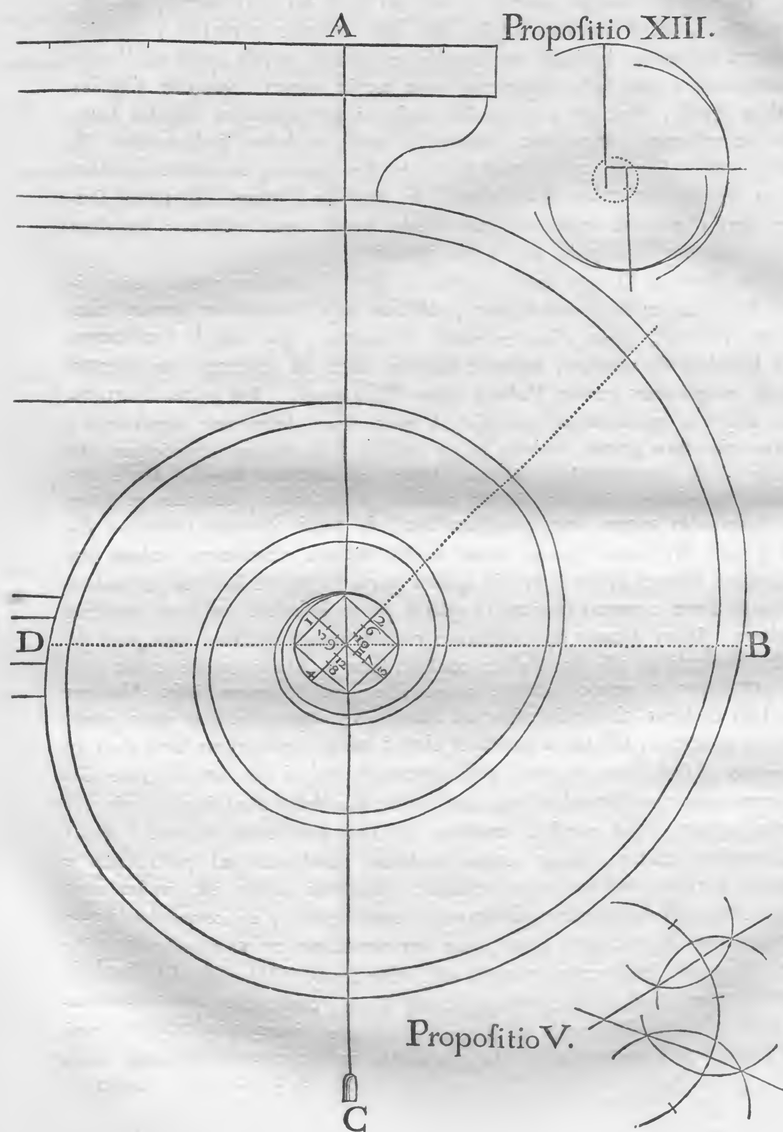
Sumpta altitudine capituli Ionici, ac latitudine frontis Abaci, eademque secta in partes octodecim, dimidia pars adjicitur utrimque; hinc, postquam recesseris in interiorem partem parte una decima octava cum dimidia, agitur linea ad rectos angulos, quæ cathetos dicitur: hæc erit partium novem ac semis: ex his una cum dimidia tribuitur Abaco; octo vero reliquæ assignabuntur Volutæ; quarum quatuor quidem relinquentur supra, tres autem infra; ac ea, quæ media est, oculo dabitur. Ad oculi centrum ducetur diameter catheto respondens, uti docet Vitruvius Lib. III. Cap. 3. qui quidem tradere deinde incipit, qua ratione circulorum, seu rotundarum circinationum, imminutio fiat; *Tunc*, inquit, *ab summo sub Abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui est sub Abaco, veniat.* Ac licet hæc verba visa multis obscura fuerint, nihilo tamen minus facile intelligi ex iis potest, quid Vitruvius præceperit; videlicet per singulos tetrantes, sive malimus dicere, per singulos quadrantes, seu quartas partes, dimidiata parte spatii oculi imminui. Ac sane rem ita esse patet ex eo, quia a summo ad imum, cum sint duo tetrantes, parte una minuitur, ut dictum est, partes quatuor esse supra oculum, tres infra: adeo ut si rotunda circinatio peragatur, donec ad eundem quadrantem reditur, qui est sub Abaco, duabus partibus imminuatur. Atque in hunc modum tradidit Vitruvius imminutionem solius primæ circuitionis; qua autem ratione adhiberi circinus debeat, non adjecit; pollicitus, ostensurum id se Libro ultimo; quem tamen modum nemo hactenus vidit. Si igitur singulis quadrantibus in prima circinatione minuitur dimidiato oculi spatio, ac binis quadrantibus spatio uno, necesse est, ut singulis dimidiatis quadrantibus minuatur quarta parte. Quare data duorum laterum, ac dimidiati quadrantis longitudine, ope horum trium terminorum inveniri centrum poterit arcus ejusmodi quadrantis per Prop. V. Lib. IV. Euclidis. Divisis igitur bifariam singulis quadrantibus, cognitaque laterum, ac semissis eorum longitudine, juxta regulam ab Euclide loco cit. traditam eorum arcuum centra inveni: ex verbis enim Vitruvii colligimus, singulorum quadrantum arcubus suum peculiare centrum esse debere, cum inquit, *in singulis tetrantorum actionibus*; hoc est quot sunt tetrantes, totidem actiones esse, quarum actionum nomine mutationes ejusmodi centrorum significantur. Peracta circuitione prima, intellexi, si altera quoque, uti prior, per singulos tetrantes dimidia parte imminuatur, Volutam e duplici tantum ambitu componi, neque spatia decrescere, sed æqualia existere, ita ut opus oculis speciem minus jucundam exhiberet.

A
Propositio XIII.
D
B
C
Propositio V.

Quare credibile non eſt, Volutam hoc modo fuiſſe a Vitruvio deformatam. Cum igitur mecum animo reputaſſem poſt rei diviſionem, quæ fit per ſemiſſes, illam proxime ſequi, quæ per trientes peragitur; ſic circuitionem ſecundam inſtitui, ut ſingulis tetrantibus tertia ſpatii oculi parte minueretur: quo facto ſupererant duæ tertiæ partes, quarum ſingulas bifariam diviſi, effecique, ut tertius ambitus per tetrantes ſingulos ſexta parte decreſceret: quæ ſane diminutio multum habet pulcritudinis & concinnitatis. Diviſo enim oculi ſpatio in ſex partes, in primo quidem ambitu imminuitur tribus ſextantibus, in ſecundo duobus, in tertio ſextante uno; quorum centra reperi modo paulo ante indicato; regulam autem, qua conſtituantur, hoc pacto inveni.

Ducta linea B D per oculi centrum, quæ ad angulos rectos ſecet lineam A C, quæ Cathetos dicitur, diviſum erit in quatuor partes tam ſpatium Volutæ, quam circulus oculi. Præterea, qua ſinguli quadrantes oculi bifariam dividuntur, agantur ſingulæ lineæ ad centrum; in quarum ſingulis invenientur centra Volutæ non iſtius modo, ſed etiam quarumlibet aliarum cujuſcumque ordinis, ſi quas alias deformare oportuerit. Centra ergo pro primo Volutæ hujus ambitu hac ratione reperientur. In ſingulis oculi quadrantibus ab uno latere ad alterum ſingulæ lineæ ducantur; punctum, in quo lineam mediam interſecant, centrum primum eſt: intervallo autem inter punctum hoc, & oculi centrum trifariam diviſo ſingula diviſionum puncta erunt centra ſingula ceterarum Volutæ circuitionum. Horum primum erit in quarta parte ſuperiore interna; ſecundum autem in parte externa; tertium in quarta parte inferiore externa; quarum in altera. Idem dicatur de ceterarum circinationum centris, quæ ſuis diſtincta numeris in adjecta Voluta conſpiciuntur. Altero itaque crure circini conſtituto in primo centro, atque altero ad ſummum infra Abacum translato ducatur circinatio uſque ad lineam B; atque hic erit unus primi ambitus quadrans: ſiſtatur in puncto B circini latus, transſducatur latus alterum ex primo ad ſecundum centrum; tum circumacto mobili inſtrumenti crure deſcribetur quadrans ſecundus, qui cum priore illo dabit dimidiam circuitionis primæ partem. Ad eundem modum res tota perficietur mutato ſingulis quadrantibus centro, donec tertius ambitus abſolvatur ad poſtremam e quatuor partibus ſupra oculum relictis: cavendum tamen eſt, ut ita unus arcus cum alio ſingulorum quadrantum conjungatur, ut connexionis mutuæ punctum ſit in eadem linea, quæ per utriuſque centra quadrantis tranſeat, ſi ratione inſtituenda operatio eſt, ſicut Prop. XIII. Lib. III. Euclidis demonſtratur. Sed ne ducantur ejuſmodi lineæ, conjunctio unius quadrantis cum alio parallela erit ad ſuummet centrum juxta quadrantem proxime ſequentem, eodemque modo conjunctio primæ circuitionis cum linea

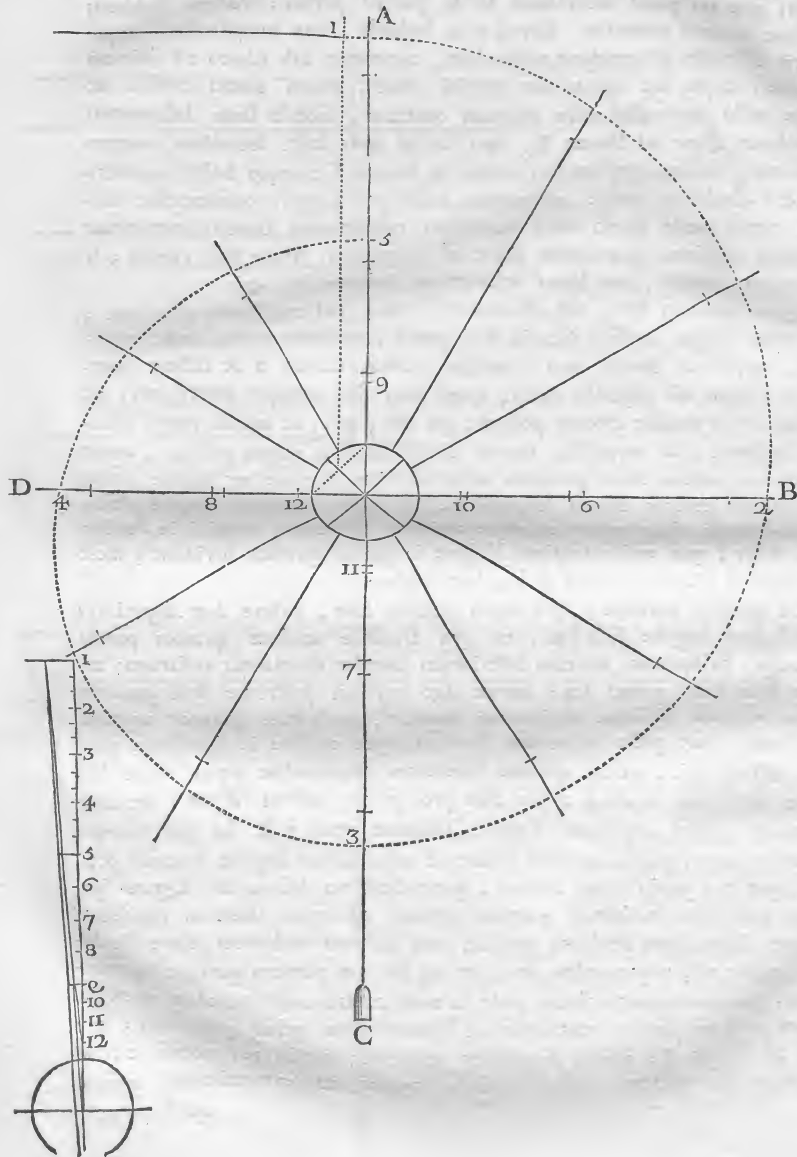
Rr 2 recta;

A
Propositio XIII.
D
B
C
Propositio V.

recta; quæ res praxi accuratiore facile poterit perfici. Volutæ baltheus in hunc modum minuetur. Capta ejus latitudo, quæ magnitudini atque operis distantiæ proportione respondeat, apponetur sub Abaco ad initium Volutæ, atque hic statuto uno circini crure, altero autem minimo ac prope nullo intervallo infra primum centrum, mobile latus instrumenti movebitur usque ad lineam B; tum circini pede infra secundum centrum translato, convertetur circinus usque ad lineam C: atque hactenus descripta erit dimidiata pars: eodemque pacto pro singulis quadrantibus mutato circini pede paulo infra eorundem quadrantum centra imminuetur baltheus concinna proportione usque ad extremum. Atque hæc regula, si diligenter ineatur, pro hujus descriptione Volutæ satis erit.

Quandoquidem vero vel circinorum vitio, vel regularum pravitate, vel etiam aliqua artificis incuria fieri potest, ut lineæ minus rectæ agantur, atque ut centra non accurate paribus mutuo a se distent intervallis, idque ob angustias spatii, quod inter duo quæque interjicitur; ex quibus causis manare errores possunt, qui etsi parvi, ac sensum prope omnino fugientes, in majoribus tamen circinationibus magni existent, atque conspicui: unicus enim quadrans unius ambitus maxime ex primis prave deformatus ceteros omnes depravabit. Vt igitur ejusmodi errores vitentur, primum signabuntur cujusque ambitus latitudinis termini in duabus illis lineis, quæ totius spatium Volutæ in partes quatuor dividunt, idest in linea A C, ac in linea B D, hoc modo.

Ex quatuor partibus, quæ supra oculum sunt, primæ duæ superiores dividuntur singulæ bifariam; ex qua divisione existent quatuor partes æquales; reliquarum duarum inferiorum singulæ dividantur trifariam; atque hinc fient partes sex: harum sex partium postremæ duæ proxime supra oculum bifariam dividantur singulæ, ut partes quatuor æquales nascantur: hoc pacto universum spatium supra oculum in duodecim partes sectum erit: primæ quatuor superiores magnitudine pares erunt singulæ dimidiato oculo; atque istæ pro primo ambitu erunt: secundæ quatuor partes æquabunt singulæ trientem oculi; & hæ pro secundo erunt ambitu; partes quatuor postremæ æquabuntur singulæ sextanti oculi, quæ pro tertio erunt ambitu, quemadmodum dictum est. Quare spatium postremarum harum partium sextans est totius lineæ in duodecim partes sectæ supra oculum; spatium vero partium mediarum priore illo duplo majus est, atque eodem triplo majus spatium partium quatuor supremarum. Statuto ergo uno circini pede in oculi centro translatus alter ad extremam primam partem traducetur ad extremitatem primi quadrantis, hoc est ad lineam B, ibique signabitur punctum; rursus pes mobilis circini statutus in extrema parte secunda agetur ad extremitatem secundi quadrantis,

A
B
C
D
1
5
9
11
7
3
4
8
12
10
6
2
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12

quadrantis ; hoc eſt ad lineam catheton infra oculum ; atque ibi pariter notetur punctum, ſumptaque e ſingulis commemoratis diviſionibus menſura in convenientem ſuam lineam transferatur, quemadmodum ex appoſita figura percipere licet per numeros ſuis lineis adſcriptos ; per quæ adnotata puncta tranſire debent circinationes : atque hunc in modum deformata Voluta accuratior evadet. Sed ut opus adhuc perfectius habeatur, ejuſmodi memorati termini conſtitui debent frequentiores, hoc eſt dividere in duas, treſve partes oportet quadrantes ſingulos, atque in totidem pariter partes menſuræ eorum, eaſque transferre in ſuas lineas, quemadmodum in adjecto exemplo oſtenditur. Ac ne diviſiones illæ ſupra ipſam, quæ deformari debet, Volutam ſignari debeant, menſura quatuor partium una cum oculo transferatur in tabulam aliam, in qua diviſiones commemoratæ peragentur, ut in adſcripto ſchemate (infimo ad ſiniſtram) apparet; quæ deinde ſupra lineas transferentur, ut dictum eſt. Item poſita ex parte ad ſummum partium memoratarum latitudine balthei, ſtatutaque ibi regula, baltheus ipſe agetur ad extremas illas diviſiones, atque magis minuſve contrahetur pro operis magnitudine ac diſtantia. Hoc autem pacto ſingulæ partes habebunt appoſitam balthei latitudinem ſibi proportione reſpondentem : cujus balthei latitudines transferentur ſingulæ contra partes ſuas, cetera perficiendo, quo modo dictum eſt ſuperius. Hac ratione, atque hoc ordine, deformari poterit Voluta quælibet, ac circuitionum quotlibet magis minuſve decreſcentium, prout res ipſa videbitur poſtulare.

Atque ut exponam, quid ego fecerim, cum hanc Volutæ deſcribendæ rationem inveſtigarem, ſtatui rotundam pyramidem rectangulam ita, ut ejus baſis æqualiter oculo incumberet; aptatoque circum filo, Volutam delineavi ejuſdem proportionis: nullum etenim diſcrimen inter illam intererat, atque inter hanc, quam paulo ante circino deſcribi a me dictum eſt : ubi filum advolutum erat, pyramis erat non nihil excavata, quo filum ipſum conſiſteret firmius ; fili vero convolutiones altera ab altera breviſſimo diſtabant intervallo, ea tamen proportione ſitæ, ut diameter majoris convolutionis duos fere diametri oculi trientes æquaret, diameter vero poſtremæ, ac minimæ, fere quintam diametri oculi partem complecteretur: ex hac autem minima convolutionum exordium duxi, initio facto ſupra oculum ad extremam partium quatuor, ſtiloque veſtigium ſignavi uſque ad extremitatem maximi ambitus.

Aliam quoque confeci, filum cylindro, ſeu baculo rotundo, & æqualiter craſſo advolvendo ; in qua ſpatia inter duas quaſque circuitiones comprehenſa evaſerunt æqualia inter ſe : erant autem ſingula ejuſmodi ſpatia triplo ac parte ſeptima majora, quam baculi ipſius diameter.

Cum

Cum volutam hanc perfeciſſem, partitus illam ſum in partes quatuor ſupra illius centrum, quarum quatuor partium ſingulas diviſi bifariam paulo ultra ambitum baſis cylindri, in quibus partibus inveni quatuor centra pro prima circuitione, quæ centra pariter circuitionibus reliquis ad baſim uſque uſui fuerunt. Quare eadem regula, quam ſupra tradidi pro inveniendis commemoratæ ſuperius Volutæ centris, inveniri poſſunt centra alterius Volutæ cujuslibet, ac Voluta quælibet alia proinde poteſt circino perfecte deformari.

F I N I S.

VOLVTA IONICA
VITRVVII

HACTENVS AMISSA,

RESTITVTA

A B

NICOLAO GOLDMANNO.

ARCHITECTVRAE ARTIFICIOSAE CVLTORIBVS

S. & O.

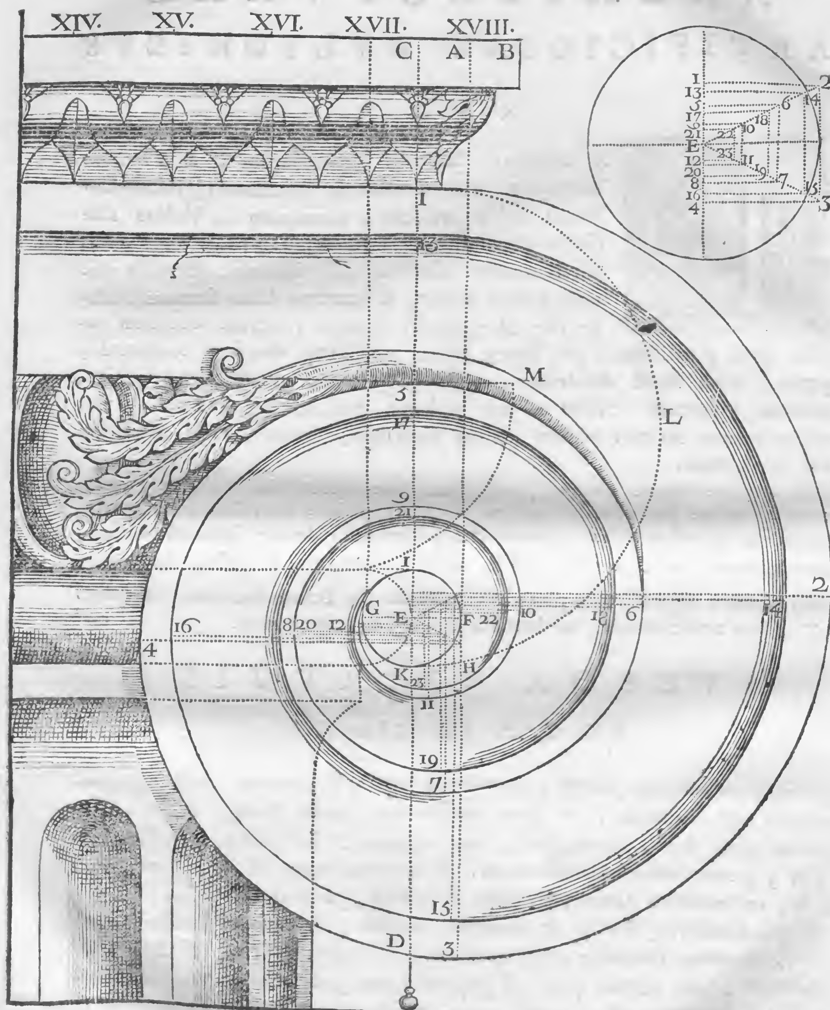
EX omnibus Capitulis columnarum ; a Vitruvio descriptis, cum Scamozzio affirmamus, solum Ionicum nobis arridere ; quanquam in Voluta rite circinanda nullus ex scriptoribus, nobis notis, Vitruvii mentem assecutus esse videatur. Promisit quidem Auctor noster, in extremo libro formam Volutæ rite ad circinum formatæ ; verum aut non exolvit quod promiserat, aut figura edacis vetustatis dentibus consumta, periit : hanc multi desiderant, nemo (quantum ad nostram notitiam pervenit) protulit. Nobis in hoc pulvere desudantibus DEVS astitit ; cui acceptum ferimus labores nostros successisse ; Vobis eosdem dijudicandos exponimus.

E regione figura ponetur, ad quam hæc descriptio collimat ; cæterum ut ordine procedamus, primo Vitruvii verba, brevibus notis perspicuitatem introducentibus, interjectis, sistemus : deinde demonstrabimus, descriptionem nostram cum mente autoris consentire ; postea duplicationem Volutæ aggrediemur : tandem minutias in Demonstratione usurpatas ad integra revocabimus, ac brevem Epilogum subjiciemus.

VERBA VITRVVII

EX CAP. III. LIB. III.

Scapis columnarum statutis, capitulorum ratio, si pulvinata erunt, his symmetriis conformabuntur, uti quam crassus imus scapus fuerit, addita octava decima parte scapi, Abacus habeat longitudinem & latitudinem, crassitudinem (A 3) *cum Volutis ejus dimidiam. Recedendum autem est ab extremo Abaco* (B) *in interiorem partem, frontibus Volutarum, parte duodevigesima;* (BC) *& ejus dimidia:* (BA) *& secundum Abacum, in quatuor partibus Volutarum, secundum extremam Abaci quadram* (1) *Lineæ* (CD, *&* A 3) *demittendæ, quæ Catheti* (*hoc est perpendiculares*) *dicuntur. Tunc crassitudo* (A 3) *dividenda est in partes novem & dimidiam; ex novem partibus & dimidia, una pars & dimidia* (C 1) *Abaci crassitudini relinquatur, & ex*

XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
E
F
H
K
D

reliquis octo (1, 3) Volutæ constituantur. Tunc ab linea (1 D) quæ secundum Abaci extremam partem (1) demissa erit, in interiorem partem, alia (XVII, G) recedat, unius (expungo &) dimidiatæ partis (C, XVII.) latitudine. Deinde eæ lineæ dividantur ita, ut quatuor partes & dimidia (1 E) sub Abaco relinquantur. Tunc in (E) eo loco, qui locus dividit quatuor & dimidiam, & tres & dimidiam partem (F 3) Centrum oculi (E) signetur: ducaturque ex eo centro rotunda circinatio, tam magna in Diametro, quam una pars ex octo partibus est; ea erit oculi magnitudine, & in ea Catheto (hoc est Normæ) respondens Diametros (F G) agatur. Tunc ab summo sub Abaco inceptum, in singulis tetrantorum (sive quadrantum) actionibus, dimidiatum oculi spatium minuatur, donicum in eundem tetrantem qui est sub Abaco (& in 5 incipit) veniat. Capituli autem crassitudo (A 3) sic est facienda, ut ex novem partibus & dimidia, tres (H 3) partes præpendeant infra Astragalum summi scapi. Cymatio (vel potius Echino I, 5) addito Abaco (C, 1) & Canali (5, 13, nec non Axe 1, 13, & Astragalo, I K) reliqua sit pars. Projectura autem Cymatii (vel Echini, 5, M) habeat extra Abaci quadram (sive imum quadratum) oculi magnitudinem. Pulvinorum Balthei (sunt velut funes foliis cooperti, qui a latere columnæ medios pulvinos ligant) ab Abaco (ex 1 incipiendo) hanc habent projecturam, ut circini Centrum unum (hoc est crus prius) cum sit positum in Capituli Tetrante (nempe centro oculi E) & alterum (crus) diducatur ad extremum Cymatium (sive Echinum, ad 5) circumactum (hoc est infra 1, super Catheto C D distantia prædicta E 5 posita, & centro ibidem assignato ac semicirculo K L 1 descripto) Baltheorum extremas partes tangat. Axes Volutarum (1, 13) ne crassiores sint quam oculi magnitudo (hoc est Semidiameter E F) Volutæque ipsæ sic cædantur, uti altitudines habeant latitudinis suæ duodecimam partem.

Hactenus Auctoris verba explicavimus, nunc ad Demonstrationem nos accingimus.

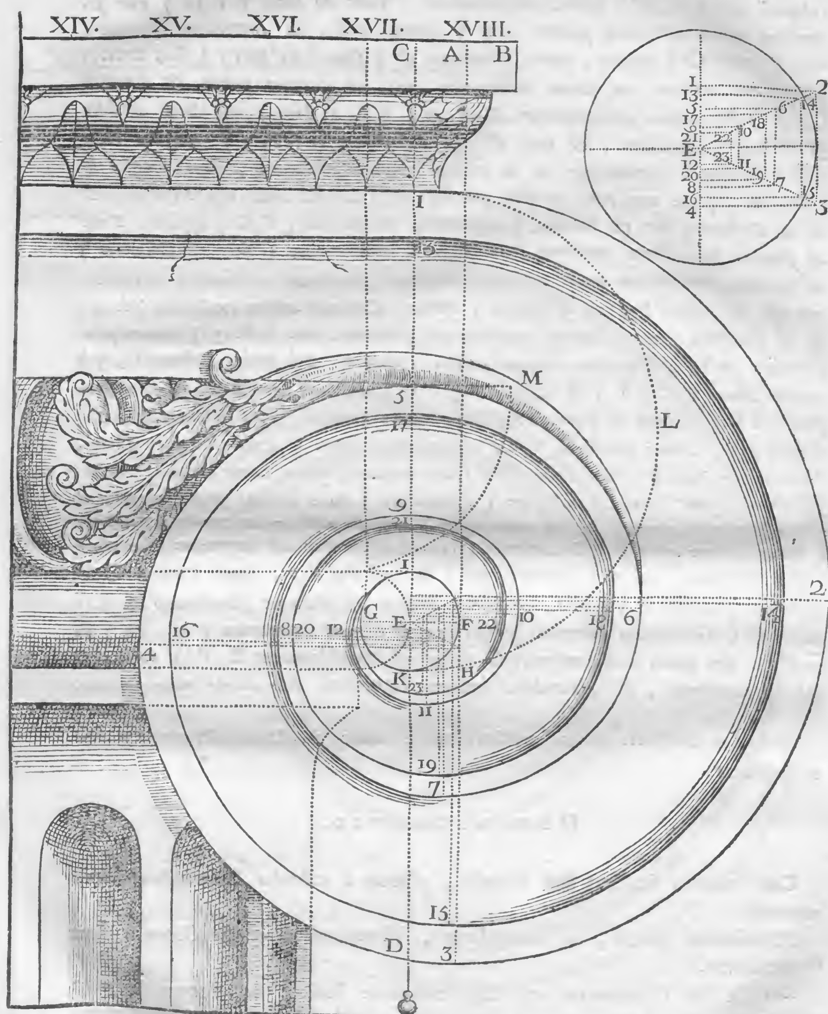
Demonstratio.

Cum numeri sensibus sint subjecti, placuit a calculo Demonstrationem mutuari.

Postulamus primo, ut concedatur, Vitruvianam constructionem hæc suppeditare.

Dividit ille Diametrum imi scapi columnæ Ionicæ in decem & octo partes æquales, Diametrum oculi Volutæ unius decimæ octavæ partis Diametri imi scapi constituit, ut in nostra figura Diameter oculi est G F, hujus semis erit semidiameter Oculi, nempe E F; sequitur igitur quod

E F,

XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
E
F
H
K
D

E F, vel G E, unam trigeſimam ſextam particulam imi ſcapi expleat. A.

Ex ſaniorum Architectorum ſcriptis, nec non imminutione primorum quatuor quadrantum a Vitruvio præſcripta, latera Quadrati majoris, ut 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: æquantur Semidiametro oculi Volutæ, itaque erit quodlibet latus æquale trigeſimæ ſextæ parti Diametri ſcapi inferioris.

B.

Ex iiſdem Auctoribus patet, latus Quadrati 1, 4, ſecari bifariam in E, ut una ſemiſſis ſit 1, E: erit itaque 1, E ſeptuageſima ſecunda pars prædictæ Diametri. C.

Iidem Auctores dividunt ipſum latus Quadrati (quanquam per Diagonales ipſi hoc præſtent, in ſex partes æquales; quales partes ſunt, 1, 5: 5, 9: 9, E: E, 12: 12, 8: & 8, 4: continebit itaque quævis ſexta lateris hujus Quadrati, unam ducenteſimam decimam ſextam partem Diametri imi ſcapi columnæ.

D.

Hinc manifeſta fiunt latera trium Quadratorum; quæ quadrata eadem magnitudine qua apud alios, ſed differenti collocatione, neceſſitate ita cogente, conſtituimus.

Erunt itaque latera quadratorum.

Primi, nempe 1, 2: 2, 3: 3, 4: & 4, 1: $\frac{6}{216}$ vel $\frac{1}{36}$ Diametri imi ſcapi columnæ. E.

Secundi, videlicet, 5, 6: 6, 7: 7, 8: & 8, 5: $\frac{4}{216}$, ſive $\frac{1}{54}$ ejuſdem Diametri. F.

Tertii, puta 9, 10: 10, 11: 11, 12: & 12 9. $\frac{2}{216}$, aut $\frac{1}{108}$. prædictæ Diametri. G.

Hinc ſtabilitur Regula Scamozziana, Centra Volutæ inter ſe diſtare, in prima circumactione ex ſemiſſe oculi Volutæ; in ſecunda circumactione ex tertia parte, & in ultima circumactione ex ſexta prædictæ Diametri oculi Volutæ, quæ diſtantiæ Aniquitatum auctoritate corroborantur; talis enim omnino in antiquis Volutis eſt quadrantum imminutio; adeoque retinendæ erunt ut præſcripſit.

Cæterum quærendæ erunt per ſubtractionem differentiæ inter centra; 4, & 5,: 8, & 9, ac 12, & E: id fiet hoc modo, cum pars 1, 5, ſupra, ad D, reperta ſit $\frac{1}{216}$, ac tales etiam ſint 5, 9; 9, E: E: 12: 12, 8: & 8, 4: ſequitur.

diſtantiam 4, 5, quæ componitur ex quinque partibus 5, 9: 9, E: 12: 12, 8: H, & 8, 4: continere $\frac{5}{216}$. E.

diſtantiam

distantiam, 8, 9, quæ componitur ex tribus partibus 9, E: E, 12: & 12, 8, esse $\frac{3}{216}$.

denique distantiam E, 12: ex una parte liquet esse jam indicatam $\frac{1}{216}$.

Vltimo notandum est, quod per Tetrantes Vitruvius intelligat Quadrantes sive quartas partes circumferentiæ circuli, cujus vocabuli proprietatem contemnentes hactenus aberravimus.

Præmissis rite intellectis, facile rem ipsam demonstrabimus:

Ex Vitruviana descriptione Centrum oculi, E, distat a puncto initiali Volutæ 1, quatuor & dimidia decimis octavis, sive $\frac{9}{36}$ vel una quarta Diametri imi scapi: quæ distantia æquivalet $\frac{18}{72}$, vel $\frac{54}{216}$. Diametri prædictæ.

Hinc aufer E, 1: nempe $\frac{1}{72}$ sive $\frac{3}{216}$. *supra ad* C.

Restat Semidiameter Tetrantis primi, qui primus est primæ circumactionis $\frac{51}{216}$.

hinc aufer 1, 2: $\frac{1}{36}$ vel $\frac{6}{216}$. *supra ad* B.

Restat Semidiameter Tetrantis secundi, qui & secundus est primæ circumactionis $\frac{45}{216}$.

hinc aufer 2, 3: $\frac{1}{36}$ vel $\frac{6}{216}$. *supra ad* B.

Restat Semidiameter Tetrantis tertii, qui tertius est primæ circumactionis $\frac{39}{216}$.

hinc aufer 3, 4: $\frac{1}{36}$ vel $\frac{6}{216}$. *supra ad* B.

Restat Semidiameter Tetrantis quarti, & ultimi in prima circumactione $\frac{33}{216}$.

hinc aufer 4, 5: $\frac{5}{216}$. *supra ad* H.

Restat Semidiameter Tetrantis quinti, & primi in secunda circumactione $\frac{28}{216}$.

hinc aufer 5, 6: $\frac{1}{54}$ vel $\frac{4}{216}$. *supra ad* F.

Restat Semidiameter Tetrantis sexti, & secundi in secunda circumactione $\frac{24}{216}$.

hinc aufer 6, 7: $\frac{1}{54}$ vel $\frac{4}{216}$. *supra ad* F.

Restat Semidiameter Tetrantis septimi, tertii nempe in secunda circumactione $\frac{20}{216}$.

hinc aufer 7, 8: $\frac{1}{54}$ vel $\frac{4}{216}$. *supra ad* F.

Restat Semidiameter Tetrantis octavi, & ultimi in secunda circumactione $\frac{16}{216}$.

hinc aufer 8, 9: $\frac{1}{72}$ vel $\frac{3}{216}$. *supra ad* I.

Restat Semidiameter Tetrantis noni, qui primus est in tertia circumactione $\frac{13}{216}$.

hinc aufer 9, 10: $\frac{1}{108}$ vel $\frac{2}{216}$. *supra ad* G.

Restat

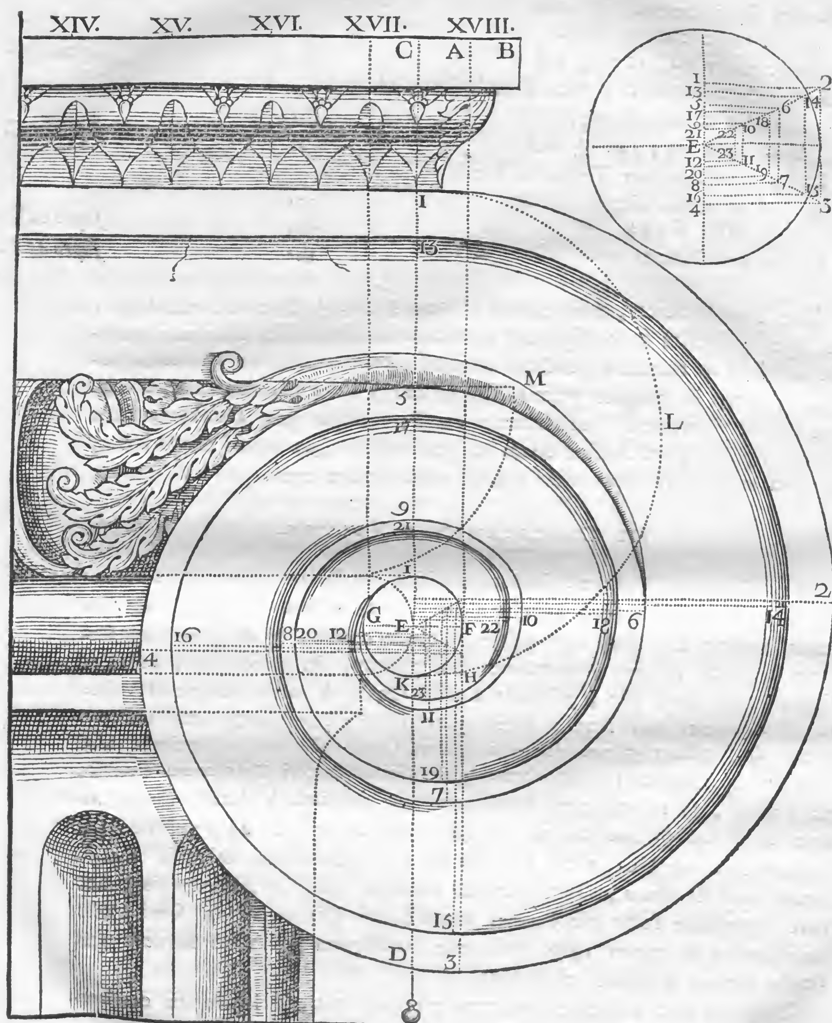
Reſtat Semidiameter Tetrantis decimi, & ſecundi in tertia circumactione $\frac{11}{216}$.
hinc aufer 10, 11: $\frac{1}{108}$ vel $\frac{2}{216}$. *ſupra ad* G.
Reſtat Semidiameter Tetrantis undecimi, tertii in tertia circumactione. $\frac{9}{216}$.
hinc aufer 11, 12: $\frac{1}{108}$ vel $\frac{2}{216}$. *ſupra ad* G.
Reſtat Semidiameter Tetrantis duodecimi, & ultimi in tertia circumactione $\frac{7}{216}$.
hinc aufer E, 12. $\frac{1}{216}$. *ſupra ad* K.
Reſtat *Semidiameter oculi Volutæ* E I $\frac{6}{216}$. *ſupra ad* A.

Hæc Semidiameter, cum eadem ſit cum $\frac{2}{72}$ ſive $\frac{1}{36}$ Diametri imi ſcapi; ut ſupra propoſita fuit; ſequitur, extremitatem duodecimi Tetrantis perfecte incidere in ſummum punctum circumferentiæ oculi, ut Vitruvius poſtulat; porro in quatuor primis Tetrantibus Voluta minuitur quavis circumactione Tetrantali Semidiametro oculi; denique per Tetrantes facta eſt deſcriptio, quod Auctor etiam ita præſcripſit. Quæ omnia cum ita ſint, genuina erit noſtra conſtructio; quod oſtendendum erat.

De Duplicatione Volutæ.

In duplicatione Volutæ, fundamenti loco, poſtulamus, ut nobis concedatur, Volutam interiorem ſimilem eſſe debere exteriori. Datur Centrum hujus Volutæ E, idem cum prioris Volutæ centro, & datur initium Volutæ 13, hinc reliqua proportiones ſuas petunt. In præcedentis calculationis initio datur E 1, diſtantia Centri Oculi ab initio exterioris Volutæ $\frac{54}{216}$ Diametri imi ſcapi: hinc aufer 1, 13, æqualem Semidiametro Oculi $\frac{6}{216}$, reſtant $\frac{48}{216}$ pro diſtantia Centri Oculi ab initio interioris Volutæ, nempe puncto 13; habebunt igitur Semidiametri Tetrantum exterioris Volutæ, ad reſpondentes Semidiametros interioris Volutæ, proportionem ut $\frac{54}{216}$ ad $\frac{48}{216}$ ſive ut 54 ad 48, vel ut 27 ad 24, vel denique (quod idem eſt) ut 9 ad 8. Ne vero delicatioribus minutiis numerorum moleſti ſimus, Diametros in numeris integris proponemus; hoc vero impoſſibile factu eſſe experti ſumus, niſi Diameter imi ſcapi Columnæ Ionicæ in partes 1944. ſecta eſſe intelligatur; minores numero particulæ ſemper fractiones obtrudunt.

Quomodo vero ſequentes numeros produxerimus, Arithmeticis evolvendum eſt.

XIV.
XV.
XVI.
XVII.
XVIII.
C
A
B
M
L
G
E
F
K
D

Qualium igitur particularum Diameter imi ſcapi continet 1944.

Talium	E, 1 : continet	486.
	F, 3 : vero	378.
	Et tota A, 3 :	864.
	E F, vel 1, 13	54.
	E, 13 :	48.

Oculum majori forma in angulo ſuperiori figuræ expreſſimus, ut Centra magis conſpicua ſint, cæterum in ſequenti indice, prior numerus Centrum, alter initium ſui Tetrantis in ipſa Voluta indicat.

Semidiametri exterioris Volutæ tales proveniunt.

1, 1:	459:
2, 2:	405.
3, 3:	351.
4, 4:	279.
5, 5:	252.
6, 6:	216.
7, 7:	180.
8, 8:	144.
9, 9:	117.
10, 10:	99.
11, 11:	81.
12, 12:	63.
E I Semidiameter oculi exterioris	54.

Semidiametri Duplicationis, ſive interioris Volutæ.

13, 13:	408.
14, 14:	360.
15, 15:	312.
16, 16:	264.
17, 17,	224.
18, 18:	192.
19, 19:	160.
20, 20:	128.
21, 21:	104.
22, 22:	88.
23, 23:	72.
24, 24:	56.
Semidiameter Oculi interioris eſſet	48.

Voluta Romana ex hisce numeris eodem modo confici potest; nisi quod Diameter imi scapi in particulas 2160 secanda sit: hoc facto, numeri Semidiametrorum manent iidem, qui in proxime præcedenti Tabula propositi fuerunt.

Porro secretum Regulæ Cleomedis, de incremento & decremento dierum, in Voluta hac latet, cujus secreti involutio Vanitatem osorum obtundet.

F I N I S.

LOCA

LOCA OBSCVRA ET DIFFICILIA OPERIS IONICI VITRVVIANI

PERPETVO COMMENTARIO, ET FIGVRIS ILLVSTRATA

A B

IO. BAPTISTA BERTANO.

De Italica in Latinam linguam conversa.

Interprete A. A. F. S. T. D.

VIRO ILLVSTRISSIMO AC REVERENDISSIMO

HERCVLI GONZAGAE

CARDINALI MANTVAE

IOANNES BAPTISTA BERTANVS.

VEMADMODVM in re architectonica eum mihi veluti ſcopum proponendum eſſe putavi, ut, quantum virium mearum imbecillitas pateretur, ducem ac magiſtrum Vitruvium ſequerer, Te præſertim, Vir Illuſtriſſime, ac Principe noſtro auctore & jubente, qui me ſuarum ædium privatarum publicarumque curandarum provinciæ tum in Vrbe, tum in ditione tota præficiendum cenſuit; ita non mediocrem in id curam impendi, ut Vitruvianis quibuſdam locis aliquam lucem afferrem, eaque in bono lumine collocata cujuſque captui accommodarem. Qua in re uſus ſum in primis eo lumine, quod, cum de Jonica Voluta ſimul colloqueremur, e tuo mihi ſermone affulſit, quodque ſuo veluti ſplendore initia quædam detexit germanæ ſententiæ, cui longa ætas ſimul, ac preſſa in dicendo Auctoris elegantia nonnullas tenebras offuderat, viam aperuit progrediendi porro, ac juvit ad ea probe intelligenda, ut ego ſentio, quæ alii aliter expoſuerunt. Iam vero munus hoc laborum meorum in tuo nomine proferre in lucem volui, tanquam fructum a te manantem, fretus ea ſpe, ut quæ radix illum extulit, eadem etiam emiſſum ita foveat, ut in poſterum exceptus noſtræ huic Mantuanæ Vrbi afferre nonnihil ornamenti poſſit, tanquam incrementum neſcio quod ad cœpta grandia, quibus per ſexdecim annos prope crevit in immenſum Te auſpice ac moderatore non in iis modo, quæ ad publicarum privatarumque ædium magnificentiam ſpectant, ſed etiam ſplendore virtutum cæterarum, in quibus collocata eſt germana laus & amplitudo civitatum. Nec mihi videor quidquam facere imprudenter dum Tibi tractatus edo de Architectura: video enim me, dum id facio, illum ipſum ſequi ducem, quem mihi imitandum propoſui, Vitruvium, inquam, non minus in rebus cæteris ſapientem virum, quam artis hujus peritum magiſtrum, qui ſuos de Architectura libros dedicavit Auguſto, ut nemo ignorat, inter principes viros principi ſummo; cui, ad animi certe ornamenta quod attinet, cum nihil ipſe concedas, quæ Te reddunt

pari

pari dignum imperio (ad quem dignitatis gradum ab hoc, quem obtines, divinitus evehi potes) meas hasce lucubratiunculas dicare non dubitavi. Illud unum a Te etiam atque etiam peto, ut mihi hanc veniam tribuas, ut hæc qualiacumque animi in Te mei testimonia exhibeam; Tuque illud cogites, quid a me præstari possit, non quid tua dignum amplitudine videatur; ac me pro singulari ingenii tui liberalitate tuo patrocinio non indignum putes: qua re sicut nihil ardentius opto, ita satis abunde labores meos compensatum iri judicabo.

DE ORDINE IONICO.

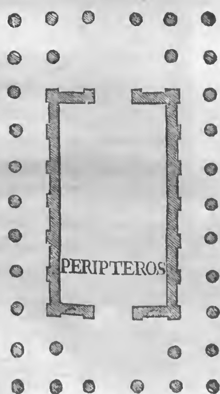
SACRAE ædes constant ratione, ac symmetria, quam utramque callere accuratissime debent Architecti; ab operis proportione utraque nascitur. Proportio autem est membrorum omnium alterius cum altero apta convenientia cum ratione ac symmetriis unicuique secundum ratam partem distributis. Neque enim potest ædes ulla rationem ac symmetriam partium habere, nisi structura ejus a forma alicujus bene figurati hominis, ejusque membrorum distributione expressa fuerit. Nam corpus hominis ita natura finxit, ut facies a summa fronte, quo pertinent radices capillorum, usque ad imum mentum sit pars decima totius corporis; manus palma ab ejus junctura ad medium extremum digitum tantundem. A summo autem vertice capitis usque ad imam partem menti, si fiat dimensio, octava pars invenitur; atque a summo vertice ad imas cervices tantundem. Faciei altitudo tres habet sibi invicem proportione respondentes mensuras, cujus pars tertia a summa fronte, capillorumque radicibus usque ad supercilia est, tantundem a superciliis ad imas nares, itemque a naribus ad mentum tantundem. Pes hominis sexta sui corporis pars est: cubitus vetus, sive ulna, quarta pars est corporis justæ magnitudinis; cubitus sex palmos continet, palmus autem digitos quatuor, ut infra ostendetur. Cætera quoque membra suos habent commensus proportionis. Collum enim dimidia facies est, cujus dimensio, de qua modo diximus, modulus erit totius corporis. Ergo ab imo collo ad imum pectus unus modulus est; ab imo pectore ad umbilicum, modulus unus ac dimidius; ab umbilico ad testium radicem modulus unus, ipsaque testium radix tertia pars moduli: ab ipsa autem radice usque ad genu moduli duo; genu vero

tertia

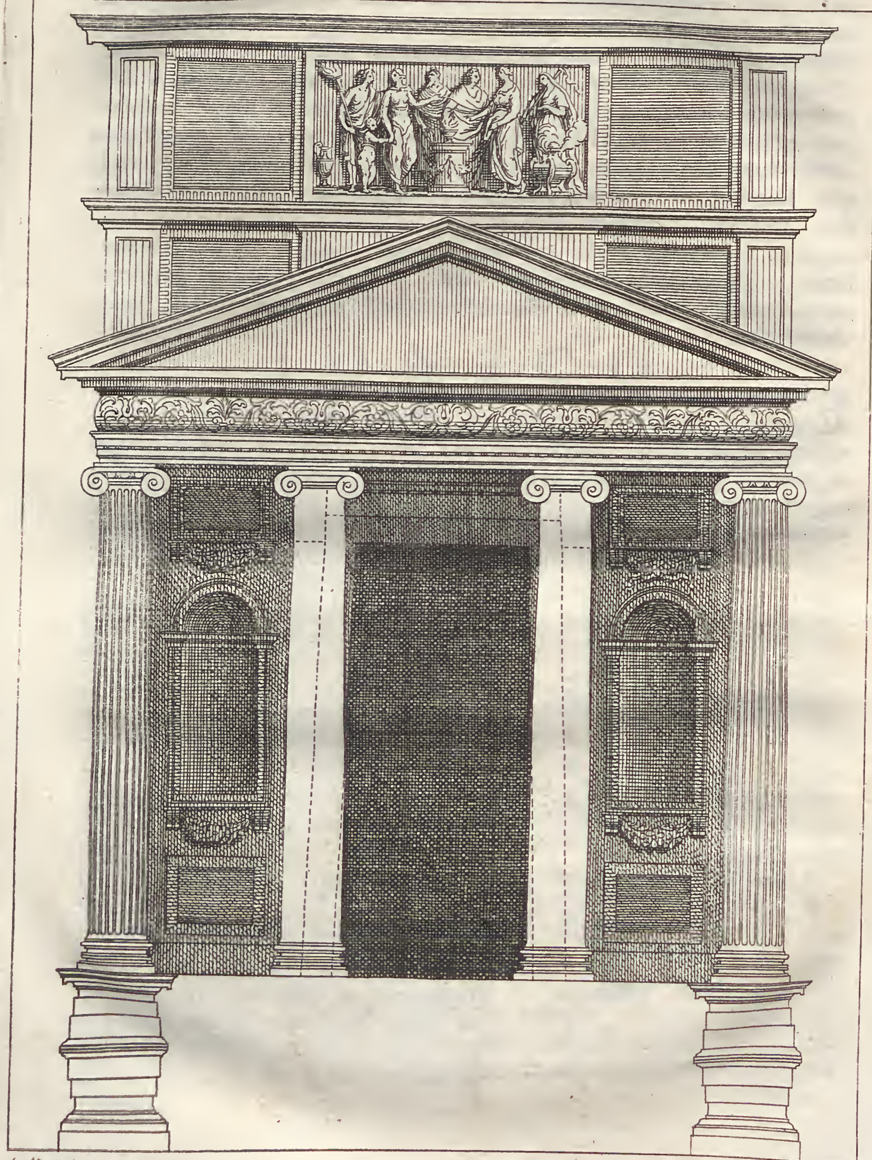
tertia pars moduli unius eſt, ab eoque uſque ad pedis talos moduli duo; a talis ad imam pedis partem tertia pars moduli unius. Latitudo pectoris uſque ad lacertorum juncturas continet modulos duos; a juncturis autem illis ad cubitum modulus unus intercedit cum duabus unius moduli quartis partibus ac dimidia: a cubito ad juncturam manus modulus unus ac dimidius; manus vero ipſa eo, quo diximus, pacto dimenſa modulus unus eſt: quibus proportionis commenſubus veteres celebreſque Statuarii & Pictores uſi ſunt, magnaſque laudes & infinitas ſunt aſſequuti. Ita ſacræ quoque ædes ad univerſam magnitudinis ſummam ex partibus ſingulis convenientiſſimum habere debent commenſuum reſponſum, quemadmodum feciſſe in humano corpore naturam conſpicimus, cujus rationes nequeunt non eſſe convenientiſſimæ, atque abſolutiſſimæ.

ETſi hac ætate temporum, quemadmodum apud veteres, non ſoleant porticus excitari in pronao, in poſtico, atque ad latera ſacrarum ædium; videtur mihi tamen ea res non ſolum plurimum commodi populo afferre, ſed etiam cum plurimum elegantiæ præſeferre, tum oſtentare magnificentiam, jucundamque ſpectantium oculis ſpeciem exhibere; ut Romanum Pantheum, quod noſtri *Santa Maria Rotonda* vocant, ædem & forma & artificio omnium ſive ſacrarum ſive profanarum multo pulcherrimam, intuenti facile patet. Templi porticus habet in fronte columnas octo diſpoſitas in modum Pycnoſtyli, hoc eſt ſpiſſa ac referta columnatione. Euſtylus a Vitruvio deſcriptus pulcra, concinna, & commoda columnarum diſtributione conſtat ita diſpoſitarum, ut intercolumnia imam duarum columnarum craſſitudinem, & quartam ipſius partem capiant, medium vero intercolumnium habeat craſſitudinem trium columnarum; quo fit ut porticus & figurationis venuſtum aſpectum exhibeat in veſtibulo templi, & lumen tribuat ornamentis, ac cælaturis ſubjectis; cujus planta Peripteros dicitur; ejuſque hoc loco (Fig. I.) icnographia apponitur.

Fig. I.

V u Hujus

Ant. Visentini f.

HVjus autem columnarum distributionis in porticu ea ratio est: si constituenda ita sit, ut quatuor in fronte columnas habeat, dividenda frons est in partes undecim ac semis, quarum partes quatuor tribuentur quatuor columnis, tres mediano intercolumnio, quatuor ac semis reliquis duobus intercolumniis; atque hoc pacto commemoratarum undecim partium ac dimidiæ facta distributio erit. Sin vero porticus fuerit sex columnarum, frons ejus dividatur in partes octodecim; si constituatur columnarum octo, in partes distribuatur viginti quatuor ac semis: utrovis autem modo fiat, ex iis partibus sumatur una, eaque erit modulus. Medianum intercolumnium sit trium modulorum; reliqua autem omnia sint duorum modulorum & quartæ unius moduli partis; atque ita distributæ partes omnes erunt juxta regulam superius traditam. Columnarum altitudo erit modulorum octo & dimidiatæ partis unius moduli, ut patet in apposito Schemate.

COlumnæ etiam, quæ in angulis porticus collocabuntur, faciendæ sunt reliquis crassiores ex sua diametro quinquagesima parte, quippe quæ aere circumdatæ graciliores spectantium oculis videantur. Quod ergo fallit oculos, illud est ratione exæquandum. Sed crassitudo summarum columnarum sub tænia, quæ est sub astragalo, videtur in hunc modum facienda, ut si columna sit ab minimo ad pedes quindecim, ima ejus crassitudo dividatur in partes sex, quarum quinque summæ columnæ tribuantur: quæ vero a pedibus quindecim ad pedes viginti, imus illius scapus dividatur in partes sex, & semis, quarum pars una dematur a summa columna: pariter columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta truncus imus in septem partes dividatur, earumque sex summa contractura fiat: quæ autem columnæ a pedibus triginta ad quadraginta altæ fuerint, earum crassitudo ima dividatur in partes septem ac dimidiam, quarum sex & dimidiam habebit summa contractura: pariterque columnarum, quæ a pedibus quadraginta ad quinquaginta fuerint altæ, imi scapi dividi in partes octo debent, & ex iis partes septem summo scapo tribui. Si quæ demum his etiam altiores columnæ fuerint, eadem ratione illarum contractura fieri debet, dum lateribus ad perpendiculum respondeant; idque fiet ob altitudinis intervallum: nam propter distantiam rem incertam oculus refert; ac proinde quod distantia tollit, id Architecti prudentia suppleat oportet. Contra vero videndum est in Pycnostylo, cujus intercolumnium unius & dimidiatæ columnæ crassitudinem accipit, ut columnæ decem modulorum fiant, ne propter crebritatem & frequentiam adjectionum earundem columnarum tumidam ac invenustam speciem efficiat.

AC ſi jaciantur fundamenta, ubi ſolidum non inveniatur, ſed in loco paluſtri, tunc effodiatur humus quam alte fieri poteſt; deinde pali craſſiores faſtigiati, ferreis etiam, ſi opus fuerit, fiſtucis crebro ictu magnaque vi adigantur in fundamenta, comminutoque carbone, quo ab imis palorum partibus injectæ calcis arceantur injuriæ, eorundem palorum intervalla impleantur; qui pali, ſi alnei fuerint, aut robuſtei, aut oleaginei, aut ſalicei, operi erunt valde utiles, eoque utiliores, ſi virides, ac tum cæſi fuerint, cum manus operi admovebitur.

Fig. III.

Fig. II.

GRadus, qui in templi fronte fient, impares eſſe debent (Fig. II.) ut cum pes dexter primum gradum in imo aſcendat, pariter primus ponatur in ſummo ad Templi aditum; Matreſque familias inter aſcendendum æque veſtigia premant. Graduum autem craſſitudines neque majores ſint dextante, hoc eſt decem digitis, neque graciliores ſextante, ſive digitis ſex, ut facilis aſcenſus fiat. Retractiones vero graduum nec minores uno ac dimidio pede fieri debent, neque majores pedibus duobus. Pes palmos quatuor continet, palmus digitos quatuor; ita ut pes digitos ſexdecim complectatur: cujus menſura in adjecta figura (Fig. III.) oſtenditur, appoſito etiam graduum ipſorum exemplari.

CVm in Ionico Vitruvii Opere loca multa offendantur obſcura captuique difficilia, iccirco latinum Auctoris textum juvat apponere, quippe cum plurimum habeat difficultatis (quod in poſterum faciam, quoties difficile quippiam occurrerit) ut qui hæc

fortaſſe

fortasse legerint, interpretationem nostram cum aliorum interpretationibus conferentes; quis Vitruvii mentem melius fuerit assequutus, facile possint intelligere.

Supraque terram parietes exstruantur sub columnis, dimidio crassiores, quam columnæ sunt futuræ, uti firmiora sint inferiora superioribus, quæ stereobatæ appellantur: nam excipiunt onera. Spirarumque projecturæ non procedant extra solidum: item supra, parietis ad eundem modum crassitudo servanda est.

IActis eo modo, quo superius dictum est, fundamentis, parietes, hoc est, muri supra terram exstrui debent, quibus columnæ ac podium imponendum est; qui parietes ad libellam supremi gradus ante templum struantur, sintque dimidio crassiores columnis, quæ supra ipsos futuræ sunt: ea crassitudo necessaria est, ut inferiora, quæ grave onus excipiunt, firmiora sint superioribus; quæ superiora appellantur *stereobata*, nostris *Piedestali*. Tam crassi præterea parietes illi esse debent, ut spirarum projecturæ, hoc est bases stylobatarum extra parietum solidum non procedant; ad eundemque modum crassitudo parietis servanda est, ne columnarum bases, quæ supra stylobatas excitandæ sunt, projectura sua extra solidum procurrant.

IAm vero si Podium, quod nostri appellant *Parapetto*, faciendum erit inter duos quosque stylobatas, servandæ erunt regulæ hæ: *uti quadræ, Spiræ, Trunci, Coronæ, Lysis, ad ipsum stylobatam qui erit sub columnæ spiris, conveniant. Stylobatam ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per scamillos impares. Si enim ad libellam dirigetur, alveolatus oculo videbitur. Hoc autem uti scamilli ad id convenienter fiant.* Recenset Auctor hoc loco per ea verba membrorum nomina, quæ fieri in Podio, ac Stylobatis debent, videlicet Quadras, quos nostri dicunt *Zocchi*, quippe cum sit primum supra parietes membrum; Spiras, quæ habent ordines uno plures; ac Plinthum quadra minorem, qui quadræ ipsi imponitur; Truncos, qui sunt inter utrumque columnæ ornamentum, inferius nempe ac superius ad podium, atque ad stylobatas; Coronas, quæ ab architectis nostris vocantur *Gocciolatoj*, quibus semper membrum aliquod subnecti debet; Lyses, vulgo gulas inversas, & rectas, etsi alibi vocet Auctor *simas*: nimirum simæ quidem dicuntur, cum summo fastigio supra reliqua membra imponuntur, quod fit in frontibus; tum enim sima membrorum omnium suprema est, ac rectam gulam significat: quæ membra modo commemorata si facta in parte inferiore fuerint, atque in parte superiore podii, ut diximus, eadem in stylobatis quoque fient.

STylobatæ autem fient in hunc modum: lati erunt quaqua versum, quam lati sunt plinthi basium sub columnis, supraque parietes. Ipsorum basis alta erit dimidia columnæ crassitudine, adjecta parte una ac dimidia ex partibus quatuordecim ipsius crassitudinis columnæ: reliquum dividatur in partes septem, e quibus partes tres quadræ tribuantur, cujus projectura par erit altitudini; partes duæ plintho, cujus projecturæ projecturis quadræ erunt paulo minores; reliquæ duæ partes lysi, ejusque labio ex parte sexta ipsius altitudinis; tantundem erit ejus astragalus; illius projectura erit prope ad extremam plinthum: stylobatarum truncus altitudinem habebit saltem columnæ crassitudini, ac ut plurimum duplici crassitudini parem: qui modus altitudinis usurpabitur, prout res postulabit, causa exempli, ad attollendam deprimendamve columnam aliquam, ut ordo se habeat apte & concinne; idque fieri poterit, dummodo tradita ratio, ac symmetria non immutetur.

Vti quæ adjectio in stylobatis facta fuerit, in superioribus membris respondeat symmetria epistyliorum.

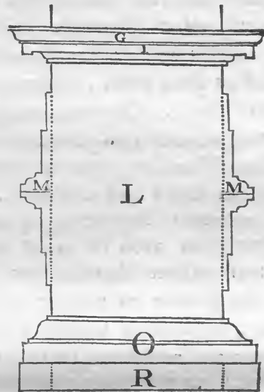
PRæcipit his verbis Auctor, ut symmetriæ, quibus superiora epistyliorum membra facta fuerint, respondeant adjectioni, quæ facta ad medios stylobatas est; quam adjectionem paulo ante docuit fieri *per scamillos impares*, hoc est parvos gradus impares: quod utrumque hoc modo præstabitur, videlicet addendo stylobatæ trunco sextam crassitudinis columnæ partem, sic ut ejus sextæ partis hinc semis, ac semis inde trunco apponatur; tum dividendo dimidiatum ipsum columnæ truncum in partes septem, quarum una cymatio tribuatur, quod habebit projecturam supra adjectionem altitudini æqualem: quod superest, dividatur in partes duodecim, e quibus tres primæ fasciæ, quatuor secundæ (cujus pariter projectura supra adjectionem par erit eidem adjectioni dimidiæ) quinque demum tertiæ designentur, cujus projectura reliquæ dimidiæ adjectionis parti æquabitur: eodem modo, quæ restat, alia stylobatæ pars conformabitur. Ac per hæc stylobata fiet cum adjectione *per medium* eadem ratione ac symmetria, qua conformantur epistylia; proindeque adjectio ipsa concinnabitur, quemadmodum tradit Auctor.

Vti habeat per medium adjectionem per scamillos impares.

IDest stylobata adjectionem habebit per medium cum parvis gradibus imparibus; cumque suo loco collocatus fuerit *alveolatus* videbitur, hoc est speciem vasis exhibebit oculo, vasis instar pedem præseferens, ventrem, & collum. Scamilli autem convenient stylobatæ, cum suas ab epistyliis

epiſtyliis derivationes habeant, epiſtylia vero ſuas ab ipſis. Coronæ tandem, quæ ſtylobatis addentur, altitudinem habebunt quartam partem craſſitudinis columnæ in ſeptem partes diviſæ; e quibus pars una ac dimidia echino dabitur ad circuli quadrantem conformato, partes autem tres coronæ cum cymatio tribuentur: quæ quidem corona tantum (Fig. IV.) procurret extra ſtylobatam, quantum plinthus ipſa adjecta ſtylobatæ: coronæ cymatium ſexta ipſius parte altum erit: gula recta, quæ lyſis dicitur, una cum labio altitudinem habebit duarum partium ac dimidiæ, & tantundem projecturæ. Atque hac ratione, quemadmodum paulo ante diximus, conformatum ſtylobatam egomet vidi in exquiliis prope Divæ Mariæ Majoris AEdem in hortis Dominici Blanchini Patritii Romani; qui ſtylobata etſi temporis injuriis detritus eſſet, tamen ornamenta, quæ commemoravimus, omnia referebat; quæ, ſecundum Auctoris noſtri Vitruvii ſententiam, hic deſcripſi.

Fig. IV.

G Lyſis.
I Corona.

L Truncus.
M Adjectio.

O Spira.
R Quadra.

PVtavere multi, germanum ſe Vitruvianæ doctrinæ intellectum poſſe conſequi, licet operi numquam manum admoverint; multi contra deſtituti præceptis artis doctrinam eandem conati ſunt exponere: quod neutrum, ut ego quidem puto, fieri ulla ratione poteſt. Vtrumque, & artem & opus, fidenter ajo requiri, ut tanti Auctoris docta pariter, & conciſa ſcripta probe intelligantur: quæ duæ res quoniam hactenus altera ab altera diſſociatæ ſejunctæque fuerunt, factum eſt, ut Vitruvium alii aliter expoſuerint, variaſque in ſententias illius interpretes abierint, ut Frater Iucundus, Albertus Durius, Baptiſta de Albertis, Cæſar Cæſarianus, Sebaſtianus Serlius, Gulielmus Philander, Daniel Barbarus, maxime vero ad ea verba, ubi agens Auctor de gradibus imparibus, *per ſcamillos*, inquit, *impares*. Quamquam illorum nonnulli ſententiam ſuam non exponunt, nonnulli verba illa intelligenda eſſe de ſtylobatarum a podio exſtantia affirmate pronunciant: quæ hominum opinio mihi ſane (quod cum bona ipſorum venia dixerim) videtur non minus a mente Vitruvii, quam

a luce

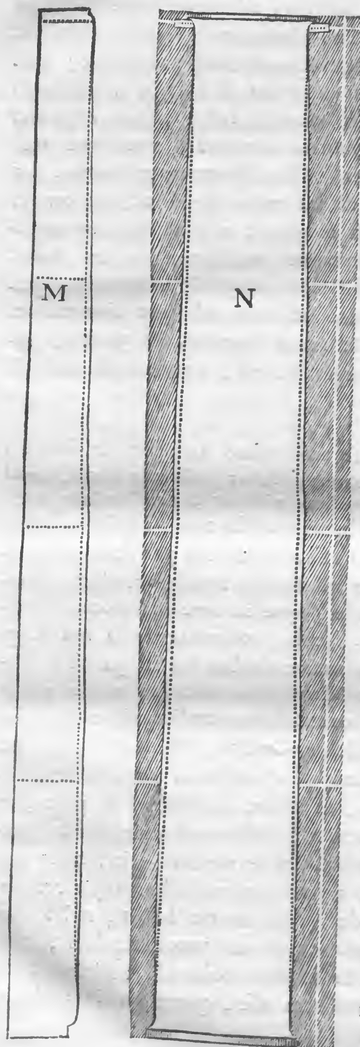
a luce tenebræ, abhorrere. Si enim Auctoris verba paulo diligentius perpendere voluerimus, ea tam clara & aperta inveniemus, ut nullo modo de illa ſtylobatarum exſtantia accipi poſſe videantur: *ſtylobatam* enim, inquit, *ita oportet exæquari, uti habeat per medium adjectionem per ſcamillos impares;* ex quibus verbis facile patet, de nulla re alia Vitruvium loqui, niſi de apponenda ſtylobatæ adjectione, eaque facienda per parvos impares gradus; quemadmodum clarius etiam aperit mentem ſuam Auctor lib. 3. dum ait: *uti quæ adjectio in ſtylobatis facta fuerit, in ſuperioribus membris reſpondeat ſymmetria epiſtyliorum;* rurſuſque lib. 5. *ſtylobatiſque*, inquit, *adjectio quæ fit per ſcamillos impares, ex deſcriptione, quæ ſupra ſcripta eſt in libro tertio, ſumatur*. Itaque tum ex illis, tum ex his apertiſſime colligitur, Vitruvium non loqui niſi de ſtylobata ejuſque adjectione inſtar adjectionis epiſtyliorum facienda; quemadmodum adjectio iſtorum ad modum illius fiet, quæ in ſtylobatis eſt. Adjectio porro epiſtyliorum ſunt membra ſupra ipſa collocata. Mos enim fuit apud veteres pro arcu trabem columnis imponere; quare a noſtris trabes ejuſmodi *Architravi* appellantur, ab arcu & trabe deſumpto nomine; quibus ornatus gratia adjectionem pariter ligneam per parvos impares gradus factam appoſuerunt: quos gradus ea ratione ac ſymmetria efformarunt, quam tradidit Vitruvius, ac ſubinde tradet; quam formam a flexibili ligno ad duros lapides elegantes architecti poſtea traduxerunt. Hæc pauca dicere libuit, quippe cum res poſtulare videretur, ut perdifficilis ille textus, de quo paulo ante, captui obvius redderetur.

DOres, a Doro ipſorum rege ſic appellati, quandiu Peloponneſum, & Achajam incoluerunt, templa multa in iis locis more Dorico fabricati ſunt. Poſtquam autem Ionio duce in Aſiam commigrarunt, eamque regionem, quam occupaverant, appellavere Ioniam, cum vellent ædem Apollini excitare (quippe qui univerſæ Ioniæ Deus habebatur) eam, uti viderant in Achaja, conſtituerunt, Doricamque dixerunt, quod in Doricorum civitatibus primum factam eo genere viderunt. Hanc igitur ædem ornare columnis cum vellent, quæ & ferendo oneri eſſent pares, & in aſpectu probatam haberent venuſtatem, neque in promptu eſſent ſymmetriæ ullæ ad eam rem ſatis accommodatæ, veſtigium virilis pedis dimenſi ſunt, quod cum inveniſſent ſextam partem altitudinis in homine, præbuit ea res occaſionem traducendi ſymmetrias virilis corporis ad ipſas columnas; atque ita ſcapum ſimul cum capitulo ſexies altiorem craſſitudine imæ columnæ fecerunt. Ita columna Dorica virilis corporis proportione firmitatem ſimul ædificio, ſimul venuſtum aſpectum contuentium oculis exhibebat. Deinde iidem Iones cum Dianæ quoque templum conſtituere decreviſſent,

decrevissent, quærentes novi generis speciem, iisdem, ac antea, vestigiis institerunt, sed pro virili pede pedem puellarem ad imitandum sibi proposuerunt, utpote elegantiorem & graciliorem; adeoque fecere columnæ scapum cum capitulo octies ima crassitudine elatiorem; atque ut altius etiam attolleretur, imo trunco basim quoque supposuerunt pro calceo; tum ornatus gratia capitulo *concrispatos*, ut appellat Vitruvius, cincinnos dextra ac sinistra affinxerunt, cymatiis & encarpis instar comæ eleganter dispositæ, concinneque calamistratæ frontem ornantes, truncoque toto strias demiserunt referentes rugas stolarum, quibus Matronæ utebantur. Ita duobus columnarum discriminibus usi, altera nuda specie ac sine ornatu firmitatem severitatemque virilem, altera eleganti, multiplicique ornamentorum varietate referta mollitiem ornatumque muliebrem imitati sunt. Posteri vero elegantia subtilitateque judiciorum progressi, modulisque gracilioribus delectati, columnam Doricam sine basi imæ columnæ diametro septies excelsiorem, Ionicam vero octies & semis fecerunt. Et quoniam genus id columnarum a Ionibus primum repertum est, mutuato ab auctoribus nomine, Ionicum merito appellatur.

ETsi Vitruvius lib. 3. polliceatur, se traditurum rationem & formam adjectionis, quæ fieri in mediis columnis debet postremo libro, quod tamen ad calcem tertii, ut mihi quidem videtur, præstandum fuerat; nihilominus conabor ego, cum Vitruviana illa ratio ac forma desideretur, tum ex Auctoris doctrina, tum ex columnarum per strenuos peritosque Architectos veteres elaboratarum testimoniis regulam tradere, quippe cum hæc res una ex iis videatur esse, quæ in arte marmorea præcipuæ sunt. Multis enim Architectorum placuit, columnas tertia imi scapi parte ad perpendiculum exigi, reliquis autem duabus tertiis partibus imminui: quæ quidem imminutio cum Vitruviana doctrina nullo modo potest congruere; columnarum etenim contracturas explicans, easque docens non temere usurpari, imitandam, inquit Auctor, lib. 4. arborum naturam esse, quæ crescendo progrediuntur in altitudinem naturali contractura peræquata nascentes ad cacumen, ut abies, cupressus, ac pinus, se quodammodo gravi oneri foliorum, ramorum, fructuumque excipiendo præparantes; quod si in iis, quæ nascuntur, ita se natura gerit, recte igitur constitutum est, in altitudinibus, atque crassitudinibus superiora inferioribus fieri contractiora; ac proinde, si ita se res habet, nullo modo potest prima columnæ tertia pars exigi ad perpendiculum, cum idem Auctor præterea velit, quod in mediis columnis adjicitur, id plani inter duas quasque strias latitudinem esse, quemadmodum lib. 3. docet.

Fig. V.

Craſſitudines ſtriarum faciendæ ſunt, quantum adjectio in media columna ex deſcriptione invenietur.

VIdelicet craſſitudines inter duas quaſque ſtrias docet Auctor tam craſſas fieri oportere, quam craſsa eſt adjectio in media columna: quod tamen dum ait, vult ſummis columnis craſſitudinis ſuæ contracturam deſignari, etiamſi ipſas ob immanem altitudinem nihil contrahi oporteret: atque ita qua ratione columnæ creverint, eadem pariter craſſitudines ſtriarum creſcent. Diviſa ergo ima columna in partes vigintiquatuor, quæ pro ſtriis earumque craſſitudinibus erunt, ipſæ craſſitudines inter duas quaſque ſtrias erunt pares adjectioni in media columna; quæ adjectio paulo minor erit quinta parte unius ex viginti quatuor illis partibus, in quas diviſa ima columna eſt.

FIgura N. (Fig. V.) ea eſt, de qua paulo ante diximus, in qua ratio oſtenditur faciendæ in media columna adjectionis: hæc autem fiet hoc modo. Sumpta menſura columnæ imæ, eaque ad ſuperiorem traducta, ibi ſignum affiges; tum in partem interiorem recedendo ſextante ejus menſuræ, hoc eſt, hinc ſemis, & ſemis hinc, ibi appones ſigna; quæ hinc & hinc dimidiata pars dividatur in partes quatuor, quæ facient puncta quinque: deinde columnæ longitudo in partes quatuor ſecetur, poſitoque fili alicujus extremo in imo ſcapo columnæ, atque altero extremo ad punctum alterum in parte ſuperiore producto,

ſignataque

ſignataque linea ſecundum fili ductum ad primum columnæ inferioris quadrantem, tum eodem modo ad ſecundum, deinde ad tertium atque ultimum quadrantem, & ad tertium, & ad quartum, & ad quintum punctum deſinet columnæ contractura, hoc eſt ab uno latere; ductaque linea ad imum columnæ a quinto puncto, quidquid exſtabit in media columna, id adjectio appellatur per mediam columnam, ac menſura erit craſſitudinis inter duas quaſque ſtrias, quemadmodum ſuperius ajebam: atque hæc regula transferri ad omnium columnarum adjectiones debet. Baltheus imæ columnæ tam altus erit, quam craſſus eſt Volutæ capituli oculus; projectura ejus erit toti oculo æqualis. Columnam hac ratione conformatam Mantuæ habemus, quæ & paucis cognita eſt, & ſordibus ſemiobruta: adeſt nunc apud Venerabiles Sacerdotes Pretioſi Sanguinis Chriſti Domini Reparatoris Noſtri in Cavedio.

Tria illa genera ſtriarum, quas adjecta figura exhibet, varias habent craſſitudines, ut facile eſt animadvertere. Craſſitudines enim F. (Fig. VI.) ex ea columna expreſſæ ſunt, quam ſecundum imi ſcapi tertiam partem Architecti nonnulli exegerunt ad perpendiculum, quæ proinde ſunt quarta pars ex iis partibus viginti quatuor, in quas imæ columnæ diviſus ambitus eſt: quo fit ut eæ craſſitudines, cum ſint grandiuſculæ, a craſſitudine ſtriarum, quæ in antiquis columnis conſpiciuntur, plurimum diſtent; quod ex eo naſcitur, quia tertia imæ columnæ pars nihil contrahitur, ut diximus.

Fig. VI.

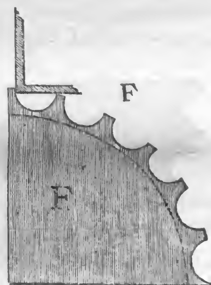

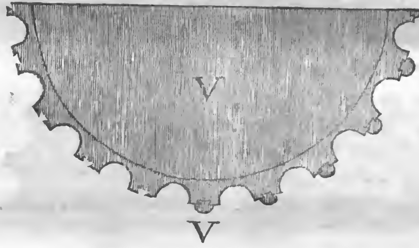
Figura autem G. (Fig. VII.) craſſitudines habet inter duas quaſque ſtrias expreſſas ex adjectione per mediam columnam ab imo ſcapo decreſcere incipientem facta, quæ paulo ſunt minores quinta ex partibus quatuor & viginti, ut ſuperius diximus; atque ejuſmodi ſtriæ ita excavabuntur, ut normæ in eas conjectæ, & circumactæ ancones dextra ac ſiniſtra ora ſtriarum tangant; acumen vero ſimul cavo, ſimul oris æqualiter ſedeat.

Fig. VII.

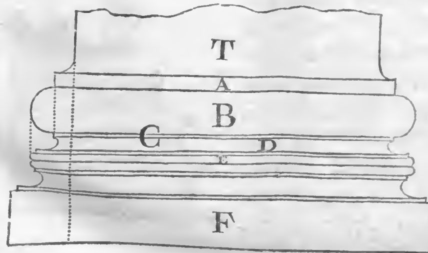
VEnit nunc in mentem, me, cum Romæ degerem, quemadmodum dicetur olim loco suo, forte apud Maximos Romanos Patricios aliquando fuisse nescio quæ antiquitatis monumenta inspecturum, apud quos præter cætera videre contigit partem columnæ marmoræe striis, seu canaliculis cælatam, quorum crassitudines longe ab aliis multumque discrepabant. Nam uni eorum baculus æreus insertus erat, qui, quantum potui conjicere, inauratus fuerat; in reliquis commissuras detexi in modum hirundineæ caudæ conformatas; ex quo suspicatus sum, ipsis quoque baculum ejusdemmodi aliquando inhæsisse: ac probe memini, Hieronymum Genga Virum tum in Architectura, tum etiam in Perspectiva atque Pictura præstantissimum narravisse mihi, se quoque vidisse partem aereæ columnæ justæ magnitudinis, quæ & striata erat, & ejusmodi baculos insertos habebat, quod minime mirum est, si veterum magnificentiam spectemus. Iam vero in eo trunco, quem ego vidi, canaliculos numeravi solum viginti; eorumque uno in partes octo & semis diviso, quatuor partes & dimidia canaliculum constituebant; duæ baculum, ac duæ una hinc, una inde duas tænias. Atque ex hoc genere, & hac ratione conformatas columnas egomet adhibui, quibus duo Majoris Mantuani Templi pneumatica organa innituntur, quasque apposita Figura (V. Fig. VIII.) refert.

(Fig. VIII.

SI basis Ionica ex Vitruvii descriptione facienda fuerit, ea in hunc modum conformabitur: dimidia columnæ crassitudo erit basis altitudo; ejus latitudo ac longitudo tanta erit, quanta est totius scapi crassitudo, addita præterea quarta & octava parte ejusdem crassitudinis: tum (Fig. VIIII. Basis T) divisa in partes septem, præter ejus plinthum,

Fig. VIIII.

plinthum, quæ tertia pars erit altitudinis basis, ex iis tres toro sub columna, quem vulgo vocant *Bastone* tribuentur; quatuor reliquæ dividantur æqualiter, una scotia erit, quas rursus in partes quatuor secta, una fiet astragalus, vulgo *Bastoncino*; altera duobus superciliis dabitur, inter quæ scotia facta ex parte reliqua interjicitur: pars altera dividatur pariter in partes quatuor, ita ut omnes sint partes octo (quæ Vitruvii mens est) altera alteri baculo, altera duobus superciliis, reliquæ ascribantur scotiæ, quem alio nomine Latini Trochilum quoque dixerunt, Itali vulgo *Cavetto*. Projectura bacillorum ad vivum balthei sit sextadecima crassitudinis columnæ pars, quæ proinde futura octava pars est altitudinis ipsius basis; quæ projectura projecturæ tori par erit, ac projectura tori par ipsius alitudini.

PLerisque Architectorum magnopere displicuit hoc modo conformata basis; idque opinor ego factum ex eo fuisse, quod ipsis crassior æquo torus videretur. Ego vero sic sentio, animadvertendum esse, quemadmodum apud Musicos si una tantum chorda tangatur, etiamsi probe consonet cum reliquis, concentum nullum edit jucundum auribus, idem in basi Ionica contingere, quæ ipsa sola venustam speciem præseferre nequit, etiamsi cumulate suisque numeris perfecta sit; quemadmodum in eo schemate licet conspicere, in quo scapus capitulo subest, visitur etiam epistylium, zophorus, corona, ac stylobata.

NVnc de Ionico capitulo agemus, quod symmetriis hisce deformabitur. Dividatur imus columnæ scapus in partes duodeviginti, adjecta præterea parte una, ut omnes sint novendecim; abacus tantum habebit longitudinis ac latitudinis; crassitudo autem capituli cum volutis erit dimidius abacus.

Recedendum autem est ab extremo abaco in interiorem partem frontibus volutarum parte duodevigesima, & ejus dimidia.

ANimadvertere hoc loco oportet, ab Auctore extremum abacum dici angulos abaci; atque hæc mens ejus est, ab angulis abaci recedendum esse in partem interiorem frontibus volutarum (ita enim loquitur) parte una ac dimidia; quæ interjunctio erit versus oculum ipsarum volutarum.

IAm vero etiam atque etiam cavendum hoc loco est, ne in eum errorem incidamus, in quem lapsi nonnulli Architecturæ prudentes sunt, qui allatum textum in hanc sententiam accepere, ut putarent recedendum esse in partem interiorem ab angulis abaci, qui volutarum frontibus imponitur,

imponitur, parte una ac dimidia; hoc eſt, ſubeundum eſſe verſus mediam frontem abaci, atque hic demitti ad perpendiculum lineas, quas cathetos vocant; quæ ſane lineæ nullo modo ibi poſſunt conſiſtere, ſicut figura O (Fig. XVI.) demonſtrabo. Ait igitur Auctor, ut antea dicebamus, recedendum eſſe in interiorem marmoris partem ad perpendiculum parte una ac dimidia, marmoriſque latitudinem majorem eſſe debere aſſignata abaci latitudine, ut intra ipſum projecturam ſuam habere cymatium poſſit, quem echinum vocant, noſtri *Vovolo*: ea pars una ac dimidia ad perpendiculum exacta erit abaci craſſitudo; atque ita facti erunt quatuor ipſius anguli, qui ejus extrema erunt.

Et ſecundum abacum in quatuor partibus volutarum ſecundum extremi abaci quadram lineæ demittendæ, quæ catheti dicuntur.

AC ſecundum abacum in quatuor volutarum partibus, hoc eſt ſecundum extremam abaci ipſius quadram dimittendæ ſunt lineæ, quæ vocantur catheti, quæ cadent in quatuor angulos, quos formavimus, abaci, ſicut in Figura B. (Fig. X.) oſtenditur; quæ lineæ in partes novem ac dimidiam dividantur; earum pars una ac dimidia abaco dabitur, ut antea dixi, octo reliquæ volutis.

Fig. X.

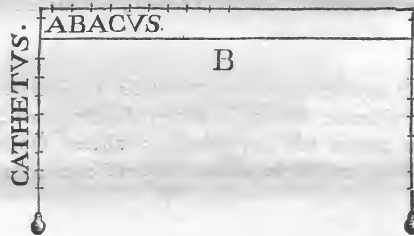
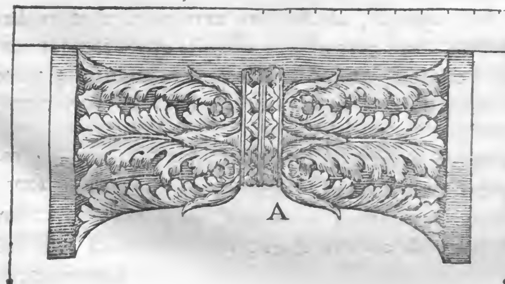

Fig. XI.

Tunc ab linea, quæ ſecundum abaci extremam partem demiſſa erit, in interiorem partem alia recedat unius & dimidiatæ partis latitudine.

PRæterea ab illa linea, quæ ad perpendiculum demiſſa eſt in angulos abaci, recedendum eſt, ac ſubeundum in partem interiorem parte una ac dimidia, hoc eſt contra volutarum frontes; quæ pars una ac dimidia erit abaci projectura ſupra volutas, quemadmodum in figura A. (Fig. XI.) demonſtratur. Atque hæc linea ſuperius comme-

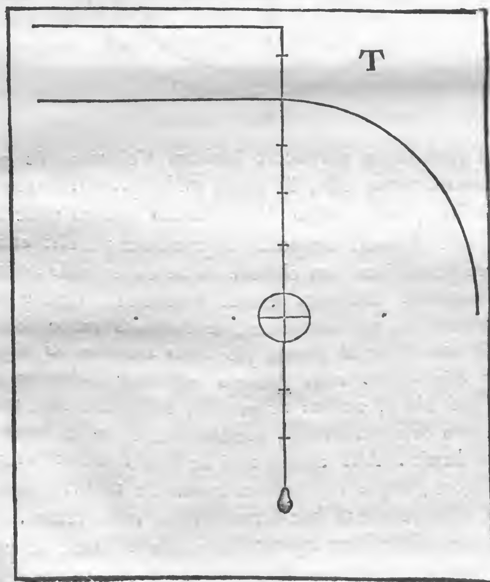
commemorata ea est, quæ diu multumque Architectorum mentem hactenus torsit.

DEinde lineæ catheti dividantur ita, ut partes quatuor & dimidia sub abaco relinquantur, atque in eo loco, qui dividit partes quatuor & dimidiam, & tres & dimidiam, centrum signari debet; tum ducenda rotunda circinatio tam magna in diametro, quam una ex iis partibus, quæ erit oculi magnitudo; atque in ea circinatione per transversum agenda linea parallela est, quæ oculum in quatuor quadrantes dividet: hanc parallelam lineam Auctor non nominat aperte quidem, sed tamen ita loquitur, ut facile illa possit intelligi, dum inquit *tetrantorum*.

Tunc ab summo sub abaco inceptum in singulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi spatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui est sub abaco, veniat.

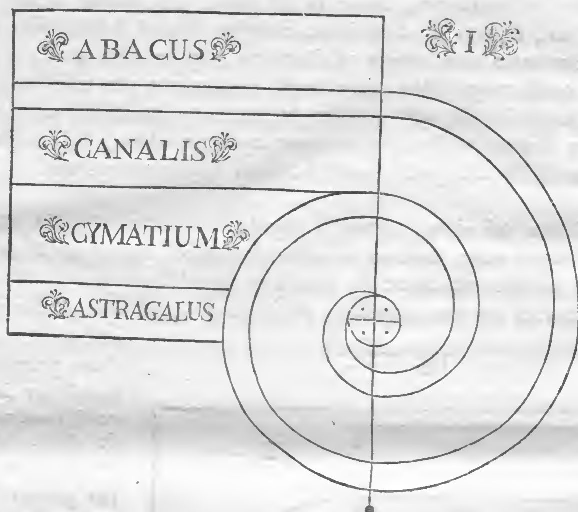
TVnc necesse est agere in omnibus singulisque quadrantibus, quos Vitruvius *tetrantes* appellat. Actio in iis quadrantibus fiet pede circini posito supra punctum primum, quod signabitur in primo oculi quadrante, pede altero sub abaco, ac deorsum circumacto primus quadrans ibi dimidio oculo imminuetur, quemadmodum in figura T. (Fig. XII.) apparet, atque eodem modo singuli quadrantes dimidio oculo imminuentur posito circini crure stabili per singulos subinde quadrantes in omnibus punctis, circumactoque sic altero crure mobili nunc sursum, nunc deorsum per quadrantes singulos, donec ad eundem

Fig. XII.

eundem quadrantem, qui eſt ſub abaco, deveniatur; cujus rei Figura I. (Fig. XIII.) exemplum exhibet.

(Fig. XIII.)

EST mihi in animo ad umbilicum perducere Ionicam Volutam, de qua in ſuperioribus commemoratum eſt, & quam multi prætermiſerunt, cauſam afferentes alii quidem, nullo pacto Vitruvianum textum poſſe intelligi, alii vero illum eſſe decurſu temporis depravatum; multi etiam exiſtimarunt, dedita opera Vitruvium tam obſcure de re ea ſcripſiſſe, quippe qui Volutæ rite deformandæ rationem penitus ignoraret. Quare hactenus plerique in eo conſenſere, ut faterentur, ſe Auctoris verba & intellectum non aſſequi, ubi ait: *Tunc ab ſummo ſub abaco inceptum in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub abaco, veniat:* ac proinde Architecti illi, prout ipſis viſum fuit, volutam deformaverunt, producentes illam in lucem, quo melius per ingenium licuit. Alii autem rati ſe modo allata Vitruviana verba probe intelligere, ſeque venditantes ingenioſæ ac perdifficilis Volutæ Ionicæ auctores, ejus rationem hoc ferme modo tradiderunt. In primis quadratum, inquiunt, deſcribere oportet in oculo volutæ, ac per diagonales ejus lineas puncta duodecim ſignare: tum quatuor primæ

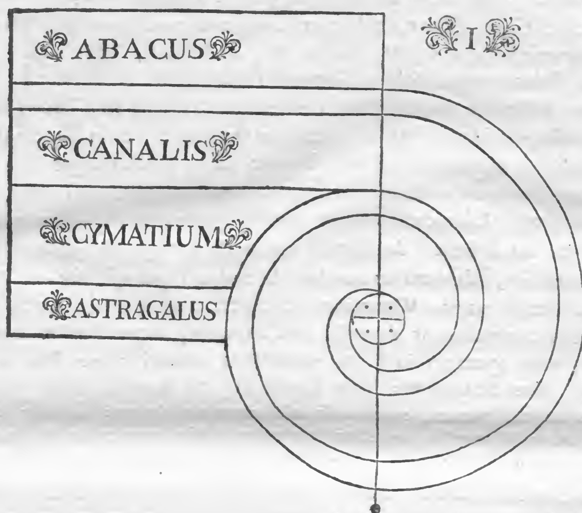
circinationes

circinationes fient ponendo crus fixum circini in quatuor ipſius quadrati angulis, & crus alterum circumagendo, ut dictum eſt antea, ſingulisque circinationibus ſingulæ contrahentur dimidiata oculi diametro. Atque hactenus juxta mentem Vitruvii tum circinationes, tum contractiones ipſarum bene ac recte. Vbi vero ad ſecunda puncta ventum eſt, ad formandas quatuor alias circinationes, collocato circino in commemoratis punctis per lineas diagonales ſignatis, ut dictum eſt, ductiſque, ſicut antea circinationibus, Voluta tertia ſolum diametri oculi parte contrahetur. Deinde ad quatuor poſtrema puncta deveniatur, quæ reliqua ſunt pro quatuor reliquis agendis circinationibus, eademque ratione, ac in ſuperioribus inſtituatur actio, atque ita perfecta Voluta erit; poſtremæque iſtæ circinationes ſexta diametri oculi parte ſingulæ imminuentur. Ego vero ajo, ſecundas has, tertiaſque circinationes cum Vitruvianis verbis minime convenire, quæ ita habent: *in ſingulis tetrantorum actionibus dimidiatum oculi ſpatium minuatur, donicum in eundem tetrantem, qui eſt ſub abaco veniat*: ex quibus facile patet, Vitruvium præcipere, ut ſingulis circinationibus ſinguli orbes contrahantur dimidio oculi ſpatio, idque fiat in ſingulis tetrantibus; quæ operatio in hiſce tetrantibus circini crure fixo ac mobili inſtituetur. Vox *tetrantorum* idem ſignificat, ac quatuor orbis, ſeu alterius ſphæricæ rei partes, cujuſmodi eſt circulus Volutæ diviſus in partes quatuor, quas Vitruvius appellat tetrantes. Ait autem in Voluta deformanda agendum eſſe in ipſis tetrantibus, non in lineis tetrantes ipſos dividentibus, quemadmodum libelli neſcio qui recens editi docent. Etſi porro nominet Vitruvius ſolas lineas cathetos, non autem etiam parallelam illam, de qua ſuperius commemoravimus, cum de Voluta ageremus, tacite tamen illam ſignificat: neque enim poteſt dicere *tetrantorum*, neque tetrantes ulli eſſe poſſunt ſine illa linea, quæ ſecet in puncto cathetum ad libellam bifariam dividens Volutæ oculum; qua ſectione fiunt in eodem oculo tetrantes, ſeu quadrantes quatuor, de quibus hactenus egimus. Altitudo capituli ſic eſt facienda, ut ex novem partibus & dimidia tres partes præpendeant infra aſtragalum, qui infra cymatium eſt, ac ſupra ſummum columnæ ſcapum.

Cymatio addito abaco & canali, reliqua ſit pars. Projectura autem cymatii habeat extra abaci quadram oculi magnitudinem. Pulvinorum balthei ab abaco hanc habeant projecturam, uti circini centrum unum cum ſit poſitum in capituli tetrante, & alterum diducatur ad extremum cymatium, circumactum baltheorum extremas partes tangat. Axes volutarum ne craſſiores ſint, quam oculi magnitudo: volutæque ipſæ ſic cædantur, ut altitudines habeant latitudinis ſuæ duodecimam partem.

ITaque haudquaquam computato abaco & canali, quod reliquum est (Fig. XIII.) tribuatur cymatio, quod habebit projecturam extra

(Fig. XIII.)

frontem, sive quadram abaci, quanta est crassitudo oculi. Balthei, seu cingula pulvinorum, quos nostri vocant *Cartocci*, qui medii erunt, & ipsum abacum ambient, tantum exstabunt, ut posito circini crure in centro quatuor quadrantum capituli, crus alterum ad extremam cymatii partem diductum, & in orbem circumactum extremas baltheorum oras tangat. Exemplum adest in Figura XV. Axes Volutarum ii sunt, qui circumeunt ipsarum latera frontesque: ii crassiores non erunt magnitudine oculi. Canalis Volutarum sit pars duodecima latitudinis ipsarum.

ADjecta figura (Fig. XIII.) exhibet Volutam ea, qua diximus, ratione elaboratam, ponendo videlicet crus fixum circini bis in singulis punctis in oculi tetrantibus signatis: Volutæ referunt canalis infra abacum latitudinem: ipsarum oculi crassitudinem ostendunt astragali cum ejus tænia: reliqua pars erit cymatio. Axes, qui Volutas circumeunt, nihil imminuantur; eorumque crassitudines liberum cuique erit facere, prout maxime libuerit; modo tamen ne sint oculo majores, adeo ut in frontibus

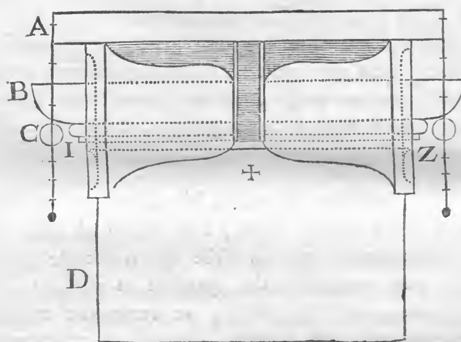
frontibus quidem Volutarum ſint pares dimidio oculo, in lateribus vero oculo integro.

VOcem hanc *Axis* ſuperius commemoratam credidere nonnulli, & adhuc credunt, accipiendam eſſe pro Volutæ oculo; neque præter oculum eam poſſe quidpiam aliud ſignificare. Ego vero affirmare non dubito, homines magnopere falli. Vitruvius enim oculum vocat eam partem, quæ in media Voluta eſt, non axem; atque ex ejus verbis, dum ait, *Axes volutarum ne craſſiores ſint, quam oculi magnitudo*, manifeſte colligitur, Axem idem non eſſe cum oculo, ſed faſciolam illam, quæ oculum ipſum ambit, ac Volutas, ut diximus, nec poſſe aliter accipi; quippe cum cæterorum membrorum omnium nomina cognita habeamus, nullaque pars alia, præter eam faſciolam, ſine nomine ſuperſit, nec alia ſit vox, præter Axem, ſine propria ſignificatione, credere juvat, Axem proprie ſignificare faſciolam illam, quæ oculum & Volutas complectitur, & hanc Vitruvii mentem fuiſſe. Non ignoro, illud obiici mihi poſſe, Axem proprie eſſe lineam illam, quæ per centrum mundanæ ſphæræ tranſit, ſuiſque extremis circumferentiam tangit, circum quam tota mundi machina convolvitur; interim tamen negare nemo poterit, Axem hoc loco faſciolam illam eſſe, de qua loquimur.

RErum potiente Paulo III. Pontifice Maximo, bis forte me Romam contuli tum addiſcendæ Architecturæ cauſa, tum etiam ob alias res ad alia ſtudiorum genera pertinentes; qua in Vrbe diu noctuque novis quotidie rebus perveſtigandis cum vacarem, die quadam in inſulam Tyberinam veni. Rhombi figuram præſefert inſula, ac ſecundum amnem puppis formam nanciſcitur: conſtructa eſt plurimo ingentique marmore, diſtincto pulcherrimis ornamentis, atque inſtar navis conformato; eodem modo ambitur inſula univerſa. Carinæ prope ſub puppi affixum conſpexi cælatum ingenti corpore ſerpentem; is ſpeciem referebat emergentis ex amne Tyberi, ac prolabentis in ædem AEſculapii in puppi ipſa conſtructam, ubi collocata fuiſſe dicitur ipſius AEſculapii ſtatua, quæ teſte Fulvio de Antiquitatibus Vrbis Romæ, ex oppido Epidauro advecta mari fuerat, ac in ejus navis puppi poſita. Ibi viſuntur hodie horti, quos vocant Fratrum Sancti Bartholomæi, ubi apparent adhuc commemorati templi veſtigia, e cujus reliquiis Gelaſius II. Pontif. Max. D. Bartholomæo ædem excitavit. AEdem hanc adii una cum Georgio Ghiſio Mantuano, viro in pauciſſimis hac ætate peritiſſimo tum in æris cælatura, tum in multis aliis artibus. Ibi poſtquam plurima Ionica capitula conſpeximus ingentibus ſuffulta columnis, conſilium cepimus ea propius contueri. Arrepta igitur

igitur prælonga ſcala in altum ſcandi, ac præ cæteris oculos conjeci in quoddam capitulum, quod frontes abaci quadratas habebat, quemadmodum eas deſcribit Vitruvius, planoſque Volutarum oculos, quibus ſignata inerant quatuor puncta in quatuor oculi quadrantibus; quæ puncta tum quidem haud intellexi in quem finem fuerint impreſſa; intellexi autem poſtea quam mihi luculentiſſime patefacta ſunt per virum illuſtriſſimum Cardinalem, ut ab initio dixi, loca multa de Voluta capituli Ionici a Vitruvio deſcripta, quæ multum obſcuritatis habebant, intellexi, inquam, ea puncta ad agendas Volutæ circinationes appoſita fuiſſe, quemadmodum in figura ſuperiore de primo puncto primaque circinatione oſtenſum eſt.

Fig. XIV.

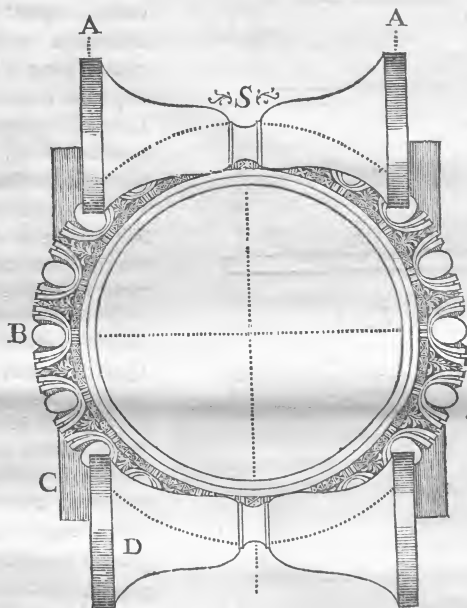

IAm vero figura ✠ (Fig. XIV.) oſtendit retractionem baltheorum, projecturam echini atque aſtragali, cavum quoque canalis Volutarum, craſſitudinemque ſummæ columnæ, quæ Volutarum cavo reſpondet. Exhibet præterea figura eadem latus capituli, & abaci projecturam, axes etiam in lateribus, qui, ut dictum eſt, craſſiores non debent eſſe oculi magnitudine. Baltheus, qui pulvinum ambit, tam latus erit, quam abacus: pulvinus foliis, aut piſcium ſquammis, ſcalpatur. Ac quoniam ſæpe contigit, ut nonnulla ſolum adumbrata pulcherrima viderentur, deinde inſculpta nullam venuſtatem præſeferrent; contra vero quædam viderentur invenuſta, dum eſſent delineata, quæ ad opus traducta pulcritudinem, elegantemque aſpectum intuentium oculis exhibuerunt (quod ex eo fit, quia adumbratio rerum lineis conſtat, quæ in opere & ſcalptura dimidio majores evadunt) diligenter id cavere oportet, ne facile in errores prolabamur. Ergo etiamſi abacus adeo ſimplex adumbratus deficere videatur, axeſque æquo majores appareant, contra tamen in opere ipſo utrumque continget. Si tamen libuerit, undula inverſa fieri poterit in frontibus abaci, quemadmodum fecere multi, ac fieri paſſim aſſolet.

Ex

EX figura S. (Fig. XV.) colligitur latitudo ac longitudo abaci , projectura echini ab ipso abaco ; præterea projecturæ baltheorum , qui pulvinos cingunt ; tetrantes etiam capituli , in quorum centro , ut

Fig. XV.

dixi ; collocandus circinus est ad describendam astragali & echini circumferentiam ; projectura denique baltheorum , quæ echini projecturæ respondet.

CVm superius pollicitus sim , ostensurum me adjectam figuram O (Fig. XVI.) libuit e regione figuram appingere , ut alterius bonitas , alterius errores facilius detegi possent . Iam demissas ad perpendiculum lineas in locum abaci , quo modo factum est in

figura

Fig. XVI.

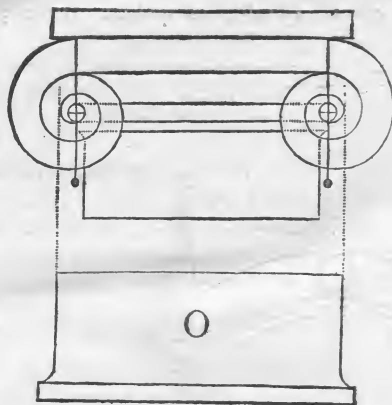

Fig. XVII.

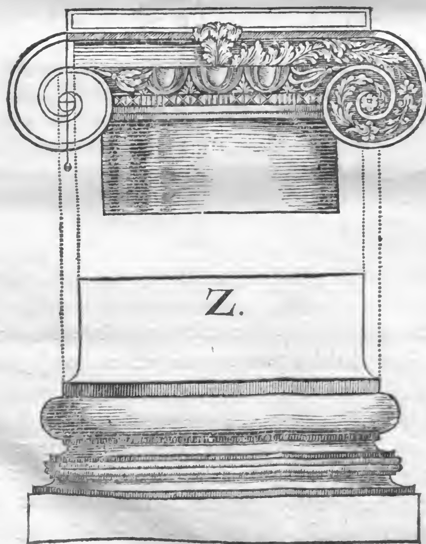

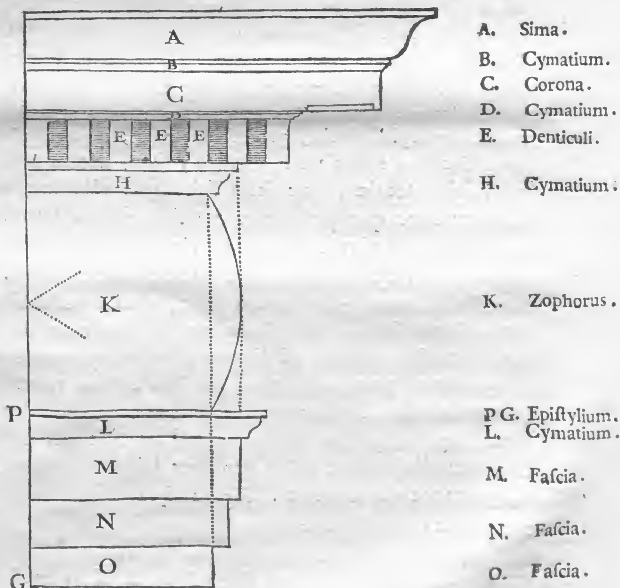
figura Z (Fig. XVII.) ajo, nullo modo posse bene habere. Siquidem illæ lineæ oculos ac Volutas ita alteros alteris admovent, ut echinus cum projectura a Vitruvio assignata inter Volutas excipi nequeat; ac si, quemadmodum oportet, echino circumferentia sua tribuatur, depressæ fiunt Volutæ singulæ oculi magnitudine, neque oculi ipsi transire per baltheos possunt, occurrentes sibi mutuo per rectam lineam; ac si ab ipsis demittantur lineæ ad imum columnæ truncum, hunc illæ dimidiato oculo hinc & hinc subeunt, quod fit absurde. Quare membra singula depressa atque angusta evadunt, quod licet in figura O intueri. Cujus rei si quis certior fieri cupiat, is sibi sumat hanc operam, ut ex argilla, facilitatis & impensæ minoris gratia, capitulum fingat, & hinc intelliget, quod a me dictum est antea, dictum esse verissime: ac mihi quidem nulla ratione ejusmodi errores detegi videntur posse, nisi illud, de quo dixi, experimentum instituatur.

PORRO in capitulis, quæ imponuntur columnis a quindecim pedibus ad pedes viginti altis, illud est animadvertendum,

animadvertendum, ut quantum summæ columnæ decrescet contractura juxta regulam alibi traditam, tantundem longitudini ac latitudini abaci addatur; item si columnæ a viginti pedibus ad pedes triginta, si a triginta ad quadraginta altæ fuerint, idem fiat, hoc est quantum summa columna crescet, tantundem adjicietur abaco; qui, utpote totius capituli regula, eo modo & adjectione auctus, quemadmodum diximus, pro rata parte singula quoque membra reliqua capituli augebit.

TRadita forma Eustyli, frontis porticus, distributionis columnarum; habito præterea sermone, quantum satis esse potuit, de fundamentis, de stylobatis, de gradibus, de columnis, de striis, de basibus, ac de capitulis; reliquum modo illud est, ut de epistyliis, de zophoris, de coronis, de frontibus & acroteriis verba faciamus. Epistylia ego ita (Fig. XVIII.) fient. Si columnæ fuerint a minimo duodecim pedum ad pedes quindecim, altitudo epistylii erit dimidia crassitudo imæ columnæ; si a quindecim pedibus ad pedes viginti alta columna fuerit, ejus altitudo distribuatur in partes tredecim, ex quibus pars una altitudini epistylii tribuetur: item si a viginti ad viginti quinque pedes, dividatur columnæ altitudo in partes duodecim ac semis, & pars una epistylium in altitudine fiat; item si a viginti quinque ad triginta pedes, dividatur in partes duodecim, & una pars altitudo fiat epistylii;

Fig. XVIII.

atque

atque ita porro ad eundem modum ſecundum ratam partem pro modo altitudinis columnarum faciendæ ſunt epiſtyliorum altitudines. Quanto enim altius epiſtylium, vel quævis alia res diſtat ab oculo ſpectatoris, tanto ipſius oculi acies languidior evadit, atque renunciat rem incertam, & invenuſtam. Quare quod diſtantia vel immutat vel tollit, ut dictum eſt alibi, id ratione inſtaurari, atque addi in opere debet, ut membra certam habeant magnitudinum rationem. Epiſtylii craſſitudo in imo ſupra capitulum tanta fiat, quanta erit craſſitudo ſummæ columnæ ſub capitulo; ſumma autem epiſtylii craſſitudo par erit craſſitudini imæ columnæ. Vndula inverſa, ſeu cymatium, quod eſt ſupremum ſupra epiſtylium membrum, pars ſeptima erit ipſius epiſtylii, cujus projectura altitudini æqualis erit. Quod reliquum eſt ex epiſtylio, dividatur in partes duodecim, partes quinque faſciæ infra cymatium erunt, partes quatuor faſciæ medianæ, reliquæ partes tres imæ faſciæ.

ZOphorus autem, niſi ſcalpantur ſigna, fiet ejuſdem, ac epiſtylium, altitudinis; ſin vero ſigna ſcalpantur, fiet quarta parte altior epiſtylio, ut ſcalptura magis magiſque reſpondeat. Supra ipſum fiat cymatium ſeptimæ partis altitudinis zophori, ejus projectura tantundem erit: cavendum eſt autem, ne cymatium in ipſa zophori altitudine comprehendatur. Denticulus ſupra cymatium erit tam altus, quam alta eſt media epiſtylii faſcia, projectura ejus, quanta altitudo: denticuli frons ſit altitudinis ipſius pars dimidia; frons autem ipſa ad perpendiculum inſiſtet labio ſcotiæ, quæ facta fuit ſupra plinthum baſis ſub columna. Cavi inter duos quoſque dentes e tribus frontis partibus duas habeant; dentis cymatium ejus ſexta pars erit; projectura tanta, quanta altitudo: neque ipſum cymatium in ſex commemoratis dentis partibus comprehenſum ſit. Corona cum ſuo cymatio, præter rectam undulam, par fiat mediæ epiſtylii faſciæ; projectura coronæ una cum projectura denticuli æquetur altitudini zophori ad lineam alteram cymatii coronæ: idem cymatium ſexta coronæ pars erit, quod ab ipſa corona tantum exſtabit, quanta eſt ipſius altitudo. Figura zophorum habet quarta parte altiorem epiſtylio. Sima, quam gulam rectam appellant, ſit par altitudini coronæ, addita ſuæ altitudinis parte ſexta pro ejus labio; projectura ejus tanta eſſe debet, quanta eſt altitudo. Figura ipſa adjectionem oſtendit factam ſupra epiſtylium.

TYmpanum frontis ita fiet (Fig. XIX.) ut fronte coronæ ab extremo cymatio, quod ſupra parvam coronam, vulgo *Cornicciotto* eſt, tota

tota in partes novem distributa, ex iis pars una altitudo tympani constituatur. Tympanum, ornatus gratia, habeat illa membra omnia, quibus prædita corona est, eandemque altitudinem. Sed illud animadvertere hoc

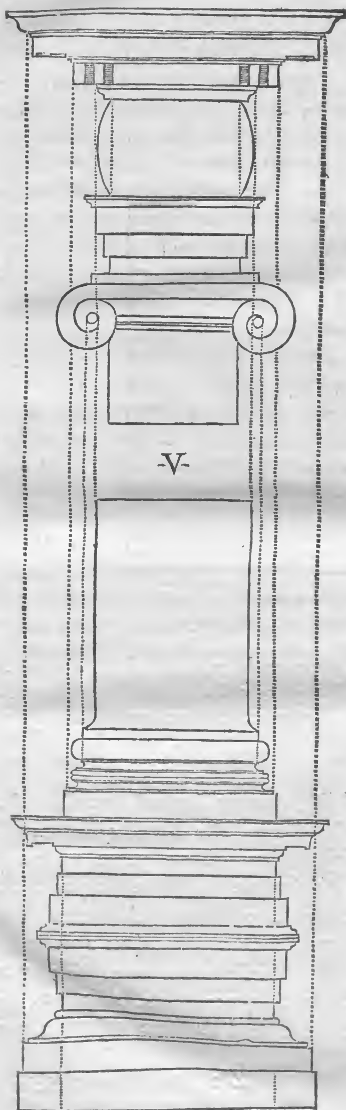
(Fig. XIX.)

loco oportet, si tympanum sive frons imponenda coronæ sit, coronam ipsam debere carere sima. Sima enim, seu gula recta, constitui supra coronam debet, quæ fiet in ipsa fronte, quemadmodum apposita Figura XIX. ostendit.

ACroteria, quæ nostri vocant *Pilastelli*, quæque imponi frontibus debent, hoc modo fient, ut angularia tam alta sint, quantum est dimidium tympanum, mediana vero angularibus octava parte minora; eorum crassitudo tanta, quam crassus est summæ columnæ scapus. Sequens Figura V (Fig. XX.) coronas exhibet, zophorum pulvinatum, epistylium, capitulum, basim, ac stylobatam. Lineæ mortuæ (ut appellant) punctis descriptæ convenientiam ostendunt projecturarum inter se; quæ sane conjunctim admirabilem præseferunt speciem venustatis. Adjectio, seu venter, qui in medio zophoro fiet, erit crassitudinis imæ columnæ pars duodecima.

Fig. XX.

SCias velim, benigne Lector, ea genera coronarum, zophori, epistylii, capituli, basis, stylobatæ, quadræ, graduum Ionici ordinis, quæ hactenus descripta sunt, experiendi gratia me nec semel, nec uno in loco hic Mantuæ usurpasse, præsertim vero in foribus ædis meæ, quæ ex lapide, quem vocant *Bronzo*, quique apud Divum Ambrosium in Agro Veronensi reperitur, constructæ sunt. Ostii ea est conformatio, ut ad dexteram gradus habeat a Vitruvio descriptos, supraque gradus stylobatam cum adjectione alibi tradita; basim quoque, ac supra basim columnam duos pedes crassam cum suo capitulo, epistylio, zophoro, & corona ad eum modum facta, quo docuimus. Ad lævam ostii alia columna conspicitur eorundem membrorum ac diametri; sed tum membra, tum columna ipsa secta bifariam est, ita ut & gradus, & stylobata, & basis, & scapus, & capitulum, & epistylium, & zophorus, & corona, omnino membra omnia dimidiata sint. Columna constituta est rotunditate sua ad parietem, sive antam, quæ ibi conspicitur, sic ut omnes commemoratorum membrorum projecturæ facile appareant. Nomina quoque singulorum membrorum insculpta conspiciuntur, quæ descripta a Vitruvio sunt. Visitur etiam tum re, tum litteris expressa ratio adjectionis, quæ columnæ facienda est: adsunt & basis projecturæ; stylobata exhibet projecturas suas cum adjectione media *per scammillos impares* facta ex verbis Vitruvii, qui modum adjectionis

faciendæ

faciendæ accurate tradit; ex iisdem litteris intelligitur, quænam sit corona, quænam lysis, quinam truncus, quid sit quadra, quid & quanta graduum crassitudo atque retractio: præter hæc adest ulna hodierna, cubitus, pes, palmus, digitus antiquus, norma, circinus. Descriptum item est mortuis, vivisque lineis, capitulum cum abaco quadrato, voluta, oculus cum tetrantibus, quibus quatuor insunt signata puncta ad explicandas Volutæ circinationes. Apparet rursus capituli latus, quod ostendit, quinam sit axis, quænam abaci, quænam echini projectura, quinam cavus canalis. Ad hæc contractura demonstratur summæ columnæ, & crassitudo imæ; ac totum id in eum finem, ut hinc quidem præcepta, hinc autem opus ipsum oculis subjiciatur; ex quo percipitur partium inter se commensus, ac symmetria. Cernere licet etiam pulcherrimas Volutas a columnæ scapo liberas & expeditas. Nihil vero dicam, quam bene, quantoque artificio superioribus inferiora membra respondeant, quod ex multiplici linearum varietate luculentissime patet. Adest & Ionicum ostium lineis ac nominibus membrorum suorum distinctum cum omnibus latinis vocibus a Vitruvio desumptis, qui ejusmodi ostii conficiendi rationem tradit; quod si quis attentius inspexerit, atque ad artis præcepta revocaverit, facile intelliget, musicis omnibus rationibus numerisque perfectis cumulate absolutum esse; adeoque in rebus omnibus sapientissime se se Vitruvium nostrum gessisse.

ANimadverti, quosdam, cum altitudinem luminis in ostio Ionico per Vitruvium descripto vellent facere, cepisse ipsius partitionem a lacunaribus, quemadmodum ait textus Vitruvianus. Sed ii lacunaria ibi signaverunt, ubi nullo pacto signari poterant; quo factum est, ut perperam ostium fieret, ejusque corona justo altior esset, neque illi membrum ullum responderet. Oppositum enim docet Auctor, dum inquit:

Vti corona summa, quæ supra antepagmentum superius imponitur, æque librata sit capitulis summis columnarum, quæ in pronao fuerint.

QVæ verba quoniam non in eum sensum accepta sunt, in quem debuerant accipi, visus est erravisse Vitruvius, quemadmodum ob eandem causam in aliis quoque locis ab imperitis ignorantiæ arcessitur. Atqui si suam ipse præsens agere causam posset, palam profecto faceret, quæ a se dicta sunt, esse dicta prudentius, quam nos intelligimus, quemadmodum ubi agitur de lumine ostii Ionici, cujus latitudo ad opus Doricum translata est, ac Dorici ad Ionicum. Quare cum ipse non intersit, dabis mihi hanc veniam, ut quo melius potero, ejus causam tuear in hoc Ionico opere; quod & cupio facere, & faciam, Superis bene juvantibus,

in aliis etiam ipsius de Architectura libris, quorum difficilioribus obscurioribusque locis studebo pro virili lucem afferre. Ajo itaque, lacunaria a nonnullis assignata supra rectam gulam, quæ est supra coronam, zophorum, epistylium, & columnas intra templum, nulla ratione posse eo loco consistere. Si enim templa in parte interiori tres habeant naves, sive deambulationes, erunt lacunaria in duabus navibus ad latera, ac supra columnas, quæ majorem navim a minoribus secernunt, ut factum conspicitur Mantuæ in primario Templo; lacunaria vero medianæ deambulationis ad tectum usque pertinebunt: idipsum enim ratio postulat, cum deambulatio media duplo sit amplior reliquis duabus. Quod si templa fuerint unius deambulationis, lacunaria nullo modo esse ibi possunt, ubi ab aliquibus constituta sunt; oportebit ea describere usque ad ipsum tectum; quippe cum unicam solum cellam habeat ædes; quemadmodum diximus. Sin autem in ea parte lacunaria sint, ubi summus vertex fastigii in Figura pag. 330. sumaturque distributio, ut lumen ostii fiat, ab ipsis, & eo loco, quo diximus, tum Ionicum ostium maxime accedet ad Vitruviana verba, & cum illis conveniet, ejusque altitudo (quantum attinet ad ordinem) altitudini Romani Panthei respondebit. Habet hoc ostium ornatum suum in parte superiore, quod cum corona imposita columnis porticus concurrit. Quare videtur illud pro certo habendum, ostium, de cujus deformatione acturi sumus, tanto ad sanam Vitruvii doctrinam magis accessurum, quanto magis ad opera præstantium veterum architectorum accesserit, quemadmodum de Pantheo diximus.

IAm vero agendum hoc loco est de ostiis Ionicis, quæ in hunc modum fient. Altitudo a pavimento usque ad lacunaria intra ipsam ædem (quæ lacunaria sunt suprema illa interstitia & lacus inter trabes in elatiore parte tecti ostio respondentes, quorum cavus ibi erit, ubi jam indicavimus in Figura ad initium Tractatus hujus pag. 330. posita) ea, inquam, altitudo dividatur in partes tres & semis, e quibus partes duæ luminis altitudini tribuentur; quæ altitudo dividatur in partes quatuordecim, quarum una antepagmentorum, quæ nostri vocant *Pilastrate*, crassitudini dabitur (quæ pariter erit semis columnæ) rursus altitudine luminis in duodecim partes divisa, ex iis quinque & dimidia ostii latitudini tribuantur in imo; ac si lumen altum fuerit ad sexdecim pedes, in summo contrahatur antepagmenti tertia parte; si vero extolletur ab imo a sexdecim pedibus ad pedes viginti quinque, superior pars luminis contrahatur octava antepagmenti parte: ostia reliqua, quo fuerint altiora, ad perpendiculum exigi debent. Antepagmenti cymatium sit sexta ipsius pars. Quod restat, præter cymatium, in partes duodecim dividatur; ex iis tres tribuantur

primæ

primæ fasciæ, quatuor secundæ, quinque tertiæ, quas fascias auctor appellat *corsas*; eæque corsæ habebunt infra se astragalos, quibuscum concurrant circum. Supercilii, quod pro epistylio supra antepagmenta est, altitudo fiat, quanta crassitudo est in summa antepagmentorum parte, easque supercilium symmetrias habeat, quas ipsa antepagmenta. Hypertirum, seu zophorus, supra supercilium fiet, in eoque sima scalptura multiplex foliorum varietas cæletur, quod fiet etiam sub corona. Cymatium Doricum in modum canalis efformabitur, sub quo sculpetur commemoratus astragalus; tum supra cymatium ipsum corona plana collocanda est, quæ & ejusdem erit altitudinis, & ad libellam posita cum superiore parte capitulorum, quæ sunt in porticu, hoc est tam alta, quanta est altitudo a capituli astragalo usque ad abacum. Planam dicit Auctor, ut intelligamus, eam fieri debere simplicem, & sine scalptura: ejus projectura erit supercilii altitudini æqualis; coronæ hujus cymatium ejusdem sit altitudinis, ut dixi, atque ad libellam cum abaco capitulorum, quæ in columnis porticus facta fuerint; adeo ut abacus ipse pro cymatio sit ipsius coronæ. Ancones, hoc est, mensulæ dextra lævaque fient, altæque erunt ab ima coronæ parte ad imum supercilium; in parte inferiore a quarta ad tertiam ferme partem contrahentur: quæ contractura pro diminutione ostiorum adhibeatur, quemadmodum licet ex Figura, quam pag. 330. videre est, intelligere.

ANimadvertere hoc loco præstabit, in eadem Figura paginæ 330. ab lineis *mortuis* (ut appellant) sive ab lineis, quæ punctis designatæ sunt, demonstrari partim proportionem luminis forium, partim crassitiem antepagmentorum, partim zophorum, & astragalum, qui in lineis ad libellam, atque in mensuris convenit cum capitulis, & cum Volutarum oculis. Distinguuntur tum cymatium lesbium, tum corona plana cum suo cymatio conveniente cum crassitie & altitudine abaci capitulorum. Demonstrantur præterea ancones referendi ad columnarum imminutionem.

QVamvis lumen ostii a Vitruvio descripti majus sit mediano intercolumnio, nemo tamen jure dixerit, id absurde factum esse, aut ignoranter. Qui enim Vitruvii scripta paulo diligentius perpenderit, facile intelliget, ea & cum veritate magnopere cohærere, & ab omni errore esse longe remota. Sed imperitia nostrorum temporum in causa est, cur aliquando de Vitruviana doctrina dubitemus. Ergo etsi commemorati lumen ostii mediano intercolumnio majus esset, ajo tamen, nihil absurdi fore. Et sane liceat mihi quærere, sitne Romanum Pantheon ædes perantiqua opus præstantis architecti; sintne ejus ornamenta venusta, & docte elaborata? id nemini vel negare, vel dubitare fas est. Non ergo in ostii Ionici

deformatione

deformatione Vitruvius erravit. Nam in Pantheo lumen oſtii mediano porticus intercolumnio majus eſt, & quidem craſſitudine unius columnæ majus. Alia præterea venuſta templa afferri poſſent, quorum lumen oſtii majus eſt intercolumnio mediano; ſed inſtar omnium eſſe Pantheon poteſt. Ac facile mihi quidem eſſet rationes afferre, quamobrem tum in Pantheo, tum in aliis templis ejuſmodi ſit majus mediano intercolumnio oſtiorum lumen: ſed finem faciam, idque peritioribus architectis cognoſcendum remittam.

Fig. XXI.

A. Caput ſuperius.

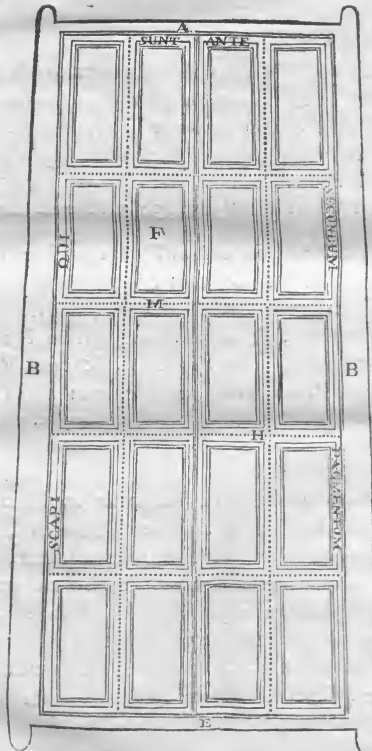
E. Caput inferius.

F. Tympanum.

B. Scapi cardinales

Ab lineis mortuis demonſtratur explicatio verborum Vitruvii, qui ait; *Super medium medii Impages collocentur.*

H. Impages.

Fores ita compingantur, uti ſcapi cardinales ſint ex altitudine luminis totius duodecima parte. Inter duos ſcapos tympana ex duodecim partibus habeant ternas partes. Impagibus diſtributiones ita fient, uti, diviſis altitudinibus in partes quinque, duæ ſuperiori, tres inferiori deſignentur. Super medium medii impages collocentur, ex reliquis alii in ſummo, alii in imo compingantur. Latitudo impagis fiat tympani tertia parte, cymatium ſexta parte impagis. Scaporum latitudines impagis dimidia parte. Item replum de impage dimidia & ſexta parte ſcapi qui ſunt ante ſecundum pagmentum, dimidium impagis conſtituantur.

Ostia igitur componentur ac fient in modum hunc. Scapi cardinales fiant hoc ordine, ut (Fig. XXI.) diviſa totius luminis altitudine

tudine in partes duodecim, ex his una sit scapis ipsis, quibus singulis bini cardines sunt affixi, alter in imo, alter in summo, circum quos cardines, dum aperiuntur, clauduntur ve, valvæ torquentur. Tum distributo inter duos scapos intervallo, quæ est luminis latitudo, in partes duodecim, singulis tympanis ternæ partes designabuntur; atque ita distributis duodecim partibus quatuor tympanorum latitudinis constitutæ erunt. Impagum distributiones, hoc est fasciæ, quæ circum ambiunt tympana, ita fient, ut altitudo totius luminis dividatur in partes quinque, quæ erit altitudo quinque tympanorum, quorum duo superiora, tria inferiora sunt. *Super medium medii impages collocentur*, hoc est super medium linearum dividentium quatuor tympana collocabitur medium impagum, aliæ impages omnibus tympanis in superiore, & inferiore parte affigentur. Harum impagum latitudo fiet ex tertia parte tympani; impagis cymatium sexta pars ejus erit. Ostii scapi tum superiores, tum inferiores dimidia impage lati erunt. *Item replum de impage dimidia & sexta parte.* Replum ea pars est ostii, quæ replicatur, seu quæ obtegitur parte altera, dum fores clauduntur. Replum hoc ex dimidia sextaque parte impagis fiet. Scapi ante, & secundum antepagmenta (quæ accipiuntur hoc loco pro antis, nostri *Antiporte*, vel *Pilastrate* appellant, hoc est lapideum ornamentum circum fores confectum) dimidia impage fient; quæ dimidia impages, seu scapi foribus clausis circum antepagmentum protendentur tangentes ipsas impages. Veteres nonnunquam impages hasce adhibuerunt simplices, ac sine ullis ornamentis, nonnunquam folia insculpserunt, ac sub ipsarum cymatiis astragalos, in tympanis signa, & aliquando etiam animalia frondesque cælaverunt; quemadmodum in præsens quoque hujusce rei aliqua vestigia exstant in vestibulo templi Romuli ac Remi, ut placet nonnullis, vel, ut placet aliis, Castoris & Pollucis; appellatur nunc templum Sanctorum Cosmæ & Damiani, quod non longe distat ab arcu Lucii Septimii. Habet ædes illa fores bipatentes æreas multiplici foliorum scalptura distinctas, ut diximus. Romanorum quoque Pantheon æream januam habet biforem, ac præterea aliam minorem, ipsam quoque æream, qua itur ad scalas, hinc ad vestibulum, quod ædem totam ambit. Aliæ sunt Romæ templorum æreæ januæ, quas silentio prætermittimus: neque enim refert singulas recensere.

ETsi audivi sæpe multos conqueri, fieri nullo modo posse, ut ex Vitruvii scriptis ratio deformandæ Ionici capituli Volutæ colligatur, quæ toties præstantissimorum virorum ingenia torsit, non ideo tamen me res absterruit, quin opus quanta maxima cura potui tentarem, in eoque ponerem quidquid temporis licuit surripere tum primarii hujusce urbis

Templi

Templi fabricæ, tum aliis multis occupationibus, quibus distinebar totus; & adhuc distineor, propter demandatam mihi ab Illustrissimo Duce Guillelmo curandarum ædium suarum provinciam, qui incredibili quodam amore ac studio, a Majoribus suis veluti per hæreditatem accepto, pulcherrimam Architecturæ disciplinam prosequitur. Re tota igitur cum Ludovico Ferrario viro Mathematicarum disciplinarum peritissimo, ac in scriptis Vitruvianis præcipue versatissimo, communicata, videor mihi tandem satis luculenter illustrasse, captuique pervium reddidisse, quidquid antea multis obscurum, & impervium creditum est. Ajo tamen, tum in eodem capitulo, tum in locis aliis Operis Ionici me partes alias offendisse tanto etiam Voluta ipsa difficiliores, quanto minus cognitas, atque suspectas. Cum enim capituli ipsius ratio habita sit facilis, ac probe intellecta, si excipiatur Voluta, neque tamen intellecta probe fuerit ab ullo, qui de illa scripserit, manifestissime, ut ego quidem opinor, occultissimam ibi latuisse difficultatem apparet, haud aliter ab iis, qui in Vitruvium scripserunt, prætermissam, quam soleat quandoque a medico negligi abdita ægritudo aliqua, quæ ignorata pariter & neglecta demum extremam perniciem ægroto importet. Igitur cum naturalis diligentia non omnes artes, scientias ac disciplinas uni infuderit, sed rerum omnium præcepta omnibus distribuerit, Te in primis, Vir Illustrissime ac Reverendissime, deinde eos omnes, qui forte meas hasce lucubratiunculas legerint, enixe oro obtestorque, ut si quid a me dictum fuerit aut supervacaneum, aut explicatum infeliciter, apud Grammaticos venia me dignum putetis: non enim ut Rhetor peritus, vel ut Grammaticus in grammatico ludo caste loquendi regulis excultus, sed tanquam Architectus hoc litterarum genere instructus, obscura ac difficilia de Opere Ionico Vitruvii præcepta Superis bene juvantibus, illustranda atque explananda suscepi.

F I N I S.

